

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**DOKTORA
TEZİ**

**16. VE 17. YÜZYIL İSPANYA'SINDA
MORİSKOLARIN ASİMİLASYONUNDA KULLANILAN
İLETİŞİM VE PROPAGANDA UNSURLARI**

REŞAT UĞUR KARACAN

GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

TEMMUZ 2019

**16. ve 17. YÜZYIL İSPANYA'SINDA MORİSKOLARIN
ASİMİLASYONUNDA KULLANILAN İLETİŞİM ve PROPAGANDA
UNSURLARI**

Reşat Uğur KARACAN

**DOKTORA TEZİ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

TEMMUZ 2019

REŞAT UĞUR KARACAN tarafından hazırlanan “16. ve 17. YÜZYIL İSPANYA’SINDA MORİSKOLARIN ASİMİLASYONUNDA KULLANILAN İLETİŞİM VE PROPAGANDA UNSURLARI” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Gazi Üniversitesi Gazetecilik Ana Bilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman/Başkan: Prof. Dr. Nurettin GÜZ

Gazetecilik Ana Bilim Dalı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum.~~

Üye: Prof. Dr. Faruk TOPRAK

Arap Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Ankara Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum.~~

Üye: Prof. Dr. Himmet HÜLÜR

Gazetecilik Ana Bilim Dalı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum.~~

Üye: Prof. Dr. Ayhan BİBER

Halkla İlişkiler Ana Bilim Dalı, Kastamonu Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum.~~

Üye: Prof. Dr. Zülfikar DAMLAPINAR

Gazetecilik Ana Bilim Dalı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum.~~

Tez Savunma Tarihi: 03/07/2019

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Doktora Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Figen ZAİF

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Reşat Uğur KARACAN

03.07.2019

16. ve 17. YÜZYIL İSPANYA'SINDA MORİSKOLARIN ASİMİLASYONUNDA
KULLANILAN İLETİŞİM ve PROPAGANDA UNSURLARI

(Doktora Tezi)

Reşat Uğur KARACAN

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Temmuz 2019

ÖZET

Çalışma, 16. ve 17. yüzyıl İspanya'sında yaşayan Moriskolara (zorla vaftiz edilen Müslümanların) İspanyol engizisyon mahkemeleri (ve kilise) ile kraliyet tarafından uygulanan asimilasyon politikaları çerçevesinde kullanılan kitle iletişim araçları/propaganda unsurlarını incelemeyi amaçlamıştır. Bir kitle iletişim aracı olan kitap aracılığı ile uygulanan asimilasyon/propaganda, çeşitli yazarların yayınları incelenerek analiz edilmiş, Moriskoların kendilerine uygulanan asimilasyon/propaganda kampanyasına karşı kullandıkları iletişim araçları/anti-propaganda yöntemleri irdelenmiştir. Moriskoların asimilasyonunda kullanılan: kraliyet fermanları/mektupları, engizisyon yetkilileri/asilzadelerin yazışmaları, Holland arşivinde yer alan engizisyon mektupları, asimilasyonu savunan, toplu sürgünü destekleyen ve ikna yolu ile Hristiyanlaştırma için yazılan ilmihal/doktrin kitapları ve halk arasında yaygınlaştırılan hikâyelerin Morisko karşıtı anti-propaganda iletişim araçları olarak kullanıldığı; Moriskoların 1492'den sonra iktidara bir tehdit olarak görülmeleri nedeniyle, asimile olmayan, dinsiz, inatçı, hırsız, açgözlü, güvenilmez, ordu/din hizmetine girmeyen, parayı elinde tutan barbar, kaba, cahil, 'Hz. Muhammed'in mezhebini' takip eden/televizyon edilmesi gereken hastalıklı kişiler olarak etiketlenip ötekileştirildikleri ve her ne kadar toplu sürgün kararının nedeni ekonomik nedenlere dayanmasına rağmen, iktidar tarafından uygulanan asimilasyon/propaganda kampanyası çerçevesinde, Moriskoların özgürlüğünü kısıtlayan kararların dini, ekonomik ve siyasi nedenlere dayandığı tespit edilmiştir. Eklerde Morisko kökenli olduklarını iddia eden İspanya'da yaşayan Juan Valero ile Fas'ta yaşayan Nayib Lubaris ile derinlemesine mülakatlar bulunmaktadır.

Bilim Kodu : 116501
Anahtar Kelimeler : Asimilasyon, Propaganda, Anti-propaganda, İletişim, İspanya, Endülüs, Müslümanlar, Hristiyanlar, Moriskolar, Müdeccenler, İspanyol Engizisyonu.
Sayfa Adedi : 363
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Nurettin GÜZ

COMMUNICATION and PROPAGANDA TOOLS USED for THE
ASSIMILATION of MORISCOS DURING the 16TH and 17TH CENTURY SPAIN

(Ph. D. Thesis)

Reşat Uğur KARACAN

GAZI UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES

July 2019

ABSTRACT

The study aims to analyze the mass communication tools and the propaganda elements used by the Spanish inquisition (church) and monarchy for the assimilation of the Moriscos during the 16th and 17th century Spain. Assimilation/propaganda techniques employed through books have been analyzed by utilizing publications of various authors. On the other hand, the communication and anti-propaganda methods used by the Moriscos to combat the campaign have been inspected as well. In the context of the assimilation methods applied, the kingdom's decrees/letters, representatives of the inquisition and landowners' written correspondence, the inquisition letters in the Holland archive, books advocated assimilation, works supported the mass expulsion, doctrine books written for catechism/evangelization by persuasion, anti-Morisco stories utilized among the general public were all used as anti-propaganda communication tools. After 1492, since the Moriscos were regarded as a threat for the rulership, they were labeled/othered by some terms and descriptions such as inassimilable, infidel, stubborn, thief, greedy, barbarian, ignorant people who held the wealth, did not take service in the army or religion and followed the 'Sect of Muhammad', as well as sick people needed to be cured. Even though the reason to expel was mainly economic, within the assimilation/propaganda campaign enforced by the rulership, the decisions that limited the freedom of the Moriscos were based on religious/economic/political reasons. In the addendum, in-depth interviews with Juan Valero (Spain) and Nayib Lubaris (Morocco), who claim to be Morisco descendants, are included.

Science Code : 116501

Key Words : Assimilation, Propaganda, Anti-propaganda, Communication, Spain, Andalucia, Muslims, Christians, Moriscos, Mudéjares, Spanish Inquisition.

Page Number : 363

Supervisor : Prof. Dr. Nurettin GÜZ

TEŞEKKÜR

Çalışma esnasında karşılaşılan olumlu yönler yazarın çevresinde yer alan kişilerin çalışmaya müspet katkı sunma istekleridir. Çalışma sürecinde gelişen olumsuzluklardan biri tarihsel bir konunun günümüz iletişim teknikleri kullanılarak değerlendirilmesinin güçlüğü olduğu söylenebilir. Bir diğer olumsuzluk ise, Holland arşivi ve bazı diğer kaynakların eski İspanyolca olması nedeniyle titiz bir tercüme çalışması gerektirmesi ve araştırmamanın tamamlanma sürecini uzatmasıdır. Araştırmanın rapor haline getirilmesinde katkısı olan tez danışmanı Sn. Prof. Dr. Nurettin GÜZ'e, Endülüs tarihi ile ilgili eserleri paylaşan diğer tez danışmanları Sn. Prof. Dr. Faruk TOPRAK ve Sn. Prof. Dr. Himmet HÜLÜR'e, Sn. Prof. Dr. Zülfikar DAMLAPINAR ve Sn. Prof. Dr. Mustafa KURT'a, özverili bir çalışmayla gece gündüz demeden İspanyolca Holland arşivini İngilizce'ye çeviren ve birçok fedakârlıkta bulunan sevgili eşime, kızım ve oğluma, doktora yapma fikrini ilk olarak gündeme getiren ve kendisi de bir akademisyen olan kıymetli babam Sn. Prof. Dr. Ali Rıza KARACAN'a, her zaman yanımda olan sevgili annem Sn. Nilgün KARACAN'a ve yazım esnasında desteklerini esirgemeyen ablam Sn. Prof. Dr. Pınar KARACAN'a, manevi desteğini herdaim sağlayan merhum dedem Sn. Mehmet İSHAKOĞLU'na, değerli yorumları ile çalışmaya katkı sunan ve 66. Hükümette Avrupa Birliği Bakanı ve Başmüzakereci olarak görev yapan Sn. Ömer ÇELİK'e, Bakan Müşaviri Sn. Süreyya SÜNER'e, Milli Kütüphane Müdürü Sn. Zühtü TOHMAN'a, AB İşleri Uzmanları Sn. Volkan TUNCAY, Sn. Suat DEDE ve Sn. Aksel ŞAHİNÖZ'e, Holland arşivini İngilizce'den Türkçe'ye çeviren Sn. Semiha ÖZ'e, akademisyen Sn. Doç. Dr. Müge AKNUR'a, İspanya'dan çalışmaya belgeler ile katkı sunan Rafael MARTINEZ PÉREZ, Julia GONZÁLEZ ESCRIBANO, Paco PÉREZ, Alejandro PICORNELL'e, araştırmada derinlemesine mülakat imkânı sunan Juan VALERO ile Nayib LUBARÍS'e, Holland arşivini incelemek için ikametgâhındaki özel kütüphanesini açan yazar Rodrigo De ZAYAS ile eşine ve bu tezin yazılmasına katkıda bulunan yüzlerce isimsiz kahramana sonsuz teşekkürlerimizi sunarız.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
RESİMLERİN LİSTESİ	xii
HARİTALARIN LİSTESİ	xii
KISALTMALAR.....	xiii
1. GİRİŞ.....	1
2. TARİHSEL ARKA PLAN	9
2.1. İspanya'daki İlk İzler	9
2.2. Müslümanların Endülüs'ü Fetih Süreci	11
2.3. Endülüs'ün Demografik Yapısı	19
2.4. Endülüs'te Şehirleşme ve Kalkınma	23
2.5. Endülüs'te Dil ve Edebiyat.....	30
2.5.1. Şiir.....	30
2.5.2. Nesir	31
2.5.3. Kütüphaneler	32
2.6. İspanya Siyasi Coğrafyası	33
2.6.1. Endülüs'te İslam Hâkimiyeti	34
2.6.2. Hristiyan İspanya	35
2.6.3. Mağrib.....	36
2.7. Endülüs Devlet Yapısı	40
2.7.1. Valiler Dönemi (714-756).....	41
2.7.2. Endülüs Emevileri Dönemi (756-1031)	42
2.7.3. Mulûku't-Tavaif veya Küçük Sultanlıklar (Emirlikler) Dönemi (1031-1090).....	42

	Sayfa
2.7.4. Murabıtlar ve Muvahhidler Dönemi (1090-1227)	43
2.7.5. Gırnata Sultanlığı ya da Nasriler/Beni el-Ahmer Dönemi (1231-1492).....	44
2.7.6. Üstünlük Dönemi	45
2.7.7. Savunma ve Yıpranma Dönemi.....	45
2.7.8. Gerileme ve Yıkılış Dönemi	46
2.7.9. İmha Dönemi	47
3. MORİSKOLARA YÖNELİK ASİMİLASYON/PROPAGANDA ARAÇLARI	55
3.1. İletişim	55
3.1.1. Entegrasyon	59
3.1.2. Asimilasyon	61
3.1.3. Etnisite.....	63
3.1.4. Milliyetçilik ve Emperyalizm	64
3.1.5. Propaganda.....	65
3.1.6. Anti-Propaganda.....	69
3.1.7. İktidar.....	70
3.1.8. Hegemonya	71
3.2. Kitap Aracılığı ile Uygulanan Asimilasyon/Propaganda.....	72
3.2.1. Asimilasyonu Destekleyenlerin Yazdığı Kitaplar	74
3.2.1.1. Riccoldo Da Monte Di Croce.....	77
3.2.1.2. Juan Andrés	79
3.2.1.3. Johan Martín de Figuerola	81
3.2.1.4. Bernardo Pérez De Chinchón	83
3.2.1.5. Juan Luis Vives	85
3.2.1.6. Lope de Obregón	88
3.2.1.7. Pedro Guerra de Lorca	90

Sayfa

3.2.2. Toplu Sürgünü Destekleyenlerin Yazdığı Propagandist Kitaplar.	92
3.2.2.1. Juan de Ribera	95
3.2.2.2. Jaime Bleda	100
3.2.2.3. Pedro Aznar Cardona	104
3.2.2.4. Damián Fonseca.....	106
3.2.2.5. Marco de Guadalajara y Xavier	108
3.2.3. Kültürel Asimilasyon ve Propaganda Amacıyla Yazılan İlmihal Kitapları	109
3.2.3.1. Pedro de Alcalá	111
3.2.3.2. Martín Pérez de Ayala	112
3.2.4. Kur'an-ı Kerim ile Arapça Kitapların Yasaklanması/Yakılması....	113
3.3. Dil ve İsimler Aracılığı ile Uygulanan Asimilasyon/Propaganda	115
3.3.1. Arapça Bilen Din Adamları İstihdamı	122
3.3.2. Morisko Fernando Nuñez Muley'in Dil ve diğer konulardaki İtirazları	124
3.4. Eğitim Aracılığıyla Uygulanan Asimilasyon/Propaganda ve Morisko Okulları	128
3.5. İkna Yoluyla Uygulanan Asimilasyon ve Propaganda	136
3.6. Yasaklamalar Yoluyla Uygulanan Asimilasyon/Propaganda.....	138
3.6.1. Oruç.....	140
3.6.2. Giyim-Kuşam, Bayramlar ve Danslar ve İslami Diyet.....	142
3.6.3. Cenaze ve Defin	144
3.7. Simgeler/Resimler Yoluyla Uygulanan Asimilasyon/Propaganda	146
3.8. Ötekileştirme/Etiketleme Yolu ile Uygulanan Asimilasyon/Propaganda	151
3.9. Ekonomik Baskılar Aracılığı ile Uygulanan Asimilasyon/Propaganda...	160
3.10. Vaftiz Aracılığı ile Uygulanan Asimilasyon/Propaganda	160
3.10.1. Granada	160

	Sayfa
3.10.2. Castilla.....	161
3.10.3. Valencia.....	162
3.11. Engizisyon Mahkemeleri Aracılığı ile Yürütülen Asimilasyon/Propaganda.....	168
3.11.1. Hapishaneler ve Sorgulamalar.....	171
3.11.2. Yargılama Süreci ve İşkenceler.....	174
3.11.3. İnfazlar.....	177
3.11.4. Hedef Aldığı İş Kolları.....	182
3.11.5. Kanın Temizliği (<i>Limpieza de Sangre</i>).....	184
3.12. Asimilasyon ve Propagandanın Etkili Olduğu Alanlar.....	185
3.13. Asimilasyon ve Propagandanın Etkili Olmadığı Alanlar.....	188
3.14. Asimilasyon ve Propaganda Konusunda Kraliyet/Kilise/Toprak Sahipleri Çatışması.....	196
3.15. Asimilasyon ve Propaganda Politikalarına Eleştiriler.....	199
3.16. Asimilasyon ve Propaganda Politikalarının Etkili Olmaması ve Toplu Sürgün.....	202
3.16.1. Toplu Sürgün Kararının Nedenleri ve Uygulanması.....	206
3.16.2. Toplu Sürgün Sonrası İspanya.....	217
4. YÜRÜTÜLEN ASİMİLASYON/PROPAGANDA KAMPANYASINA KARŞI MORİSKOLARIN KULLANDIKLARI İLETİŞİM ARAÇLARI/YÖNTEMLER	227
4.1. Asimilasyona Direniş.....	227
4.2. Kitap.....	228
4.2.1. Asimilasyon/Propaganda Karşıtı olarak “ <i>Aljamiado</i> ”.....	229
4.2.2. Öncü Kitaplar (<i>Lead Books</i>).....	233
4.3. Asimilasyon/Propaganda Karşıtı Fetvalar ve Takiye.....	234
4.4. Asimilasyon ve Propaganda Karşıtı Hareket ve Düşünceler.....	236
4.5. Moriskoların Faaliyet Alanları.....	239
4.6. Moriskolar ile ilgili Korkular, Tedirginlikler ve Önyargılar.....	242

	Sayfa
5. SONUÇ ve ÖNERİLER	245
KAYNAKLAR.....	251
EKLER.....	261
EK-1. Gırnata'nın teslimine ve halkına verilecek imtiyazlara dair mukavelename	262
EK-2. Gırnata Meliki Ebu Abdullah Es-Sağır (Boabdil) ve yakınlarına Kral ve Kraliçe tarafından verilen özel imtiyazname	269
EK-3. Endülüs'ten Osmanlı Padişahı II. Bayezit'a Yazılan Anonim Şiir	272
EK-4. Morisko kökenli Juan Valero ile yüz yüze derinlemesine mülakat	275
EK-5. Morisko kökenli Mohammed Najib Loubaris ile telefon ile derinlemesine mülakat.....	282
EK-6. Holland arşivinin tamamı (Rodrigo de Zayas'ın kitabından)	284
EK-7. Padişah I. Ahmed'in Tunus Beylerbeyine/Tunus Kadısına Hükmü.....	348
EK-8. Padişah I. Ahmed'in Selanik Kadısına Hükmü	350
EK-9. Resimler	352
EK-10. Haritalar	361
ÖZGEÇMİŞ	362

RESİMLERİN LİSTESİ

Resim	Sayfa
Resim 3.1. Clavijo savaşını simgeleyen görsel	149
Resim 3.2. Engizisyon Mahkemeleri işkence aleti (1).....	176
Resim 3.3. Engizisyon Mahkemeleri işkence aleti (2).....	176
Resim 3.4. Engizisyon Mahkemeleri işkence aleti (3).....	176

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar

Açıklamalar

Age.

Adı geçen eser.

Agm.

Adı geçen makale.

KİA.

Kitle iletişim aracı.

H.A.

Holland arşivi.

Bkz.

Bakınız.

Çev.

Çeviren.

E.A.

Eski adı.

Ş.A.

Şimdiki adı.

1. GİRİŞ

İspanyol Amerika'sında bir cizvit misyoneri olarak çalışan José de Acosta, 1576-1581 yılları arasında Peru'da görev yaptığı sırada misyonerler için bir el kılavuzu hazırlamıştır. Acosta kılavuzda dini asimilasyon politikasını ilerici tarih teorisi çerçevesine oturtmaya çalışmıştır. Avrupa toplumlarının Hristiyan oldukları için diğerlerine göre daha üstün olduklarını savunmuştur. Avrupa'nın ötesinde dünyanın üç sınıf barbar topluluktan oluştuğunu ve onları Hristiyanlaştırmak için üç yöntem kullanılması gerektiğini öne sürmüştür. Çin ve Japonya gibi yüksek medeniyete sahip birinci sınıftakiler barışçıl vaazlar ile dönüştürülmeli; İnka ve Aztekler gibi karışık sisteme sahip olan ikinci sınıftakiler uzun vadeli bir Hristiyanlaştırma süreci çerçevesinde bir Hristiyan yöneticiye tabi olarak yönetilmeli, kralları, yasaları, sabit olarak ikamet ettikleri yerleri olmayanlar yani insani kalkınmanın en alt kademesindeki üçüncü sınıftakiler ise güç kullanarak dönüştürülmelidirler.¹

İspanya'da dönemin (1500-1614) iktidarı tarafından Müslümanların (Moriskoların) asimilasyon sürecinde kullanılan asimilasyon amaçlı propagandanın iletişim araç ve yöntemlerinin ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Amaç, 1500-1614 yılları arasında iktidar tarafından (Kraliyet, engizisyon ve kilise) Moriskolara uygulanan iletişim ve propaganda araçlarının değerlendirilerek Moriskoların bu yöntemlerle ne şekilde asimile edildiklerinin belirlenmesidir. 16. ve 17. yüzyıllardaki kitle iletişim aracı kitaptır. Bu çerçevede kraliyet fermanları ve mektupları, engizisyon yetkililerinin (rahipler, papazlar ve kilise) yazışmaları, asilzadelerin (toprak sahipleri) yazışmaları, Holland arşivinde yer alan engizisyon mektupları, asimilasyonu savunan bazı Hristiyan yazarların kaleme aldığı Kur'an (İslam) karşıtı (*İspanyolca antial-coránes*) kitaplar, toplu sürgünü destekleyen yazarların kitapları, ikna yolu ile Hristiyanlaştırma için yazılan ilmihal/doktrin kitapları (İspanyolca ve Arapça Hristiyan öğretileri) ve halk arasında yaygınlaştırılan Morisko karşıtı hikâyeler, asimilasyon ve propagandanın resmi anlamda ne şekilde cereyan ettiği tespit edilmeye çalışılmıştır.

¹MacCormack, S. (1991). *Religion in the Andes: Vision and imagination in early colonial Peru*. New Jersey: Princeton University Press, 266-267.

Araştırmanın temeli Morisko(lar) üzerinedir.

“Morisko: “Moro” kelimesinin küçültülmüş şekli olarak “Küçük Müslümanlar” anlamına geldiği varsayılmaktadır. Müslümanlar’ın zayıf, güçsüz ve zelil olduklarını anlatmak amacıyla Hristiyanlar tarafından kullanılmış bir kelimedir. Modern tarihçiler ise, Morisco kelimesini, İspanya’da, Müslümanlar’ın soyundan gelen ve baskıyla din değiştirmek zorunda kalıp Hristiyan olan Müslümanlar için kullanırlar.”²

Morisko(lar), İspanya’nın Granada şehrinin (eski adı ile Gırnata³) 1492 yılında İspanya Kraliçesi İsaabel ve Kralı Ferdinand tarafından ele geçirilmesinden sonra Endülüs’te kalan ve kısa süre sonra zorla vaftiz edilen (1502) son Müslümanlara (Müdeccenler: Hristiyan yönetimindeki Müslüman azınlıklar) verilen genel bir addır (Yeni Hristiyanlar olarak da adlandırılmışlardır). Bu kelime bazı İspanyol metinlerinde “Moro” şeklinde geçen ve İspanya Müslümanlarına veya Araplarına, ya da Mağrib Arap Müslümanlarına yahut tüm Müslümanlara verilen genel bir sıfattır. Bu kelimenin aslı Latince “Mauri”, “Maurus” olup Mağrib (Kuzey batı Afrika) halklarını tanımlamak için kullanılmıştır. Moritanya adı da bundan türetilmiştir.⁴ Günümüz İspanyolcasında genel anlamda Müslümanlara halen “Moro” şeklinde hitap edilmektedir.

Konunun araştırılmasının nedeni, yüzyıllardır (711-1614) İspanya’da yaşayan Müslümanların ve daha sonra Moriskolar olarak adlandırılan Müslüman asıllıların iktidar baskısı sonucu yüz yılı aşkın bir sürede (1492-1614) etiketlenme, damgalanma, sindirilme ve asimilasyon süreçlerinin değerlendirilmesi ve iktidar tarafından hangi iletişim ve propaganda araçlarının ne şekilde kullanıldığının incelenmesidir. Bu şekilde tarihte meydana gelmiş din eksenli/bağnaz düşüncelerin toplumlara, insanlara ve tarihin seyrini nasıl değiştirdikleri ve bu süreçte iletişim ve propaganda araçlarının nasıl kullanıldığı belirlenmeye çalışılacaktır.

²Bilgin, F. (2014). “Katolik İspanyol İktidarında Endülüs Müslümanları’nın Kimlik Mücadelesi: Moriskolar Örneği”, *Milel ve Nihal*, 11 (1), 52 (dipnot 1).

³Eski adlar bundan sonra E.A. olarak verilecektir.

⁴Palencia, A. G. (1955). *Târîhu 'l-Fikri 'l-Endelusi* (Çev. Hüseyin Mu’nis). Kahire: (Eserin orijinali 1935 yılında yayımlandı), 507.

Literatür taramasında, İspanya'da Moriskolara uygulanan asimilasyon farklı bilimsel çalışmalarda kapsanmış olmasına rağmen⁵, araştırmada ulaşılan arşivlerin belirlenen konu kapsamında ilk kez incelenmiş olması, ayrıca asimilasyonda kullanılan iletişim ve propaganda araçlarının sadece bu çalışmada değerlendirilmiş olması açısından konu diğerlerinden farklıdır. Araştırma, engizisyon arşivinden (Holland arşivi⁶) yararlanarak kraliyet, engizisyon (kilise) ve asilzadeler (toprak sahipleri) tarafından kaleme alınan yazışmalar ile asimilasyon sürecinde uygulanan iletişim ve propaganda unsurlarını ortaya koyması açısından orjinaldir. Bu çerçevede İspanyol yazar ve sanatçı Rodrigo de Zayas tarafından İngiltere'de (Londra Sotheby's açık arttırma evi, 21 Kasım, 1989) bir açık arttırmada temin edilen ve dönemin engizisyon-kraliyet ve asilzadeler ile yapılan orjinal resmi yazışmalarını içeren Holland engizisyon arşivi önce İspanyolca'dan İngilizce'ye ve daha sonra ise İngilizce'den Türkçe'ye çevrilerek incelenmiştir. Söz konusu araştırmayı gerçekleştirmek için yazar Zayas'ın İspanya'nın Sevilla şehrinde bulunan ikametgâhındaki kişisel kütüphanesindeki arşiv kendisinden alınan özel izin ile analiz edilmiştir. Araştırılan konu kapsamında İspanyol yazar Zayas'ın Holland arşivinde yer alan ve 16. ve 17. yüzyılda zabitlerin şahitliğinde kayıt altına alınan engizisyon mahkeme tutanakları ve resmi yazışmalar, mektuplar ve kraliyet kayıtları araştırmaya belge teşkil etmektedir. Arşiv ağırlıklı olarak Valencia Moriskolarını ilgilendiren konular hakkında olmasına rağmen Moriskoların geneline ilişkin bilgiler vermektedir. Arşivin ilgili bölümlerinin tamamının tercümesi kayıtların detayının öğrenilebilmesi amacıyla eklerde sunulmuştur. Moriskolar ile ilgili dünya genelinde birçok yüksek lisans ve doktora tezi çalışması yapılmış, dergilerde makaleler yayınlanmış ve çeşitli kitaplar yazılmış olmasına rağmen,

⁵Bkz.: Bilgin, F. "Katolik İspanyol İktidarında Endülüs Müslümanları'nın Kimlik Mücadelesi: Moriskolar Örneği", Harvey, L. P. Muslims in Spain, 1500 to 1614)

⁶Holland Arşivi 1802 yılında İngiliz yazar ve siyasetçi Lord Holland (asıl adı Sir Richard Fox Vassal, d. 1773 ö. 1840) tarafından 1804 yılında İspanya'da (Madrid) satın alınmıştır (Lord Holland'ın arşivi kimden satın aldığı bilinmemektedir). Engizisyon arşivi toplam 50 orijinal engizisyon belgesinden oluşmakla beraber, dökümanlar İspanyol Krallar I. Charles (Carlos), II. Philip ve III. Philip ile kendilerinin sekreterleri, danışmanları ve müşavirleri tarafından kaleme alınmıştır. Bununla beraber arşivde engizitörler, rahipler ve asilzadelerin yazışmaları da bulunmaktadır. Söz konusu arşiv, 21 Kasım 1989 tarihinde İspanyol yazar ve sanatçı Rodrigo de Zayas tarafından Londra'da bulunan Sotheby's açık arttırma evinden satın alınmış ve yazarın "Moriskolara Uygulanan Devlet Terörü ve Irkçılık" adlı kitabında yayınlanmıştır. Holland arşivi günümüzde yazar Zayas'ın evindeki şahsi kütüphanesinde bulunmakla birlikte kendisinden özel izin alınarak incelenebilmektedir. Bundan sonraki dipnotlarda Holland arşivinden edinilen alıntılar kısaca H.A. olarak parantezde belge numarası ve sayfa numarası ile birlikte verilecektir. Çalışmada Holland arşivinden kısaca "arşiv" olarak da bahsedilebilecektir (bkz. Zayas, R. D. (2006), *Los Moriscos y El Racismo de Estado* (1. Baskı). İspanya: Almuzara Yayınevi, 231-642).

engizisyon yazışmalarını kapsayan Holland arşivi başta olmak üzere farklı arşivlere dayanması ve bu belgeleri kullanarak asimilasyonda kullanılan iletişim ve propaganda faktörlerini ele alan bir tez çalışması olmaması sebebiyle diğerlerinden farklılık göstermekte ve önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Kaynak açısından ise İspanyol engizisyon mahkemesinin orjinal resmi tutanakları (Holland arşivi; 16. ve 17. yüzyıllarda Valencia Krallığı'nda yaşayan Moriskolar ile ilgili sorunları içeren ve 1609 yılında toplu Morisko sürgünü ile sonuçlanan engizisyon raporları ile Krallara ait mektupları (II. Philip ve III. Philip imzalı⁷) barındıran 50 adet belgeyi içermektedir. Arşiv dışında konu ile ilgili güncel ve tarihsel İspanyolca, İngilizce, Arapça ve Türkçe kaleme alınan başlıca eserler (kitap, makale, belge) incelenmiştir. Söz konusu kaynaklardan özellikle engizisyon tutanaklarına (Holland arşivi) bakılarak, araştırma dâhilinde daha çok birincil kaynak incelenmiş, bu eserler içerisinde "16. ve 17. yüzyıl İspanya'sında Moriskoların asimilasyonunda kullanılan iletişim ve propaganda unsurlarının" izleri sürülmüştür. Çalışmada irdelenen Holland arşivi'nde yer alan ilgili belgeler konu başlıklarına göre sistematik bir şekilde dağıtılmış ve yorumlanmıştır. Belirtilen süreç ve incelenen belgeler (engizisyon mahkeme tutanakları, kraliyet, asilzadeler ve engizisyon görevlileri arasındaki resmi yazışmalar ve mektuplar) bağlamında yöneticilerin (monarşi) düşüncelerini kanunlara, fermanlara ve resmi yazışmalara nasıl uyguladıklarını tespit etmek amaçlanmaktadır.

Konu belirlenirken, İspanya'da yaşayan Müslümanların ve Müslüman asıllıların (Moriskolar) zorla Hristiyanlaştırılmalarını (asimile edilmelerini) ve sonunda sürgün edilmelerini öz kaynaklardan (engizisyon mahkeme kayıtları) inceleyen detaylı bir çalışmanın Türkiye'de bulunmaması etkili olmuştur.

Çalışmanın araştırma sorusunun İspanya'da 1500-1614 yılları arasında Moriskoların asimilasyonunda kullanılan iletişim/propaganda unsurlarına odaklanması öngörülmüştür. Bu dönemde kullanılan iletişim ve propaganda unsurları Ortaçağ Avrupa'sında farklı dini gruplara (bu durumda Moriskolar) tahammülsüzlük ve hoşgörüsüzlüğün iletişim ve propaganda teknikleri kullanılarak ne kadar ileri boyutlara taşınabileceğini simgelemektedir. Çalışma konusunu

⁷İspanyol Krallar II. ve III. Phillip Türkçe'de Kral Felipe olarak geçmesine rağmen uluslararası bilinirliği

önemli kılan bir diğer unsur ise, her ne kadar Avrupa'da cereyan eden 30 yıl savaşları⁸ başta olmak üzere mezhep savaşları ve dinler arasındaki mücadelede iletişim/propaganda unsurları yoğun şekilde uygulanmış olsa dahi, Moriskolar üzerindeki baskı, sindirme ve asimilasyonda kullanılan iletişim ve propaganda unsurlarının diğerlerinden farklı ve yoğun olmasıdır. Vatanları olan İspanya'da yaşama hakkı verilmeyen, daha sonra toplu sürgünler başta olmak üzere farklı yöntemlerle yok edilen bu insanların iletişim ve propaganda unsurları kullanılarak nasıl bir asimilasyon ve zulme maruz kaldıklarının ortaya çıkarılması çalışmayı farklı kılmaktadır.

Çalışma sadece tarihteki bir asimilasyon süreci açısından değil, günümüz Avrupa dünyası açısından da önemlidir. Her ne kadar kimi akademisyeler farklı düşünceler dahi, bazı günümüz siyasetçileri Avrupa'nın tarihini vurgularken kıtanın Hristiyan-Yahudi (*Judeo-Christian*) köklerine atıf yapmaktalar ve bu kıtada 9 asır yaşamış Endülüs İslam Devleti ve diğer Müslümanları yok farz etmektedirler. Araştırma söz konusu yanlışın ortadan kalkmasına da yardımcı olabilecek ve kıtanın farklı bir tarihi özelliğini de ortaya koyabilecektir.

Sınırlılıklar konusunda, çalışmada ele alınan dönemin üzerinden 500 yıldan fazla zaman geçmesi nedeniyle tarihsel kaynakların eski İspanyolca asılları üzerinden tercüme edilerek araştırılması gerekmiş, ayrıca İspanya'da saha çalışmaları ve derinlemesine mülakatlar yapılması gereği hissedilmiştir. İspanya'da yaşayan ve Morisko asıllı olduğunu iddia eden (aile geleneklerinin Müslümanlar ile benzer olması nedeniyle) Juan Valero ile yüz yüze, Fas'ta hayatını sürdüren Morisko torunu olduğunu öne süren (ailesinden aldığı bilgilere istinaden) Nayib Lubaris ile ise telefonda derinlemesine mülakat yapılmıştır (derinlemesine mülakatların tamamına eklerde yer verilmiştir).

nedeniyle çalışmada Kral Phillip olarak verilmiştir.

⁸Avrupa'da, Habsburglarla Borbonlar arasında otuz yıl süren dinsel nitelikli savaşlardır. Savaşın temel nedeni Protestan-Katolik dini çatışması olsa da, savaşa katılan büyük devletler siyasi çıkarları için savaşmışlardır.

Araştırmanın temel problemleri ve araştırma soruları şöyle tanımlanmıştır:

- Moriskoların asimilasyonunda kullanılan iletişim araçları arasında, kraliyet fermanları ve mektupları, engizisyon yetkililerinin (rahipler, papazlar ve kilise) yazışmaları, asilzadelerin (toprak sahipleri) yazışmaları, Holland arşivinde yer alan engizisyon mektupları, asimilasyonu savunan bazı Hristiyan yazarların kaleme aldığı Kur'an (İslam) karşıtı (*İspanyolca: Antial-coránes*) kitaplar, toplu sürgünü destekleyen yazarların kitapları, ikna yolu ile Hristiyanlaştırma için yazılan ilmihal/doktrin kitapları (İspanyolca ve Arapça Hristiyan öğretileri) ve halk arasında yaygınlaştırılan Morisko karşıtı hikâyeler yer almaktadır. Günümüzün kitle iletişim aracı (KİA) olan radyo ne ise araştırma döneminin KİA'sı kitap olmuştur. Yukarıda belirtilen kaynakların Moriskoların asimilasyonunda ve Morisko karşıtı anti-propaganda birer iletişim aracı olarak kullanılıp kullanılmadığı araştırılmıştır.
- 1492 yılında Granada'nın düşmesinden sonra yukarıda belirtilen kaynaklarda Moriskoların neden ve nasıl etiketlendikleri, ötekileştirilip ötekileştirilmedikleri araştırılmıştır.
- İktidar tarafından uygulanan asimilasyon/propaganda kampanyası çerçevesinde, Moriskoların özgürlüğünü kısıtlayıcı almış olduğu kararların nedenleri araştırılmıştır.

Çalışmada, 16. ve 17. yüzyıl İspanya'sında Moriskoların asimilasyonunda kullanılan iletişim ve uygulanan propaganda araç/yöntemlerine ilişkin bir durum tespiti/betimleme yapılacaktır. Nitel araştırmalarda veri toplamada gözlem ve görüşmenin mümkün olmadığı durumlarda ya da araştırmanın geçerliliğini yükseltmek gayesi ile araştırılan soruna ilişkin yazılı ve görsel belgeler de araştırmaya eklenir. Doküman incelemesi, araştırılması amaçlanan olgu ya da olgular ile ilgili bilgi içeren yazılı belgelerin analizini içerir. Genel anlamda doküman incelemesi, tarihçilerin, antropologların ve dilbilimcilerin tercih ettiği bir yöntem olarak kabul görmesine rağmen, sosyolog ve psikologlar da söz konusu yöntem aracılığı ile önemli kuramların ilerleyişini sağlamışlardır.⁹

Akturan'a göre, nitel araştırmalarda konunun geçmişi veya tarihsel gelişimi de bulguların analiz edilmesinde çok önemli bir yere sahiptir. Bu çerçevede araştırmacının iki çeşit veri toplaması mümkündür; 1. Arşiv verisi (Holland arşivi) 2. Tarihsel veri. Çalışmada da incelendiği üzere arşiv verisi bir topluluk, kuruluş veya kültür hakkında olağan kayıtları kapsamaktadır (araştırmada incelenen kayıtlar Moriskolar ile ilgili engizisyon mahkemesi yazışmalarının arşividir). Bu çerçevede arşivlerin veya dokümanların araştırılmasında araştırma problemi taban alınmalıdır. Çalışmada da incelendiği üzere, geçmiş veri çerçevesinde araştırma problemi ile ilgili tarihsel veri de edinilmektedir. Tarihsel bilgi araştırma konusunun temeline ve özetle geçmiş ile ilgili önemli sonuçlar sağlanmasını mümkün kılmaktadır. Tarihsel bilgi toplanmasında yararlanılan veri kaynakları şu şekildedir: 1. Kayıtlar 2. Raporlar 3. Resmi belgeler 4. Kitap, dergi, gazete ve benzeri belgeler 5. Otobiyografi (z yaşam öyküsü) ve belgeseller 6. Anketler 7. şarkı, şiir gibi folklorik belgeler şekindedir. Tarihsel bilgi düzenli bir şekilde ve doğrudan sınıflandırılabilir. Tarihsel bilgi hususunda araştırmacının şphecisi olması gereklidir çünkü bilginin yanlış veya taraflı olma gibi sınırlılıkları olabilir.¹⁰

Çalışmanın kapsamı şu şekildedir; girişten sonraki ikinci bölümde kısa bir İspanya tarihçesinden sonra, Müslümanların İspanya'yı fetih süreci batılı ve doğulu kaynakların bakış açısından irdelenmiştir. Bu bölümde, fetihten sonra Endülüs'n demografik yapısı, şehirleşme ve kalkınma süreci ile dil ve edebiyat çalışmaları incelenmiş, daha sonra ise İspanya'nın o dönemki siyasi coğrafyası kapsamında Endülüs'te İslam hâkimiyeti, Hristiyan İspanya ve Mağrib (Kuzey Afrika) dönemleri analiz edilmiştir. nc bölümde Moriskolara yönelik olarak uygulanan asimilasyon ve propaganda araçları incelenmiştir (1500-1609). Bu erevede, Holland arşivinde yer alan engizisyon mahkeme kayıtları "dkuman inceleme" tekniği kullanılarak nc ve son bölümdeki ilgili yerlere dağıtılmıştır. Söz konusu kayıtlar, Zayas'ın "Moriskolara Uygulanan Devlet Terörü ve Irklığı" (*İspanyolca: Los moriscos y el racismo de estado: Creación, persecución y deportación*) adlı eserinden alınmıştır. Araştırmanın dördüncü bölümünde Moriskoların kendilerine

⁹Yıldırım, A. ve şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (8. Baskı). Ankara: Seçkin Yayınları, 187-189.

¹⁰Bař, T. ve Akturan, U. (2008). *Nitel Araştırma Yöntemleri Nvivo 7.0 ile Nitel Veri Analizi* (1. Baskı). Ankara: Seçkin Yayınları, 117-119.

uygulanan asimilasyon ve propaganda kampanyasına karşı kullandıkları iletişim araçları ve yöntemleri incelenmiştir. Sonuç kısmında ise araştırmada elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

2. TARİHSEL ARKA PLAN

2.1. İspanya'daki İlk İzler

Çalışmanın tarihsel arka plan bölümünde İspanya'daki ilk izler, Müslümanlar'ın Endülüs'ü fetih süreci, Endülüs'ün demografik yapısı, Endülüs'te şehirleşme ve kalkınma, Endülüs'te dil ve edebiyat (şiir, nesir ve kütüphaneler), İspanya siyasi coğrafyası, (İslam hâkimiyeti, Hristiyan İspanya ve Mağrib), Endülüs devlet yapısı (Valiler, Endülüs Emevileri Dönemi, Mulüku't-Tavaif veya Küçük Sultanlıklar, Murabıtlar ve Muvahhidler, Gırnata Sultanlığı veya Nasriler dönemleri ile Üstünlük, Savunma/Yıpranma, Gerileme/Yıkılış ve İmha safhaları) incelenmiş ve bu ülkenin tarihi geçmişi ve kültürü ile ilgili bilgiler verilmiştir. Yazar Robin Yassin-Kassab, Endülüs'ün yerlilerinin ön-İspanyolca konuşan Romano-İberyalılar olduklarını daha sonra ise burada Cermen Vizigotlar'ın (eski yönetici sınıfı) hüküm sürdüklerini ifade etmiştir. Ancak Yassin-Kassab, Vandalların da bu bölgeden geçtikleri düşünüldüğünde, kendilerinin Endülüs'e (Vandalus-Andalus) ismini vermiş olabilecekleri ihtimali üzerinde durmuştur.¹¹

İspanya'da yaşamış en eski insan topluluklarının kimler olduğu henüz bilimsel olarak açıklık kazanmamış olmakla beraber, M.Ö. XI. yüzyılda Kuzey Afrika'dan İspanya kıyılarına gelen Fenikeliler'in güney ve güneydoğu kıyılarında ticaret ve balıkçılık ağırlıklı koloniler oluşturdukları bilinmektedir. Ancak bir süre sonra Kartacalılar bu kolonileri ele geçirerek ülkenin tümüne hâkim olmuştur. Bununla beraber, M.Ö. IX. yüzyıldan sonra Yunanlılar da İspanya kıyılarında koloniler oluşturmuşlardır. Aynı zamanda İspanya'nın daha az gelişmiş olan orta ve batı bölgeleri kuzey İspanya'dan Pireneleri geçerek gelen Keltler'in saldırısına uğramıştır. Genel itibarı ile göçebe olan Keltler'in İberler ile karışması neticesinde "Keltiberler" olarak tanımlanan bir halk oluşmuştur. M.Ö. II. yüzyıldan itibaren İspanya, Roma İmparatorluğu'nun idaresine girmekten kurtulamamıştır. Tüm ülke daha önceleri yerli halka tanınmayan vatandaşlık hakkının verilmesiyle Roma kültürü İspanya'ya hâkim olmuştur. Bu şekilde II. yüzyılda Hristiyanlık ülkede

¹¹Yassin-Kassab, R. (2013). "The Jasmine Breeze". *CM Critical Muslim 6 Reclaiming Al-Andalus*, Londra: Muslim Institute ve Hurst Publishers, Sayı: (6), 27.

hızlıca yayılmış ve Latince ana dil olarak kullanılmaya başlanmıştır. Miladi IV. yüzyılın sonlarında Roma İmparatorluğu'nun eyaletler üzerindeki egemenliğinin azalmasıyla, İspanya 409 yılından itibaren Suevler (Suevos), Vandallar (Vandalus/Vandals), Alanlar (Alanos) ve Vizigotlar (Godos/Visigodos) gibi barbar Cermenler'in istilasına uğramıştır.¹²

Roma İmparatorluğu, hâkimiyeti altındaki halklara egemenliğini güç ile kabul ettirebilecek merkezi idare ile yönetilen güçlü bir devlettir. Roma İmparatorluğu'nun yıkılışından sonra baş gösteren feodal krallıklar aynı oranda güçlü merkezi yönetimler sergileyememişlerdir. Derebeyleri ve ayrıcalıklı şehirler kendi başlarına hareket etmeye başlamışlardır. Bu şekilde ortaya çıkan feodalizm döneminde siyasi kontrol sağlanamayarak güçlü kalmayı başaran Hristiyan kilisesi barındırdığı ruhani liderlik ile bu alanda söz sahibi olmuştur. Ortaçağ süresince Avrupa'da süregelen savaşlar birleştirici tek kurum olan Hristiyanlık dairesinde bir liderlik çekişmesi gibi algılansa dahi, özünde iktisadi yani ilahi olmayan bir yönetim mücadelesine dönüşmüştür. Söz konusu savaşın aktörleri de güç, ehliyet ve yönetim için çatışan Papalık, monarşi ile yönetilen krallıklar, feodal beyler, tüm kesimlerden yerel toprak sahipleri, kasabalar ve kabileler olmuştur. Hristiyan dini ile feodalite yönetim şeklinin tüm Avrupa'ya sirayet etmesi ile kamuoyunun siyasal gücü çok azalmıştır. Siyasal alanda mutlakiyetçi yönetim ve dini açıdan skolâstik dogmalar ile halk çok fazla mücadele edememiştir. Kilise, krallar ile anlaşarak dogmatik bir eğitim sistemi ile güçlü bir baskı sistemi sağlanmasına imkân tanımıştır. Hristiyan kilisesi ve monarşik kralların sindirmesi ile kamusal alan yok olarak ortaçağda "kamuoyu" diye bir terim kalmamıştır.¹³

Vizigotlar İspanya'ya tahminen miladi 460 senesinden itibaren girmeye başlayarak sırasıyla Galicia, Tarraconense, Cartaginense, Lusitania ve Betica bölgelerini kontrol altına almışlardır. Vizigotlar'ın İspanya'ya gelme nedenleri Roma ile gerçekleştirdikleri ittifak kapsamında yukarıda belirtilen Cermen kavimlerin ülkeden atılmalarını sağlamaktır. Ancak bu konuda ittifak yapılmasına

¹²Özdemir, M. (2013). *Endülüs Müslümanları Siyasi Tarih* (3. Baskı). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 37.

¹³Atabek, N. ve Dağtaş, E. (1998). *Kamuoyu ve İletişim* (1. Baskı). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 147-148.

rağmen, Vizigotlar 507 yılından itibaren İspanya'daki konumlarını kalıcı hale getirmişlerdir. Bu dönemde 80 ile 200 bin arasında Vizigotun İspanya'ya geldiği tahmin edilmektedir.¹⁴

Dini inanış açısından Arianist (Arius öğretisinde Katolikliğin tersine Hz. İsa'nın tanrılığı, papazların kul ile tanrı arasında aracılık yapması ve Hz. Meryem'in kutsallığı kabul görmemektedir) olan Vizigot idarecileri, Katolikler ile olan öğretiyi farkına rağmen Katolik çoğunluğa din konusunda herhangi bir baskı yapmamışlardır. Katoliklerin kendilerine sağlanan hoşgörüyü rağmen Arianizm ile savaştırmaya devam etmeleri, Vizigot idaresini belirgin tabakalaşma nedeniyle oluşan sosyal huzursuzluğa ek olarak dini çatışma tehlikesini de beraberinde getirmiştir. Ancak 589 yılında acze düşen Vizigot yöneticileri, ülkedeki bölünmenin ancak Katolik olmak ile çözülebileceğine karar vererek toplu halde mezhep değiştirmişlerdir. Böylece Katolik Hristiyanlık ülkede resmi din haline gelmiş ve Katolik din adamları ülke yönetiminde söz sahibi olmuşlardır. Ancak bu durumdan sonra orta ve alt tabakaların taleplerine cevap veremeyerek güven kaybetmişlerdir. Bu durum halkın ileriki zamanlarda hızla İslamlaşmasında etkili olmuştur.¹⁵ Vizigot yöneticilerinin Arianizm inançlarını terk ederek Katolikliğe geçmeleri yerel halkın İslam'ın adalet duygusuna olan güvenini artırmış ve Müslümanlığa geçenlerin sayısı yükselmiştir. Müslümanlar Romalıların yerini alarak 712 yılında daha adil ve hoşgörülü bir sistem getirmişler ve İspanya nüfusunun çoğunluğu İslam'a gönüllü olarak geçmeyi tercih etmiştir.¹⁶

2.2. Müslümanların Endülüs'ü Fetih Süreci

Batılı din ve ilim adamları, İspanya'nın fethi ile ilgili iki temel görüşü savunmuştur; ilk görüşe göre fetihler farklı dinlerden insanları "zorla İslamlaştırmak" için yapılmış, ikinci görüşe göre ise "ganimet arzusu" nedeniyle gerçekleştirilmiştir. İlk görüş genellikle kilise çevreleri ve onların etkisi altındaki kişiler tarafından propaganda amacı ile savunulmuştur. Fetih sonrasında Müslümanların yerel halk idarecileri ile yaptıkları anlaşmalarda gayrimüslim

¹⁴Özdemir, M. (2013), age, 39.

¹⁵Özdemir, M. (2013), age, 41.

¹⁶Brennan, G. (2008). *South from Granada*. (3. Baskı). Londra: Penguin Group, 214.

halkların dinlerine, ibadetlerine, mallarına ve canlarına dokunulmayacağına dair garantiler verilmesi ve bu anlaşmaların uygulanması ilk iddiayı (İslamlaştırma) çürütmüştür.¹⁷ İleride inceleneceği üzere 1492'de son İslam kalesi olan Granada'nın düşmesi neticesinde Hristiyan idareciler Müslümanlar ile yapılan Granada Anlaşmasının¹⁸ maddelerini kısa süre içerisinde çeşitli bahaneler ile tanımayarak Müslümanların birçok alandaki özgürlüklerini kısıtlamışlardır. Fethin batılı çevreler tarafından iddia edildiği gibi "ganimet elde etme" nedeniyle gerçekleştirildiği ikinci görüşe göre ise İslam âlimleri, komutanları ve idarecileri farklı tasarruflarda bulunmuşlardır. İslam idarecileri bazı durumlarda orduyu teşvik etmek amacıyla ganimet hususunu ön plana çıkarmış, bazı durumlarda ise bu durumu hiç gündeme getirmemişlerdir. Dolayısı ile fethin temel sebebini sadece ganimet konusu üzerine yoğunlaştırmak doğru bir tespit değildir.¹⁹

Özdemir'e göre fethin temel olarak 3 nedeni bulunmaktadır. Bunlar siyasi, yönetsel ve dini sebeplerdir. Siyasi nedenin arkasında fetih düşüncesinin İslam hâkimiyetinin siyasi sınırlarını artırması ve akabinde siyasi nüfusun çoğaltılması bulunmaktadır. Fatihlerden Musa Bin Nusayr'ın Avrupa üzerinden İstanbul'a ve oradan da hilafetin merkezi Şam'a ulaşmayı hedeflediği rivayet edilmiştir. İkinci neden olan siyaseten genişleme (yönetsel) fikri ile birlikte Müslümanların ele geçirilen bölgelerde "daha adaletli ve hoşgörülü yeni bir idari sistemi inşa etme" düşüncesine sahip oldukları ileri sürülmüştür. Örneğin Endülüs topraklarının barbar Cermen kavimler tarafından talan ve istila edilmesinden sonra Müslümanlar tarafından tamir ve ıslah ile yeniden yapılandırma sürecinin başlatılarak devam ettirilmesi bu hükmü doğrulamaktadır. Üçüncü nedenin ise dini (İslam'ı) yaymak olduğu açıktır.²⁰ Fetih düşüncesinin arkasında aynı zamanda coğrafi ve ekonomik sebepler de bulunduğu ileri sürülmüştür. Örneğin ünlü coğrafya âlimi El-Bekri, Endülüs'ü topraklarının verimliliği açısından Suriye'ye, mevsimlerinin uygunluğu ile Yemen'e, elde edilen vergilerin yüksek miktarı ile Ahvaz'a, değerli mücevherleri ve madenleri ile Çin'e, hoş esansları ile Hindistan'a ve deniz ürünlerinden edinilen

¹⁷Özdemir, M. (2013), age, 47.

¹⁸Bkz. EK-1. Gırnata'nın Teslimine ve Halkına Verilecek İmtiyazlara Dair Mukavelename (1491).

¹⁹Özdemir, M. (2013), age, 49.

²⁰Özdemir, M. (2013), age, 49.

mahsulü ile Aden'e benzeterek dünyanın tüm güzelliklerinin Endülüs'te bulunduğunu anlatmıştır.²¹

Endülüs'ü tarihi, kültürel ve siyasi dâhil her yönden ayrıntılı bir şekilde anlatan El-Makkarî, ünlü eserini kaleme alış sebebini zikredip asıl konuya girerken;

“Endülüs'ün güzellikleri sayılmayacak kadar çoktur, üstün yönleriyle de kimse yarışamaz. Doğuda ve batıda üstünlüğü elde etmiş olanla kim yarışabilir ki zaten?” diye söze başlar. Bol akan sular, bereketli araziler, en leziz yiyecekler, en güzel hayvanlar, en güzel meyveler, derin bir medeniyet, güzel ve şık giyim, sağlıklı bir iklim, açık tenli insanlar, zihinsel asalet, dirayetli karakterler, idrak gücü ve diğer bölgelerin mahrum olduğu özellikler.”²²

Tüdmîr'de (şimdiki adı Murcia, Teodomiro²³) mıknaş taşı ve gümüş, Beccâne'de (Ş.A. Pechina) kızıl yakuta benzer bir taş ve gümüş, Berşelûne'de (Ş.A. Barcelona) soluk renkli de olsa inci, Pirene dağlarında civa, Kurtuba'da (Ş.A. Córdoba) dağlarında çinko, Turtûşa'da (Ş.A. Tortosa) sürme taşı çıkarılmıştır. Tuleytula'da (Ş.A. Toledo) yetişen buğday, uzun yıllar geçse bile güve tutmayan ve çürümeyen bir cinstir. Bozulmadan nesilden nesile aktarılmıştır. Toledo'nun safranı da ülkeye yetecek miktarda olup başka ülkelere de taşınmıştır.²⁴ Toledo'da bağlar, bostanlar, gürül gürül akan nehirler, güzel meyveler, değişik yemekler vardır²⁵. Endülüs, rüzgârların farklılığı, yağmur yağın yerleri ve nehirlerin denize dökülüşü itibarıyla iki kısımdır: Batı Endülüs ve Doğu Endülüs. Batı Endülüs, nehir ve diğer akarsularının batıdaki Atlantik okyanusuna aktığı yerdir. Doğu Endülüs ise nehirlerin doğudaki denize aktığı bölgedir.²⁶ Yukarıda sayılan nedenlerden de anlaşılacağı üzere İspanya'nın tarih boyunca birçok medeniyet tarafından ele geçirilme arzusu bu toprakların sahip olduğu birçok tabiat zenginliğinden kaynaklandığı da düşünülebilir.

Müslümanların Kuzey Afrika'nın fethini bitirerek yeni fetih güzergâhlarını belirledikleri zaman diliminde İspanya'nın önemli iç meseleleri var olmuştur.

²¹Özdemir, M. (2013), age, 23.

²²El-Makkarî, A. b. M. (1988). *Nefhu't-tib*. Beyrut: Yayınevi İhsan Abbâs, Dâr Sâdır, C.I, III, 25-126.

²³Bundan sonra şimdiki yer adları için Ş.A. kısaltması kullanılacaktır.

²⁴El-Makkarî, A. b. M. (1988), age, 143.

²⁵El-Makkarî, A. b. M. (1988), age, 161

Başlıca sorunlar, sınıflar arası dengesizlikler nedeniyle sarsılan toplumsal yapı, karşı karşıya kaldıkları baskılar nedeni ile Yahudi cemaatinin bir dış yardıma muhtaç durumda olması, taht kavgaları ve neden olduğu siyasi çalkantılar yarımadayı dışarıdan bir müdahaleye elverişli bir hale getirmiş olması sayılmıştır. İslam kaynaklarına göre Septe (Ş.A. Ceuta²⁷) Valisi Kont Julián'ın Toledo'da bulunan Vizigot sarayına eğitim amacıyla gönderdiği kızına Kral Rodrigo'nun (Rodrick) tecavüzde bulunması üzerine intikam almak amacıyla Müslümanları Vizigotlar üzerine sefer düzenlemeye cesaretlendirdiği yazılıdır.²⁸

Ancak batılı kaynakların birçoğu bu görüşü benimsememektedir. Profesör Robert Hitchcock Julián'ın Müslümanlara yardım etme sebebinin intikam değil, Witiza (700-710 yıllarında hüküm süren) adlı önceki Vizigot Kralı ile olan yakın dostluğu olduğunu savunmaktadır. Bir yoruma göre, Kraliyet ailesinden olmayan Rodrick'in hanedan mensubu olan Witiza'nın oğulları yerine Kral seçilmesi Julián'ın kızgınlığına ve arkadan vurulma hissine kapılmasına neden olmuştur. Söz konusu siyasi sebep Julián'ın Müslümanlara neden yardım ettiği konusunda bir seçenek olarak dursa dahi, Julián'ın boğazlarda ticaret gemileri olan bir tüccar olması başka bir olasılığı akla getirmiştir. Rodrick'in iktidara gelmesinin akabinde yarımada çıkan iç savaşın ticaret için çok iyi olmadığı ve ticarete vurulacak bir darbenin Julián'ın itibar ve refahında büyük zararlara neden olabileceği ileri sürülmüştür. Julián'ın Müslümanların teşkilatçı ve yönetici özelliklerinden etkilenmiş olabileceği varsayılmıştır. Özellikle Musa'nın Mağrib'in yönetimi ve Tarık'ın Tangier'deki (Tanca) ordu komutanlığının Julián'ın dikkatini çekmiş olabileceğini akla getirmiştir. Julián 710 yılındaki olaylardan önce olduğu gibi Müslümanlar sayesinde 25 yıldır sürdürdüğü ekonomik başarıyı tekrar yakalayacağını düşünmüş olması ihtimal dâhilindedir. Bu durumda Julián'ın davranışındaki niyet 'bir vatansever olarak' yarımadayı tekrar eski istikrarına kavuşturmak şeklinde değerlendirilebilir. Bu durumdan Julián'ın Müslümanlar ile ittifak yapılmasında bir beis görmediği ve İslam dininin Hristiyan olan kendi

²⁶El-Makkarî, A. b. M. (1988), age, 131

²⁷Ceuta, İspanya'nın Kuzey Afrika'daki toprağıdır. İspanyol anayasasına göre Melilla ile birlikte özerk il statüsündedir.

²⁸Özdemir, M. (2013), age, 23

ülkesine karşı bir tehdit oluşturmayacağını düşündüğü varsayılabilir.²⁹ Ancak Julián'ın bu varsayımı doğru çıkmamış, İslam kısa sürede tüm İspanya'yı sarmış ve yaklaşık 800 sene boyunca devam etmiştir.

Endülüs'e fetih amacıyla ilk ayak basan Müslümanın, Musa Bin Nusayr'ın azatlı kölesi Berberi asıllı Tarîf (öncü) olduğu bilinmektedir. Tarîf Adası'nın (Ş.A. Tarifa, Isla de la Palomas³⁰) adı da bu kişiye nispet edilmiştir. Tarîf'in, Endülüs Hâkimi Rodrick'e olan şahsi bir kininden dolayı Müslümanlara destek veren Ceuta (Septe) şehri hâkimi Julián'dan yardım aldığı söylenmiştir. Tarîf, beraberindeki yüz atlı ve dört yüz yaya askeri alıp dört gemiye (sal, tekne vs.) binerek (Hicri) 91 yılının Ramazan ayında denizi aşmıştır. Mağrib Valisi Musa Bin Nusayr, emrindeki Târik Bin Ziyâd'ı, Ceuta (Septe) hâkimi Julián'la birlikte Endülüs'ün fethi için görevlendirmiştir. Luzerik (Rodrick) komutasındaki Gotlar (Arapça: el-Kût) ile Târik komutasındaki Araplar, Hicri 92 yılının (Miladi 710) Rebiulevvel ayında, Endülüs'ün el-Ceziretu'l-Hadra'daki (Bugün İspanya'nın Cádiz iline bağlı Algeciras adlı belediye) Vâdi Lekke (Ş.A. Rio Guadalete) denilen mevkide karşılaşmışlardır. Gotlar büyük bir hezimete uğramışlardır. Kralları Rodrick (Luzerik) öldürülmüş, Araplar da Endülüs'e hâkim olmuşlardır.³¹ Bu tarihler (710-711), sadece İber Yarımadası'nın değil, Kuzey-batı Afrika'daki birçok bölge ile Sardunya, Mallorca, Menorca gibi adaların da fethedildiği tarihlere dir. Bu son iki adaya yapılan askeri seferlere Müslümanların ileri gelenlerinden çok sayıda kişinin katılması nedeniyle "Gazvetu'l-Eşrâf" denilmiştir³².

Hitchcock ise, İber yarımadasının fethinin 711 yılının Nisan ayında başladığını düşünmektedir. Kaynaklardan sağlanan mutabakata göre, Tarık komutasındaki yaklaşık 12.000 askerinin Julián'ın ticari gemileri ile Ceuta'dan (Septe) Algeciras (El-Cezire) körfezindeki bir noktaya nakli sağlanmıştır. Arap kaynaklarına göre Cebelitarık (Ş.A. Gibraltar) kayasına yakın bir yere Tarık'ın ayak bastığı yer olarak kabul edilmesi nedeniyle buraya Cebeli Tarık yani "Tarık'ın

²⁹Hitchcock, R. (2014). *Muslim Spain Reconsidered. From 711 to 1502*. (1. Baskı). Edinburgh: Edinburgh University Press Ltd, 17.

³⁰Isla de Las Palomas, İber Yarımadası'nın en güneyindeki Punta de Tarifa'nın güney ucundaki Tarifa kentinin karşısında bir adadır.

³¹el-Makkari, A. b. M. (1934-1942). *Ezharu'r-riyaz fi ahbar 'İyaz*. Kahire: Yayınevi: Mustafa es-Sekka'-İbrahim el-Ebyari-Abdulfafiz Şelebi, Ciltler I-III, 229-249.

Dağı” adı verilmiştir. Ancak Hitchcock’a göre bu durumun daha sonraları gerçekleştiği düşünülmektedir. Julián’ın toplam 4 adet ticari gemiye sahip olduğu düşünüldüğünde, nâkillerin birbirini izleyen gecelerde belli bir zaman dilimine yayıldığı düşünülmektedir. Buradaki iki önemli gözlem şu şekildedir: birincisi yarımadanın güney sahilinin yerlileri Julián’ın gemilerini yaklaşık 20 yıldır boğazlarda ticaret yaparken gördükleri için askeri sevkıyatı da büyük ihtimalle bir ticari faaliyet olarak düşünmüş olmalarıdır. İkinci önemli gözlem ise, silahlı askerlerin geceleri gemiden karaya inmeleri nedeniyle yerli halkta bir tedirginlik durumu uyanmamış olmasıdır. Teyakkuz durumunun ise ancak gemilerin ayrılmasından sonra büyük ordunun sahilden ayrılıp kamp yerlerine varması ile cereyan etmiş olabileceği şeklindedir. Ordunun büyük çoğunluğunun Berberi kökenli olduğu ve aralarında Arapların sayıca çok az veya hiç olmadığı yönündedir. Ancak, Musa’nın temsilcisi olarak bazı Arapların orduda bulunduğu düşünülmekle beraber, bazı kaynaklarda siyahî Sudanlıların da sayıları çok olmamakla beraber (100 veya birkaç yüz kadar) orduda yer aldığı yazılmıştır.³³ Bu durumda İslam ordusunda etnik yapı olarak Arap ve siyahîlere nazaran Kuzey Afrika kökenlilerin (Berberi) ağırlığı dikkat çekmektedir.

Başlangıçta, Musa Bin Nusayr Mağribî (Kuzey Afrika) ele geçirdikten Endülüs yarımadasını fethetmek için halife ile yazışarak izin istemiştir. Kısa süre içerisinde halifeden talimat alan Mağrib Valisi İbn Nusayr yaşının ilerlemesine ve seferin güçlüklerine bakmadan hazırlıklara başlamıştır. Bununla beraber, İspanya Kralı Rodrick tarafından Ceuta (Septe) şehri muhafızı olarak atanan Kont Julyanus (Julián), Kral Rodrick’den gördüğü haksızlıktan dolayı İbn Nusayr’a Ceuta şehrini teslim edeceğini bildirmiş ve Got Hükümeti hakkında onlara bilgi aktarmıştır. Nusayr, Ceuta (Septe) ve Tangier (Tanca) limanlarında dayanıklı gemiler yaptırıp Berber kabilelerinden cesaretli ve kahraman kişileri seçip 92 (711) senesi ilkbaharında Tarık Bin Ziyad’ı komutan olarak atayarak Ceuta ve Cebel-i Tarık (Tarık Bin Ziyad isimlendirmiştir, Gibraltar) boğazını geçmeleri ile görevlendirmiştir. Tarık ise şimdiki adı ile Algeciras (el-Cezire) olarak bilinen şehre inmiştir (E.A. Ceziretülhadra adası). Bölge valisi Theodimir (E.A. Tudmir) daha önceki Müslüman akınlarına karşı tedbir almasına rağmen Tarık’ın ordusuna karşı

³²Atçeken, İ. H. (2002). *Endülüs’ün Fethi ve Mûsa b. Nusayr* (1. Baskı). Ankara: Araştırma Yayınları, 41.

koyamamış ve İslam ordusu galip gelmiştir. İspanya içlerine doğru ilerleyen ve batıdaki Vadi-i Unas şehrine kadar gelen ve Sidonia (E.A. Secüne) şehrini zapt eden Tarık'ın ordusu İspanya Kralı tarafından fark edilmiştir. Ülkenin dört bir tarafından doksan bin civarında asker toplanıp başlarına asilzadelere oluşan komutanlar atanarak Guadalete (E.A. Vadi-i Lutta) adlı çay kenarına ve Jerez (E.A. Şeriş) isimli nehrin etrafına gönderilmiştir. Sekiz gün süren ve bir Müslümana dört Hristiyan'ın düştüğü savaşa güneşin doğmasıyla başlanmıştır. Bu yüzden İslam ordusunda zayıflık göstererek savaştan dönüş endişeleri belirmeye yüz tutmuştur. Bunun üzerine Tarık bin Ziyad ordusuna aşağıdaki haykırışı yapmıştır:

“Ey Batı topraklarının gazileri! Ey cesaretli Müslümanlar! Nereye gidirsiniz ve gaflet ile hangi mahale kaçmak isterseniz? Zira önünüz düşman ve arkanız denizdir. Size lazım gelen vaat edilen ilahi yardımdan medet umarak ve fitri cesaretinize dayanıp, güvenerek savaş meydanında ayaklarınızı sabit tutmaktır. Ve ey süvariler! Benim hareketimi izleyiniz deyip bindiği atını dolaştırdı.”³⁴

Savaşta Tarık'ın ordusu galip gelmiş ve Kral Rodrick öldürülerek kesik başı halifeye gönderilmiştir. Böylece kralı ölen Got hükümeti de yıkılmıştır.³⁵

“Süvarilerin tozundan hava dumanlandı
Şimşek gibi çelik kılıçların parıltısı
Sağ ve sol her taraf toz bulutu
Ne gökyüzü parlıyor ne de ay
Süvarilerin tozundan toprağından
Yeryüzü altı olmuş gökyüzü sekiz
Gürz atan aslan avlayan süvariler
Hücum ettiler kılıçla okla
Çelik oklar ve kılıçtan korunmak için
Güneşi kendilerine siper ettiler.”³⁶

Bu şekilde İspanya topraklarında yaklaşık 800 sene hüküm sürecektir olan İslam İmparatorluğu'nun temelleri atılmıştır. İbn El Kardabüş (12. yüzyıl yazarı) Tarık'ın ordusunu galip gelmeye teşvik için gemileri yaktırdığını yazmıştır. Ancak Hitchcock gemilerin Julián'a ait olması nedeni ile bu durumun mümkün

³³Hitchcock, R. (2014), age, 18.

³⁴Ziya Paşa (2012). *Endülüüs Tarihi. Ortaçağ Avrupası'nda Bilim ve Medeniyetin Ulaştığı Zirve: Endülüüs İslam Devleti* (editör: Y. Çiçek), (1. Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları, 28-29.

³⁵Ziya Paşa (2012), age, 23-27.

³⁶Ziya Paşa (2012), age, 28.

olmadığını savunmuştur.³⁷ Tarık'ın gemileri yaktığı konusunda farklı düşünce ve görüşler bulunmasına rağmen İslam kaynakları ağırlıklı olarak Tarık'ın gemileri yaktığı konusunda mutabıktır.

Daha önce belirtildiği gibi Müslümanlar etnik açıdan daha yüksek sayıdaki Berberiler ve daha az sayıdaki Araplardan oluşmuştur. Fetih komutanı Tarık bin Ziyad, Cebelitarık (ismi de buradan gelir) doğumlu olup, Berberi'dir. Tarık'ın yakın komutanı ise doğulu bir Arap olan Musa bin Nusayr'dır. Müslümanlar yerliler ile evlilikler yaparak ağırlıklı olarak Slav kökenli kölelerinden doğan çocukları ile çoğalmışlardır. Söz konusu Slavlar (Sekâlibe), doğu Avrupa'da yapılan savaşlarda ele geçirilen ve daha sonra Avrupa ve Akdeniz'de gerçekleşen köle ticaretine tabii tutulan bırakılan kişilerden oluşmuştur. Kısa sürede bölgedeki Müslüman nüfusu söz konusu karma evliliklerden oluşan çocuklardan ve yüksek sayıda İslam'a giren yerli halktan meydana gelmeye başlamıştır. Müslümanların Endülüs'ü almalarında ve yönetmelerinde yerli halkın katkısı yadsınmamalıdır.³⁸

Fethin akabinde idare merkezi Sevilla'dan (E.A. İşbiliyye) Córdoba'ya (E.A. Kurtuba) nakledilmiştir. Ülke de dört bölgeye ayrılmıştır: *el-Cevf* (karın, orta yer), *el-Kible* (güney), *eş-Şark* (doğu) ve *el-Ğarb* (batı). İlk gelenler (ve fatihler) arasında safkan Arap çok az olup çoğu Berberî'dir. Mağlup durumda olan yerli halk da Roman, Got (E.A. Kût) ve eski İspanya milletlerinden oluşan kimselerdir. Bunların tamamı, Hristiyan milleti/ümme-i olarak "Rum" adı altında isimlendirilmiştir. Ayrıca, Filistin kökenli Yahudiler de mevcut olup (tüm bu gayr-ı Müslimler) esaret ve boyunduruktan azâde, kendi dinî vecibelerini serbestçe yerine getirebilecek derecede yaşamışlardır.³⁹ Endülüs'te yaşayan Yahudiler, müreffeh bir hayat sürmüşlerdir. Filistin'de, 136 yılında meydana gelen bazı karışıklıklar sonrası özellikle Yahudiler dünyanın her yanına dağılmışlar; Yehuda ve Binyamin kabilelerine mensup Yahudilerden 50.000 hane kadarı İspanya'ya gelip yerleşmişlerdir. İslâm Devleti içinde huzur içinde yaşadıkları için İspanya'daki Yahudi nüfusu, Avrupa'nın diğer ülkelerindeki nüfustan daha fazla olmuştur. Yahudilerin bir kısmı vergi tahsildarlığı, zenginlerin mali işlerini yürütme

³⁷Hitchcock, R. (2014), age, 19.

³⁸Yassin-Kassab, R. (2013), agm, 27.

³⁹Ziya Paşa (2012), age, 38-39.

vekilharçlık; bir kısmı da tüccarlık, simsarlık gibi işler yapmışlardır.⁴⁰ Müslüman yönetimi altında yaşayan Hristiyanlar arasında rahip ve papazların terfi ve unvanları eskiden nasıl ise İslam hâkimiyeti altında da eskisi gibi devam etmiştir. Sadece patriklerin seçimi Halifenin verdiği hükümle gerçekleşmiştir.⁴¹

Endülüs'te Hristiyan yönetimi altına giren Müslümanlar, dört grupta ele alınabilir: *Mürtedler* (dinden dönenler), *userâ* (esirler), *utekâ* (tekili: *atîk*, azad edilmişler) ve *mudeccerler* (veya müdeccenler). Hristiyanların verdiği imtiyazdan yararlanmak isteyen *mürted*'ler, gerçekten de Hristiyan olmayıp bunların soyundan gelenler, atalarının neden din değiştirdiklerini unutmuşlardır. Onların soylarından gelenler, sık sık aşağılama, tahkir ve kötü söze maruz kalmışlar; bir Hristiyanın kızına talip olacağı zaman evlilik konusunda bin bir güçlükle karşılaşmışlardır.⁴²

2.3. Endülüs'ün Demografik (Nüfus) Yapısı

Endülüs'te Müslüman yönetimi altında yaşam süren nüfus, "yerli halk" ve "dışarıdan" gelenler şeklinde iki bölüme ayrılabilir. Müslümanlar yarımada geldiklerinde bu topraklarda yaşamakta olan cemaatler ve topluluklar yerli halktan oluşmuştur. Yarımada yaşayan yerli halk da iki bölümde değerlendirilebilir; *Hispano-Godos* adı verilen birinci topluluk, çok eski dönemlerden beri bu topraklarda yaşayan ve yerli kabileler ile Roma idaresi zamanında buraya yerleşen yönetici ve askerlerin bir arada yaşamasıyla ortaya çıkan *Hispano-Romenler* ile Cermen asıllı *Vizigotlar'dan* meydana gelmiştir. Hispano-Godos topluluğu inanç bakımından Katolik-Hristiyan'dır. Bu topraklarda yaşayan ikinci yerli halk unsuru olan Yahudilerin yarımada milattan önce yerleştikleri varsayılmaktadır. Yahudiler, ülkenin farklı bölgelerine dağılarak genel nüfustan ayrı bir şekilde ikamet etmiştir. Müslüman idaresi altında yaşayan Yahudi ve Hristiyanlar "zimmî" statüsünde topluluklarını koruduklarından kendilerine genel bir isim olarak "*Ehlü'zimme*" denilmiştir. Günümüzde, söz konusu topluluk (genellikle Hristiyanlar) Araplaşanlar anlamında *Musta'ribler* (İspanyolca: *Mozarabes*) adıyla

⁴⁰Ziya Paşa (2012), age, 498.

⁴¹Ziya Paşa (2012), age, 495.

⁴²Ziya Paşa (2012), age, 272.

anılmaktadır.⁴³ Halen İspanya'da yaşamaya devam eden Katolik *Musta'riblerin* (*Mozarabes*) yanlış bir algı ile Müslüman oldukları düşünülmektedir. Ancak Musta'ribler İslam idaresi altında "İslam'ı seçmeyen" Hristiyan halka verilen addır. Musta'riblerin günümüz İspanya'sında halen gittikleri Mozarab kiliseler mevcuttur.

Müslümanlar ise nüfusun dışarıdan gelen bölümünü teşkil etmektedir. En başta Müslüman nüfus fetih esnasında İspanya'ya gelen Arap ve Berberiler'den (Kuzey Afrika ülkeleri) oluşmaktadır. Söz konusu nüfusa daha sonra tamamen Araplaşan Mevaliler de eklenmiştir. Daha sonra ülkeye Arap ve ağırlıklı olarak Berberi göçü devam etmiştir. İleriki dönemlerde yerli halktan İslamiyet'i kabul edenler Müslüman nüfusun içinde yer bulmuştur. Yerli halktan Müslüman olanlara ağırlıklı olarak *Müvelled/Müvelledler* (Arapça: *el-Muvelled/el-Muvelledun*, *İspanyolca: Mualadies*) adı verilmiştir.⁴⁴ 1609 yılında İspanya'dan sürülen Moriskoların torunlarından bazı Müvelledlerin (Mualadies) torunlarının bugün Tunus, Fas ve Cezayir gibi Kuzey Afrika ülkelerinde, Türkiye'de⁴⁵ (Tunus'dan Adana ve çevresine tarım amaçlı getirilmişlerdir) ve Güney Amerika'da yaşamakta oldukları bilinmektedir.

İleriki zamanlarda Müslüman nüfusa iki bölüm daha eklenmiştir. Bunlardan biri İspanyol Hristiyanlardan ve diğer Avrupa ülkelerinden küçük yaşta getirilip sarayda İslami terbiye aldıktan sonra yönetimde görevlendirilen Saklebiler (es-Saklebi/es-Sakalibe), ikincisi ise posta ve askerlik hizmetleri için Afrika'dan getirilen Sudan'lılardır.⁴⁶

Endülüs'ü oluşturan etnik unsurlar genel anlamda şu şekilde özetlenebilir:

1. **Araplar:** Endülüs halkının önemli bir bölümünü oluşturan ve bu toprakların fatihleri oldukları için kendilerini diğerlerinden üstün gören, aristokrat bir sınıftır. Önceden nüfusları az olmakla birlikte, sonradan buraya göçüp yerleşenlerle sayıları artmıştır.

⁴³Özdemir, M. (2013), age, 27.

⁴⁴Özdemir, M. (2013), age, 27.

⁴⁵Bkz. EK-7. Padişah I. Ahmed'in Tunus Beylerbeyi ile Tunus Kadısına Hükmü

⁴⁶Özdemir, M. (2013), age, 27.

2. **Berberiler:** Müslümanlık, bedevilik ve kabile asabiyeti bakımından Araplarla ortak paydası olan bir millettir. Buraya yerleşen ilk kuşak Berberiler, Endülüs'ün doğasından çok etkilenmişler, sonraki kuşaklar da tamamen buraya yerleşip köklerinden uzaklaşmışlardır. Araplaşmaya eğilim gösterip Arap adları almışlar, İslâmi ilimlere önem verip tahsil etmişlerdir. Araplar, köklerine olan aşırı bağlılıklarından ve hamiyetlerinden dolayı yerli toplumla fazla kaynaşmazken, Berberilerin yazılı bir kültürlerinin olmaması, onların farklı topluluklarla daha çabuk kaynaşmalarını kolaylaştırmıştır.
3. **Mevâlî:** Emevilerin mevâlisidirler (*Tekili: Mevlâ = azat edilmiş köle*). Üç gruba ayrılırlar: fetih sırasında Endülüs'e gelenler, fetih sonrası gelenler ve sonradan Emevilerin hizmetine ve koruması altına girenler. Özellikle, ilk hükümdar olan Abdurrahman ed-Dâhil'in (Abdurrahman I) kurduğu devletin temelini sağlam atılmasında katkıları olmuştur.
4. **Muvelledler:** Tekili muvelled olup Arap-Berberi, Arap-İspanyol ya da Arap-Slav karışımı melez nesildir. Zamanla toplumların birbiriyle karışıp kaynaşmasıyla bu kavram önemini yitirmiştir.
5. **Sekâlibeler:** Arapça Sekâlibeler olarak anılan ve muhtemelen Slav kökenli olan bir zümre daha mevcuttur. Bunlar, savaşlarda esir alınan ya da köle olarak kullanılan Doğu Avrupa kökenli insanlardan oluşmaktadır. Abdurrahman en-Nâsır (Abdurrahman III), paralı-köle askerlerden kurulan ve iktidarını sağlamlaştıran bir ordu kurmuştur. Burada adeta, Doğu'da kendi soydaşı olan Araplara yüz çevirip Türklerden oluşan bir ordu kuran Abbasi Halifesi el-Mu'tasım'ı örnek almıştır.⁴⁷
6. **Ehl-i Zimmet:** Müslüman olmayıp kendi dinlerinde kalan Hristiyan (*İspanyolca: Mozarabes*) İspanyollar ile Yahudilerden oluşur. Araplar, cizye karşılığı, onları inanç ve yaşamlarında özgür bırakıp himayeleri altına almıştır. Hristiyan ve Yahudiler İslam inancına göre kitap-ehli olarak kabul edilmişlerdir. Cizye vergisi ise Müslümanlar için değişen ölçekte bir gelir vergisi anlamını taşımıştır. Bu çerçevede gayri-Müslimlerin din adamları, ibadethaneleri ve toplumsal yargı sistemleri koruma altına alınmıştır. Özellikle Yahudiler için bu durum belirgin bir gelişmedir. Bununla beraber,

⁴⁷Atîk, A. (1976). *el-Edebu'l-Arabî fi'l-Endelus*. Beyrut: Dâru'n-Nahđati'l-'Arabiyye, 133-135.

Müslümanlar, *latifundia* (eski Roma'da çok büyük arazi) köle tarlalarını yerli sakinler arasında bölüştürmüşlerdir. Bu şekilde köleler artık özgürlüklerini satın alabilmiş veya İslam'a girerek serbest kalabilmişlerdir.⁴⁸

7. **Mozarábés:** Arapça'da *Musta'rib* kelimesinden bozma olup yukarıda zikredilen Ehl-i Zimmetle çoğu zaman aynıdır. Endülüs'te yaşayan ve yerli halktan oluşup Araplaşmakla beraber dinini değiştirmeyen Hristiyan ve Yahudi toplumuna verilen addır.⁴⁹ Portekizce'de '*moçarabe*', Katalanca'da '*mossarab*' denilmektedir.⁵⁰

8. **Hâssa:** İktidar, servet ve itibarı elinde bulunduran aristokrat zümredir.⁵¹

Müslüman idareciler, fethedilen diğer ülke ve bölgelerde olduğu gibi, Endülüs'te de gayrı-ı Müslimlerden cizye vergisi almışlardır. Bu verginin oranı, mükellefin içinde bulunduğu iktisadi seviye ile orantılı bir biçimde, yılda 20-25 dirhem ilâ 48 dirhem arasında değişmiştir. Kadınlar ve çocuklar, yaşlı ve muhtaç fakirler ile aynı zamanda din adamları ve müzmin hastalıklara yakalanmış kimseler, tabiatıyla bu cizyeden muaf tutulmuşlardır.⁵²

Bu coğrafyaya özgü, dikkati çeken bir zümre de "Almogaváres" ya da "Almugaváres" olup Arapça'da "savaşçı, saldıran, cengâver, bahadır" gibi anlamlara gelen "el-Muğâvir"den türemiş olduğu açıktır. Bu terim, Ortaçağda Aragón dağlarında yaşayan ve zorla askerlik yapmak için toplanan paralı askerlere verilen addır. Piyade olarak savaşan bu askerler, Aragón ve Castilla Krallarının emrinde çalışıp Fransız Kralı III. Philip'in ordusunu 1285 yılında bozguna uğratmışlardır.⁵³ Görüldüğü gibi Endülüs'teki etnik ve demografik yapı değerlendirildiğinde, 1492'den sonra olduğu gibi tek tipçi yapıdan ziyade çoğulcu bir etnik, ekonomik ve kültürel ortamın bulunduğu gözlemlenebilir.

⁴⁸Yassin-Kassab, R. (2013), agm, 27.

⁴⁹Çiftçi, F. (1999). *Endülüs'te Hilafet Dönemi Edebi Çevresi (929-1031)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 10.

⁵⁰Chalmeta Gendron, P. (1993). "Mozarab", *The Encyclopedia of Islam*, (Vol. VII). Leiden: Brill, 246.

⁵¹Çiftçi, F. (1999), age, 11-12.

⁵²Hittî, K. P. (1980), *Siyasi ve Kültürel İslâm Tarihi* (Çev. Salih Tuğ). İstanbul: Boğaziçi Yayınları (Eserin orijinali 1935 yılında "History of Arabs" adı ile yayımlandı), C.III, 803.

⁵³Lévi-Provençal, E. (1986). "Abd al-Wâdids", *The Encyclopedia of Islam*, (Vol. I). Leiden: Brill, 419.

2.4 Endülüs'te Şehirleşme ve Kalkınma

Vizigotlar zamanında var olan İspanyol şehirleri 711 yılındaki fetih neticesinde Müslümanların hâkimiyetine girmiştir. İspanya'nın ele geçirilmesi ağırlıklı olarak barış yolu ile savaşmadan anlaşmalar ile gerçekleştiği için ele geçirilen şehirlerin fiziksel yapısında ciddi bir tahribat oluşmamıştır. Fetih esnasında kontrol altına alınıp daha sonrasında Müslüman kimliğine bürünerek yavaş yavaş büyüyen başlıca şehirler aşağıda o zamanki adları ile sıralanmıştır; İlbire (Ş.A. Elvira), Gırnata (Ş.A. Granada), Maleka (Ş.A. Málaga), Kartacenne (Ş.A. Cartagena), Belensiye (Ş.A. Valencia), Berşelune (Ş.A. Barcelona), Turtüşe (Ş.A. Tortosa), Tarraküne (Ş.A. Tarragona), Kurtuba (Ş.A. Córdoba), Tuleytula (Ş.A. Toledo), Salamanka (Ş.A. Salamanca), Semmüre (Ş.A. Zamora), Veşka (Ş.A. Huesca), Şizüne (Ş.A. Sidonia), İşbiliyye (Ş.A. Sevilla), Bace (Ş.A. Beja), Maride (Ş.A. Mérida), Uşbüne (Ş.A. Lizboa-Lizbon) ve Kulumriye (Ş.A. Coimbra). Bununla beraber, Müslüman egemenliği döneminde Endülüs'te kurulu şehirler ile sınırlı kalınmamış, yirmiden fazla yeni şehir kurulmuştur. Söz konusu şehirlerin başlıcaları şunlardır: Kal'atu Eyyüb (Ş.A. Calatayud), Kal'atu Rabah (Ş.A. Calatrava), Ukliş (Ş.A. Ukles), Tutile (Ş.A. Tudela), Mürsiye (Ş.A. Murcia), Ubede (Ş.A. Úbeda), Macrit (Ş.A. Madrid), Laride (Ş.A. Lérida), Batalyevs (Ş.A. Badajoz), Medinetü'l-Feth (Ş.A. Chalencas), Medinetüzzehra (Ş. A. Medina Al Zahra), Madinetüzzahire (Ş.A. Medinetü'z-Zahire), Medinetü Salim (Ş.A. Medinaceli), Meriyye (Ş.A. Almería), Cebel-i Tarık (Ş.A. Gibraltar), Hısnü'l-Ferec (Ş.A. Aznalfarache) ve El-Büniyye (Ş.A. Algecira la Nueva).⁵⁴ Günümüz güney İspanya'sının sokaklarında dolaşıldığında İslami mimari ile kültürünün belirgin özelliklerini gözlemlemek mümkündür.

Şehirleşme açısından Roma döneminde kaydedilen kalkınma Endülüs'te çok daha üstün bir noktaya ulaşmıştır. Örneğin, Roma döneminin başlıca şehirlerinin hektar bazında yüzölçümleri değerlendirildiğinde, Maride'nin (Ş.A. Mérida) 28, Karmüne (Ş.A. Carmona) ve Sarakusta'nın (Ş.A. Zaragoza) 47, Tarraküne'nin (Ş.A. Tarragona) 35, Berşelune'nin (Ş.A. Barcelona) 12 ve Lugo'nun 34 hektarlık alanları kapladıkları bilinmektedir. Bununla beraber 10. ve 12. yüzyıllarda

⁵⁴Özdemir, M. (2013), age, 29.

Endülüs'ün başlıca şehirlerinden olan İşbiliyye (Ş.A. Sevilla) 187, Kurtuba (Ş.A. Córdoba) (sadece sur içi) 182, Tuleytula (Ş.A. Toledo) 106, Mayürka (Ş.A. Mallorca) 90, Meriyye (Ş.A. Almería) 79 ve Gırnata (Ş.A. Granada) 75 hektarlık alanlar üzerine kurulmuştur. Örneğin, Endülüs'ün şehirleri Avrupa'daki zamanın başlıca diğer şehirler ile karşılaştırıldığında 11. yüzyılda Paris'in sadece 20 hektarlık bir alanı kapladığı görülmektedir. 10. yüzyılda orta ve batı Avrupa'da Kurtuba (Ş.A. Córdoba) büyüklüğünde bir şehir bulunmaz iken, söz konusu kentin nüfusunun bu dönemde 250 bin civarında olduğu bilinmektedir. Bununla beraber, 16. yüzyılda İspanya'nın en fazla nüfus yoğunluğuna sahip olan şehri İşbiliye'nin (Ş.A. Sevilla) nüfusunun 130 bin civarında olduğunu, Tuleytula'nın (Ş.A. Toledo) çok gerisinde kalan başkent Madrid'de sadece 50 bin kişinin yaşadığı göz önünde bulundurulduğunda, Endülüs'te kentleşmenin ulaştığı ileri boyut daha net anlaşılabilir. Avrupa'da ilk defa Londra, Kurtuba'nın (Ş.A. Córdoba) 10. yüzyıldaki nüfusuna ancak 17. yüzyılda ulaşabilmiştir.⁵⁵ 1000'li yıllarda Avrupa'nın önemli merkezinin Londra, Paris veya Berlin değil, Kurtuba (Ş.A. Córdoba) olduğu görülmüştür. Endülüs'te bu dönem şehircilik ve kalkınma alanında sağlanan bu derece önemli kalkınma ve ilerleme hamlelerinin ardında konunun uzmanları tarafından çok detaylı bir şehir planlamacılığı ve düzenli bir çalışma yapıldığı izlenimi edinilebilir.

Doğuda, Abbasilerin Emevi Devleti'ne son verip bu hanedana mensup hemen herkesi kılıçtan geçirdiği katliamdan sağ kurtulan Abdurrahman adlı bir genç, Endülüs'e gelip savaşarak burayı son Vali Yusuf el-Fihri'nin elinden almış ve Emevilerden geriye kalanları toplayarak bu topraklarda bir devlet kurmuştur. Kurtuba'yı (Ş.A. Córdoba) başkent ilan eden ve bu kentte Ulu Cami'yi yaptıran da yine Abdurrahman'dır. Camii'nin inşası için 80.000 dinar harcanmıştır. Ancak Abdurrahman camiinin tamamlandığını göremeden vefat etmiştir.⁵⁶ Günümüzde Córdoba'da bulunan Ulu Camii her ne kadar kiliseye çevrilmiş olsa dahi, yıkılmadan ayakta duran nadide İslam eserlerindedir. Ulu Camii günümüzde kilise olarak kullanılmasına rağmen İspanyollar tarafından hala camii anlamına gelen "*La Mezquita*" şeklinde telaffuz edilmeye devam edilmektedir. Günümüz yazarlarından Robin Yassin-Kassap, Córdoba Camii'ne (Ulu Camii) yaptığı bir

⁵⁵Özdemir, M. (2013), age, 30.

ziyaretindeki gözlemlerini kaleme almıştır. Yazar, kiliseye çevirilen camiinin içerisinde dönüştürülmesinden ziyade estetik ve kültürel açıdan yanlış bir durum olduğunu belirtmiş ve şöyle demiştir:

Puento Romano"ya giden yolun yarısına varıp geriye doğru bakıldığında bunun ne olduğununun kolayca fark edilebilir. Binanın uzatılmış temel cami yapısı, katedral ile ihlal edilmiş ve sanki katedral bir bomba gibi gökten inmiştir. Katedral çok ağırdır. Camiyi ezerek tahrip etmiştir. Bu kaynaştırma değil barbarlıktır. Bu bir hakareti anımsanmaktadır.⁵⁷

İspanya'da Roma döneminde kurulmuş olan şehirlerin tümü, Müslüman-Arap döneminde de önemini ve değerini korumuş ve gelişmeye devam etmiştir. Bir başka deyişle, Müslümanların sonradan kurduğu şehirler, fazla büyük ve kalabalık olmayıp genellikle dış saldırılara karşı askeri amaçlarla kurulmuş garnizon şehirlerdir. Meselâ, eski bir şehir olan Ello'nun yerine kurulmuş olan Murcia (E.A. Mursiye); ayrıca Almería (E.A. el-Meriyye) şehirleri bunlara örnek olarak verilebilir. Latin(ce) kökenli yer adlarının çoğu değişmeden yaşayagelmiştir. Hispali (Ş.A. Sevilla, E.A. İsbiliyye), Córdoba (E.A. Kurtuba), Caesaraugusta (E.A. Sarakusta), Valentia (E.A. Balansiya) gibi telaffuz edilmektedir. Bazı şehir adları da küçültme eki almış; ya da bu ek atılmıştır. Toletum'un, yani Toledo'nun Toletula/Tuleytula (Ş.A.) oluşu bu duruma örnek teşkil etmektedir. Bunların yanı sıra bazı Arapça ya da Berberice kökenli yer adları da vardır. "Yeşilada" anlamına gelen el-Cezîretu'l-hadrâ (Ş.A. Algeciras); ayrıca Gâfik, Baliy (Ş.A. Poley), Miknasa (Ş.A. Mequinenza) gibi yerleşim birimleri bulunmaktadır.⁵⁸

Tarihçi Viardot, Córdoba şehrinin, Emevi Halifesi Ömer bin Abdülaziz'in emriyle kurulduğunu yazmıştır. Granada şehrinin de bu dönemde iki yüz yetmiş köyü bulunmaktadır. Granada'da, sayılamayacak kadar ilim ve erdem sahibi insan yetişmiştir.⁵⁹ Sevilla, Abbâdiler, Murabıtlar ve Muvahhidler dönemlerinde savaş ve afetler nedeniyle büyük hasarlar görmesine rağmen yine de Endülüs'ün en mamur

⁵⁶el-Makkari, A. b. M. (1934-1942), age, 327-328.

⁵⁷Yassin-Kassab, R. (2013), agm, 30.

⁵⁸Latham, J. D. (1986). "Al-Andalus", *The Encyclopedia of Islam*, (Vol. 1) Leiden: Brill, 489.

⁵⁹Ziya Paşa (2012), age, 481-82

şehirlerinden biri olma özelliğini korumuştur. Öyle ki, İspanyollar arasında “Sevilla’yı görmeyen, dünyadan bir şey görmemiştir” darb-ı meseli yaygındır.⁶⁰

Arapça’daki “vadi” kelimesi, İspanyolca’da “guad” ve “guada” şeklinde birçok yer adını ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu coğrafi ad Endülüs’te sadece yaz mevsimlerinde kuruyan vadilere/derelere verilmeyip, ırmak özelliği taşıyan önemli akarsuların aktığı yerleri tanımlamak için de kullanılmıştır. Bir başka deyişle, “nehir” Endülüs’te akarsuyu tanımlamak için kullanılırken; “vadi” yer adını göstermek için kullanılmıştır. Vâdî el-Hicâra (Ş.A. Guadalajara), Vâdî Âş (Ş.A. Guadix), Vâdî’r-Reml (Ş.A. Guadarrama) gibi örnekler verilebilir.⁶¹ Sekizinci yüzyıldan itibaren Müslüman İspanyası, “kûra” adı verilen bölgelere/eyaletlere/yönetim birimlerine ayrılmıştır. Bu bölgelerin merkezi olan bir şehri, valisi ve garnizonu var olmuştur. Bu bölgelerin sayısı, Makdisî, Yâkût ve Râzî gibi tarihçilerin eserlerinde 18-41 arasında değişmektedir. Daha sonra gelen el-İdrisî, “kûra” yerine “iklim” kelimesini kullanmıştır.⁶²

Bu idari bölünmelerin ve dolayısıyla terimlerin, zaman içinde değiştiği görülmüştür. Meselâ İbn Saîd, Endülüs’ün önde gelen ediplerini bölgelerine göre ayırıp seçme şiirleri sunduğu eserinde, Endülüs’ü önce memleket (krallık, beylik vs.), sonra kûra (bölge, eyalet vs.), sonra da medîne (şehir, kent) şeklinde taksim etmiştir. Kûralardan birisi, genellikle krallığın/beyliğin merkezi olup ve aynı adla anılmıştır. Örnek olarak, Kurtuba Memleketi, sonra Kurtuba Kûrası gelmiştir. Daha sonra buraya bağlı diğer kûralar gelmiştir: *Murâd Kûrası*, *Gâfik Kûrası*, *el-Kusayr Kûrası* gibi örnekler verilebilir. Ardından da Şukunda, Kabra gibi şehirler/kasabalar, yani medîne; en son olarak da köyler (karye) sıralanmıştır.⁶³

Nüfusu kesin olarak tahmin edilemeyen Endülüs’te seksen yerleşim yeri ile bunlara bağlı üç yüz kaza olduğu belirlenmiştir. Bazı Arap coğrafyacılar, hane sayısı ve bina ve kurumlarından yola çıkarak Endülüs’ün biçimini çıkarmaya çalışmışlardır. Córdoba’da 200.000 hane, 600 cami, 500 hastane, 800 medrese ve

⁶⁰Ziya Paşa (2012), age, 248.

⁶¹Pinilla-Melguizo, R. (2002). “WÂDÎ”, *The Encyclopedia of Islam*, (Vol. XI), Leiden: Brill, 14.

⁶²Latham, J. D. (1986), age, 489.

⁶³İbn Saîd el-Mağribî (1980-1993). *el-Muğrib fî hula’l-mağrib*, Kahire: Yayınevi Şevkî Dayf, I-II, Dâru’l-Meârif, (I), 35, 218, 234.

9 hamam olduğu göz önünde bulundurularak nüfusun büyüklüğü hakkında tahmin yürütülebilir.⁶⁴

Tarihçi el-Mes'ûdî, Endülüs'ün yüzölçümünün, iki ay yürüyecek kadar bir alan olduğunu; bilinen belli başlı şehirlerinin de 40 tane olduğunu söylemiştir. Aynı tarihçi, Emeviler'e bu topraklarda "halife" değil de "Emiru'l-Mu'minin" olarak hitap edildiğini vurgulamıştır. Çünkü halife olmak için Hameyn'i (Mekke ve Medine) hâkimiyeti altında bulundurmak gerekmektedir.⁶⁵

Endülüs tarihine dair kaynaklar, mekândan çok olaylar üzerinde durduğu için, Granada, Sevilla, Toledo, Córdoba gibi büyük şehirler dışında, "etrâf" denilen ve taşrayı oluşturan şehirler ve diğer yerleşim yerleri hakkında daha az bilgi bulunmaktadır.⁶⁶ Córdoba'da III. Abdurrahman (en-Nâsır) tarafından yaptırılan ez-Zehrâ Sarayı, (İspanyolca: *Medina Azahara* – Arapça: *Madinat al-Zahra*) o dönemlerde tüm Avrupa'nın en gözde saraylarından. Değişik ülkelerden buraya gönderilen elçilik heyetleri, kaydettikleri notlarında, sarayın özellikleri hakkında bilgiler vermişlerdir.⁶⁷ En-Nâsır'dan sonra gelen iki halife tarafından genişletilen ve tezyinatı sürdürülen bu sarayın harabeleri, 1910 yılında yapılan kazılar sonucunda kısmen toprak altından çıkarılmıştır.⁶⁸ Söz konusu saray bugün Córdoba'nın en çok ziyaret edilen turistik bölgelerinden bir tanesi olup, harabe halinde de olsa, dönemin ruhunu bir nebze de olsa hissettirmektedir.

Endülüs'te şekillenen İslâm sanatının kendine özgü bir yol tutabilmesinde birkaç unsur etkili olmuştur. Yarımada'ya çıkan Müslümanlar, karşılarında etkileyici bir kültür bulamamışlardır. Mevcut Vizigot ve Hristiyan kiliselerinin, Filistin'deki kiliseler kadar etkileyici olmadıkları görülmüştür. İspanya kültürel bir yoksunluk içinde bulunmuştur. Bu durumda, doğu etkilerinden uzak, bol ışıklı bir Akdeniz ülkesinde, lüks, ince zevk ve refahı simgeleyen eserler, İspanya'ya özgü renk ve tatlar kazandırılmıştır. Sivil mimaride, topografik (yüzey biçimsel) duruma uygun,

⁶⁴Ziya Paşa (2012), age, s. 498.

⁶⁵El-Mes'ûdî, A. b. H. (1988). *Murûcu'z-zehab*. Beyrut: Yayınevi: El-Mektebetu'l-asriyye, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, (I), 162.

⁶⁶Şâşiyye, H. B. S. (2014). *Garbu'l-Endelus evi'l-Burtuğâl el-İslâmiyye ve Medînet Mertîle fi'l-mesâdiri'l-arabiyye*, Mecellet Câmi'ati'ş-Şârika, C. 11, Sayı: 2, s. 108.

⁶⁷İbn İzârî (1848). *el-Beyânu'l-muğrib fi ahbâri'l-mağrib*. Leiden: Yayınevi: R. Dozy, 229.

asimetrik fakat işlevsel mekân düzenlemesine gidilmiştir. Kubbe henüz ciddi ve önemli bir sorun olarak gözükmediğinden, yapıların kütle yapısında yükseklik duygusu taşıyıcı unsurlara odaklaştırılmıştır. Duvarlar, sütunlar ve kemerler, çift katlı ve dilimli çalışılmış, mukarnas'ın etkileyici gücünden yararlanılmıştır.⁶⁹

Endülüs mimarisi kadar bütün İslâm sanatı için de büyük bir gurur kaynağı olan Elhamra Sarayı (Kasru'l-hamrâ), Nasrîler (Benî Ahmer) Devleti'nin başşehri olan Granada'da bulunmaktadır. "Kızıl" anlamına gelen Elhamra sıfatıyla tanımlanması, inşaatta kullanılan kil harcın kızıla çalan renginden dolayıdır. Tarih boyunca çeşitli tahribata maruz kalmasına ve bazı bölümlerinin yok olmasına rağmen dünya çapında bir şöhrete ve bütün İslâm eserleri arasında son derece imtiyazlı bir yere sahiptir. Bugün de ihtişamından hiçbir şey kaybetmeksizin geçmişe ışık tutan bu bina, ayakta kalabilen eski İslâm saraylarının en iyi durumda olanıdır. Yapı bu haliyle bir taraftan küçük bir devletin gücünü sembolize ederken, diğer taraftan da daha güçlü İslâm devletlerinin yok olup gitmiş sarayları hakkında fikir vermektedir. Elhamra'nın tarihi IX. yüzyılın son çeyreğine kadar gitmektedir. Kaynaklarda, Kurtuba Emîri Abdullah'ın (888-912) tahta çıkışının hemen sonrasında, bugünkü Granada'yı da içine alan Elvira (İlbîre) bölgesinde (kûra) Araplarla Hristiyanlığa geri dönmeye çalışan İspanyol asıllı yerli Müslümanlar (müvelledün) arasında yaşanan çatışmalardan bahsedilirken bölgedeki Arapların lideri Sevvâr b. Hamdûn el-Kaysî'nin savunma maksadıyla Medînetülhamrâ adını taşıyan ve kaynaklarda "Ma'kîlû'l-hamrâ, el-Kal'atü'l-hamrâ, Hısnü'l-hamrâ" isimleriyle de geçen bir kale inşa ettirdiği belirtilmektedir. Darro nehrinin (Granada'da bulunan) sol yakasında, Müslümanların Sebîke dedikleri yayvan tepenin batı ucunda inşa edilen söz konusu kalenin, Sevvâr b. Hamdûn'un etrafında toplanan askerlerin sayısı dikkate alındığında nispeten mütevazı ölçülerde bir yapı olduğu anlaşılmaktadır. Arapların bu kaleyi kullanmaları pek uzun sürmemiştir. Çünkü müvelledün ile olan savaşların 890 yılı başlarında sona ermesi ve Bulây (Polei) Savaşı ile (891) Elvira'nın (İlbîre) yeniden merkezî idarenin

⁶⁸Hittî, K. P. (1980), age, s. 828, 829.

⁶⁹Özdemir, M. (1996). "Endülüs'ün Yıkılış Süreci Üzerine Mülâhazalar". *Endülüs'ten İspanya'ya*. Birinci Baskı. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 102.

kontrolü altına alınması üzerine kaleye olan ihtiyaç kendiliğinden azalmıştır. XI. yüzyılın ortalarına kadar terkedilmiş bir vaziyette bulunan Elhamra Kalesi 1052-1056 yılları arasında, Zîrî Emîri Bâdîs b. Habbûs'un Yahudi veziri Samuel b. Nağrîle (Nagrello) tarafından tepenin eteğindeki Yahudi mahallesini de içine alacak şekilde genişletmiş ve yıkık yerleri tamir ettirilmiştir. Onarımlar daha sonra Emîr Seyfûddeve Abdullah döneminde de (1073-1090) sürdürülmüştür. XII. yüzyıl İslâm ve Hristiyan kaynaklarında Endülüslü liderlerin Murâbitlar ve Muvahhidler'e karşı yürüttükleri mücadelelerden bahsedilirken bu ilk Elhamra Kalesi'nin el-Kasabatü'l-hamrâ adıyla anıldığı görülmüştür. Bu kaynaklardan öğrenildiğine göre söz konusu dönemde Elhamra Kalesi'ni kuşatan kuvvetlerin hemen hepsi sonunda içeri girmeye muvaffak olmuşlardır ki bu durum kalenin tahkimatının mükemmel olmadığını göstermiştir. Buna karşılık Zîrîler tarafından Darro nehrinin karşı yakasında kurulan el-Kasabatü'l-kadîme'nin (*İspanyolca: Alcazaba*) daha sağlam olduğu anlaşılmaktadır. Elhamra adı, Granada ve civarında Nasrîler Devleti'nin kurulmasıyla (1232) öne çıkmıştır. Bu devletin temelini atan Gâlib-Billâh Muhammed bin Yûsuf, 1238 yılında idare merkezi olarak seçtiği Granada'ya girdiğinde geçici olarak el-Kasabatü'l-kadîme'ye yerleşmiş ve Elhamra Kalesi'nin bulunduğu yerde, ölçüleri eskisine göre daha büyük ve istihkâm şekli bakımından daha farklı yeni bir kasabanın yani bugünkü Elhamra'nın kurulması talimatını vermiştir. Kaynaklardan, aynı yıl sona ermeden surların inşasının tamamlandığı, su ihtiyacını karşılamak amacıyla da Darro Nehri'nden kaleye kadar uzanan ve bir bölümü kemerli olan su kanallarının yapıldığı öğrenilmektedir. Anlaşıldığına göre Gâlib-Billâh I. Muhammed'in başlattığı bu proje, eski Elhamra Kalesi'ne göre ölçüleri büyütülmüş sade bir kale olmaktan çok, Emevî Halifeliği döneminde III. Abdurrahman'ın (912-961) inşa ettirdiği Medînetüzzehrâ gibi, başta emîr ve haremi olmak üzere vezirlerin ve diğer bazı devlet ricâlinin ikamet edeceği bir saltanat şehri kurulmasını hedeflemiştir. Ancak bu kapsamlı tasarım, ilerleyen zaman içerisinde birtakım köklü değişikliklere de uğrayarak çeşitli kısımları farklı Emîrlere tarafından yaptırılmak suretiyle 150 yılı aşkın bir müddet zarfında tamamlanmış ve son şeklini XV. yüzyılın ilk yıllarında almıştır.⁷⁰ Günümüzde Elhamra Sarayı insanlığa İslam medeniyetinin mimari ve sanatta ulaştığı zirveyi yansıtmaya açısından çok muhim bir örnek eserdir.

⁷⁰Özdemir, M. (1995). "Elhamra Sarayı", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (C. XI), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı

Endülüs Müslümanlarının en eski ve abidevî yapıları arasında yer alan Kurtuba Ulu Camii'nin yapımına, I. Abdurrahman (Abdurrahman ed-Dâhil) zamanında; vaktiyle bir Roma putperest mabedi olan ve o sıralarda bir Hristiyan kilisesinin kurulu olduğu yer üzerine 786 yılında başlanmıştır. Caminin yapımı, 793 yılında tamamlanmıştır. İspanya'da görülen minarelerin mimari üslubu, Suriye kökenli olup, Kuzey Afrika'da gelişmiş olan tarzın bir devamı mahiyetindedir. Suriye'deki Emevi Camii'nin inşasında olduğu gibi, bu caminin süsleme ve bezeme işlerinde Bizanslı sanatkarlar istihdam edilmiştir.⁷¹ Zaragoza (E.A. Sarakusta) şehrinde de, ülkenin ilk fethi sırasında buraya gelen sahabe tarafından yapıldığı söylenen bir Ulu Câmii vardır. İmparator Tiberius zamanında yaptırılan bir Roma tapınağı üzerine inşa edilen bu câmi, Hristiyanların şehri ele geçirmesinden sonra kiliseye dönüştürülmüştür. Bazı Endülüs kaynaklarına göre bu câmi, 856-7 ve yaklaşık 1018-21 yıllarında olmak üzere iki kez genişletilmiştir.⁷²

2.5. Endülüs'te Dil ve Edebiyat

2.5.1. Şiir

Endülüs'ün ilk dönemlerinde genellikle doğu Arap kültürünün etkisi altında ilerleyen şiir sanatı, Hilafet Döneminde büyük gelişme kaydederek estetik açıdan en olgun noktasına ulaşmıştır. Klasik Ekol, Neo-Klasik Ekol ve Muhdes Ekol gibi eğilimlerin ortaya çıktığı bu dönemde, yapı, vezin ve içerik bakımından Doğu'da rastlamadığımız bir tür olan "Muvaşşah" gelişmiştir. Muvaşşah, Endülüs'e ait olmakla birlikte kökeni hakkındaki iddia ve ihtilaflar hâlâ farklılıklar göstermektedir. Bazı araştırmacılar, bu şiir türünün tam bir Arap şiiri olmadığı, İspanyol ve Fransız edebiyatları etkisi altında gelişmiş bir tür olduğu görüşündedirler.⁷³ Endülüs Arap şiirinde zamanla, doğal ve sosyal şartların da etkisiyle, farklı konular ele alınmıştır. Doğa tasviri, şehir ve krallıklara söylenen mersiyeler, muvaşşah ve zecel gibi şiir türleri, didaktik/öğretici şiirler bunların başında gelmektedir.⁷⁴ XI. yüzyıl, şiirin

Yayınları, 29-30.

⁷¹Hitti, K. P. (1980), age, 944-945.

⁷²Viguera, M. J. (1997). "Sarakusta", *The Encyclopedia of Islam*, (Vol. IX), Leiden: Brill, 36.

⁷³Çiftçi, F. (1999), age, 52.

⁷⁴Diyâb, A. (2003). *Fi'l-Edebi'l-arabî el-endelusî ve'l-mağribî*. Şam: Dimaşk Yayınevi, 456.

zirveye çıktığı, en görkemli dönemini yaşadığı ve siyasi şartlardan dolayı saray şairlerinin ortaya çıkıp hükümdarların himayesinde yaşadıkları dönemdir. Bu dönemin methiyeleri, klasik ve geleneksel konulardan sıyrılmakla kalmamış; hem krallar ve diğer yöneticiler hakkında hem de toplumun değişik katmanları hakkında bilgiler vermiştir.⁷⁵ Şehir krallıklarının olduğu Mulûku't-Tavâ'if Dönemi, siyasi birliğin kaybolup Müslüman gücünün azaldığı bir dönem olmakla birlikte, rekabetin de kamçılmasıyla şiirin gelişme gösterdiği, çok sayıda şairin yetiştiği dönemdir. Şehir kralları, vezirler ve diğer yöneticiler, şairleri kendi saraylarına çekip himaye ve taltif etmişler; böylece edebî bakımdan büyük bir canlılık yaşanmıştır. Dönemin önde gelen şairleri arasında, aynı zamanda Sevilla şehri hükümdarı olan el-Mu'temid b. Abbâd (1040-1095), ayrıca İbn Lebbâne (ö. 507/1113), İbn Ammâr (1031-1085), İbn Hamdîs (1055-1133) ve İbn Abdûn (ö. 527/1133) sayılmaktadır.

2.5.2. Nesir

Kültürel Dönemin altın çağı olarak nitelendirilen Hilafet Döneminde, edebiyat alanında bir Rönesans yaşanmıştır. İstikrar, siyasi birlik ve refahın sağlanması neticesinde ulaşılan bu düzeyin en önemli tezahürlerinden birisi olarak, daha önce Endülüs'te yok denecek düzeyde olan ilmî nesir alanında çok sayıda ürünün ortaya çıkması gösterilebilir. Abdurrahman III ile başlayıp oğlu el-Hakem II ile devam eden bu altın çağda, yöneticilerin kültürel hayatın canlanması için ortaya koydukları çaba ve destekler neticesinde, çok sayıda saygın âlim, Doğu'dan Endülüs'e gelmiştir.⁷⁶ El-Emâlî yazarı Ebû Ali el-Kâlî (ö. 356/967), Târîh Ulemâ el-Endelus'ün yazarı İbnu'l-Faradî (ö. 403/1013) başta olmak üzere, çok sayıda yazar ve araştırmacı bu dönemde yetişmiştir. Divan sahibi bir şair olan İbn Abdirabihi (860-940) de el-İkd el-ferîd adlı eserini bu dönemde kaleme almıştır. Seyahatnameler ve coğrafî çalışmalar birer edebi ürün olmamakla beraber dil açısından Endülüs Arap Nesrinin gelişmesine katkıda bulunmuş eserlerdir. İbn Cubeyr (1145-1217) ve İbn Battûta (1304-1377) gibi gezginler; el-İdrisî (1100-1165) gibi coğrafyacılar, aynı zamanda iyi birer kalem erbabı sınıfındadırlar. İddia

⁷⁵Perès, H. (1988). *eş-Şi'ru'l-Endelusi fi asri't-tavâ'if* (Çev. Et-Tâhir Ahmed Mekkî), Kahire: Dâru'l-Meârif (Eserin orijinali 1953 yılında yayımlandı), 411.

⁷⁶Çiftçi, F. (1999), age, 165-166.

edilebilir ki el-İdrisî'den sonra Müslüman coğrafyacılığı ve meydana getirilen eserler, pek büyük bir özgünlüğe sahip değildir.⁷⁷

Doğuda Emeviler döneminde ortaya çıkan risale yazımı, Endülüs'te büyük bir gelişme kaydetmiştir. Gerek dinî, ahlâkî, ilmî konularda yazılan gerekse kutlama, taziye, sitem vb. amaçlar karşılıklı olarak kaleme alınan çok sayıda risale/mektup/ruk'a, bu nesir⁷⁸ türünün en güzel örneklerini oluşturmuştur. Endülüs edebiyat kaynakları ile biyografi ve tarih eserleri, en seçkin risalelerle temsil edilmiştir. Endülüs nesrinin büyük bir bölümünü bu tür oluşturmaktadır. Ebu'l-Velîd İsmail bin Muhammed eş-Şekundî (ö. 629/1232)'nin, Endülüs'ün güzelliklerini, yetiştirdiği büyük insanları, diğer ülkelere olan üstünlüğünü anlattığı uzun risalesi, (رسالة في فضل الأندلس) bu beldede kaleme alınmış en önemli eserlerin başında gelmektedir. Risâle, Endülüs'ün karşısında yer alan ve kendisiyle her konuda rekabet içine giren Mağrib'e nispet yaparcasına yazılmıştır. Eş-Şekundî burada, Mağrib'in üstünlüğünü savunan ve Muvahhid hükümdar ailesinden birisinin damadı olan Ebû Yahya Zekeriya ile muârazaya girişmektedir.⁷⁹ İbn Zeydün'un (ö. 1071) er-Risâletu'l-Hezliyye adlı risalesi oldukça ünlüdür. Emevi ailesinden edîbe bir kadın olan Vellâde (ö.1091)'ye gönlünü kaptıran şair, Vellâde'nin ağzından rakibi İbn Abdûs'a hitaben yazdığı bu risalede onu ağır bir dille hicvederek aşağılamıştır. Risale, çok sayıda edebi sanat, darb-ı mesel içermesi ve bazı tarihi olaylara değinmesi bakımından değerlidir.

2.5.3. Kütüphaneler

Endülüs'te göreve gelen hükümdarlar, geleneksel şekilde, bir eğitim ve terbiye aldıkları için, yanlarında bulunan ilim ve erdem sahibi kişilerin çokluğuyla övünmüşlerdir. Bununla yetinmeyip, Doğu'nun herhangi bir yerinde bulunan değerli bir eseri çoğaltıp Endülüs'te Hizânetu'l-Kutub adı verilen kütüphanelerine koymuşlardır. Sadece Abdurrahman III'ün sarayındaki kütüphanede 600.000 kitap

⁷⁷Hittî, K. P. (1980), age, 903.

⁷⁸Sözlükte “yayma, saçma, dağıtma” anlamına gelen Arapça kökenli “nesir“in kavram anlamı; “şairane olmayan söz veya yazı”dır. Daha geniş biçimde tanımlamak gerekirse nesir; “herhangi bir duygu, düşünce, olay vb. şeylerin, dilin tabii yapısına, gramer kaidelerine uygun bir biçimde ve düz cümleler hâlinde yazılı veya sözlü olarak ifadesi”dir.

⁷⁹El-Makkari, A. b. M. (1934-1942), age, 187.

olduğu zikredilmiştir. Endülüs'te bu tarzda kurulmuş 70 kütüphane olup bunlar, ilim tahsil etmek isteyenlerin hizmetine açılmıştır. Granada'yı teslim alan Kral Ferdinand'ın bir milyondan fazla kitabı yakıt/ısınmak amacıyla kullanmış olduğuna, ilim ehli kesin gözüyle bakmaktadır. Bir Fransız tarihçi şöyle der: Nil, Fırat ve Tajo nehirlerinin birbirlerine ulaştırdıkları bu değerli hazineler, Endülüs'te Arapların yok olmasından sonra zeval bulmaya başlamıştır. Yok olup gitmiş eserler arasında şurada, burada rastladığımız kitaplardan gayrısı kalmamıştır.⁸⁰

2.6. İspanya Siyasi Coğrafyası

İspanya'nın siyasi coğrafyasının oluşmasında hava şartları ve bölge yapısı tarih boyunca önemli bir etken olmuştur. Birçok kavim ve devletin Endülüs'e ilgi göstermesinin nedenleri, ülkenin ılıman hava şartları, verimli arazileri, susuzluğun olmaması ve de Avrupa ile Afrika arasında köprü vazifesi görmesidir. Söz konusu nedenlerle ülke değişik ırkların, dinlerin karşılaşma ve kaynaşma bölgesi durumuna gelmiştir. Bununla beraber, ülke coğrafyasının dağ ve nehirler ile birbirinden ayrılmış olması ülkeyi bazı durumlarda ayrışma ve çatışma alanlarına büründürmüş ve söz konusu çatışmalar genellikle siyasi bölünmeyi de beraberinde getirmiştir. Endülüs ismi siyasi coğrafya çerçevesinde değerlendirildiğinde başlangıçta İber yarımadası, Balear Adaları ile Fransa'nın güneyinde kontrol edilen Narbona (Arbüne)'yi de kapsayacak şekilde tanımlanmıştır.⁸¹

Ancak ileriki zamanlarda İspanya'nın kuzeyindeki Narbona, Barcelona ile 718 yılından itibaren Galicia (E.A. Cillikiye), Asturias (E.A. Ařturiř), León (E.A. Liyün), Castilla (E.A. Kaştale) ve Vasco (E.A. Bařkuniř) şehirlerinin kaybedilmesini takiben IX. yüzyılın erken dönemlerinde yeni bir siyasi Endülüs coğrafyası oluşmuş ve 3 asır boyunca devam etmiştir.

⁸⁰Ziya Paşa (2012), age, 527-528.

⁸¹Özdemir, M. (2013), age, 31.

2.6.1. Endülüs'te İslam Hâkimiyeti

Endülüs Emevileri (756-1031) yaklaşık 275 yıl Endülüs'ü hâkimiyeti altında bulundurmuş ancak 1031 yılında Endülüs Emevi Devleti'nin çökmesi neticesinde bölünerek yirminin üzerinde küçük devletçiğe dönüşmüştür. Söz konusu dönem Mulûku't-Tavâ'if Dönemi (1031-1090) olarak bilinen "küçük emirlikler" devri olarak tanımlanmıştır. Castilla Krallığı 1085 yılında Müslüman emirlerin kendi aralarındaki çekişmelerden yararlanarak Toledo (E.A. Tuleytula) ve Coimbra (E.A. Kulumriye, Portekiz) gibi önemli şehirler ile birçok küçük yerleşim birimi Endülüs siyasi coğrafyasının dışına çıkmıştır. Murabıtlar (1056-1147) ve daha sonra Muvahhidler (1130-1269) bu dönemlerde hâkim olmuştur. Her iki devletin başlıca gayesi Endülüs siyasi coğrafyasını kuzeydeki Hristiyan krallıklarca başlatılan *Reconquista* (İspanyolca: yeniden fetih) hareketine karşı korumaktır. Hristiyan krallıklar ise "*Reconquista*" hareketi ile Müslümanları Endülüs siyasi coğrafyasının dışına çıkarmayı hedeflemiştir. Söz konusu Müslüman-Berberi hanedanlarının tüm gayretlerine rağmen XIII. yüzyılın ortalarında Granada, Málaga, Almería ve Cebel-i Tarık hariç tüm Endülüs Hristiyan kontrolü altına girmiştir. Müslümanların elinde kalan son topraklarda ise 250 yıl hüküm sürecektir olan Nasriler/Ahmeriler Devleti (1232-1492) kurulmuştur. Bu şekilde Endülüs siyasi coğrafyası Nasri toprakları ile sınırlanmıştır. Granada'nın 1492 yılında düşmesi ve Nasriler Devleti'nin çökmesi ile Endülüs siyasi coğrafyası son bulmuştur.⁸² Granada'yı gören tepenin ismi İspanyolca "Suspiro del Moro" , yani "Mağriblinin İstırabı veya Mağriblinin Son Hıçkırığı ya da Gözyaşı Tepesi" anlamını taşımaktadır. 1492 yılında yaklaşık elli maddelik bir anlaşmayla⁸³ Granada'yı Katolik Kral Ferdinand'a teslim etmek zorunda kalan son Endülüs Sultanı XII. Muhammed (Boabdil) Alpujarras dağlarına ulaşmak üzere şehirden bahse konu patikalardan çıkmıştır. XII. Muhammed bu tepelerden birinden Granada'ya son bir kez bakmış ve 8,5 asır süren medeniyete veda ederek gözyaşı dökmüştür. Valide Sultan, annesi Huri Ayşe oğluna dönerek: "Ağla ağla, bir erkek gibi savunamadığın şeyler için sana bir kadın gibi ağlamak yaraşır" (*İspanyolca'da şu şekilde hatırlanan ve bilinen cümle: Lloro como mujer lo que no supiste defender como hombre*) diyerek sitem etmiştir.⁸⁴

⁸²Özdemir, M. (2013). age, 32.

⁸³Bkz. EK-1. Gırnata'nın Teslimine ve Halkına Verilecek İmtiyazlara Dair Mukavele-name (1491).

⁸⁴Yassin-Kassab, R. (2013), age, 25.

2.6.2. Hristiyan İspanya

Hristiyan İspanya'daki siyasi gelişmeler değerlendirildiğinde, Endülüs'ün fethi esnasında sadece kuzeydeki Asturias ve Cantabria bölgelerinin dağlık kesimlerinde nüfusları fazla olmayan direnişçi bir topluluk kalmıştır. Söz konusu topluluk, Müslümanların Avrupa'nın fethiyle ve kendi içlerindeki çekişmeler ile zaman kaybetmelerinden faydalanarak VIII. yüzyıl ortalarında Asturias-León Krallığını kurmuştur. Bu gelişmeyi IX. yüzyılın başında doğuda Barcelona Kontluğu ve 824 yılında merkezde Navarra Krallığı'nın kurulması izlemiştir. Bu şekilde Hristiyan İspanya coğrafyası İspanya'nın kuzeyinde vücut bulmuştur. Böylece kuzeyi Hristiyanların güneyi Müslümanların egemenliğinde olmak üzere ikiye bölünerek altı asır sürecek siyasi mücadele başlamıştır.⁸⁵ Söz konusu zaman diliminde Müslümanlar ile Hristiyanlar arasında bazen birbirlerine karşı savaşlar, bazen de ittifaklar (Müslümanlar ile Hristiyanlar arasında) yaşanmıştır. Bazı durumlarda ise Müslümanlar Hristiyanlar ile ittifak yaparak Müslüman Emirliklere karşı, bazı durumlarda ise Hristiyanlar Müslümanlar ile ittifak yaparak Hristiyan Krallıklara karşı savaşmışlardır. Ancak nihai olarak bu durum Hristiyanların yeniden fetih (reconquista) fikri çerçevesinde Müslümanların aleyhine işlemiştir.

X. yüzyılda Navarra ile León arasında kurulan Castilla Krallığı XIII. yüzyılın ikinci çeyreğinde León'u ele geçirerek Hristiyan İspanya'nın en önemli siyasi gücü olmuştur. Bu dönemde batı Endülüs'te Portekiz Krallığı'nın kurulması, Barcelona Kontluğunun yapısını oluşturduğu Aragón Krallığı'nın faaliyete geçmesi iki güçlü Hristiyan devletinin oluşmasına neden olmuştur. Castilla, Portekiz ve Aragón devletleri genişleme yeteneği ve iradesine sahip üç önemli devlet olmuştur. Castilla ve Aragón'un XV. yüzyılın ikinci yarısında birleşmeleri sonucunda Endülüs'ün siyasi coğrafyası hızlıca sona ermiştir. Hristiyanların "yeniden fetih" olarak adlandırdığı "Reconquista" ile birlikte Zaragoza 1118, Córdoba 1236, Valencia 1238 ve Sevilla 1248 yılında Müslümanların elinden çıkmıştır. Aradan geçen uzun bir zamandan sonra 1492 yılında (10 yıl süren savaştan sonra) Granada'da Hristiyanların kontrolüne girmiştir. Bu tarihten sonra Müslümanların İspanya'da bir millet olma özelliği son bulmuş ve Hristiyan ülkesinde yaşayan bir

⁸⁵Özdemir, M. (2013), age, 32.

azınlık durumuna düşmüşlerdir (önce Müdeccenler, zorla vaftizden sonra Moriskolar). Azınlık durumuna düşen Müslümanlar, Hristiyan Kral'ın tebaası olarak daha önce yüzyıllar boyunca Hristiyan yönetimi altında yaşayan Müslümanlar gibi "Müdeccen" (Mudéjares) olarak hayatlarını sürdürmüşlerdir. Granada anlaşması⁸⁶ çerçevesinde Müdeccenlere verilen geniş haklar ortaçağ birlikte yaşam kültürü (*İspanyolca: convivencia*) ile uyumlu bir şekildedir. Müdeccenler yapılan anlaşma gereği gelenekleri, malları, kanunları ve dinlerini koruma haklarına sahip olmuşlardır.⁸⁷ Castilla'lı idarecilerinin denetiminde kendi devlet adamlarını koruyabilmişlerdir. Göç etmek isteyenlere izin verilmiştir. Birçok elit tabaka Hristiyan yönetimi altında yaşamayı kabul edilemez bularak Kuzey Afrika'ya göç etmiştir. Bölgenin Hristiyan yönetimine göre yeniden düzenlenmesi Tendilla II. Kontu (Count) ve sonraki I. Mondéjar Markı (Maquis) Iñigo López de Mendoza'ya bırakılmıştır. İlk Başpiskopos olarak Granada'ya atanan Hernando de Talavera din değiştirmeyi ikna yolu ile teşvik etmiş ve dini hizmetlerde Arapça'yı kullanmıştır. Dönüşümün yavaş olması nedeniyle 1499 yılında din adamı zalim Kardinal Francisco Jiménez de Cisneros, Kral Ferdinand ve Kraliçe İsaabel'den izin alarak çok daha güçlü ve arsız bir politika izlemiştir.⁸⁸

2.6.3. Mağrib

VII. yüzyıldan itibaren İslâm tarihi kaynaklarında adı geçmeye başlayan "Mağrib", genel olarak Kuzey Afrika'nın ortalarından Atlas Okyanusu'na kadar uzanan bölgeye verilen addır. "Mağrib", bazen hem Kuzeybatı Afrika'yı hem de Endülüs'ü içermekle beraber, Endülüs sadece İber yarımadasını kapsamaktadır. Cebel-i Târik'in ayırdığı bu her iki bölgenin tarihi zaman zaman ortak olmakla birlikte yine kültürel ve coğrafi özellikler; ayrıca buralarda hüküm süren devletler göz önünde bulundurulduğunda, Mağrib ve Endülüs iki ayrı bölge, iki ayrı kültürdür. Araplar, Doğu'da birçok yeri kısa bir süre içinde fethedip İslâm dünyasına katarken, Mağrib'in fethi yaklaşık 70 yıl sürmüştür. Çünkü bu topraklarda egemen olan Bizanslılar ve Berberiler'in varlığı; ayrıca bölgenin coğrafi

⁸⁶Bkz. EK 1-Gırnata'nın Teslimine ve Halkına Verilecek İmtiyazlara Dair Mukavelename (1491).

⁸⁷Bkz. EK 1-Gırnata'nın Teslimine ve Halkına Verilecek İmtiyazlara Dair Mukavelename (1491).

⁸⁸Kamen, H. (1997), *The Spanish Inquisition, An Historical Revision* (1. Baskı), Londra: Weidenfeld & Nicolson, The Orion Publishing, 214-215.

genişliği bunu gerektirmiştir. Ayrıca Araplar, sadece sahil kesimlerini fethetmekle kalmayarak, derin ve ıssız yerlere de girerek oradaki halkları hem İslâm dinine hem de uygar yaşama çekmişlerdir.⁸⁹ Mağrib'in fetih süreci, bir taraftan savaş ve mücadeleler, diğer taraftan da farklı iki milletin (Müslüman Araplar ve putperest Berberiler) birbirini tanıyıp kaynaştığı, dini ve kültürel açıdan iç içe girdiği dönemdir. Berberilerin büyük bir kısmı İslâm dinine girmekle kalmamış, din ve kültür olarak da Araplaşmıştır.⁹⁰ Mağrib halklarının Araplaşma süreciyle paralel olarak Arapça da bu bölgelerde yavaş yavaş yayılmıştır. Ancak Arap Dili ve Edebiyatı'nın Mağrib'deki gelişimi ve yükselişi, Mağrib'den sonra fethedilen Endülüs'e nazaran daha geç olmuştur. Emevilerin Kuzey Afrika'daki Valilerinden Hassân bin en-Nu'mân el-Gassânî, Arap dilinin bu topraklarda yerleşmesi konusunda ilk adımı atanlardandır. Arapça'yı resmi dil kılan bu Vali, yerel idari, mali ve diğer kayıt ve belgeleri de Arapça'ya çevirtmiş ve bu dilin öğrenimini zorunlu hale getirmiştir. Akabinde, dönemin Emevi Halifesi, İslâm dinini ve Kur'ân'ı öğretmek için buraya fakihler göndermiştir. Böylece bu bölge, bir Araplaşma sürecine girmiştir. Nitekim Endülüs'ü fethetmekle görevlendirilen ve Mağrib asıllı olan Târik bin Ziyâd'ın, askerlerini cesaretlendirmek için yaptığı Arapça konuşmayı ordunun tüm askerlerinin anladığı bilinmektedir. Hâlbuki 12.000 kişiden fazla olan orduda 300'den fazla Arap asıllı olmadığı tahmin edilmektedir.⁹¹

Mağrib'de, İslâm'ın ilk dönemlerinden beri hüküm süren devletler şöyle sıralanmıştır:

1. **İdrisîler:** 789-985 yılları arasında Fas'ta hüküm süren ilk İslâm hanedanıdır. Adını, Hz. Ali'nin oğlu Hasan'ın neslinden olup soyu Fas şeriflerinin bir kolunu meydana getiren İdrîs bin Abdullah'dan (I. İdrîs) alır.
2. **Ağlebîler:** 800-909 yılları arasında Tunus, Cezayir ve Sicilya'da hüküm sürmüşlerdir. Kurucuları İbrahim bin el-Ağleb, 13. ve son hükümdarları III. Ziyâdetullah'tır. IX. yüzyılın ilk yarısından itibaren Sicilya'yı fethetmeye başlamışlardır. Bu ada, Normanların burayı istilâ ettiği 1091 tarihine

⁸⁹Mu'nis, H. (1992), *Târîhu'l-Mağrib*, Beyrut: Yayınevi: El-Asru'l-Hadis, (I. cilt), 76.

⁹⁰Mu'nis, H. (1992), age, 77.

⁹¹Kannûn, A. (1961), *en-Nubûğu'l-mağribî fi'l-edebi'l-arabî* (İkinci Baskı). Beyrut: Yayınevi: Mektebetu'l-Medrese ve Daru'l-kitabi'l-lubnani, (I. Cilt), 42.

kadar yaklaşık 274 yıl Müslümanların elinde kalmıştır.⁹² Bu dönemde Kayrevan şehri oldukça gelişmiş, ilk Afrika-Arap parası basılmış, kuyular ve sulama kanalları inşa edilmiştir. 800-909 yılları arasında Tunus, Cezayir ve Sicilya'da hüküm sürmüşlerdir. Kurucuları İbrahim b. el-Ağleb, 13. ve son hükümdarları III. Ziyâdetullah'tır. IX. yüzyılın ilk yarısından itibaren Sicilya'yı fethetmeye başlamışlardır.⁹³

3. **Fâtımîler**: Bu hânedan, adını Hz. Fâtîma'dan alır. Kurucuları, Hz. Fâtîma ve Hz. Ali yoluyla Hz. Peygamber'in soyundan geldiklerini iddia ederler. Bu iddianın doğruluğu eski ve yeni âlimler arasında tartışma konusu olmuştur. 909-1171 yılları arasında Kuzey Afrika, Mısır ve Suriye'de hüküm süren bir Şîî devletidir.
4. **Rustemîler**: Kurucuları arasında bulunan Abdurrahman bin Rustem'e izafeten bu adla anılırlar. Sekizinci yüzyılın sonundan onuncu yüzyılın başına kadar Kuzey Afrika'da Cezayir ve civarında hüküm süren bu devlet, Doğuda ortaya çıkan Haricî fırkalarının en ılımlı kollarından biri olan İbâdîler tarafından kurulmuştur. Emevi baskılarından kaçan bazı İbâd Hâriciler, Mağrib'in merkezi yönetiminden uzak yerlerinde inanç ve prensiplerini yayma yolunu tercih etmişlerdir. 777-909 yılları arasında hüküm sürmüşlerdir. Rustemîler zamanında mescitlerin önemli birer ilim merkezi haline gelmesinin yanı sıra ülkenin her yerinde okullar açılmıştır.⁹⁴
5. **Murâbitlar**: Kuzey Afrika, Endülüs ve Balear Adaları'nda hüküm süren Berberî hanedanı ve devletidir. 1056-1147 yılları arasında varlık göstermiştir. Bu devletin kökleri, Mağrib'de başlayan dinî bir harekete uzanmaktadır. Abdullah bin Yâsîn adlı bir fakih, bu bölgede baş gösteren başıbozukluğu, ahlaki yozlaşmayı ve gittikçe kötüleşen sosyal durumu düzeltmek için harekete geçmiş, insanları doğru yola, temiz ahlaka davet etmiştir. Öğrencileriyle kurduğu tekke/dergâh, Arapça'da *Ribât*, bu cemaatin "Ribât etrafında toplananlar, Ribât ehli" anlamına gelen "Murâbitlar" şeklinde anılmasına sebep olmuştur. Abdullah bin Yâsîn'in

⁹²Mu'nis, H. (1992), age, s. 271.

⁹³Mu'nis, H. (1992), age, 291-92

⁹⁴Özkuyumcu, N. (2008) "Rüstemîler", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (C. XXXV), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 295.

çeşitli bölgelere gönderdiği öğrencileri ve adamları sayesinde bu hareket gittikçe yayılmış ve siyasi bir güce dönüşmüştür.⁹⁵

6. **Muvahhidler:** Kuzey Afrika ve Endülüs'te 1130-1269 yılları arasında hüküm sürmüş Berberî hanedanıdır. Muvahhidler de Murâbitlar gibi, toplumdaki yozlaşma ve bozulmayı ıslah etmek amacıyla ortaya çıkmış bir harekettir. Öncüleri olan ve el-Mehdî lakabıyla anılan Muhammed bin Tûmert (ö. 1130), Doğu'ya gidip ilim tahsil etmiş ve özellikle, Murâbitların doğru yoldan saptığını söyleyen İmam Gazâlî'den etkilenmiştir. Mağrib'e dönüp dinî ıslah hareketine başlayan, hiç kimseden korkup çekinmeyen ve malda mülke gözü olmayan İbn Tûmert, zamanla etrafına taraftar toplamıştır. Bunlar arasında yer alan Abdulmu'min bin Ali, Murâbitları yenerek devletini kurmuştur.⁹⁶ Bu yeni devlet, Mağrib'deki değişik devletçik ve yönetimleri bir bayrak altında topladığı için "Birleştirenler, Birliği Sağlayanlar" anlamına gelen "Muvahhidler" adıyla anılmıştır.
7. **Merinîler:** 1196-1465 yılları arası Mağrib'de hüküm süren bir Berberî hanedanıdır. Bu dönemde bilimsel hareket, ara ara duraklamışsa da, Muvahhidler Döneminde olduğu gibi ilerleme kaydetmiştir. Merinî Hükümdarları, bilim ve fikir adamlarını destekleyip korumakla kalmamış; bizzat kendileri de bilime hizmet etmişlerdir.⁹⁷
8. **Vattâsiler:** Fas'ta hüküm süren bir İslâm hânedanı (1471-1554) olup Zenâte kabilelerinden Benî Merîn'in akraba kollarından biridir.
9. **Hafsîler:** 1229-1574 yılları arasında Tunus'ta hüküm sürmüş bir devlettir.
10. **Zeyyânîler:** Abdulvâd Oğulları olarak da bilinir. XIII. yüzyılın başlarından XVI. yüzyılın ortalarına kadar hüküm süren ve bugün Cezayir'de bulunan Tilimsan şehri merkezli bir devlettir. Hüküm sürdükleri topraklar, Mağrib'in merkezî yerleridir.⁹⁸
11. **Sa'dîler:** 1511-1659 yılları arasında Fas'ta hüküm süren bir İslâm hanedanıdır.

Endülüs'ü yakından ilgilendiren Mağrib'deki siyasi gelişmeler değerlendirildiğinde, IX. yüzyılın başında Mağrib'i etkileyen en önemli gelişme 909

⁹⁵Kannûn, A. (1961), age, 58-59.

⁹⁶Kannûn, A. (1961), age, 99-104.

⁹⁷Kannûn, A. (1961), age, 188.

⁹⁸Lévi-Provençal, E. (1986), "Almogavâres", *The Encyclopedia of Islam*, (Vol. I), Leiden: Brill, 92.

yılında Orta Mağrib'de Şii İsmaili Fatımiler Devleti'nin (909-1171) Tunus ve Uzak Mağrib yönünde toprak kazanarak Endülüs'ü tehdit eder hale gelmesidir. Fatımilere karşı duyulan Sünni tepkiler neticesinde Murabıtlar (1056-1147) ve Muvahhidler (1130-1269) adlı iki Berberi devlet kurulmuştur. Söz konusu iki devlet hâkimiyetinde Mağrib ve Endülüs tek bir siyasi coğrafyaya dönüşmüştür. Ancak Orta Mağrib'de Abdulvadiler (1236-1555)'in, Tunus ve civarında Hafisler'in (1228-1574) hüküm sürmeleri Muvahhidler'i ortadan kaldırıp Mağrib siyasi, coğrafyasını bölmüş, Endülüs'ü ise Hristiyanlara karşı zayıf bırakmıştır. Nasriler'in XIV. yüzyıldan beri kademeli olarak toprak kaybetmeleri ve nihai olarak Granada'nın düşmesi Mağrib coğrafyasındaki siyasi gelişmelerin neticesi olarak değerlendirilmektedir.⁹⁹

2.7. Endülüs Devlet Yapısı

Emevi ve Abbasi Devletlerinde, hükümdar ile halk arasındaki görüşmeleri düzenleyen, belirli zamanlarda ziyaretçileri içeri alıp hükümdarla görüştüren Hâcib, Endülüs'te zamanla önemli bir mevki haline gelmiş ve vezirin yerini almıştır. İbn Ebî Âmir gibi bazı hâcibler, hükümdarı hücreye kapatıp ülkeyi yönetecek kadar muktedir olmuşlardır. Yine Endülüs'e özgü bir terim olan Zu'l-Vizâreteyn (iki vezirlik sahibi), hem idari görevi olan hem de kalemi güçlü ediplere verilen bir unvandır.¹⁰⁰ Vezirlerin altında kuttâb (*tekili: kâtib*) makamı gelirdi ki bu kişiler vezirlerin de katılımıyla Divân denilen meclisi oluşturmuşlardır. Córdoba dışında kalan eyaletlerin her biri, Vali adını taşıyan bir sivil ve askeri görevli tarafından yönetilmiştir.¹⁰¹

İslam bilginlerinin biyografilerini aktaran kaynaklarda, rıhle (bir yerden diğerine seyahat etme anlamına gelen "rıhle" genelde âlimlerin, özelde muhaddislerin hadis öğrenmek, bildiklerini doğrulamak için yaptıkları ilim yolculuklarını ifade etmek için kullanılır) denen ilim yolculuğu geleneği önemli bir yer işgal etmektedir. Bu geleneğe uyarak, Doğu İslâm Dünyası Maşrıkı (doğulu) talebeler Maşrık içinde, Mağrib ve Endülüslüler ise Maşrık (doğu) yurduna seyahat

⁹⁹Özdemir, M. (2013), age, 33.

¹⁰⁰İbn Haldûn, A. b. M. (tarihsiz), *Mukaddime*, (C. II). Kahire: Yayinevi: Nahdat Mısır, 671-672.

¹⁰¹Hittî, K. P. (1980), age, 833.

ederek yüksek tahsillerini tamamlamışlardır. Eğitiminin sonunda da genellikle ilim ve kitap yüküyle memleketlerine geri dönmüşlerdir. Rihle sayesinde İslam ülkesinin her bölgesi diğerleriyle sürekli bir ilim-kültür alışverişi içerisinde olmuştur. Özellikle Endülüslüler bu sayede Maşrık'ın ilmî ve kültürel birikimini Endülüs'e, orada telif edilen kitapları da Endülüs kütüphanelerine veya kitaplıklarına kazandırmışlardır. Doğu İslâm Dünyası Maşrık'ın dört bir yanındaki kültür merkezi şehirlerinde bulunan eğitim müesseseleri, dünyanın her yanından gelen talebelere eğitim vermiştir. Bu nedenle Maşrık medreseleri konumundaki müesseselerin müdâvimleri arasında Mağribliler ve Endülüslüler de bulunmuştur. Maşrık'ta yüksek tahsilini tamamlayan Mağribli ve Endülüslülerin ülkesi ise, X. yüzyılda Maşrık ülkesini bile geride bırakacak kültürel gelişime sahne olmuştur. Bu nedenle de özellikle Avrupa'dan gelen gayrimüslim gençler için bir câzibe yani hem eğitim hem de iş ve yaşam merkezi durumuna gelmiştir. Halife, emîr ya da hükümdarların bilginlere karşı olan saygı, destek ve himâyeleri meşhurdur. Onlar kendi ülkesine gelmeyi tercih eden bilginlere gayet zengin bir çalışma ortamı ve imkânı sağlayarak onlardan sadece ilmî üretim yapmalarını ve halkını aydınlatmalarını istemişlerdir. Ayrıca, gerek Doğu İslâm Dünyası Maşrık'ta gerekse Mağrib ve Endülüs'te bilginlerin ekserisi, hem ilim meclislerinde hüsnü kabul görmüş hem de devletin birçok kademesinde ve şûrâ (danışma) meclislerinde görev almışlardır.¹⁰²

Endülüs İslam Devleti, Ziya Paşa'nın "Endülüs Tarihi" adlı eserinde dört bölümde incelenmiştir. Birinci bölüm, İspanya'da Bağımsız olan Ümeyye devleti (Emeviler Hilafeti – 711-1031), ikinci bölüm Tevaif'i Müluk (Müluk et-Tavaif) üçüncü bölüm Devlet-i Murabitın ve Muvahhidin ve dördüncü bölüm ise Beni Ahmer (Nasriler-Gırnata Sultanlığı) dönemi şeklinde açıklanmıştır. Bununla beraber, Prof. Dr. Mehmet Özdemir, İslam'ın Endülüs'teki varlığını siyasi tarih açısından iktidar sahipleri temel alınarak beş ana bölümde incelemiştir:

2.7.1. Valiler Dönemi (714-756)

Arapların fethinden sonra Endülüs doğudaki Emeviler tarafından tayin edilen Valiler tarafından yönetilmiştir (bir anlamda Valiler eliyle merkezi idare adına

¹⁰²Şeyban, L. (2015). "Miladi X. yüzyılda ilim merkezleri olarak öne çıkan İslam şehirlerinin kültürel

yönetilmiştir). Tâ ki Abbasilerin Emevileri ortadan kaldırmasından sonra dağılan Emevi hanedanından Abdurrahman Bin Muâviye Bin Hişâm Bin Abdülmelik'in gelip burayı ele geçirdiği ve ailesinin saltanatını bir müddet sürdürdüğü döneme kadar. İlk Vali Târik Bin Ziyâd'dan son Vali Yusuf Bin Abdurrahman el-Fihri'ye kadar görev yapan Vali sayısı 20'dir. Toplam görev süreleri de, şemsî (güneş) yılına/takvimine göre kırk beş yıl; kamerî/ay takvimine göre ise 47 yıl ve birkaç aydır.¹⁰³

2.7.2. Endülüs Emevileri Dönemi (756-1031)

Abbasilerin 750 senesinde iktidarlarına son verdikleri Emeviler, Endülüs'ün idaresine hâkim olmayı başararak, doğuda son bulan saltanatlarını batıda yeniden canlandırmayı sağlamışlardır. Aradan geçen zaman zarfında 275 yıl (1031 senesine kadar) Endülüs'ü yönetmişlerdir. Endülüs'te siyasi bakımdan zaman zaman karmaşa (*Arapça'da: Fitne*) dönemleri yaşanmıştır. Bunların ilki, 1009-1030 yılları arasındadır. Bu süre zarfında, siyasi istikrarsızlıklar, başıbozukluk, hizipleşme gibi olaylar cereyan etmiştir. Bunların nedenleri arasında, itaatsizlik, kibir, kendini beğenme ve bir başkasının itaati altına girmeme gibi nedenler bulunmuştur. Bu kargaşa dönemi, Emevi Hilafeti'nin sona ermesiyle kapanmıştır.¹⁰⁴

2.7.3. Mulûku't-Tavaif veya Küçük Sultanlıklar (Emirlikler) Dönemi (1031-1090)

1031'de Emevi devletinin yıkılmasıyla Endülüs'ün değişik şehir ve bölgelerinde bağımsız devletçikler/beylikler/emirlikler/sultanlıklar kurulmuştur. Bunların bir kısmı arasında sürekli ihtilaf ve çatışmalar yaşanmıştır; bazıları varlıklarını sürdürebilmek için Hristiyanlara vergi ödemek zorunda kalmışlardır. Bu devletçikler şöyle sıralanabilir:

<u>Şehir Adı</u>	<u>Yöneten Aile</u>	<u>Dönem</u>
İşbiliyye (Sevilla / إشبيلية)	Abbâdîler (بنو عباد)	1023-1091
Tuleytula (Toledo / طليطلة)	Zunnûnîler (بنو ذو النون)	1016-1085

nitelikleri”, *International Journal of Social Sciences*, XII(2), 1175.

¹⁰³el-Makkari, A. b. M. (1934-1942), age, 229-249.

¹⁰⁴el-Makkari, A. b. M. (1934-1942), age, 438.

Kurtuba (Córdoba / قرطبة)	Cehverîler (بنو جهور)	1031-1069
Batalyevs (Badajoz / بطليوس)	Aftasîler (بنو الأفتس)	1022-1094
Girnata (Granada / غرناطة)	Zîrîler (بنو زير)	1010-1090
Sarakusta (Zaragoza / سرقسطة)	Hûdîler (بنو هود)	1009-1141
Şentmeriyye (S. Maria / شنتمرية)	Rezînîler (بنو رزين)	1011-1106
Belensiye (Valencia / بلنسية)	Amirîler (بنو عامر)	1021-1085. ¹⁰⁵

Bu dönemde Endülüs'ün neredeyse tüm şehirleri bağımsızlıklarını ilan etmiş ve daha önceleri Emevi hanedanı tarafından korunan Endülüs'ün siyasi birliği parçalanmış, dolayısı ile Endülüs İslam Devleti için sonun başlangıcı dönemi olmuştur. Bu dönem ile başlayan parçalanma siyasi bakımdan Endülüs için bir yıkım iken ilmi ve edebi açıdan zirve dönemi olmuştur. Endülüs Arap edebiyatı doğu edebiyatı ile yarışabilecek güce erişmiş ve bu alanda söz sahibi olmuştur.¹⁰⁶

2.7.4. Murabıtlar ve Muvahhidler Dönemi (1090-1227)

Endülüs bu dönemde Kuzey Afrika'da ardı ardına kurulan iki etkili imparatorluktan, önce Murabıtlara ve daha sonra Muvahhidlere bağlı bir vilayet haline gelmiştir. Hristiyanların toprak kazanmaları sonucunda, Kuzey Afrika'daki Murabıt Hükümdarı Yusuf Bin Tâşfîn denizi aşarak Endülüs'e ulaşmış, buradaki devletçiklere son vererek Endülüs'ü kendisine bağlı kılmıştır.¹⁰⁷

Bir müddet sonra Murabıtların da gücü zayıflamış ve Muvahhidler güç kazanmıştır. Önce Mağrib'de (Kuzeybatı Afrika'da) daha sonra da denizi geçerek Endülüs'te yönetime hâkim olmuşlardır. Muvahhidler ile Hristiyanlar arasındaki en önemli savaş, 1195 yılındaki "Erak" savaşıdır. Ebu Yakub Yusuf el-Mansur'un ordusu, VIII. Alfonso'nun ordusunu bozguna uğratarak Endülüs'teki hâkimiyetini sağlamlaştırmıştır.¹⁰⁸

¹⁰⁵el-Makkari, A. b. M. (1934-1942), age, 329.

¹⁰⁶Aydın, M. (1996). "Endülüs Edebiyatında Orijinallik Meselesi". *Endülüs'ten İspanya'ya*. Birinci Baskı. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 19.

¹⁰⁷el-Makkari, A. b. M. (1934-1942) age, 438.

¹⁰⁸el-Makkari, A. b. M. (1934-1942), age, 443-445.

2.7.5. Gırnata Sultanlığı/Nasriler/Beni el-Ahmer Dönemi (1231-1492)

Endülüs'te hüküm süren son Müslüman hükümdarlar, Benî el-Ahmer'dir. Benî Nasr olarak da bilinirler. Muvahhidlerden sonra Endülüs'ün güneyinde bazı şehirleri ele geçirerek, bazılarını da kendisine itaat ettirerek hüküm sürmüşlerdir.¹⁰⁹ Bu hanedanın merkezi olan Granada şehri, İslâm kaynaklarında “*İğranâta*” şeklinde de geçer. Roma Döneminden beri büyük bir şehir olan Elvira'nın (İlbîra) bir mahallesi olan Granada, zamanla önemini yitirip kaybolan bu şehrin yerini almıştır.¹¹⁰ Bu dönemde süregelen taht kavgaları ve siyasi çekişmeler nedeniyle en sonunda Endülüs'te Müslümanların hâkimiyetinde sadece Granada şehri kalmıştır. Dolayısı ile siyasi tarih açısından değerlendirildiğinde, Endülüs akla gelince sadece Granada hatırlanır hale gelmiştir. Granada'nın 1492 yılında düşmesinden sonra Müslümanlar burada azınlık durumuna düşmüş ve Hristiyanların idaresinde yaşayan Müslümanlar olarak Müdeccen sınıfına girmişlerdir. Granada anlaşmasının¹¹¹ kısa süre sonra Hristiyanlar tarafından ihlal edilmesinden sonra Müdeccenler topluca vaftiz edilmiş ve “Morisko(lar)” adını almışlardır.

Kısaca er-Rundi olarak tanınan Endülüslü şair ve edebiyat eleştirmeni Ebu'l-Beka' Salih b. Şerif er Rundi (1204-1285) Málaga şehrinin batısındaki Ronda'da doğduğu için bu isimle anılmaktadır. er-Rundi Sevilla şehrinin 1248 yılında Hristiyanlar tarafından alınması sonrası aşağıdaki mersiyeyi söylemiştir. Endülüs'ün düşmesine henüz 200 yıldan fazla zaman olmasına rağmen, Müslümanların hüküm sürdüğü şehirlerin birer birer elden çıkması sonucu Endülüs'ü sonunu önceden öngörmüştür. er-Rundi girişten sonra mersiyesinde şöyle der:

“Sıkıntı ve felaketleri kolaylaştıran bir teselli var da,
İslam'ın başına gelene karşı neden teselli verecek bir şey yok?
Tesellisi olmayan bir şey, yarımada (Endülüs'e) felaket getirdi. Bu
Belensiye'ye (Ş.A. Valencia) sor, Mursiye (Ş.A. Murcia) ne durumda? Nerede
Şatiba (Ş.A. Xatiba), nerede Ceyyan (Ş.A. Jaén)?

¹⁰⁹el-Makkari, A. b. M. (1934-1942), age, 447-449.

¹¹⁰İbnu'l-Hatîb, L. (1973). *el-İhâta fî ahbâr Gırnâta* (2. Baskı), Cilt: 1. Kahire: Yayınevi: Mektebetu'l – Hancı, 91.

¹¹¹Bkz. EK1-Gırnata'nın Teslimine ve Halkına Verilecek İmtiyazlara Dair Mukavelename (1491).

Nerede ilim yuvası Kurtuba? Orada nice ünlü âlimler yükselmişti.
 Nerede Hıms (İşbiliyye-Ş.A. Sevilla) ve sahip olduğu güzel yerleri, nerede suyu bolca akan tatlı nehir?
 Bu şehirler, ülkenin temeliydiler. Temel kalmayınca, ülkenin kalıcılığı yok olmaya başlar.
 İslam ümmeti, üzüntüsünden ağlıyor. Eşinden ağlayan aşığın ağlayışı gibi.
 İslam'dan boşalan ve ıssız kalan yerlere ağlıyor. Şimdi orayı küfür doldurmuştur."¹¹²

Endülüs tarihi İslam hâkimiyetinin etkisi bakımından incelendiğinde aşağıdaki şekilde bir tablo oluşmaktadır:

2.7.6. Üstünlük Dönemi

711 yılında İspanya'yı fetih eden İslam orduları, 3 yıllık zaman zarfında ülkenin yüzde doksanını ele geçirmiştir. İlerleyen yıllarda Pireneleri aşarak Avrupa'nın fethine devam eden ordu, Güney Fransa'nın önemli bir bölümünü de almış, Paris'e yüz kilometre kadar yaklaşmıştır. İlerleyen yıllarda Endülüs Emevi Devleti'nin kurulması (756) Endülüs'ü Abbasiler himayesinde bir ileri vilayet durumundan X. yüzyılda III. Abdurrahman'ın (Abbasi ve Fatimi halifelerini tanımayarak) halifelğine ulaştırmıştır (Daha önceleri Endülüs Emevi hükümdarları "Emir" sıfatını kullanıyorlardı). Endülüs, hükümdarlarının liderliğinde bölgesinin en güçlüsü olan bir devlet durumuna getirilmiştir.¹¹³ Ayrıca yine bu dönemde 23 yaşında tahta oturan Abdurrahman bin Muhammed (ö. 961) zamanında edebi faaliyetler alanında büyük bir gelişme gösterilmiş ve Endülüs'ün faziletlerini dile getiren yazılar kaleme alınmıştır.¹¹⁴

2.7.7. Savunma ve Yıpranma Dönemi

Endülüs için üstünlük dönemi 1031 yılındaki Emevi Devleti'nin çöküşü ile bitmiş ve ülkenin bölünme süreci başlamıştır. Yaşanan bu süreç neticesinde ülkedeki Müslümanlar lehine olan güç dengesi Hristiyanlar lehine dönmüştür. Güç dengesinin değişmesi neticesi olarak Endülüs, Hristiyan saldırılarına, ancak Kuzey Afrika'dan talep ettiği yardımlar ile bir süre karşı koyabilmiştir (önce Murabıtlar ve

¹¹²Toprak, M. F. (2014). *Endülüs Şiirinde Mersiye* (1. Baskı). Ankara: Grafiker Yayınları, 213-215.

¹¹³Özdemir, M. (1996), agm, 26-28.

¹¹⁴Aydın, M. (1996), agm, 10.

daha sonra Muvahhidler). Bu dönemde belirip gelişme gösteren *İstiğase* (yardım isteme) şekli şiirlerde, Endülüslüler için tek kurtarıcının Allah'tan sonra Mağribliler olduğu yazılmıştır. *Et-Tekmile* ve *İ'tabu'l-Kuttab* gibi eserlerin yazarı olan İbnu'l-Abbar, 1238 yılında Valencia şehrinin Hristiyanlarca kuşatılması sonucu bir heyetle birlikte Mağrib'deki Hafsi sultanı Ebu Zekeriyya Bin Ebi Hafs'ın huzurunda bir *İstiğase* şiiri okumuştur. Şiirin giriş kısmı şöyledir:

“Allah'ın ordusu olan ordunla Endülüs'e yetiş. Çünkü Endülüs'ü kurtaracak yol kalmadı.
Ona, senden istenen aziz yardımından bir şey bahşet. Senden hala bu yardım beklenmektedir.
Vah (yarım) adanın (Endülüs'ün) haline; halkı, felaketlerin kurbanı oldu. Mutluluğu da kaybolup mutsuzluğa dönüştü.”¹¹⁵

Müslümanlar, Hristiyan zulmünü şiirlerinde işlerken kendi kusur ve yanlışlarını da dile getirmekten kaçınmamışlar ve bazen yaşadıkları duruma kendilerinin neden olduğuna kanaat getirerek eleştiride bulunmuşlardır. Endülüs'te siyasi birliğin bozularak İslam'dan taviz veren hayat biçimi ve gaflete düşme, zevk ve eğlence içinde yaşama arzusu nedeni ile bir anlamda kendi sonlarını hazırlamışlardır. Yazılan anonim bir şiirde bu itiraf şu şekilde dile getirilmiştir:

“Rabbimizin haklarını kaybettik, o da bizi kaybetti. Tutduğumuz İslam kulbu hemen hemen kopma noktasına geldi.
Uzun zaman boyunca, dinimizi kötü şeyden ayırt edemedik ve tanıyamadık. Bak bakalım, nasılmış tanımamak?
Bedbahtlığımız ve başıboşluğumuz sayesinde, yalnızlık bizim dostumuz oldu. Başımıza hiç istenmedik haller geldi.
(Allah'a karşı olan) isyanımızdan dolayı düşmanımız bizi ele geçirdi. Düşmanın aslanları ve kaplanları, bize zarar ve felaket getirdi.”¹¹⁶

2.7.8. Gerileme ve Yıkılış Dönemi

1031 yılındaki Emevi Devleti'nin çöküşü nedeniyle gerçekleşen bölünme, Murabıtların ve Muvahhidlerin yardıma gelmeleri ile Hristiyan işgalini geciktirmiş olsa da, süreci durdurmaya yeterli olmamıştır. Muvahhidlerin son dönemlerinde (1227-1250) Hristiyan saldırıları artmış ve İslam idaresindeki çok önemli

¹¹⁵Toprak, M. F. (1996). “Edebi Kaynaklara Göre Son Dönem Endülüs Müslümanlarının Durumu”. *Endülüs'ten İspanya'ya*. Birinci Baskı. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2.

şehirlerden Córdoba, Sevilla, Valencia, Jaén, Tudela, Zaragoza, Mérida ve Murcia Hristiyan idaresine geçmiştir. Bu durum neticesinde Müslümanların elinde sadece Granada şehri kalmış ve 2,5 asır boyunca varlığını korumayı başarmıştır.

Şair İbnu'l-Abbar, işgale uğrayan şehirlerin durumunu anlattığı siniyyesinde durumlarını şöyle anlatır:

“Belensiye [Ş.A. Valencia] ve Kurtuba'da, [Ş.A. Córdoba] insanı kahreden ve nefesini kesen şeyler oldu. Bu şehirlere şirk gülümseyerek girmiş, iman [İslam] da hüznü bir şekilde ayrılmıştır. Vah camilere, düşman için kiliseye çevrilmiş, ezan da hemen oracıkta çana dönüştürülmüştür. Orada kaybedileni geri getirmek için yanıp tutuşuyorum. Kur'an ayetlerinin okunduğu okullar yok olup gitmiş.”¹¹⁷

2.7.9. İmha Dönemi

Granada'nın 1492 yılında düşmesi neticesinde yapılan antlaşmaya¹¹⁸ güvenerek Müslümanların çoğunluğu topraklarını terk etmemişlerdir.¹¹⁹ Ancak antlaşmanın üzerinden beş yıl geçmeden eşi görülmemiş bir imha faaliyeti ile karşı karşıya kalmışlardır.¹²⁰

Endülüs son dönem şairlerinden Ahmed bin Muhammed ed-Dakkun bir şiirinde ilgili durumu da değerlendirerek Müslümanlara aşağıdaki tavsiyelerde bulunmuştur:

“Hakir görüleceğin bir yerde bulunmaktan kendini tenzih et. Bulunacağın yer, küçük görülmeyeceğin bir yer olsun. Bence ölüm, şereften sonra zillet elbisesi giymiş kişinin hayatından daha iyidir. Daha önce olduğu gibi şimdi de hicret vakti geldi. Sözlerin ayrıntılı ve özlü olanını anla.”¹²¹

Endülüs'ü yıkıma doğru götüren 4 ana neden Özdemir tarafından aşağıdaki şekilde özetlenmiştir:

¹¹⁶Toprak, M.F. (1996), agm, 4.

¹¹⁷Toprak, M.F. (1996), agm, 3.

¹¹⁸Bkz. EK1-Gırnata'nın Teslimine ve Halkına Verilecek İmtiyazlara Dair Mukavelename (1491).

¹¹⁹Bkz. EK1-Gırnata'nın Teslimine ve Halkına Verilecek İmtiyazlara Dair Mukavelename (1491).

¹²⁰Özdemir, M. (1996), agm, 28-29.

1. Asabiye Sorunu: fetihten yaklaşık 30 sene sonra (740-741) yerel halk ile uyumlu bir şekilde kaynaşmış olan Berberiler asabiye sorunu nedeniyle sadece Toledo gibi şehirlerde yaşamaya başlamıştır¹²². Asabiye sorunu özetle; yönetici makamındaki bazı Arapların, Arap kavminden olmayan Berberileri ve diğer Arap olmayan kavimleri (bazen yerli halk) İslam inancına aykırı olarak hor görmelerinden (yönetici unvanları vermemeleri) kaynaklanmış ve Endülüs'ün ilk zamanlarında var olan Müslüman birlik beraberliğini zedeleyen bir etken olmuştur.
2. Sistem Tıkanması,
3. İdeal ve Ufuk Daralması,
4. "Reconquista" yani Yeniden fetih.¹²³

Granada'nın 1492 yılında düşmesi sonucu İspanya'da İslam dini resmi anlamda son bulsa da yapılan antlaşma sonucunda kendilerine verilen sözlere güvenerek binlerce Müslüman bu topraklarda yaşamaya devam etmiştir. Müslümanlara verilen taahhütler kapsamında bu toplum canlarını, mallarını, dinlerini, dillerini, gelenek ve göreneklerinin koruyabilecekleri garanti altına alınmıştır.¹²⁴

Ancak topluluk arasından bazıları Hristiyanların bu sözlerinde durmayacaklarının farkına varmıştır. Ünlü komutan Musa Bin Ebi'l-Gassan, Elhamra sarayında anlaşma metninin imzalanması sırasında devlet erbabından ağlaşmaları duyarak aşağıdaki konuşmayı gerçekleştirmiştir:

"Ağlamayı çocuklara ve kadınlara bırakınız. Biz erkeğiz; kalplerimiz gözyaşı değil kan akıtmak için yaratıldı. Görüyorum ki Gırnata'nın kurtuluşuna dair kimsede umut kalmadı. Fakat onurlu nefisler için hala bir kurtuluş yolu vardır ki, o da şerefli bir ölümdür. Geliniz hürriyetlerimizi savunarak ölelim. Bu suretle bizi işgalcinin zincirleri saracağına, toprak anamız bağrına bassın. Cesaretlerimizi koyacak kabir bulunamazsa, gök kubbe de yok olmadıysa o örter. Kendinizi aldatmayın. Hristiyanların vaatlerine sadık kalacaklarını da beklemeyin. Ölüm daha az korkulacak bir iştir. Önümüzdeki günlerde evlerimizin yağmalanması, mescitlerimizin kirletilmesi, kadın ve kızlarımızın tecavüze uğraması, vahşet, zorbalık, kırbaçlar, zincirler, zindanlar, diri diri yakılacağımız ateş çukurları sizleri bekliyor. Ölümünden korkan zayıf nefisler bunları görecektir. Ben ise, Allah'a yemin ederim ki bunları görmeyeceğim."¹²⁵

¹²¹Toprak, M.F. (1996), agm, 6.

¹²²Hitchcock, R. (2014), age, 34.

¹²³Özdemir, M. (1996), agm, 29-41.

¹²⁴Bkz. EK1-Gırnata'nın Teslimine ve Halkına Verilecek İmtiyazlara Dair Mukavelename (1491).

¹²⁵Conde, J.A. (1844). *Historia de la Dominación de los Arabes en España*. Barcelona: Imprenta de Juan Oliveres, Tomo: III, Capítulo: XLIII, 380-381.

Düşmanını çok yakından tanıyan Musa Bin Ebi'l-Gassan'ın bu sözleri çok doğru bir öngörüdür. Ne derece öngörülü olduğu sonraki yıllarda avukatlar ve ruhban sınıfının tahrik ve teşvikleriyle yapılan uygulamalarda ortaya çıkmıştır. Dönemin ortaçağ dünyasının din uğruna farklı inanç ve kimliklerdeki insanlara saygı gösterilmesine engel olduğu çalışmanın konusunu oluşturan İspanya örneğinde açık bir biçimde ortaya çıkmıştır. İspanyol devlet yönetiminin yaptığı anlaşmaya sadık kalmayarak İspanya'nın bir parçası olan insanlara hayat hakkı vermedikleri dikkati çekmiştir. Ne yazık ki yapılan antlaşmada¹²⁶ Müslümanlara özellikle dinleri konusunda hiçbir zarar gelmeyeceğini taahhüt eden Hristiyanların, Granada'nın düştüğü 1492 yılından itibaren çok keskin bir şekilde zorla Hristiyanlaştırma ve asimilasyon faaliyeti yürüttükleri dikkati çekmiştir. Askeri operasyondan sonra kilisenin tahrikleri sonucu sıra Müslümanların yok edilmesine gelmiştir.

İspanyol tarihçi Luis De Mármol y Carvajal (1524-1600) konuya ilişkin şu tespitlerde bulunmuştur; Granada'nın ele geçirilmesini müteakip kilise, Kral Ferdinand'dan Müslümanların mutlak suretle kökünün kazınmasını talep etmiştir. Bu çerçevede kalanların ya Hristiyanlığa girmelerinin ya da İspanya'yı terke zorlanmalarının gerektiğini istemişlerdir. Bu şekilde davranmanın yapılan anlaşmayı ihlal anlamına gelmeyeceğini ve ülkenin huzuru ve dinlerinin devamı açısından bu tedbirlerin uygulanması gerektiğini Kral'a ısrarla anlatmışlardır. Kilise çevrelerine göre Hristiyanlar ve Müslümanların birlikte yaşamaları hiçbir zaman mümkün gözükmemiştir.¹²⁷ Kilise'nin bu düşüncesi, yapılan anlaşmaların bozulması ve Moriskolara verilen sözlerin din adına feshedilmesi anlamına gelmiştir. De Mármol y Carvajal'ın tarihsel aktarımı din adamlarının kendilerini Hristiyanlığın asli unsurları olarak görmeleri nedeniyle farklı inanç grupları ile ilgili düşünceleri açığa çıkarması açısından önemlidir. İspanyol tarihçi Carvajal'ın da belirttiği gibi aslında Müslümanların asimile edilmesinde temel fonksiyonu kilisenin uyguladığı görülmektedir. Anlaşmaya rağmen Müslümanların din değiştirmeye veya İspanya'yı terke zorlanmalarındaki asli unsurun kilise olduğu, kilisenin

¹²⁶Bkz. EK1-Gırnata'nın Teslimine ve Halkına Verilecek İmtiyazlara Dair Mukavelename (1491).

¹²⁷De Mármol y Carvajal, L. (1797). *Historia de la Rebelión y Castigo de los Moriscos del Reino de Granada*. Madrid: Imprenta de Sancha, Libro: 1, Capítulo: XXII.

Müslümanlara baskı yapılarak asimile edilmelerinin anlaşma¹²⁸ şartlarına karşı gelmek anlamına gelmeyeceğini belirterek, bir anlamda Kral/Kraliçe ve diğer makamları zorlamıştır. Özellikle yönetimin kilisenin bu isteklerine ne oranda direnebildiği ayrıca sorgulanması gereken bir konudur.

Bu dönemde dini ortam görüldüğünden daha karmaşık bir hal almıştır. Örneğin Senkretizm'in¹²⁹ çeşitli türlerine inananlar, Protestan taraftarları, İslam ve Hristiyanlık arasında kendilerini konumlandıran kişiler ve üç dinin de (Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam) tebliğlerinde değer görenler olarak bu zaman diliminde varlıklarını sürdürmüşlerdir (bu örnekten İspanya'nın içinde bulunduğu çok kültürlü ortam daha iyi anlaşılabilir). Bununla birlikte Hristiyanlar arasında çok çeşitli dinsel tavır ve tutumlar mevcut olmuştur. Bunlar, kendi aralarında yaşayan Müslümanlardan tedirgin olanlar, Hristiyan inançlarında sağlam olup yine de Endülüs geçmişlerinden süregelen gelenekleri kabul edenler, İslamî bakış açlarına yakın olanlar, dininden dönenler (*İspanyolca: renegados*) ve Müslüman olmuş eski Hristiyan esirlerdir (*İspanyolca elches: Müslüman olup eski inançları Hristiyanlığa sırtına dönenler*). Granada'nın ilk Başpiskoposu Hernando de Talavera'nın İslam'ı tamamıyla hoşgördüğü hatta ayin ve törenlerde kendisine eşlik etmek için Arap müzik grupları (*Arapça: zambras*) oluşturduğu dönemler kısa süre içerisinde geride kalmış ve tüm bunlar tamamen yasaklanmıştır.¹³⁰

Bilindiği üzere çalışmada Moriskoların iletişim araçları kanalıyla uğradıkları asimilasyon, baskı ve propaganda unsurları incelenmiştir. Ancak benzer veya birebir baskı ve asimilasyon politikaları 1492 yılında İspanya'dan sürülen ve bir dini azınlık olan Yahudiler için de uygulanmıştır. Dolayısı ile ortaçağ İspanya'sındaki bağınaz düşünce önce 3 dinli (Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam) ülkeyi baskı ve sürgünler ile tek, katı ve aşırı tutucu bir Hristiyanlığa indirgemıştır. Baskı ve asimilasyon Yahudiler'den sonra Müslümanlara ve Protestanlara, Senkretizm taraftarlarına, tüm sözde inançsızlara ve Romanlara (Gypsies) uygulanmıştır.

¹²⁸Bkz. EK1-Gırnata'nın Teslimine ve Halkına Verilecek İmtiyazlara Dair Mukavelename (1491).

¹²⁹Senkretizm, sıklıkla çeşitli düşünce okullarının uygulamalarını ve yollarını karıştırarak ayrı veya çelişkili inançları birleştirmek veya birleştirmeyi denemektir.

¹³⁰Perceval, J.M. (2017). "Attraction and repulsion of the other: Muslim descendants in the Iberian Peninsula", J. Chesworth ve D. Thomas. (Editörler). *Christian-Muslim Relations-A Bibliographical History-Volume 9. Western and Southern Europe (1600-1700)*. Leiden-Boston: Brill Nijhoff, Global

Ancak toplu sürgün sadece dini azınlık olan Yahudiler (*İspanyolca Conversos: vaftiz edilmiş Yahudiler*) ve Müslümanlara (*İspanyolca Moriscos: vaftiz edilmiş Müslümanlar*) uygulanmıştır. Çalışma bu konuyu geniş anlamda Müslümanlar ve Moriskolar açısından incelemiştir.

İspanyol Profesör José María Perceval'e göre Ortaçağ'da Hristiyanlar tarafından geri alınan İber yarımadasındaki hoşgörü ve tolerans dönemi 1085 yılında Toledo'nun düşmesi ile başlamış, 1492, 1500 ve 1523 yıllarında alınan nihai tedbirler ile son bulmuştur. Bu "üç dinli İspanya" döneminde kuzey Hristiyan krallıkları Müslüman ve Yahudilere İslam'ın kitap ehline davrandığı şekilde bir tutum ve tavır sergilememiştir. Hristiyan fetihlerinin devam ettiği yerlerde Müdeccen (*İspanyolca: Mudéjar*) olarak adlandırılan Müslüman azınlıklar kendi kanunlarına göre temsilci ve sözcü seçme haklarına sahip olmuşlardır. Bununla birlikte toplumun bütününden koparak artan şekilde dışlanmış ve ötekileştirilmişlerdir. 16. yüzyıl esnasında İber Hristiyanlarının Müslüman ve Yahudiler ile ilgili tutum ve tavırları keskin bir şekilde menfi olarak değişmiştir (bu tespit uygulanan ötekileştirme/etiketleme politikalarının Hristiyan kamuoyu üzerindeki olumsuz etkisine dair net bir örnektir). 1492 yılında dinlerini değiştirmeyi kabul etmeyen Yahudilerin sürgün edilmesi ve Müslüman Gırnata Emirliği'nin fethedilmesi ile Müdeccen statüsü sona ermiştir. Müdeccenler zorla vaftiz edilerek "yeni Mağribi Hristiyanlar" adını almışlar, daha sonraları ise "Moriskolar" olarak isimlendirilmişler ve özel bir vatandaşlık statüleri kalmamıştır. Bununla birlikte diğer Hristiyanlar ile eşit sayılmamışlardır. İlaveten Müslüman hâkimiyetindeki topraklara göç etmeleri yasaklanmıştır. Bunun nedeni ise Moriskoların göç ettikleri ülkelerde tekrar İslam'a dönmeleri durumunda, "Hristiyan inancından dönme" suçu işleyecek olmalarıdır. Teorik olarak diğer Hristiyanlar ile eşit durumda olmalarına rağmen tamamen savunmasız bırakılmışlardır. Vaftiz edildikten sonra dahi eskiden ödedikleri vergileri vermeye devam etmişler ve toprak sahipleri tarafından sömürülmüşlerdir (yaşadıkları yerler soylulara dağıtılmıştır). Mevcut durum sürdürülemeyeceği için 2 seçenek düşünülmüştür. Birincisi Moriskoların uygulanan asimilasyon kapsamında Müslüman kimliklerinden sıyrılarak Hristiyan olarak yeniden doğmalarını (kimliklenmeleri) umanlar, ikincisi ise asimilasyonun hiçbir

zaman başarılı olamayacağını savunarak Moriskoların sürgün edilmeleri gerektiğini düşünenlerdir. Bu iki fikir akımı 16. ve 17. yüzyıllarda İspanyol toplumunu bölmüş ve aralarındaki tartışmalar 1609 yılında alınan toplu sürgün kararı ile son bulmuştur. Her ne kadar bu iki görüş arasında derin ayrılıklar bulunsa da, “Müslümanlığın ortadan kaldırılması” ortak paydasında buluşmuşlardır. Her ikisinin de hedefi aynıdır: “ötekiyi” yani Morisko’yu ortadan kaldırmak: ya dönüştürülerek yeniden var etmek ya da yarımadadan kovmaktır”. Dönüştürülen Müslümanlar olası “etnosit”¹³¹ seçenekleri ile yüzleşmişler, tarihleri, nitelikleri, özellikleri ve gelenekleri sistematik olarak tamamen silinmiş ve yok edilmiştir. Perceval bu sistematik imhayı, Moriskoların tanımlanabilir bir kimlik ile geleceklerinin sürdürülemeyeceği için uygulanan asimilasyonu “sanal bir soykırım” olarak tanımlamıştır. Diğer seçenekler başarılı olmadığı için nihai seçenek toplu sürgün olmuştur.¹³²

Zygmunt Bauman ise modern soykırım kavramını ise şu şekilde tanımlamıştır;

“...Topluma bir bahçe gibi yaklaşanların yapması gereken birçok şeyden yalnızca biridir. Bahçe düzeni yabancı otlarını belirlediğine göre, bahçe olan her yerde yabancı otlar olacaktır. Ve yabancı otlar yok edilmelidir. Yabancı otlardan arındırma yıkıcı değil, yapıcı bir etkinliktir. Kusursuz bir bahçenin yapılması ve korunması içinde bir araya gelen diğer etkinliklerden tür olarak farklı değildir. Toplumun bahçe gibi gören tüm görüşler toplumsal varlığın bazı bölümlerini yabancı otlar olarak niteler. Bunlar, diğer yabancı otlar gibi ayrılmalı, kısıtlanmalı, yayılmaları önlenmeli, yerinden çıkarılmalı ve toplum sınırlarının dışında tutulmalıdır; tüm bu yollar yetersiz kalırsa yok edilmelidir.”¹³³

Bu dönemde Moriskoların iktidar tarafından İspanya’nın yabancı otları olarak görüldükleri söylenebilir.

Ortaçağ İspanya’sında bile toplu sürgün kararının alınmasından önce bu tür fikirlerin tartışıldığı tespit edilmiştir. 1590’da Moriskolar’ın ülkedeki durumunu öğrenmek amacıyla Engizisyon Başkanı Quiroga, bazı mahkemelere gönderdiği tamîmlerde, Moriskoların İspanya’da kalmalarının mı yoksa İspanya dışına

¹³¹Etnosit: kültürel soykırım ya da etnosit, kültürel, ekonomik, askeri vb. diğer alanlarda, diğerlerine göre daha güçlü olan bir kültürün, bünyesinde yaşadığı insanların kültürlerinin unutulmasına yönelik yaptığı soykırım çalışmalarına verilen sıfattır.

¹³²Perceval, J.M. (2017), agm, 17,18.

¹³³Bauman, Z. (2016). *Modernite ve Holokaust* (Çev. Süha Serbiboğlu). İstanbul: Alfa Basım Yayım (Eserin orijinali 1989’da yayımlandı), 145.

sürülmelerinin mi daha iyi olacağını sormuştur. Mahkemelerin yazılarında “toplucu sürgün” seçeneği ima edilmiştir...”¹³⁴

Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde, kullanılan asimilasyon ve propaganda araçları kanalları ile Müslümanlara uygulanan zorla Hristiyanlaştırma ve dönüştürme politikaları incelenmiştir.

¹³⁴Bilgin, F. (2013), agm, 40.

3. MORİSKOLARA YÖNELİK ASİMİLASYON ve PROPAGANDA ARAÇLARI

3.1. İletişim

Asimilasyon ve propagandanın ne olduğunu anlamak için öncelikle iletişimin tanımını yapmak gerekmektedir. İletişim kelimesi günümüzde haberleşmeyi de içeren daha kapsamlı bir karşılıklı ileti değişimi alanını tasvir etmektedir. İletişim sözcüğü Latince asıllı “communicato” teriminin tercümesidir. İngilizce ve Fransızca’da yazılışları aynı ancak okunuşları farklı olan “communication” kavramına dönüşmüştür. Sosyal Bilimler Sözlüğü’ne göre ise iletişim şu şekilde tanımlanmaktadır: “Mesaj, mesajı gönderen ve alan olmak üzere temel üç unsuru olan ve bilgi, görgü, deneyim, duygu, kanaat yazı veya sesin birden fazla taraf arasında kullanılması ile oluşan etkileşim sürecidir.”¹³⁵

Kitle iletişim 15. yüzyılda batı Avrupa’da hareketli metal harfler ile baskı yapıldığı dönemde başlamıştır. Ancak kitle iletişimin kökleri çok daha eskiye gitmektedir. Hâlihazırdaki medyaya kadar gelen kitle iletişim döngüsü insanların doğaya karşı verdikleri yaşam savaşı çerçevesinde birbirleri ile beraber çalışabilmeleri için çeşitli mimik, jest, işaret ve sonraları dili ilerletmeleri ile baş göstermiştir. Tarihsel açıdan değerlendirildiğinde kitle iletişimin 5 evrimsel süreci belirlemektedir:

1. İşaretler ile iletişim (yani sözsüz iletişim),
2. Dilin gelişimi ve konuşarak iletişim (yani sözlü iletişim),
3. Yazının icadı ve yazılı iletişim,
4. Baskı makinesinin icadı ve basılı materyaller ile iletişim,
5. Kitle iletişim araçlarının gelişmesi ve kitle iletişim.¹³⁶

Bu dönemler vagonlar gibi birbirine eklenerek değil, birbirinin üzerine ve iç içe geliştiği ve yeninin eskiyi reddetmesinin gerekli olmadığı zaman dilimlerini yansıtmaktadır.¹³⁷ Kitle iletişiminde kaynak ve hedef karşı karşıya gelmemektedir.

¹³⁵Atabek, N., Dağtaş, E. (1998), age, 284-286.

¹³⁶Atabek, N., Dağtaş, E. (1998), age, 298-299.

¹³⁷Atabek, N., Dağtaş, E. (1998), age, 298-299.

Bununla birlikte, kaynak ile alıcı arasında kullanılan araçlara kitle iletişim araçları denmektedir. Tek bir kaynak zaman içerisinde iletişim araçları kanalı ile birçok hedefe ve geniş bir kapsama alanına ulaşılabilir. Kitle iletişimin işlevleri arasında haber verme, eğitime, propaganda ve reklam gibi görevler bulunmaktadır.¹³⁸ Üçüncü bir tanıma göre ise iletişimin kitleler arasında kitle iletişim araçları kullanılarak yapıldığı bir iletişim çeşidi veya türüdür.¹³⁹ Kitle iletişim araçlarının başlangıç tarihi olarak matbaanın icadı ile ilk kitapların basıldığı 1450'li yıllara dönülebilir. Bugünkü anlamı ile gazete ve dergi geniş toplumlara imkân sağlayan ilk KİA olarak kabul gördüğünden söz konusu tarih 17. yüzyılın ortalarına kadar çekilebilir.¹⁴⁰ KİA'ların en belirgin karakterlerinin "süreklilik" ve "düzenlilik" olduğu görülmektedir. Topluma arz edilen bilginin genel olarak günün gereklilikleri ve yapısına göre bir biçim alması ile söz konusu mesajlar "belgesel" bir özellik kazanabilir.¹⁴¹

İletişim ve KİA olarak genelde klasik araçlar olan gazete, dergi, radyo, televizyon ve yeni medya olarak dijital ortamda yayın yapan araçlar olarak bilinir. Ancak iletişim etki ve etkilenme süreci olarak değerlendirildiğinde KİA olarak kitap başta olmak üzere kültürel diğer unsurlar önemli bir yer tutar. Kitap ilk ortaya çıktığı dönemden günümüze kadar olan sürede bu özelliği hep ön planda olan bir araç konumunu muhafaza etmiştir. Çalışma konusu içerisinde kitap ayrı bir önem taşımaktadır. Çünkü aşağıda ayrıntılı olarak değerlendirileceği üzere Moriskoların asimilasyonunda başta Kur'an-ı Kerim ve Müslümanlara ait diğer kitapların yasaklanması yanında ayrıca asimile edilmeleri için de kitaplar yazdırılması teşvik edilmiştir.

Konu çerçevesinde kullanılan KİA'lar sadece kitapla sınırlı değildir. Özellikle kültürel ve kültürler arası iletişimde dil, giyim kuşam ve özel günler önemli bir yer tutar. Bu noktada kısaca kültür terimine de değinmekte fayda vardır.

¹³⁸Özkan, M. (2010). *İnsan İletişim ve Dil* (3. Baskı). İstanbul: Akademik Yayınları, 134-135.

¹³⁹Aziz, A. (2012). *İletişime Giriş* (4. Baskı). İstanbul: Hiperlink Yayınları, 113.

¹⁴⁰Aziz, A. (2012), age, 119.

¹⁴¹Güz, N. (2005). *Haberde Yönlendirme ve Kamuoyu Araştırmaları* (1. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 10.

Pertev Naili Boratav kültürden şu şekilde bahsetmiştir;

“Çokluk, (değerliliği belirli bir takım ölçülere göre) onaylanmış, olumluluğunu kabul ettirmiş, söz ve sanat ürünleri anlaşıldığını... Tanımlama aydınlığı açısından da, kültür deyince, hem sanat - söz sanatları ve ötekiler – hem bilim, hem de düşün: (felsefe, dünya görüşleri v.b.) alanlarında çalışmaları ve yaratmaları anlıyorum.”¹⁴²

Theodor W. Adorno ise konu ile şu tespitlerde bulunmuştur;

“Kültürden söz eden, bilerek ya da bilmeyerek yönetimden de söz ediyor demektir. Felsefe ve din, bilim ve sanat, yaşam tarzları ve töreler gibi birbirinden farklı bu kadar çok şeyin ve ayrıca bir çağın nesnel tininin tek bir ‘kültür’ sözcüğüyle özetlenişi, daha en baştan, tüm bunları yukarıdan bakarak bir araya toplayan, taksim eden, ölçüp biçen, organize eden bir idari bakışı ele veriyor.”¹⁴³

Her ne kadar Adorno çağdaş dönemin bir yazarı olarak modern zaman kavramlarına değinse dahi, Moriskolar açısından konuya bakıldığında ortaçağ İspanya’sında Kraliyetin engizisyon ile birlikte hareket ederek Moriskoları yeniden yapılandırarak başka bir kültür (Hristiyan) etrafında şekillendirmek istedikleri düşünülebilir.

Bu noktada İspanya’nın 1492’den önceki yapısını simgeleyen çok kültürlülük kavramına da değinmekte fayda vardır. Will Kymlicka çok kültürlülüğü, (*multiculturalism*) “etnokültürel çeşitliliği simgeleyen, çok etnik yapılı bir ortamda varlığını sürdüren, vatandaşlarının tüm adet ve geleneklerini, müziğini ve yemek kültürünü kucaklayan” bir kavram olarak tanımlamıştır.¹⁴⁴

Dil ise temel bir iletişim aracı olarak sadece düşünceleri, tutum ve davranışları iletmeye aracılık etmekle kalmaz simgesel olarak bizim hangi kültür içerisinde olduğumuzu da gösterir. Özellikle dini metinlere ilişkin kullanılan dil ve içerik aynı ve farklı dinlere mensup olanlara karşı bizim dini aidiyetimizi gösteren

¹⁴²Boratav, P. N., Dino, A., Dino, G., Abdel-Malek, A. (1967). *Kültür Emperyalizmi* (1. Baskı). İstanbul: Ataç Kitabevi, 8.

¹⁴³Adorno, T. W. (2007). *Kültür Endüstrisi Kültür Yönetimi* (Çev. Ülner, N., Tüzel, M., Gen, E.). İstanbul: İletişim Yayınları (Eserin orijinali 1963’de yayımlandı), 121.

¹⁴⁴Kymlicka, W. (2012). *Multiculturalism: Success, Failure, and the Future* (1. Baskı). Washington DC: Migration Policy Institute, 4.

bir simge olabilmektedir. Araştırmanın konusunu oluşturan asimilasyonda dil ve dile ait unsurlar çok kullanılan bir araç olmuştur.

Benzer bir durum giyim kuşam ve özel günler (bayramlar), törenler (doğum, evlilik vs.) ve gelenekler (hamam, sünnet, defin vs.) konusunda da geçerlidir. 21. yüzyıl dünyasında giyim kuşam konusunda daha homojen bir görüntü ortaya çıksa da, giyim kuşamlarına bakılarak insanların hangi medeniyet, kültür ya da ülkeye mensup oldukları konusunda fikir/bilgi sahibi olunabilmektedir. Ortaçağ dünyasına bakıldığı zaman bu durum çok daha belirgindir. Aynı ülkede ve aynı toplumda yaşasalar da insanların giyim kuşamları, özel günleri, törenleri, ayinleri ve geleneklerine bakılarak hangi inanca, dine, mezhebe, medeniyete, kültüre mensup oldukları çok daha kolay öğrenilebilmektedir.

Giyim, kuşam, özel günler, törenler, ayinler ve gelenekler aynı zamanda kişiler arası ve kültürler arası iletişim/etkileşim aracı olarak önemli bir işlev üstlenmektedir. Dolayısıyla asimile edilecek insanlar ya da gruplarla ilgili öncelikle yasaklanması gerekenlerin başında bu unsurlar bulunmaktadır. Çalışmada incelendiği üzere Moriskolarla ilgili asimilasyonda da bu yönetime başvurulmuştur. Örneğin isimler kuşaklararası kimliğin devam ettirilmesinde (özellikle ortaçağda) çok önemli bir iletişim aracı olmuştur. Bu çerçevede kuşaklararası iletişimi kesmek amacıyla Moriskoların Arapça isimleri (soy isimleri dâhil) İspanyol isimler ile zorla değiştirilmiştir. İsimler gibi kullanılan simgeler de kültürün korunması ve sürdürülmesi açısından önemli bir iletişim aracıdır. Bu çerçevede Moriskoların İslami simgeleri kullanmaları (muska, ayyıldızlı kolye, kına vs.) yasaklanmış ve Hristiyanlığı temsil eden simgeleri (haç, Meryemana vs.) taşımaları teşvik ve telkin edilmiştir. Bununla birlikte İslami kültürü temsil eden helal et tercihleri engellenmiş (Moriskoların kasaplık yapmaları ve evlerinde hayvan kesmeleri yasaklanarak), Müslümanlara haram olan domuz eti ve içki tüketimi ise zorunlu kılınmıştır. Kuşaklararası kültürün ve iletişimin kesilmesi için geleneklerin engellenmesi bu dönemde o kadar ileri dereceye varmıştır ki, Morisko dansları ve şarkıları (zambra ve leilas) dahi yasaklanmış, hatta yerde yemek yemek bile Hristiyanlığa tehdit olarak görülen bir İslami gelenek olarak algılanmıştır. Son olarak işkollarındaki Morisko tercihleri engellenmiş ve doktorluk gibi itibarlı mesleklerin Moriskolar tarafından icra edilmesi yasaklanmıştır.

Aşağıda görüleceği üzere Moriskolara uygulanan asimilasyon ve propaganda unsurları genel hatları ile iki şekilde yapılmıştır. Bunlardan birincisi yasaklama ve müdahale şeklinde gerçekleşmiş ve üç bölümde incelenmiştir;

1. Bir kitle iletişim aracı olan kitaba müdahale çerçevesinde Moriskoların kutsal kitapları olan Kur'an-ı Kerim ile birlikte Arapça dini kitapların yasaklanması ve yakılması,
2. Bir kitle iletişim aracı olan dile müdahale kapsamında Arapça konuşma, yazma, isim kullanmanın yasaklanması,
3. İslami dini simgeler, giyim-kuşam, bayramlar ve kültürel öğelerin yasaklanması.

Bir kitle iletişim aracı olan kitap aracılığı ile Moriskolara uygulanan asimilasyon ve propaganda unsurları aşağıdaki şekilde incelenmiştir;

- Kitle iletişim aracı olan kitap aracılığı ile Moriskolara uygulanan asimilasyon ve propaganda araçları (asimilasyonu destekleyen yazarların kaleme aldığı Kur'an-ı Kerim-İslam karşıtı kitaplar, asimilasyona karşı çıkan ve baştan beri toplu sürgünü destekleyen yazarların kitapları ve Hristiyan öğretilerini/doktrinini (kültürel asimilasyon) yaymak amacıyla yazılan kitaplar).

Moriskolara uygulanan asimilasyon ve propaganda çerçevesinde incelenen yasaklar ve iletişim araçları yukarıdaki sıraya göre değil analiz edilen ilgili KİA (kitap, dil vs.) veya konu altında irdelenmiştir. Bu çerçevede KİA'ların incelemesine geçilmeden önce konu ile ilgili bazı terimlerin tanımlaması yapılmıştır. Söz konusu terimler: entegrasyon, asimilasyon, etnisite, milliyetçilik, emperyalizm, propaganda, anti-propaganda, iktidar ve hegemonya'dır. Her ne kadar bahse konu kavramlar modern çağa ait olsa dahi, ortaçağ'da bu terimleri çağrıştıran bazı uygulamalarına rastlamak mümkündür.

3.1.1. Entegrasyon

İspanyol yönetimi Müslümanlar'ın İslam'ı yaşama gayretini birlikte yaşadıkları Katolik İspanyol toplumuyla "entegrasyonları" konusunda büyük bir engel/tehdit olarak değerlendirmiştir. Toplumsal entegrasyonun temin edilmesi gayesiyle Müslümanlar'ın bireysel ve toplumsal haklarını engelleyici kraliyet fermanlarının yayımlanması Granada'da farklı tarihlerde 1499, 1500, 1501 ve 1568'de isyanların

başlamasına sebep olmuştur. Bahse konu isyanların şiddetli bir şekilde bastırılmasından sonra, Granada ve civâr bölgelerinde yaşayan Müslümanlar, asimilasyona tabi tutulmak maksadıyla İspanya'nın orta ve kuzey bölgelerine sürülmüşlerdir. Fakat sürgün, Andalucia, Extremadura, Galicia, Castilla, Sevilla, Aragón ve Valencia bölgeleri başta olmak üzere birçok yerde eski Hıristiyanlarla Moriskolar arasında toplumsal anlaşmazlıkları artırmıştır. “İknâ, baskı ve tehcir” süreçleri asimilasyon konusunda öngörülen neticeleri vermediği düşüncesinin yanısıra, Moriskolar'ın kendi aralarında haberleşmelerinin bir tehdit oluşturduğunun iddia edilmesi, İspanya dışına topluca sürgün seçeneğinin erken bir tarihte (1551'de) gündeme gelmesine neden olmuştur.¹⁴⁵

Jan Assmann, entegrasyon ve merkezi yapı ile ilgili olarak aşağıdaki tespitlerde bulunmuştur;

“Etnik gruplar daha büyük bir etno-politik yapıda birleştiklerinde ya da göç, geçiş veya fetih yoluyla bir başka etno-politik yapıya katılmak zorunda kaldıklarında kültürlerarası entegrasyon sorunu ortaya çıkar. Hâkim kültür hâkim etnik grubun kültürü – kültür ötesi bir geçerlilik kazanır ve etkisi altına aldığı kültürleri marjinalleştirerek üst kültüre dönüşür... Kültürel bilgi artık ebeveynler ve ilkel sosyal yapılar tarafından değil, kurumlar tarafından yönetilir ve iletilir hale gelir, üstelik bu bilginin edinilmesi güç ve uzun vadelidir. Kültür artık sosyal psikolog Peter R. Hofstaetter'in tanımladığı gibi normal olan değil, sosyal antropolog Arnold Gehlen'in tanımladığı gibi üstünlük iddasında olandır...”¹⁴⁶

Yukarıda Assmann'ın tanımladığı entegrasyon ve merkezi yapı ile ilgili olarak 1492 yılında Granada'nın düşmesinden sonra uygulanan asimilasyon amaçlı propaganda kampanyası çerçevesinde Moriskolar açısından kültürlerarası bir entegrasyon sorunundan bahsedilebilir. Çok fazla zaman geçmeden ağır asimilasyon politikaları kendini hissettirmeye başlamıştır. Asimilasyon sürecinde ilk olarak camilerin yıkılması veya kiliseye çevirilmesi önemli bir dönüm noktası olmuştur. Assmann konu ile ilgili, “Mekânın, kültürel bellek kavramı çerçevesinde 'hatırlama kültürü'nde, toplumsal ve kültürel bellek pekiştirme tekniklerinde de

¹⁴⁵Bilgin, F. (2013). “Endülüs'te Kalan Son Müslümanların (Moriskolar) İspanya'dan Sürgünü (1609-1614)” *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 13(2), 39.

¹⁴⁶Assmann, J. (2001). *Kültürel Bellek Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik* (Çev. Ayşe Tekin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları (Eserin orijinali 1997'de yayımlandı), 144-145.

başrole sahip olması boşuna değildir” diyerek “bellek kavramı”nı¹⁴⁷ kullanmıştır. Bilgin ise konu ile ilgili Moriskoların bellek merkezlerinden cami ve mescidlerinin (hamamlar dâhil) hepsinin ortadan kaldırıldığını veya kiliseye çevirildiğini yazmıştır.¹⁴⁸ Bu şekilde Moriskoların İslam inançlarının nesilden nesile aktarılmasının önü kesilerek özellikle ibadethanelerin ve kültürel merkezlerin hafızlardan silinmesi hedeflenmiş olabilir.

3.1.2. Asimilasyon

İspanyol Prof. Perceval'e göre asimilasyon, (özümseme, sindirim, benzeşme) entegrasyon (uyum, bütünleşme) ile aynı anlamı taşımamaktadır. Asimilasyonda “öteki” unsur mevcudiyet ve davranışlarında köklü bir değişiklik olmadan toplumda kabul görmemektedir. Bu değişimi sağlamayı başarmak için İber yarımadasında önceki Müslüman toplumlarına çeşitli baskı (repression) yöntemleri “yumuşak sözlerle” perdelenmesine rağmen sıkça kullanılmıştır. 16. yüzyılın ilk yarısında (1500-1550'ler) Erasmus¹⁴⁹ yandaşları tarafından yönetilen yumuşak ve nazik bir asimilasyon safhası gerçekleştirilmiştir. 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren (özellikle 1570'lerden sonra) ise yaptırım ve para cezalarını da içeren apaçık ağır bir asimilasyon politikası uygulanmıştır. Bununla birlikte asimilasyonu teşvik etmek ve baskıyı sağlamak için alınan önlemler hiçbir zaman birbirinden ayrılmamıştır. Baskı asimilasyonun asli özelliğidir; çünkü Morisko, asimilasyonun bir parçası olan uygulamaları hiçbir zaman reddetme özgürlüğüne kavuşamamıştır.¹⁵⁰

Park ve Burgess'e göre ise asimilasyon;

“Tam olarak nüfus etme (birbirinin içine geçme) ve eritip kaynaştırma süreci olarak kişi ve grupların, diğer kişi ve grupların hatıra, duygu ve düşüncelerini, tutum ve davranışlarını sonradan kazanarak ortak tarih ve tecrübelere ortaklık etmeleri ve tüm bunların ortak bir kültürel hayatta paylaşılma sürecidir. Ogburn ve Nimkoff'a göre ise asimilasyon daha önce farklı olan kişi

¹⁴⁷Assmann, J. (2001), age, 63.

¹⁴⁸Bilgin, F., (2014), agm, 61.

¹⁴⁹Günümüzde, Rönesans'la birlikte ortaya çıkan hümanizm akımının yaratıcılarından ve en büyük temsilcilerinden biri olarak bilinen Rotterdamlı Desiderius Erasmus, 1465 yılında Hollanda'nın Rotterdam kentinde doğmuş, bugünkü ortaöğrenimi karşılayan bir öğrenim döneminin ardından Augustin tarikatına girerek rahip olmuştur.

¹⁵⁰Perceval, J.M. (2017), agm, 18-19.

ve grupların şimdi benzer olması ve bu sürecin de dış görünüş ve ilgi alanlarında tanımlanabilir olmasıdır.¹⁵¹

Tanımlardan da anlaşılacağı üzere asimilasyon farklı kültürel grupları hâkim kültüre benzeştirerek farklılıkları ortadan kaldırmak şeklinde düşünülebilir.

Çalışmadan sonraki yıllarda Fransa'da yaşayan Yahudiler ile ilgili de Moriskoların asimilasyonu için önerilen yöntemlerin benzerleri tartışılmıştır.

Örneğin;

1785 yılında Fransa'da Metz Kraliyet Bilim ve Sanat Derneği (*Societe Royale des Sciences et des Artz of Metz*) tarafından Yahudilerin durumu ve geleceği ile ilgili bir makale yarışması düzenlenmiştir. Yarışmaya katılan radikal rahip Abbe Gregoire Yahudi sorunu konusunda dil, eğitim, kölelerin özgürleştirilmesi ve diğer liberal konularda önerileri olmuştur. Gregoire'nin yaşam öyküsünü kaleme alan Necheles vatandaşları eğitmek ve reformları tanıtmak için milleti bir araç olarak sunmuş, ancak çoğunluğun geleneklerini benimselerini beklemeden önce ilk olarak yabancıların topluma entegre edilmesi gerektiğinden bahsetmiştir. Kademeli asimilasyona karşı tek alternatifin tüm yabancıların sürgün edilmesi olabileceğini belirterek, sürgünün bir hata olacağını dile getirmiştir. Fransız milliyetinin nihai olarak soy, din ve dilden bağımsız olarak özgürlük konusunda isteklerini paylaşan kişileri bağrına basacağından bahsetmiştir.¹⁵² "Aralık 1789'da Fransız Millet Meclisi'nde siyasetçi Comte de Clermont-Tonnerre, millet olarak Yahudiler ile ilgili herşeyin reddedilmesi gerektiğini ve şahıs olarak onlara her hakkın tanınması gerektiğini ifade etmiştir. Yahudilerin hukuk sisteminin tanınmasına son verilmesi gerektiği ve sadece Fransa'nın hâkim olması gerektiğini ifade etmiştir. Siyasi bir yapı veya devlet içinde düzen kurmaya yetkili olmamaları, kişisel vatandaşlar olmaları gerektiği, ancak bunu kabul etmediklerini dile getirmiştir. Bu durumda ülkeden sürülmeleri gerekmektedir. Devlet içinde vatandaş olmayan kişilerin bulunması iğrençliktir, başka bir tanımla bunun adı "devlet içinde devlettir"

¹⁵¹Sharma, R. K. (2007). *Social Change and Social Control* (2. Baskı). Yeni Delhi: Atlantic Publishers and Distributors Ltd., 174.

¹⁵²Grillo, R. (1998). *Pluralism and the Politics of Difference* (1. Baskı). Oxford: Clarendon Press, 127-128.

demıştır”.¹⁵³ Moriskolar ile ilgili olarak da arşivin birçok bölümünde ve bazı Hristiyan yazarların kitaplarında Moriskolar ile ilgili her ne var ise reddedilmesi gerektiği belirtilmiş ve nihai olarak toplu sürgünden bahsedilmiştir.

Bauman asimilasyonu modernite ile bağdaştırarak şu tespitte bulunmuştur:

“Modernliğin asimilasyon projesi kendi mezar kazıcılarını doğurdu. İstmeden de olsa, modern kültür salonlarının dolu salonlara oynandığı şaşırtıcı ve kalıcı övgüler aldığı sahneyi hazırladı. Asimilasyon projesinin (ve daha genel bir ifadeyle, müphemliği yok etmek isteyen modern dürtünün) nesnelere deneyimiyle, çatışıklı modern kültürün doğuşu arasında seçici bir yakınlığın olduğu söylenebilir.”¹⁵⁴

Her ne kadar Bauman asimilasyon kavramını modern dönemler ile ilişkilendirse dahi, araştırmanın içeriğinden de anlaşılacağı üzere asimilasyonun (belki aynı isim ile tanımlanmasa da) ortaçağ İspanya’sında (1500-1614) Moriskolar örneğinde olduğu şekliyle uygulandığı söylenebilir.

3.1.3. Etnisite

Etnisite’nin ilk olgusu “içerideki ve dışardakilerin” yani “Biz ve Onların” sistematik farklılıklarının uygulamasından oluşmaktadır.¹⁵⁵ Çalışmada değerlendirilen konu bağlamında Biz: Kraliyet, Engizisyon ve kilise, toprak sahipleri ile Hristiyan kamuoyu; Onlar ise Moriskolar olarak değerlendirilebilir.

Nathan Glazer ve Daniel Moynihan etnisite kavramının; ilk olarak 1972 yılındaki Oxford sözlüğü’nde geçtiğini ve bu nedenle modern bir kavram olarak değerlendirilebileceğini ifade etmişlerdir. Kavramın ilk kullanımın 1953 yılında Amerikalı sosyolog David Riesman’a atfedilebileceği belirtilmiş ancak etnik kelimesinin çok daha eskilere dayandığını ifade edilmiştir. Raymond Williams’a göre etnik kelimesi Yunanca “ethnos”dan (ethnikos kelimesinden türetilmiştir) türetilmiş ve pagan veya kafir/putperest anlamını taşımaktadır. İngilizce’de 14. yüzyılın ortalarından 19. yüzyılın ortalarına kadar bu anlamda kullanılmış, daha

¹⁵³Grillo, R. (1998), age, 128.

¹⁵⁴Bauman, Z. (2016), age, 202-203.

sonra kademeli olarak “ırksal” özellikleri tanımlamak için kullanılmıştır. Etnik (ırksal) kelimesi ABD’de II. Dünya Savaşı zamanları esnasında nazik bir kavram olarak Yahudileri, İtalyanları, İrlandalıları ve baskın olan özellikle İngiliz kökenlilerden aşağı derecede olan (değersiz) kişileri tanımlamak için kullanılmıştır. Kısmen de olsa Max Weber hariç, sosyoloji ve sosyal antropolojinin kurucu babalarından hiçbiri etnisite’ye fazla önem göstermemiştir.¹⁵⁶

Her ne kadar araştırma döneminde etnisite kavramı henüz tanımlanmamış olsa dahi Moriskolardan bazı arşiv belgelerinde ve yazışmalarında “millet” olarak bahsedilmesi bu kelimedden söz etmeyi gerektirmiştir. Çalışma döneminde insanların kendilerini tanımlamaları etnik köken bazlı değil, din veya mezhep eksenli yaşandığı düşünülebilir.

3.1.4. Milliyetçilik ve Emperyalizm

Araştırmada (1500-1614) milliyetçilik ile emperyalizm kavramlarından bahsedilemeyecek olmasına rağmen, bu kavramın konu ile ilgili kullanılan terimler ile bağlantılı olması nedeniyle kısaca değinilmiştir.

Tomlison’a göre;

“Milliyetçilik, dilde, “ırkta”, kültürde veya tarihsel geleneklerde kendilerini benzer değerlendiren ve ayrı bağımsız bir ülkeye sahip olunması gerekliliğini düşündürmektedir. Emperyalizm ise milliyetçiliğin tam tersi olarak Avrupalı olmayan yerli ırkların kendilerinden tamamen farklı olan Avrupalı uluslar tarafından hâkimiyet altında bulundurulmasıdır¹⁵⁷. Kültürel emperyalizmi ise Martin Barker şöyle tanımlar: “...Terim, emperyalist denetim sürecinin, destekleyici özellikte kültür biçimlerinin ithal edilmesiyle takviye edilip kolaylaştırıldığı anlamında kullanılmaktadır.”¹⁵⁸

¹⁵⁵Eriksen Hylland, T. (1993). *Ethnicity & Nationalism. Anthropological Perspectives*. (1. Baskı). Londra, Boulder, Colorado: Pluto Press, 18

¹⁵⁶Eriksen Hylland, T. (1993), age. 3 ve 4.

¹⁵⁷Moon, P.T. (1957). *Imperialism and World Politics*. (15. Baskı). New York: The Macmillan Company, 33.

¹⁵⁸Tomlinson, J. (1999). *Kültürel Emperyalizm Eleştirel Bir Giriş* (Çev. Emrehan Zeybekoğlu) İstanbul: Ayrıntı Yayınları (Eserin orijinali 1991’de yayımlandı), 15.

Tomlison'un milliyetçilik tanımı ekseninde değerlendirildiğinde günümüz İspanya'sında Yahudi ve Müslüman azınlıklar ülkeden atılmış ve tek tip (Katolik İspanyol) bir İspanyol kültürü oluşturulmuştur. Bu duruma İspanyol diktatör Francisco Franco tarafından nihai şekli verilmiş, aşırı milliyetçi ve faşist bir yönetim tarzı sergilenmiştir. Bu çerçevede ülkeden yüzyıllar önce ülkeden sürülen farklı dini azınlıklar artık sorun olmaktan çıkmış (1900'ler), kendi dillerini konuşmak isteyen Basklar (*Bask dili: Euskera*) ve Katalanlar (*Catalan, Latince diyalekti*) bu dönemde baskı altına alınmış ve sindirilmişlerdir. Söz konusu politikaların temellerinin ortaçağ'da atılmaya başlandığını görmekteyiz.

3.1.5. Propaganda

Çalışmada incelenen propaganda yöntemlerinden bahsetmeden önce, bu kelimenin tanımını yapmakta fayda vardır. Kişisel propaganda, basit konuşma (rahip ve papazlar tarafından Moriskolara vaaz edilen Hristiyan öğretileri), bildiri ve gazete dağıtımı (aşağıda detaylı olarak incelenecek olan asimilasyonist yazarların kitaplarının din görevlileri tarafından önce okunarak daha sonra Morisko kitleleri dönüştürmek amacıyla rahip ve papazlar tarafından sözlü olarak yayılması) veya daha düzenli bir şekilde kapı kapı dolaşma yöntemiyle bu yoldan konuşmaya girmek üzere yörenin tüm kapılarını sırayla çalma yoluyla (bölge papazları tarafından Morisko mahallerinde görevlendirilen yerel rahip ve papazların bir köydeki tüm Morisko hanelerini gezerek sözlü olarak yaptıkları propaganda ve dönüştürme yöntemleri) yapılır.¹⁵⁹ Genel dile Fransa'da 18. yüzyılda girinceye kadar "propaganda" kelimesi hep kilise dili sınırlarında yer almıştır (bu tanım da İspanyol kilisesinin kullandığı propaganda yöntemleri ile örtüşmektedir). Ancak propaganda genel dile girdikten sonra bile dini etkisini devam ettirmiştir. Bugünkü propaganda tanımı şu şekilde verilebilir: "Toplumun görüş ve davranışını, kişilerin belirli bir görüşü ve davranışı benimsemelerini sağlayacak şekilde etkileme çabasıdır (Asimilasyonistlerin amacı Moriskoların İslam inancını Hristiyanlık ile değiştirmek ve bu dini benimsemelerini sağlamaktır, toplu sürgünü destekleyenlerin amacı ise, İspanyol hükümetinin toplu sürgün kararını aldıktan

¹⁵⁹Domenach, J.M. (1969), *Politika ve Propaganda* (Çev. Tahsin Yücel). İstanbul: Varlık Yayınevi. (Eserin orijinali 1970'de yayımlandı), 58.

sonra bunu haklı çıkarmak veya gerekçelendirmek için birçok kitap kaleme almışlar ve bu şekilde propaganda yapmışlardır). Şöyle de söylenebilir: “Propaganda, kitle için kullanılan bir dildir; radyo, basın, sinema yoluyla kitleye ulaştırılan sözler ya da daha başka simgeler kullanılır (bu dönemde tv, radyo gibi kitle iletişim araçları olmadığı için propaganda dil aracılığı ile vaazlar yoluyla ve kitap kanalı kullanılarak uygulanmıştır). “Propagandacının amacı, propagandanın kapsamına alınan, birer propaganda konusu olan noktalarda, kitlelerin tutumunu etkilemektir”¹⁶⁰ (Bu amaca örnek olarak aşağıda verilen asimilasyonu destekleyen yazarların kaleme aldıkları kitapları incelemekte fayda vardır. Yazarlar kitaplarında ağır bir Hristiyan doktrini propagandası yaparak Hz. İsa’yı yüceltmişler, İslam’ı ve Hz. Muhammed’i ise yermişlerdir. Bu şekilde Moriskoların İslam ile ilgili tutumlarını etkilemeye çalışmışlar ve onları Hristiyanlığa doğru sevk etmeye çalışmışlardır). Bir diğer tanıma göre ise propaganda, propagandacının amaçlarının gerçekleştirilmesi amacıyla hedef kitlelerin algılarının yönlendirilmesi, (Moriskolara asimilasyonu destekleyen yazarlar tarafından; İslam ile ilgili eski bildiklerini unutmaları, yeniden doğmaları gerektiği, zaten İslam inancının “uydurma” ve “geri kalmış”, İslam Peygamberinin ise “sapkın” olduğu gibi uydurma bilgileri sürekli olarak tekrarlanmış, Hristiyanlık övülmüş ve yüceltilmiş ve bu şekilde bir algı çalışması yapılmıştır) bilgilerinin düzenlenmesi (asimilasyonu destekleyen yazarların kitaplarında sürekli olarak Hristiyanlık ile ilgili bilgiler ve dualar verilmeye çalışılmıştır) ve davranışlarının idare edilmesi (bahse konu kitaplarda bir Hristiyan’ın nasıl davranması gerektiği öğütlenmiş, Müslüman davranışları ise örneklenilerek yerilmiştir) neticesini sağlayacak etkiler oluşturacak şekilde yürütülen kasıtlı ve düzenli (bu çalışmalar gerek din adamları tarafından yazılan kitaplar, gerek ise bu yayınların Kraliyet tarafından finanse edilmesi ile kasıtlı ve düzenli bir şekilde desteklenmiştir) çalışmalardır. Propaganda kelimesinin kökeni 17. yüzyılda Roma Katolik Kilisesi’nin Hristiyan inancını yaymak gayesi ile “*Congregatio de Propaganda*”yı (Katolik İnancını Yayma Örgütü) kurmasına kadar gitmektedir. İlk kullanımı da bu şekilde gerçekleşmiştir. Propaganda kelimesinin kökeni, “bir fikrin yayılması, üretilmesi, nakledilmesi ve zihinlerde geliştirilmesi” (Morisko karşıtı propaganda ağırlıklı olarak kitap ve dil aracılığı ile yapılmıştır) anlamını taşımaktadır. Propaganda, hedef kitlelerin ihtiyaçlarına ve ait olma

¹⁶⁰Domenach, J.M. (1969), age, 7.

duygularına ulaşmayı arzu eder. Kişinin güçlü (Juan Vives gibi bazı asimilasyonist yazarların kitaplarında bir Hristiyan ile Müslümanın diyalogları verilmiş ve burada İslam'ın bazı güçlü yönlerinden bahsedilmiştir) ve zayıf (benzer kitaplarda ağırlıklı olarak İslam'ı yermek için eleştirme yöntemi seçilmiştir) yönlerini tahmin etme kabiliyetine dayanır. Ancak verilen bilgiler en az düzeyde de olsa yanlışlık taşıyor ise güvenilir olmaktan çıkar (bu nedenle asimilasyonu destekleyen yazarların kaleme aldığı kitaplarda Kur'an-ı Kerim ve diğer İslami kitaplardan alıntılar yapılmış ve bu konular eleştirilmiştir). Bununla birlikte propaganda, bir ideoloji (kitaplarda Hristiyan doktrininden bahsedilmektedir) ile ilintili olup, "imgeler (araştırmada incelenmiştir), mitler, düşünceler ve kavramları paylaşan biçimleri kullanır.¹⁶¹ Propagandacının elinde tüm bir formüller çeşitliliği bulunmaktadır: manifestolar, inanç bildirimleri, programlar, bildirimler ve öğretici eserler (bunların tümü aşağıda çeşitli başlıklar altında incelenmiştir). Çoğu zaman bunlar olumlu olarak çeşitli önermeleri kısa ve açık bir metinde dile getirirler.¹⁶²

Propagandanın ilk şartı en önemli konuları sıkılmadan tekrar etmektir. Joseph Goebbels (Nazi Almanya'sının propaganda Bakanı) keyif duyarcasına "Katolik kilisesi 2000 yıldır hep aynı şeyi tekrarladığı için ayakta duruyor, nasyonal-sosyalist devlet de tıpkı onun gibi davranmalıdır", demiştir¹⁶³ (İspanyol Katolik kilisesinin ana propaganda söylemi Moriskoların Katolikliği zorla kabul etmeleri veya ülkeden kovulmalarıdır). Burada da gözlemlenebileceği gibi propagandanın uygulaması büyük çoğunluğun anlayabileceği bir üslup ve anlatım gerektirmektedir¹⁶⁴ (bu nedenle Ayala ve Ribera'nın yazdıkları asimilasyonist kitaplarda basit usta-çırak ve Hristiyanlığı öğrenmek isteyen Hristiyan-Müslüman diyaloglarına yer verilmiştir). Propagandanın tanımına giren tüm öğeler (Hristiyan doktrini, kitaplar, bildirimler, imgeler, mitler) Moriskoları asimile etme ve dönüştürme amaçlı olarak kullanılmıştır. Bazı zamanlarda Kraliyetin toplu sürgün kararını desteklemek için propagandist kitaplar bastırıldığını (aşağıda incelenmiştir), bazı durumlarda ise kilisenin kraliyeti daha katı asimilasyonist politikalar uygulaması

¹⁶¹Oktay, M. (2002). *Politikada Halkla İlişkiler* (1. Baskı). İstanbul: Derin Yayınları, 91-92.

¹⁶²Domenach, J.M. (1969), age, 64.

¹⁶³Domenach, J.M. (1969), age, 74.

¹⁶⁴Domenach, J.M. (1969), age, 73.

için teşvik ettiği (Holland arşivi belgelerinde mevcuttur) ve bunun için propaganda yaptığı görülmüştür.

İngiliz Profesör Trevor J. Dadson, propagandanın 20. ve 21. yüzyılların önemli bir parçası haline gelmiş olmasına rağmen yeni bir icat olmadığını vurgulamıştır. Propagandanın kökeni kamuoyunun henüz nadiren mevcut olduğu yüzyıllar öncesine gitmektedir. Bu eski dönemler, hükümet temsilcilerinin her gün televizyon/radyolara çıkmadığı, siyasi rakipleriyle ekranlarda karşılaşmadığı zamanlardır. “Kötü haberleri gömmek/gizlemek” (*İngilizce’de burying bad news*) adlı güncel kavram aslında bildiğimiz kadar yeni değildir. Haber yönlendirme uzmanlarının veya yandaşların (*İngilizce’de spin doctors*) haberleri ustaca ve lehte yönlendirmeleri, erken modern Avrupa döneminden beri var olmuştur. Morisko sürgünü, resmi propagandanın yürütülmesi amacıyla kötü haberleri gizlemek/saklamak/yandaşlık etmek gibi kavramları belli ölçeklerde başarılı bir şekilde kullanarak incelemeye alınabilecek bir olaydır. Sürgünün kendisi hükümetin resmi görüşünü destekleyen büyük orandaki propaganda çalışmasının açığa çıkmasını sağlamıştır. Bu yayınlar birçok durumda hükümet üyelerini tahrik etmiş, kışkırtmış ve onlara yardım etmiştir. Sürgünün birkaç ay veya en fazla 1 yılda tamamlanması düşünülmüş ancak bu durum gerçekleşmeyince (yıllar süren ve sonu belli olmayan bir süreç) birçok büyük başarısızlık saklanmaya veya önemsiz gösterilmeye, az elde edilen başarılar ise parlatılmaya çalışılmıştır. Sürgünün resmi ülke politikası olarak dünyaya açıklandığı gün kötü haberleri saklamak için bir fırsat doğmuştur. Valencia Moriskolarının sürgün kararının 9 Nisan 1609 tarihinde açıklanmasından sonra III. Philip ve Lerma Dükü, Hollandalı asiler ile 12 yıllık küçük düşürücü bir barış antlaşması imzalamıştır. Avrupa’nın en iyi ordusu (İspanya) ile Hollandalı asiler arasında 40 senedir devam eden savaşın başarısız olması İspanya tarafından kabul edilmiştir. Uzun süredir beklenen Morisko sürgününün yürürlüğe girme kararının görkemli bir şekilde açıklanmasının yanında söz konusu başarısızlık, önemsiz bir detay olarak kalmıştır. İngiliz tarihçi ve Profesör Sir John Huxtable Elliott, konu ile ilgili şu tesbiti yapmıştır; ustaca yapılan bir zamanlama ile Hollanda’lılar ile gerçekleştirilen küçük düşürücü barış anlaşması, İspanya’da bulunan Mağribi hâkimiyetinin son kalıntılarını silmek için

yapılan sürgünün mutluluğu ile gölgede bırakılmış ve 1609 senesi yenilgi ile değil, zafer ile anılan bir yıl olmuştur.¹⁶⁵

Kitle propagandasının teknik destekleri oldukça fazla ve güçlüdür. Örneğin maliyetli olmasına ve okunması da fazla zaman almasına rağmen kitap temel araç olarak kalmaktadır.¹⁶⁶ Başka bir tanıma göre ise propaganda bir toplumda belli bir zaman içerisinde insanların kişiliklerini ve davranışlarını uç taraflara doğru etkilemeyi ve değiştirmeyi hedefleyen bilim dışı olarak nitelendirilen bir alandır.¹⁶⁷ Yukarıda ifade edildiği üzere kitle propagandası için temel araç olan kitap, asimilasyonu destekleyen İslam ve Morisko karşıtı (*İspanyolca: Antialcoránes/Kur'an karşıtı*) yazarların kitapları, toplu sürgünü savunan yazarların kitapları ve Hristiyan doktrinini savunan yazarların ikna amaçlı ilmihal kitapları aracılığı ile kamuoyu ve Moriskoları baskı/etki altına almayı hedeflemiştir.

3.1.6. Anti-Propaganda

Propagandayı tanımladıktan sonra anti-propaganda kavramını da açıklamak gerekmektedir. Çalışmanın dördüncü bölümünde incelenen Moriskoların kullandığı iletişim araçları bölümünde anti-propagandanın örnekleri (kitap, fetvalar, edebiyat türleri) görülebilir. Bununla birlikte asimilasyonu destekleyen, toplu sürgünü savunan ve ilmihal kitaplarını kaleme alınan yazarları kitaplarında Moriskolara karşı anti-propaganda yapıldığı görülmüştür. İlaveten Holland arşivi'nde, bazı Hristiyan din adamlarının, bürokratlarının ve toprak sahiplerinin Morisko karşıtı anti-propaganda içeren ifadeleri kullandıkları tesbit edilmiştir.

Albig, anti-propagandayı ile ilgili şu ifadeleri kullanmıştır:

“Propaganda kampanyası muhalefet doğurabilir ve bir karşı-propaganda (counter-propaganda) hareketi yaratabilir. Eğer karşı-propaganda hareketi yaygın popüler önyargıları harekete geçirebilirse propagandacı geniş mali

¹⁶⁵Dadson, T. J. (2006). “Propaganda and the Expulsion of the Moriscos”, R. J. Pym (Editör). *Rhetoric and Reality in Early Modern Spain*. 1. Baskı. Londra: Tamesis, 1-2.

¹⁶⁶Domenach, J.M. (1969), age, 58.

¹⁶⁷Doob, W., L. (1966). *Public Opinion and Propaganda* (2. Baskı). Connecticut: Archon Books, 240.

desteğe sahip olsa bile başarılı olamaz. Propagandacı aynı zamanda çeşitli iletişim araçları için oluşturulmuş kurallar tarafından da engellenebilir...”¹⁶⁸

Doob ise konu ile ilgili olarak;

“Bir bireyin diğerlerini etkilemek için harcadığı çabaya bazen ‘karşı propaganda’ olarak atıfta bulunmanın yararlı olacağına dikkat çekmiştir. Bu terim kişilerin veya bir karşıt tarafından verilmesi arzulanan cevapların ortaya çıkması ya da gündeme gelmesinin engellendiği, geleneksel cevapların zayıflatılması şeklindeki olumsuz amacı vurgular. Ancak bir anlamda, tüm propagandalar karşı-propaganda içerirler.”¹⁶⁹

Bununla beraber, toplu sürgünü destekleyenler bölümünde yer alan yazarların ifadelerinde Morisko toplu sürgün kararının haklı gösterilmesi için Kraliyet nezdinde Morisko karşıtı anti-propaganda yaptıklarından bahsedilebilir.

3.1.7. İktidar

Bauman’a göre;

“İktidar düşmanlarını kusarak, müphemlikten arınmayı, belirsizliği net bir ayrıma, çokanlamlılığı da karşıtığa dönüştürmeyi planlar. Bunu başardığı zaman (tabii başarırca), ayrılamayan ayrılmış, bölünemeyen bölünmüş olacak, artık varoluş kırılğan olmaktan ve dünya da gizemli olmaktan kurtulacaktır... İktidar müphemliğe karşı bir savaştır. Müphemlik korkusu iktidardan doğar: bu, iktidarın yenilme korkusu (önemsizi) dir.”¹⁷⁰

Yukarıdaki analiz çerçevesinde değerlendirildiğinde Moriskoların iktidarın düşmanları olarak değerlendirildikleri varsayıldığında onların müphem yanı açık olmayan veya belirsiz olmaları istenmemiş olabilir. Bunun iktidar tarafından istenmeme sebebi Moriskoların belirsiz olmaları durumunda onların takiye yaparak eski Hristiyanların arasına daha kolay karışma imkanını elde edebilecek olmaları olabilir. Bu nedenle iktidar (Kraliyet) tarafından Moriskolar toplumdan sürekli olarak ayrıştırılmış, damgalanmış, etiketlenmiş ve ötekileştirilmişlerdir. Bu şekilde iktidar yüz yılı aşkın süredir kilise eksenli yürütülen asimilasyon politikalarının başarısızlığına vurgu yaparak alınan toplu sürgün kararını haklı gösterecektir.

¹⁶⁸Bektaş, A. (1996). *Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi* (1. Baskı). İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 126.

¹⁶⁹Bektaş, A. (1996), age, 164.

“Siyasal açıdan iktidar kavramı, genel olarak güç, otorite ve kontrol gibi kavramlarla bir arada düşünülmektedir. Hangi toplumsal ve siyasi sistem açısından değerlendirilse değerlendirilsin, farklı biçim ve derecelerde, iktidarın güç ve otorite üzerine kurulduğu görülmektedir. Buna göre her toplumsal yapı, kendi otorite pratiklerini, kontrol mekanizmalarını ve baskı dinamiklerini yaratmakta ve sürdürmektedir. Yöneten ve yönetilen ayrımının olduğu her toplum, bir anlamda kendi iktidarını şekillendirmekte ve bireyler bu iktidara boyun eğmektedir. Bu açıdan bakıldığında, en demokratik toplumlarda bile, bir kontrol mekanizmasının varlığından söz etmek mümkündür.”¹⁷¹

3.1.8. Hegemonya

“İktidarın dayanakları ve iktidarın sürdürülme biçimi incelenirken, özellikle Gramsci'nin tanımladığı ve çalışmalarında ortaya koyduğu anlamıyla hegemonya kavramına başvurmak yol açıcı olmaktadır. Egemenlik ve iktidar ilişkilerine doğrudan gönderme yapan ve bu ilişkilerin sürdürülmesi ve üretilmesi süreçlerine ışık tutan kavram, bugün iktidarı ve iktidarın özelliklerini anlamak açısından anahtar bir rol üstlenmektedir.”¹⁷²

Antonio Gramsci'ye göre devlete karşı sivil toplumun muhafaza alanlarından bir tanesini de kilise yerine getirirdi. Özetle sivil toplumun önde gelen varlık alanlarından birini kilise oluştururdu. Mesela devlet ve kilisenin temsilcilerinin sağladığı mutabakatlar, sivil toplumun önemli kazanımlarını oluşturur ve kilise “ideolojik türdeşliği - ideolojik yapısının önemiyle, toplum üzerindeki etkinliğini yeniden üretmeyi başarırdı”. Bu nedenle dinlerin ve de esas olarak kilisenin, dinsel topluluğun öğreti birliğini sağlama rotasındaki akamayan savaşı, en azından dinsel anlamda üst ve alt kademeler arasında keskin bir kopuş olmaması yönünde entelektüel gayretleri bulunuyordu. “Burada sivil toplum ve hegemonya açısından kültürel, entelektüel yönde öğelerin ön plana çıktığı görülüyordu.”¹⁷³

Gramsci'nin hegemonya ile ilgili ifadelerinde devlet ile kilise yetkililerinin vardığı uzlaşmaların sivil toplumun önemli kazanımlarını oluşturduğu ifade edilmiştir. Araştırmada bu çerçevede konu değerlendirildiğinde Moriskolar ile ilgili

¹⁷⁰Bauman, Z. (2016), age, 225.

¹⁷¹Biber, A. ve Turancı, E. (2014). “Toplumsal Şeytan Üçgeni: İktidar, Hegemonya ve Propaganda”. *Akdeniz İletişim Dergisi*, 21(2), 29.

¹⁷²Biber, A. ve Turancı, E. (2014), agm, 31.

¹⁷³Dural, A. B. (2012). “Antonio Gramsci ve Hegemonya”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(39), 314.

devlet (Kraliyet) ile kilisenin (engizisyon) tam asimilasyon konusunda mutabık olduğu görülmektedir. Hatta kimi örneklerde görüleceği üzere Jaime Bleda gibi engizisyon yetkilisi rahipler, yürütülen asimilasyon uygulamalarını yetersiz gördükleri için birçok defa Kral'ı ve yöneticileri uyarma gereği hissetmişlerdir. Ancak devlet ile kilisenin Moriskoların asimilasyonu konusunda tam bir uzlaşma içinde olmalarına rağmen bu mutabakatın söz konusu dönemde sivil toplumu (bu duruma göre kilise) güçlendirip güçlendirmede tartışılabilir.

3.2. Kitap Aracılığı ile Uygulanan Asimilasyon ve Propaganda

Kitap tarihin her döneminde önemli bir kitle iletişim aracı olarak işlev görmüştür. Haber mektuplarıyla birlikte başlayan, yıllıklar ve gazetelerle birlikte devam eden KİA'lar sadece haber ve bilgi vermekle kalmayarak kültürel kimliklerin korunması, sağlıklı olarak gelecek kuşaklara aktarılmasının taşıyıcılığını yapar. İspanya Müslümanlarının asimilasyonu için önce onların dini ve kültürel iletişim kaynaklarının kesilmesine yönelik olarak ilk olarak kitapları toplatılmış, bunların arşivlenmesi yerine yakılma ve başka yöntemlerle yok edilerek sadece dini ve kültürel kimlikler yok edilmemiş aynı zamanda tarihi izler de silinmeye çalışılmıştır. 16 ve 17. asırlarda kitle iletişim aracı olarak önemli bir rol üstlenen kitap ve diğer yazılı/basılı materyallerin yok edilmesi kilise başta olmak üzere İspanya yönetiminin Müslümanların asimilasyonu için nasıl bir yöntem uyguladıklarını gözler önüne sermektedir.

Kitap kitle iletişim araçlarının en eski ve etkililerindedir. Kitapla kitlelere ulaşmak ve onları etkilemek/yönlendirmek çok daha kolay olmuştur. Gazete, dergi, radyo ve televizyonun olmadığı bu dönemde en etkili kitle iletişim aracı kitap olmuştur. Bu çerçevede söz konusu dönemde asimilasyona yönelik birçok kitap yazılmıştır (aşağıda bu kitaplar incelenecektir).

Matbaanın icadı (1450) yazılı iletişimde bir devrim olmuştur. Bunun nedeni ise bu vakte kadar sadece seçkinlerin faydalandığı yazılı iletişim kavramı kitlelere iletilen bir hale gelmiştir. Matbaanın kitlesel iletişim alanında faaliyet göstermesi ile gazetelerin basıldığı varsayılsa dahi, matbaanın ilk kullanılışı gazete basımı ile değil, ağırlıklı olarak o vakte kadar el basımı olan dini kitapların basılıp

dağıtımını şeklinde cereyan etmiştir. 1470'lere gelindiğinde matbaa tüm Avrupa ülkelerinde hızla yaygınlaşıp kullanılmaya başlanmıştır. İlk kitaplar Latince, ilk İngilizce kitap ise 1476 yılında İngiltere'de basılmıştır. Bu şekilde matbaanın icadı ile ilk olarak dini kitaplar olmak üzere, roman ve hikâye türü kitaplar basılarak geniş halk kitlelerine ulaştırılması sağlanmıştır. Bu şekilde kitap geniş halk kitlelerine ulaşan ilk kitle iletişim aracı olma özelliğine sahip olmuştur. O zamana kadar sadece kilisenin, kralın ve soyluların faydalandığı el yazması kitaplar matbaada basılarak çoğaltılmış ve geniş kitlelere ulaştırılmıştır. Matbaada basılan ilk kitap 1454 yılında Gutenberg'in Latince İncil'i, ikincisi ise 1457 yılında yine Latince ve Gotik alfabesi ile basılan "Zebur" adlı kitaptır. 1500 yılına gelindiğinde Avrupa'da basılan kitap sayısı 30 bini aşmıştır.¹⁷⁴ Çalışmanın incelediği 16. ve 17. yüzyıllarda bir kitle iletişim aracı olan kitabın yaygınlaşmaya başladığını görmekteyiz.

İber yarımadasındaki son Müslüman kalesi Gırnata Sultanlığı'nın merkezi Granada'nın 1492 yılında Kral Fernando ve Kraliçe İsaabel tarafından geri alınması ile birlikte Müslümanlar için karanlık günler başlamıştır. Müslümanların tüm haklarının (dinlerini tatbik etmek dâhil) korunacağını güvence altına alan Kraliyet mühürlü Granada Anlaşmasına¹⁷⁵ yine Kraliyet tarafından uyulmamış ve kendilerinden "Hristiyan olmaları" veyahut "evlerini/arazilerini terk etmeleri" arasında bir "seçim" yapmaları istenmiştir. Binlercesi vaftiz seçeneğini tercih ederek "Moriskolar" adlı yeni bir din zümresinin İspanya'da doğmasına neden olmuşlardır. Granada'nın düşmesinden sadece 9 yıl sonra (1501 yılında) dini ve kültürel asimilasyon en şiddetli şekilde kendisini göstermiştir. Uygulanan asimilasyon çerçevesinde başlatılan şiddet eylemleri yerini kısa süre içerisinde köleleştirmeye, toplu kıyımlara, ölümlere ve en sonunda toplu sürgüne bırakmıştır. Vaftiz seçeneği ile Hristiyan olan Moriskolar kendileri için yepyeni ve kapsamlı bir sorun yumağını başlatmışlardır (zorunlu vaftizden sonra Müslüman statülerini kaybettikleri için yeni Hristiyanlar olarak işledikleri suçlardan dolayı Engizisyon mahkemelerinde yargılanmışlar, işkence görmüşler ve cezalandırılmışlardır). İspanya'da Kraliyet ve dini makamların Müslümanlara uygulamalarından bir asır önce Yahudilere yaptıkları gibi Hristiyanlaştırma politikasının ana gayesi "teklik" ve

¹⁷⁴Aziz, A. (2012), age, 120.

“birlik” oluşturma fikridir. Nihai olarak 1609 yılındaki toplu sürgün ile bu meseleyi kendilerine göre sonsuza dek çözmüşlerdir (Yahudiler bilindiği üzere 1492 yılında İspanya’dan sürülmüşler ve birçoğu Osmanlı İmparatorluğu’na sığınmıştır).

Assmann kimlik sorununa farklı bir açıdan yani iletişim açısından şöyle bakmıştır:

“Toplumsal kimlik” olarak isimlendirdiğimiz “sosyal aidiyet bilinci, ortak bir ortak bir dilin konuşulması ya da daha genel bir ifade ile ortak bir simgesel sisteminin kullanımı ile ulaşılan ortak bilgi ve belleğe katılıma dayanır. Burada önemli olan kelimeler, cümleleler ve metinler değil, gelenekler, danslar, örnekler, işlemler, giysiler ve dövmeler, yeme ve içme, anıtlar, resimler, coğrafyalar, yol ve sınır işaretleridir. Ortaklığı belli eden her şey gösterge olabilir. Dilin araçsallığı değil, simgelerin işlevi ve gösterge yapısı önemlidir. Simgelerle gösterilen bu ortaklığın tamamını ‘kültür’ daha doğrusu ‘kültürel sistem’ olarak adlandırmak istiyoruz. Toplumsal kimlik, onu biçimlendiren, daha doğrusu yeniden üreten belli bir kültürel sisteme denk düşer...”¹⁷⁶

Özellikle toplu vaftizler aracılığı ile “Hristiyan olan” Moriskolar için bir kimlik sorunu/bunalımı başgöstermiştir.

3.2.1. Asimilasyonu Destekleyenlerin Yazdığı Kitaplar

16. ve 17. yüzyıllarda Moriskolara dönemin kitle iletişim aracı olan kitap kanalı ile uygulanan asimilasyon ve ötekileştirme çerçevesinde 3 yöntemin kullanıldığı tespit edilmiştir. Birinci yöntem İspanyolca “*Antialcoranes*” olarak bilinen Kur’an ve İslam karşıtı (tartışmacı, polemikçi, söz dalaşı) asimilasyonist kitaplar, ikincisi toplu sürgünü savunanların yazdığı kitaplar ve üçüncüsü ise Hristiyan doktrinini (kültürel asimilasyon) yaymak için yazılan ilmihal kitaplarıdır. Birinci kategorideki “*Antialcoranes*” kitapları sadece Kur’an’ı değil, Hz. Muhammed’i ve genel olarak İslam dinini hedef almış ve saldırmıştır. Başkalarını Hristiyan dinine çekme çalışmalarının zirve dönemi olan 16. yüzyılın ilk yarısında polemikçi tartışmaları içeren kitaplar yayınlanmıştır. Aşağıda belirtilen yazarların farklı kitapları da bulunabilmekle birlikte sadece konu ile ilgili en önemlileri araştırmada incelenmiştir. Bu yazarlar ve kitapları basım sırasına göre şunlardır

¹⁷⁵Bkz. EK1-Gırnata'nın Teslimine ve Halkına Verilecek İmtiyazlara Dair Mukavename (1491).

¹⁷⁶Assmann, J. (2001), age, 139.

(bu alanda farklı yazarlar da olmasına rağmen çalışmada en önemlilerine yer verilmiştir):

1. **Riccoldo da Monte de Croce**, “Kur’an’ı Lanetleme” (*Improbatio Alcorani*, Sevilla, 1500).
2. **Juan Andrés**, “Hz. Muhammed’in mezhebi ile ilgili karışıklık ve karmaşalar adlı yeni basılan kitap” (*Libro nueuamente imprimido que se llama confusión de la secta mahomática y del alcorán*, Valencia, 1515)
3. **Johan Martín de Figuerola**, “Tartışmalar ve Görüşmeler” (Disputationes sive conferentias, ‘Disputes’, *basılmamış*, 1519) ve “Kur’an’a Karşı İnancın Işığı” (*Lumbre de Fe contra el Alcorán*, *basılmamış*, 1519-1521).
4. **Bernardo Pérez de Chinchón**, “Antikuran” (*Antialcoráno*, Valencia, 1532, ikinci baskı Salamanca, 1595).
5. **Juan Luis Vives**, “Gerçek Hristiyan inancı” (*De veritate fidei Christiana*, vol. 4, Basel, 1543).
6. **Lope de Obregón**, “Onların kitaplarından ve Hz. Muhammed’in hayatından alınan bilgiler kullanılarak Kur’an ve Hz. Muhammed’in mezhebi ile ilgili bilgilerin tersini kanıtlamak” (*Confutación del Alcorán y secta mahometana, scado de sus propios libros y de la vida del mismo Mahoma*, Granada, 1555).
7. **Pedro Guerra de Lorca**, “Hz. Muhammed’in mezhebinden olanlar için dinin sırlarını anlatan ilmihal: Papazlar ve Yetkililerin onlara öğretmesi için” (*Catecheses mystagogicae Pro Aduenis Ex Secta Mahometana: Ad Parochos, & Potestates*, Madrid, 1586).¹⁷⁷

Bu kitapların amacı Moriskoları asimile ederek onları tamamıyla Hristiyanlaştırmak ve İslam ile bağlantılarının kalmamasını sağlamaktır. Yukarıda Perceval’in bahsettiği Kur’an (İslam) karşıtı yazılan polemikçi ve asimilasyonist kitaplar halka açık bir şekilde yüksek sesle okunmuş veya asgari olarak rahiplerin idaresindeki kalabalık Morisko bölgelerinde görüşülmüştür. Rahipler bu kitaplardan elde ettikleri bilgileri “*algarabia*” (kilise cemaatinin anlayabileceği Arapça) ile vaaz etmişlerdir. Ancak daha sıklıkla ana dillerinde “anlayışı kıt” (başıboş kuzuların hapsedilmesi olarak alaya alınmışlardır) Moriskolara zorla vaaz vermişlerdir.¹⁷⁸ Bu durum kitabın dönemin kitle iletişim aracı olarak asimilasyon ve propaganda unsuru olarak kitleleri nasıl etkilediğini ve Moriskoları ötekileştirme/etiketleme sürecine dair net bir örnektir (yukarıda ilgili propaganda tanımının yapıldığı yerde vaazlar ile ilgili bu bölüme atıf yapılmıştır).

¹⁷⁷Perceval, J.M. (2017), agm, 19

¹⁷⁸Perceval, J.M. (2017), agm, 19.

Resmi ve dini makamlar anti-Kuran (*Antialcoranes, İspanyolca'daki anti-Kuran*) yani Kur'an karşıtı ve genel olarak İslam ve Hz. Muhammed karşıtı söylemi yayyan asimilasyonist kitapları yazdırmış, savunmuş, yayınlamış ve dağıtmıştır. Kur'an-ı Kerim ve Hz. Muhammed karşıtı olarak yazılan "*Antialcoranes*" kitapları İslam'ı yererek Moriskoları Hristiyanlaştırmayı hedefleyen zamanın kitle iletişim araçlarıdır. Söz konusu kitapları kaleme alanlar öncelikle İslam ilahiyatı (yukarıdaki ilgili propaganda tanımında güvenilirlik ile ilgili bölümde buraya atıf yapılmıştır) ile birlikte Arapça'yı da öğrenmişlerdir. Bu şekilde kilise ve kraliyet, İslam karşıtı bir söylem içeren kitapları çoğaltarak menfi duygu ve düşünceleri Hristiyan kitlelere yaymışlardır (yukarıdaki kitap ve yayınlar ile ilgili propaganda tanımında bu bölüme atıf yapılmıştır). Bahse konu İslam karşıtı söylem Hz. Muhammed'e yönelik bir karalama kampanyasına dönüştürülmüştür.

Levi-Strauss, batı uygarlığının yerini tanımlarken şu ifadeleri kullanmıştır:

"Batı yaşam biçiminin (ya da onun bazı yönlerinin) benimsenmesinin kendiliğinden olmadığına (ki Batılılar kendiliğinden olduğuna inanmak isterler) dikkati çekmekle işe başlayacağız. Bu benimseme, özgürce verilmiş bir karardan çok, bir seçenek eksikliğinden ileri gelir. Batı uygarlığı, askerlerini, ticari temsilciliklerini, tarımsal işletmelerini, misyonerlerini tüm dünyaya yerleştirmiştir. Dolaylı ya da dolaysız bir biçimde, değişik renkli toplulukların yaşamına müdahale etmiştir. Bu toplulukların geleneksel yaşam biçimlerini gerek kendininkini kabul ettirerek, gerekse yerine hiçbir şey koymaksızın var olan çerçevelerin yok olmasına yol açacak koşullar düzenleyerek, tepeden tırnağa altüst etmiştir. Dolayısıyla, boyun eğdirilmiş ya da düzeni bozulmuş halkların kendilerine sunulan yeni çözümleri kabul etmekten başka yapacak şeyleri kalmıyordu: ya da eğer buna henüz hazır değillerse, onlara, aynı alanda savaşmak üzere yeteri kadar yaklaşmayı ummaktan başka bir şey yapamıyorlardı. Güçler dengesinde böylesi eşitsizlikler olmadığında, toplumlar öyle kolaylıkla teslim olmazlar."¹⁷⁹

Her ne kadar Levi-Strauss batı uygarlığının yerini tanımlarken modern zamanlara referans yapsa dahi, araştırma konusu olan Moriskolar dönemi değerlendirildiğinde, güçler dengesinde (iktidara karşı Moriskolar) eşitsizlikler göze çarpmaktadır.

¹⁷⁹Levi-Strauss, C. (1994). *İrk, Tarih ve Kültür* (Çev. Haldun Bayrı, Reha Erdem, Arzu Oyacıoğlu ve Işık Ergüden). İstanbul: Metis Yayınları, 22.

3.2.1.1 Riccoldo Da Monte Di Croce

İtalyan Dominikan Rahibi, gezgin, yazar ve aynı zamanda misyoner olan Riccoldo da Monte di Croce (d. 1242 - ö. 1320) 11. veya 12. yüzyılda yazılan “*Improbatio Alchorani*” (Kur’an’ı Lanetleme) adlı kitabı kaleme almıştır. Her ne kadar yazar 11. yüzyılda doğmuş olsa dahi, çalışma konusunu içeren 16. ve 17. yüzyıllarda asimilasyon ve dönüştürme amaçlı olarak örnek kitap olarak Katolik makamlar tarafından etkin olarak kullanılmış ve dağıtılmıştır. Yayın İslam karşıtı (Kur’an ve Hz. Muhammed) yazılanların önemlilerinden bir tanesidir. Di Croce Bağdat’ta Arapça öğrenmiş (1290) ve Kur’an’ın bir bölümünü tercüme etmiştir. İslam fakihleri ile tartışmalara girmiş ve sonunda İslam’ın “*yetersiz kişiler için*” (cahiller) olduğuna karar vermiştir. “Öğrenenler arasında bir sessizlik anlaşması olduğunu ve kendisinin bu kuralı mantıksız ve çelişkili bulduğunu ifade etmiş, ancak amaca uygunluk nedeniyle sessiz kaldığını” belirtmiştir. Di Croce, İslam dinini yermek için Hz. Muhammed ile ilgili de menfi ifadeler kullanmıştır. Yazar yermek adına İslam’a hakarete başvurmuş ve tartışmalara (polemiklere) ağırlık vermiştir. Bununla birlikte kitap Moriskolar ile ilgili yürütülen asimilasyon ve dönüştürme politikalarının en yoğun olarak uygulandığı 16. yüzyılda birdenbire gözde hale gelmiş ve birçok farklı dile çevirilmiştir. Granada’nın ilk Başpiskoposu Hernando de Talavera *Improbatio*’yu Kastilyanca’ya (İspanyolca) çevirterek 1501 yılında Sevilla’da bastırmıştır (kitabın Latince nüshası ise 1500 yılında yine Sevilla’da basılmıştır). Kitap I. Alpujarras Morisko isyanında Kraliyet’e başkaldırarak (Moriskoların isyan ederek Granada anlaşmasına dayanan dini özgürlük haklarını kaybettikleri savunulmaktadır) asimilasyon politikalarına karşı çıkan Moriskoları dönüştürmek için bir araç olarak kullanılmıştır.¹⁸⁰ Bu örnekten de görüleceği üzere kitabın bir kitle iletişim aracı olarak asimilasyon amaçlı kullanıldığı tesbit edilmiştir.

Improbatio’nun İslam karşıtı bir bölümünü barındıran örnek metin şu şekildedir; Hükümdar Herakles (Herkül) zamanında, kutsal Kilise’ye karşı ayaklandılar (Müslümanlardan bahsediliyor). Doğru inançlarına ters düşerek

¹⁸⁰Magnier, G. (2010). *Pedro de Valencia and the Catholic Apologists of the Expulsion of the Moriscos. Visions of Christianity and Kingship*. ABD: Brill, Hotei Publishing, IDC Publishers, Martinus Nijhoff Publishers and VSP Indiana, 138-140 (kaynaklardaki Türkçe tercümelemler tarafimca yapılmıştır).

şeytan tarafından sahip olunmuş hiddetli, pis ve zampara bir adam olan ve her türlü şeytani ve müstehen işlere düşkün kişinin adı Muhammed'dir. Şeytan tarafından nasihat edilen bu kişi sadece bir yalancı olmakla kalmayıp tüm yalanların da babasıdır. İğrenç ve uydurma bir dini metin kaleme almış ve bunun adını Kur'an koymuştur.¹⁸¹

Metinde görüleceği üzere Di Croce'nin Hz. Muhammed ve Kur'an-ı Kerim karşıtı eleştirileri herhangi bir mantıksal çerçeveye dayanmamakla birlikte sadece olumsuz yargı ve kelimelere dayanmaktadır. Bununla birlikte yukarıdaki metinde bir kişiyi suçlamak için din ve sosyal yaşam (cinsellik dâhil) ile ilgili akla gelebilecek tüm olumsuzluklar Hz. Muhammed'e atfedilmiştir. Sonuç itibarıyla metinde temel mesaj olarak Hz. Muhammed'in "sahte peygamber" olduğu algısı okuyucuya verilmek istenmiştir. İkinci temel mesaj ise "Kur'an'ı Kerim'in şeytani telkinler" içerdiği yönündedir. Görüleceği üzere Croce'nin kitabı Moriskoları eski dinleri olan İslam'dan soğutmayı ve konu ile ilgili soru işaretleri oluşturmayı amaçlamıştır. Bu şekilde Moriskolara "daha iyi ve mantıklı" bir seçenek sunulması (Katoliklik) amaçlanmış ve asimilasyon/propaganda/ötekileştirme politikalarına kitap aracılığı ile katkıda bulunulmuştur.

Riccardo'nun çalışması ortaçağ'da Hristiyanların, Müslüman karşıtı edebi savunmasına örnek teşkil eden önemli temel kitaplarından bir tanesidir. Bu dönemde (1492-1609) İspanya'da yaşayan sıradan bir Hristiyanın İslam ve peygamberini çok fazla tanımadığı değerlendirildiğinde, yukarıdaki metinlerden menfi bir şekilde etkilenecek Morisko karşıtı davranışlar sergilemesine neden olabileceği ve engizisyon ile işbirliği yapabileceği düşünülmektedir. Bu durum da kraliyet ve dini yetkililer tarafından Moriskolara karşı uygulanan asimilasyon kampanyası çerçevesinde bir kitle iletişim aracı olan kitabın insanları nasıl etkilediğine bir örnek olarak verilebilir. İlaveten İber yarımadasında yaşayan farklı bir topluma (Moriskolar) tepeden uygulanan asimilasyon ve ötekileştirmenin eninde sonunda kamuoyunu (Hristiyan) olumsuz yönde etkileyeceği açıktır. Croce'nin anti-Kuran söyleminin ilk temsilcilerinden biri olduğu söylenebilir. Kitap çalışma konusunun incelendiği 16. ve 17. yüzyıllardan çok daha önce yazılmasına

¹⁸¹Magnier, G. (2010), age, 140.

rağmen konu itibarıyla bu dönemin kitap ile yürütülen asimilasyon politikalarına ışık tuttuğu düşünülmektedir.

3.2.1.2. Juan Andrés

Bir diğer İslam karşıtı (*Antialcoranes*) kitap yazarı Juan Andrés (doğum ve ölüm tarihi tam bilinmemekle birlikte 1487-1515 yılları arasında etkin olarak çalışmıştır), aslında İslam âlimi bir Müslüman olup, 1487 yılında din değiştirip Hristiyan olmuştur (bazı kaynaklarda Andrés'in sanal bir kişilik olduğu yazılmıştır). Valencia (Xátiva, Valencia'da bir yer) doğumlu Andrés'in "Hz. Muhammed'in mezhebi ile ilgili karışıklık ve karmaşalar adlı yeni basılan kitap" (*Libro nueuamente imprimido que se llama confusión de la secta mahomática y del alcorán*, 1515) başlıklı İslam karşıtı bir propaganda kitabı bulunmaktadır¹⁸². Andrés'in neden Hristiyan olup Moriskoların asimilasyonunda rol aldığı bilinmemekle birlikte, muhtemelen maddi veya statü kaygıları ile bu yola başvurmuş olabileceği düşünülebilir.

Asimilasyonist kitap 1515 yılında Valencia'da 72 sayfa olarak basılmıştır. Juan Andrés, hem Müslümanların kendi kutsal kitapları hakkında şüphe doğurmayı hem de İslam uzmanlarının Hristiyanlığa karşı bir iddia ortaya atmalarını engellemeyi amaçlamıştır. Andrés kitabının girizgâh bölümünde, Müslüman olduğu dönemde edindiği İslami bilgileri (Hz. Muhammed'in ve İslamiyet'in doğuşu) okuyucular ile paylaşarak kendisinin din değiştirebildiğine göre diğerlerinin de aynı yolu izleyebileceğine dikkat çekmiştir. Yazar 12 bölüm olarak kaleme aldığı kitabında "İslam'ın yetersiz" ve "kendine göre çelişkileri" olan bir din olduğu fikrini savunmuştur. Kitabın birinci bölümü Hz. Muhammed'in hayatı ve vasiyetini, ikinci ve üçüncü bölümü İslam'ın Kur'an'da ve sünnette geçen temel esaslarını, dördüncü ve beşinci bölümü İslami temel esasların reddini ve yazarın bunlar içindeki "yanlış düşünceleri" kendine göre açığa çıkarma çabasını içermiştir. Andrés, sözde kanıtlar göstererek "Kur'an'ın vahiy olmadığını" iddia etmiştir. İlerleyen bölümlerde ise İslam peygamberinin şahsiyetini hedef almıştır. İlâveten ilk Müslümanların Hz. Muhammed'in gece yolculuğu (miraç) üzerindeki fikir

¹⁸²Magnier, G. (2010), age, 29.

ayrılıkları, kiblenin Kudüs'ten Mekke'ye alınması, Ramazan'ın farklı aylara denk gelmesi gibi konular üzerinde durmuş ve polemik oluşturmuştur. Özetle Andrés, Hz. Muhammed'e saldırarak onu okuyucular nezdinde değersizleştirmeyi amaçlamıştır. Yedinci bölümde "Hz. Muhammed'i 11 eşi ile zina yapmakla" itham etmiş, ikisinin bakire olduğunu öne sürerek, bu şekilde "iffetli" Hz. İsa ile Hz. Muhammed arasında bir karşılaştırma yapmayı amaçlamıştır (İslam ve Hristiyan peygamberi karşılaştırmalarına polemikçi kitaplarda sıkça rastlanır). Sekizinci bölümde, "Hz. Muhammed'in Burak adlı atına binerek 7. cennette Hz. İsa'yı bulana kadar göğe yükseldiğini yazarak bir hayvanın (at) bedensel özelliklerine rağmen nasıl cennete girebileceğini" sorgulayarak Hz. Muhammed'in söz konusu mucize için hiçbir şahidinin bulunmadığını yazmıştır. Dokuzuncu bölümde cennette sözü verilen bakireler, altın ve gümüşlerin İslami tezlerini çürütmeyi amaçlayarak kocalarının cennette başka kadınların arkadaşlığında olacakları zaman kadınların (eşlerinin) nasıl mutlu olacaklarını sorgulamıştır. Onuncu bölüm, yazara göre Kur'an'ın çelişkileri ve Hz. Muhammed'in mucizeleri ile ilgilidir. Andrés bunları "burlas" yani "şaka" olarak itham etmiştir. On birinci bölüm Hristiyanlık savunuculuğunu, on ikinci bölüm ise görünürde mucizevi olan İslam İmparatorluğu'nun genişlemesinin onun gerçekliğinin bir kanıtı olmasını reddiye ile sonlandırmıştır. Hz. Muhammed'in Kur'an'ın ana kaynağı olarak iki Hristiyan kâtip (*espaderos*) kullandığını iddia etmiş ve İslam peygamberini gerçek mucizeleri tesis etmekte yetersiz bulmuştur. Yazar kitabını İslam dünyasında Hz. Muhammed'den sonra süregelen güç dengesi için yaşanan şiddetli savaflara atıf yaparak (eleştirmek amaçlı) sonlandırmıştır. Birbirini izleyen Halife suikastlarına vurgu yaparak İslam'ın oluşmasının Hristiyanlıktan ne kadar farklı olduğunu (şiddete dayalı) dile getirmiştir. Kitap, Juan Joffre tarafından Valencia'da 1515 yılında basılmıştır. Bu kitap, İspanya'da yaşayan Müslüman ve Yahudi azınlıklara karşı, ortaçağ kilise propagandasını (asimilasyonist) içeren anti-Kuran söyleminin devamı olarak kaleme alınmış bir yayındır. Juan Andrés'in 1515 yılından sonraki akıbeti hakkında yazılı bir kanıt bulunmamakla birlikte kitapları kısa sürede İspanya'da az bulunur hale gelmiştir.¹⁸³ Andrés'in kitabı Müslümanları Hristiyanlığa

¹⁸³Thomas, D., Chesworth J., Azumah J., Grodz S., Newman A., Pratt D. (2014). (Editörler). *Christian Muslim Relations-A Bibliographical History-Volume 6. Western Europe (1500-1600)*, Leiden-Boston: Brill Nijhoff, Global Oriental and Hotei Publishing, 81-83. (kaynaklardaki Türkçe tercüme tarafınca yapılmıştır).

geçmeleri için teşvik etmiş olmasına rağmen, Kur'an'dan çok fazla alıntı yaptığı için (ilgili propaganda tanımındaki güvenilir kaynaklar bölümünde buraya atıf yapılmıştır) İspanyol Engizisyonu tarafından yasaklanmıştır.¹⁸⁴ Bu nedenden dolayı Andrés'in kitaplarının İspanya'da az bulunur hale gelmiş olabileceği düşünülebilir.

Andrés geleneksel bir Kur'an ve İslam karşıtı yazar olarak salt bir şekilde İslam'ı eleştirerek Hristiyanlığı ön plana çıkarmayı hedeflemiştir. Kitap ilerleyen yıllarda sırasıyla İtalyanca'ya (*Opera chiamata confusione della setta Machumetana* adıyla, Venedik, 1537; tekrar basım, 1540, 1545, 1597), İtalyanca'dan Fransızca'ya (*Confusion de la secte de Muhamed* adıyla, Paris, 1574) ve Latince'ye (*Confusio sectae Mahometanae* adıyla, Leipzig, 1595) çevirilmiştir. Daha sonra ise İspanyolca'dan Hollandaca'ya (*Een zeer wonderlycke ende waerachtighe historie van Mahomet* adıyla, Antwerp, 1580) ve Latince'den Almanca'ya (*Confusio Sectae Mahometanae: darinnen deß Mahomets Ursprung, Ankunfft, Leben vnd Tod* adıyla, Leipzig, 1598) çevirilmiştir. Son olarak *The Confusion of Muhammed's Sect* (Londra, 1652) başlığıyla İngilizce'ye tercüme edilmiş ve tüm dünyaya yayılmıştır. Kitaptaki bilgiler daha sonraki asimilasyonist ve polemikçi yazarlar tarafından da kullanılmış ve örnek alınmıştır.

3.2.1.3. Johan Martín de Figuerola

Bir başka polemikçi ve asimilasyonu savunan Kur'an karşıtı bir yazar Johan Martín de Figuerola'nın, "Tartışmalar ve Görüşmeler" (*Disputationes sive conferentias, 'Disputes', 1519*) ve "Kur'an'a Karşı İncanın Işığı" (*Lumbre de Fe contra el Alcorán, Valencia 1519-1521*) adlı iki adet basılmamış kitabı bulunmaktadır. Figuerola'nın İslam karşıtı kitabı kapsamlı bir şekilde Juan Andrés'in metnini temel almıştır.

Yazar, 1519 yılının Kasım ayında başladığı 2. kitabını 1521'in Haziran ayında Valencia'da tamamlamıştır. Figuerola, "Kur'an Karşıtı İncanın Işığı" (*Lumbre de Fe contra el Alcorán*) adını verdiği kitabını Kral V. Charles'a ithaf etmiştir. Bununla

¹⁸⁴Magnier, G. (2010), age, 29 ve 139.

birlikte, “Aragón Krallığında yaşayan Müslümanların varlıklarının oluşturdukları ruhani tehlikelere dikkat çekmiş, onların Katolik olmaları için yayınlaması gereken bir ferman hususunda Kral’ı uyarma gereği duymuştur.”¹⁸⁵ “Kur’an Karşıtı İnancın İşığı” basılmamış şekilde çok yönlü bir el yazması kitap olarak Madrid Real Academia de la Historia (RAH) kütüphanesinde bulunmaktadır. Kitapta, Kur’an-ı Kerim’den ve tefsir çalışmalarından alıntılar (yukarıda ilgili propaganda tanımı ile ilgili güvenilirlik konusunda bu bölüme atıf yapılmıştır) aracılığı ile İslam karşıtı tartışmalar (polemikler) yapılmıştır. Kitap Figuerola’nın Aragón’daki Morisko mahallerindeki (*morerías*) vaazları esnasında edinmiş olduğu tecrübelerine dayanarak Aragón Müslümanlarının dinlerini nasıl yaşadıklarına (yemek, kıyafet, evlerindeki vs.) ilişkin antropolojik (insan bilimsel) bilgiler vermesi açısından son derece ilginç bir metindir. Yazar kitabında Müslümanlar ile tartışmak için onların kendi kaynaklarına (tefsir yazarları) atıflar yapmıştır. Figuerola’nın metninde Kuran’ı Kerim’den 185’den fazla alıntı vardır ve her biri 3 biçimde yazılmıştır; 1. Arapça harfler ile Arapça 2. Tersine çevrilmiş “*Aljamia*”¹⁸⁶ ile Arapça’nın kopyası 3. İspanyolca. Alıntılar sıklıkla Müslüman tefsir âlimlerinden alınan metinler ile açıklanmış ve parlatılmıştır. 16. yüzyıl İspanya’sında İspanyolca Kur’an metinlerinin az bulunması nedeniyle önemli bir kitaptır. Yayın, Figuerola’nın 1517-1518 yıllarında Aragón Krallığında yaşayan Müslümanlar ile yaptığı tartışma ve vaazlara ilk ağızdan değinmesi ile tamamlanmıştır. Kitap aynı zamanda yazarın Mağribîlerin (veya Müdeccenler) dönüştürülmesi için (İspanya’nın diğer bölgelerinde olduğu gibi) Hristiyan hükümet ve dini yetkilileri nezdinde yapmış olduğu çalışmalardan bahsetmektedir. Ali Alayazar adlı Teruel’li bir İslam âlimi (*alfaquí*) Figuerola’ya misyonerlik faaliyetlerinde yardım etmiş, ona Arapça’yı öğretmiş, Arapça kitaplar temin etmiş ve İslam’ın birçok düşünce ve kavramını yazara aktarmıştır. Alayazar bu dönemde Hristiyan olmuş ve Maestre Johan (Juan veya Johan) Gabriel adını almıştır (her ne kadar Figuerola gönüllü olduğunu iddia etse de Alayazar’ın zorla vaftiz edilerek Hristiyan olduğu düşünülmektedir). Figuerola’nın kutsal metinlerin duyulduğu gibi kopyasını çıkarma ve nakletme işinde Juan Gabriel’in (Alayazar) ana çevirmen ve yazarlardan bir tanesi olarak etkili olduğu düşünülmektedir. Özetle Figuerola dinsel dönüşümde dolaylı baskı ve

¹⁸⁶Aljamia: Arap harfleriyle yazılan İspanyolca literatürü.

zorlamayı savunmuş, “*Duns Scotus*¹⁸⁷” gibi alışlagelmiş mercilerden alıntılar yaparak Müslümanları zorla ikna etmeye çalışmıştır. Yazar Müslümanların bir ferman ile zorla dönüştürülmesini veya Yahudiler gibi sürülmelerini tartışmıştır. Kişisel çabalarından bahsederken Kral V. Charles’e ve Kral Naibi Kardinal Utrecht’li Adrian’a yalvarmak için (dönüşüm fermanı ile ilgili) Valladolid’e gittiğinden bahsetmiş ancak bu çabalarında başarılı olamamıştır.¹⁸⁸

3.2.1.4. Bernardo Pérez De Chinchón

Sonradan Katolikliği kabul eden Yahudi kökenli Valencia’lı yazar Bernardo Pérez de Chinchón’un (d. 1500 - ö. 1550, Chinchón doğduğu yerin adıdır), Yahudi olan dedesi engizisyon tarafından “kâfirlik” suçu nedeniyle yargılanarak hüküm giymiş ve engizisyon yasalarına göre kendisinden sonra gelecek tüm neslini “kirletmiştir”. Ancak dedesinin suçuna ve sülalesinin bu cürümden dolayı suçlu bulunacak olmasına rağmen Pérez de Chinchón, zamanın Engizisyon Başkanı (Alonso Manrique) tarafından bir şekilde aklanmıştır.¹⁸⁹ Bu durum engizisyonun sonradan Katolikliği kabul eden bazı dini azınlık temsilcilerinden (Yahudi ve Müslüman) asimilasyon politikalarını uygulamak üzere yararlanmış olabileceğini göstermektedir.

Chinchón, Moriskolara Hristiyanlık propagandası yapmak amacıyla Arapça ve İslami ilahiyatı öğrenmiştir (Yahudilikten Hristiyanlığa geçtiği için Museviliği iyi bildiği düşünülmektedir). Bu propagandayı uygulamak üzere kitle iletişim aracı olarak da kitabı kullanmıştır. Yazarın konu ile ilgili 2 adet asimilasyonist kitabı bulunmaktadır. Basılan ilk kitabı İslam karşıtı “Antikuran” (*Antialcoráno*, 1532) ve ikincisi “Muhammed’in Mezhebi ve Yahudilerin İnatçılığına karşı Hristiyan Diyalogları”dır (*Dialogos Christianos contra la secta mahometa y contra la pertinacia de los judios*, 1535). Kitap hem Hz. Muhammed’i, hem de

¹⁸⁷John Duns Scotus, 1265-1308 yılları arasında yaşamış olan İskoç düşünürdür. Aristoteles'in mantık ve metafiziğini benimsemekle birlikte, daha çok Augustinusçu gelenek içinde yer alan filozof, İbn Rüşd'e de, Thomas'çılığa da karşı çıkmıştır.

¹⁸⁸Mercedes García-Arenal ve Katarzyna K. Starczewska, “The Law of Abraham the Catholic”: Juan Gabriel as Qur’an Translator for Martín de Figuerola and Egidio da Viterbo: La Ley de Abraham Catholico. Juan Gabriel, traductor del Corán para Martín de Figuerola y Egidio de Viterbo, Al-Qantara, volume: XXXV 2, No:2, julio-diciembre 2014 Madrid (España), s. 410-413.

¹⁸⁹Thomas, D., Chesworth J., Azumah J., Grodz S., Newman A., Pratt D. (2014), age, 119.

“inatçılıklarında devam eden Yahudileri” hedef almış, sistematik olarak İslam’ı yalanlayarak Hristiyanlığın “üstünlüğünü” kabul ettirmeyi amaçlamıştır. Chinchón İslam hakkında oldukça bilgili olmakla beraber “dayatmacı” ve “tepeden bakan” bir anlayış ile kitaplarında bazı aşırı görüşleri dile getirmiştir. İslam peygamberinin “aldatıcı” ve “sahte peygamber” olduğunu ifade ederek, bir dizi ithamda bulunmuş ve olumsuz propaganda yapmıştır. Kitaplarında Hristiyanlık ile ilgili “gerçekliğin”, İslam ile ilgili ise “sahteciliğin” akıl yolu ile anlaşılabilceğini, İslam’da olduğunu iddia ettiği çok eşliliğinin (poligami) “mantıksız, barbar ve uygulanamaz olduğunu” ve Hristiyanlığa ait olan teslis (trinity) inancının (baba, oğul ve kutsal ruh) mantıksal çıkarım yolu ile kolayca anlaşılabilceğini dile getirmiştir. Moriskoları asimile etmek, Katolik inancını yaymak ve bu inanç sisteminin propagandasını yapmak için kullanılan “*Antialcoráno*” (*Antikuran*) kitaplarının günlük konuşma dilinde yazılmış olmaları, bu bilgilerin vaazlarda da kullanılabilmiş olma ihtimalini güçlendirmektedir.¹⁹⁰ Özetle İslam’ı yererek Hristiyanlığı yüceltmek amaçlanmış ve bu şekilde bir kitle iletişim aracı olan kitap aracılığıyla Moriskoların eski dinlerinden dönmeleri (asimilasyon) hedeflenmiştir.

Günlük konuşma dilinde kaleme alınmasının bir diğer nedeni de zor bir konunun asimile edilecek geniş kitleler tarafından daha basit ve kolayca anlaşılmasını sağlamak ve hedeflemek olabilir. Yazılı olarak kullanılan ve basımı çeşitli kitaplar ile sağlanan Anti-Kuran söylemi, bir kitle iletişim aracı olan kitap aracılığı ile Moriskoları asimile etmeyi amaçlamıştır. Yazar Chinchón ile ilgili olarak dedesinin engizisyon mahkemesi kararına göre “Hristiyanlığa karşı” suç işlemesine ve tüm neslinin bu suçtan dolayı aklanamayacağına belgelenmesine rağmen, kendisinin nasıl temize çıktığı ve daha sonra hangi neden veya nedenlerle Hz. Muhammed ve Yahudilik karşıtı olan “*Dialogos Christianos contra la secta mahometa y contra la pertinacia de los judios*” (Muhammed’in Mezhebi ve Yahudilerin İnatçılığına karşı Hristiyan İletişimi) adlı kitabı kaleme aldığı düşünülmektedir. Özellikle Moriskolara karşı gayretkeş ve etkin misyonerlik faaliyetlerinin sürdürüldüğü yıllarda kitabın tam da bu zamanlarda 1535 yılında Valencia’da basılması dikkat çekicidir. Bununla birlikte dikkat çeken bir diğer nokta, Kraliyet ve dini makamların yürütülen misyonerlik (asimilasyon ve

¹⁹⁰Magnier, G. (2010), age, 28-29 ve 141-142.

propaganda) faaliyetleri çerçevesinde kaleme alınan kitapların Yahudilik veya Müslümanlık'tan dönen Katoliklere yazdırılmasıdır. Bu durumun iki nedeni olabilir. Birincisi din değiştiren Yahudi ve Müslümanların eski dinlerini ve dillerini (İbranice ve Arapça) doğal olarak Hristiyanlar'dan daha iyi bilmeleri, ikinci neden ise Katolik dini yetkililerin kitap ehli dinleri kendi elleriyle eleştirmek ve yermek istememeleri olabilir.

3.2.1.5. Juan Luis Vives

Juan Vives'in (d. 1492 Valencia – ö. 1540, Brugge, Belçika) kaleme aldığı "Gerçek Hristiyan inancı" (*De veritate fidei Christiana, vol. 4, Basel, 1543*) adlı yayın 5 kitaptan oluşmaktadır. Yahudi kökenli (ailesi engizisyon tarafından cezalandırılmıştır) olan Vives kitapta, Hristiyanlığı bölen değil birleştiren unsurlara vurgu yapmış, Yahudilik ile İslam'ı reddetmiştir. Birinci kitap insanlığın gerçek gayesini, Tanrı ve insanoğlunun doğasını, kâinatı, herşeyin Tanrı'nın kontrolünde olduğunu (*divine providence*), ruhun ölümsüzlüğünü nedensellik kullanarak açıklamıştır. İkinci kitap, açıklığa kavuşan konular ve kaynaklar ile sürmüştür. Bunlar Hz. İsa'nın hayatı, teslis inancı, yeni ahitin kökleri, kilisenin tarihi, dünyanın sonu ve kıyamet gününden oluşmuştur. Bunlardan sonraki iki kitap (3 ve 4) açıklayıcı/izah eden söylemden diyaloga dönüşmüştür. Üçüncü kitapta bir Hristiyan bir Yahudi ile dördüncü kitapta ise bir Hristiyan bir Müslüman ile meşgul olmuştur (3. ve 4. kitaplarda Yahudi ve Müslüman ile konuşan Hristiyan Vives'tir). Beşinci kitap sabit açıklama biçimine geri dönerek Hristiyanlığın, Yahudilik, İslam ve diğer tüm inançların üzerindeki "üstünlüğünü" özetlemiştir.

Çalışma konusu itibarıyla incelenen Moriskolar ile ilgili olan dördüncü kitaba Vives şu şekilde bir giriş yapmıştır; İnsan ırkının büyük bir bölümü İslami fantazilerin saçmalıkları ile köleleşmiştir. Bu olguyu dikkatlice değerlendiren birisi bu hayret verici ve içler acısı durumu görecektir. Aksi ispatlanabilir ezbere dayalı inançları benimsemişler... Tek başına bu ezber kendisine bir saldırı oluşturarak kendi sonunu getirmektedir. Bu nedenle ben onunla kavga etmeyeceğim, çünkü

zaten o kendisi ile kavga ediyor. Sadece aksini ıspatlamamıza kulak vermelerinin kolay olmasını dilerdim (Majansius 8:364).¹⁹¹

Dördüncü kitaptaki diyalog bölümü “Hristiyan” ile “Alfakih”¹⁹² (Müslüman) arkadaşlık havasında başlamıştır.

Hristiyan: Bu derenin çakıl taşları arasından süzülerek cazibeli şekilde mırıldanması gibi bu küçük yürüyüşleri keyifli buluyor musun?

Alfakih: Hiçbir görüntü beni bu kadar dinçleştirmemişti. Gökyüzünün görüntüsü ne kadar da etkiyici; toprağın renkleri ne kadar da çarpıcı!

Hristiyan: Şüphesiz ki etkileyici yaratıcının bir eseri.

Alfakih: Evet, tabii ki.

Hristiyan: Kendisinin yarattığı mükemmellikten ne kadar daha yüce olduğunu düşünüyorsun?

Alfakih: Herhangi birinin hayal edebileceğinden de öte....

Hristiyan: Peki o zaman, bu durumda o sonsuz olmalı, hem ruhta (öz), hem de kudrette.

Alfakih: Muhakkak ki öyle olmalı.

Hristiyan: Fevkalade iyi, bilge ve mutlu ve birinin düşünebileceği herşey.

Alfakih: Doğrusu o bunların hepsidir. Söyle bana: onunla ilgili sen aynı düşünceleri paylaşmıyor musun?

Hristiyan: Aslında tamamen ve kesin surette yalnız buna inandım. Oysa senin neye inandığını duymayı arzu ederdim; gel şimdi anlat, biz konuştukça vazgeçme, asla yoldan sapma (Majansius 8:364-365).¹⁹³

Üçüncü kitaptaki Yahudi ile Hristiyan arasındaki tartışmacı üslup dördüncü kitapta yerini Müslüman ve Hristiyan tarafından paylaşılan yumuşak başlı ilahiyatsal ikna tekrarlarına bırakmıştır. Bununla birlikte üçüncü kitaptaki haşin ve nezaketsiz sorgulamaların yerini dördüncü kitapta Hristiyan'ın Müslüman'ın dinini açıklamasını dinleme arzusuna bırakmıştır. Sohbet edenler çeşitli konularda uzlaşma sağlamışlardır; bunlar, insanın çift yönlü yapısı, Tanrı'nın (Allah'ın) buyruklarının önceliği, aklın ve zekânın önemi, insanın ölümsüzlüğü, ilahi kanunlara itaat aracılığı ile insan kaderinin tatminidir. Devam eden sanal diyalog şu şekilde sürmüştür:

¹⁹¹George, E. V. (2008). *“Author, Adversary, and Reader: A View of the De Veritate Fidei Christiane”*. C. Fantazzi (Ed.), A Companion to Juan Luis Vives. 1. Baskı. Leiden, Boston: Brill, 315, 318, 330, 337-342.

¹⁹²İspanyolca Alfaquí(nus): Fıkıh âlimi, İslâm hukukçusu anlamına gelmektedir.

¹⁹³George, E. V. (2008), age, 315, 318, 330, 337-342.

Hristiyan: Peki o zaman, seninle mezhebin [İslam bu dönemki Hristiyan metinlerinde bir din değil, mezhep olarak geçmektedir] ile ilgili tartışmak istemiyorum. Çünkü (senin ifadenle) bu durum senin kanun yapıcın tarafından uğursuzca ve açık bir şekilde yasaklanmıştır. Sana sormak istediğim tek şey kendisinin özenle tartışmayı yasaklamasının nedenini araştırmaktır. Herhangi bir güdüsü olmadan bunu yapmış olamaz.

Alfakih: Şüphesiz herhangi bir güdüsü olmadan yapmış olamaz.

Hristiyan: Söyle bana o zaman bu güdünün ne olduğunu nasıl tesbit edebiliriz?

Alfakih: Halk arasında çoğunluğu cahil, kalın kafalı, kavrayışsız kişi bulunmaktadır. Onlara bu yüce konuların anlamını sorduğunuzda üzümler ve sinirlenirler. Şüpheler onların üzerine ekilir ve dolayısıyla inançlarını kaybederler. Siz de kendi inancınız ile ilgili tartışmaları yasaklamıyor musunuz? (Majansius 8:367).

Alfakih'in bu görüşlerine katılan Hristiyan da "eğitimsiz ve cahil kişilerin dinin gizemini açıklamalarının tehlikeli olduğunu, ancak bu durumun bilgili ve akıllı kişiler nezdinde geçerli olamayacağını" altını çizmiştir. Bu durumda Hristiyan'ın görüşlerine göre tartışma korkulacak bir şey değildir. "Çünkü tartışmanın olası sonuçları bir kesinliğe ulaşip ulaşmamak değil, yalnızca insancıl bir olasılığın ortaya çıkarılmasının kabulüdür; insan aklının gayretli beyin jimnastikleri bazı durumlarda bilinmezlik veya karanlıktan doğruya ulaşmayı sağlayabilir." Bununla birlikte Hristiyan, Hz. Muhammed'i keskin ve süregelen bir kararsızlık ile suçlamış ve şu iddiada bulunmuştur; Hz. Muhammed'in şöyle dediğini iddia etmiştir: "kötüler dışında herkes ile her zaman konuş/sohbet et, onlarla içten bir dil ile tartış". Bu nedenle yazar Hz. Muhammed'in tartışmayı tamamıyla reddetmediğini iddia etmiştir. Yazar, geçmiş hatıraların belleğe, hakikatın ise akla keyif verdiğini öne sürerek, İslam'ın "prensleri ve önde gelen bilginlerinin" geçmiş olayları incelemeyi ve nedensellik sorgulamaları yapmayı reddediklerini iddia etmiştir. Hristiyanlığın ise bunun tam tersi olduğunu, "en dindar kişilerin en bilgili olduklarını" ileri sürmüştür. Bununla beraber yazar Vives, İslam'ın Hz. Muhammed'e atfettiği ancak Kur'an'da geçmeyen mucizlerini, "saçma sapan", "mantıksız" ve "besbelli uydurma" olarak tanımlamıştır. Bunları Hz. Muhammed'in "ayın bir kısmı ile olan tecrübesi" veya "deve ile sohbet etmesi" olarak örneklendirmiştir. Hristiyan: "bunları birisi dinler de nasıl gülmeyebilir?" diyerek alaya almıştır¹⁹⁴. Vives bu

¹⁹⁴George, E. V. (2008), age, 315, 318, 330, 337-342.

şekilde kitabında İslam ve dolaylı olarak Moriskolar hakkında olumsuz propaganda yapmıştır.

Görüleceği üzere Vives, dördüncü kitabında bir Hristiyan ile Müslüman arasında dini konularda geçtiği varsayılan karşılıklı bir diyalog metnini kaleme almıştır. Bu diyaloglarda Hristiyan aslında İslam'ın kitap ehli olduğunu kabul etmesine rağmen (yukarıda bahsedilen propagandanın bir yöntemi), onu yererek Hristiyanlık karşısında zayıflatmaya çalışmıştır. Burada dikkat çeken nokta Vives'in Hristiyan ve Yahudi arasında geçen 3. kitabına kıyasla, Müslüman ve Hristiyan arasında geçen kitabının daha ılımlı olmasıdır. Bu durumun da Moriskoları asimile etmek için bir strateji olabileceği düşünülebilir (daha ılımlı davranılması, asimilasyonist yaklaşımlar). Bununla birlikte kitapta Antikuran (*Antialcoranes*) sınıfındaki muadillerine benzer olarak Hz. Muhammed'e yönelik eleştiriler bulundurmaktadır. Vives de muadilleri gibi bu yöntem ile Hristiyanlık lehinde ve İslam aleyhinde propaganda yapmıştır.

3.2.1.6. Lope de Obregón

Lope de Obregón'un hayatı ile ilgili çok fazla bilgi bulunmamasıyla birlikte 16. yüzyılın ortalarında Avila'da bulunan San Vicente kilisesinin rahibi olarak çalıştığı bilinmektedir. Obregón, "Onların kitaplarından ve Hz. Muhammed'in hayatından alınan bilgiler kullanılarak Kur'an ve Hz. Muhammed'in mezhebi ile ilgili bilgilerin tersini kanıtlamak" (*Confutación del Alcorán y secta mahometana, scado de sus propios libros y de la vida del mismo Mahoma, Granada, 1555*) adlı kitabı kaleme almıştır. Kitap toplam 143 sayfa olup, 15 bölümden oluşmaktadır. Kitabın ilgili 10 bölümü Hz. Muhammed'in yaşam öyküsüne yönelik eleştirileri içermiştir. Daha sonra Kur'an derlemeleri tarihi ile sünnetteki bazı Hristiyan yanlısı düşüncelerin genel bir değerlendirmesi ile devam etmiştir. Sonraki 4 bölüm yazarın Kur'an'da geçtiğini varsaydığı "çelişkiler, yalanlar, öyküler ve masallara" ayrılmıştır (propaganda tanımında bahsedilen güvenilirliğin sarsılmaması ilkesi burada Kur'an'dan alınan referanslar ile sağlanmıştır). Obregón, "dünyada sapkınlığı yayması için Hz. Muhammed'in ruhunun şeytan tarafından ele geçirildiğini" ileri sürmüştür. Yazar kitabında kullandığı kaynakları Kur'an karşıtı asimilasyonist polemiçilerden Juan Andrés, Pérez de Chinchón ve Martín García (bu çalışmada

değnilmemiştir) olarak vermiştir. Daha eski İslam karşıtı çalışmalarda olduğu gibi Obregón'un İslam inancı ve geleneklerine saldırıları ağırlıklı olarak Hz. Muhammed'e dil uzatması ile gerçekleşmiştir. Bu saldırılar "İslam peygamberinin sahte olduğu, aşırı derecede dünyevi/nefsani özelliklerinin bulunduğu ve mucizler gerçekleştirmediğine" dair yazarın kişisel yorum ve kanıtlarını kapsamaktadır. Yazar, "Hz. Muhammed'in güç ve şöhret arzusu için sahte peygamberlik yaptığını" ileri sürmüştür. İlâveten yazar, "İslam peygamberinin öğretilerini "*Jabr ve Yasar*" adlı iki Hristiyan kılıç ustası aracılığıyla Hristiyan geleneklerinden edindiğini" iddia etmiştir. Örneklerden anlaşılacağı üzere yazar Hz. Muhammed hakkında olumsuz propaganda yaparak Hz. İsa'yı ve dolayısı ile Hristiyanlığı yüceltmeye çalışmıştır.

Juan Andrés'in yapmış olduğu gibi orijinal Arapça kaynakların kullanımı Obregón'un Moriskolara uyguladığı misyonerlik stratejisinin bir parçası olmuştur (propagandanın bir parçası). Özellikle Müslümanları dönüştürmek için doğrudan konuşma arzusunu dile getirmiş olan yazar, Moriskoların "inatçı" direnişine "kederlenmiştir." "Kanunları gereği tartışmanın yasak olduğu için Müslümanların çoğunun"; "babam Müslüman olarak öldüğü için ben de Müslüman olarak can vermeliyim" düşüncesinde olduğunu ifade etmiştir. Obregón "Mağribîlerin orijinal kitaplarını" kullanarak ve "Kur'an'ın salt sözlerine binaen" tartışmalarını gerçekleştirdiğini vurgulamıştır. Bu konuda benzer olarak "Hristiyan gerçekliğinin" kanıtı ve kaynağı olarak Kur'an'ın ikna edici gücünü kullanan Juan Andres'i takip etmiştir. Daha önceki Kur'an karşıtı asimilasyonist polemikçi yazarların yaptığı gibi Obregón'un çalışması da ağırlıklı olarak Juan Andres'in kitabına dayanmıştır. Ancak Andres'ten farklı olarak Obregón kitabının eski bir Müslüman (Andrés) bakış açısından yazıldığını iddia etmemiş, bunun yerine misyonerlik tartışmalarını *Trento Konsili'nin*¹⁹⁵ tarihsel çerçevesine oturtmuş, Moriskoları daha etkin şekilde Hristiyanlaştırmak için daha iyi vaazlar verilmesi gerektiğini savunmuştur. Yayın orjinalliği konusunda çok fazla kayda değer olmamakla birlikte, iki nedenden ötürü önemlidir. Birincisi 16. yüzyıl İspanya'sında *Collectio Toletana* ve *Riccolto da Monte di Croce*'de yer alan eski İslam karşıtı fikirleri Latince yerine İspanyolca olarak aktarmıştır. İkincisi ise çalışma, II. Alpujarras İsyanından (1568-71) önceki

¹⁹⁵Trento Konsili: 16. yüzyılda toplanmış yalnızca Katolik Kilisesi'nin kabul ettiği Ekümenik Konsil'dir. Katolik Kilisesi'nin en önemli konsillerinden biri olarak kabul edilir.

son önemli misyonerlik faaliyeti kitabını temsil etmektedir. İsyandan sonra İslam ve Moriskolar ile ilgili İspanyol yazıları daha karamsar (katı) bir havaya bürünmüş ve Moriskolar 1609'da İspanya'dan kesin olarak sürgün edilmişlerdir. Yazar Bunes Ibarra'nın gözlemine göre Obregón'un çalışması daha önceki misyonerlik yayınlarına göre daha polemikçi bir ton kullanmıştır. Bu durumu 16. yüzyılın ikinci yarısında artan Hristiyan-Morisko tansiyonuna bağlamıştır.¹⁹⁶ Ibarra'nın tesbiti asimilasyon konusundaki ağır ilerlemeden dolayı dini ve hükümet yetkililerinin rahatsızlığını yansıtmaktadır.

3.2.1.7. Pedro Guerra de Lorca

Pedro Guerra de Lorca, "Hz. Muhammed'in mezhebinden olanlar için dinin sırlarını anlatan ilmihal: Papazlar ve Yetkililerin onlara öğretmesi için" (*Catecheses mystagogicae Pro Aduenis Ex Secta Mahometana: Ad Parochos, & Potestates, Madrid, 1586*)¹⁹⁷ adlı polemikçi kitabını Kral II. Philip'e, ayrıca papaz, vaiz ve azizlere atfetmiştir. Kitaptaki başlıklar metinlerin içeriğini de özetlemektedir. Bu başlıklar: "Sahte Peygamber ve Şeytanın Vaizi Hz. Muhammed'in Hayatı", "Sahte Peygamber Hz. Muhammed'in Hataları" (alfabetik sıra ile verilmiştir) ve "Hz. Muhammed'in Umumi Yanlışları" şeklindedir. Giriş kısmında yazar, Kral II. Philip'i Hristiyanların çağrısına uymaya ve Moriskoların (inançta sendeleyeni kardeşler olarak tanımlamıştır) ihtiyaçlarına cevap veren kilise ile beraber çalışmaya davet etmiştir. Teşvik niteliğindeki risale ise "özellikle piskopos ve rahipleri ve genel olarak tüm Hristiyanları Hz. İsa'nın onlara verdiği yeteneği saklamamalarını, aksi halde cehennemde yanacaklarını" söyleyerek "Kaybolan Kuzuyu" (Moriskolar) kurtarmaya yönlendirmeye çalışmıştır. Fiili uygulama söylemsel olarak olarak Moriskolara yöneltilmiştir. Söz konusu uygulama onlara vaaz verecek din adamları için örnek olarak tasarlanmıştır. İlmihalin yaklaşık yarısı Morisko gelenekleri ile ilgili açıklama/yorum/neden/nasıl ortadan kaldırılmaları ile ilgilidir. Birçok ilmihal farklı nüfusları Hristiyanlığa döndürme/öğretmeye adanmıştır. Geri kalan ilmihal dini ve seküler yetkililerin bu çalışma çerçevesindeki görevleri ile ilgilidir (yürürlükte olan veya yürürlüğe konacak yasalar kapsamında). İlmihal ile ilgili bölümler şu

¹⁹⁶Thomas, D., Chesworth J., Azumah J, Grodz S, Newman A., Pratt D. (2014), age, 170-174.

¹⁹⁷Perceval, J.M. (2017), agm, 19.

şekildedir: “Hz. Muhammed’in Mezhebini Reddiye”, “Dili ve kıyafeti bir kenara koymak (terk etmek)”, “Şeytana zikiri engellemek”, “Sünnet usullerini terk etmek”, “Zinadan kaçmak”, “Hz. Muhammed’in mezhebinin diğer usullerinin üstesinden gelmek”, “Yiyecekler konusundaki batıl inançları önlemek”, “Saracen’ler (doğulular) ile görüşmeyi yasaklamak”, “Hz. Muhammed’in mezhebinden birinin dinini değiştirmek”, “Çocuklara öğretim yapılmasını sağlamak”, “Cahillere Hristiyanlık ilmihaline dayanarak din dersi vermek”, “Ölümlere özen göstermek”, “Hâlihazırdaki ve yani yapılacak yasalar”, “Sapkınları cezalandırmak”, “Dönmelerin ruhani hükümeti” ve “Dönmelerin geçici hükümeti” ile ilgilidir. Her bölüm en nihayetinde 1. Çürütme/Yalanlama (İslam karşıtı polemik ile Lorca İslam’ın değil Hristiyanlığın doğru din olduğunu kanıtlama isteği) 2. Motive etme (hafif veya tamamen hasta¹⁹⁸ olanları tedavi etmek. Moriskoları dinleri nedeniyle ‘hasta’ olarak kendisini de bu hasta insanları tedavi edecek olan doktor olarak tanımlamıştır. Motivasyonun arkasında cennet ödülü vardır) 3. Kimlik saptama (Lorca Moriskoların “hastalığını” tanımlamayı amaçlamış bu durumu da İslami gelenekleri “batıl” olarak tanımlayarak Hristiyan okuyucuları için bunların anlamlarını açıklamış ve bu şekilde mücadelelerini kolaylaştırmayı ve onlar için uygun ilacı bulmayı amaçlamıştır) 4. Eğitim/Öğretim’den (Kültürel asimilasyon ve döneklerin kontrolü) oluşmaktadır.¹⁹⁹

Lorca polemikçi üslubunu Kral II. Philip’e hitaben kaleme aldığı atıf kısmında başlatmaktadır; Ah Katolik Philip, sessizce durumu değerlendirdiğimde bulaşıcı hastalıklı Hz. Muhammed’in mezhebinin kalıntılarının soyunun hala İspanya’da tükenmediğini görüyorum. Her gün yeniden doğarak bize büyük zararlar vermeye devam ediyorlar. Onları tüketmek ve kendi tarafımızın gücüne ekleme gayesiyle çalışmak için kendimi adadım. Bununla beraber kendimi uygun bir doktor olarak sunuyorum.²⁰⁰

¹⁹⁸Araştırma esnasında birçok asimilasyonist yazar ve din görevlisinin Moriskoları “hastalıklı ve tedavi edilmesi gereken insanlar” olarak tanımladıkları görülmüştür.

¹⁹⁹Busic, J. (2009). *Saving the Lost Sheep: Mission and Culture in Pedro Guerra de Lorca’s Catecheses mystagogicae pro aduenis ex secta Mahometana: Ad Parochos, & Potestates (1586)* (Doctoral Dissertation, The Ohio State University, 2009). (Electronic Thesis or Dissertation). Retrieved from <https://etd.ohiolink.edu/>, 12-15.

²⁰⁰Busic, J. (2009), age, 12-15.

Burada diğer yazarların kitaplarında ve Holland arşivinde yazıldığı gibi, “Tanrı’dan gelmediği iddia edilerek İslam bir din olarak kabul edilmemiş” ve “Hz. Muhammed’in mezhebi” olarak tanımlanmıştır. Bununla birlikte İslam sadece Kilise’nin iyiliğine karşı çıkan bir “hastalık” değil, ülkenin sağlığına zararlı bir illet olarak tasvir edilmiştir²⁰¹.

Lorca 13. ilmihalinin ikinci bölümünde ilerleme ve değişim istediği iki alanı dile getirmiştir. Bunların ilki eski ve yeni Hristiyanların evliliklerini teşvik eden bir kanun, ikincisi ise inançlı bir yeni Hristiyan olarak kendilerini kanıtlayan ve asimile olan yetişkin Moriskoların herhangi bir ayrımcılık ile karşılaşmamaları için önerdiği yasadır²⁰². Yazar yine Moriskolar ile ilgili sorunlara değinirken İslami kurallar ve geleneklerden ve saf şüpheden arınmaları için Moriskoların eski Hristiyanların arasında yaşamaları gerektiğini ifade etmiştir (asimilasyonu hızlandırma düşüncesi ile de olabilir)²⁰³. Bu fikirlerin kaynaşmayı istemeyen (*İspanyolca: limpieza de sangre: kanın temizliği*) kilise tarafından dikkate alınmamış olma ihtimalinin yüksek olduğu düşünölmektedir. Özetle Lorca kitabında öncelikle İslam ile ilgili olumsuz propaganda yapmış, Moriskoları hastalıklı ve tedavi edilmesi gereken insanlar olarak değerlendirmiş, onları tedavi etmek için de ilacın kendisinde (doktor) olduğunu savunmuştur. Yazarın bahsettiği “ilaçlar” Moriskoların papazlar ve rahipler tarafından uygulanacak olan bir baskı ve sindirme ile tüm İslami geleneklerinden sıyrılmaları ve Hristiyan olarak yeniden doğmalarıdır. Diğer asimilasyonist kitaplarda olduğu gibi Hz. Muhammed ile ilgili olumsuz propaganda yaparak Hz. İsa’yı yüceltmek istemiştir. Bununla birlikte kitabını Kral II. Philip’e atfederek kraliyet nezdinde Moriskolara karşı anti-propaganda yapmak istemiştir.

3.2.2. Toplu Sürgünü Destekleyenlerin Yazdığı Propagandist Kitaplar

Moriskoların İspanya’dan sürölmelerini destekleyen İspanyol aristokrasisi, 16. ve 17. asırlarda kitle iletişim aracı olarak önemli bir rol üstlenen kitabı hükümetin aldığı toplu sürgün kararını haklı göstermek ve desteklemek için etkin olarak kullanmıştır.

²⁰¹Busic, J. (2009), age, 97.

²⁰²Busic, J. (2009), age, 211.

²⁰³Busic, J. (2009), age, 216.

Toplu sürgünü destekleyen yazarlar yukarıdaki bölümde incelenen İslam ve Kur'an karşıtı yazarların sadece İslam ile ilgili olumsuz görüşlerini kitaplarında dile getirmişlerdir. Bu yazarların ortak noktaları kanın temizliği²⁰⁴ (*İspanyolca: limpieza de sangre*) fikrini savunmalarıdır. Toplu sürgünü destekleyen 5 önemli yazar tespit edilmiştir. Bu yazarlar Juan de Ribera, Jaime Bleda, Pedro Aznar Cardona, Damián Fonseca ve Marco Guadalajara y Xavier'dır. Bu konuda kitapları bulunan diğer yazarlar da olmasına rağmen, araştırmanın kapsamı çerçevesinde örnek teşkil etmesi açısından beş yazara yer verilmiştir. Bahse konu yazarların kitapları basım yıllarına (en erken) göre şu şekildedir:

1. **Juan de Ribera**, "Başpapaz ve Valencia Başpiskoposu Juan Ribera'nın talimatı ile basılan yeni din değiştiren Moriskoların eğitimi için ilmihal" (*Catechismo para la instrucción de los nuevamente convertidos de Moros, impreso por orden de Patriarcha de Antioquia y Arçabispo de Valencia D. Juan Ribera, 1599*).
2. **Jaime Bleda**, "Valencia Krallığı ve İspanya'nın tümünde yaşayan Moriskolar'a karşı inancın savunması" (*Defensio fidei in causa neophytorum siue Morischorum Regni Valentiae totiusque Hispaniae, 1610*).
3. **Pedro Aznar Cardona**, "Morisko sürgününü haklı gösteren gerekçeler ve Katolik Kralımız III. Philip'in yüksek Hristiyan değerleri" (*Expulsion justificada de los moriscos españoles y suma de las excelencias christianas de nuestro rey D. Felipe el catholico tercero de este nombre, 1612*).
4. **Damián Fonseca**, "Yönerge ve talimat ile İspanya Moriskolarının adil sürgünü" (*Justa expulsion de los moriscos de España: con la instrucción, 1612*).
5. **Marco de Guadalajara y Xavier**, "İspanya'daki Moriskoların anılmaya değer adil sürgünü" (*Memorable Expulsion y Justissimo Destierro de los Moriscos de España, Pamplona, 1613*) ve "Ricote Vadisine Kadar Castilla Moriskolarının Hainlikleri ve Sürgünleri" (*Prodicion y destierro de los Moriscos de Castilla, hasta el Valle de Ricote, Pamplona, 1614*).

İngiliz Profesör Trevor J. Dadson'a göre İspanyol hükümeti toplu sürgünün (1609) sadece birkaç ay içinde sona ermesini hedeflemiştir. En başta Valencia Moriskolarının sürgünü ile başlaması ve akabinde sıralı aşamalar halinde Aragón, Castilla, Extremadura, Andalucía ve son olarak Murcia Moriskoları ile son bulması amaçlanmıştır. Bu durumda toplu sürgünü destekleyecek herhangi bir yayın

²⁰⁴Kanın temizliği (İspanyolca Limpieza de Sangre): Kişinin aile soyunun "Yahudi veya Arap (Morisko) kanı tarafından lekelenmemiş" olma durumudur. İlâveten, kişinin soyundan gelen birisinin engizisyon tarafından lanetlenmemiş olma halidir.

bulunmamış, hatta buna ihtiyaç bile duyulmamıştır. Ancak sürgünün düzensiz, tartışılmadan kabul edilen ve birkaç ay içerisinde tamamlanamayacak bir faaliyet olduğu hükümet tarafından anlaşılınca, yönetim toplu sürgünü savunan birçok yayının ortaya çıkmasını ummuştur. Bu durumda toplu sürgünün savunma ve propagandasını yapmak amacıyla yazılan aşağıdaki kitaplar öne çıkmıştır:

Pedro Aznar Cardona, “Morisko sürgününün haklı gösteren gerekçeler ve Katolik Kralımız III. Philip’in yüksek Hristiyan değerleri” (*Expulsion justificada de los moriscos españoles y suma de las excelencias christianas de nuestro rey D. Felipe el catholico tercero de este nombre, 1612*), Damián Fonseca, “Yönerge ve talimat ile İspanya Moriskolarının adil sürgünü” (*Justa expulsion de los moriscos de España: con la instrucción, 1612*), Marco de Guadalajara y Xavier, “İspanya’daki Moriskoların anılmaya değer adil sürgünü” (*Memorable Expulsion y Justissimo Destierro de los Moriscos de España, Pamplona, 1613*) ve “Castilla Moriskolarının Hainlikleri ve Sürgünleri, Ricote Vadisine Kadar” (*Prodicion y destierro de los Moriscos de Castilla, hasta el Valle de Ricote, Pamplona, 1614*). Dadson’a göre bu yazarların hükümet yanlısı olduğu açıktır. Örneğin Fonseca’nın kitabı Castro Kontu ve aynı zamanda Lerma Dükü’nün (İspanyol Devlet adamı, Bakan) yeğeni olan Don Francisco de Castro’ya, yazar Corral y Rojas’ın kitabı (bu çalışmada değinilmemiştir) ise Oliva Kontu Don Rodrigo Calderon’a (Makbulün güvenilir yardımcısı) ithaf olunmuştur.²⁰⁵ Örneğin, toplu sürgünü savunan yazarlardan Jaime Bleda’nın kaleme aldığı, “Valencia Krallığı ve İspanya’nın tümünde yaşayan Moriskolar’a karşı inancın savunması” (*Defensio fidei in causa neophytorum siue Morischorum Regni Valentiae totiusque Hispaniae, 1610*) adlı kitabı çalışmada incelenen Holland arşivi adlı engizisyon mahkeme kayıt ve resmi belgeleri arasına girmiş ve Kraliyet tarafından dikkate alınmıştır. Bleda’nın Moriskolar ile ilgili yazdıklarının Kraliyet’i toplu sürgün kararı çıkması konusunda etkilediği varsayılmaktadır. Toplu sürgünü savunan yazarların kitaplarının çoğunun sürgün kararının alındığı 1609 yılından sonra yayınlanma nedeni, iktidarın bu kararını haklı göstermek için gerekli gördüğü desteği sağlamak olabilir.

²⁰⁵Dadson, T. J. (2006), agm, 3-4.

Dadson, resmi propaganda ile ilgili tehlikeyi, onu tedarik eden veya sağlayanın eninde sonunda bu bilgilere kendisinin de inanması olduğunu söylemiştir. Moriskolarla ilgili olarak III. Philip ve Lerma Dükü'nün (Francisco Gómez de Sandoval y Rojas), okuyucuları inandırmak istediği bilgilere dayanan çok fazla tarih yazımı devlet belgelerinde (engizisyon veya Simancas) ilgili yazarların (Bleda, Fonseca, Cardona gibi) kitaplarında bulunmaktadır. Bu resmi bilgilere çok fazla güvenen birçok tarihçi sadece resmi görüşü okuyarak bu bilgilerin güvenilirliğini veya geçerliliğini nadiren sorgulamaktadır.²⁰⁶ Aslında burada Dadson'un vermek istediği mesajın şu olduğu düşünülmektedir. Morisko sürgünü ile ilgili İspanyol Monarşisi [iktidar] "teklik bilinci" etrafında resmi belgelere dayanan bir tarih yazdırmıştır. Bu tarihe göre İspanya'da yaşayan Moriskolar tamamen farklı niteliklere sahip oldukları için asimile olmamışlardır. Bu nedenle hepsi sürgün edilmiştir. Gerçekte ise araştırmanın ileriki bölümlerinde görüleceği gibi birçoğu asimile olmuştur. Bununla birlikte tüm Morisko nüfusunun tamamıyla sürüldüğü gerçekçi gözükmemektedir.

3.2.2.1. Juan de Ribera

Valencia Başpiskoposu olan Juan de Ribera (d. 1532 – ö. 1611) 1582 yılından itibaren (önce asimilasyonun başarılı olacağını düşünmüş sonraki senelerde umutsuzluğa kapılarak toplu sürgünü desteklemiştir, 1590'dan itibaren olabilir) toplu sürgünü savunmuş, 1601 yılından beri ise bu iş için faaliyetler yürütmüştür.²⁰⁷

Ribera, yüksek rütbeli Katolik papazı Martín Pérez de Ayala'nın ölümünden sonra Ayala'nın kaleme aldığı kitabı derlemiştir. Ribera 30 yıllık Valencia Başpiskoposluk görevinden sonra, 1599 yılında "Başpapaz ve Valencia Başpiskoposu Juan Ribera'nın talimatı ile basılan yeni din değiştiren Moriskoların eğitimi için ilmihal" başlıklı kitabı (*Catechismo para la instrucción de los nuevamente convertidos de Moros, impreso por orden de Patriarcha de Antioquia y Arçabispo de Valencia D. Juan Ribera*) yayınlamıştır. Kitap Pedro Patricio Mey

²⁰⁶Dadson, T. J. (2006), agm, 20.

²⁰⁷Boronat y Barrachina, P. (1901). *Los Moriscos españoles y su expulsión*. Tomo: II. Valencia: F. Vives y Mora, 34-40.

tarafından 1599 yılında basılmıştır. Her ne kadar kitabın önemli bir bölümü Martín Pérez de Ayala tarafından yazılmış olsa dahi, Ayala'nın ölümü nedeniyle kitap yarım kalmıştır. Ayala'dan sonra göreve gelen Valencia Başpiskoposu Ribera'nın isteği ile Fas Piskoposu Tomas de Espinosa tarafından kitaba son şeklinin verildiği bilinmektedir. Tomas de Espinosa'nın kitaba ne ölçüde katkı sunduğu bilinmemektedir. İlmihal iki kitaptan oluşmakla beraber toplam 442 sayfadır. Birinci cilt, Hristiyanlık kuramını savunan kısa bir İslam karşıtı tez içermekte olup, ikinci cilt Moriskoları din alanında eğitmeye (asimile etmeye) çalışmıştır. Kitap ustanın çırağı ile diyalogu şeklinde kaleme alınmış ve soru/cevap bölümü ile sona ermiştir. Yayın bir rahip ile Morisko arasındaki diyalogu anlatmaktadır. Morisko kitapta rahibin öğrencisi konumundadır (Propaganda ile ilgili yukarıdaki bölümde Domenach, propagandanın uygulamasının büyük çoğunluğun anlayabileceği bir üslup ve anlatım gerektirdiğini ifade etmiştir. Bu tanım da "Moriskoların eğitimi için ilmihal" adlı kitabın basit anlatım tarzına uygundur). Birinci cilt 25 diyalogdan oluşmakla birlikte, Tanrı, insan doğası, günah ve Tanrı'ya ulaşım konuları altında toplanmıştır. Diyalog 13-19'da Martín Pérez de Ayala "İslam'ın yetersiz olması", "Hz. Muhammed'in hayatına yönelik ithamlar" ve "Kur'an'daki çelişkiler ve sözde yanlışlar" bölümlerini yazmıştır. Kalan bölümlerde ise "Hristiyanlığın İslam ile karşılaştırıldığında eksiksiz olduğu, Hz. İsa'nın yüceliği ve İncil'in esaslarının hakikati" konularını ele alınmıştır. Kitaptaki ilk iki diyalogdaki sesleniş ise ustanın çırağına hitabı şeklinde kaleme alınmış, öğreti için gerekli ve faydalı olan şartlardan bahsedilmiştir. Bu duruma göre, "ilk olarak tüm kalbinle kendini Tanrı'ya teslim etmelisin, ikincisi günahlarından vazgeçmek için çaba ve gayret göstermelisin, üçüncü olarak ise geçmişinden kalan tüm inanış ve fikirleri terk etmeli ve bu düşünceleri değiştirerek sanki bunları hiç öğrenmemiş gibi olmalısın" ifadeleri geçmektedir (Birinci kitap, Diyalog 1, sayfa 8-9 Çıracak nedenleri anlamak için ustasını iyi dinlemelidir. Bu noktada yazar, hakikate giden tek bir yol olduğunu, bu yolun ise filozofların veya diğer dinlerin değil "Hristiyan dininin yolu" olduğunu iddia etmiştir. Bu nedenle hem "Yahudiliğin hem de İslam'ın yanlış olduğunu" savunmuştur. İslam'a karşı savunduğu tezlerde yeni bir sav ileriye sürmeden eski yazarların söylediklerini tekrar etmiştir. Kitabın ilk bölümünün sonunu "İslam ne değilse Hristiyanlık odur" diyerek ve bir karşıtlık oluşturarak

bitirmiştir.²⁰⁸ Burada Ayala ve Ribera diğer yazarların yaptığı gibi Moriskoların geçmişlerini silmeyi ve unutturmayı hedefleyerek Hristiyan olarak yeniden doğmalarını amaçlamıştır.

Kitabın ikinci bölümünde ise Hristiyan yaşam tarzı ile ilgili bilgiler verilmiş ve inancın temelleri beş bölümde anlatılmıştır: 1. İnanç (iman) 2. Umut 3. Hayırseverlik 4. Ayinler (dini törenler) 5. İtaat (bağlılık ve sadakat) ile geleneksel Hristiyan öğretilerine değinilmiştir. Bu bölümde İslam'a doğrudan bir atıf yapılmasa da, Müslüman inancındaki İncil'de bir tahrifat yapıldığı olgusu reddedilmiştir. (İkinci kitap, diyalog 6, sayfa 266-67). Kitaptaki İslam'ı ve Hz. Muhammed'i yerici ifadeler daha önceki yıllarda Bernardo Pérez de Chinchón (1532) gibi yazarların kaleme aldığı asimilasyonist "*Antialcoranes*" (Anti-Kuran) kitapları ile benzerlik göstermektedir²⁰⁹. Kitap özellikle okur-yazar Morisko toplumu için Latin harfleri ve satır altlarında Arapça tercüme ile yazılmıştır. Ayala'nın ölümünden görevi devir alan Başpiskopos Juan de Ribera, Moriskolara karşı çelişkili duygular içerisinde olmasına rağmen, hummalı misyonerlik faaliyetlerini sürdürmek adına Ayala'nın metnini derleyerek yukarıda belirtildiği gibi 1599 yılında bastırmıştır.²¹⁰

Söz konusu kitaptaki usta-çırak ilişkisi, "Kilise'ye karşı Moriskolar" şeklinde düşünülmüş olabilir. Bu güçlü-zayıf ilişkisi öncelikle kitabı okuyan kişiyi (Morisko'yu) "psikolojik olarak çökertmeyi hedefleyerek daha sonra "geçmişinden gelen tüm inanışları (İslam) ve fikirleri terk etmelisin ve bunları öğrenmemiş gibi yapmalısın" derken önce kişinin İslami geçmişini silmeyi, daha sonra bu düşüncelerin Hristiyan çoğunluğa aykırı olduğunu ve son olarak da onlara yeni bir din anlayışı (Hristiyanlık) aşılamaı" hedeflemiştir.

Kitap, Hristiyan olmak isteyen Kuzey Afrikalı kökenli bir Müslümanın (çırak) kendisine Hristiyanlığı öğretmeyi kabul eden İspanyol bir rahip (usta) ile olan diyalogu şeklinde tasarlanmıştır. Yazar Williams'ın ifade ettiği gibi kitabın içeriği, Valencia'da veya yarımada yaşayan Moriskoların zorunlu vaftizler, engizisyon

²⁰⁸Thomas, D., Chesworth J., Azumah J, Grodz S, Newman A., Pratt D. (2014), age, 209-210.

²⁰⁹Thomas, D., Chesworth J., Azumah J, Grodz S, Newman A., Pratt D. (2014), age, 209-210.

²¹⁰Haliczer, S. (1990). *Inquisition and Society in the Kingdom of Valencia 1478-1834*. California: University of California Press, age, 247.

korkusu ve yeniden eğitim ile eski Hristiyanlar ile bozulan ilişkiler gibi mevcut sorunlarına kesinlikle değinmemiştir. Bu şekilde Ribera'nın ilmihali Morisko sorunlarını tamamen perdelemiştir. Yazar kitapta, Valencia Moriskolarına direk olarak hitap etmemiş ve Moriskoların Valencia ruhban sınıfına iletmiş sorunları ihmal etmiştir. Özetle Ribera ağır bir Hristiyan doktrinini içeren bir propaganda kitabını derlemiştir.²¹¹ Ribera'nın kitabında çoğunun İspanyol kökenli olmasına rağmen Moriskoları Kuzey Afrika kökenli olarak etiketlemesi ilginçtir.

Bununla birlikte Başpiskopos Ribera, Moriskolara karşı mevcut önyargıları içeren bir hatıratını genişleterek kaleme almıştır. Daha geniş kapsamlı olan bu ikinci hatıratında Moriskoların iki sınıftan müteşekkil olduklarını, birinci sınıfın Granada'dan sürülen tüm Moriskolar gibi tebaalıktan sıyrılanların (yine feodal lordların topraklarında ikamet eden), ikinci grubun ise Aragón ve Valencia'dakiler olmak üzere "tebaa doğmuş olanlar" olduğunu ifade etmiştir. Birinci grubun Hristiyanlar ile birlikte yaşadıklarını, İspanyolca konuşup Hristiyan kıyafetleri giydiklerini ve silahlı olduklarını yazmış fakat Valencia'dakiler kadar tutucu olmadıklarını belirtmiştir. Cemaatleri (*aljamas*) olmadığı için daha esnek yaşamakta ve davranışları nedeniyle bir eleştiri ile yüzleşmeyerek rahipleri tarafından takip edilmediklerini yazmıştır. Ancak ikinci grubun topluluk halinde hayat sürdürdüklerini, cemaatleri olduğunu ve müfettişlerce kontrol edildiklerini ifade etmiştir. İlk gruptaki Moriskolar ile ilgili aşağıdaki etiketlemeleri yapmıştır:

- "İlk gruptakiler (silah taşıy) katırcılık yaptıklarından, tüm İspanya sathında diğerleriyle iletişimi sürdürmektedirler.
- Orduda casusluk yapmaktadırlar.
- İktisatlı ve açgözlüdürler; İspanya'nın servetinin asalaklardır.
- Altın ve gümüşün çoğuna sahip olduklarına şüphe yok; çünkü büyük para kıtlığı olmasına rağmen, hem de ödedikleri ağır vergiler, ürettiklerinden efendilerine verdikleri üçte bire ve bunun dışında efendilerinin kendilerinden aldığı düzenli kira ve hizmetler hariç birçok hediye ve borca rağmen zengindirler.
- Her nereye gitseler halkı fakirliğe sürüklemektedirler.
- Endülüs'te, Gırnata'dan sürülenlerin arasındaki rekabetin eski Hristiyanların sayısını nasıl azalttığını gördük.
- Çalışkan ve iradelidirler, yeme içme ve giyim kuşam için çok az para harcarlar.

²¹¹Williams, J. (2017). *Food and Religious Identities in Spain, 1400-1600* (1. Baskı). Londra ve New York: Routledge, Taylor & Francis Group, 137.

- Eski bir Hristiyan'ın kesinlikle geçinemeyeceği ücretlere çalışmaktadırlar. Böylelikle iş sahipleri ve müşteriler tarafından tercih edilmektedirler.
- El sanatlarını ve ticareti tekellerinde tutmakla kalmayıp gündelik işlerde de çalışmaktadırlar.
- Ekmek, et veya şarap satın almadıklarından, genellikle bu ürünlere yönelik olarak kral ve mahalli ihtiyaçlar için toplanan tüketim vergisinden kaçmakta ve bunu telafi etmek eski Hristiyanlara düşmektedir.”²¹²

Ribera şöyle der, “*Böylece memleketimizi sapkınlarla dolduruyor ve müminleri yok ediyoruz*”²¹³. Örneklerden de görüleceği üzere din adamı Ribera Moriskoları casus, açgözlü, asalak, halkı yoksulluğa sürükleyen para sahipleri, çalışkan ve iradeli ancak daha az ücrete çalıştıkları için Hristiyanların işlerini ellerinden alan, el sanatları ve ticareti hâkimiyetlerinde bulunduran ve bazı ürünlerde vergi ödemeyen kişiler olarak etiketlemiş, damgalamış ve bu vasıta ile ötekileştirmiştir. Burada Ribera'nın topluma vermek istediği alt mesaj Moriskoların bu menfi özelliklerine rağmen (sapkın) hala İspanya'da yaşamalarına izin verilmesinin oluşturduğu sıkıntıdır. Var olan önyargıları ve düşmanlıkları alevlendiren bu tür hatıratların ve kitapların, uygulanan asimilasyon politikalarının iflas etmesi sonucu Monarşi'nin 1609 yılında almış olduğu toplu sürgün kararına etki etmiş olabileceği düşünülmektedir.

Ribera'nın Moriskolar ile ilgili kullandığı ifadeler Doob'un "uyarı-durum" terimi ve Qualter'in bu terime olan yorumu ile bağdaştırılabilir. Doob "uyarı-durum" terimini de bir tutumun oluşumuna yol açan herhangi birşey diye açıkladıktan sonra kendisinin 'öneri' terimini de şöyle tanımlamaktadır:

“Öneri, uyarı-durumların, önceden-varolan ilgili tutumların işlemin sonucu olarak uyandırılmaları ile ussal alanda başka ve farklı uyarı - durumlarda oluşmayacak olan yeni bir bütünleşme yaratacak şekilde güdümlenmesi ile meydana getirilir.”²¹⁴

Terence H. Qualter konu ile ilgili şu tespiti yapmıştır:

²¹²Lea, Henry Charles. (2011). *İspanya Müslümanları. Hristiyanlaştırılmaları ve Sürülmeleri*. (Çev. Abdullah Davudoğlu). İstanbul: İnkilâb Yayınları (Eserin orijinali 1901'de yayımlandı), 194-196.

²¹³Lea, Henry Charles. (2011), age, 194-196.

²¹⁴Qualter, T. H. (1980) “Propaganda Teorisi ve Propagandanın Gelişimi”, (Çev. Ünsal Oskay), Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C. 35, s. 264-265.

“Teorinin anlaşılabilmesi için izlenecek en iyi yol bir örnek vermektir. Hemen verilebilecek bir örnek olarak, kendinden daha zengin ve esenlikli olanları kıskanan (bunlar önceden-varolan tutumlardır) birini düşünün. Bu adama da kendisinin yoksulluk içinde olmasının Yahudi asıllı mali sermaye sahipleri yüzünden olduğunu ileri süren bir risale verilmiş (bu uyan-durumdur) olsun. Adamın önceden-varolan tutumlarına etki eden bu uyarı-durum onda Yahudi-karşıtlığı şeklinde (yeni tutum) yeni bir duygunun yaratılmasına yolaçar. Bu süreç de, bu nedenle, öneri diye adlandırılmaktadır”.²¹⁵

Önce Ayala tarafından kaleme alınan ancak kendisinin ölümü nedeniyle Ribera tarafından derlenen ve onun adıyla bastırılan “Moriskoların eğitimi için ilmihal” adlı kitap aslında asimilasyonist ve polemikçi yazarlar kategorisinde incelenebilirdi. Ancak Ribera’nın önce asimilasyonu savunması daha sonra ise umutsuzluğa kapılıp toplu sürgünü desteklemesi nedeniyle kitaba “toplu sürgünü destekleyen yazarlar” bölümünde yer verilmiştir. Ancak Ribera’nın Moriskolar ile ilgili yukarıda belirtilen hatıratlarında çok belirgin etiketleme ve ötekileştirmeler yaptığı için toplu sürgün kararında etkili olmuş olabileceği düşünülebilir. İlâveten kitap özünde Ayala tarafından kaleme alınmasına rağmen, Ribera tarafından derlenip ve bastırıldığı için bu bölümde yer verilmiştir.

3.2.2.2. Jaime Bleda

Moriskoların İspanya’dan sürgün edilmesini en şiddetli şekilde savunan kişi kuşkusuz propagandist Jaime Bleda’dır (d. 1552 – ö. 1622). Hayatının 20 yıldan fazlasını bu davaya adanması, Moriskoları şiddetli ve sert bir şekilde eleştirmesi, militan duruşu, kendisini meşrulaştırma eğilimi, Morisko tarih yazımının en çok nefret edilen kişilerden birisi olmasına neden olmuştur.²¹⁶ Aynı zamanda Valencia Engizitörü olan Bleda, Valencia’lı bir Dominikan ve “nihai çözümün” önde gelen sözcüsü olarak Moriskoların hepsinden kurtulmayı amaçlamış, vaaz ile dönüştürmenin (asimilasyonun) sorunun çözümü olmadığını savunmuştur. Kendi kişisel tecrübelerine göre 1580’ler ve 1590’larda papazlık dönemindeki dini bölgelerinde Moriskoların Hristiyanlığı reddetmeleri “cehaletleri” nedeniyle değil

²¹⁵Qualter, T. H. (1980), age, 264-265.

²¹⁶Thomas, D., Chesworth J., Bernabe Pons, L.F., Grodz, S., Loghin, E.G., Paun, R., Sajid, M., Tacchini, D., Thomson, A., (2017). *Christian-Muslim Relations-A Bibliographical History-Volume 9. Western and Southern Europe (1600-1700)*, Leiden-Boston: Brill Nijhoff Global Oriental and Hotei Publishing, 274.

“fesatlıkları/kötülükleri” sebebiyle olduğunu ifade etmiştir.²¹⁷ Bleda'nın yazmış olduğu kitaplar şunlardır:

1. “Minerua'nın 200'den fazla mucizesi” (*Libro de la cofradía de la Minerua: en el qual se escriuen mas de dozientos y cinquenta milagros del Santísimo Sacramento del Altar, Valencia, 1600*).
2. “St. Isidro'nun Yaşamı ve Mucizeleri” (*Vida y milagros del glorioso S. Isidro el Labrador, Madrid, 1622*).
3. “Valencia Krallığı ve İspanya'da yaşayan Yeni Din Değiştirenlerine (Moriskolar) Karşı İnanç Davasını Koruma” (*Defensio fidei in causa neophytorum siue Morischorum Regni Valentiae totiusque Hispaniae, 1610, bu kitabın ilgili bölümleri araştırmada incelenen Holland arşivindeki engizisyon belgelerine de girdiği tespit edilmiştir*).
4. “İspanya'daki Moriskoların Tarihçesi” (*Crónica de los moros de España, Valencia, 1618*).

Bleda'nın kaleme aldığı “Valencia Krallığı ve İspanya'nın Yeni Din Değiştirenlerine (Moriskolar) Karşı İnanç Davasını Koruma” (*İspanyolca, Defensio fidei in causa neophytorum siue Morischorum Regni Valentiae totiusque Hispaniae, 1610*) adlı yayın net bir şekilde Moriskoların kaderini tayin edecek olan kişilere (kral ve monarşi yani iktidar) yönelik yazılmış ve Juan Cristóbal Garriz tarafından Valencia'da bastırılmıştır. Kitap toplam 4 bölümden oluşmakla birlikte, ilk 3 bölüm aslında 1601 yılında tamamlanmış olmasına rağmen, son eklenen kısım 1609 yılının sonbaharında bitmiş, toplam 617 sayfadır. Her ne kadar 1609 yılında basılmış olsa dahi, yazar Manuel Ruiz Lagos'un ortaya çıkardığı bilgiye göre Bleda kitabını 1601-1608 yılları arasında Roma ve İspanyol mahkemelerindeki iddiaları için bir kaynak olarak kullanmıştır. Bu durum da “Valencia Krallığı ve İspanya'nın tümünde yaşayan Moriskolar'a karşı inancın savunması”nın el yazması öz olarak İspanyolca ve Latince dillerinde elden ele yayıldığına işaret etmektedir (bu durumda kitabın 1609 yılındaki toplu sürgünden önce karar vericileri etkilemiş olabileceği varsayılmakta ve toplu sürgün lehine propaganda ve Moriskolara karşı ise anti-propaganda yaptığı düşünülmektedir). Görüldüğü kadarıyla Bleda kitabın basılmasını uygun zaman gelene kadar bekletmiştir. Bu arada yazar toplu sürgün kararında etkili olduğu için kademeli

²¹⁷Casey, J. (1999). *Early Modern Spain. A Social History* (1. Baskı). Londra ve New York: Redwood Books, 225. (kaynaklardaki Türkçe tercüme tarafınca yapılmıştır).

olarak metin katkılarını tasdik edip toplamış ve kitabına ilave bir değer ve saygınlık kazandırmak istemiştir.²¹⁸

Kitabın ilk bölümü (s. 25-118) Moriskoların “döneklikleri ve sapkınlıklarını” açığa vurmayı amaçlayan 91 adet kanıttan oluşmaktadır (açık bir sırası yoktur). Bu deliller Ramazan orucu, erkek çocukların sünnet ettirilmesi, Kur’an’daki yiyecek içecek yasaklarına uyulması, Müslüman isimler verilmesi ve İslami cenaze usullerine riayet edilmesi gibi uygulamaları içermiştir. Bununla beraber Hristiyan ilkelerine karşı düşmanlıklardan bahsedilmiştir (ayinlerin, teslis inancının ve resimlerin reddi). Moriskoların genel hatlarıyla Hristiyan hayat tarzını kabul etmedikleri, okuma-yazma öğrenmeyi reddetdikleri, şarap bağları bulundurmadıkları, Hristiyan hâkimler tarafından yargılanmadıkları, Cezayir korsanlarını ve Türkleri desteklediklerini yazmıştır. Bununla birlikte, kilise hukukuna göre bu tür davranışların bir cezai yaptırımının olması gerektiğini savunmuştur. Kitabın ikinci bölümü Moriskoları savunan savların çürütülmesi ile ilgilidir. Bunlar 1521-1524 yılları arasında Valencia’da Moriskoların şiddet içeren bir şekilde vaftiz edilmelerinin geçerliliği konusundaki tartışmalar ve Moriskoların dönüşümü için yürütülen kampanyaların yetersizliği ve etkisizliği ile ilgilidir. Vaftiz konusunda Bleda uygulamaların kilise hukukuna göre geçerli olduğunu dolayısı ile Moriskoların vaftiz sonucu Hristiyan olmalarına rağmen 3 nesildir Müslüman gibi davrandıkları için yasal olarak suçlanmaları gerektiğini savunmuştur. Bu bölümde son olarak Moriskoların devlet için maddi bir kaynak teşkil etmelerinden ziyade onların bir “fitne tohumu” olduklarını ve İspanya’dan kovulmaları gerektiğini ifade etmiştir. Üçüncü bölümde (277-484) Moriskoların hepsinin suçlu olduğunu beyan ederek, kişisel değil topluca cezalandırılmaları gerektiğini, toplu sürgünün hâlihazırda Yahudi sürgünü ile tercrübe edildiğini ve idamdan ziyade sürgünün daha ılımlı bir seçenek olduğunu savunmuştur. Bununla beraber sapkınlığı önlemek için çocukların ailelerinden ayrılmalarını ve karma evliliklerin yasaklanması (kanın temizliği ilkesi) gerektiğini yazmıştır. Bleda’nın daha önce ifade edildiği gibi aynı zamanda bir engizitör olması nedeniyle incelenen kitabının bir bölümünün Holland arşivindeki engizisyon belgelerinde yer aldığı tesbit

²¹⁸Thomas, D., Chesworth J., Bernabe Pons, L.F., Grodz, S., Loghin, E.G., Paun, R., Sajid, M., Tacchini, D., Thomson, A., (2017), age, 275-276.

edilmiştir. Bahse konu engizisyon belgesinde aynı zamanda Bleda'nın kitabında da yer alan “eski Hristiyan kadınların bu yeni din değiştiren Moriskolar ile evlenmelerinin yasaklanması gerektiği, çünkü bu türden evliliklerin hem geleneklerin hem de soyun/nesillerin karışması tehlikesini doğuracağı ve nihayetinde dinin yok edilmesine neden olacağı” ifadeleri birebir yer almaktadır.²¹⁹ Bleda'nın karma evliliklerin yasaklanması gerektiği gibi fikirleri, doğal olarak bu evlilikleri teşvik eden bazı asimilasyonist yazarlar ile çelişmektedir. Bununla birlikte Bleda'nın yazdığı kitabın bazı bölümlerinin Holland arşivine girmesi, bir kitle iletişim aracı olan kitabın engizisyon belgeleri aracılığıyla Monarşi'yi nasıl etkilediğine ve toplu sürgünde nasıl etkin bir rol aldığına dair bir kanıttır.

Diğerlerinden birkaç sene sonra yazılan 4. bölüm (s. 485-578) III. Philip'in toplu sürgün fermanını haklı çıkarmayı amaçlamıştır. Kitap toplu sürgünü destekleyen yayınlar arasında çok önemli bir yer tutmuştur. Yayın özellikle 20. yüzyıl tarihçileri tarafından eleştirilmiş, ilk bölüm tarihçi Henry Charles Lea tarafından korku ve nefret yaymak ile itham edilmiş, Hristiyanlığın savunmasız insanlara acımasız yanlışlar yapan gaddar ve zalim bir din olarak kitapta sunulduğu iddia edilmiştir.²²⁰ Her ne kadar bir propagandacı olarak da tanımlanabilecek Bleda'nın kitabı eleştirilmiş olsa dahi, toplu sürgün kararının alınmasında bu kitap en etkili kitle iletişim araçlarından biri olmuş ve bu alanda önemli bir başarı sağlamıştır.

Bununla birlikte, Moriskolar ile ilgili iddia, dedikodu ve hurafeler (etiketleme ve ötekileştirmeler) kulaktan kulağa (zamanın kitle iletişim aracı olarak) halk arasında yayılmış, kilise tarafından Moriskolar aleyhine bir algı ve anti-propaganda aracı olarak kullanılmıştır.

Örneğin Piskopos Jaime Bleda, Inantado dükünün idaresindeki bölgede Moriskoları eğitmekle görevli olduğu 4 yılda yaşadıklarını şu şekilde kaleme

²¹⁹H.A.: İlgili arşiv belgesi ile ilgili Zayas'ın ilave açıklaması şu şekildedir: Burada “soy” ile “din” arasındaki bağ, bir diğer deyişle İspanya devletinde ırkçılığı ortaya çıkaran temel açıkça görülmektedir. “Soy” aileden ziyade “kan” üzerine kuruludur. İki farklı ırktan kimsenin evlenmesi halihazırda yasaklanmıştır. 16 Mayıs 1865 tarihinde çıkarılan yasayla III. Isabel tarafından bu yasak lağvedilmiştir. (Zayas, Belge: 40, s. 456-457).

²²⁰Thomas, D., Chesworth J., Bernabe Pons, L.F., Grodz, S., Loghin, E.G., Paun, R., Sajid, M., Tacchini, D., Thomson, A., (2017), age, 275-277.

almıştır: Bleda, bir gün Juan Vleyne isimli Morisko'nun çok üzgün olduğunu görerek kendisine bunun nedenini sorar. Morisko Juan ise cevaben, Morisko cemaatinin kendisine bir vazife verdiğini ve neticesinde teknesine aldığı eski Hristiyan yolcuları herhangi bir delile meydan vermeden öldürmesi gerektiğini anlattığını ifade etmiştir. Juan'ın açıklamasında teknedeki bel küreği ile yolcuların kafalarına arkadan vurmaları suretiyle onları öldürdükleri ve daha sonra cesetleri kuma gömdükleri ifade edilmiştir.²²¹

Bununla beraber Moriskoların sadece Hristiyanları öldürmekle kalmadıkları aynı zamanda onların “kanlarını da içtikleri” hurafesi uydurulmuştur. Bleda daha da ileri giderek, söz konusu cinayetlerin zaten savaşlar ve göç nedeniyle nüfusu azalan İspanya'nın insan sayısında önemli bir düşüşe neden olduğunu dile getirmiştir. Moriskolar adaletsizlikler ile beraber neredeyse tüm haklarını ellerinden alan, kendilerini köle düzeyine indirgeyen ve inançlarına saygı göstermeyen kanun ve geleneklere karşı da savaşmak zorunda kalmışlardır. Zorunlu olarak Hristiyanlaştırılmalarına rağmen engizisyon mahkemelerindeki yargılamalarında kanun önünde Mağribi (Berberi ve Arap melezi olan Müslüman halkların üyesi) olarak kabul edilmişlerdir. Hâlbuki 1525 yılında cebren din değiştirmeye zorlandıklarında I. Carlos, Hristiyanlara tanınan tüm hürriyetlerin Moriskoları da sağlanacağı sözünü vermiştir. Benzer bir adaletsizlik vergi konusunda da hüküm sürmüştür. Özetle engizisyon ve idareciler Moriskoları Hristiyanlaştırarak aynı zamanda tüm haklardan mahrum bırakarak onları köleleştirmek istemişlerdir.²²² Bleda zamanın kitle iletişim araçları olan kitaplar, hatıratlar ve mektupları ile Monarşiyi (iktidar) etkileyerek Moriskoların toplu sürgününde önemli bir rol oynamıştır.

3.2.2.3. Pedro Aznar Cardona

Pedro Aznar Cardona “Morisko sürgününün haklı gösteren gerekçeler ve Katolik Kralımız III. Philip'in yüksek Hristiyan değerleri” (*Expulsion justificada de los moriscos españoles y suma de las excelencias christianas de nuestro rey D. Felipe el catholico tercero de este nombre*) adlı kitabında (1612), Müslüman ve

²²¹Lea, H.C. (2011), age, 171-173.

Yahudileri aynı kefeye koyarak her iki dini de “Hristiyan düşmanı” olarak tanımlamıştır. İslam’ı yermek adına “Müslümanların Yahudilerin yapmış olduğu hataları sürdürdüklerine” dair görüş belirtmiştir²²³. Kitap her ne kadar toplu sürgünden (1609) 3 sene sonra kaleme alınmış olsa da, İspanya’daki Morisko varlığının rahatsızlığının ne derece ileri gittiğinin anlaşılması adına önemli bir yayındır. Kitabın 1612 yılında kaleme alınmasının bir diğer nedeni ise hala devam eden toplu sürgün sürecinde (1609-1614) iktidara destek vermektir.

Toplu sürgünü destekleyenlerden Aznar Cardona kitap aracılığı İslam’ı eleştirmek adına yerici ifadeler kullanmıştır. Cardona İslam inancındaki “mutluluk” tanımını alaya almış ve konu ile ilgili aşağıdaki alaycı ifadeleri kullanmıştır; Tanrı tek başına bir pınar olup, tüm gerçek keyfin, mutluluğun, hazzın ve sonsuz iyiliğin kaynağıdır... O bizi tüm hasmane, hüznü ve şeytani düşüncelerden korur... Hz. Muhammed mutluluğun yemeklerin lezzetlerinde, kıyafetlerin güzelliğinden, vücudun hazzında ve güzelliğinde, sağlıkta, güçte, itibarda, bahçelerde, mallarda bulunacağını söylemiştir..²²⁴

Cardona Hz. Muhammed’in yukarıda bahsedilen mutluluk ile ilgili görüşlerine katılmayarak insanların bu gelip geçici hallerden ve nimetlerden kolayca sıkılacaklarını ve bu durumun da “Hz. Muhammed’in bu nimetlerin mutluluk getireceğine dair anlayışı ile yanlış bir düşünce içinde olduğuna dair bir kanıt olduğunu” ifade etmiştir. Cardona bir insanın mutlu olduğu zaman ona büyük bir armağanın bu duygu olduğunu, dolayısı ile onun dışında başka bir nimet veya durum aramayacağını yazmıştır. Mutluluğun Latince kökenli bir kelimedenden (felicidad) geldiğini ve anlamının herhangi bir oyalanmaya mahal vermeyecek şekilde tamamı ile mutlu olmak anlamına geldiğini vurgulamıştır. Zamanı ve değeri kaybolan herşeyin sonu olduğunu ve mutluluğu getiremeyeceğini anlatmıştır.²²⁵ Cardona’nın kitabında yukarıda incelenen asimilasyon destekçisi Kur’an karşıtı yazarların İslam ve Hz. Muhammed ile ilgili olumsuz ifadelerinde benzerlikler

²²²Lea, H.C. (2011), age, 171-173.

²²³Aznar Cardona, P. (1612). *Expulsion justificada de los moriscos españoles y suma de las excelencias christianas de nuestro rey D. Felipe el catholico tercero de este nombre*. Huesca: Pedro Cabarte, II. fasıl, bölüm 15, folio 52.

²²⁴Aznar Cardona, P. (1612), age, I. fasıl, bölüm 8, folio 27-30.

²²⁵Aznar Cardona, P. (1612), age, I. Fasıl, bölüm 8, folio 27-28.

bulunmaktadır. Cardona kitabında Hz. Muhammed'in fikirleri olduğu bölümleri nereden ve hangi kaynağa göre alıntılıdığı bilinmemektedir. Dolayısı ile yazarın Hz. Muhammed'in sözleriymiş gibi bazı kavramları ortaya atıp sonra onları eleştirip kendi doğrularını açıklaması kendisi ile çelişmesine neden olmaktadır.

Toplu sürgünü destekleyenler, *Antialcoranes (Ortaçağ ve Erken Modern İspanya zamanında İslam'a saldıranlar)* fikrini desteklemişler ve Müslümanlar ile ilgili sadece olumsuz düşünceleri savunmuşlardır.²²⁶ Toplu sürgünü destekleyen diğer yazarlar gibi Cardona'da İslam'ı eleştirmiş ve Moriskoların İspanya'dan sürülmeleri için "sapkın mezhebin ülkeden atılması" tezi için bir kitle iletişim aracı olan kitap kanalı ile faaliyetlerde bulunmuştur.

3.2.2.4. Damián Fonseca

Bir diğer toplu sürgün savunucularından Damián Fonseca (d. 1573 – ö. 1627), "Yönerge ve talimat ile İspanya Moriskolarının adil sürgünü" (*Justa expulsion de los moriscos de España: con la instrucción, Roma, 1612*) adlı kitabında erken 16. yüzyılda Valencia ve Aragón'da geleceğe yönelik cereyan eden birçok doğa olayını tasvir etmiş ve bu felaketlerden Moriskoları sorumlu tutmuştur. 1602 yılında Aragón'da cennetin soyundan bir yangın geldiği belirterek şöyle demiştir; 1602 yılında Aragón'da cennetten büyük bir yangın inmiş ve Ambel adlı bir yerleşim birimini kül etmiştir. Cennetin bu şekilde kızmış olmasının nedeni hiç şüphesiz "kâfirlerin" (Moriskolar) dine aykırı (Hristiyanlık) hareketlerinden ve küfürbazlıklarından dolayıdır. Bu nedenle onlar (Moriskolar) cezalandırılmayı hak etmişlerdir.²²⁷

Kitapta başka bir hayali olayda; Valencia'da bir önceki olaydan hemen sonra dağın diğer tarafında, dört saat boyunca bazı tarafları kırmızı kan lekeleri ile dolu çok parlak bir bulut belirmiş ve yangın ile beraber bu durumun astrologlar ve olayı izleyenler tarafından Moriskoların Tanrı'nın isteği ile ateş veya kılıç zoruyla sürgün edilmeleri gerektiği şeklinde yorumlanmıştır.²²⁸

²²⁶Magnier, G. (2010), age, 151.

²²⁷Magnier, G. (2010), age, 167-168.

²²⁸Magnier, G. (2010), age, 168.

Görüldüğü üzere her doğal afet Moriskolara atfedilmiş ve kamuoyu da Moriskolara karşı anti-propaganda yöntemi ile kışkırtılmıştır. Yaşanan bir doğal afet dahi bir kitle iletişim aracı olan kitapta ötekileştirme ve etiketleme aracı olarak kullanılmıştır.

Valencia'nın Gandía kasabasında meydana gelen şiddetli bir deprem Fonseca tarafından şu şekilde yorumlanmıştır; Krallıktaki (Valencia) en kalabalık ve kötü Morisko nüfusunun yaşadığı Gandía kasabası ve çevresinde birçok dehşet verici deprem yaşanmış ve birçok yerde toprak yarılmıştır. Bu durum Dathan ve Abiron'ları (burada Moriskolar, Hz. Musa'ya karşı ayaklanan Eliab'ın oğlu Dathan ve Abiron'a benzetilmiştir. Dathan ve Abiron Tanrı'ya karşı çıkmaları sonucunda toprak tarafından yutulmuştur) toprağın yutmak istemesine benzetilmiştir.²²⁹

Yine benzer şekilde, olağan doğal afetler dönemin kitle iletişim aracı olan kitaplarda Moriskoları dışlayıcı bir dille tasvir etmiş ve ötekileştirici, damgalayıcı, etiketleyici bir propaganda aracı olarak kullanılmıştır. Kuşkusuz bu tür örneklerin Moriskoların en yoğun olarak yaşadığı köy ve kasabalarda cereyan etmesi, onları Hristiyan nüfus ile daha fazla karşı karşıya getirmek ve hâlihazırdaki önyargıları artırmaktır.

Doğal afetler ile Moriskoları ilişkilendiren Fonseca bir başka örneği şu şekilde vermiştir. En sonunda 1603 yılının Eylül ayında Castellón del Duque adlı Morisko bölgesinde “tavuk yumurtası büyüklüğünde dolu tanelerinin gökten yağmaya başlaması” Fonseca'nın metninde aşağıdaki şekilde yansıma bulmuştur; 13 Eylül 1603 tarihinde bir Morisko bölgesi olan Castellón del Duque'un Albaida de Valencia adlı kasabasında yaşayanların tümü ana meydanda toplanmış ve bir olay ile ilgili konuşmaya başlamışlardır. Kalabalıktan birisi “eğer doğruyu söylemiyorsam beni kasırga telef etsin” şeklinde söylenmiştir. Bu olayın akşamı gökyüzü sakin bir şekilde iken kalabalıkta hala kasaba meydanındayken aniden kara bir bulut belirmiş ve kara bir fırtına bulutuna dönüşmüştür. Bu durumdan sonra gökten tavuk yumurtası kadar büyük dolu taneleri yağmaya başlamıştır.²³⁰

²²⁹Magnier, G. (2010), age, 168.

Fonseca'nın itham ettiği gibi, vahiyssel bu tür korkular Moriskoların “küfre sapmaları ve kâfirlik etmeleri” nedeni ile Tanrı'nın kızgınlığının bir işareti olarak tasvir edilmiştir. Bu kızgınlığın işareti de Moriskoların İspanya'dan sürgün edilmeleridir²³¹. Katolik yazarlar tarafından Morisko karşıtı hurafeler uydurularak Hristiyan halk nezdinde Morisko karşıtı anti-propaganda yapıldığı gözlemlenmiştir. Bu durumun da önce kilise ile başlayan daha sonra kraliyet ve asilzadeler ile devam eden Morisko karşıtlığının uygulanan propaganda ve kitle iletişim araçları yoluyla halka da sirayet ettiği görülmektedir.

3.2.2.5. Marco de Guadalajara y Xavier

Bir Fransisken Rahibi olan Marco de Guadalajara y Xavier 1560 yılında Zaragoza'da doğmuştur (d. 1560 – ö. 1631). Moriskoların ülkeden sürgün edilmelerini destekleyenlerden biri olan Guadalajara y Xavier, “Hz. Muhammed'in anne ve babasının putperest olduklarını” iddia etmiş, “annesini ise Yahudilikle ilişkilendirmek” istemiştir. Toplu sürgünü destekleyenlerden Jaime Bleda da aynı iddiayı ortaya atmıştır. Bu suçlama ortaçağ'da çok fazla tekrar edilen bir durumdur.²³²

1613 yılında Nicolás Asiain tarafından Pamplona'da basılan ve Moriskoların toplu sürgününü savunan “İspanya'daki Moriskoların anılmaya değer adil sürgünü” (*Memorable Expulsion y Justissimo Destierro de los Moriscos de España, 1613*) adlı kitabı kaleme almıştır. Kitap gösterişli ve özgün bir metinden ziyade, farklı yerlerden alınan sürgün ile ilgili kesinti matbaa kâğıtlarından meydana getirilmiştir. Kitabın giriş bölümünde Guadalajara ve Xavier, Valencia'lı tarihçi Gaspar Escolano, Cizvit tarikatı mensubu ve aynı zamanda azizlerin biyografisini yazan Pedro de Ribadeneyra, Bleda ve Ribera gibi yazarları kitabında esas aldığını peşinen kabul etmiştir. Guadalajara y Xavier kitabında ağırlıklı olarak yukarıda belirtilen yazarlardan alıntılar yapmış, toplu sürgünün önemli belge ve yazışmalarını kitabına eklemiş ve kendi özgün fikirlerinden nispeten daha az

²³⁰Magnier, G. (2010), age, 169.

²³¹Magnier, G. (2010), age, 170.

²³²Guadalajara y Xavier, M. (1613). *Memorable Expulsión y Justissimo Destierro de los Moriscos de España*. Florida: HardPress Publishing, 31.

bahsetmiştir. Bunun nedenini kitabın yazılma gayesinin “Morisko sürgününü geniş kitlelere duyurmak ve kitapları alamayanlara bu belgeleri aktarmayı amaçlamak olduğunu” dile getirmiştir²³³. Yazarın burada incelenmeyen bir diğer kitabı “Ricote Vadisine Kadar Castilla Moriskolarının Hainlikleri ve Sürgünleri”dir (*Prodicion y destierro de los Moriscos de Castilla, hasta el Valle de Ricote, Pamplona, 1614*). Yazarın alıntılar yaparak kaleme aldığı bu kitabını yazma amacı, hükümetin aldığı toplu sürgün kararını haklı göstermek, kamuoyu nezdinde bu kararı meşrulaştırmak ve bu yönde propaganda yapmak şeklinde değerlendirilebilir.

3.2.3. Kültürel Asimilasyon ve Propaganda Amacıyla Yazılan İlmihal Kitapları

Kültürel asimilasyon amacıyla yazılan ilmihal kitaplarının başlıcaları 4 yazar tarafından kaleme alınmıştır. Araştırmada söz konusu 4 yazarın 2 tanesinin (Pedro de Alcalá ve Martín Pérez de Ayala) ilgili kitapları incelenmiştir. Yazarlar sırasıyla şu şekildedir:

1. Pedro de Alcalá (d. 1455 – ö. 1508), (Rahip), “Tatlılıkla Arapça Öğrenme Sanatı” (*Arte para ligeramente saber la lengua arauiga*, 1505 yılında Granada’da basılmıştır) ve “İspanyolca-Arapça sözlük” (*Vocabulista arauigo en letra castellana*, 1505 yılında basılmıştır).
2. Francisco de Navarra (d. 1498 – ö. 1563), (Engizitör ve daha sonra Valencia Başpiskoposu, 1556-1563), Hristiyan Doktrininin Adımlarını Öğretmek için Okuma Kitabı” (*Cartilla y breu instructio de la doctrina Christiana*, 1571 yılında basılmıştır)
3. Martín Pérez de Ayala (d. 1504 – ö. 1566), (Valencia Başpiskoposu, 1564-1566), “Moriskoları eğitmek amacıyla Arapça ve Kastelyanca dillerinde Hristiyan Doktrini” (*Doctrina cristiana en lengua arabica y castellana para instrucción de los moriscos*, basım 1566)
4. Avusturyalı Jorge (d. 1504 – ö. 1557), (Valencia Başpiskoposu, 1538-1539), “Valencia Krallığı’nda Yaşayan yeni Hristiyanlar için Talimat ve Buyruklar” (*Les instructions e ordinacions per als novament convertits del regne de Valencia*, basım 1540).

Bauman’a göre “kültürel asimilasyon:

“Özünde bireysel bir ödev ve etkinlikti. Hâlbuki hem siyasal ayrımcılık hem de siyasal özgürleşme, ‘yabancı’ (ya da dışlanan) cemaate kolektif olarak atfediliyordu. Kültive olma, cemaatin çeşitli kesimlerinde farklı boyut ve

²³³Kimmel, S. (2015). *Parables of Coercion: Conversion and Knowledge at the End of Islamic Spain* (1. Baskı) Chicago ve Londra: The University of Chicago Press, 164-165.

hızlarda gerçekleşeceği için, görece arkada kalanlar ileridekilerin çabalarını boşuna çıkaracaktı. İlerlemiş kesimler, pratikte asla kaçamayacakları bir müphemlik tuzağına düşmüşlerdi. Cemaatle bağları koparmak kendilerini bu açmazdan kurtaramıyordu. Çünkü kabul için istenen kolektif olgunluk, tıpkı bir köprünün taşıma kapasitesi hesabında olduğu gibi, en zayıf kesimin kalitesiyle ölçülüyordu. Öte yandan, kültive olmuş kişilerin yerli cemaatin bir bütün olarak kültürel dönüşümünü hızlandırmak amacıyla, egemen kültürün bir misyoneri ya da kültür elçisi olarak hareket etmeleri ise, onların, asimile olmamış cemaat kesimleriyle akrabalığının onaylanması olarak yorumlanıyordu. Bu, cemaatin kültive olmuş kesimiyle 'kültürel olarak yabancı' kesimler arasındaki kader ortaklığını güçlendiriyor, siyasal kabulün zaten katı olan koşullarını iyice katılaştırıyordu...Asimilasyon, evet, faillerini kendi orijinal cemaatlerinden koparıyordu; fakat egemen ulus tarafından tam ve koşulsuz kabul edilme sonucunu da doğurmuyordu. Asimile olanlar, esefle, aslında yalnızca asimilasyon sürecine asimile olduklarını fark ediyorlardı. Sorunlarını, endişelerini ve takıntılarını yalnızca asimile olan öteki insanlar paylaşıyordu. Orijinal cemaatlerinden kopan ve eski toplumsal ve ruhsal yakınlıklarını yitiren bun insanlar, başka bir cemaate, yani 'asimile olanlar cemaati'ne giriyorlardı..."²³⁴

Bauman'ın Nazi Almanya'sında yaşayan Yahudilerin Holokaust öncesi tecrübe ettikleri asimilasyon süreci Moriskolarınki ile benzerlikler taşımaktadır.

Kitapların ilki Granada'nın günlük konuşma dilinde Pedro de de Alcalá'nın kaleme almış olduğu "Tatlılıkla Arapça Öğrenme Sanatı" (*Arte para ligeramente saber la lengua arauiga*, 1505 yılında Granada'da basılmıştır) adlı bir dilbilgisi kitabıdır. İlkinin tamamlayıcısı olan ikinci kitap ise "İspanyolca-Arapça bir sözlük"tür ("Vocabulista arauigo en letra castellana", 1505 yılında basılmıştır).

Kültürel asimilasyon amacı ile yazılan ilmihal kitapları arasında engizitör ve daha sonra Valencia Başpiskoposu olan Francisco de Navarra tarafından kaleme alınan "Hristiyan Doktrininin Adımlarını Öğretmek için Okuma Kitabı" (*Cartilla y breu instructio de la doctrina Christiana*) 1571 yılında basılmıştır. Navarra ve diğer kültürel asimilasyonist yazarların ortak noktaları 1540-1566 yılları arasında engizisyonun Valencia'daki Morisko karşıtı saldırılarına karşı Moriskoları uzlaştırıcı ve gönül alıcı şekilde asimile ederek bu duruma bir cevap vermektir.²³⁵

²³⁴Bauman, Z. (2003). *Modernlik ve Müphemlik* (Çev. İsmail Türkmen). İstanbul: Ayrıntı Yayınları (Eserin orijinali 1991'de yayımlandı), 185-186.

²³⁵Thomas, D., Chesworth J., Azumah J., Grodz S., Newman A., Pratt D. (2014), age, 213.

Yüksek rütbeli Katolik papazı Martín Pérez de Ayala (d. 1504 – ö. 1566) tarafından yazılan “Moriskoları eğitmek amacıyla Arapça ve Kastelyanca dillerinde Hristiyan Doktrini” (*Doctrina cristiana en lengua arabica y castellana para instrucción de los moriscos, basım 1566*) adlı kitap ile ölmeden önce önemli bir bölümünü kaleme aldığı “Yeni Hristiyanların yani Moriskoların eğitimi için Katoliklik”, (*Catecismo para instrucción de los nuevamente convertidos de Moros, basım 1599*) adlı 2 ilmihal kitabı bulunmaktadır.²³⁶

Valencia Başpiskoposu Avusturya’lı Jorge (Antonio Ramirez de Haro tarafından kendisine yardım edilmiştir) tarafından yazılan “Valencia Krallığı’nda Yaşayan yeni Hristiyanlar için Talimat ve Buyruklar” (*Les instructions e ordinacions per als novament converitits del regne de Valencia*) adlı kitaptır ve 1540’larda çıkmıştır²³⁷. Yukarıda belirtilen yazarlar arasından Pedro de Alcalá ve Martín Pérez de Ayala’nın kitapları aşağıda incelenmiştir.

3.2.3.1. Pedro de Alcalá

Granada’nın günlük konuşma dilinde Pedro de Alcalá’nın kaleme almış olduğu “Tatlılıkla Arapça Öğrenme Sanatı” (*Arte para ligeramente saber la lengua arauiga, 1505 yılında basılmıştır*) bir dilbilgisi ve dini metinler kitabı olarak rahipler için (Hristiyanlığı Moriskolara anlatabilmeleri için) tasarlanmıştır. Metinlerin çoğunun İspanyolcası solda, Arapça tercümesi ise sağda yer almaktadır. Toplam 96 sayfa olan kitap, Hristiyan dini metinleri, vaazları ve soru-cevaplı dini öğretileri (ilmihal) anlatmıştır. Bu dini metinlerde “Allah”-“Tanrı” anlamında, “mihrab”-“kilise mihrabı (*altar*)” anlamında ve “namaz (*salat*)”-“ayin” ile eşanlamlı olarak kullanılmıştır. İslam’dan Hristiyanlığa geçenlerin bu kelimelere hâlihazırda aşina oldukları varsayılmış ve bu durumun Katolikliği kabul edenlerin yeni adetleri uygulamalarını kolaylaştıracağı düşünülmüştür. İslam’dan Hristiyanlığa gönüllü geçiş için ilk toplu vaftizlerin yapıldığı 1500 yılında Katolikliği öğreten misyonerlerin dil konusunda yardıma ihtiyacı olmuştur (daha sonraki yıllarda toplu vaftizler gönüllülük esasına göre değil zorunlu hale gelmiştir).²³⁸ Dolayısı ile bu kitap

²³⁶Thomas, D., Chesworth J., Azumah J., Grodz S., Newman A., Pratt D. (2014), age, 212.

²³⁷Thomas, D., Chesworth J., Azumah J., Grodz S., Newman A., Pratt D. (2014), age, 213.

²³⁸Thomas, D., Chesworth J., Azumah J., Grodz S., Newman A., Pratt D., (2014), age, 75-76.

sayesinde rahipler misyonerlik faaliyetlerine kolayca devam etmişlerdir. Örnekte de görüleceği üzere kitle iletişim aracı olan kitap kullanılarak asimilasyon politikaları uygulanmıştır. Bu şekilde zamanın kitle iletişim aracı olan baskılı yayınlar “Arapça ilmihal” kitapları adı altında bir propaganda aracı olarak kullanılmıştır.

Granada'nın ilk Başpiskoposu Hernando de Talavera (d. 1428 – ö. 1507) 1493 yılında Moriskoları ikna etmek ve gönüllü dönüşümlerini sağlamak için rahiplere Arapça öğrenmelerini emretmiştir. Talavera'nın talimatı ile rahip Pedro de Alcalá (d. 1455 – ö. 1508) ilkinin tamamlayıcısı olan ikinci kitabını İspanyolca-Arapça bir sözlük (*Vocabulista arauigo en letra castellana, 1505 yılında basılmıştır*) kaleme almıştır. Alcalá rahiplerin misyonerlik faaliyetleri konusunda Moriskolar ile daha rahat iletişim kurması için dilbilgisi bölümünü yazmıştır. Kitap Arapça'yı Latin harfleri ile birleşik kaleme alan öncü eser olması açısından önem taşımaktadır.²³⁹ Ayala'nın kaleme almış olduğu kitaplar kültürel asimilasyon ve Hristiyan propagandası yapması açısından önem taşımaktadır.

3.2.3.2. Martín Pérez de Ayala

Yüksek rütbeli Katolik papazı Martín Pérez de Ayala (d. 1504 – ö. 1566) sırasıyla Guadix Piskoposluğu (1548-1560), Segovia Piskoposluğu (1560-1564) ve Valencia Başpiskoposluğu (1564-1566) görevlerinde bulunmuştur.

Hristiyan öğretilerini yaymak ve Moriskoları eski dinlerinden koparıp yeni dinlerine alıştırmak ve ısındırmak amacıyla yazılan ilmihal kitapları arasında önemli bir yer tutan Martín Pérez de Ayala'nın birbirini tamamlayıcı iki önemli kitabı bulunmaktadır. Bu kitaplardan birincisi özellikle rahiplere yönelik olarak bir “okul okuma kitabı” şeklinde kısa bir Arapça-İspanyolca el kitabı olarak yazılan “Moriskoları eğitmek amacıyla Arapça ve İspanyolca dillerinde Hristiyan Doktrini” (*Doctrina cristiana en lengua arabica y castellana para instrucción de los moriscos, 1596*) adlı kitaptır (kilise ve ayinlerde okuncak Hristiyan duaları ile ayinlerde takınılacak hallerden bahsetmektedir). İkincisi ise kendisinin ölümünden

²³⁹Thomas, D., Chesworth J., Azumah J., Grodz S., Newman A., Pratt D., (2014), age, 76.

önce büyük bir bölümünü kaleme aldığı “Yeni Hristiyanların yani Moriskoların eğitimi için Katoliklik” (*Catecismo para instrucción de los nuevamente convertidos de Moros, 1599*) adlı kitaptır. Kitabın sonunda Valencia diyalektiği ile Arapça tercümesi mevcuttur. Ayala'nın bu kitabı bir rahip ile Morisko arasındaki diyalogu anlatmaktadır. Morisko kitapta rahibin öğrencisi konumundadır.²⁴⁰ Bu kitabı Ayala'nın yazmış olmasına rağmen, kendisinin vefatı nedeniyle Juan de Ribera'nın kitabı derleyip yayınlaması nedeniyle bu yayına Ribera bölümünde yer verilmiştir. Bu da asimilasyon için kullanılan bir iletişim aracıdır.

3.2.4. Kur'an-ı Kerim ile Arapça Kitapların Yasaklanması ve Yakılması

Kur'an-ı Kerim bu dönemde Müslümanların ve daha sonra Moriskoların dinlerini ve kültürlerini sürdürmeleri için kullandıkları ve takip ettikleri en etkili iletişim araçlarından bir tanesi olmuştur. Dolayısı ile Moriskoların asimilasyonu için en başta kutsal kitapları olan Kur'an-ı Kerim'in ve diğer Arapça kitapların (İslam hukuku ve sünnet içeren) yok edilmesine ihtiyaç duyulmuştur.

Holland arşivinde yer alan ilgili belgede, Moriskoların Kur'an-ı Kerim ile olan kuvvetli bağlarına dikkat çeken ilgili yazışmada; “Hristiyan kutsal dinine karşı genel bir nefret ve tiksinti beslemekte oldukları ve Kur'an-ı Kerim'in hurafelerine sevgiyle bağlı kaldıkları ve bu sevgi ve nefretin sebeplerinin her birinin kabiliyetlerine ve fakihlerinin onlara öğretmiş olduğu yalanlara bağlı olarak kişiden kişiye değişim gösterdiği” yazılmıştır. İlaveten bir bildiri de “Kutsal inancı reddeden özellikle Hz. Muhammed'in ve onun Kur'an-ı'nın dini dâhil her türlü mezhep/dinin boşuna ve yalan olduğu ve öğretmiş olduğu saçmalıklardan dolayı her adımda kendi kendiyi çelişmekte ve yok oluşa sürüklendiği”²⁴¹ ifade edilmiştir. Arşivde Moriskoların Kur'an'a ne derece güçlü bağlar ile sarıldıkları ifadeleri göz önünde bulundurulduğunda din konusunda bir iletişim aracı olan ve kültürlerini koruma ve sürdürme kanalı olan kitap (Kur'an) ile Moriskoların iletişiminin kesilmesi gerektiği

²⁴⁰Perceval, J.M. (2017), agm, 19.

²⁴¹H.A: Zayas'ın verdiği bilgiye göre III. Philip'e yönelik sekreter tarafından kaleme alınmış anonim bir bildiri. Bildiriye gönderen kimsenin önemli bir şahıs olduğu ve bu önemli konuma gelmeden önce vaaz veren ve misyonerlik faaliyetlerinde bulunan bir cizvit olduğuna kesin gözüyle bakılmaktadır (Zayas, Belge: 43, s. 517, 518 ve 525).

yetkililer tarafından fark edilmiş ve gerekli tedbirler (yakma/imha etme gibi) alınmıştır.

Granada'nın işgalinin (1492) akabinde uygulamaya konan Hristiyanlaştırma faaliyetleri çerçevesinde dönemin Granada Başpiskoposu Kardinal Jiménez de Cisneros'un (d. 1436 – ö. 1517) (ilk Granada Başpiskoposu olan Hernando de Talavera'nın Moriskolara karşı nispeten ılımlı politikalar izlemesinden sonra göreve atanmıştır) biyografisini kaleme alan kişiler, kendisinin bulduğu her Arapça kitabı yaktığına (kitaplar Müslüman din adamları tarafından şehir meydanına getirilmeye zorlanmış ve açıkta yakılan ateş ile imha edilmiştir) dikkat çekmişlerdir. Muaf tutulan kitaplar sadece bilimle (ilaç, tıp vs.) ilgili olan ve bizzat Kardinal Cisneros tarafından Alcalá Üniversitesi'ne gönderilen kitapları içermiştir. Söz konusu hadise, Cisneros'un kişisel tarihsel kayıtlarında övgü ile yer almış, başka bir bilimsel kaynakta görülmemiştir. Bu nedenle kitap yakma olayının tam kapsamı bilinmemekle birlikte hangi kitapların yakıldığı da netleşmemiştir. İspanya'daki baskı ve sansür döneminin başlangıcı olarak kabul edilebilecek Ekim 1501 yılındaki bir Kraliyet fermanı Granada Krallığındaki her Kur'an kopyasının yakılmasını emretmiştir (*Ladero Quesada, Los Mudejares de Castilla en tiempos de Isabel I, 1969*). 1511 yılında ise Kraliçe Joanna İslam hukuku ve sünnet içeren tüm Arapça kitapları yasaklamıştır. Ancak Kraliçe, tıp ve tarih ile ilgili eserlerin hukuki yetkililerin incelemesinden sonra korunmasına karar vermiştir. Granada'da görülen 1550-1571 yılları arasındaki engizisyon davalarında birçok Morisko evinde Kur'an ve dini kitaplar bulunduğu için engizisyon mahkemelerinde yargılanmıştır.²⁴² Yargılamalarda türlü türlü işkence teknikleri uygulanmış ve dünya tarihine kara bir leke olarak işlenmiştir. Tarih bölümünde (Kütüphaneler) de belirtildiği üzere Granada'yı teslim alan Kral Ferdinand'ın bir milyondan fazla kitabı yakıt/ısınmak amacıyla kullanmış olduğuna, ilim ehli kesin gözüyle bakmaktadır.²⁴³

"Cisneros kitap katliamını gerçekleştirerek Moriskolar'ın kültür ve tarihleriyle olan ilişkilerini koparacağını düşünmüştür. Sosyal hayatın kurulması ve devam

²⁴²García-Arenal, Mercedes. ve Rodríguez-Mediano, Fernando. (2013). *The Orient in Spain. Converted Muslims, the Forged Lead Books of Granada, and the Rise of Orientalism*. (Çev. Consuelo López-Morillas). Leiden ve Boston: Brill, Hotei Publishing. (Eserin orijinali 2010'da yayımlandı), 41-42.

²⁴³Ziya Paşa (2012), age, 527-528.

ettirilmesinde en önemli araç olan dilin/Arapça'nın yasaklanması Moriskolar'ın toplumsal iletişimine vurulan önemli bir darbe olmuştur."²⁴⁴

3.3. Dil ve İsimler Aracılığı ile Uygulanan Asimilasyon/Propaganda

Bir iletişim aracı olarak dil çok önemli ve etkilidir. İnsan her daim düşünce ve duygularını diğerlerine anlatmayı, kendisini ifade etmeyi ve içindekini dışa vurmaya arzu eder. Bu arzu insanın sosyal bir varlık olmasından kaynaklanmaktadır. İnsanın kendisini ifade etmesinin birçok yöntemi bulunmasına rağmen, bunların içindeki en kusursuzu dil ile yapılan ifadedir. Dil ile yapılan anlatım konuşarak ve yazarak hayat bulabilir. Yazı bulunmadan önce insanlar her çeşit duygu, düşünce, arzu, düş, mutluluk ve karşı karşıya kaldıkları kötü durumları diğerleri ile paylaşmışlardır. Bu durumlar ile ilgili şiirler, destanlar ve türküler dile getirmişlerdir. Birçok halk edebiyatı eserleri sözlü olarak dile getirilmiştir.²⁴⁵

İletişimin temel amacı dildir. Sözlü ve yazılı iletişimin temel varlığı dil olup, şekli yazı ve konuşmadır. Farklı bir ifade ile dil olmadan sözlü ve yazılı iletişimin olması mümkün değildir. Toplumun tamamının anlaşabildiği bir durum dil olmadan mümkün olamaz. Dilin gelişimi ilk defa söz ve konuşma ile gerçekleşmiştir. Zamanla dil kültürün önemli bir parçası haline gelmiş ve kültürü oluşturan ve nesilden nesile aktaran bir araç haline gelmiştir. İnsanlar arasındaki iletişimi dil kurar, bilgiyi dil aktarır ve düşüncenin oluşumunu ve aktarımını dil sağlar. Bireyin içinde doğup büyüdüğü toplumda benimsediği kültürden beslenerek ailesinden öğrendiği ve konuştuğu dile anadil denmektedir. Bu dil sonraları arkadaş çevresi ve eğitim ile ilerler.²⁴⁶

İnsan ilişkilerinin temeli dile dayanmaktadır. Bu nedenle tüm hayat tecrübesi kaçınılmaz olarak dile yansır. Dil insanın varoluş biçiminin ifadesidir. Dil olmadan insanın sosyalleşmesi ve diğer insanlarla ortak bir dünya kurması sağlanamaz. İnsan dil vasıtasıyla diğer insanlar ile anlaşarak onlar ve kendisi arasında birleştirici ilişkiler temin edebilmektedir. Dil olmasaydı her kuşak kendi dönemi

²⁴⁴Bilgin, F., (2014), agm, 60.

²⁴⁵Özkan, M. (2010), age, 53.

²⁴⁶Aziz, A. (2012), age, 77-79.

içerisinde hapis olacak ve insan tarihi bir özelliğe sahip olamayacaktı. Gerçekleştirilenler ve kazanılanlar sadece dil vasıtasıyla ilerleyebilmekte ve muhafaza edilmektedir. Dil yazı aracılığı ile kalıcılığı sağlar.²⁴⁷ İletişim meydana getirilen anlamların diğer kişiler ile paylaşımıdır yani bir “nakletmedir”. Dil bir araç olarak söz konusu paylaşım esnasında mesajların diğerlerine nakledilmesi görevini yerine getirir. Ortak bir etkileşim süreci olan iletişimin sağlanması dil olmadan mümkün olamaz ve meydana getirilen iletiler diğerlerine nakledilemez. Bu çerçevede iletilerin naklini mümkün kılan dil, kişiler arasında iletişimin yapılabilmesini sağlayarak fonksiyonunu ve anlatma kabiliyetini kendi yapısında oluşturduğu endikatörler ile yerine getirir.²⁴⁸

Asimilasyon konusunda aşılması gereken en önemli sorunlardan biri dil olmuştur. Görüldüğü gibi Moriskoların asimilasyon aracı olarak dilleri yok edilmiştir. Dilin yok edildiği bir ortamda nesilden nesile aktarılan dini (dualar, din bilgileri, ayetler), kültürel (masallar, hikâyeler, efsaneler, şarkılar, türküler) ve geleneksel (halk dansları, adetler, atasözleri ve deyimler) bilgiler kesintiye uğrayarak Müslümanlık ve İslam kültürü ile bağların kesilmesi amaçlanmıştır. Bu şekilde dilleri yok edilen Moriskoların yeni dilleri olan İspanyolca (Kastilyanca) ile yeniden yoğrularak Hristiyan-İspanyol kültürü ile yetiştirilmeleri ve eski alışkanlıklarını terk etmeleri (yeniden kimliklendirilmeleri) amaçlanmıştır.

Bununla birlikte dil Moriskoların iletişimini ve nesillerinin devamını sağlayan en önemli kitle iletişim aracı olmuştur. Bu nedenle kitle iletişim aracı olan dilin (Arapça) ortadan kaldırılması gerekmiştir. Bu durum 16. yüzyıl Morisko Granada liderleri ve toplumu için bir toparlanma konusu olmuştur. Öncelikle dil din ile ilişkilendirilmiştir. II. Alpujarras (1568-1571) isyanında bulunan Morisko liderlerinden Aben Daud, “Kim Arap dilini kaybederse o dinini de kaybeder” demiştir. Bernard Vincent’in “*Reflexion documenta*” adlı eserinde belirttiği gibi Kral V. Charles’ın ablası Prenses Leonor’un papazı Diego de Ordanez, “lanetli mezhebin (İslam) Muhammed’in dili konuşuldukça devam edeceği” konusunda şikâyetini dile getirmiştir. Birçok kişiye göre de sorunun merkezi bu olmuştur. Bu

²⁴⁷Özkan, M. (2010), age, 14-16.

²⁴⁸Yalçın, K. S., ve Şengül, M. (2007). “Dilin İletişim Süreci İçerisindeki Rolü ve İşlevleri”. *Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları*, Volume: 2/2, pp. 751-752.

aşamada A. García Pedraza'nın alıntılacağı mektupta: Katolik Başpapazı Pedro de Deza'nın IV. Gandía Dükü Francisco de Borja'ya Mayıs 1561'de yazdığı mektuptan bir alıntı yapmak uygundur. (Sadece iletişimin değil inancın ve kültürel devamlılığın da önemli araçlarından birisi olan dilin asimilasyonun önündeki en büyük engellerden olduğu incelenen dönemin din adamları tarafından da dile getirilmiştir. Yazılı metinlerde de bu açıkça vurgulanarak önlem alınması istenmektedir): Sevgi ve nezaket ile bu insanlardan geçmiş geleneklerini terk etmeleri ve kutsal inancımıza boyun eğmeleri ve gereklerini yapmaları için birçok yöntem denendi. Dil konusuna özel önem atfedildi özellikle dilin en zor ve en önemli konu olması hasebiyle... Dolayısıyla bu şehrin Krallıktaki en önemli şehir olması ve örnek alınacağı ve diğerlerinin bu şehri izleyeceği nedeniyle büyük emek burada harcanmalıdır.²⁴⁹

Mektupta da yazıldığı üzere aşılması gereken en önemli sorun dildir. Mesele sadece din değil, aynı zamanda Arapça'nın büyülerin, sihirli sözlerin ve tılsımların dili olması ve bu dili kullananlara garip ve endişe verici bir güç vermesi olmuştur. Arapça olağandışı bilginin, aynı zamanda yeni Hristiyanların (Moriskoların) eski Hristiyanlara karşı kullandığı "komplo ve aldatmanın" dili olarak varsayılmıştır. Barbar ve her kelimesi rahatsız edici olarak kabul edilmiştir. Din adamı Bartolomé de Las Casas'a göre Hristiyanlar Arapça duymaktan rahatsız olmuşlar ve bu dili otomatik olarak Müslüman statüsü ile bağdaştırmışlardır. Granada gibi bir şehirde bu dili İslam ile bağdaştırmak oldukça olağan sayılmıştır. Hristiyanların Arapça'yı duymaları bile konuşanları şüpheli sınıfına koymuş, "imha edilmesi gereken Hristiyan olmayan geçmiş" akıllara getirmiştir.²⁵⁰ Anlaşıldığı üzere Arapça ve bu dili konuşan Morisko nüfusu genel toplumda kabul görmemiş ve hedef haline getirilmiştir. Araştırmada incelenen Holland arşivindeki ilgili belgelerde dilin asimilasyon aracı olarak kullanılması çerçevesinde, "kâfirlerin (Moriskolardan bahsediliyor) çok sayıda bulunduğu bölgelerde din adamları için manastırların hazırlanması gerektiği ve din adamlarının bu insanlarla daha rahat iletişim kurabilmesi için Arapça'yı öğrenmelerinin etkili olacağı" yazılmıştır. İlâveten arşivdeki ilgili belgede "bazı durumlarda, belirli hileler ve şiddete başvurarak eski Hristiyanların dilini (İspanyolca) Moriskolara öğretmek gerektiği, Hristiyan

²⁴⁹García-Arenal, M. ve Rodríguez-Mediano, F. (2013), age, 47.

öğretilerine katılmalarını sağlamanın gerekli görülebileceği belirli yaşı geçen Morisko çocukların bu öğretileri benimsemedikleri takdirde ailelerinden uzaklaştırılıp başka yerlere gönderilmesi gerektiği ya da aileleri onlar öğrenene kadar her ay belirli miktarda para cezası vermekle yükümlü tutulması gerektiği”²⁵¹ yazılmıştır. Bununla birlikte arşivde yer alan ilgili belgede dil aracılığı ile asimilasyon politikaları çerçevesinde “Moriskoların geleneksel cenazelerinin, dillerinin, kıyafetlerinin, kasaplarının, vaftiz annelerin, camilerinin ve hamamlarının izlerinin silinmesi için Morisko çocuklarının Hristiyan dilini bilmeleri gerektiği”²⁵² vurgulanmıştır. Engizisyon bildirilerinden de anlaşılacağı üzere Morisko çocuklarının ve genel anlamda Moriskoların dönüşümünü hızlandırmak amacıyla bir iletişim aracı olan dilin erken yaşta silinmesi amaçlanmıştır.

Yazıya müdahale ve yasaklamanın asimilasyonda kullanılan bir yöntem olarak kullanılmasına örnek olarak 1526 yılının Aralık ayında Engizisyon mahkemesinin Jaén (E.A. Ceyyan) şehrinden Granada’ya taşınması ile uygulamalar yeniden şekillenmiş ve bunun neticesinde Granadalı Moriskoların Arapça konuşmaları, yazmaları, Arap kıyafeti giymeleri ve Arapça isimler kullanmaları yasaklanmıştır.²⁵³ Kral V. Charles, topraklarında ikamet etmekte olan ve sayıları 70 ila 80 bin arasında bulunan Moriskoların bir anda Hristiyanlığa alışmalarını beklememiş (bölgedeki papazların sayısının da yetersiz olması nedeniyle) ve bir geçiş süreci (*İspanyolca: periodo de gracia*) yaşanacağını düşünmüştür. Sonuç itibarıyla Valencialı Morisko temsilcileri ile yapılan görüşmeler neticesinde Moriskolar tarafından ödenen 40 bin dukat karşılığında Kral V. Charles, engizisyon’un 40 yıl boyunca Morisko cemaatine karşı herhangi bir yargılamada bulunmayacağı konusunda mutabık kalmış ve bu toplumun geleneksel kıyafetlerini giymesini ve Arapça dilini kullanmasına 10 yıl boyunca

²⁵⁰García-Arenal, M. ve Rodríguez Mediano, F. (2013), age, 47-49.

²⁵¹H.A.: Zayas’ın verdiği bilgiye göre III. Philip’e yönelik sekreter tarafından kaleme alınmış anonim bir bildiridir. Bildiriyi gönderen kimsenin önemli bir şahıs olduğu ve bu önemli konuma gelmeden önce vaaz veren ve misyonerlik faaliyetlerinde bulunan bir cizvit olduğuna kesin gözüyle bakılmaktadır (Zayas, Belge: 43, s. 529 ve 540).

²⁵²H.A.: Zayas’ın verdiği bilgiye göre Pedro Franquesa y Esteve tarafından tarihlendirilmiş ve imzalanmış, III. Philip’e yönelik belgedir. Valencia Krallığı’ndaki Moriskoların eğitiminden sorumlu olan konseyin kuruluş amacını ve işlevlerini yeni Kral’a hatırlatmayı amaçlayan bildiridir (Zayas, Belge: 33, s. 365).

²⁵³Álvarez de Morales, C. (2007). “Romanced Documents, Bilingual Documents and Books of Habices”. Sijpesteijn, P.M., Sundelin, L., Tovar Torallas, S., Zomeno, A. (Eds.), *From Al-Andalus to Kurasan. Documents from the Medieval Muslim World*. Leiden: Brill, 5.

müsaade etmiştir.²⁵⁴ Buradan da anlaşıldığı üzere Moriskolar üzerinden sadece kilise ve asilzadeler değil, kraliyet de verilen imtiyazlar karşılığında önemli ölçüde gelir elde etmiştir.

Kati kanun 17 Kasım 1566 tarihinde Kraliyet emri olarak yürürlüğe girmiş ve 10 Aralık 1567'de Kraliyet fermanı olarak onaylanmıştır. Söz konusu kanun Arapça'nın konuşma ve yazımını yasaklarken, Moriskolara İspanyolca öğrenmeleri için 3 sene süre vermiştir (bu şekilde geçmiş ve gelecek nesiller ile olan bağların tamamen koparılması amaçlanmıştır). Bununla beraber, Arapça soy isimleri ayırt edici Morisko kıyafetleri, süs ve takılar, müzik, hamamlar, (kültürün ve inancın bu önemli göstergeleri ortadan kaldırılmıştır) köle sahibi olmak, silah taşımak ve Granada Morisko nüfusunu rahatsız edecek birçok şey yasaklanmıştır. Ekonomik açıdan ise sözleşme ve mal tapuları geçersiz kılınarak Moriskoların Hristiyan fetihçilerin gasplarına karşı kalan tek belge de ellerinden alınmıştır. Bunların sonucu olarak Arguellada'ya göre iki yıl sürecek olan Alpujarras Savaşı (tarihte II. Alpujarras isyanı olarak bilinir) adlı Morisko isyanı (Arapça konuşmayıp İspanyolca konuşmak ve İspanyol kıyafetleri giymek Moriskoların kaldırabileceği bir şey değildi) patlak vermiştir (1568-1570).²⁵⁵

Konu ile ilgili Canetti "karşıtına dönme kitleleri kavramı"na değinerek bu kavramı şöyle tanımlamıştır:

"Bu tür kitleler, kölelerin efendilerine karşı, askerlerin subaylarına, beyaz ırktan olmayanların aralarına yerleşen beyazlara karşı isyanlarında olduğu gibi çok çeşitli koşullar altında oluşabilir. Ancak her koşulda, bir grup uzun süreden beri diğer grubun emrine tabi olmuştur, isyancılar içlerinde taşıdıkları sızılar nedeniyle eyleme geçerler; eyleme geçmeleri her zaman çok uzun zaman alır."²⁵⁶

Canetti'nin ifadelerinde yer aldığı üzere Moriskolar kendilerine Engizisyon ve Kraliyet merkezli uygulanan asimilasyon politikalarına uzun süre direnmiş ancak 1567 tarihli fermanın kültürlerini ortadan kaldıracak olmasına daha fazla tahammül

²⁵⁴Haliczer, S. (1990), age, 247.

²⁵⁵Arenal-García, M. ve Mediano Rodríguez, F. (2013) age, 50.

²⁵⁶Canetti, E. (2006). Kitle ve İktidar (Çev. Gülşat Aygen). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Eserin orijinali 1992'de yayımlandı), 61.

edememiş ve isyan etmişlerdir. Kavramda yer aldığı üzere Moriskolar uzun süredir Hristiyanların emrine tabi olmuş ve kendilerine uygulanan ağır asimilasyon politikaları nedeniyle içlerinde biriken sızılar nedeniyle harekete geçmişlerdir.

İletişimde dil önemli unsurların başında gelmektedir. Dil ile tarih, kültür, inanç başta olmak üzere birçok değer diğer insanlara ve gelecek kuşaklara aktarılmaktadır. Aynı şekilde kıyafetler inanç ve kültürün göstergesi olarak önemli bir yer tutar. İsimler ise bize hangi kültürden, inançtan olduğumuzu anlamaya yarayan önemli göstergelerdendir. Engizisyon mahkemesi ve Kraliyet bu unsurları değiştirerek Müslümanların asimilasyonunu sağlamayı hedeflemiş ve bunda başarı sağlamıştır.

Yazar Manuel Barrios Aguilera 1568 II. Alpujarras isyanından sonra Arapça'nın Endülüs'deki durumu ve bu dili ortadan kaldırmak için alınan resmi tedbirlerin bir bölümünü özetlemiştir; 1572 yılı resmi kararları ile daha sert asimilasyon politikaları yürürlüğe konulmuş fakat dini ve kamu makamlarının çabalarına rağmen kısa vadede bir sonuç alınamamıştır. Moriskoların Kastilyanca öğrenmekteki gönülsüzlükleri ve kendi dillerine (Arapça'ya) sıkı sıkı sarılma durumları sürmüş, bu durum da okur-yazarlık oranının düşük olması nedeniyle daha da kötüleşmiştir. Sevilla ve çevresinde cereyan eden başka bir olayda, Başpiskopos Rojas y Sandoval 1571 yılında 'Moriskoların Eğitimi' (*İspanyolca: Instrucción para los moriscos*) adlı kitabını yayınlamıştır. Bu yayında Sandoval rahip ve papazlara, Moriskoların çocukları ile Arapça konuşmalarını ve bu dili onlara öğretmelerini yasaklamalarını, Moriskoların toplu halde yaşamalarını veya kendi aralarında toplantı yapmalarını engellemelerini istemiştir. "Bu yapılmaz ise dillerini ve geleneklerini unutmayacaklardır" demiştir. 1571 kararları daha önceki uygulamaları tekrar ederek rahip ve papazlara; "Moriskoların herhangi bir Arapça kitaba veya yayına sahip olmalarının veya okumalarının, evlerinde veya dışarıda Arapça konuşmalarının ve yazmalarının engellenmesi gerektiğini emretmiştir"... Söz konusu uygulamalar Moriskoların İspanya'dan sürülmelerine dek devam etmiştir."²⁵⁷

²⁵⁷Muley, F. N. (2007), "A Memorandum for the President of the Royal Audiencia and Chancery Court of the City and Kingdom of Granada", Vincent Barletta (Editör ve Çeviren), Chicago ve Londra: The University of Chicago Press, 23-24.

Araştırmada incelenen Holland arşivindeki ilgili belgelerde dilin iletişim aracı olarak yasaklanması çerçevesinde “yeni Hristiyanların (Moriskoların) hepsinin ebeveynlerinin doğduklarında verdikleri Morisko isimleri olduğu ve bu Morisko isimleriyle çağrıldıklarında memnun olup vaftiz sırasında onlara verilen isimlerini unutup infazcının zorlaması dışında bu isimlerle hiç çağrılmadıkları” ifade edilmiştir. Bununla birlikte, “vaftizden sonra 75 yıldan fazla geçmiş olmasına rağmen hala iyi birer inanan olmadıkları ve bu nedenle kâfirlik ve Muhammed’in dinini devam ettirmekten şüpheli olduklarının açık olduğu” yazılmıştır. İlâveten “vaftiz edildikten sonra eski Müslüman veya Yahudi adını kullanmaya devam eden yeni Hristiyanlara şüpheyile yaklaşıldığı”²⁵⁸ ifade edilmiştir. Burada verilen bilgilerden hareketle isimlerin kişilerin dini ve kültürel kimliğini ifade etmekte önemli bir etken olduğunu bu nedenle Arapça isimlerin kullanımının uygulanan asimilasyon politikaları çerçevesinde mutlaka yasaklanması gerektiği hususu öne çıkmıştır. Söz konusu isim yasaklamaları neticesinde Moriskoların almış olduğu bazı isim ve soy isimler İspanyol yazar Camilo Álvarez de Morales’in eserinde şu şekilde yer almaktadır: Bernardino Xarafi, Ambrosio Xarafi, Alonso de Mora, Alonso Hernández de Mora, Hernando de Sosa, Diego Trestan, Miguel Pedrosa, Alonso del Castillo ve Juan Rodriguez (söz konusu isimler 1498-1527 yılları arasında “Lead Books” (İngilizce: Öncü kitaplar) adlı bazı Arapça kitapların çevirisini yapmışlardır).²⁵⁹ Bununla birlikte ilgili arşiv belgesinde, “Krallıkların yasalarına göre öğreten ve öğrenenin ölüm cezasına çarptırıldığı ancak Moriskoların dinlerini daha iyi korumak ve her yerde devam ettirmek için uymadıklarından dolayı Arapça kullanmamaları, konuşmamaları, çocuklarına veya başkalarına öğretmemelerine yönelik kuralların ciddi bir tavsiye niteliğinde onlara buyrulması gerektiği”²⁶⁰ yazılmıştır.

²⁵⁸H.A.: Zayas’a göre Vaizler rabitasından Fray Jaime Bleda tarafından hazırlanan, “Valencia Krallığı’nda Yaşayan Yeni Din Değiştirenlere Karşı İnanç Davasını Koruma” (Defensio fidei in causa neophytorum sive Morischorum Regni Valentiae totiusq. Hispaniae) adlı kitabın bazı noktalarının özeti. (görüldüğü gibi Bleda’nın araştırmanın ilgili yerlerinde incelenen kitapları resmi engizisyon kayıtlarına da girmeyi başarmıştır) (Zayas, Belge: 40, s. 425).

²⁵⁹Álvarez de Morales, C. (2007), agm, 5.

3.3.1. Arapça Bilen Din Adamları İstihdamı

Özellikle Granada'nın düşmesinden sonra uygulanan asimilasyonun ilk yıllarında Moriskolara Hristiyanlığı benimsetmek ve öğretmek amacıyla Arapça bilen Morisko kökenli din adamları istihdam edilmiştir. Bu dönemde Moriskoların İspanyolcayı bilme oranlarının düşük olduğu varsayıldığında bu yöntemin dini ve resmi makamlar tarafından kullanılıp etkili olabileceği varsayılmıştır.

Araştırmada incelenen Holland Arşivi'nde yer alan ilgili belgede "Moriskoların dörtte üçünün İspanyolca'yı, bölge papazlarının ise Arapça'yı hiç anlamadıkları, bu nedenle Moriskoların Hristiyanları hiç görmemiş olan *Alarbes* halkı gibi dik kafalı ve barbar oldukları²⁶¹" yazılmıştır. Bununla beraber arşivdeki konu belgede "Moriskoların Arapça dilinin kullanmalarının yasaklanarak Castilla (Kastilya) ya da Valencia dillerini kullanmalarının emredilmesinin elzem olduğu"²⁶² dile getirilmiştir.

Moriskoların inançlarını değiştirmek için ruhban sınıfının din değiştiren Morisko Cizvitleri (Jesuits) de dil avantajları (Arapça) nedeniyle kullandıkları görülmektedir. Örneğin Roma'da görev yapan Jerónimo Mur (d. 1525 – ö. 1602), Morisko kökenli Juan de Albotodo (d. 1527 - ö.1578) ve bir diğer Morisko kökenli Cizvit Ignacio Las Casas (d. 1550 – ö. 1608) bu duruma örnek teşkil etmiştir. Söz konusu kişiler Arapça aracılığı ile kitle iletişim aracı olarak dili, etkin şekilde asimilasyon ve propaganda amacıyla kullanmışlardır. Las Casas 1587-1590 yılları arasında Valencialı Moriskolara Arapça vaazlar vermiş ve bu durumun önemini belirten bir raporu Castilla Cizvit idaresi yöneticisine göndermiştir.²⁶³ Konu ile ilgili Holland arşivinde yer alan belgede "Aragón Krallarının Valencia Krallığı'nda yaşayan Moriskoların eğitilmesini sağladıkları ve Kral II. Don Jaime'nin

²⁶⁰H.A.: Zayas'a göre, Sekreter tarafından kaleme alınıp tarihlendirilmiş belgedir. Valladolid Engizisyonunda avukat olan (licenciado) Martín González de Çellorigo Oquendo tarafından imzalanmış belge Kral II. Philip'e hitaben kaleme alınmıştır (Zayas, Belge: 39, s. 390-391).

²⁶¹H.A.: Zayas'a göre, Gaspar Escolono olarak da anılan Rahip Franciscano Antonio Sobrino'nun sekreteri tarafından kaleme alınan bildiridir (Zayas, Belge: 42, s. 478).

²⁶²H.A.: Zayas'a göre Valencia engizitörü Fray Jaime Bleda'nın yaptığı işlerin bir özeti niteliğindeki "Defensio fidei in causa neophytorum sive Morischorum Regni Valentiae, totiusq. Hispaniae..." betimsel bir girişten (Zayas, Belge: 40, s. 458).

²⁶³Las Casas, F.I. (1607), *Información de las láminas, libros y lo demás hallado en la Ciudad de Granada y cerca de ella el año de 1588*. MS 7187, fols 66v-115r.

Moriskolara Arapça vaaz veren birçok vaiz istihdam ettiğini emrettiği²⁶⁴ ifade edilmiştir. Yukarıda ifade edildiği gibi Kraliyet ve engizisyon Moriskoları Hristiyanlaştırma faaliyetlerini hızlandırmak amacıyla birçok Morisko kökenli rahip ve papaz istihdam etmiştir. Holland arşivinde konu ile yer alan belgelerde, “Valencia ve Tortosa Üniversiteleri’nden mezun olan Moriskoların iyi birer ilahiyatçı ve vaiz olarak yetiştikleri, Morisko ihtiyaçlarına göre hoşgörü ve örnek hayata sahip vaizler bulunması gerektiği” ve “vaizlerin kendilerine Arapça konusunda yardımcı olmak adına Valencia okulundan yetişmiş bazı Moriskoları yanlarında götürmelerinin yerinde olacağı”²⁶⁵ yazılmıştır.

Bununla beraber, Granada Krallığı’nda bir Morisko ruhban sınıfının da varlığından söz etmek önemlidir. Kilise cemaati için tercümanlık yapan rahipler noter arşivlerinin kayıtlarında bulunmuştur. Söz konusu raporlamalara göre, Arapça konuşan bu rahiplerin bazılarının Morisko kökenli olduğu tespit edilmiştir. Pedro Velarde de Ribera’nın maaşlı bir papaz olarak birçok Morisko ile iletişimi olmuştur. Ancak söz konusu Morisko kökenli rahipler, Alpujarras savaşından sonra “kanın temizliği” (*İspanyolca limpieza de sangre: atadan eski Hristiyan*) olmadığı sebebiyle görevlerinden uzaklaştırılmışlardır.²⁶⁶ Dil konusunda ilk Granada Başpiskoposu Hernando de Talavera ile benzer düşünen 16. yüzyıl piskoposu Martin Pérez de Ayala, en fazla Morisko nüfusunu barındıran iki Başpiskoposluk bölgesini yönetmiştir. Bu bölgeler Guadix (1549-1560) ve Valencia (1564-1566) bölgeleridir. Ayala için Arapça bilmek yeni Hristiyanlara dini öğretmek için kaçınılmaz bir fırsattır. Bu nedenle bu görevi yürütmeleri için Arapça bilen ilahiyatçıların daha fazla istihdam edilmesini Kral’dan talep etmiştir. Bununla birlikte, Moriskoların günah çıkardığı papazların Arapça bilmelerini şart koşturmuştur.²⁶⁷ Görüleceği üzere, Ayala’nın Arapça’yı yani dili kullanarak

²⁶⁴H.A.: Zayas’a göre Vaizler rabitasından Fray Jaime Bleda tarafından hazırlanan, “Valencia Krallığı’nda Yaşayan Yeni Din Değiştirenlere Karşı İnanç Davasını Koruma” adlı kitabın bazı noktalarının özeti (Zayas, Belge: 40, s. 443-444).

²⁶⁵H.A.: Zayas’a göre, Don Gerónimo Corella tarafından verilen uyarılar/tavsiye raporları, II. Philip tarafından İspanya’daki en önemli Morisko topluluklarından biri, yani Valencia Krallığı’ndaki, hakkındaki soruşturmayı incelemek/araştırmak için atanan dini meclisin görüşleriyle uyuşmaktadır. Tüm notlar sol marjinde bulunmaktadır ve otoriteye yakın birinin görüşlerini yansıtmaktadır ki bu kişi II. Philip ile aynı zamanda Lizbon’da bulunmuştur. O halde bu kişinin sekreter Mateo Vázquez olma ihtimali vardır (4 Aralık, 1581) (Zayas, Belge: 13, s. 271-272).

²⁶⁶Arenal-García, M. ve Mediano Rodríguez, F. (2013), age, 121-122.

²⁶⁷Arenal-García, M. ve Mediano Rodríguez, F. (2013), age, 43.

asimilasyon politikaları uygulama düşüncesinin asimilasyonun ilk yıllarında kilise ve kraliyet nezdinde kabul görmüşe benzemektedir.

Tarih bölümünde de ifade edildiği üzere, ilk Başpiskopos olarak Granada'ya atanan Hernando de Talavera din değiştirmeyi ikna yolu ile teşvik etmiş ve dini hizmetlerde Arapça'yı kullanmıştır. Dönüşümün yavaş olması nedeniyle 1499 yılında Talavera'dan Granada Başpiskoposluğu görevini devr alan Francisco Jiménez de Cisneros (d. 1436 – ö. 1517) Kral Ferdinand ve Kraliçe İsaabel'den izin alarak çok daha güçlü ve arsız bir politika izlemiştir.²⁶⁸

3.3.2. Morisko Fernando Nuñez Muley'in Dil ve diğer konulardaki İtirazları

Aslında Morisko kökenli olan Fernando Nuñez Muley'in (vaftiz edilmiş) başta dil olmak üzere diğer konulardaki itirazlarını içeren belgesi bu bölüm yerine Moriskoların kullanmış olduğu kitle iletişim araçları kısmı altında incelenebilirdi. Ancak Nuñez Muley'in eserinde dil ve kültürel asimilasyon konusundaki baskılara dikkat çekmesi nedeniyle bu bölümde değerlendirilmiştir.

Morisko Muley, tezlerini içeren "Kraliyet Heyet Başkanı ve Granada Şehri Yüksek Mahkemesine hitaben yazılan Bildiri" (*Memorandum for the President of the Royal Audiencia and Chancery Court of the City and Granada*) (Moriskoların kültürel iç dünyasını anlatan 16. yüzyılın anahtar tarihsel belgelerindedir) adlı baskılı yayını hazırlamış ve İspanyol idaresine (Madrid) sunmuştur. Söz konusu raporda Muley, "Arapça'nın İslam inancı ile direk bir bağının olmadığını" yazmıştır. Muley raporunda 1567 fermanını eleştirerek "Moriskolara Kastilyanca öğretecek kimse bulunmaz iken Moriskoların bu dili nasıl öğreneceklerini, öğrenemezler ise ne olacağını, Moriskoların Arapça yazmaları yasaklandığında günlük işlerini nasıl yürüteceklerini, evleri soyulmadan kapılarını nasıl açık bırakacaklarını" sorgulamıştır. Yaklaşık 30-40 senedir Morisko erkeklerinin Kralın kendilerine bazı hakları (vergi yükünden muafiyet veya silah taşımak gibi) vereceği umuduyla Kastilyan tarzı kıyafet ve ayakkabı giydiğini belirtmiştir (bu bölüm giyim kuşam ile ilgili asimilasyonun altında da incelenebilirdi, ancak belgenin bütünlüğünün

²⁶⁸Kamen, H. (1997), age, 214-215.

bozulmaması için dil bölümüne eklenmiştir). Morisko Muley raporunda, bağınaz din adamı Pedro de Deza'yı (raporu okuyan kişi) uyararak bu uygulamanın Kraliyet ve halkını tahrip edeceğini belirtmiş ve Kraldan bu fermanın değiştirilmesini talep etmiştir.²⁶⁹

Granada'nın diğer İspanyol Moriskolarına oranla dil ve gelenek itibarıyla en fazla Araplaşmış nüfusu barındırması nedeniyle asimilasyon politikaları özellikle bu şehirde daha baskın uygulanmıştır. 1526 yılında Granada'da bulunan kilise yetkilileri ülkede yasaklanması gereken (Moriskolar para ödeyerek 40 sene bu yasaklardan muhaf tutulmuşlardır) tüm Morisko geleneklerinin geniş kapsamlı listesini çıkarmışlardır. Daha sonra bu kapsamlı liste 1567 asimilasyon fermanına derç edilmiştir.²⁷⁰ Yukarıda iletişim bölümünde kısaca tanımlanan ve kuşaklar arası bir iletişim aracı olan geleneklerin Hristiyanlığa tehdit olarak görülmesi ve neticesinde bunların kapsamlı bir listesinin oluşturulması ve nihayetinde yasaklanması (1567 asimilasyon fermanı) gerçekleşmiştir.

Muley'in kısa süre sonra (1568) Morisko isyanını başlatacak olan tepkisinin asıl nedeni 16. yüzyıl İspanya tarihinin en yıkıcı politikalarından birine karşı uyarıda bulunmaktır. Muley'in itirazlarına konu olan Kral II. Philip'in 7 Kasım 1567 yılında ilan edilen fermanı Granada Krallığında vaftiz edilen Müslümanlar ile (Moriskolar) özellikle bir kitle iletişim aracı olan dil ile ilgili kabul edilemez kararlar almıştır. Söz konusu fermana göre; 3 sene içerisinde tüm Granadalı Moriskoların (kim oldukları biliniyordu) Arapça konuşma ve yazmaları yasaklanarak (bu kısım Arapça isimler, yazı ile konuşmaya müdahale ve yasaklama altında da incelenebilirdi, ancak belgenin bütünlüğünün bozulmaması için dil bölümüne eklenmiştir), Kastilyanca öğrenmeleri ve tüm Arapça kitap ve metinlerin imha edilmesi emredilmiştir. Bununla beraber, tüm Morisko erkek ve kadınlarının Arap kıyafetleri giymeleri yasaklanmış, emre uymayanların kırbaç gibi ağır cezalar ile karşılaşacakları ve yine itaat etmezlerse ülkeden kovulacakları bildirilmiştir (bu kısım dinsel ve kültürel öğeler altında da incelenebilirdi, ancak belgenin bütünlüğünün bozulmaması için dil bölümüne eklenmiştir). Morisko hanelerinin

²⁶⁹Carr, M. (2013), Carr, M. (2013). "The Memorandum of Fernando Nunez Muley". *CM Critical Muslim 6 Reclaiming Al-Andalus*, Londra: Muslim Institute ve Hurst Publishers, Sayı: (6), 86-89.

²⁷⁰Carr, M. (2013), agm, 85.

kapılarının Cuma günleri ve diğer Hristiyan festivallerinde açık bırakılması emredilmiş bu şekilde ibadetlerinin gözlemlenmesi amaçlanmıştır.²⁷¹ Muley raporunda dinsel çoğulculuğun faydalarını anlatmaktan ziyade, Morisko kültürel gelenekleri ile İslami dinsel pratikleri karşılaştırarak her şeye karışan yasakların yanlış, mantıksız ve erişilemez hedefler olduğunu savunmuştur.²⁷² Bu durum 16. yüzyıl Avrupa'sında kültürel baskı ve asimilasyon politikalarının ne kadar uç noktalara vardığını anlamak için çarpıcı bir örnektir.

Muley'in tezlerinde haklılık payı bulunmuştur. Acaba insan hayatının hangi alanları din bölümüne girmiştir? Söz konusu tartışmada o zamanlar neyin gelenek, neyin dinsel tören olduğunun ayrımını yapmak zor olmuştur. Bazı sağlıkla, dille, yiyeceklerle veya bayramlar ile ilgili pratikler bir kişinin dini eğilimi ile ilgili bir fikir verebilmiştir. Bayram gelenekleri genellikle hayat veya ölüm (düğün, doğum, ölüm) ile ilgili olduğu için kilise ekseninde değerlendirilmiştir. Ancak acaba bazı kültürel özellikler dinsel geleneklerden ayrı bir şekilde değerlendirilebilmiş midir? İspanyol tarihçi De Mármol y Carvajal raporunda yalnızca Arapça kitapların değil, tılsım ve uğur ile ilgili kitapların da yasaklanması gerektiğini önermiştir. De Mármol y Carvajal'a kişilerin taşıdıkları semboller ile kendilerini ifade ettikleri için "Moriskoların da haç takmaları ve Meryem Ana'nın simgesini taşımaları" gerektiğini savunmuştur. Kullanılan sembollerin değişiminin, Moriskoların yeni dinlerini kabul etmelerinde bir adım olduğunu ve Granada'nın yeni Hristiyan cemaati için çok önemli bir aşama olacağını dile getirmiştir (bu kısım dinsel ve kültürel öğeler altında da incelenebilirdi, ancak belgenin bütünlüğünün bozulmaması için dil bölümüne eklenmiştir).²⁷³ Conversolar'a da (vaftiz edilen Yahudiler) tanınan bu ayrıcalık, ödenen vergi karşılığında bazı haklar verilmesi suretiyle 40 sene boyunca Moriskolara bazı ibadet ve uygulamalarını sürdürmelerine imkân sağlamıştır. Ancak, kilise yetkileri bu durumu istismar ederek Morisko geleneklerini içeren yiyecek, kıyafet, dil ve dans (*zambros ve leilas*) ile ilgili dönemsel bazı yasaklar da getirmiştir.²⁷⁴

²⁷¹Carr, M. (2013), agm, 81-82.

²⁷²Carr, M. (2013), agm, 86-89.

²⁷³Arenal-García, M. ve Mediano Rodríguez, F. (2013), age, 45-47.

²⁷⁴Cook, K. P. (2008). *Forbidden Crossings: Morisco Emigration to Spanish America, 1492—1650*, Doktora

Nuñez Moriskoları Granada'nın "yerli halkı (*naturales*) olarak tanımlamış ve bu kişileri ayrı tutulması gereken dışarıdan gelen yabancılar olarak değil, bu topraklara ait yerli insanlar olarak" tanımlamıştır. "Arapça'nın kullanımını dinsel pratikten ayrı tutmanın gerekliliğini" özellikle vurgulamış, "Arapça konuşan ve Hristiyanlıkları sorgulanmayan doğu Hristiyanlarının varlığına atıf yapmış ve Suriye ve Mısır'dan gelen rahip ve rahip olmayan Hristiyanların Türk tipi kıyafet (sarık ve kaftan) giydiklerini" vurgulamıştır. Ayrıca "onların Arapça ve Türkçe konuştuklarını söylemiş, Latin veya Roman dili bilmediklerinin altını çizmiş ve bunların hepsine rağmen Hristiyan olduklarını" dile getirmiştir. Daha sonra "ana konu olan herkesin önünde bir engel gibi duran Arapça'ya dönerek; insanların doğup büyüdüğü ana dillerini nasıl yasaklarız?" diye sormuştur. "Mısırlılar, Suriyeliler, Maltalılar ve diğer Hristiyan insanlar Arapça konuşup, okuyup yazıyorlar ve yine de bizim gibi Hristiyanlar" demiştir. Morisko kökenli (vaftiz olmuş) bir başka Cizvit Ignacio Las Casas'da (d. 1550 – ö. 1608) Arapça konusunda Nuñez ile benzer fikirleri savunmuştur. Granada doğumlu Las Casas, sadece Kur'an'ın ve fıkıhın Arapça yazılmış olmasından dolayı "dil din ile eşit tutulması doğru değildir" demiştir. Bununla beraber "bizim konuştuğumuz Latince gibi doğuda Hristiyan ve Yahudiler Arapça konuşmaktadır" ifadesini kullanmıştır.²⁷⁵ Bu dönemde İspanya'da baskı amaçlı uygulanan asimilasyon ve propaganda politikaları İslam ülkelerinde Hristiyanların özgürce Arapça konuştuklarının dile getirilmesi durumu ile de dizginlenememiştir. Bu durum bağnazlık ve asimilasyonda ne derece ileri gidildiğine dair önemli bir kanıttır.

Kültürün ve inancın taşıyıcısı olan gelenekler iyi bir iletişim aracı olarak değerlendirilirler. Geleneklere yönelik kapsamlı bir değişimin Müslümanların asimilasyonunda kullanılmış ve başarılı olmuştur. Dil (Arapça) ise din (İslam) ile bağdaştırılmış ve bu nedenle yasaklanmıştır. İkinci neden ise Moriskoların Arapça aracılığı ile sürdürdükleri kültürlerini yok etmek olarak düşünülebilir. Üçüncü neden ise Arapça'yı yasaklayarak Moriskoların tamamen İspanyolca konuşmalarını sağlamak şeklinde değerlendirilebilir.

Tezi, Princeton Üniversitesi Felsefe Bölümü, Michigan, ABD, 39

²⁷⁵Arenal-García, M. ve Mediano Rodríguez, F. (2013), age, 51.

3.4. Eğitim Aracılığıyla Uygulanan Asimilasyon/Propaganda ve Morisko Okulları

Dini eğitim Hristiyanlığı öğretmek, benimsetmek ve yaymak amacı ile dini ve resmi makamlar tarafından Moriskolara etkin bir biçimde uygulanmıştır. Bunu gerçekleştirmek için okullar ve papazlar bir iletişim kanalı olarak kullanılmıştır.

Asimilasyon ve propaganda amaçlı Kraliyet ve kilise tarafından dini ve seküler kanallar kullanılarak Moriskolara yönelik eğitim faaliyetleri uygulanmıştır. 1568 yılında Valencia Başpiskoposu olan Juan de Ribera, Moriskolara yönelik uygulanan asimilasyonu eğitim alanında hızlandırmak adına yeni bir finansal düzen kurmuştur. Bu çerçevede Ribera, papazların maaşlarını artırmış ve ruhban sınıfı için Moriskolar ile çalışmayı daha cazip hale getiren bir sistem kurmaya gayret etmiştir. Bununla beraber, Morisko çocukları için bir ilahiyat okulu ve kolej kurulmasına yardımcı olmuştur. Ribera, 43 yıl boyunca sürdürdüğü piskoposluk görevi sırasında Moriskolar ile ilgilenmeye devam etmiştir.²⁷⁶ Ribera misyonerlik faaliyetleri için maddi kaynak oluştururken, birçok rahip de bu maaşları alıp Morisko mahallelerine sadece rutin ziyaretler yapmışlar bazıları ise Moriskolardan para talep edip, onların ibadetlerine göz yumacaklarını söylemişlerdir. Böylece, kilisenin uyguladığı asimilasyon politikaları ile maddi çıkarlarını düşünen rahipler arasında çelişkili bir durum göze çarpmıştır. Bu durumun da asimilasyonu geciktirdiği veya sekteye uğrattığı şeklinde yorumlanabilir.

Holland arşivinde Kraliyetin Moriskolara uygulanan eğitim konusunda bazı tedbirler aldığından bahsedilmiştir. Arşivde yer alan ilgili belgede, “söz konusu tedbirler çerçevesinde, Kralın yeni din değiştirenlerin (arşivde Moriskolar bu şekilde tanımlanmıştır) çocuklarına okuma-yazma öğretmek için Valencia ve Tortosa’da olmak üzere 2 yeni okul kurdurduğu ve bunları desteklediği”²⁷⁷ yazılmıştır. Arşivde “bütün bu bahsedilenlerle uyumlu olarak eğitim konusunun

²⁷⁶Kamen, H. (1985). *Inquisition and Society in Spain in the Sixteenth and Seventeenth Centuries* (1. Baskı). Indiana: University Press, 102.

²⁷⁷H.A.: Zayas’a göre, Pedro Franquesa y Esteve (bürokrat/asilzade/Lerma Dükü’nün sağ kolu) tarafından tarihlendirilmiş ve imzalanmış, Kral III. Philip’e sunulan belgedir. Valencia Krallığı’ndaki Moriskoların eğitiminden sorumlu olan konseyin kuruluş amacını ve işlevlerini yeni Kral’a hatırlatmayı amaçlayan bildiridir (5 Ekim 1598) (Zayas, Belge: 33, s. 361).

büyük bir hassasiyet ve yumuşaklıkla ele alınması gerektiği” vurgulanmıştır. İlgili arşiv belgesinde, “eğitimi kolaylaştırmak adına Valencia’da bu konuyla ilgilenen bir kurul oluşturulması gerektiği, Kurula Benavente’den birinin başkanlık edeceği ve Başpapaz, Kral naibi (*el Regente*) en kıdemli engizitörün müdahale hakkı olması gerektiği”²⁷⁸ belirtilmiştir. “Valencia Başpiskoposluğunda 90 bin pound toplanmış, bu meblağın eğitim ve sonrasındaki masraflara ilaveten yeni bir okulun yapılması için kullanılacağı”²⁷⁹ yazılmıştır. Arşivde “Valencia Başpiskoposluğu’nun yeni din değiştirenlerle ilgili rahiplerin ve vaizlerin söylemleri ve takip etmeleri gereken davranışların yazılı olduğu Valencia’da basılmış bir mektup komiteye getirilmiş ve böylelikle din adamları doktrin eğitimini kararlılıkla yürütme emrini almış ve sonuç alınamadığı takdirde dinin ve devletin uygun gördüğü çarelerle yola devam edileceğine karar verilmiştir.”²⁸⁰

Araştırmada incelenen Holland arşivindeki belgede Moriskoların eğitimi konusunda birçok öneri ve tavsiye bulunmaktadır. Örneğin Başengizitör Kardinal Fernando Niño de Guevara Kral III. Philip’e yaptığı öneride (mektup) “ebeveynlerinden alınan çocukların eğitime ve din değiştirmeye daha meyilli oldukları, eğer bunu yapmak istemezlerse belli bir yaşa geldiklerinde anne babalarına yapılanların onlara da uygulanabileceği veya hizmet etmeleri için Kızılderili (Amerika) topraklarına gönderilebileceklerini önermiş, yaşlı, hasta, kadın ve çocukların yetiştirilmesi ve eğitilmesi konusunda yavaşça ilerlendiği takdirde istenilen neticeyi elde etmek için (asimilasyondan bahsediliyor) iyi ve ılımlı yollar bulunabileceğinden”²⁸¹ bahsetmiştir. Aslında burada verilmek istenen mesaj

²⁷⁸H.A.: Zayas’a göre, Pedro Franquesa y Esteve (bürokrat/asilzade/Lerma Dükü’nün sağ kolu) tarafından tarihlendirilen ve imzalanan Kral III. Philip’e sunulan mektuptur. Biri Benavente Kontu diğeri Orihuel Piskoposu tarafından yazılmış iki mektup hakkındadır. Ayrıca sözü edilen mektupları okumalarının ardından konsey üyelerinin görüşlerini rapor etmektedir (7 Şubat 1600) (Zayas, Belge: 37, s. 380).

²⁷⁹H.A.: Zayas’a göre, Pedro Franquesa y Esteve (bürokrat/asilzade/Lerma Dükü’nün sağ kolu) tarafından tarihlendirilmiş ve imzalanmış, Kral III. Philip’e sunulan belgedir. Valencia Krallığı’ndaki Moriskoların eğitiminden sorumlu olan konseyin kuruluş amacını ve işlevlerini yeni Kral’a hatırlatmayı amaçlayan bildiridir (5 Ekim 1598) (Zayas, Belge: 33, s. 366).

²⁸⁰H.A.: Zayas’a göre Pedro Franquesa y Esteve (bürokrat/asilzade/Lerma Dükü’nün sağ kolu) tarafından tarihlendirilmiş ve imzalanmış, III. Philip’e yönelik belgedir. Moriskoların eğitimine ilişkin düzenlenen kurulun toplantısından notlar. Sonda III. Philip tarafından yazılmış 11 satır ve onun imzası (Yeni din değiştirenlerle ilgili komite, 5 Ocak 1600) (Zayas, Belge: 36, s. 371).

²⁸¹H.A.: Zayas’a göre, Toledo Başpiskoposu ve 11 Ağustos 1599 tarihinden beri Başengizitör olan Kardinal Fernando Niño de Guevara’nın sekreteri tarafından kaleme alınmış bir belgedir. Toledo’da 7 Mart 1600 tarihli ve imzalı olarak III. Philip’e gönderilmiş bir mektuptur. Zayas’a göre Niño de Guevara, Morisko sorunuyla ilgili Krala önerdiği çözümleri listelemiştir. Bu çözümler özetle şiddet kullanmadan Moriskoları Katolik dinine döndürmek için olası tüm yöntemlerin işe koşulmasını, ancak Moriskolar şeytani kişiliklerinin

asimilasyon konusunda Moriskoları korkutmadan (baskı ve şiddet uygulamadan) uzun vadede onları Hristiyanlaştırmak yani asimile etmektir.

Arşivde ayrıca Kral'a eğitim konusunda doğrudan bazı tavsiyeler iletilmiştir. Bu kapsamda, "Moriskoların cehennem azabından kurtulabilmeleri için çocukluktan itibaren bir çare olarak dini öğretilerin onlara verilmesini (öğretilmesini) Kralın gerekli kılmasının yerinde olacağı" önerilmiştir. Bu tavsiyenin nedeni olarak ise "ilk anda ruhları kirlenmiş olarak doğan Moriskoların şu an ancak Kur'an'ın yanlış öğretileriyle kirlenmiş olan boş bir tabeladan farksız olacakları" ifade edilmiştir. Bununla birlikte "yaşlarının ilerlediği zamanlarda Katolik inancının inceliklerine ayak uydurmalarının oldukça zor olacağı" belirtilmiştir. "Moriskoların atalarının cenneti elde etmenin en basit yolunu bulduklarını sanarak kendilerini adeta uçurumdan attıklarını bildiklerinden öğretiler gösterilirken zorluklar yaşadıklarını fakat onlar ancak uygun bir İncil eğitimiyle düzgün hale getirilebilecekleri" ifade edilmiştir. Ancak "söz konusu dini eğitimin başta herkese uygulanamayabileceğinden öncelikle yeterli görülen birkaç kişiyle denenmesi gerektiği belirtilmiş ve doktrinin öğretildiği Morisko çocukların o ülkede diğerleriyle (Hristiyanlar) ayrı ya da beraber olarak ailelerinin yanında ve öğretmenlerinin gözetimi altında yetiştirilmesi gerektiği"²⁸² önerilmiştir. Valencia Krallığında yeni değiştirenlerin eğitimini üstlenen kurulun bir soruşturmasında, eğitim ile ilgili önerilen çözüm yolları ile ilgili iki esas nokta bulunmaktadır. Soruşturmada bu noktaların birini mutsuzluk ve çaresizlik sonucu insanların ayaklanmaları oluştururken diğerini ise onların dine dönmeleri ve azaltılmalarına yönelik eğitimidir. "Moriskoların kilise ve kraliyeti tedirgin eden ve asimilasyonun bir başarısızlığı olarak görülecek ayaklanma ihtimallerinin eğitim ile dizginlenebileceği"

kaçınılmaz bir sonucu olarak işbirliği yapmazlarsa şartları karşılayan tüm erkeklerin ("kızıldelilerin" bariz nedenlerden ötürü sayılarının azaldığı) Yeni Dünya'daki (Amerika) madenlere giden kadırgalara gönderilmesini içermektedir. Her iki senaryoda da Kardinal, Moriskoların üreyemeyeceklerini öngörmüştür, bu noktadan da niyetinin üstü kapalı bir "soykırım" olduğu çıkarılabilir. Guevara, ayrıca Morisko kadınları da eksi Hristiyanların evlerinde çalıştırmayı ve iyi birer Hristiyan olarak yetiştirilmeleri için çocukların ailelerinden alınmasını önermiştir. Guevara, Moriskoların tehcir edilmesinin Valencia Krallığındaki büyük mülk sahiplerine pahalıya patlayacak bir ekonomik krize neden olacağını fark etmektedir (7 Mart 1600). (Zayas, Belge: 41, s. 438-439).

²⁸²H.A.: Zayas'a göre, Sekreter tarafından kaleme alınıp tarihlendirilmiş belgedir. Valladolid Engizisyonunda avukat olan licenciado Martín Gonçález de Çellorigo Oquendo tarafından imzalanmıştır. Kral II. Philip'e yönelik bu bildiriye Gonçález hafifletilmiş çözümler sunmadan önce Morisko "ulusundan" suçlu olanları ifşa etmeye çalışmaktadır. İlk defa bu belgede Morisko azınlığı için dini yerine "ulusal" ifadesine yer verilmiştir.

düşünülmüştür. İlgili belgede de belirtildiği üzere, “Moriskoların ayaklanma ihtimalinin eğitimin başarıya ulaşması durumunda ortadan kalkacağı ve Moriskoların da kendilerine iyilikleri dokunanları sevecek ve itaat edecek hale gelecekleri” yazılmıştır. “Birkaç konsey üyesinin eğitime sadece zor bir görev olarak değil aynı zamanda şüpheyle yaklaşılması gerektiğini düşünmesine rağmen eğitimin yapılması gerektiğine dair fikir birliği” oluşmuştur. “Dini eğitimin yöntemi konusunda ise arşivde yumuşak metodlar” önerilmiştir. “Fark gözetmeksizin herkesin, Moriskolara verilecek olan eğitim, doktrin ve vaaz konusunda dikkatli olunması gerektiği” ifade edilmiştir. “Moriskoların dilleri ve giyimleri üzerinde baskı oluşturmadan ve onlara kötü davranmadan eğitimin büyük bir hassasiyetle gerçekleştirilmesi gerektiği”²⁸³ yazılmıştır.

Tarihçi Luis García Ballester’e (1936-2000) göre, V. Charles tarafından 1531 yılında Granada’da açılan Granada Üniversitesi, Moriskoları kültürel ve diğer alanlarda asimile etmeyi amaçlamıştır. V. Charles tarafından uygulanan söz konusu asimilasyon politikasının kısıtlı etkileri olsa da, Moriskolardan büyük bir çoğunluk tıp okumayı tercih etmiştir (tıpkı dönüştürülen Yahudilerin yaptığı gibi). 16. yüzyılda kilise veya hukuk ile ilgili meslekler, belli bir ayrıcalıklı zümre ile bağlantılara veya onur kazananlara göre seçildiği için (*kanın temizliği: limpieza de sangre*) tıp alanı tek seçenek olarak kalmıştır. Bununla beraber, tıbbın evrensel bir meslek olması sebebiyle ülkenin diğer bölgelerinde veya diğer ülkelerde de tatbik edilebilmiştir. Granada tıp fakültesinde okuyan Moriskoların sayısının bir hayli fazla olduğu düşünülmektedir. L. García Ballester’in ifade ettiği gibi, 1580 ile 1640 yılları arasında Granada’daki tüm tıp kitapları basımı durmuştur. Ancak sonuç itibarıyla Granadalı Moriskolar akın akın Alcalá ve Toledo fakültelerine girmişlerdir. Konsey üyesi (siyasetçi) Pedro de Vesga’ya göre “bir doktorun katıra binerek ipek kıyafetler giymesi ve saygı duyulan bir mevkide olması makbuldür”. “Ancak söz konusu özellikler eski Hristiyanların düşmanları olarak bilinen (Moriskolar) ve onlara karşı isyan eden erkekler tarafından taşınıyor ise tedavilerine olan güven nasıl sağlanabilir?” demiştir. Vesga, daha da ileriye giderek, “eski Hristiyanların

Zayas’a göre II. Philip’in hükümdarlığının sonlarından başlayarak III. Philip’in hükümdarlığı altında ırkçı bir devlete dönüşümünü anlatmaktadır (24 Nisan 1598). (Zayas, Belge: 39, s. 398).

Moriskolar ile iletişim kurmamaları için oğullarını tıp fakültesine kayıt ettirmediklerini” söylemiştir. Bu durumda sonraları tıp mesleğinin Moriskolar tarafından tekelleştirileceğinden bahsetmiştir. İlaveten Castilla Siyasi Meclisi (Cortes) Moriskoların tıp ilimini tatbik etmelerinin yasaklanmasını talep etmiştir.²⁸⁴ Söz konusu örnekte de görüleceği üzere doktorluk gibi kutsal bir yemin ile uygulanan bir meslek bile Moriskolara karşı duyulan nefret ve güvensizlik nedeniyle onlara reva görülmemiştir. Tedavi etmek bir yana Morisko doktorlarının eski Hristiyanları kasten zehirleyerek öldürebilecekleri gibi sapkın düşünce ve hurafeler İspanyol kamuoyunda yayılmıştır. Bu durum ise Moriskolar ile aynı sınıfta hatta üniversitede çocuğunun eğitim görmesini istemeyen eski Hristiyanların düşüncesi olmuştur.

Valencialı Moriskoların zorla vaftiz edildikten sonra gerçekten Hristiyan olup olmadıklarını araştırmak ve süreci hızlandırmak için hükümet ve kilise bazı iletişim kampanyalarına ağırlık vermiştir. Örneğin yerel papazlık (*rectories*) ağı kurulmuştur. Din öğretisinden ve icrasından sorumlu bölge papazlarının faaliyetlerini desteklemek amacıyla 1609 yılından önce birçok misyonerlik kampanyası gerçekleştirilmiştir. Bu kampanyaların ilki zorunlu din değiştirme fermanının hemen akabinde, 1526 yılının Mart ayında başlamış ve Gaspar Dávalos gibi birçok misyonerin faaliyetini kapsamıştır. Daha sonraki kampanyalar Arapça bilen Bartolome de los Ángeles (1543), Tortosa Piskoposu (1567), fransiskan ve cizvit rahipleri tarafından yürütülmüştür.²⁸⁵ Prof. Perceval’in ifade ettiği gibi Moriskoların aralarından rahip çıkarma umuduyla çocuklarını yeni yöntemlerle eğitmek için okullar açılmış ancak bu usul ile çok az bir başarı sağlanmıştır. Tam asimilasyonu sağlamak için için ayrıntılı yöntemler tartışılmıştır. Bunlardan bazıları Moriskoların vaazlara katılmalarının zorunlu hale getirilmesi veya kuşaklar arasındaki bağlantıyı kesmek için 7 yaşının altındaki tüm çocukların zorla ailelerinden alınmasıdır.²⁸⁶

²⁸³H.A.: Danıştay sekreterliği tarafından tarihlendirilmiş ve imzalanmış belgedir. Daha önceki belgelerde (37) bahsi geçen yeni din değiştirenlerin eğitimi için Konsey’in önerileri hakkında Danıştay’ın görüşlerini içeren Kral III. Philip’e yönelik bildirimdir (19 Şubat 1600). (Zayas, Belge: 38, s. 383).

²⁸⁴Arenal-García, M. ve Mediano Rodríguez, F. (2013), age, 103-104, 121.

²⁸⁵Lea, H.C (1901), *The Moriscos of Spain. Their conversion and expulsion* (1. Baskı). Philadelphia: Lea Brothers & Co., 315.

Arşivde “dini eğitimi kolaylaştırmaya yönelik diğer gerekli uyarılar” bölümünde yer alan ilgili belgede; Valencia Krallığındaki yeni Hristiyanların eğitilmesiyle ilgili engeller/maniler konusunda papaz okullarına veya diğer kişilere dağıtılmamış olan çocukların yetiştirilmesiyle ilgili olarak her köyde camilere karşı okulların yapımına başlanması ve bu okullarda ailelerine herhangi bir çıkar ya da gelir sağlamayan beş ila on yaş arası çocukların Hristiyan adetleri ve diliyle eğitilmesi, bu eğitimin de psikoposların öğretmenlere verdiği talimatlara göre gerçekleştirilmesi” kararlaştırılmıştır. “Çocuklar 10 yaşına bastıklarında bu çocukların bir kısmının papaz okullarından alınabilecekleri ve bir meslek edinip zengin kimselerin buyruğu altına girerek onlara hizmet edebilecekleri; ebeveynlerinin Hristiyan dinini kınadıkları bir kısım çocuğun ise manastırlara gönderilebileceği” yazılmıştır. “Eğer ebeveynleri dini kabul etmeleri durumunda çocuklarını ellerinden almaya gerek kalmayacağı, ancak kendi rızalarıyla bu eğitimi seçebilecekleri, sadece Valencia’da bu şekilde eğitilen çocukların bile bütün Morisko milletini ve diğerlerini Hristiyanlığa döndürmeyi başarabileceği” belirtilmiştir. “Çocukların eğitimi için Hristiyan doktrinini tam olarak açıklayan bir kitap basmanın iyi olacağı, bu vesileyle çocukların hem okumayı öğrenecekleri, hem de kutsal Katolik dininin gizemlerini ve hakikatlerini keşfedecekleri, zira çocuklukta öğrenilen şeyler ruha kazınacağı” fikri savunulmuştur. “Çocukları teşvik etmek için onlara öğretilenleri bildiklerinde ödüller vaat edileceği” belirtilmiştir. “Belli bir dönemlik eğitimin ardından hala mağribi özelliklerini korumaya ve kötü örnek teşkil etmeye devam edenler olursa bunların valiye ihbar edilmesine dair muhafızlara ve eski Hristiyanlara emir verilmesi gerektiği belirtilmiştir”. “Bunun sonucunda da suçlarının ciddiyetine uygun olarak cezalandırılacakları” ifade edilmiştir. “Bu cezalar mülklerinin tümüne veya bir kısmına el konması, sürgün edilme veya daha da iyisi kadırgalara sürülmek²⁸⁷ olarak tanımlanmıştır.

Araştırmada incelenen Holland arşivinde yer alan ilgili belgelerde İslam kültürünü tamamen yok etmek ve Hristiyan öğretisini kilise aracılığı ile Moriskolar nezdinde yaymak amacıyla papazlara kültürel asimilasyon amaçlı bazı talimatlar

²⁸⁶Perceval, J.M. (2017), agm, 19-20.

²⁸⁷H.A: Zayas’a göre, bu belgeyi Sobrino adına ve kendi adına imzalayan, Gaspar Escolono olarak anılan Rahip Franciscano Antonio Sobrino’nun sekteri tarafından kaleme alınan bildiri (1600 yılı). (Zayas, Belge: 42, sayfa 500-502)

verilmiştir. Arşivde papazların Moriskolara dini eğitim vermeleri gerektiği yazılmıştır. Bu çerçevede, papazlara “Hristiyan doktrinini içeren; dört ibadet, Tanrı’nın buyrukları, kutsal ana kilise ayinleri, imanın şartları, merhametli olmanın ilkeleri, yedi ölümcül günah, Pazar ve kutsal günleri de içine alan Hristiyan doktrinini Moriskolara öğretme zorunluluğu” talimatı verilmiştir. Ayrıca Papazlara “Moriskoların 14 yaşın altındaki çocukları ile onların hizmetçilerini kiliseye göndermeleri gerektiği hatırlatılması gerektiği” öğütlenmiştir. Ardından “Moriskolara Papazlar tarafından belirli bir süre verilerek onlara öğretilenleri kavrayıp kavramadıklarının anlaşılması gerektiği, öğrenmediklerinden emin olduğu takdirde para cezasına çarptırılmalarının sağlanması gerektiği” ifade edilmiştir. “Moriskolar öğrenene kadar Papazların elinde olan her türlü imkânı kullanmaları, gerektiği takdirde uygulanan cezaların ağırlaştırılması, bunu yaparken onlara her zaman yumuşak başlılıkla yaklaşılması, Katolik inancını kalplerine bir tohum gibi ekerek ruhlarını Tanrı’nın huzuruna sunmaları ve Tanrı’dan yapılan bu ibadetin karşılığını bahşedilmesinin beklenmesi gerektiği”²⁸⁸ talimatı verilmiştir.

Başpiskopos Juan de Ribera, 30 yıllık hizmetinin ardından 1575 yılında Valencia Morisko okulundan emekli olan bölge papazının yerine, daha etkin bir lideri atamıştır. Bu kişi Morisko çocuklarını ilahiyat alanında eğitmeye kendini adayarak onları vaaz vermeye göndermiş ve Moriskolar için bir örnek teşkil etmiştir.²⁸⁹ Ribera’nın buradaki amacı, eğitim vasıtası ile asimilasyondur. Ribera, İncil’in mesajına uyan felsefeleri ve bu yolda Hristiyanları ve Moriskoları bölen kültürel farklılıkları birleştirecekleri düşüncesi ile vaaz vermek için Cizvitleri (Jesuits) de görevlendirmiştir (dil bölümünde de Cizvitlerden bahsedilmiştir). Kendisi de her yılın 3 ayını Morisko bölgelerine (kendi papaz bölgesi) ayırarak kişisel ziyaretlerde bulunmuştur. 1588 yılına kadar Ribera’nın yeni Hristiyan bölgelerinde toplu olarak 50 kadar vaaz verdiği bilinmektedir.²⁹⁰ Takip eden yıllarda Ribera vaazlarını anlamayan Moriskoların durumunu fark edince zorla

²⁸⁸H.A: Zayas’a göre, Valladolid Piskoposu, Juan Bautista de Acevedo tarafından düzenlenip (tarihlendirilmeden) imzalanan ve 20 Ocak 1603 tarihinde Valladolid’de basılan papazlığa ait haber postasıdır (“Hristiyan Doktrini” adlı bölümden alınmıştır). (Zayas, Belge: 44, s. 535).

²⁸⁹Ehlers, B. (2006), *Between Christians and Moriscos. Juan de Ribera and Religious Reform in Valencia, 1568-1614* (1. Baskı). Baltimore: John Hopkins University Press, 86.

²⁹⁰Ehlers, B. (2006), age, 88-89.

Hristiyanlaştırma asimilasyon/baskı/sindirme/ötekileştirme/etiketleme/propaganda politikalarından vazgeçerek “toplular sürgün” fikrini savunmaya başlamıştır.

Orihuela Piskoposu Morisko çocuklarını kademeli olarak Hristiyan toplumuna alıştırmak için 1585 yılında detaylı bir rehber hazırlamıştır. Söz konusu rehber çocukların giyecekleri kıyafetin rengine kadar verilecek ceza ve ödülleri belirlemiştir. Burada asimilasyondan anlaşılan Moriskoları Kastilyanlara (İspanyollar) çevirmektir. 7 Aralık 1526 tarihindeki (1566 yılında tasdik edilerek güçlendirilmiş) fermana göre tüm Moriskoların 3 yıl içerisinde Kastilyanca’yı (İspanyolca) öğrenmeleri emredilmiş, Arapça ticari sözleşmeler yapmaları yasaklanmış, Arapça kitapların imha edilmesi emredilmiş, Morisko kıyafetleri, çocukların kullandıkları takma Arap isimleri, her çeşit Arapça müzik ve Mağribi banyoları yasaklanmıştır. Bunun sonucu olarak Granada isyanı çıkmış ve 1570 yılındaki kısmi Morisko sürgününe (İspanya’nın diğer bölgelerine) neden olmuştur.²⁹¹

Arşivde dini eğitim ile ilgili yer alan belgede “ayinlere katılım” bölümünde “Moriskoların ayinlere katılmaları hususunda ise onların her Pazar ve kutsal günlerde ayinlere katılmalarının zorunlu olduğu, hasta olmaksızın gelmeyenlere para cezası uygulanması gerektiği, ikinci defa gelmeyenlerin cezasını ise iki katına çıkarılması gerektiği” ve “Morisko ailelerin çocuklarının, Morisko efendilerin ise hizmetçilerinin cezalarını ödemekle yükümlü oldukları, üçüncü bir şenliği/ayini kaçırmaları durumunda papazların kiliseyi haberdar etmeleri gerektiği, kilisenin de böylelikle uygun olan çözümü bulabilmelerinin mümkün olacağı, “her bir papazın ayini kaçıranları ve aynı zamanda isyancıları ve sabıkalıları not alabilmesi için birer not defteri tutmasının gerekli olduğu” emrolunmuştur.²⁹²

²⁹¹Perceval, J.M. (2017), agm, 19-20.

²⁹²H.A.: Zayas’a göre, Valladolid Piskoposu, Juan Bautista de Acevedo tarafından düzenlenip (tarihlendirilmeden) imzalanan ve 20 Ocak 1603 tarihinde Valladolid’de basılan papazlığa ait haber

3.5. İkna Yoluyla Uygulanan Asimilasyon

Yarımadanın birçok bölgesinde eski ve yeni Hristiyanlar (Moriskolar) arasında gerçek bir birlikte yaşama kültürü (*convivencia*) devam etmiştir. Örneğin 1550'li yıllarda Medinaceli Dükü'nün mülkiyetinde bulunan Castilla ve Aragón sınırında yer alan Arcos de Medinaceli adlı şehirde Moriskolar nüfusun %90'nını oluşturmuştur. Moriskolar şehrin politik ve ekonomik yönetiminde yer alarak belediyeye ait makamları eski Hristiyanlar ile paylaşmışlardır. Moriskolar vefat ettiklerinde eski Hristiyanlar onların cenazelerine katılmışlardır. Arcos'da barışçıl durum iki kuşak daha devam ederek 1568 Granada isyanına kadar sürmüştür. Her ne kadar toplumların birlikte yaşayabilme yetenekleri birçok kişi kadar takdir edilse de, Moriskoların asimilasyonu topluca reddettikleri gerçeğini değiştirmemiştir. Kültür, kıyafet ve toplumsal özerklikten ayrı olarak ana problem "Hristiyanlaştırma" olarak kalmıştır (Moriskolar çok kuvvetli bir şekilde kendilerine önerilen Hristiyanlık biçimini reddetmişlerdir).²⁹³ Toledo'nun La Sagra bölgesinde 16. yüzyılda Moriskolar nüfusun sadece %5'ini oluşturmuş ve bölgede barışçıl ve verimli birlikte yaşama kültürü sürdürülmüştür. Cuenca bölgesinde birlikte yaşama olumlu bir şekilde sürerken Aragón'da nadiren de olsa toplumlararası evlilikler bile olmuştur.²⁹⁴

Yazar Barrios Aguilera'nın ifade ettiği gibi, Granada'nın düşmesinden sonra yapılan anlaşma ile Hristiyan ve Müslüman toplumların birlikte yaşamaları düşünülmüş (*convivencia*), ancak bu iyi düşünceler kısa süre içerisinde sonuçsuz kalmıştır. Bu durumda beraber yaşama kültürüne dayalı bir uygulama yerini baskı ve asimilasyon politikalarına bırakmıştır. Söz konusu asimilasyon, fetih eden çoğunluk tarafından fetih edilen azınlığa (Müdeccenlere) uygulanmıştır. Sosyal açıdan değerlendirildiğinde fetih edenlerin (Hristiyanların) sosyal hayatı etkileyen bütün alanlardaki baskısı çok kısa süre zarfında dayanılmaz boyutlara

postasıdır. (Tatil günlerinde Moriskoların çalışmalarının yasaklanması" adlı bölümden alınmıştır). (Zayas, Belge: 44, s. 536-540).

²⁹³Kamen, H. (1997), age, 220-221.

²⁹⁴Kamen, H. (1997), age, 225.

ulaşmıştır.²⁹⁵ Bu nedenle, Moriskolar bir zamanlar huzur içinde yaşadıkları ülkelerinde artık köle olmaya zorlanmıştır.

1526 yılında yayınlanan bir hükümde eski Hristiyan ve Moriskoların evlilikleri teşvik edilmiştir.²⁹⁶ Bu hükümden ülkede baskın din olan Hristiyanlığın dinler arası evlilikler kanalı ile azınlık din Müslümanlığı eriterek Moriskoların asimile edilmesinin amaçlanmış olabileceği düşünülmektedir. Bununla beraber, Engizisyon Genel Başkanı Valdes ikna yoluyla Hristiyanlaştırma çabaları doğrultusunda 8 Ekim 1549 tarihli Valladolid engizisyoncularına hitaben iki toplum arasındaki evliliklerin teşvik edilmesini emretmiştir. Bu emre göre bir Morisko kadın bir eski Hristiyan ile evlendiğinde yanındaki çeyize devlet tarafından asla el konulmayacaktır. Aynı durum bir Hristiyan kadınla evlenen bir Morisko'nun sahip olduğu mallar için de geçerli kabul edilmeliydi. Ancak daha sonra bu emre Ribera ve Bleda tarafından karşı çıkılmıştır.²⁹⁷ Valdes'in karma evlilik fikrinin, ırkçı "kanın temizliği" (*limpieza de sangre*) anlayışı ile çelişki oluşturacağı için reddedildiği düşünülmektedir. Yukarıda bahsi geçen asimilasyon karşıtı ve toplu sürgün destekçisi yazarlar, karma evliliklere (Morisko ve eski Hristiyanlar arasında) karşı çıkmışlardır. Lorca gibi bazı asimilasyonist yazarlar ise bu görüşü (karma evlilik) desteklemiştir.

İkna yolu ile asimilasyon konusunda arşivde ilgili belgelerde şu ifadeler geçmektedir; "ilk seferkilere karşı sevecenlikle yaklaşılmalıdır ancak bundan sonuç alınamazsa sert ve kesin şekilde devam edilmelidir". "Komite, başpapazlığın (*İspanyolca: patriarch şeklinde yazılmıştır*) isteğinin doğru olduğuna inanmaktadır ve bu amaçla sevecenlik ve sertliğin ortasında yer almaktadır". "Basit ve kötü niyetli olan bu insanlara (Moriskolar) kayboluşlarının yaklaştığını erkenden söylemek tehlikeli olacaktır; çünkü doğudan gelen güçlü bir donanma görmedikleri takdirde yeni bir şeye kalkışmayacaklardır". "Din değiştirmek serbest olduğu için zor kullanılmamalıdır ve özellikle ne Fakihler (*Alfaques*) ne 'Tagarinos'lar (Hristiyanlarla birlikte yaşayan ve onların dilini kullanan Moriskolar) ne de diğerleri

²⁹⁵Barrios Aguilera, M. (2002). *Granada Morisca, la convivencia negada*. Granada: Editorial Comares, 28-29.

²⁹⁶Kamen, H. (1997), age, 216.

²⁹⁷Lea, H.C. (2011), age, 149.

ülkeden çıkarılmamalıdır". "Bu yüzden bu komite Başpapazlığın, papazlara ve vaizlere bu insanlara karşı sert sözler söylememelerini ancak bu şekilde davranmış olanlar varsa bu davranışlarını düzeltip tersi anlaşılacak şekilde hareket etmeleri hakkında yazı yazmıştır". "Eğer Başpapaz papazlardan gelen tüm mektupları (cevapları) toplayabilecekse bunu gizli olarak yapmalı ve bu sayede Majestelerinin emrettiği şekilde davrandığı anlaşılmamış olur"²⁹⁸ denmiştir. Holland arşivinde Moriskoların ikna yolu ile asimile edilmesini hızlandırmak için Kral'a bazı öneriler sunulmuştur. Kral III. Philip (Pedro Franquesa y Esteve tarafından Kral'a yazılmıştır) tarafından yazılan ve Papa'nın onayına sunulan belgede (1598): "(1) yeni din değiştirenler için onların tüm davalarını kapsayacak bir af fermanı çıkarılması, (2) hukuken suçlarını itiraf etmemiş olsalar da hepsine veya bir kısmına genel bir bağışlama fermanı daha çıkarılması, (3) itiraf edenlerin suç ortaklarını ihbar etmelerini zorunlu kılmadan sapkınlık suçundan affedilmeleri için bir ferman daha çıkarılması, (4) Tortosa, Segorbe ve Orihuela piskoposluklarındaki yeni bölge papazlıklarının kurulması ve desteklenmesi için bir ferman daha çıkarılması, (5) yasak olan akrabalar arası evli kişilerin muaf tutulması adına yetkili makamlar için başka bir ferman çıkarılması, (6) Moriskolar ve vaiz olacak din adamlarının, Valencia Krallığı'ndaki yabancılarla ilgili müzekkereden 5-6 yıl muaf olmaları için ferman çıkarılması"²⁹⁹ (Kral 1,3,4, ve 6. maddeler olmak üzere 4 müzekkere³⁰⁰ onaylanmıştır).

3.6. Yasaklamalar Yoluyla Uygulanan Asimilasyon

Moriskolara karşı uygulanan asimilasyon, baskı, sindirme ve propaganda politikaları yukarıda incelenen sadece kitap, dil ve eğitim aracılığı ile gerçekleşmemiştir. Söz konusu politikalar dinsel ve kültürel etmenleri de yasaklayıp yok etmeyi amaçlamış ve bu şekilde Hristiyanlaştırmayı hızlandırmayı hedeflemiştir. Aynı şekilde neticede Moriskoların hayat tarzını değiştirmek

²⁹⁸H.A.: Zayas'a göre, Pedro Franquesa y Esteve (bürokrat/asilzade/Lerma Dükü'nün sağ kolu) tarafından tarihlendirilmiş ve imzalanmış, III. Philip'e yönelik belgedir. Moriskoların eğitime ilişkin düzenlenen kurulun toplantısından notlar bulunmaktadır. Sonda III. Philip tarafından yazılmış 11 satır ve onun imzası yer almaktadır. (5 Ocak 1600). (Zayas, Belge: 36, s. 372-373).

²⁹⁹H.A.: Zayas'a göre, Pedro Franquesa y Esteve (bürokrat/asilzade/Lerma Dükü'nün sağ kolu) tarafından tarihlendirilmiş ve imzalanmış, Kral III. Philip'e sunulan belgedir. Valencia Krallığı'ndaki Moriskoların eğitiminden sorumlu olan konseyin kuruluş amacını ve işlevlerini yeni Krala hatırlatmayı amaçlayan bildiridir (5 Ekim 1598) (Zayas, Belge: 33, s. 362-363).

istenmiştir. Dinsel ve kültürel öğelerden kasıt İslami giyim-kuşam tarzı (çarşaf, başörtüsü, sarık, cüppe), Müslüman diyeti (domuz ve içki tüketilmemesi, helal gıdalar vs.), ibadetler (namaz, oruç, zekât, camiler vs.) hamam kültürü, Bayramlar (Ramazan ve Kurban), halk dansları (zambas ve leilas), doğum, sünnet, cenaze ve defin törenleri (İslami usullere göre) ile müzik ve şarkılardan oluşmaktadır.

İslami kültürel geçmişten gelen ve Moriskoların halen uyguladığı gelenekleri tanımlamak için çalışmalar yapılmış ve bu adetlerin hayatlarından çıkarılması umut edilmiştir. Mağribîlere ait olan özelliklerin listesi yapılmış ve bunların kademeli olarak arındırılmasının sağlanması amaçlanmıştır. Sorunun kaynağı eğitimsiz bir Hristiyanın dini sembolleri kültürel imgelerden ayıramaması ve nihai olarak Mağribî özelliklerine ilgi duyanların bile Morisko olarak etiketlenmesi sonucunu doğurmasıdır. Asimilasyon yanlıları tarafından her hareket şüpheli hale gelmiş; tuzlanmış domuz eti yememek, çok fazla yıkanmak, yüzü örtmek ve eli kalbin üzerine koyarak insanları selamlamak bile para cezası ödemeye ve yaptırımlara neden olmuştur.³⁰¹

Yukarıda incelenen dil konusunda da bahsi geçtiği üzere asimilasyon ve baskı politikalarının zirveye çıktığı 1526 yılı Kral V. Carlos'un fermanı ile Moriskolara bir dizi yeni yasaklar getirilmiştir. Söz konusu fermana göre:

1. Muhtelif bölgelerde yaşayan Morisko cemaatleri birbiriyle irtibat kuramayacaklardır.
(Bu madde insan için en temel ihtiyaç olan iletişimi yasaklamakta, asimilasyonu sağlamak için Müslümanların birbirleriyle olan iletişimin kesilmesini zorunlu görmektedir. Ortaçağ Avrupa'sında bile oldukça ağır bir yaptırımdır).
2. Buldukları bölgelerden, ancak idarecilerin izniyle ayrılacaklardır (Moriskolar yaşadıkları köylere hapsedilerek bir tür modern "ghetto" kurulmuştur).
3. Etlerin İslami usullere göre (helal) kesilmesini engellemek için kasaplık yapamayacaklardır (İslami diyete müsamaha gösterilmemiştir).
4. Mescitler kapatılacak, Arap isimleri (Hamit, Ali, Zehra, Ayşe gibi) ve unvanları kullanılmayacaktır (İsimler iletişim ve kültürün korunması için oldukça önemlidir).
5. Çocuklar sünnet ettirilmeyecektir (İslami gelenekler yasaklanmıştır).

³⁰⁰H.A.: Müzekkere: Bir iş için üst makama yazılan yazı.

³⁰¹Perceval, J.M. (2017), agm, 19.

6. Kilise çanları çalarken veya rahipler sokaklardan geçerken saygı ifadesi olarak baş açılarak diz üstü çökülecektir (Hristiyan propagandası ile asimilasyon politikaları uygulanması amaçlanmıştır).
7. Kadınlar İslami kıyafetlerini³⁰² (almalafas, çarşaf, muska, nazarlık, ayyıldız sembolü ve kına dâhil³⁰³) terk edeceklerdir (Semboller iletişimde önemli bir yer tutar. Dini ve kültürel mesajlar kimi zaman semboller aracılığı ile diğer insanlara ve gelecek kuşaklara aktarılırlar. Kıyafet ve semboller yasaklanarak asimilasyonun tamamlanmasına çalışılacaktır. İslami kıyafetlerin terk edilerek Müslümanların onları Hristiyanlardan ayıran özelliklerin ortadan kaldırılması hedeflenmiştir).
8. Hamamlar kapatılacaktır.³⁰⁴ (Diğer unsurlar gibi mekânların da iletişimde önemli bir yeri vardır. Mekânlara bakılarak inanca ve kültüre ilişkin çıkarımların yapılması her zaman mümkün olmaktadır. Hamamlar kapatılarak İspanya Müslümanlarının din ve kültürleriyle bağlarının kopartılması amaçlanmıştır).

1544 yılında Guadix (Arapça Vadi Aş olarak bilinmekle beraber³⁰⁵, Şuşteri olarak bilinen ilk Arap şair 1212 yılında bu şehirde doğmuştur³⁰⁶ Brennan hatıralarında Guadix halkının Anadolu insanı ile benzerlik taşıdığını yazmıştır³⁰⁷) piskoposluğu rahipler meclisi özellikle Perşembe ve Cuma akşamları yıkananları şüpheli olarak görmeye başlamıştır. Bununla beraber, bir Morisko geleneği olan yerde oturmak da İslami olarak değerlendirilmiştir.³⁰⁸ Söz konusu örneklerden anlaşılacağı üzere engizisyon Moriskoları bir para ve işkence kaynağı olarak görmeye başlamış ve varlık nedenlerini Moriskoların davranışları ile özdeşleşmeye başlamıştır. Fermanda yazılı bulunan yasakları uygulamak ve denetlemek ise kilisenin bizzat yürüttüğü engizisyon mahkemelerinin görevleri arasında yer almıştır.

3.6.1. Oruç

Asimilasyonu tamamlamak, Moriskoları tamamen sindirmek ve baskı altına almak amacıyla dini ve resmi makamlar tarafından Müslümanların/Moriskoların tatbik ettikleri oruç gibi en önemli İslami ibadetlerin kökünün kazınması

³⁰²Özdemir, M. (1996), agm, 294

³⁰³Cook, K., P. (2008), age, 116.

³⁰⁴Özdemir, M. (1996), agm, 294.

³⁰⁵Brenan, G. (2008), age, 190.

³⁰⁶Brenan, G. (2008), age, 192.

³⁰⁷Brenan, G. (2008). age, 196.

³⁰⁸Kamen, H. (1985), age, 107.

amaçlanmıştır. Bu şekilde gelecek kuşaklar ile iletişimi sağlayabilecek İslami geleneklerin gençlere ve çocuklara benimsetilmesi ve uygulanması engellenmiştir.

Holland arşivi'nde oruç ibadeti ile ilgili Bleda tarafından bazı tespitler yapılmıştır. Bu çerçevede, "Moriskoların her yıl oruç tuttıkları, bir önceki seneye göre oruç zamanını öne aldıkları ve bunu son derece titizlikle yaptıkları, oralarda yaşayan herhangi bir gerçek Hristiyanın bazı açık işaret ve delillerden bunu görebileceği" ifade edilmiştir. "İlk olarak bu ay (Ramazan ayından bahsediliyor) boyunca genci yaşlısı, zengini fakiri, kadını erkeği akşama kadar hiçbir şey yemedikleri için öğleden önce onların evlerine girenlerin ateşin yakıldığına dair hiçbir iz bulamayacakları" belirtilmiştir. "Moriskoların bacalarına bakanların öğleden sonra vaktine kadar duman göremeyecekleri, gün içinde fiziksel işlerde çalışan Moriskoların bu ayda yalnızca öğlene kadar çalıştıkları, pazardan meyve alırken bu ayda normalde yapılan gibi meyvenin tadına bakmadıkları, güneşin batıp yıldızların ortaya çıkmaya başladığı zaman Moriskolardan kimsenin dışarıya çıkmadıkları çünkü akşam yemeklerine odaklandıkları" yazılmıştır. İlâveten "akşama kadar ekmek almadıkları, dini bayramlarda rahiplerin onları kiliselerde tutamadıkları, ne kadar yorgun olurlarsa olsunlar akşama kadar dirildikleri ve bütün bunların oruç tutmanın bariz işaretleri olduğu" ifade edilmiştir. "Oruçtan sonraki ayda da Moriskoların Paskalya (*arşivde İspanyolca: Pasqua olarak geçer*) Bayramına benzeyen bu zamanda daha özenli giyinmeye dikkat ettikleri, Aziz Juan Günü civarına denk gelen "*Halahancara*" dedikleri, Ağustos'ta "*Halagrtreth*" olarak anılan ve Ocak ayında da "*Yanayd*" dedikleri diğer dini kutlamalarında da aynı şekilde özenli giyinmeye çalıştıkları" belirtilmiştir. "Moriskoların bütün bu hatalarının yanında bu yeni Hristiyanların en arsızca devam ettirdiği hatanın, orucun kendilerine Kuran'ın indirildiği zamana denk geldiği saçmalığına inandıkları ve Hz. Muhammed'in her yıl bir ay boyunca akşama kadar yemeden içmeden yaptığı Ramazan orucu"³⁰⁹ olduğudur. Bleda söz konusu tespitleri ile Moriskoları

³⁰⁹H.A.: Zayas'a göre belge aceleyle yazılmış fakat okunaklıdır. Belgenin sonunda Valencia Valisine 30 Aralık 1579 tarihli olarak gönderilen (II. Philip Dönemi) F.L.B. baş harfleriyle imzalı (o dönemde kutsanma sürecinde olan Fray Luis Beltrán) bir mektup bulunmaktadır. Beltrán, 1581 yılında vefat etmiştir fakat belgenin başında yazan tarih yalnızca bu mektuba aittir. Bu belgenin bütününde Moriskoların fiziksel olarak ortadan kaldırılmaları ve evleri barklarıyla birlikte geriye kalan tüm mülklerine el konulması yönünde Engizisyon tarafından geliştirilen tüm argümanlar/gereğçeler detaylı olarak yer almaktadır. Bu geliştirilen yol, 1609 ile 1612 yılları arasında yaklaşık yarım milyon insanın tehcir edilmesine neden olmuştur. Belge, 1603 tarihinde düzenlenmiş olmalıdır. İspanya'daki Morisko nüfusunun çoğunluğunun tehcir edilmesinden

etiketlemiş ve ötekileştirmiş ve Kraliyet nezdinde onları Hristiyanların tam tersi olarak göstermeye çalışmıştır.

Segorbe Piskoposu Don Feliciano de Figueroa, İslami uygulamaların kökünü kazımak için Morisko hanelerine Ramazan ayında gün ortasında papazlar gönderip ailelerin yemek yiyip yemediklerini denetletmiştir.³¹⁰ Bu şekilde Figueroa Moriskoların gizliden gizliye İslam inancını sürdürüp sürdürmediklerini anlamak için onların oruç tutup tutmadıklarını gözlemlemek istemiştir.

3.6.2. Giyim-Kuşam, Bayramlar, Danslar ve İslami Diyet

Yukarıda iletişim bölümünde kısaca tanımlandığı üzere giyim-kuşam özellikle ortaçağ'da kimin hangi kültürden geldiğini tanımlamakta önemli bir etkidir. Kültürü tanımlama açısından önemli bir iletişim aracı olan İslami giyim kuşamın ve diğer kültürel gelenek (danslar, diyet, cenaze ve defin) ve özel günlerin (bayramlar) mutlaka tahrip edilmesi gerekiyordu.

Arşivde ilgili belgelerde “Moriskoların kendilerinden istendiği gibi kutsal Bayramları (Hristiyan) kutlamadıkları ve önemsemedikleri, aksine kutsal günlerde çalıştıkları, daha birçok günah işleyip çeşitli amaçlara ulaşmak için onları saklayıp yardım edecek eski Hristiyanlar buldukları”³¹¹ yazılmıştır.

önceki zamana ait son kesin belgedir. Belgede, Valencia engizitörü Fray Jaime Bleda'nın yaptığı işlerin bir özeti niteliğindeki “Defensio fidei in causa neophytorum sive Morischorum Regni Valentiae, totiusq. Hispaniae...” başlıklı betimsel bir giriş mevcuttur. 1618 yılında his Corónica de los moros de España (Felipe Mey, Valencia, 1618) II. Philip tarafından şahsi olarak finanse edilerek bastırılmıştır. Bu ek veya ilaveden, mümkün olan en düşük hayatta kalım oranı yüzdesiyle Moriskoları tehcir etme kararının alınmasında Fray Jaime Bleda'nın yalnızca şahsi değil, aynı zamanda merkezi bir rol oynadığı çıkarılabilir. Conde Albert de Circourt'a göre, “Bleda'nın kendisi tüm etkinliklere katılma yetkisinin yanı sıra ofislere, resmi, kamusal ve gizli törenlere erişim hakkına da sahip olmuştur. Diğer olumsuz etkilerine ek olarak bu belge, İspanya tarihinin en istatistikçi, şüpheci, fırsatçı ve felaket getiren ismi Lerma Dükü'nün büyüyen gücüne güç katmıştır. Bleda Lerma dükünün kendisinin bu talihsiz olayda “güçlü bir karar alıcı” olarak rol aldığını belirtir. Bazı kısımları daha önce yazılmış olma ihtimali taşısaya da Bleda'nın mektupları Papa VIII. Clemente ve III. Philip'e yazılmıştır ve mektupların kopyaları burada yer almaktadır. Bleda, “calificador” olarak adlandırılan tetkikçi görevinde olmuştur; yani suçlu insanları icat eden, sorgulayıcı ve belki kendisi için ama şüphesiz Valencia Engizisyonu için mal ve mülklere el koyan kişidir. Ayrıca Denia Markizi, Lerma Dükü ve Kardinal Sandoval'nın da suç ortağıdır. Herhangi bir zorunluluk olmasa da Engizitörlerin bir geleneği olarak Bleda da Beltranın rabitasını takip eden vaizlerden (veya dominikoslar) biridir. (Zayas, Belge: 40, s. 419).

³¹⁰Boronat y Barrachina, P. (1901), age, 442.

Giyim-kuşam ve hayat tarzının değiştirilmesi asimilasyonda kullanılan bir unsurdur. Birçok Hristiyan asilzade Moriskolar için bir miktar kültürel müsamaha ihtiyacı olduğunu anlamıştır. 1514 yılında Tendilla Kontu Kral Ferdinand'ın Moriskoların kıyafetlerinin yasaklama girişimini eleştirmiş ve şöyle demiştir: “İspanya’da eskiden hangi kıyafetleri giyiyorduk, saçlarımızı nasıl tarıyorduk, ne çeşit yemekler yiyorduk, Morisko biçiminde değil mi?”³¹² Muley, Morisko danslarının dinsel olmaktan ziyade folklorik olduğunu savunmuş, Granadalı Moriskolar tarafından giyilen kıyafetlerin ise dinsel bir simgesi olmayan bölgesel kostümler olduğunu yazmıştır.³¹³

İspanyol yetkililer, Aralık 1526 tarihli Granada uygulamalarının da gösterdiği gibi tüm Morisko geleneklerinin Hristiyanlığı kabul ettirmenin önünde bir engel olduğuna kanaat getirmişlerdir. 1538 yılında Toledo’lu bir Morisko, engizisyon mahkemesi tarafından tutuklanmış ve “gece müzik çalmak, geleneksel bir Morisko dansı (*Arapça: Zambra*) yapmak ve kuskus yemek” ile suçlanmış ve bu faaliyetleri sapkınlık ile bağdaştırılmıştır.³¹⁴

Arşivde İslami diyeti (helal gıdalar, şarap ve domuz eti tüketilmemesi) önce tespit edip, eleştirip sonra engellemek ve nihai olarak Hristiyan diyetini teşvik etmek için bazı öneriler getirilmektedir. Örneğin “Moriskolara evlerinde (bahçelerinde) domuz yetiştirmek, domuz yemek ya da domuz pastırmasıyla pişirilen yiyecekleri yemek zorunluluğu getirilmesinin son derece önemli olduğu” belirtilmiştir. “Moriskoların ölü olan hiçbir şeyi Hristiyanlar gibi yemedikleri ve büyük batıl inançları olduğu”, “tüm eski Hristiyan doktorların, Müslüman hastaların domuz eti yemediği ve şarap içmediğinin ipuçları olduğu sonucuna vardıkları ve bu durumun da onları ağır kâfirlikten şüpheli olarak gösterdiği” yazılmıştır. “Bu lezzetli yiyecek ve içecekleri tatlarından hoşlanmadıkları gerekçesiyle tüketmedikleri ve bu seçimlerinde başka bir neden olmadığı bahanesini günümüzde bu insanların en kurnazlarının kullanmaktan kaçındıkları çünkü bu durumun ilk zamanlarda din

³¹¹Zayas’a göre Vaizler rabitasından Fray Jaime Bleda tarafından hazırlanan, “Valencia Krallığı’nda Yaşayan Yeni Din Değiştirenlere Karşı İnanç Davasını Koruma” adlı kitabın bazı noktalarının özeti. (Zayas, Belge: 40, s. 425).

³¹²Kamen, H. (1997), age, 221.

³¹³Carr, M. (2013), agm, 86-89.

³¹⁴Kamen, H. (1997), age, 223.

değiştirenler için açıklayıcı olabileceği ancak yıllar sonra doğanlar için yeterli olmayacağı” ifade edilmiştir. “Morisko ebeveynlerinin çocuklarını aynı öğretilerle yetiştirmezler ise, diğer et türleri yerine kandırmak veya alay için çocuklarına domuz eti yedirebilecekleri veya domuz yağıyla pişirilen bir yahni yedirip daha sonra çocuklarına söyleyebilecekleri” belirtilmiştir. “Eğer domuz eti yiyen çocuk büyük ise dört gün sonra dahi kusmaya çalıştığı, küçük çocuk yediğinde ağladığı ve daha sonra bunu başka nedenlerden dolayı değil, dinlerini korumak için yaptıklarına dair ikna olduğu” yazılmıştır. “Moriskoların açgözlü ve çıkarlarını koruyan insanlar olmalarına karşın 75 yıldan önce vaftiz edilmelerinden ardından Valencia ve Aragón krallıklarında bulunan 70 bin Morisko hanesine baktığınızda eski Hristiyanların yaptığı gibi domuz çiftleştirme ve büyük kar elde etme olanakları olsa da tek bir tane bile domuzun türetilmediğinin görülmeceği” ifade edilmiştir. “İçlerinden bir tanesinin domuz etinden bir ısırık bile alsaydı diğerlerinin onu hemen ayıplayacağı” yazılmıştır. Don Pedro Vic Manrique yönetimindeki Lauro’da Rektör (bölge papazı) “domuz yağıyla pişirilmesi için Moriskolara otlar göndermiş ve yeni din değiştirenler bunu öğrendiklerinde çok sinirlenip Başpiskoposun huzurunda Rektör’ü suçlamışlardır”. “Bu Rektör de incir ağaçlarının meyvelerini yeni din değiştirenlerden koruyamayınca incirlere dokunmasınlar diye inek yağı serptirmiş fakat yine de yeni din değiştirenler hem incir ağaçlarını hem de diğer ağaçları baltayla kesmişlerdir”. “Bütün bu vakalardan bu yeni din değiştirenlerin dik kafalı kâfirler olduğu sonucu kesin olarak çıkmaktadır³¹⁵” denmiştir.

3.6.3. Cenaze ve Defin

Moriskolar vefat ve defin işlemlerinde ölülerini yıkayıp kefene sararak ekili olmayan araziye gömmüşlerdir. Yıkama konusundaki engizisyon engellemelerinden sonra defin hususunda ise 1528 anlaşmasında cemaat vekilleri eski Hristiyanlar ile beraber yaşadıkları yerlerde ayrı mezarlıklara sahip olup olamayacaklarını sormuşlardır. Gelen cevaba göre mezarlıkları camiden kiliseye çevrilen yerlerin yanlarına yapabilecekleri ancak eski Hristiyanlar istemez ise buraya gömülmeyecekleri belirtilmiştir. Söz konusu durum az da olsa Moriskoları

³¹⁵H.A.: Zayas’a göre Vaizler rabitasından Fray Jaime Bleda tarafından hazırlanan, “Valencia Krallığı’nda Yaşayan Yeni Din Değiştirenlere Karşı İnanç Davasını Koruma” adlı kitabın bazı noktalarının özeti.” (Zayas, Belge: 40, s. 427 ve 458).

tatmin etmiş ve 1591 yılına kadar sürmüştür. Ancak 1591 yılında cenazelerin kilisenin içine defin edilmesi emir olunmuştur. Bu kabul edilemez durum karşısında Moriskolar önerdikleri maddi yardımlar ile makamlar tarafından gösterilen beyhude yerlere ve hatta gübre yığınlarına gömülmeyi talep etmişlerdir.³¹⁶ Bu durum kullanılan asimilasyon ve propagandanın ne derece aşırı boyutlara vardığına dair bir örnektir. Moriskoların kiliseler içine gömülmeleri emri onların ölümlerinden sonra dahi huzur içinde olamayacakları bir ortama sürüklenmelerine neden olmuştur. Ancak burada Katolik makamların düşüncesi Moriskoların ölümlerini ziyaret etmek için dahi kiliseye gelmelerini sağlamak ve “hastalıklı” insanlar olarak tanımladıkları bu kişileri öbür dünyada da kurtarmayı hedeflemiş olabilecekleri düşünülebilir. Her iki durumda da zorla asimilasyonun tiksindirici boyutu ortaya çıkmıştır. Bir diğer düşünce ise Moriskoların yapamayacakları uygulamaları sürekli gündeme getirip, onlardan daha fazla gelir elde etme düşüncesi ağır basmış olabilir (aşağıdaki arşiv belgesinde bu durumun ipucu yapılan ödeme ile verilmiştir).

Konu ile ilgili olarak Holland arşivinde yer alan belgede şöyle denilmiştir, “madem bu insanlar (Moriskolardan bahsediliyor) kâfir, neden kutsal makamlara girmelerine izin veriliyor ve neden öldüklerinde cenaze törenleri kilisede düzenleniyor?” “Bu iki uygulamanın da yapıldığı gerçektir. İlk uygulamaya bu insanları dine çekmek için izin verilmiş, cenaze uygulaması da 300 düka altından fazla ödemeleri karşılığında vazgeçebilecekleri şekilde 1591 yılında uygulanmıştır”. “Papa 8. Clemente döneminde Moriskolar kilise cenazelerinde defnedilmiştir”. “Her ne kadar bu uygulama bazılarının göre ölümler Müslüman batıl inançlarıyla kilise dışında gömülmemeleri için başlatılsa da Moriskoların Hristiyan mabetlerinin içine girmeleri fikri korkunçtur”³¹⁷ denmiştir.

Yine Holland arşivinde cenaze törenleri konusunda Valladolid Piskoposu Juan Bautista de Acevedo tarafından yazılan bir haber postası yer almaktadır. Söz konusu postada, “hiçbir Hristiyanın bu zamana kadar gömülmediği ve Hristiyanlıkla

³¹⁶Lea, H.C. (2011) age, 188-189.

³¹⁷H.A.: Zayas’a göre Vaizler rabitasından Fray Jaime Bleda tarafından hazırlanan, “Valencia Krallığı’nda Yaşayan Yeni Din Değiştirenlere Karşı İnanç Davasını Koruma” adlı kitabın bazı noktalarının özeti. (Zayas, Belge: 40, s. 428).

alakası olmayan yerlere bazı Moriskoların definlerinin öğrenildiği için bundan sonra ölenlerinin sahip oldukları mülkün kalitesi ve miktarına bakılarak bağlı oldukları kiliselerde ya da bu kiliselerin mezarlıklarına gömülmelerinin uygun bulunduğu” ifade edilmiştir. “Herhangi bir Morisko vasiyetinde başka bir yerde ya da başka bir kilisede gömülmek istediğini belirtse dahi, bu durumun kati bir suretle yasak olduğu ve rahiplerin de bu emre uymaları gerektiği” yazılmıştır (kendi bağlı olduğu kilisesine gömülmelidirler). “Moriskoların ölümlerini nasıl gömdüklerine dair duyulan rezillikler dolayısıyla artık defin işlemlerinin kendi başlarına yapmalarına izin vermeksizin defin işlemlerinin kilise mensupları tarafından yapılması uygun bulunmuştur”³¹⁸ denilmiştir.

3.7. Simgeler/Resimler Yoluyla Uygulanan Asimilasyon/Propaganda

Simgeler ve resimler kültürü korumak, sürdürmek ve yaymak için önemli bir iletişim aracıdır. Bu nedenle Müslüman kültürü yansıtan muska, ay yıldızlı takılar ve hatta kına Hristiyanlığa karşı tehdit olarak görülmüş, Katolik simgelerinin (haç, Meryemana vs.) kullanımı ise teşvik edilmiştir.

Holland arşivinde yer alan ve Bleda'nın kaleme aldığı ilgili belgede simgeler ile ilgili olarak şöyle denmiştir; “dini hükümlerde mihraptaki kutsal haça veya diğer kutsal varlıklara karşı kötü hisseden her kimsenin kâfir olarak kabul edilmesi gerektiği yer almış ve bu yüzden Valencia Krallığında yeni din değiştirenlerin de tüm kutsal varlıklara karşı kötü hissetmelerinden, zorlanmadıkça günah çıkarmadıkları veya *komünyona* (ergenlik dönemindeki ikinci vaftiz) katılmadıklarından dolayı kâfir olarak kabul edilmeleri gerektiğini” yazılmıştır. Arşivin ilgili bölümünde “Moriskoların Hristiyan simge ve imgelerine saygı göstermediklerinin altı çizilmiştir”. “Örneğin Moriskolardan bahsedilerek onların dinsiz olduklarının kabul edilmesi gerektiği, engizisyon ve diğer türden zararlardan kaçınılması adına bu insanların Hristiyan oldukları sözlerine inanılmaması” gerektiği vurgulanmıştır. Bunun nedeni olarak “Moriskoların Hristiyan inancını

³¹⁸H.A.: Zayas’a göre, basıldığı tarihten ölümü olan 8 Haziran 1608 tarihi arasında Batı Hint Adalarının Başpapazlığını ve Başengizitörlük yapmış olan Valladolid Piskoposu, Juan Bautista de Acevedo tarafından düzenlenip tarihlendirilmeden imzalanan 20 Ocak 1603 tarihinde Valladolid’de basılan papazlığa ait haber

reddetmekte oldukları ve Hristiyanlarla kızlarını evlendirmemekte, inançlılarla birlikte yaşamak istememekte, 1572 yılında Mağribîlerden Hristiyanlığa dönenlerin aslen Hristiyan olanlarla birlikte yaşamalarını emreden kurallara göre yaşamamakta, kiliseye girerken kutsal suya dokunmamakta, kilisenin mihrabında kutsal hacın göğe doğru kaldırıldığı zaman Hristiyanlara gülmek için arkalarını dönmekte veya gözlerini indirmekte oldukları” ifade edilmiştir. İlâveten arşivde “Moriskoların kutsal haça değil saygı göstermeyi, ondan tiksindikleri ve nefret ettikleri; yaşadıkları yerlerde veya yakınlarında yollarına konan haçlara bakıldığında görüldüğü gibi haçları devirdikleri, kestikleri veya kötü muamele ettikleri” yazılmıştır. “Moriskoların eylemlerinden dolayı haçları demirden yapmanın daha uygun görüldüğü” belirtilmiştir. “Bu hain suçun pek korkunç olduğu ve Hristiyan dinine büyük bir hakaret olduğu beyan edilmiş, bütün bunların karşısında ise eski Hristiyanların sessiz, suskun ve uyukuyor vaziyette oldukları” ifade edilmiştir. “Moriskoların Hristiyan simgelerini tanımadıkları için bazı yaptırımlar uygulanması gerektiği” savunulmuştur. Örneğin ilgili belgede “Tanrı’ya İsa’nın onurunu koruması ve onun hacına hakaret edenleri cezalandırması için Kral’ın harekete geçmesinin beklendiği ve Konstantinopolis’teki (İstanbul) Santa Sophia (Ayasofya) mabedinin yeniden kutsallaştırılması için yalvarıldığı” ifadeleri geçmiştir³¹⁹. Bu durumda ilgili arşiv belgesinde “inancın ve adaletin cesur koruyucusu Kralın, kutsal haça bu kötü muameleleri yapan bu yeni Hristiyanlara, onları nihayetinde cezalandıracak kişi olarak ne yapacağı” sorulmuştur. İlâveten “bu şeytani/kötücül insanların hakaretlerinden ve saygısızlıklarından korumak adına Krallıkta bulunan yollardaki haçlara dikkat edilmesi ve iyi bakılmasının önemli olduğu”³²⁰ tavsiye edilmiştir.

Moriskolara karşı yürütülen propaganda kampanyası yazılı metinlerin yanı sıra görsellere de yansımıştır (yukarıda propaganda tanımının yapıldığı bölümde resimler aracılığı ile propagandaya atıf yapılmıştır). Örneğin 1603 yılında Francisco Ribalta’nın (1532-1611) Valencia Başpiskoposu Juan de Ribera’nın

postası. Kesin basımdan önce piskoposun düzeltmesi ve onayına sunulan taslaktır. (Zayas, Belge: 44, s. 538-540).

³¹⁹H.A.: Burada Jaime Bleda Papa VIII. Clemente’in Türklere karşı bir haçlı seferi düzenlenmesi hakkındaki uzun ömürlü rüyasını ima etmektedir.

(1532-1611) isteği ile çizdiği tabloda, İspanyolların günümüze kadar gelmiş en güçlü ideolojik ikonlarından bir tanesi olan Saint (Aziz) James tasvir edilmiştir.

Louis Althusser'e göre ideoloji teriminin:

“Ona nesne olarak düşüncelerin teorisini olumlayan Cabanis³²¹, Destutt de Tracy tarafından oluşturulduğu kabul edilir. Bu durumdan 50 yıl sonra Marx bu terimi değerlendirdiğinde ideolojiye yeni bir anlam vermiştir. “Bundan böyle ideoloji, bir insanın ya da bir toplumsal grubun zihninde egemen olan fikirler, tasarımlar sistemidir”. Althusser, insanların hangi sebeple hakiki varoluş şartlarını “kendi kendilerine tasarımılamak” için gerçek varoluş koşullarının düşlemsel “yer değiştirmesine” ihtiyaç duyduklarını sorgulamıştır. Bu soruya ilk cevabının çözümünün bir bölümü şu şekildedir: “Suç, Despotlar ve papazlarda: Çünkü insanlar Tanrı'ya inandıklarını sanarken aslında papazlara ya da Despotlara boyun eğdiler: bunlarsahtekârlıkta ortaklıklar ve papazlar Despotların ya da Despotlar papazların hizmetindedir.”³²²

Moriskolar konusu çerçevesinde Althusser'in ideoloji ile ilgili düşünceleri değerlendirildiğinde, Kral III. Philip'in toplu Morisko sürgünü kararı almasında (1609) veya Engizitör Jaime Bleda'nın kitaplarında (yukarıda kitaplar bölümünde incelenmiştir) ve Holland arşivine giren yazışmalarında toplu sürgünü desteklemesi din ekseninde Althusser'in yukarıdaki ifadeleri ile bağdaştırılabilir.

Tablo, günümüzde Valencia'nın Algemesi (aynı zamanda sürgünü destekleyenlerden Jaime Bleda'nın doğum yeri) kasabasının San Jaime Apostol kilisesinde bulunmaktadır. Söz konusu tabloda Müslümanlar ile Hristiyanlar birbirlerinin zıddı olarak resmedilmiş ve Müslümanlar fanatik bir mezhebin temsilcisi olarak tasvir edilmiştir. Müslümanların ruhları şehvet ve hainlik ile dolu olarak resimde çok çirkin ve vahşi bir şekilde betimlenmiştir. Çünkü düşünceye göre “Kutsal Katolik inancının” düşmanları olarak en onursuz şekilde tasvir edilmeyi hak etmektedirler, bu da atların nallarının altıdır (Müslümanlar).³²³ Söz

³²⁰H.A.: Zayas'a göre Vaizler rabitasından Fray Jaime Bleda tarafından hazırlanan, “Valencia Krallığı'nda Yaşayan Yeni Din Değiştirenlere Karşı İnanç Davasını Koruma” adlı kitabın bazı noktalarının özeti. (Zayas, Belge: 40, s. 422-424,428 ve 459).

³²¹Pierre-Jean-Georges Cabanis: 1757-1808 yılları arasında yaşamış, duyumsalcı okuldan Fransız filozofudur. De Tracy'ye göre düşünce, duyulamaya indirgenebilir. Düşünmek, hatırlamak, yargılamak ve istemek, hepsi duyulamaktır.

³²²Althusser, L. (1989), *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları* (Çev. Yusuf Alp, Mahmut Özışık). İstanbul: İletişim Yayınları. (Eserin orijinali 1950'de yayımlandı) 39, 43 ve 44.

³²³Cabrillana Ciézar, N. (1999). *Santiago Matamoros. Historia e Imagen*. Málaga: Servicio de Publicaciones Diputación de Málaga, 45.

konusu tablo İspanya'nın birçok kilisesinde halen bulunmaktadır. Ancak birçok İspanyol bu simgelerin farkında değildir. Son yıllarda İspanyollar tarafından çizilen aynı tablolarda atların ayaklarının altında Müslümanlar artık yer almamaktadır. Tabloda ressam Santiago'yu Clavijo savaşında beyaz atının üzerinde ve Arapları çığnerken tasvir etmiş, uhrevi (ahiretlik) ve Hz. İsa benzeri ve bulunduğu ortamdan bağımsız (Roelas adlı ressamın saldırgan tablosundan farklı olarak) yüz ifadesi çizilmiştir. Resimde³²⁴ yer alan Hristiyan imgesi aslında Müslüman geleneğinden gelen ve beyaz atına binen "Mahdi" adlı karakterden (Mehdi, kıyamet gününden önce beyaz atında sağ elinde kılıcı ile gelecek olup, iyi ile kötüyü birbirinden ayıracak ve iyileri beraberinde cennete götürecektir) esinlenmektedir.³²⁵ Bu durum aslında Hristiyanlığın Müslümanlığa karşı her zaman üstün olduğunu vurgulamayı amaçlarken tabloyu inceleyenlere bir özgüven aşılama ve simgeler yoluyla Hristiyanlık propagandası ile Müslümanlık anti-propagandası yapmayı hedeflemiştir.

Resim 3.1. Clavijo savaşını simgeleyen görsel

Propagandanın amacı ve oluşum süreci ile ilgili tanımında şu ifadeler yer verilmiştir:

³²⁴Resim 3.1. Clavijo savaşını simgeleyen görsel. www.wikipedia.org adlı internet sayfasından 12 Kasım 2015 tarihinde alınmıştır.

³²⁵Cabrillana Cízar, N. (1999), age, 41.

“Propagandanın belli bir amacı vardır. Bu amacı kitlelere kabul ettirmek ister. Bu nedenle de önceden seçilmiş ayıklanmış bilgileri sunar. En etkili, en kalıcı olacağına inandığı, araştırmalarla geliştirdiği simgeleri kullanır.”³²⁶

Amaca ilişkin bu tanıma göre Morisko karşıtı kullanılan simgeler aracılığı (bu durumda tablolar) ile yürütülen propaganda (kiliselerde ve diğer kamuya açık alanlarda bulundurulmuş söz konusu tablolar aracılığıyla) ile geniş kitleler nezdinde Morisko/İslam karşıtı düşünceler (anti-propaganda) oluşturulmaya ve halihazırda Hristiyan kamuoyunda var olan bazı Morisko karşıtı önyargıların pekiştirilmeye çalışılmış olabileceği düşünülebilir.

Tablodan esinlenerek, 1610 yılında Gandía Dükü'nün sekreteri Gaspar Aguilar tarafından bir yazı kaleme alınmıştır. Aguilar Sierra de Laguar'daki Morisko ayaklanmasından sonra isyancıların gökyüzünde bir imgelem gördüklerini söyleyerek şöyle denmiştir:

İlahi kral tüm dünyaya himayesini sunarken onun dinçliği görülür.

O yerinde durmayan bir ata binerken hiddet ve ihtiras doluydu.

O özel, büyük ve beyaz, güneş kadar yakışıklı, saf ışık ışınlarını hatırlatan sivri yeşil bir attı.

Savaşta ele geçirdiği gururlu ve düzenbaz maliklerin kafalarını ezerek Kafalarındaki yarım ay türbanları ele geçirmek savaşta ganimet olmuştu,

O birçok yerde ileri geri uçarak giderken, atın toynaklarının altında, Hamit'lerin, Süleymanların, Selimlerin, Emirler vardı

Onların hepsi ezilmiş ve karınları deşilmiş şekilde yatıyordu.³²⁷

Metinden de anlaşılacağı üzere ötekileştirme yoluyla asimilasyon ve propaganda resim ve imge kanalları ile açığa vurulmuş, kilise çevreleri ve toprak sahipleri dolaylı olarak Kraliyet ve Hristiyan kamuoyunu Moriskolara karşı etkilemeye çalışmıştır. Söz konusu tabloların kilise ve müzelerde nesilden nesile aktarıldığı göz önünde bulundurulduğunda, bu resimlerin halen İslam karşıtlığını ve Hristiyan propagandasını devam ettirdiği varsayılabilir.

³²⁶Bektaş, A. (1996), age, 159.

³²⁷Magnier, G. (2010), age, 107.

3.8. Ötekileştirme/Etiketleme Yolu ile Uygulanan Asimilasyon/Propaganda

Arşivde yer alan ilgili mektupta Valladolid Engizisyonunda avukat olan (licenciado) Martín Gonçález de Çellorigo Oquendo “katır arabası sürücüsü olan Moriskoların da Hristiyan düşmanı oldukları” ve onlardan nefret ettiklerinin bilindiği için onları “gördükleri yerde kimseye yakalanmadan öldürebildikleri” ve bunu “kutsal ve takdire şayan bir eylem” olarak gördüklerini yazmıştır. “Kendileriyle aynı mesleği paylaşan eski Hristiyanları öldürüp onların hayvanlarını ve mallarını kendi milletleri için çaldıklarının” bir gerçek olduğunu iddia etmiştir. Metinde “Valladolid’deki Morisko soygunundan birkaç gün sonra Celada’nın (yerleşim birimi) yakınlarında Burgos yolu üzerinde cesedi bulunan, Siete Iglesias’ın (yerleşim birimi) yakınında Andrés Alonso’yu (eski Hristiyan) onların soyup öldürdüğü, yolda çıplak ve başı kesilmiş bir halde bulunan bu eski Hristiyan’ın başının hiç bulunamamış vücudunun ise bir çuvala konulduğu” belirtilmiştir. Ancak “adaletin yerini bulduğu ve suçlu Moriskoların yanlarında taşıdıkları çalıntı mallar ve beş hayvanla buldukları ve sanki kaçırılan onlar değilmiş gibi cesedin kime ait olduğundan bihaber davrandıkları” ifade edilmiştir. “İspanya’daki Moriskoların bu tür işlerde çalıştıkları için hırsızlık ve kötü olaylara karışmalarının kolay olduğu”³²⁸ ifade edilmiştir. Söz konusu belgede Moriskoların iştigal ettikleri çalışma alanları ile işlenen bir suç ilişkilendirilmiş ve bu yöntem ile katırcılık yapan tüm Moriskolara şüphe ile bakılmasına sebep olunmuştur. Moriskoları ötekileştirmek ve onlara karşı propaganda (kötülemek) yapmak için kullanılan önemli bir yöntem olduğu düşünülmektedir.

Arşivde konu ile ilgili bürokrat/asilzade Pedro Franquesa y Esteve tarafından tarihlendirilen ve imzalanan III. Philip’e yönelik mektupta “patika yollarda eski Hristiyanların öldürüldüğünü ve bunları yapanların Krallıkta olduğu konusunda şüphelenilen suç olayları gerçekleşmekte olduğunu ve bunların arkasındakilerin hırsızlık yapmaktan ziyade hainlik peşinde olduklarını ve bu hainlerin kanun

³²⁸H.A.: Zayas’a göre Sekreter tarafından kaleme alınıp tarihlendirilmiş belgedir. Valladolid Engizisyonunda avukat olan (licenciado) Martín Gonçález de Çellorigo Oquendo tarafından imzalanmıştır. Dört ay kadar ömrü kalmış olan Kral II. Philip’e yönelik bu bildiriye, Martín Gonçález de Çellorigo Oquendo hafifletilmiş çözümler sunmadan önce Morisko “ulusundan” suçlu olanları ifşa etmeye çalışmaktadır. Zayas’a göre ilk defa bu belgede Morisko azınlığı için dini yerine “ulusal” ifadesine yer verilmiştir. Kral II. Philip’in

önünde sert bir şekilde cezalandırıldığından oldukça emin olduğu³²⁹ yazılmıştır. Söz konusu örneklerden de anlaşılacağı üzere Moriskolar suç (kriminal, katil, hırsız, şebeke üyesi gibi) ile bağdaştırılarak ötekileştirilip etiketlenmiş ve damgalanmışlardır. Bu şekilde hem toplu sürgün için Kraliyet ve kilise'nin eline daha fazla koz geçmesi, hem de Hristiyan kamuoyu nezdinde Moriskoların kötülenmesi ve dışlanması sağlanmış olacaktır. İlaveten arşivde Valladolid Engizisyonunda avukat olan (*licenciado*) Martín Gonçález de Çellorigo Oquendo "Moriskoların mezhebinin Hristiyan inancının tam tersi" olması nedeniyle "Hristiyanlara karşı düşmanca niyetler içinde bulunmaları" ve her kötülüğü büyük bir şansmışçasına ve günah olarak görmeyerek yaptıkları, "ellerine ne kadar çok insan geçirirlerse o kadar fazla öldürmeyi büyük bir şeref olarak gördükleri" ve "kendi aralarında kimsenin öğrenmesi mümkün olmayan sırlar barındırdıklarını" yazmıştır. "Moriskoların taşıyıcı (günümüzdeki postacı, haberci mesleği olduğu düşünülmektedir) olmaları nedeniyle her yere ve limanlara gitme imkânı buldukları ve İspanya'da gerçekleşen her şeyden haberdar oldukları yazılmıştır. Bu sayede Majestelerinin krallığında gerçekleşen her durumu öğrenmenin ve casusluk yapmanın onlar için daha kolay hale geldiği"³³⁰ ifade edilmiştir. Diğer bir ilgili belgede "bu yeni din değiştirenlerin (Moriskolar) eski ve yeni Hristiyanlar üzerinde tedavi yapmamaları ve tıp bilimi tekniklerini kullanmamaları yasağı getirilmesi uygun bulunmuştur". "Çünkü bu sayede Moriskoların eski Hristiyanların (hazır olmadan) ölümlerine neden olabilecekleri"³³¹ yazılmıştır.

Moriskoların etiketlendiği konular sadece dini hususlar ile sınırlı kalmamıştır. Aynı zamanda eski Hristiyan komşuları ile olan münasebetlerinde de adaletsizlik ve baskılar ile karşılaşmışlardır. Moriskolar ile ilgili birçok uydurma hikâyelerden bazıları şöyledir:

hükümdarlığının sonlarından başlayarak III. Philip'in hükümdarlığı altında ırkçı bir devlete dönüşümünü anlatmaktadır. (Zayas, Belge: 39, s. 394-395).

³²⁹H.A.: Pedro Franquesa y Esteve tarafından tarihlendirilen ve imzalanan III. Philip'e yönelik mektup. Bir Benavente kontu diğeri Orihuel piskoposundan yazılmış iki mektup hakkındadır ve ayrıca sözü edilen mektupları okumalarının ardından konsey üyelerinin görüşlerini rapor etmektedir (7 Şubat, 1600). (Zayas, Belge: 37, s. 377).

³³⁰H.A.: Zayas'a göre Sekreter tarafından kaleme alınıp tarihlendirilmiş belge. Valladolid Engizisyonunda avukat olan licenciado Martín Gonçález de Çellorigo Oquendo tarafından imzalanmıştır (Zayas, Belge: 39, s. 389 ve 395).

³³¹H.A.: Zayas'a göre Vaizler rabitasından Fray Jaime Bleda tarafından hazırlanan, "Valencia Krallığı'nda Yaşayan Yeni Din Değiştirenlere Karşı İnanç Davasını Koruma" adlı kitabın bazı noktalarının özeti (Zayas, Belge: 40, s. 457).

- “Fakihlerin emniyetli olunan durumlarda Moriskolara eski Hristiyanları katletmeleri gerektiğini dinen öğütledikleri,
- Moriskoların müşterilerini zehirlemek maksadıyla fırıncılık yaptıkları (ekmek yaparak),
- Hastalarını öldürmek için Moriskoların doktorluk mesleğini seçtikleri.”³³²

Kraliyet ve kilise'nin ötekileştirme politikaları zamanla Hristiyan kamuoyuna da yayılmıştır. Moriskoların artık meslek ve dini araçları kullanarak Hristiyanları öldürmeyi ve ortadan kadırmayı hedeflediklerine dair Hristiyan kamuoyunda bir kanı oluşmuş olabileceği düşünülmektedir.

Arşivde konu ile ilgili yer alan bir belgede Dominik Papazı Jaime Bleda (1550-1622), Moriskoların “Hristiyanlığa hakaret ve küfür ederek” eski Hristiyanların 1601 yılında herkesi dehşete düşüren Velilla’da son çan seslerinin duyulması (Aragón Moriskolarının Türkler ile işbirliği yaptığına dair olay) olayında olduğu gibi “eski Hristiyanların zarar görmesini ve yok edilmesini amaçladıklarını” ve bu felaketi bir mucize olarak değerlendirip “Hristiyanların ortadan kaldırılması” anlamına geldiğini açıkça doğruladıklarına işaret etmiştir. Bleda, bu insanların besbelli “kâfir” oldukları şeklinde fikrini tasdik etmiştir. İlaveten “Moriskoların “imansızlıkları, dinsizlikleri ve kâfirlikleri”nin diğer sonsuz alametlerden de çıkarılabileceğini”³³³ ifade etmiştir.

Moriskolar zorla vaftiz edilip Hristiyanlaştırıldıktan sonra, İspanya'nın hazmetmek zorunda kaldığı, birçok Hristiyanın uzak durmak istediği ve korktuğu bir azınlık olarak İspanya'da kalmışlardır. Moriskolardan, bir taraftan idarece iyi ve sadık Hristiyanlar olmaları beklenmiş, diğer taraftan sürekli şüpheli olarak görüldüklerinden gerçek Hristiyanlıklarının sorgulandığı bir durumda kalmışlardır. Söz konusu şüphelerin nedenleri de mevcut olmuştur. Örneğin tüm ülke çapında kilise ve engizisyon yetkililerinden gelen raporlarda Moriskoların Hristiyanlığın getirdiği sorumlulukları uygulamadıkları ve gizliden Müslüman gibi yaşadıkları iddia edilmiştir. Bazı Moriskoların Müslüman ibadetlerini yerine getirebilmek için göstermelik bir tutum sergiledikleri, bazılarının ise gönülden Katolikliğe geçtikleri

³³²Lea, H.C. (2011), age, 171-173.

³³³H.A.: Zayas’a göre Vaizler rabitasından Fray Jaime Bleda tarafından hazırlanan, “Valencia Krallığı’nda Yaşayan Yeni Din Değiştirenlere Karşı İnanç Davasını Koruma” adlı kitabın bazı noktalarının özeti. (Zayas, Belge: 40, s. 430-431).

rapor edilmiştir. Ancak bu dönüşüm kilise ve devletteki bağnaz tutucuları tatmin etmek için yeterli olmamıştır. Bununla beraber birçok dini yetkili “kâfir” Moriskoların Katoliklik için yeterli veya layık olduğunu düşünmek istememiştir. İslam dinine olan düşmanlık, Hristiyan soğukluğunun sadece bir boyutu olmuştur. Özetle Moriskolar doğası gereği “geri kalmış, değersiz (ikinci sınıf), barbar (yobaz)” olarak görülmüş ve birçok önyargı ve yanlış algılarla değerlendirilmiştir.³³⁴

Venedik elçisi 1595 yılında Moriskoları “nüfus ve maddi imkânlar açısından sürekli gelişen” bir toplum olarak tanımlamaktadır. Elçi Moriskolar ile ilgili yapmış olduğu değerlendirmelerde Moriskoların “hiçbir koşulda savaşa girmediklerini”, sadece “ticarete ve para kazanmaya odaklanan bir hayat sürdürdüklerini” ifade etmiştir. Diğer taraftan İspanyol halk kahramanı Cervantes, “Köpeklerin Sohbeti” (*İspanyolca: Colloquio de los perros, 1613 Madrid*) adlı romanında, halkın şu hislerini açığa vurur:

“Moriskolar katlanarak artıyorlar, hepsi evleniyor, çocuklarını asla ordu ve dinin emrine vermiyorlar, onları eğitmek için hiçbir şey sarf etmiyorlar: bütün bildikleri bizi soymak. Kazandıklarının çok azını harcıyıp gerisini istifliyorlar ve dolayısıyla İspanya’nın servetinin büyük bir kısmı onların elinde. Bu yavaşça ve sinsice öldüren bir ateştir.”³³⁵

Dolayısı ile Moriskolar; “nüfusları sürekli artan” (sayılarının eski Hristiyanları geçebilme endişesi), “ordunun hizmetine girmeyen” (ülke için savaşmayıp cefa çekmeyen), “servet avcısı ve düşkünü” (sadece parayı ön planda tutan) ve “çocuklarına Hristiyanlık eğitimi vermeyen” (eski İslami inançlarını sürdüren) “tutumlu” insanlar olarak etiketlenmişlerdir.

Hardt ve Negri’nin ifade ettiği üzere:

“Farklılık yasalarda yazılı değildir ve değişkenlik dayatması Ötekilik noktasına kadar dayanmaz. İmparatorluk farklılıkları mutlak terimlerle düşünmez; ırksal farklılıkları hiçbir zaman doğanın bir farklılığı olarak koymaz, söz konusu olan hep oransal farklılıktır; farklılık zorunlu değil, her zaman rastlantısaldır.”³³⁶

³³⁴Carr, M. (2013), agm, 84.

³³⁵Lea, H.C. (2011), age, 196.

Bu yorumdan da anlaşılacağı üzere iktidarın Moriskoları ötekileştirmek için onların sürekli artan nüfuslarını ön plana çıkardığı düşünülebilir.

İspanya'nın Castilla krallığındaki şikâyet nedenleri ile Aragón'dakiler arasında farklar bulunmakla beraber, temel sebepler benzerlik taşımıştır. Yalnızca dini nefret olmamakla birlikte, Hristiyanların geniş ölçekte tüketici, Moriskoların ise üretici olmaları durumu öne çıkmıştır. Hristiyanlar çalışma hayatlarında ağırlıklı olarak devlet hizmeti, kilise veya orduyu tercih etmişler, ekmeğini el emeğiyle kazananları hor görmüşlerdir. Tutumlulukları ve yorgunluk hissetmeden çalışmaları neticesinde Moriskoların kazandıklarını kıskanmışlardır. Kendi çarpık dünya görüşlerinin ve yanlış politikalarının sonucu olarak giderek fakirleşmelerinin sorumluluğunu Moriskoların üzerine yıkıp, onların kazanımlarını çalmak ve fakirlik girdabına atmak için bahaneler uydurmuşlardır. Bir tanığın ifadesinde Valencia'da yaşayan bir Morisko'ya yönelik dini baskının detayı anlatılmaktadır. Topluluktan bir suçluya idam sırasında "bir Hristiyan olarak mı yoksa bir Mağribi olarak mı ölmek istediği" sorusu yöneltmiştir. Şayet Hristiyan olarak ölmek ister ise, Pazar yerinde infaz edileceği söylenmiştir. Ancak Mağribi olarak ölmeyi tercih eder ise duvarın dışında "*Rambla*" olarak bilinen bir yerde "Tanrı'nın putperestler için emrettiği ceza olan" ölene kadar taşlanma ve yakılma cezası ile öldürüleceği söylenmiştir.³³⁷

Anwar Chejne'ye göre, Arap veya Müslümanlar ile ilgili önyargılar geçmişte olduğu gibi günümüzde de küçültücü olarak değerlendirilerek alay konusu olmuştur. Müslüman, "ikinci sınıf", "inançsız", "nefsine düşkün" ve "geri kalmış" insan olarak algılanmakla birlikte, "deve, çadır ve türban" ile ilişkilendirerek "şişman ve nefsanî" bir imaj ile "haremden kızlar ile dans eder" şekilde etiketlenmiştir. Söz konusu algının tarihsel ve psikolojik nedenleri bulunmakla beraber, asıl nedeni İslam'ın Hristiyanlığa karşı bir tehdit oluşturmasıdır³³⁸. Bu durumun bugün de bu şekilde devam ettiği varsayıldığında Moriskolar ile ilgili durumun geçmişte ne kadar vahim olduğu düşünülebilir.

³³⁶Hardt, M., Negri, A. (2001). *İmparatorluk* (Çev. Abdullah Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları (Eserin orijinali 2000'de yayımlandı), 208-209.

³³⁷Lea, H.C. (2011), age, 197.

Holland arşivinde Moriskolar (genelde olumsuz) Hristiyanlar (genelde olumlu) ile ilgili birçok terim ve kelime tespit edilmiştir. İlgili bir belgede yeni Hristiyanların (Moriskolardan bahsediliyor), “afrozlu kâfirler” oldukları çünkü diğer yanlışlarının yanı sıra bu insanların “kutsal varlıklara saygı göstermeyerek”, hayatları boyunca onları özümsemeden “suç işlemeye” kararlı oldukları yazılarak Moriskoları olası bir “suçlu kümesine” dâhil etmişleridir. İlâveten Moriskoların yaşamları boyunca Kutsal varlıklara karşı bu ihmal ve uzaklıklarının hem “kâfirlik ile dinsizliğe eşit olduğu”, hem de “yaptıkları yanlışlara” işaret ettiği ifade edilmiştir. Moriskoların bu yanlışları da sapkınlıklarından arındıkları için değil cezadan korktukları için ve eski Hristiyanların önünde itiraf etmeye cesaret edemedikleri için yaptıkları belirtilmiştir.³³⁹

Holland arşivinde Moriskolar kilise ve kraliyet tarafından ilgili belgelerde şu şekilde etiketlenmiş ve damgalanmışlardır: “rezil varlıklar olduğu için onlardan korkulmaması gerektiği”³⁴⁰, “dışardan Hristiyan gibi gözükken ancak birer kâfir olan” ve içlerindeki nefreti koruyarak Hristiyan olmaya zorlanan insanlar oldukları, “yoldan çıkmış Arap mezhebine bağlı oldukları”, “yüce Tanrı’ya karşı işlenen büyük hakaretlerden biri sahte Hristiyan gösterilerde bulunup aslında Müslüman olmaları” ve “vaftizlerin hiç gerçekleşmemişçesine hareket ettikleri”, “kutsal ayinler ile alay etmeleri” ve “Arap olarak kilise’nin görmüş olduğu en Katolik kralın imparatorluğunda Hristiyanlığın tam anlamıyla yaşandığı bir yerde böyle barbar bir mezhebin peşinden gitmeleri”, “Kuran’ın takipçileri” olarak onların, Katolik inancının en büyük savunucusu ve koruyucusu olan Kralın en acımasız düşmanı oldukları” ve “İspanya’daki atalarının konumunu geri kazanma umudunda olduklarını” arzu ettikleri yazılmıştır. Bununla birlikte, “Kur’an’ı takip etmeleri nedeniyle İspanya’da bundan daha büyük bir günahkârlık ve ihanet görülmediği” ve “mağribi olmaları nedeniyle Kralın en büyük düşmanının onlar olduğu”, “Bayramlarda Hristiyanlar dinlenirken onların çalışmaya devam ettikleri”, “büyük

³³⁸Chejne, A., G. (1974). *Muslim Spain, Its History and Culture* (1. Baskı). Minnesota: University of Minnesota Press, 121.

³³⁹H.A.: Zayas’a göre Vaizler rabitasından Fray Jaime Bleda tarafından hazırlanan, “Valencia Krallığı’nda Yaşayan Yeni Din Değiştirenlere Karşı İnanç Davasını Koruma” adlı kitabın bazı noktalarının özeti. (Zayas, Belge: 40, s. 429).

³⁴⁰H.A.: Zayas’a göre Pedro Franquesa y Esteve tarafından tarihlendirilen ve imzalanan III. Philip’e yönelik mektup. Bir Benavente kontu diğeri Orihuel piskoposundan yazılmış iki mektup hakkındadır ve ayrıca sözü

kasabalarda ayin ilahilerini dinlerken ya da kiliseye katılırken görülmemiş oldukları”, kamuoyuna göre onlar “Muhammed’in Mağribi³⁴¹ olarak nitelendirildikleri ve din değiştirdikleri” ve “yoldan sapmış bir mezhebi benimsedikleri bilinen kimseleri saklamaktan, gözetmekten, yardımda bulunmaktan, evine almaktan, ziyaret etmekten, savunmaktan ve hatta kendi mülkleri pahasına koruduklarından dolayı kanunlar gereğince üzerlerine oldukça büyük bir kuşku çektikleri”³⁴² ifade edilmiştir. “Hristiyanların hiçbir ayin ve ibadetini kabul etmeyen, Müslümanların ve Muhammed’in ise tüm yanlış usullerini, hilelerini ve kusurlarını ibadet olarak eda edenler oldukları”, “Muhammed’in şeytandan gelen zehir ile doldurduğu bu milletin, İspanya için oldukça tehlikeli olduğu ve büyük dertler yaşattığı”³⁴³ yazılmıştır. Arşivde ayrıca Krallıkları elde tutmak için dini de korumanın önemli olduğu çünkü Krallıklar ve mülkler, kâfirlerin ve din döneğlerinin cezasız yaşamaya izin verildiği yerlerde kolayca yıkılmaya meyilli olduğu, bu insanların herkesçe malum “din döneğleri”, “Hristiyan adının düşmanları” ve “Tanrı’ya saygısızca hakaret eden kimseler” oldukları pek çok nedenden ötürü Valencia Krallığındaki yeni Hristiyan olan Mağribîlerin, “din döneği olduğunun ve Muhammed’in yolunda devam ettiklerini, apaçık kâfir olduklarını ve kâfirlere uygulanan dışlanma ve cezalara onlarında dâhil edileceklerini kanıtladığını”³⁴⁴ aynı şeyin hareketlerinden, dillerinden ve tavırlarından da okunabildiğini, “Kralın ve kutsal engizisyonun onlar hakkında vereceği kararı öğrenmeye çalıştıkları” ve istedikleri şeyin Roma’da Yahudilere Osmanlı’da ise Hristiyanlara verilen “inanç özgürlüğü olduğunu”, içlerinden “hiçbirinin asker olmak ve dinsizlere karşı savaşmak istemediğini”, “bu milletten hiçbir erkeğin rahip/keşiş olmadığını”; “hiçbir kadının ise rahibe olmak istemediğini”, kendilerine “vaiz gönderildiğinde memnun olmadıklarını”, “sünnet ziyafetlerinde/bayramlarında

edilen mektupları okumalarının ardından konsey üyelerinin görüşlerini rapor etmektedir. (7 Şubat 1600). (Zayas, Belge: 37, s. 378).

³⁴¹Bu terim “Mağribi” kelimesinin etnik anlamına göndermede bulunmaktadır.

³⁴²H.A.: Zayas’a göre Sekreter tarafından kaleme alınıp tarihlendirilmiş belge. Valladolid Engizisyonunda avukat olan (licenciado) Martín Gonçález de Çellorigo Oquendo tarafından imzalanmıştır. Dört ay kadar ömrü kalmış olan II. Philip’e yönelik bu bildiriye Gonçález hafifletilmiş çözümler sunmadan önce morisko “ulusundan” suçlu olanları ifşa etmeye çalışmaktadır. (Zayas, Belge: 39, s. 388-401).

³⁴³H.A.: Zayas’a göre Papa VII. Clemente, dindarlığı ve itibarıyla tanınan İmparator V. Charles’a (Carlos), Hristiyanlığa geçmemeleri durumunda Müslümanları Krallıklardan çıkarmalarını, aksi takdirde köleleştirilmelerini buyurmuştur.

³⁴⁴H.A.: Zayas’a göre Vaizler rabitasından Fray Jaime Bleda tarafından hazırlanan, “Valencia Krallığı’nda Yaşayan Yeni Din Değiştirenlere Karşı İnanç Davasını Koruma” adlı kitabın bazı noktalarının özeti. (Zayas, Belge: 40, s. 412-418).

Noel'dekinden daha mutlu olduklarını", "aynı şekilde kendi Bayramlarını Hristiyan Bayramlarından daha çok kutlayıp ve sevdikleri", "özgür iradede özgürlüğü söküp attıkları" ve sapkın *Prisiliyan*³⁴⁵ inancındaki "kader/alın yazısına inandıkları", bakire kızları soylarını devam ettirecek evlat doğurmadan ölürlerse çok üzüldükleri; tek başlarına yemek yerken; Yahudi geleneğine benzer şekilde "geriye yaslandıkları", "küçük çocuklarının Hristiyanlardan kaçtıkları çünkü ebeveynlerinin onlara bu korkuyu aşıladığını", "evlerinde buldurmaları gereken kutsal resimleri ters çevirip astıkları", "bu resimlerin örümcek ağlarıyla kaplandığı ve kutsallıklarına saygı gösterecekleri yere tam tersine gülüp dalga geçtikleri", "azizlerin kutsal emanetlerine saygı duymadıkları/itibar etmedikleri" ve son olarak "köylerindeki kiliselere, köyde yirmi Hristiyan evi olup kutsal haçın güvencesi ve itidalini aramadıkları sürece kutsal haçın konulmasına izin vermedikleri" yazılmıştır. Dinleri (arşivde Muhammed'in mezhebi olarak geçer) sureti yasakladığı için "resim ve heykel yapmayı öğrenmedikleri", "saatleri olmadığı ve aya göre hareket ettikleri", "Pazar günleri veya diğer kutsal günlerde ekilen/işlenen yerlerin daha fazla ürün getirdiğine inandıkları", "ihtar edilmekten kaçmak için bölge papazının (rektörün) ölü insanları bulmamasını sağladıkları", "şarap elde etmek için üzüm bağları yapmadıkları", "Krallığın hiçbir yerinde şaraphaneleri de olmadığı; üzüm bağlarından sadece üzüm ve üzüm kurusu elde ettikleri", "kendi milletlerinden kimseyi Hristiyan hâkimlere şikâyet etmenin (suçlamanın) adil/hakkaniyetli/meşru olduğunu düşünmedikleri, bu yüzden de aralarında her şeyi örtbas ettikleri", bütün bunlara ve bu insanların diğer sayısız hatalarına köylerinden sorumlu bölge papazlarının şahit olduğu³⁴⁶ ifade edilmiştir. Bunların hepsinin, "eski Hristiyanların varlığı olmayan köylerde yaşadıkları", "gelenek ve yaşayışlarına şahitlik eden başka kimseler olmadığı için şüphe çekmeden dinlerini güvenli olarak devam ettirdikleri, aracılar sayesinde Aragón ve Castilla'daki Moriskolarla iletişim kurmalarının yanı sıra, denizin ötesinden gelen diğer yerlerdeki Moriskolarla da iletişim halinde oldukları, bu iletişim kanalı ile yazışmalar, tavsiyeler ve uyarılar vasıtasıyla birbirlerini rahatlatıp kendileri ile irtibatlı oldukları"³⁴⁷ yazılmıştır.

³⁴⁵H.A.: Zayas'a göre "kâfir" bir inanç sistemi (4. yüzyıl)

³⁴⁶H.A.: Zayas'a göre Vaizler rabitasından Fray Jaime Bleda tarafından hazırlanan, "Valencia Krallığı'nda Yaşayan Yeni Din Değiştirenlere Karşı İnanç Davasını Koruma" adlı kitabın bazı noktalarının özeti. (Zayas, Belge: 40, s. 431-432).

³⁴⁷H.A.: Bu belgeyi Sobrino ve kendi adına imzalayan, Gaspar Escolono olarak anılan Rahip Franciscano Antonio Sobrino'nun sekteri tarafından kaleme alınan bildiri (1600). (Zayas, Belge: 42, s. 477-478).

Moriskolar ile ilgili arşivde tespit edilen bir diğer eleştiride, “dinle ilgili tüm konularda kendi adetlerini dindarların günlük hayatlarındaki geleneklerinden ayırdıkları, öyle ki sırf Hristiyanlar ileri yürüyorlar diye mümkün olsaydı geriye doğru yürümeye çalışacakları” söylenmiştir. “Eski Hristiyanların kullandıkları bardakları kullanmayarak”, “kendi bardaklarını da eski Hristiyanlar onlara içinde bir şey verseler dahi almadıkları”, “hainliklerinin konuşma şekillerinden belli olduğu”, çünkü normalde “konuşurken biz ve siz, şu Hristiyan, biz domuz eti yemeyiz” gibi şeyler söyledikleri yazılmıştır. Moriskoların kendilerine sorulduğunda “hemen Hristiyanız” dedikleri ancak Hristiyan biri hakkında aralarında konuşurlarken “*Christinazo*” anlamında bir hakaret olan “*nazarani*”³⁴⁸ kelimesini kullandıkları” ifade edilmiştir. Müslümanların başarılarından iftihar etmelerinden de aynı çıkarıma ulaşılabilir. Yine aynı şekilde 1601 yılında “Cezayir’in bir şehrine İspanyol donanmasının gireceğine dair uyarıda bulunmaları” ve bu hareketlerinden dolayı Kral tarafından cezalandırılmayı hak etmeleri gibi “Müslümanların (Mağribîlerin) başlarına gelen felaketlerden dolayı da üzüntü duydukları” ve ayrıca “Hristiyanlara zarar veren korsanlarla da iletişim halinde oldukları” ve bir başka başlıkta “Morisko kadınların ebe olmasının uygun olmadığı”³⁴⁹ ve iki veya tek tarafın Hristiyanlardan oluştuğu davalarda Hristiyanlara karşı sözleşme ve adli duruşmalarda Moriskoların ifadeleri, iddiaları veya şahitliklerinin kabul edilmemesi gerektiği yazılmıştır.

Arşivdeki ilgili belgede, “Moriskoların niyetlerini anlayabilmek için İstanbul’dan krallığa gelmiş gibi davranan ve Türkçe bilen 5-6 kişi bulunması faydalı olacağı, aynı zamanda İstanbul, Cezayir ve Berberiyeye kılık değiştirmiş halde diğerlerini göndererek isyan etme konusunun öğrenilebileceği ve bu şekilde sürgünün meşrulaştırılabileceği”³⁵⁰ yazılmıştır.

³⁴⁸H.A: Arapçanın Valencia diyalektininin kalıntılarını tamamıyla anlamaya çalışmak zor olsa da *nasara*, *nazarone*, Kur’an’da basitçe ve aşağılayıcı bir ima barındırmaksızın “Hristiyan” anlamında geçer.

³⁴⁹H.A.: Zayas’a göre Vaizler rabetasından Fray Jaime Bleda tarafından hazırlanan, “Valencia Krallığı’nda Yaşayan Yeni Din Değiştirenlere Karşı İnanç Davasını Koruma” adlı kitabın bazı noktalarının özeti. (Zayas, Belge: 40, s. 431, 458).

³⁵⁰H.A.: Zayas’a göre Denia Markisinin sekreteri tarafından yazılmıştır. Tarihlendirilmiş ancak imzalanmamıştır. Valencia ve Aragón’da ifade edilen görüşlerin Engizisyon Mahkemesi tarafından incelenmesi sonucunda Diego de Cháves tarafından idare edilen Santo Domingo adlı meclisin aldığı kararların bir kopyasıdır. Chinchón Kontunun daha sonraki bir toplantıda ifade ettiği görüşlerinin bir kopyası ikinci kısımdadır (Zayas, Belge: 19, s. 306).

3.9. Ekonomik Baskılar Aracılığı ile Uygulanan Asimilasyon

Çağın vahşi fanatizmi, hırs ve açgözlülük Hristiyanlar açısından Moriskoları bir vurgunculuk ve ekonomik kazanç kapısı haline getirmiştir. Bununla beraber Hristiyanlar, Moriskoların süregelen inançlarını bir sapkınlık ve Tanrı'nın acilen cezalandırılmasını talep ettiği suçlar olarak görmüştür. Lea'ya göre aslında temel mesele "para" konusudur. Bunun nedeni ise zorla din değiştirme kargaşasında çıkar ihtimali gören tüm sınıflar talandan bir şeyler çalma peşinde koşmuştur. 1524 fermanında VII. Clement, bütün camilerin kiliseye çevrilmesini emretmiştir. Bu durumdan sonra Mağribiler daha önceki zamanlarda sadece birkaç şey üzerinden öşür ödemekte iken artık her eşya için kiliseye değil efendilerine (asilzadeler) öşür ödemek ile yükümlü hale gelmişlerdir. 28 Nisan 1526'da Kral Charles (Carlos), Legate Salviati'den konu üzerine bir yorum hazırlatmıştır. Buna göre, Müdeccenler önceden camilere verdikleri öşürü kiliseler için ödemeye devam edecekler ve artan kısmı ise efendilerine dağıtılacaklardır. Bu şekilde faaliyete geçen kiliseler mahalle kilisesi yani *rektöri* diye adlandırılmaya başlanacaktır. Moriskolar çalışkanlıkları sayesinde hemen hemen tüm Krallığı beslemiş, kalan tüm kazançlarını ise soylular ve kilise eşrafı tarafından talan edilmiştir. Bu durumdan dolayı devletin güvenliği için gerekli olan Moriskoları Hristiyanlaştırma eğitimini sağlayacak parayı temin etmek imkânsız hale gelmiştir. Toplu sürgün vukuu bulduğunda kilisenin gelirlerindeki farklılık Moriskoların farkını göstermiştir; gelirler 70.000 dukadan 50.000 dukaya gerilemiştir³⁵¹. Sadece Moriskoların ödemekle yükümlü oldukları verginin adı "farda" olup, toplanan paralar askeri (denizcilik) ve kraliyet inşaat işlerine harcanmıştır.³⁵²

3.10. Vaftiz Aracılığı ile Uygulanan Asimilasyon/Propaganda

3.10.1. Granada

1493 yılında Granada'ya atanan ilk Başpiskopos olan Hernando de Talavera Moriskolara karşı barışçıl bir kampanya yürüterek onlara çeşitli imtiyazlar

³⁵¹Lea, H.C. (2011), age,134-140.

tanımıştır. Bunlardan bazıları ayin esnasında Moriskoların “*zambros*” ve “*leilas*” (Morisko şarkı ve halk dansları) yapmalarına izin vermesidir. Ancak Talavera’dan sonra bu şehre atanan Kardinal Francisco Jiménez de Cisneros, Granada’yı Hristiyanlaştırmak için toplu vaftizler aracılığı ile sonradan da Müslüman olan yerli Hristiyanlara zulmetmeye başlamıştır. Bu tür olaylar Müslüman nüfus arasında kızgınlık ve küskünlüğe neden olmuştur. Granada Anlaşmasına³⁵³ (1492 yılında Granada’nın düşmesinden sonra) aykırı olarak toprak satın alımı ve silah taşıma yasakları Granada Müslüman nüfusunun 1499 yılında I. Alpujarras isyanında ayaklanmasına neden olmuştur. 1502 yılında yayınlanan Kraliyet fermanına göre isyanın bastırılmasından sonra Granada Müslümanları “vaftiz” veya yarımadadan “sürgün edilme” seçeneği ile karşı karşıya bırakılmışlardır. İber yarımadasında bu kararın yankıları olmuş ve diğer bölgelerde de kitlesel vaftizlere yol açmıştır. Bir kere vaftiz olduktan sonra İber Müslüman nüfusu “Moriskolar” olarak adlandırılmıştır. Bu durum yasal statülerinde de değişikliğe neden olmuştur. Moriskolar artık Hristiyan olarak Engizisyon yargısına tabi olmuşlardır.³⁵⁴ Zorunlu din değiştirmelerden sonra, 1500 yılının Ocak ayında Cisneros Kraliçe’ye gönderdiği raporunda şu ifadeyi kullanmıştır: “bugün itibarı ile Granada şehrinde Hristiyan olmayan tek bir kimse kalmamış ve tüm camiler kiliseye çevrilmiştir” (Bir günde 3000 Müslüman zorla vaftiz edilmiştir).³⁵⁵

3.10.2. Castilla

Baskılar ve uygulanan asimilasyon politikaları neticesinde çıkan ayaklanmalar sonucunda Cisneros’un düşünceleri Müdeccenlere karşı daha radikal hale gelmiştir. Cisneros’a göre Müdeccenler ayaklanmaları nedeniyle kendilerine verilen tüm haklardan mahrum bırakılarak zorunlu din değiştirme veya toplu sürgün seçeneklerinden birini tercih etmeye zorlanmalıydılar. Ancak kardinalin kişisel tercihi Müdeccenlerin zorla din değiştirmeye zorlanarak köleleştirilmeleri (esir) şeklinde olmuştur. Bunun nedeni ise Müdeccenlerin köle olmaları durumunda daha iyi birer Hristiyan olacaklarını düşünmesidir. Granada’da

³⁵²Álvarez de Morales, C. (2007), agm, 5.

³⁵³Bkz. EK-1. Gırnata’nın Teslimine ve Halkına Verilecek İmtiyazlara Dair Mukavelename (1491).

³⁵⁴Cook, K., P. (2008), age, 114-115.

³⁵⁵Kamen, H. (1997), age, 215.

yaşayan Müdeccenlerin tamamının zorla Hristiyanlaştırılmalarından sonra Kraliçe İsaabel, topraklarının diğer bölgelerinde yaşayan diğer Müslümanlara da müsamaha etmek istememiştir. Bu nedenle 12 Şubat 1502 tarihinde Castilla bölgesinde yaşayan Müdeccenler vaftiz olma veya sürgün edilme seçeneği ile karşı karşıya bırakılmışlardır.³⁵⁶ Ortaçağ'dan beri Kraliyetin tebaası olan Castilla Müdeccenlerinin tamamına yakını, göçün sıkı bir şekilde engellenerek neredeyse imkânsız hale gelmesi sebebiyle vaftiz seçeneğini tercih etmiştir. Castilla Müdeccenlerinin de vaftiz edilip Morisko (yeni Hristiyan) statüsü almalarından sonra İslam Castilla bölgesinden silinmiş ve sadece Aragón Krallığında bir süre daha tolere edilmiştir.³⁵⁷ Anlaşıldığı üzere Kraliçe sadece Granada'da baskılar sonucunda ayaklanan Moriskoları değil, ülkede yaşayan tüm Moriskoları İspanya'ya karşı bir tehdit olarak görmüştür.

Castilla'de ise 1520 yılında çıkan *Comuneros* isyanı esnasında Valencia'da kendi iç karışıklıkları ile meşgul olmuştur.³⁵⁸ Castilla'da yaşayan Müdeccenlerin tamamına yakını göç etmenin zorluğu nedeniyle vaftiz edilme seçeneğini kabul etmiştir. Castilla Müdeccenlerinin de zorunlu olarak din değiştirmesinden sonra bu bölgeden de İslam dini resmi olarak silinmiş ve sadece Aragón bölgesinde 1520 yılındaki isyana kadar yaşamaya devam etmiştir. 1525 yılının Kasım ayında V. Charles bir kararname çıkararak Valencia'da yaşayan tüm Müdeccenlerin yılsonuna kadar vaftiz edilmelerini emretmiştir. İspanya'nın diğer bölgelerinde yaşayanların ise Ocak 1526'ya kadar Hristiyanlığa geçmelerini zorunlu kılmıştır. 1526 yılından itibaren İslam dini resmi anlamda İspanya'dan tamamen silinmiş ve tüm Müdeccenler (*Mudéjares*) artık Morisko (Morisco-küçük Arap-vaftiz edilen Müslüman veya yeni Hristiyan) olarak adlandırılmaya başlanmıştır.³⁵⁹

3.10.3. Valencia

1520 yılında patlak veren “*Germany*” veya “*Kardeşlik*” isimli ihtilal Moriskolar için dramatik sonuçları olan toplumsal bir eyleme dönüşmüştür. İsyanın

³⁵⁶Kamen, H. (1985), age, 102.

³⁵⁷Kamen, H. (1997), age, 215.

³⁵⁸Kamen, H. (1997), age, 216-217.

³⁵⁹Álvarez de Morales, C. (2007), agm, 5.

amacı İspanyol avam tabakasının (*Germany*) İspanyol soylu sınıfın baskı ve zulümlerine karşı bir başkaldırısı olmuştur (İtalyan devletlerinden esinlenen monarşi ve feodalizm karşıtı isyan). Başlangıçta düzenli ve sakin bir şekilde başlayan isyan, Kral I. Charles (Carlos) vekili Kardinal Adrian'ın onayını almıştır. Müdeccenlerin efendilerine sadık kaldığı bu ihtilalde iki tarafın da fanatikleri çetin bir savaşın çıkmasına neden olmuştur. Yaşanan Gandía bozgununda Naib Mendoza komutasındaki askerlerin üçte biri Müdeccenlerden oluşmuştur. Müdeccenlerin bu şekilde silah tutarak savaşmaları Germany liderlerini “dini bağınazlık ve asillere karşı olan düşmanlıkları nedeniyle” Müdeccenleri zorla vaftiz etme hareketine sevk etmiştir. Bu şekilde onları özgürleştirip diğer Hristiyanlar ile onları aynı mevkiye getirip efendilerine sağladıkları desteği kesmeyi hedeflemişlerdir. Bu düşünce neticesinde Müdeccenler ülke çapında vaftize zorlanarak malları gasp edilmek suretiyle ağır yaralar almışlardır. Bu olaydan sonra Valencia Müdeccenlerinin çoğu vaftiz edilmiş ve birçoğu da Germany isyancıları tarafından katledilmiştir. Bununla beraber zorla vaftiz edilmelerine rağmen Hristiyanlardan daha fazla vergi ödemek zorunda bırakılmışlardır. Olevagra adlı Müdeccen mahallesi ateşe verilerek iki hasta diri diri yakılmıştır. “*Agermanadoslar*” (isyancılara verilen ad) galibiyetlerini kimi Müdeccenleri öldürerek, kalanları da “Mağribîlere ölüm” ve “Köpekler vaftiz edilsin” sloganları eşliğinde kiliseye sürükleyerek kutlamışlardır. Bir görgü tanığının ifadesine göre kule kapısı ile San Antonio arasında 150 Müdeccen cesedi bulunmuştur. Bütün bunlara ilaveten birçok camii de kiliseye çevrilmiştir. Germany isyanı iki yıl sonra 1522 yılında bastırılmıştır. *Agermanadoslar*'un Morisko tahribatının (zorla vaftiz edilme) meyvelerini engizisyon toplamış, kitleler halinde gerçekleştirilen vaftizlerin geçerli olup olmadığını araştırmaya başlamıştır. İsyan sonunda en az 5.000 Morisko'nun Afrika'ya 20.000'nin ise başka yerlere göç ettiği bilinmektedir.³⁶⁰ Bu toplumsal olaydan engizisyon ve kilisenin karlı çıkmış olması manidardır.

Toplu vaftizlerin geçerliliği hakkında Engizitör Juan de Churruca bir açıklamada bulunarak yapılan vaftizlerin geçerli olduğunu, vazgeçenlerin ise tutuklanacağını beyan etmiştir. Valencia'da cereyan eden olayların Müdeccenlere özgü dinle ilgili giyim-kuşam ve geleneklerdeki baskın farklılıklar nedeniyle ve

³⁶⁰Lea, H.C. (2011), age, 70-74.

Müdeccenlerin Hristiyan nüfus tarafından nefret edilen bir kitle olmaları ve ilaveten Valencialı asilzadelerin topraklarında çiftçi olarak çalışmalarının bu dramatik olayları tetiklediği düşünülmektedir. Kısmen Müdeccenlerden oluşan Valencia valilik ordusunun 25 Temmuz 1521 yılında Gandía savaşında yenilgiye uğraması neticesinde Valencia'ya bağlı Oliva, Gandía, Xátiva, Villalonga, Guadalest, Penaguila ve Polop Müdeccen cemaatleri zorla vaftiz edilmiş ve yerleşim birimleri yağmalanmıştır. Nihai olarak 1522 Mart ayında el Encubierto'daki Germanya güçleri (en radikal olan) Alberique ve Alcocer'deki Müdeccen cemaatlerini harap etmiştir.³⁶¹

İspanya'nın Valencia Krallığı'nda yaşanan Germanya İsyanı incelendiğinde, toplumsal olaylarda farklı bir dine mensup insanların nasıl hedef alınabileceği ve toplu kıyımlara neden olunabileceği gözler önüne serilmiştir. Söz konusu olay, uzun yıllardır İspanya'ya egemen olan Hristiyanların (1492'den sonra) düşüncelerinde var olan Moriskoların daha çalışkan olmaları nedeniyle asilzadelerin topraklarında çalışabilmeleri ve bu yolla zenginleşmeleri ve önceleri farklı bir inanç sistemine ait olmaları da bu düşünceleri tetikleyerek Moriskolara karşı bir nefret kaynağına dönüştüğü düşünülmektedir.

Yaşanan siyasi olaylar nedeniyle Valencia'da İslam dinini yaşamaya çalışan Müdeccenler üzerindeki baskılar iyice artmış ve bu topraklarda Hristiyan olmayan birinin ancak "köle olarak yaşayabileceği" beyan edilmiştir. Müdeccenlerin İslami inançlarına saygı gösteren bildiriye geri çeken VII. Clement Papalık talimatı alındıktan sonra Kral V. Charles 13 Eylül 1525 yılında bir ferman yayınlamış ve topraklarında Hristiyanlık dışında farklı bir dinden birinin yaşamayacağını ve ancak köle olarak hayatını devam ettirebileceğini belirtmiştir. Söz konusu ferman, 20 Ekim 1525 tarihli ikinci bir ferman ile desteklenmiş ve Valencia'da yaşayan tüm Mağribîlerin vaftizi kabul etmeleri veya 8 Aralık 1525 tarihinden önce İspanya'yı terk etmeleri gerektiği belirtilmiştir.³⁶² Moriskoların birçoğu takiye (*Arapça: taqiyya*) yaparak gizli bir şekilde İslam inancını Hristiyan kisvesi altında devam ettirmiştir

³⁶¹Haliczer, S. (1990), age, 245.

³⁶²Haliczer, S. (1990), age, 246.

(Oran Müftüsü Abu l-Abbas Ahmad al-Maghrawi'nin 1504 yılında verdiği fetvaya istinaden).³⁶³

İspanya'da birçok meselede olduğu gibi bu toplumsal olayda da Moriskolar arada kalarak en ağır bedeli ödemeye mecbur kalmışlardır. Holland arşivinin ilgili belgesinde “*Comuneros*'da (isyanda), bahsedilen Müslümanlar (*Moors-Mağribîleri*) ölüm ve mülklerinden alıkonma korkusuyla tehdit edilince Müslümanların sırf kilisenin ve Hristiyanlığın (kutsal dinimiz olarak geçer) onları bu tehditlerden koruması amacıyla kiliseyi seçtikleri ve beraberinde gerekli olan vaftiz edilme uygulamasından geçtikleri” yazılmıştır. Dolayısıyla “bu durumda iki taraf arasında mükemmel bir sözleşmenin yapıldığı paganların (Moriskoların) vaftiz edildiği ve karşılığında kilisenin onları zorluklardan kurtardığı”³⁶⁴ yazılmıştır.

Asimilasyon aracı olarak zorunlu din değiştirmenin (vaftiz) kilise tarafından sistematik bir şekilde devam ettirildiği görülmüştür. 1536 yılının yaz aylarında Yüksek Mahkemeden Valencia mahkemesine, Gea köyünde çocuklarını vaftiz ettirmeyen Moriskoların tutuklanması emrini gönderilmiştir. Valencia engizisyonu yetkilileri 1562-63 yıllarında kapsamlı bir soruşturma için Gea köyüne geri dönmüştür. Yetkililer Gea Moriskolarının “yaptıklarının üzerini örtmek için Yahudi ve kâfirlerin gösterdiği dikkat ve temkinden yoksun olduklarını” saptamıştır. Köydeki tüm Moriskoların Valencia'da mahkemeye çıkarılma imkânı olmadığı için Yüksek Şura Valencia engizitörüne “mümkün olduğu kadar en az skandal yaratacak bir harekette bulunmasını” ve tutuklamaları durdurmasını emretmiştir. Soruşturmayı yürüten engizitör raporunda “Kont hepsinin Arap gibi yaşadıklarını biliyor ve çareyi durdurmak istiyor” demiştir. Sonuç itibarıyla 9 Gea Moriskosu 1563 yılında ikinci kez engizisyon mahkemesinde (auto-engizisyon tarafından verilen cezanın herkesin önünde infazı) yargılanmak üzere Valencia'ya gönderilmiş ve mahkeme ücretleri tahsil edilmiştir.³⁶⁵

³⁶³Thomas, D., Chesworth J., Azumah J., Grodz S., Newman A., Pratt D., (2014), age, 3-4.

³⁶⁴H.A: Zayas'a göre Vaizler rabitasından Fray Jaime Bleda tarafından hazırlanan, “Valencia Krallığı'nda Yaşayan Yeni Din Değiştirenlere Karşı İnanç Davasını Koruma” adlı kitabın bazı noktalarının özeti. (Zayas, Belge: 40, s. 441).

³⁶⁵Monter, W. (1990). *Frontiers of Heresy. The Spanish Inquisition from the Basque Lands to Sicily* (I. Baskı). Cambridge: University of Cambridge Press, 202-204.

Holland arşivinin ilgili belgesinde yer aldığı üzere, “Papa VIII. Bonifacio, kesin ve mutlak kuvvet uygulanmadan yolundan ayrılıp Yahudi ayinlerine geri dönenler gibi Hristiyanlığa sırtını dönenlerin de kâfir olduğunu ve vaftiz edilmiş, çocuk veya korku ve ölüm ile zorlanmış olmalarına bakılmaksızın kâfir muamelesi görmelerini” emretmiştir. Yine arşivde “Bleda, Moriskoların yaşadıkları şekilde hayatlarını sürdürmeye devam etmelerine izin verilmesinin tehlikeli bir durum ortaya çıkardığını, çünkü hayatlarını apaçık bir inanç dönekliği içinde olarak Tanrı ile kutsal Hristiyan inancına küfrederek sürdürdüklerini dile getirmiştir. Bu bölümde Bleda’nın söylediği üç nokta bulunmaktadır: 1. İnançlarını şu ana kadar olduğu gibi yaşamalarına izin verilebileceğini/müsaade edilebileceğini söyleyenler kendilerini kandırırlar. Vaftiz edilmiş ve bu durumun gereklerini yerine getirmekle yükümlü kişiler için inanç özgürlüğünden bahsedilemez. Yemin etmek hür olarak yapıldığı ve ardından buna uymak zorunlu olduğu için bu durum inançlı hale gelmeden ve daha sonraki aşamadan önceki noktada din ile alakalıdır. 2. Bir din adamının, bu yeni din değiştirenlerin şu anda hiçbir ceza olmadan sürdürdükleri inanç hayatını hoş görmektense önceki inançlarını sürdürdükleri zamanların daha iyi olduğunu söylediğini ifade eder³⁶⁶ 3. Moriskoların Afrika’ya gönderilmelerini istemez”³⁶⁷

Arşivde “vaftizin sonuçları ile ilgili olarak, bütün ilahiyatçılara göre zor, korku, tehdit veya rıza yoluyla olduğuna bakılmaksızın bütün vaftiz edilenlerin Hristiyan inancına uymak zorunda oldukları ve haklı olarak kilisenin takipçileri olarak sayılacakları; çünkü ilahi adalete göre rıza ve sözün yeterli olduğu” yazılmıştır. “Aragón krallığında yaşayan Mağribîlerin, tehditle alevlendirilmiş de olsa ilk din değiştirenlerinin bunu kendi iradeleri ile yaptıklarını söylemek mümkündür. Bu Mağribiler vaftiz edilirken rahip onlara “vaftiz edilmek istiyor musun?” diye sormuş, onlar da “evet, istiyorum” diye yanıtlamışlardır”. “Bunun zaten kilisenin eskiden beri

³⁶⁶H.A.: Bu retorik bir formüldür: Zorla yapılan din değiştirmelerin geçerliliği hakkındaki tüm parça, engizisyon hukukunun Hristiyanlığa geçmemiş Yahudi ve Müslümanlara uygulanamayacağı gerçeğine karşılık gelmektedir. Engizisyon, yalnızca kafirlik ve dinsizlik hususlarında yetkiyle donatılmıştır ve Toledo’nun dördüncü konseyi esaslarında ve VIII. Boficaio’nun fetvalarında bu durumun yasallığını teyit etme ihtiyacı doğmuştur. Bunlar sayesinde Engizisyon, istisnasız bütün İspanya krallıklarının vatandaşları üzerinde yargı gücünü kullanma kabiliyetine ulaşmıştır. Bleda ise zorbalık ve şiddet kullanımına rağmen Engizisyon’un mevcut hedefi veya görünürdeki hedefi olan yolunu kaybetmiş ruhların kurtarılmasının göz ardı edilmemesi gerektiğini ifade etmeye çalışır. 1604 yılında düşünceleri bu şekildedir çünkü Dük de Lema’nın emsalsiz derecelerde zenginleşmesi gibi Bleda da zenginleşmek için bu durumdan faydalanmıştır.

³⁶⁷H.A: Zayas’a göre Vaizler rabitasından Fray Jaime Bleda tarafından hazırlanan, “Valencia Krallığı’nda Yaşayan Yeni Din Değiştirenlere Karşı İnanç Davasını Koruma” adlı kitabın bazı noktalarının özeti. (Zayas, Belge: 40, s. 440-441).

süregelen ve genel olarak uygulanan kutsal geleneği olduğu ileri sürülmüş, buradan çıkarılacak sonucun, kilisenin vaftiz uygulamasında gerekli olan rıza ögesinin mevcut olduğudur". "Bleda, Santo Tomás ve diğer yazarlara Moriskoların ölmek istemedikleri için kilisenin onları vaftiz etmesini isteyenlerin kutsal hacı gözlerini kırpmadan aldıklarını" savunmuştur. "İnancı veya rızası olsun veya olmasın, içinde büyük bir istek olsun veya olmasın, bu noktada istek ve gerekli olan rızanın olduğunun söylenebileceğini" belirtir. "Kutsal dinbilimi ve felsefeye göre kuvvet/baskı ve şiddetin iki yolu vardır: biri kesin ve mutlak diğeri ise koşullara bağlıdır. Kesin ve mutlak olan kuvvet, bunu uygulayan kişinin acı çeken kişinin özgür iradesi ve seçimine söz bırakmayacak şekilde, acı çeken kuvvete karşı koysa da bu karşı koymaya aldırılmayıp kararlılıkla bunu uygulamasıdır". "Örneğin bir kişinin elleri ve bacakları bağlıysa ve vaftiz edilmeye hazırlanıyorsa, karşı koymaya devam eder ve bu durumda vaftiz eden kişinin iradesi kesindir. Burada acı çeken kimse vaftiz edilmemiş olabilir. Bu türden şiddet mutlak şiddet olarak adlandırılır ve bu vakada elinden geldiğince karşı koyan taraf vaftiz edilmez ve kutsallık ile lütfâ gark olmaz". "Diğer güç/kuvvet türü ise koşula bağlıdır çünkü acı çekenin iradesine seçenek sunulur ve isteyerek veya istemeyerek vaftiz edilmekten ziyade kişi, ölüm ile vaftiz edilme arasında hangisini daha çok istediğine dair seçim yapar ve ölümden kaçmak için vaftiz edilmeyi tercih eder. Bu şekilde vaftiz edilenler, otoriteye göre Hristiyanlık özelliğini benimserler çünkü her ne kadar hiç vaftiz edilmek istemese de ölüm ile vaftiz edilme arasında seçim yaptırıldığı ve kişi vaftiz edilmeyi tercih ettiği için vaftiz edilmeyi tamamiyle istediği anlamı çıkarılır". "Bu gerçeğin Loaçes kitabında da geçtiği şekliyle Mağribîlerin ilk din değiştirenleri işkence/ıstırap/eziyet görmemişler, mutlak güç/baskı yoluyla vaftiz edilmemişlerdir". "Bu mağribiler daha ziyade ihbar ve tehdit yoluyla vaftiz edilmişlerdir. Daha sonra İmparatorun emri bu işlemi bir derece daha ılımlı hale getirmiştir. Bu Mağribîlerin her birinin kilisenin hükmüne göre vaftiz edildiği (mutlak kuvvet kullanmadan), Hristiyan inancını devam ettirmeye eğilimli oldukları ve bir kuvvet olmasına rağmen bu noktada onlar için herhangi bir mazeret olmadığı açıktır."³⁶⁸ Vaftiz konusunda yapılanlar Moriskolara uygulanan asimilasyon politikalarının çok ötesine geçmiştir.

³⁶⁸H.A: Zayas'a göre Vaizler rabitasından Fray Jaime Bleda tarafından hazırlanan, "Valencia Krallığı'nda Yaşayan Yeni Din Değiştirenlere Karşı İnanç Davasını Koruma" adlı kitabın bazı noktalarının özeti. (Zayas, Belge: 40, s. 438-439).

3.11. Engizisyon Mahkemeleri Aracılığı ile Yürütülen Asimilasyon/Propaganda

İspanyol engizisyonunun hem laik (seküler) hem de dini işlevi bulunmuştur. Kraliyete tabii bir hukuk mahkemesi olarak engizisyon, en yüksek otorite ile donatılarak, “sapkınlığın kökünü kazımayı ve kiliseye bağlılık ile itaati sağlamayı” amaçlamıştır. Katolik Devleti'nin siyasi ve ideolojik menfaatlerini güçlendirmek için hizmet vermiştir. Engizisyon'un idari örgütlenmesi ise kendi kendine yeten bir organ şeklinde tasarlanmıştır. İdari yapısında:

- “Engizisyon Başkanı;
- Bakanlar,
- Engizisyon Divanı,
- Engizisyon mahkemeleri,
- Adliye mahkemeleri,
- Engizisyon hapisaneleri,
- Bölge yetkilileri ve
- Yerel temsilcilerinden” oluşmaktadır.

Kurumun uzun ömürlü olması ise örgütlenmesindeki ve kontrol mekanizmalarındaki etkinliğe bağlanabilir.³⁶⁹

Engizisyon'un örgütlenme ve güç yapısında en tepede Engizisyon Başkanı (Inquisitor General) bulunmuştur. Başkan İspanya'da Kralın yanındaki en güçlü memurlardan biri olmuştur (dolayısı ile Engizisyon Başkanı Kral'ın yanında iktidarın sınırlı ortağı olarak düşünülebilir). Engizisyon Başkanları her ne kadar İspanyol Kraliyeti tarafından aday gösterilseler dahi, dini otorite olan Roma'daki papalığa ait bir talimat ile atanmışlardır (son kararı Papa vermiştir). Bu durum İspanyol piskoposların makama getirilmelerinde de kullanılmıştır. 16. ve 17. yüzyılın Engizisyon Başkanlarının çoğu yüksek aristokratik köklerden gelmiş, Salamanca veya Valladolid'deki elit üniversitelerde eğitim almış, geçmiş iş tecrübesine sahip kıdemli din görevlileri veya engizitörlerden oluşmuştur.

³⁶⁹Rawlings, H. (2006). *The Spanish Inquisition* (1. Baskı). Malden, ABD: Blackwell Publishing, 21.

Engizisyon Başkanlığı görevi din adamlarının kariyerlerinin zirvesi olarak görülmüştür. 1547-1566 yılları arasında Engizisyon Başkanlığı görevini yürüten Fernando de Valdes engizisyon tarihinin “en zalim ve ihtiraslı” Başengizitörü olarak nam salmıştır. Valdes, V. Charles zamanında dini ve seküler makamlarda hızla yükselerek 1546 yılında Sevilla Başpiskoposu olmuş, 1547 yılında ise Engizisyon Başkanı olmuştur. Kuzey Avrupa’daki sapkınlıklara karşı yürütülen savaşa destek için fon göndermemesi nedeniyle görevinden uzaklaştırılması söz konusu olmuş, ancak 1558 yılında Sevilla ve Valladolid’de Protestan hücrelerini keşfetmesi sonucu görevini korumuştur.³⁷⁰

Engizisyon mahkemesi uygulamasındaki usul ve esaslar hususunda İspanyol engizisyonu zaman içerisinde değişime uğrayan açık ve tanımlanmış kurallar çerçevesinde hareket etmiştir. İlk Engizisyon Başkanı olan Tomas de Torquemada 1485 yılındaki yönergeleri (*The Instrucciones*) ile İspanyol engizisyonunun felsefesi ve yönteminin özetini ortaya koyan bir çalışma yapmıştır. Söz konusu yayın yerel adli mahkemeler için sabit bir el kitabı halini almıştır. Uygulamalar ile ilgili olarak ise engizitörler bir bölgeye atandıklarında tüm yerel nüfusun katıldığı Pazar ayininden sonra “inanç bildirisinin” okunmasını sağlamışlardır. Vaazdan sonra herkesten kutsal engizisyona minnettarlıkları ve bağlılıkları konusunda resmi yemin etmeleri istenmiştir. Daha sonra yerel engizitör Katolik inancına karşı (Musevilik, İslamlık, *İlluministler*, Lutheran vb.) yapılan sapkınlıkları içeren bildiriye sesli bir şekilde okuyagelmiştir. Bu durum katılımcılarının hepsinin kendi günahlarını kabul etmeleri ve bu tür suçlarda bulunan arkadaş ve komşularını ihbar etmeleri ile devam etmiştir (engizisyonun ilk yıllarında ilk 30-40 gün içerisinde günah çıkartanları kiliseye ısındırmak için ceza verilmemiştir). Her ihbar ve itham gözü kapalı şekilde tutuklama veya cezaya neden olmamıştır. İhbar sapkının tespit edilmesi için ilk aşamayı oluşturmuştur. Durumu daha ileri aşamaya taşımak için karar vermeden önce, engizitörler “*calificadores*” adı verilen ilahiyat danışmanları ve tetkikçileri mahkemeye çağırarak suçun tanımlanmış sapkınlık kategorisine girip girmediğine bakmışlardır. Eğer duruşmayı desteklemek için yeterli derecede kanıt var ise savcı (*fiscal*) şüphelinin tutuklanması emrini verebilmiştir. Tutuklanma işlemi “*alguacil*” (tutuklama görevini yerine getiren) adı

³⁷⁰Rawlings, H. (2006), age, 21-22.

verilen görevlinin işidir. “*Alguacil*” aynı zamanda zanlının tüm mallarına el koymak ve kendisinin hapisanedeki ihtiyaçlarını sağlamak ve yakınlarına bakmak için varlıklarını almıştır. Tutuklamadan sonra zanlı, duruşmasını beklemek üzere engizisyonun tek kişilik gizli karanlık hüccesine atılagelmiştir.³⁷¹ Kurbanlar genellikle gece tutuklanmıştır. Kapının aniden çalınması ile başlayan süreç kapı açıldıktan sonra “*alguacil*”in (tutuklama memuru) veya engizisyon’un “*familiares*” (yerel memur) içeri girme istekleri ile devam etmiş ve eğer karşı koyma olur ise güç kullanarak eve girilmiştir. Kurban’a giyinmesi ve acilen çıkmak için hazırlanması söylenegelmiştir. Bazı Avrupa ülkeleri 20. yüzyılda bile ortaçağ engizitörlerinin yöntemlerini uygulamıştır. Bu metod, barışçıl vatandaşlar üzerinde terör yaratmak için başka bir yöntem ile mukayese edilememiştir. “*Alguaciller*” tutuklamanın sessiz bir şekilde yapılması için çok hevesli olmuşlardır. Belki de bu durum hazırlanan mental işkencenin bir parçası olarak düşünülmüş olabilir. Bir kurban bir gün ailesi, arkadaşları ve komşuları tarafından görülebilir, ertesi gün ise gaddar engizisyon hapisanelerinde kaybolabilmiştir. Belki de “beti benzi atmış bir şekilde” “*auto de fe*” (yakılma dâhil engizisyon tarafından verilen bir cezanın herkesin önünde infazı) mahkemesinin tören alayında kendini bulabilmiştir. En iyi ihtimalle malları soyulmuş, vücudu korkunç işkence makineleri tarafından ezilmiş, tahrip olmuş ve sakatlanmış şekilde geri gelmiştir. Kurbanın süratli ve sessiz bir şekilde nakli kesinlikle şeytani bir plan olmuştur. Kişi bağırıp çağırmaya veya komşularını uyandırmaya yeltenir ise ağzı tıkanarak susturulagelmiştir. Dik kafalı kurbanlar için çok ıstıraplı bir ağız tıkama yöntemi kullanılmıştır. Bu araç kapatıldığı zaman armut şeklini almıştır. Araç vidalar ile genişletilerek, zorla ağzın içine sokulabilir ve sonra büyütülebilmiştir. Bu şekilde kurban ağzını açık bırakmak zorunda kalarak çenesini oynatamamıştır. Bu süreç tahmin edilebileceği üzere çok sancılı ve etkili olmuştur.³⁷²

Bir kadın veya erkekten sapkınlık (*İngilizce: heresy*) nedeniyle şüphelenildiği durumlarda, sanık bu iş için engizisyon merkez binası içinde tasarlanmış olan özel bir odaya getirilmekteydi. Söz konusu binanın adı “*Casa Santa*”, Kutsal Ev veya Kutsal Ofis olarak adlandırılmıştır. Yeterli kanıtı olan iki tanığın ifadeleri genellikle

³⁷¹Rawlings, H. (2006), age, 30-32 ve 36.

³⁷²Plaidy, J. (1978). *The Spanish Inquisition* (2. Baskı). Londra: Book Club Associates, Fletcher & Son Associates, 138-139.

birbiri ile aynı ve mahkûmiyet için yeterli bulunmaktaydı. Her hâlükârda Torquemada ve öncekiler tarafından hazırlanmış olan “şüpheli” sapkınlara yönelik talimatname hazır bir şekilde hüküm altına alınmıştır. Bu talihsiz insanlara yapılan muamele yöntemi fena halde adaletsiz ve tamamıyla engizitörlerden beklenen şekildedir. Ana gayeleri, olabildiğince kurbanı pençelerine alarak tamamıyla Katolik bir ülke oluşturmak ve el konulan malların devlet hazinesine girmesini sağlamak olmuştur. Bu nedenle masum bulunan kadın ve erkekler hiçbir işe yaramamıştır. Ürkütücü mahkeme celbini duyan her kurban özgür kalmak için çok az şansı olduğunun farkına varmıştır. Kurbanın ana hedefi işkenceden ve ıstıraplı ölümden kaçmak olmuştur. Casa Santa’ya getirilen mahkûm yargılanır, yapılan her girişim ona terör estirerek darbe vurmaya, tedirgin etmeyi veya kendisine karşı yönetilen suçlamaları kabul ettirmeyi hedeflemiştir.³⁷³ Bu süreçten de görüleceği üzere asimilasyonun en zalim ve katı taraflarından birinin engizisyon mahkemeleri olduğudur.

3.11.1. Hapishaneler ve Sorgulamalar

Engizisyon hapishanelerinin durumu seküler ve kamu zindanlarına göre çok daha iyi durumda bulunmuştur. İspanyol seküler mahkemelerinin ortaya koyduğu adalet anlayışı ile son derece kötü bir üne sahip olmuştur. Kiliseye ait mahkemelerin ise kararlarında daha hoşgörülü davrandığını belirtmekte fayda bulunmaktadır. Engizisyon mahkemesinde veya diğer durumlarda günah çıkartan papaz (*confessor*) zanlı hasta olduğunda doktor çağırma hakkına sahip olmuştur. Tutuklu mevsimsel yemekler yiyip ve eğer varlıklı ise kendi menüsünü seçebilmiştir. Zanlıya karşı açılan dava 3 ayrı duruşma dizisi ile başlamıştır. Bu ön celselerin amacı tutukluda “suçluluk psikolojisi” uyandırarak sapkınlığını kabul etmesi ve günah çıkararak tövbe etmesini sağlamaktır. Sorgulamanın ilk aşamasında sanığın yetiştirilme tarzı ile ilgili kişisel detayları (eğitimi, diğer ülkelere yaptığı seyahatleri gibi) vermesi gerekmiştir. Kendisine tutuklu olma sebebini bilip bilmediği sorularak vicdanını sınaması gerektiği telkin edilmiştir.³⁷⁴ Zanlılar tutuklandıktan sonra büyük olasılıkla kendilerinin ölüm ile baş başa

³⁷³Plaidy, J. (1978), age, 138-139.

³⁷⁴Rawlings, H. (2006), age, 30-36.

kaldığını hatırlatmak için kapkaranlık bir odaya alınmıştır. Ancak zavallı kurban belki de hemen bu odada ölüm gelse daha mutlu olabilecektir. Pencereden hiçbir ışık gelmemekle birlikte, odanın diğer tarafında bulunan siyah kadife ile kaplı masada bir haç üzerinde Hz. İsa imgesi ve altı adet yanan mum bulundurulmuştur. Bununla beraber masada İncil'in bir kopyası yer almıştır. Masanın yanında bir vaiz kürsüsü ve onun yanında bir mum daha konmuştur. Vaaz kürsüsünün yanında bir sekreter, kurbanın itham edildiği suçları seslice okuyagelmiştir. Engizitörler ise beyaz elbiseleri ve siyah kukuletaları ile masada oturagelmişlerdir. Muhafızlar tarafından evinden getirilen sanık masanın karşısında durur, korumalar ise kurbanın arkasında sıralanmaktaydılar. Engizitör Başkanı birkaç dakika için sanık gelmemiş gibi davranır, önüne konulan kâğıtlara bakıyormuş gibi yapmaktaydı. Bu durum sanığın korkularını artırmak için talimatnamede yazılmıştır. Bu taktik aslında işliyor ve sanık engizitörün dikkatle incelediği kâğıtlarda neler yazılı olduğunu merak etmekteydi. Nihayetinde engizitör okumuş olduğu kâğıtları bir kenara koyar ve sekreter sanığın adını, adresini ve ayrıntılarını sormaya başlardı. Sonra engizitörün gözleri sanığa doğru yönelir ve ona “tutukluluk sebebini bilip bilmediğini” sormaktaydı. Neden tutuklandığına dair hiçbir fikri olmayan afallamış zavallı adam “masum olduğunu” beyan ederdi. Bunun üzerine engizitör talimatnameye uyararak tekrar masadaki kâğıtlara döner ve onları çalışmaya başlardı. Sanığa “herhangi bir düşmanının olup olmadığı” ve “günah çıkarmaya düzenli olarak gidip gitmediğini” sorar ve bunları doğru bir şekilde cevaplamasını isterdi. Daha sonra engizitör soru serisine devam ederdi: “piskoposluk bölgesi”, “en son ne zaman günah çıkarmaya gittiği” gibi sorular sorardı. Engizitörler sanığın içinde bulunduğu dehşet durumundan etkilenmemeleri konusunda uyarılmışlardı. Sanık ruhen yıkılıp ağlayarak ailesi ile ilgili yürek parçalayıcı hikâyeler anlatırdı. Kurbanın engizitörleri iyi bir Katolik olduğuna inandırırsa dahi engizitörlere bu durumdan etkilenmemeleri tembihlenmiştir. Engizitörlere sapkınların çok “kurnaz” ve “üçkâğıtçı” oldukları söylenmiştir. Engizisyon'a göre, sanıkların Katolik inancını izledikleri ve sapkınlıklarını gizlice devam ettirmediklerinin garantisi bulunmuyordu. İnandırıcı sapkınların sadece kiliseye karşı suç işlemeleri değil başkalarını da ayartmamaları için engizitörlere sıklıkla “bir kişinin mahkûmiyeti, binlercesinin kurtuluşuna vesile olabilir” cümleleri hatırlatılıyordu. Bu görüşmelerin yapılma amacı kurbanın ruhen yıkılmasını sağlayarak itiraf etmesini sağlamak ve bu ikrar esnasında olabildiğince aile üyeleri ve komşularının töhmet altında bırakılmasını

gerçekleştirmektir. Ancak sanığın muhafızlardan korkmayan inatçı ve cesur birisi olması durumunda, engizitör diğer taktikleri kullanmak zorunda kalmaktaydı. Engizitör bu durumda ifadesini yumuşatır, mahkûmun iyiliğini istiyor gibi hareket ederek, sanığa hiçbir zarar gelmesini istemediğini, kendini şeytani yollara sapan bir çocuğun babası olarak gördüğünü söyleyip güven kazanmaya çalışmaktaydı. Bu durumdaki bir babanın hisleri nasıl olurdu? Pişmanlık! Çocuğunu tekrar kutsal yola sokmak için istek ve arzu! İşte engizitörler bu şekilde hissetmişlerdir. Günah çıkarma çok fazla şeyi başarabilmekteydi. Bağışlanmayı, acil tahliyeyi ve en önemlisi ruhun günah yükünden kurtulmasını sağlayabilirdi. Bir günahın bağışlanması amacıyla papazın önerdiği kefareti gerçekten yerine getiren kişiye engizisyon ne demeliydi? “Kiliseye geri dön, affedildin?”. Gerçek tövbekârlar doğal olarak sapkınlıktan tiksiniyor kendilerine verilen bu emirnameden başkalarının da yararlanmasını istemişlerdir. Bazı diğer gizli günahkârlar olmalıdır. Geçmiş günahlarından pişman olanlara göre diğerlerine de tövbe etmeleri için bir şans verilmesi gerekirdi. Bu nedenle engizitörlere günahlarını paylaşanların isimlerini verdiklerinde ettikleri tövbe ile ilgili hiçbir şüpheleri kalmıyordu. Bu yöntem çok başarılı şekilde işliyordu. Birçoğu kendileri için hazırlanan bu tuzağa düşüyor artan sayıda sanık engizisyon mahkemelerine getiriliyordu.³⁷⁵ Holland arşivinde yer alan konu ile ilgili belgede, Hristiyan kanunlarına göre din değiştirenlerin dostlarını, akrabalarını ve ebeveynlerini ifşa etmek ve “kutsal engizisyon” tarafından bu insanların cezalandırılmasına aracı olmanın zorunlu olduğu yazılmıştır. Belgede “Moriskoların aralarında çok büyük bir bağlılık olduğu ve inancın kökleri bu insanlarda tam tutmayıp zayıf kaldığı için bu aracılığı yapmayı başaramadıkları ve tereddüt ettikleri”³⁷⁶ yazılmıştır.

Üç hafta süren toplam 3 celseden sonra herhangi bir itiraf gelmez ise mahkemenin savcısı sapkınlık çeşitlerini de içeren iddianameyi engizitörler ve sanığın huzurunda yaparlardı. Sanık derhal iddianamenin bireysel noktalarını cevaplandırmak zorundaydı. Bunu yaparken yazılı itham veya iddianameyi görmeksizin her zaman doğruyu söyleyeceğine dair yemin ettirilerek cevap verirdi.

³⁷⁵Plaidy, J. (1978), age, 139-141.

³⁷⁶H.A.: Zayas’a göre, bu belgeyi Sobrino adına ve kendi adına imzalayan, Gaspar Escolono olarak anılan Rahip Franciscano Antonio Sobrino’nun sekteri tarafından kaleme alınan bildiri (1600). (Zayas, Belge: 42, s. 479).

Saniğin tüm ifadeleri sorulara verilen olumsuz cevaplar dâhil kayıt altına alınıyordu. Gerçekleştirilen bu ilk sorgudan sonra saniğin engizitör huzurunda avukatlık hizmeti (*abogado de preso*) almasına imkân sağlanıyordu. Sanık yerine engizitör tarafından atanan avukatın görevi çok fazla müvekkilini savunmak değil, mahkemenin tüm şartlarına uyulduğundan emin olunması nihai olarak saniğin suçunu kabul etmesini sağlanması, merhamet dilemesi ve kilise'ye tekrar kabul edilmesi için çabalamasıdır.³⁷⁷

3.11.2. Yargılama Süreci ve İşkenceler

Engizitör Yargılama Usulleri Özeti:

1. "İhbar
2. Dava işlemini başlatma kararı
3. Kanıt ve delil toplama
4. Suçun niteliği
5. Kovuşturma kararı (dava açılması)
6. Tutuklama
7. Zanlının sorguya çekilmesi
8. Resmi suçlama
9. Zanlıya iletilen suçlamaların özeti
10. Hükmün oylaması
11. Hüküm
12. Auto de fe."³⁷⁸

Davanın bundan sonraki aşaması yargılamadır (*prueba*). Şahitler çağırılır, beyanları doğrulanır ve bu ifadeler standart bir biçimde toplanırdı: "Yılın şu ayında şu kişi (ismi yazılır) şurada (yer ismi) şu zamanda (saat) saniği şunu söylerken veya yaparken duymuş veya görmüştür." Sanık kendisi hakkında açılan davadaki kanıtların bir nüshasını alır (tanıkların adları çıkarılmış haliyle) ve hemen suçlamalara cevap vermesi beklenirdi. Bu durumda birçok seçeneği vardı; iyi bir Hristiyan olduğuna dair lehte tanıklar isteyebilir, kendisine düşman olanları devre dışı bırakabilir (kişisel düşmanlığı veya güvenilmez kişiler olduğunu kanıtlar ise) veya davranışını açıklayacak akıl hastalığı veya sarhoşluk "hafifletici durumlar" ortaya koyabilirdi. Bu durumda konuyu daha fazla araştırmak engizitörün takdirine

³⁷⁷Rawlings, H. (2006), age, 32.

³⁷⁸Monter, W. (1990), age, 216.

bırakılırdı³⁷⁹. Bir sanık masumiyetinde ısrar eder ise daha kurnaz yöntemler kullanılırdı. Kendisine masum olduğu söylenir ancak gardiyanlarının buna inanmaması nedeniyle kendisini mahkûm olarak tutacakları bildirilirdi. Mahkûmun ziyaretçilerini görmesine izin verilir ve bu şekilde itiraf etmesi telkin edilerek hafif bir ceza almasının mümkün olacağı söylenirdi. Mahkûmun bilmediği ise engizisyon memurlarının gizli bir yerde tüm ziyaretçi konuşmalarını not almasıydı. Bu planın başarısız olduğu durumlarda başka bir yöntem uygulanırdı. Mahkûmun hücre arkadaşı ile aynı durumda olduğunu düşünerek aslında bir engizisyon ajanı ile konuşmasıydı. Bu adamın görevi hücre arkadaşı ile yalnız olduğu zamanlarda saatlerce onunla sohbet ederek kendi sapkınlıklarından ve inançlarından bahsetmesi ve sanığı aleyhinde olacak itirafa yönlendirmesiydi. Bu yöntemlerin hiçbirinin başarılı olmadığı durumlarda sanık masada haçın, mumların ve incil'in bulunduğu mahkemeye son kez getirilir çok uzun süreli bir soru yağmuruna tutulurdu. En sonunda bitap mahkûm afallamış bir şekilde kendisi ile çelişmeye başlardı. Kendisine yalan söylediği tebliğ edilir ve oradan çıkarılarak işkence sehplarına gönderilirdi.³⁸⁰

İşkence, sanığın günah çıkarmasını sağlamak amacıyla İspanyol engizisyonunun diğer kilise ve seküler mahkemelerine ait davalarda başvurduğu ortak bir araçlardan bir tanesiydi. Ancak bilinenin aksine çok daha az oranda ve seyrek şiddette işleme konulmuştur. Birçok hükümlü işkence görmeden suçunu itiraf etmiş veya birçok şahidin tanıklığında mahkûm edilmiştir. Güncel araştırma sonuçlarına göre, ana sapkınlık (*heresy*) ile suçlananların sadece dörtte biri işkenceye tabii tutulmuş ve hafif suçluların sadece %5'in altında bir oranına eziyet edilmiştir. Özellikle 17. yüzyılın son dönemlerinde Yahudilere olduğu gibi bazı dönemlerde titizlikle uygulanmıştır. Engizisyon tarafından kullanılan 3 önemli işkence aletinden birincisi "işkence sehpası"dır (*potro-gererek*). Kurban ile bir işkence sehpasına kol ve bacaklarından sıkıca bağlanarak acı çeker ve bu şekilde günah çıkarana kadar ip gerdirilirdi. Makara (*garrucha-kaldıraç*) sanık ayağından ağırlıklı olarak yere değmeden tavana kadar yükseltilirdi. *Toca* (su işkencesi) ise büyük miktarda su içirerek kurbanı işkence etmeyi amaçlıyordu.³⁸¹ Eğer

³⁷⁹Rawlings, H. (2006), age, 32-33.

³⁸⁰Plaidy, J. (1978), age, 141.

³⁸¹Rawlings, H. (2006), age, 33-34.

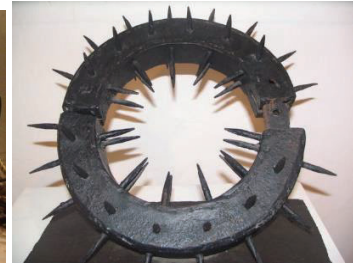
işkenceye uğrayan mahkûm ölür ise sorumlu engizitör, arkadaşı olan bir rahipten acilen suçunun affedilmesini istemeliydi. İşkence uygulama yöntemleri, 14. yüzyılda Bernard Gui'den esinlenen Büyük Aragon engizitörü Nicolaus Eymeric tarafından oluşturulmuştur (Torquemada tarafından onaylandığı düşünülmektedir). Eymeric'e göre işkencenin 5 önemli bölümü vardı. Birincisi tehdit, ikincisi işkence makinelerine olan yolculuk, üçüncüsü işkence için kıyafetlerinin çıkarılması, dördüncüsü işkence aletinin gösterilmesi. Eğer dördüncü bölümü de itiraf etmeden ve günahkârların ismini vermeden geçer ise cesur bir adamdı ve beşinci ve son aşamaya geçilirdi. Makara yukarı çekilerek mahkûmu gererek fiziksel işkence başlardı. İşkenceyi hükümsel olarak tekrar etmek yasaktı, bu nedenle soruya maruz kalan ve masumiyetini kanıtlayan acı çeken kimse tekrar işkenceye tabii tutulmamalıydı. Engizitörler bu durumu aşılması kolay bir engel olarak görerek işkenceyi tekrar etmek yerine günler boyu devam ettirlerdi. İşkenceye verilen herhangi bir ara mutlak bir erteleme anlamı taşıyordu.³⁸²

383

384

385

Resim 3.2., Resim 3.3. ve Resim 3.4. Engizisyon tarafından kullanılan bazı işkence aletleri.³⁸⁶

³⁸²Plaidy, J. (1978), age, 142-143.

³⁸³Resim 3.11.2.1. www.notesfromcamelidcountry.net adlı internet sayfasından 27 Mart 2016 tarihinde alınmıştır.

³⁸⁴Resim 3.11.2.2. www.ladepeche.fr adlı internet sayfasından 27 Mart 2016 tarihinde alınmıştır.

³⁸⁵Resim 3.11.2.3. www.travelblog.org adlı internet sayfasından 27 Mart 2016 tarihinde alınmıştır.

³⁸⁶İspanya'nın Córdoba şehrinde bulunan Engizisyon müzesinde yukarıda kullanılan işkence aletleri görülebilir.

3.11.3. İnfazlar

Tüm belgesel kanıtlar toplandıktan sonra mahkemenin engizitörlerden, yerel piskopos temsilcilerinden (*el ordinario*), ve birçok adli ve ilahiyatsal müşavir (*consultores*) oluşan jüri veya “*consulta de fe*” sanığın suçu veya uygulanacak cezası hakkında bir oylama yapabilirlerdi. Ancak bu ceza *auto de fe*'ye (engizisyon tarafından verilen bir cezanın herkesin önünde infazı) kadar açıklanmazdı. Eğer engizitörler arasında fikir ayrılıkları olur ise *Suprema*'ya (Engizisyon Yüksek Şurası) gidilirdi. Dört olası sonuç vardı; sanık a. Beraat edebilir (sanığın şüphe altında kalması kaydı ile yeterli kanıt bulunmayışı nedeniyle serbest bırakılması) (*acquitted*) b. Günaha karşılık ceza alabilir (kefaret, genellikle suçlarını kabul edenlere verilen en hafif cezalardan bir tanesiydi) (*penance*, dine küfretme veya çok eşlilik için verilen cezalarda uygulanırdı), (*de levi*, hafif ceza), (*de vehementi*-daha ağır ceza). *De Levi* cezası alanlar ıslah evinde (*casa de penitencia*) affedilirler ve kiliseye geri kabul edilirdi. Ancak tüm malvarlıklarına el konulur ve pişmanlık elbisesini (*sanbenito*-sarı keten bezinden yapılmış ceket, arkasında iki kırmızı çapraz haç bulunan, daha ağır cezalarda alevler ve dragonlar ile güçlendirilmiş, pişmanlık giysisi) bir süre giymek zorunda kalırlardı. *Sanbenito* giymek sanığa sürekli günahını hatırlatan aşağılayıcı bir araç, inançlılar için ise sapkınlık yapmamaları için bir uyarı mekanizmasıydı. Sanık teorik olarak affedilse dahi, toplum tarafından dışlanmış olarak yaşamını sürdürür ve kötü şöhreti ailesini ve birçok neslini etkilerdi. *Sanbenito* giyenler bazı işlerde çalışmıyor, silah taşıyamıyor, pahalı kıyafetler giyemiyor veya ziynet eşyası takamıyordu. *De Vehementi*'den (ağır ceza) tövbe edenler durumlarını kötüleştirerek “uzlaşma” (*reconciled*) durumuna düşebilir. c. Razı olabilir/uzlaşabilir (*reconciled*). Bu durumlarda ağır ceza mahkûmları olarak, kırbaç, kürek mahkûmiyeti, malların gasp edilmesi, cezalandırıcı hapis cezası ve ömür boyu sanbenito giymek gibi cezalar alabilmişlerdir. Birbiri ardına suçlu bulunur ise uzlaştırılan sapkın kötü yola sapanlar olarak daha sert cezalar için seküler mahkemelere verilir. Engizisyon mahkûmlarının %80'i pişmanlık veya razı olma cezası alırlardı. d. Ölüme mahkûm edilebilir (kişisel veya temsili olarak kuklasını yakmak). Verilen en ağır ceza *auto de fe*'yi takiben şehrin dışarısına götürülerek yakılarak öldürülmekti. 1560-1614

yılları arasındaki Engizisyon mahkûmlarının %2.25'i yakılarak öldürülmüştür (637 kişi). 1615-1700 yılları arasında bu oran %1'e düşmüştür (142 kişi). Engizisyonun tüm işlemleri tamamıyla bir sessizlik içerisinde yürütülmüştür. “Kralı ve engizisyonu ilgilendirdiği süre sessizliğini koru” deyimini bu dönemde meşhur olmuştur. Bu sessizlik kuralı engizisyonun tüm mahkeme çalışanlarından tanıklara kadar herkesi kapsamaktadır (söz konusu sessizlik kuralı günümüz suç çeteleri veya mafya organları tarafından dışarıya bilgi sızması amacıyla kullanılmaktadır; *code of silence*). Sanıklar serbest bırakıldıklarında davaları veya diğer mahkûmlar ile ilgili hiçbir bilgiyi paylaşmayacaklarına dair yemin ettirilirdi. Bu gizlilik kuralı nadiren kırılmıştır.³⁸⁷

Bir kez bir cezanın şiddetine karar verildiğinde engizitörler cezanın ne olacağını resmi olarak açıklanacağı “*auto de fe*” mahkemesi için bir tarih verirdi. İki farklı seremoni bulunuyordu. Birincisi “*auto público general*” veya “*auto particular*” (*autillo*). Birincisi “*auto público general*” büyük bir faaliyet olarak şehir meydanında tüm sivil ve dini erkânın daveti ile büyük kalabalıkları çekmek için resmi tatillere denk getirilirdi. Verilen hükümler gün boyu okunur ve ölüm cezası verilenler gece karanlığı bastırmadan infaz edilirdi. İkincisi “*auto particular/autillo*” ise daha çok yarı resmi (daha az maliyetli) işlerdi. “*Autillo*”lar sıklıkla kilisede az bir seyirci önünde ve dolayısı ile daha az kamusal aşağılamaya maruz bırakarak uygulanırdı. Bu tür mahkemeler ağırlıklı olarak hafif cezalar için uygulanırdı. Kamusal “*auto de fe*”ler titizlikle planlanmış, sahne düzeni olan bir tiyatro faaliyetiydi. Maliyet ve hazırlıklar göz önünde bulundurulduğunda bu tür faaliyetler nadiren yapılırdı. Bu tür görsel faaliyetlerde zanlılara pişmanlık cübbeleri ve şapkaları giydirilir, engizitör tören alayı üyeleri tarafından yeşil haçlar (bir tarafı merhameti simgeleyen zeytin yaprağı, diğer tarafı adalet için kılıç) taşınırdı. Evlerin balkon ve pencereleri izleyiciler ile dolardı. Eğitici bir dram olma özelliğinin yanı sıra *auto* mahkemesi dini ve siyasi topluluklar tarafından hâkim olunan toplumdaki asayiş, tertip ve kademeleri dikkatlice hazırlanan koreografi ile resimlendirmiştir. “*Auto de fe*” kamusal alanda “Katolik inancının üstünlüğünü” kilisenin en tiksindirici düşmanlarından temizleyerek açığa vurmaya çalışmıştır. Bu tiyatro faaliyeti hem zanlıların sapkınlık suçları nedeniyle lanetlenmeleri için hem de binlerce kişiye

³⁸⁷Rawlings, H. (2006), age, 34-35.

hitap eden kamusal bir söylev (*the Sermón de la Fe*) için bir fırsattı. Bu şekilde “*auto*” toplumsal bir “inanç faaliyetine” dönüştürülerek günahkârlar ve inanların rol aldığı bir tiyatro özelliğini taşıyordu. Hristiyan inancını inkâr edenlerin aldıkları cezalara şahit olarak kamuoyu eski Hristiyan modeline uymayan ve baskın otoriteyi tanımayanların akıbetine tanık oluyordu. “*Auto de fe*” yarı dini, yarı adli bir seremoniydi. Hazır bulunan herkese bir ders vererek inançlı, inançsız boyun eğmemenin sonuçlarını dünyadaki inanç mahkemesi olan kutsal mahkemede görüyorlardı. Katolik hâkimiyetinin kutlamalarına katılmamak resmi kiliseye uymama, inananların dünyasından soyutlanma, engizitör soruşturmasına konu olabilecek kırıncı bir davranış, sosyal dışlama ve en yüksek derecede lanetlenme şeklinde tanımlanıyordu.³⁸⁸

Engizisyon mahkemelerinin verdiği ibretlik cezalar Moriskolar arasında korku ve nefrete yol açıyor ve bir kişinin davası tüm cemaate mal edilebiliyordu. Engizisyon da bu şekilde Moriskolar üzerinde baskı kurmak ve paralarını gasp etmek için mahkeme kararlarını bir araç olarak kullanmaktan çekinmiyordu. Yöneltilen ithamların çoğu da uydurma ve gerçek dışıydı. Örneğin 1606 yılında Maria Paez isminde genç bir Morisko kız, anne babası, kız kardeşleri, amcaları, yeğenleri ve arkadaşlarını suçlayarak Almagro Morisko'larının sonunu hazırlamıştır (ancak burada engizisyonun başkalarına suç atmak için türlü işkence teknikleri ve aletlerini kullandığı göz ardı edilmemelidir). Kızın babası itirafta bulunmadığı ve tövbe etmediği için yakılmış, itirafta bulunan annesi tövbe ettirilip ömür boyu hapse mahkûm edilmiş ve geri kalan 25 Almagro Moriskosunun hepsi ceza almıştır. Bununla beraber görülen her davada müsadere de (mallara el koyma) olduğundan engizisyon ciddi ölçüde maddi kazanç sağlamaktaydı. Moriskolara verilen hükümlerin örnek bir özeti aşağıda verilmiştir:

Mahkeme devam ederken ölen.....	5
Beraat.....	14
Takipsizlik.....	5
Ertelenen.....	30
De levi yemini ile vazgeçen.....	24
De vehementi yemini ile vazgeçen...	15
Eğitilmesine karar verilen.....	32

³⁸⁸Rawlings, H. (2006), age, 37-39.

Mahkeme salonunda kınanan.....	8
Ruhani kefaret.....	6
Müsadereli tövbe.....	78
Müsaderesiz tövbe.....	5
Para cezası (en çok 100 duka).....	5
Sürgün.....	2
Sanbenito giyme.....	5
Sanbenito ve bir süre hapis.....	27
Sanbenito ³⁸⁹ ve müebbet hapis.....	32 (genellikle 3 sene sonra tahliye)
Sanbenito ve müebbet hapis.....	3 (aftan faydalanmaksızın)
Kırbaç (çoğunlukla 100, bazen 200)...	15
Kürek mahkumiyeti (3 ila 10 sene).....	14
Ordu tarafından yakılma.....	11

24 Eylül 1559 Sevilla *auto de fe*'sinde (mahkeme) 3 Morisko yakılmış ve sekizi *Sanbenito* giymeye ve hapse mahkûm edilmiştir. Aynı zamanda bunların arasında kadınların da olduğu altısına kırbaç cezası verilmiştir.³⁹⁰

Arşivde Bleda, “barış için, devletin bekası için ve diğer faydalar ve zararlar hesaba katıldığında bu dinsiz insanların uygun şekilde cezalandırılmalarının uygun ve doğru olan davranış olacağı” yazılmıştır. İlaveten ilgili belgede, “Moriskolar arasından yargılanıp asılarak ölenlerin Muhammed’in dini için öldüklerini beyan edip onun şehitleri olmakla övündükleri” belirtilmiştir.

Engizisyon mahkemesinin hüküm verdiği ve Holland arşivinde yer alan örnek bir olay 3 Nisan 1588 yılında Valladolid’de yaşanmıştır. “Olmedo’nun komşusu olarak bilinen ve gerçek bir Hristiyan olmak istediğine dair yapmacık eylemlerde bulunmasının ardından din dışılıktan hüküm giyen María Romero (Morisko) ile Isabel de Soto (Morisko) haklarında yakılma kararı” verilmiştir. “Her ikisi de engizisyon mahkemesi’nin hapishanelerine geri gönderilmiş ancak María Romero burada bir hastalığa yakalanmıştır. İnfaz vakti geldiğinde daha önce Hristiyan taklidi yapmasına rağmen sonra “Muhammed’in” yolunda öleceğini iddia etmiş ve diğer kutsal ölümlerin yakılmış olduğu yerde yakılmayı istemiştir. Çünkü bu durumun onun şerefine olduğunu düşünmüş ve kendisinin diğerlerinin göstermiş olduğu sabır/direnişe sahip olamadığı için pişmanlık duymuştur. Sonrasında bunun için

³⁸⁹Suçunu itiraf edip uzlaşmaya giden kişinin giymek zorunda olduğu, sarı renkli, kırmızı Saint Andrew haçıyla işaretli giysi.

³⁹⁰Lea, H.C. (2011), age, 110.

gerçek bir tövbekâr ve iyi bir Hristiyan kadın olamamasının izlerini taşıması nedeniyle ruhen gerçekleştirilemeyen kemikleri yakılarak gerçekleştirilmiştir. Onlara yakılma emri verilmesiyle eski Hristiyanlardan alacakları ani bir itikat ve inanç eğitimiyle kurtuluşa kavuşmaları beklenebilir ancak hak etmedikleri özgür yaşama sahipken eskiden yapmış oldukları günahlara geri dönmekte ve kendi sapkın mezheplerinin yolunda hayatlarını söndürmekteledir” denmiştir. Bu durumda, “arşivde de yazıldığı üzere Kral’a Moriskolara uygulanan cezaların artırılması için din adamları tarafından baskı uygulanmıştır. İlgili belgede, “Kral’ın Moriskoların Tanrı’nın ya da halkın önünde hiçbir mazereti olmamasını sağlamak için elinden geleni yapması gerektiği, Moriskoları daha iyi hale getirebilmek, itaat etmelerini sağlamak adına mevcut cezalandırmaların artırılmasının uygun olacağı, ceza hukukundaki bu sert değişikliklerin bir sonucu olarak Moriskoların da Majestelerinin krallığını terk edecekleri” ifade edilmiştir. İlâveten “Moriskoların İspanya’dan gitmelerini sağlamak için bu mezhebin (İslam’dan bahsediliyor) Hristiyan dinini oldukça rahatsız eden ve İspanya’da bolca yer alan inatçı insanların ve takipçilerinin ortadan kaldırılması gerektiği”³⁹¹ yazılmıştır.

Kamen’e göre Granada isyanından sonra bu şehirden sürülen Moriskoların bazıları Castilla’ya yerleşmiş ve güçlü İslami inanç ve Castilla’ya karşı olan “nefretlerini” beraberlerinde getirmişlerdir. Arcos de Medinaceli’de daha yaşlı ve uyum sağlamış olan Moriskolar yeni gelenler (Granada’dan) tarafından “kendilerini açıkça Müslüman olarak ilan etmeleri” için baskı görmüşlerdir. 1570 yılından itibaren Aragón ve Valencia Moriskoları engizisyon davalarının en önemli kısmını oluşturmuştur. Cuenca mahkemesinde ise Granada’lıların gelmesi ile dava açılan Morisko sayısı 5 kat artmıştır. Bu durum Castilla’lı Moriskoların İslami inancını kuvvetlendirmiş ve bir engizisyon mahkemesi dalgasına yol açmıştır. Zaragoza mahkemesinde 1540-59 yılları arasında 266 Morisko yargılanmış, 1560-1614 yılları arasında ise yargılanan Morisko sayısı 9 kat artarak 2371’e yükselmiştir. Valencia’da önceki dönemde 82 Morisko davası açılmışken sonraki dönemde bu sayı 30 kat artarak 2465’e yükselmiştir. Suçlanan Moriskolar 1580’lerde her iki mahkemenin toplam kamusal yargılamalarının (*auto de fe*) %90’nını

³⁹¹H.A.: Zayas’a göre, Sekreter tarafından kaleme alınıp tarihlendirilmiş belge. Valladolid Engizisyonunda avukat olan (licenciado) Martín González de Çellorigo Oquendo tarafından imzalanmıştır (24 Nisan, 1598). (Zayas, Belge: 39, s. 402-404).

oluşturmuştur. Aragón Moriskoları, Valencia'nın yarısı kadar Morisko nüfusu barındırmasına rağmen, çok daha fazla infaz ve kürek mahkûmiyeti cezası almıştır (Aragón'da baskı daha serttir)³⁹².

3.11.4. Hedef Aldığı İş Kolları

Engizisyon Aragón'daki Morisko okur-yazarlığının arkasındaki fikir işçileri ile birlikte okur-yazar Morisko liderliğine de saldırmıştır. Az sayıda da olsa Aragón'da Müslüman din adamları/fakihler (*alfaquies*) mevcut olmuştur. Ancak *Aljamiado*'nun³⁹³ yüksek oranda okunması için daha mütevazı eğitimci ve fakih altyapısına ihtiyaç duyulmuştur. Engizisyon 1591 (*Castillian invasion*) yılından sonra her iki gruba da saldırılarını artırmıştır. Aragón Moriskolarının en sonunda nihai olarak silahsızlandırılmalarını takiben 1593 yılında yeni "Merhamet Fermanının" yürürlüğe girmesi ile *Aljamiado* kitaplarını teslim etmeyenler bu af fermanın getirilerinden faydalanamamışlardır. Zaragoza engizisyonu 1590 yılında ilk uzman İslami okul öğretmenini tutuklamıştır. Öğretmen yargılanmasında, öğrencilerinden 25 *reales* (para birimi) sabit ödeme aldığını ve eski bir öğrencisinin engizisyon tarafından infaz edildiğini övünerek anlattığını kabul etmiştir. Kısa süre sonra Botorrita adlı bir köyde 23 kişilik bir öğrenci sınıfı olan bir öğretmen daha yakalanmıştır. Öğretmen suçunu itiraf etmemiş ancak yaşları daha büyük olan birçok öğrencisinin durumu kabul etmeleri ile öğretmen "olumsuz ikna" (*negativo convencido*) cezası almıştır. Engizitörler bu dönemde el yazması ile "uzman belge çoğaltıcıları" aramaya koyulmuşlardır. 1599 yılında 1582 yılından beri aranan bir Morisko kâtipi yakalanmış ve kadırgalara gönderilmiştir. Toplu sürgünden 5 sene önce 3 kâtip daha yakalanmış ancak sadece 1 tanesi kadırgalara gönderilmiştir. 1598 yılında Arap harflerini kullanan sadece 1 öğretmen daha yakalanmış ve

³⁹²Kamen, H. (1997), age, 224-225.

³⁹³“Doğuda da özellikle Farsça için kullanılan el-acemiyye kelimesi daha sonra aljama şeklinde İspanyolca'ya girmiş ve bu defa İspanyollar'ın dışında kalan müslümanlarla yahudilerin ve Arap kültürünü benimsemiş İspanyollar'ın konuştukları, Arap, nâdiren de İbrânî harfleriyle yazılan melez İspanyol lehçesini adlandırmak için kullanılmıştır. Bu lehçenin, Endülüs'ün müslümanlar tarafından fethedilmesinden hemen sonra oluşmaya başladığı ve siyasî tarihe bağlı kalarak da farklı kesimlerde ve uzun sürede geliştiği görülmektedir. Aljama'nın yazı dili haline gelmesi ve bir edebiyata (*Aljamiado*) sahip olması, tahminen XI. yüzyılda Arap alfabesinin kullanılmaya başlamasından sonradır”; *TDV İslâm Ansiklopedisi* (2016), (C. EK-1), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 85-86.

kadırgalara gönderilmiştir. Ancak Aznar'ın 1610 yılında Jalon Vadisindeki Morisko köylerinde büyük oranlarda gördüğü dua kitapları gizli bir Morisko eğitim sisteminin işlediğini akla getirmiştir (bu durum da 1610 yılına gelindiğinde asimilasyonun başarısızlığına işaret etmektedir). Yüksek sayıda sahip olunan *Aljamiado* metinleri toplu sürgüne kadar kâtiplerin çalıştıklarını ortaya koymuştur. Zaragoza engizisyon mahkemesi Morisko öğretmenlerine karşı harekete geçtikten sonra eşzamanlı olarak Morisko şifacılarına (*İngilizce: healers*) karşı suçlamalarını artırmıştır. Tesadüfi olmayarak bunların hepsi *Aljamiado*'ya yüksek derecede hâkimdir. Bu insanlar işlerinde Kur'an metinlerini sıkça kullanmışlar, baş ağrılarını geçirmek için alınlara yazılı dualar koymuşlar veya kötü ruhları çıkarmak için Kur'an'dan ayetler okumuşlardır (Hristiyan rahiplerin *exorcism*-şeytan çıkarmada yaptığı gibi). Meşhur bir Morisko şifacı yakın bir köydeki engizisyon yetkilisinin üzerindeki büyüü ortadan kaldırma gayesi ile İslami bir kitap kullandığı için tutuklanmıştır. Morisko doktorları, şifacılar gibi din ile ilacı karıştırmamış ve bu nedenle engizisyon davalarına nadiren muhatap olmuşlardır. Ancak içlerinden bir tanesi dikkatsizce 20 papazı öldürdüğünü övünerek ağzından kaçırmıştır. 1570'li yıllarda Morisko ayaklanması dedikoduları ve Aragón'u ziyaret eden Türk ajanlarını yakalayamamanın verdiği endişe ile engizisyon Aragón'un başkentinde bulunan Morisko gettosunun liderliğini ortadan kaldırmaya karar vermiştir. En önemli hedefi Aragón'un en zengin tüccarı ve tartışılmaz küçük kralı (*reyecillo*) El Azoque olmuştur. Küçük kral olarak tanınan Juan Companero, ailesi ve Valencia'daki en iyi arkadaşının aşağılanması 1580 yıllarında Aragón engizisyonunun en önemli önceliği olmuştur. Müslüman din adamlarının da nadir olduğu bu topraklarda Morisko elitinin de tüm krallıktan kazınması mantıklı bir taktik olarak değerlendirilmiştir.³⁹⁴

İslam'ın güçlü yasal geleneğini temsil eden Aragón'un Morisko noterleri de engizisyonun dikkatini çekmiştir. Bir köy hâkimi ile birlikte bir noter "*relapso*" (bir gelişme gösterdikten sonra tekrar eski kötü haline veya hayat düzenine dönmek) suçu işlemek nedeniyle infaz edilmiştir. Noter, 1559 yılında İslam'dan tövbe ettikten 40 yıl sonra evinde bir Kur'an nüshası olduğunu kabul etmiştir. En az beş noter de kürek mahkûmu olarak kadırgalara gönderilmiştir. Evlerinde yapılan

³⁹⁴Monter, W. (1990), age, 217-218.

aramalarda genellikle Morisko kitapları ve hatta nadir bulunan İspanyol şiir kitapları koleksiyonları bulunmuştur. Bir noter yerel bir papaz tarafından uyarıldıktan sonra İslami kitaplarını yakmadığı gerekçesiyle kadırgalara gönderilmiştir. İstanbul'u ziyaret etmekle yargılanan bir başka noter de kadırgalara gönderilmiş ancak 6 ay sonra kaçmayı başararak Roma'ya ve daha sonra Madrid'e gitmiştir (af dileme teşebbüsü ile). Sadece bir hâkim mahkemede İslami bir yemin etmekle yargılanmış, bir noter ise çeyiz sözleşmesi ve vasiyeti yaparken Aragon yerine İslami hukuku kullandığı için suçlanmıştır.³⁹⁵

3.11.5. Kanın Temizliği (*Limpieza de Sangre*)

İspanya'yı nefret, hoşgörüsüzlük ve kıskançlık ülkesi haline getiren "*limpieza de sangre*" yani "kanın temizliği" (*İspanyolca: Limpieza de Sangre*), kişinin aile soyunun "Yahudi veya Arap (Morisko) kanı tarafından lekelenmemiş" olma durumudur. İlâveten, kişinin soyundan gelen birisinin engizisyon tarafından lanetlenmemiş olma halidir) engizisyon tarafından uygulanarak 16. asrın ortalarında Morisko ve Yahudilerin eğitim olanaklarını da ellerinden almıştır. Kamu görevlilerine yönelik "kanın temizliği" uygulaması 10 Ekim 1546 yılında başlamıştır. Söz konusu uygulama, atadan Hristiyan (eski Hristiyan) olmayan kimsenin devlet memuru olamaması şeklindeki bir emri de kapsamaktadır. 10 Mart 1553 tarihli kraliyet iradesi, memurların (araştırmacıların) eski Hristiyanlardan olmasını genel kural haline getirmiştir. Eğitim ve öğretim alanında çok yetenekli olan Moriskolar bu karar ile yaşam biçimlerine bir darbe daha almışlardır. Her ne kadar 1565 yılında II. Philip gönül alma çabası ile lider ve nüfuzlu Moriskolara eğitim hakkını tekrar vermişse de, 1568'de engizisyon kanın temizliği şartını geri getirmiştir. Rahiplik görevine ise memuriyetten çok daha fazla hassasiyet gösterilmiştir. 1566 yılında Başpiskopos Ayala, Valencia kilisesine kanın temizliği (*limpieza de sangre*) kuralını getirdiğinde dördüncü kuşağa kadar sapkın Morisko veya Yahudi soyundan gelenleri veya ikinci derece akrabalarını kiliseyle ilgili her görevden uzaklaştırmıştır.³⁹⁶ Hristiyan geleneğinde birçok neslin aile ve nüfus kayıtları kilisede kayıtlı olduğundan kimlerin Morisko olup kimlerin olmadığı kayıtlardan

³⁹⁵Monter, W. (1990), age, 216.

³⁹⁶Lea, H.C. (2011), age, 186-187.

tespit edilmiştir. Américo Castro'ya göre eski Hristiyanların “*limpieza de sangre*” kaygısı Hristiyanlar ve Yahudiler arasındaki ırksal bir dışlamadan kaynaklanmıştır.³⁹⁷ Bu duruma rağmen kilise dil avantajından faydalanmak için belli bir süre vaftiz olan birçok Yahudi ve Müslüman kökenli rahip istihdam etmiştir.

3.12. Asimilasyon ve Propagandanın Etkili Olduğu Alanlar

Her ne kadar Moriskolar toplu sürgüne kadar Arapça'ya hâkim bir şekilde çoğunlukla kendi aralarında Arapça konuşmalarına rağmen, Kastilyanca ve Valensiyan dillerini de anlayıp konuşabilmişlerdir. Nitekim Madrid Meclisi Moriskoların artık bu dilleri anlayabildiklerine göre vaazların Arapça verilmesine gerek olmadığına karar vermiştir. Asimilasyonun etkili olduğu alanlara örnek olarak, Arapça'nın daha yoğun olarak kullanıldığı bölgelerde yaşayan Moriskolar her ne kadar Arapça'yı konuşup anlayabilseler dahi, Kur'an-ı Kerim'in yazıldığı Arapça'yı artık anlayamamışlardır. Bir Valencialı Morisko örneğinde görüleceği üzere, kişi “Arapça okuyup konuşabildiğini ifade etmiş ancak Kur'an'ı okuyup anlayamadığını” belirtmiştir (bu durum da asimilasyonun etkili olduğu bir alanı göstermektedir). Madrid Meclisi'nde, Mağribi kıyafetinin genel anlamda artık Valencialı Moriskolar tarafından kullanılmadığına kanaat getirilmiş ve Morisko erkeklerinin artık Valencia Krallığı'nın yerlileri gibi giyindikleri ifade edilmiştir (1587).³⁹⁸ Görüldüğü üzere, Moriskoların geneli değerlendirildiğinde, raporlarda belirtildiği gibi Moriskoların asimilasyona direndikleri doğru değildir. Birçoğu 1587 yılına gelindiğinde yeterince asimile olarak Arapça yerine İspanyolca konuşmaya başlamış ve özgün kültürel kıyafetlerini terk etmiştir. Bu örnekte asimilasyonun etkili olduğu bir alan olarak gösterilebilir. Ancak asimilasyonun etkisinin değerlendirilmesinde bölgeden (Valencia, Aragón, Castille, Granada vb.) ve statüden (çiftçi, zanaatkâr, noter, esnaf vb.) kaynaklanan farklılıklar da göz önünde bulundurulmalıdır.

Asimilasyonun etkili olduğu başka bir alan ise Moriskolar arasında Arapça kullanımının düşüşe geçmesi ile beraber İslam'ın yaşanması ve uygulanmasının

³⁹⁷Castro, A. (1962). *La realidad histórica de España* (Edición renovada). México 48ss.

³⁹⁸Haliczer, S. (1990), age, 249.

da erozyona uğramış olmasıdır. Bu düşünüş 1568 yılında bir şahidin anılarında belirtilmiştir; “Moriskolar uzun süreden beri açıkça Mağribi olduklarını belirtmekten kaçınmışlar ve kendilerini barışçıl ve bahtsız insanlar olarak tanımlamışlardır”. Kilise ve engizisyonun yoğun baskıları sonucunda Moriskolar dış görünüşlerine ait İslami simgelerden sıyrılmak zorunda kalmışlar ve 5 vakit namazı da terk etmişlerdir. Ancak daha da ilerisi, Valencialı Morisko geleneklerinin (doğum, evlilik ve ölüm) değişmesi veya tamamen ortadan kaldırılmasıdır. Mahkemenin 1583 tarihli Moriskoların definleri ile ilgili raporunda bu tür işlemlerin artık geleneksel İslami usuller ile değil, kendi aralarındaki törenlerden ibaret uygulamalar şeklinde yapıldığı beyan edilmiştir. Mahkemeye çıkan Moriskoların yüzde 81,5’ü en temel İslami ibadetleri yerine getirdikleri için suçlanmıştır. Bu tür örnekler bakıldığında Moriskolara karşı uygulanan asimilasyon politikalarının yıllar geçtikçe sonuç verdiği düşünülebilir. Engizisyonun 1602 yılındaki raporunda ise beş temel İslami şartın sadece ikisinin (oruç ve namaz) uygulandığı tespit edilmiştir. Mahkeme kayıtlarına göre erkeklerde sünnet olmanın sıklık ile uygulandığı tespit edilmiş olmasına rağmen, hamam alışkanlıklarının daha önceki dönemlerde sık görülmesine rağmen artık tamamen unutulmuş olması dikkat çekmektedir. Bununla beraber sadece %1,7’lik bir kesimin ölümleri yıkama geleneğini sürdürdüğü görülmüştür. Aleni olarak Müslüman olduğunu gururla beyan edenlerin oranı çok düşük olmakla beraber, sadece %1,2’lik bir grup Mağribi olarak yaşamak ve ölmek istediğini beyan etmiştir. Mahkemeye çıkan Moriskoların sadece %1,1’i açıkça Hz. Muhammed’i övmüştür. Tabii ki bu tür örnekler Valencialı Moriskoların sürgün süreçlerinde din değiştirme için gerekli noktaya geldikleri anlamına gelmemektedir. Ancak, kanıtlara göre birçoğu dini dönüşüm aşamasında bulunmaktadır. Üzerinde İslami yazılar taşıyan veya beraberinde İslami kitaplar bulunduran Moriskoların birçoğunun okuma-yazma bilmediği ve çok az derecede dini bilgiye sahip oldukları belirlenmiştir. Kur’an-ı Kerim’den ayetler taşımakla suçlanan Pedro Alamin adlı bir Morisko, çıkarıldığı mahkemede, “sokakta yürürken bir kâğıt parçasını aldığını ancak okuma-yazma bilmediği için kâğıtta ne yazılı olduğunu anlayamadığını” belirtmiştir (bu örnekten uygulanan asimilasyon ve propagandanın Moriskoların okuma-yazma oranlarını düşürdüğü varsayımına ulaşılabilir). Alamin ayrıca, arada bir kilise ayinlerine katıldığını ancak hiç günah çıkarmadığını ve temel Hristiyan dualarını bilmediğini de beyan etmiştir. Sünnetli olması dışında herhangi bir İslami törene veya geleneğe katıldığına veya uyguladığına dair bir kanıt bulunamamıştır.

Alamin 3 diğer mahkûm ile beraber muska gibi İslami yazılar ve koruyucular bulundurmaktan ceza almıştır. Bununla beraber, 1554 yılından beri engizisyon mahkemelerinde yargılanan Valencialı Moriskoların %2.8'i Roman Katolikliğine güçlü bir şekilde bağlı oldukları tespit edilmiştir. Bir belgeden, bazı Moriskoların açıkça din değiştirme isteğinde buldukları anlaşılmaktadır. Quesa adlı köyde yaşayan Alonso de Medallan adlı bir Morisko, sürgün fermanının duyurulmasından sonra mahkeme dışında anlaşma yolu ile günahlarını itiraf etmek, pişmanlık ve aftan yararlanmak istediğini belirtmiştir. Daha önemlisi ise uzun vadeli Hristiyanlaştırma faaliyetleri neticesinde köy papazlarının baskıları sonucunda Valencialı Moriskolar temel Hristiyan dualarını ve geleneklerini öğrenmeye başlamışlardır. 1600'lü yılların başlarında engizisyon mahkemesi tarafından sınıanan Moriskolar arasından temel Hristiyan usullerini benimsemeyen (dini ayin, günah çıkarma), ana Hristiyan dualarını ezberlemeyen çok az Morisko kalmıştır (bu örnek de asimilasyonun etkili olduğu başka bir alandır). Ancak tüm bu faaliyetlere rağmen etkin bir din adamı ağı kurulamamış olması ve dini hizmetlerin günlük hayatta uygulanmaması nedeniyle eski ve yeni Hristiyanlar arasındaki ilişkiler çok iyi olmamıştır. Moriskolara dini öğretmek için yeterli sayıda rektör (dini yaymak için görevlendirilen papazlar) bulunmamasının yanı sıra bir diğer sorun ise bu iş için ayrılan ödeneğin yetersiz olmasıdır. Bu durum nedeniyle rektörler şahsi gelirlerini sağlamak için kendi kilise cemaatlerine bağlı Moriskoları dini törenler için aşırı yüksek vergiler ödemek zorunda bırakmışlardır. Rektörlerin uyguladığı bir diğer yöntem ise Moriskoları ücretsiz şekilde kendi tarlalarında çalıştırmak olmuştur. Diğer bazı rektörler ise farklı işler yaparak asıl görevleri olan Morisko eğitimine önem vermemişlerdir. Bir eski Hristiyan'ın engizisyoncu Alonso Jiménez de Reynoso'ya verdiği şahitlik ifadesinde, ağırlıklı olarak Moriskoların yaşadığı Gilet köyündeki görevli rektörün yerel Moriskolara hayvanları İslami usullere göre kesmeleri, dine uygun şekilde evlenme töreni yapabilmeleri (imam nikâhı), Katolik yortusu ve diğer bayramlarda çalışabilmeleri için izin belgeleri sattığı bildirilmektedir. Maddi dürtüler ile hareket etmeyen bazı rektörler ise Moriskolara karşı o kadar düşman tavırlar içerisinde olmuşturlar ki onları yabancılaştırmaktan başka bir şey yapmamışlardır.³⁹⁹

³⁹⁹Haliczer, S. (1990), age, 250-254.

Holland arşivinde asimilasyonun bir başarısı olarak tespit edilen bir belgede “Moriskoların Hristiyan inancına bağlı kalmak zorunda oldukları ve kanunen buna zorlanabilecekleri çünkü korkuları sona erdikten uzun zaman sonra Moriskoların kilise ayinlerine katıldıkları, dini törenleri dinledikleri ve katkıda buldukları, Hristiyan kutsal varlıklarını kabul ettikleri ve diğer Hristiyanlar ne yapıyorlarsa onları yaptıkları yazılmıştır”⁴⁰⁰⁻⁴⁰¹. Arşiv belgesinde “Orihuela Piskoposu (5 Ocak, 1600), eğitime devam ettiğini, Moriskoların tahammülsüzlük göstermeden vaazlara katıldıklarını, çocuklarını doktrin için sıklıkla getirdiklerini, çocukların Hristiyan doktrinine göre iyi şekilde eğitildiğini yazdığı mektubunu”⁴⁰² iletmiştir. Bu örnek de asimilasyonun etkili olduğu başka bir alanı göstermektedir.

3.13. Asimilasyon ve Propagandanın Etkili Olmadığı Alanlar

V. Charles 1526 yılında Granada’ya yaptığı ziyarette şu bilgiyi almıştır: “Moriskolar gerçek Müslümanlardır: vaftiz edilmelerinin üzerinden 27 sene geçmesine rağmen onlardan Hristiyan olan 27 hatta 7 kişi bile bulunmamaktadır”⁴⁰³ demiştir (bu örnekten anlaşılacağı üzere her ne kadar Moriskolar İslami ibadet, gelenek ve göreneklerini terk edip Hristiyan adetlerini uygulamaya başlasalar dahi, Hristiyanlığı kalben kabul etmemişlerdir). 1526 uygulamaları Morisko geleneklerinin Hristiyanlığın önündeki en önemli engel olarak kabul edildiğini belgelemiştir.⁴⁰⁴ Uygulanan yasaklamaların bazıları Kral V. Charles’a yapılan ödemeler ile hafifletilmişse de engizisyon mahkemelerinin baskı ve işkenceleri Moriskolar üzerinde etkin olmaya devam etmiştir. Aradan geçen yıllarda engizisyon mahkemeleri Moriskoların İspanya’nın birçok kentinde (özellikle Granada ve Valencia) Müslüman olarak yaşamaya devam ettiklerini ve kendi kimliklerini koruduklarını Kral’a rapor etmişlerdir.⁴⁰⁵ Bu durum da zaten Granada

⁴⁰⁰H.A.: Zayas’a göre Vaizler rabitasından Fray Jaime Bleda tarafından hazırlanan, “Valencia Krallığı’nda Yaşayan Yeni Din Değiştirenlere Karşı İnanç Davasını Koruma” adlı kitabın bazı noktalarının özeti. (Zayas, Belge: 40, s. 442).

⁴⁰¹H.A.: Zayas’a göre bu iddia Bleda’nın, Moriskoların Hristiyan yaşayış tarzını hiç takip etmedikleri yönündeki sürekli yinelediği iddiası ile ters düşmektedir.

⁴⁰²H.A.: Zayas’a göre, Pedro Franquesa y Esteve tarafından tarihlendirilmiş ve imzalanmış, III. Philip’e yönelik belge. Moriskoların eğitimine ilişkin düzenlenen kurulun toplantısından notlar. Sonda III. Philip tarafından yazılmış 11 satır ve onun imzası (5 Ocak, 1600). (Zayas, Belge: 36, s. 374-375).

⁴⁰³Kamen, H. (1997), age, 221.

⁴⁰⁴Kamen, H. (1997), age, 223.

⁴⁰⁵Kamen, H. (1985), age, 104.

ayaklanmalarından sonra İspanya'nın birliğine ve bütünlüğüne kast ettiği düşünülen Moriskolar için durumu daha da güçleştirmiştir.

1526'da Granada'ya gelen siyasi nüfuzlu Hristiyan yerleşimciler, mevkilerini Moriskoların mal ve mülklerine el koymak için kullanmışlar, rahipler ve papazlar ise Granadalı Moriskolara yeni dinlerini öğretirken rutin olarak Moriskoları dolandırarak soyup soğana çevirmişlerdir. Bu durum da uygulanmakta olan asimilasyon politikalarına zarar vermiştir. İspanyol hükümeti bu tür suiistimalleri engellemek için neredeyse hiçbir şey yapmamış ve genellikle hepsini görmezden gelmeyi tercih etmiştir. 16. yüzyılın ortalarına gelindiğinde yüksek mevkideki kilise ve hükümet yetkilileri asimilasyonun ağır temposundan ve ülke çapındaki gizli Müslüman ibadetlerinin varlığından artan derecede rahatsızlık duymaya başlamıştır.⁴⁰⁶ İspanyol aristokrasisi bir yandan Moriskoların tüm mallarını gasp etmiş diğer taraftan onların tamamen yeniden var olmalarını bekleyerek kimlik değiştirmelerini ummuştur. Burada asimilasyonun etkisizliğinden söz edilse dahi 1526 yılının (Granada'nın düşmesi, 1492) henüz asimilasyon uygulamalarının başlangıcına denk gelmesi nedeniyle kesin bir ölçüt olarak değerlendirilemeyeceği düşünülmektedir.

İktidar tarafından uygulanan asimilasyon politikaları yeteri kadar sonuç vermeyince 1567 yılında II. Philip tarafından Morisko kültürünü Granada'dan tamamen silmeyi ve onları tanımlanan ve farklı bir grup olmaktan çıkarmayı amaçlayan bir ferman yayınlanmıştır. Söz konusu fermanı uygulama görevi ise bağınaz ve mutaassıp yapıdaki eski engizisyon memuru olan ve aynı zamanda İspanya'nın en etkin din adamı Morisko karşıtı Kardinal Espinosa'nun yardımcılığı görevini yapmış olan Pedro de Deza'ya (1520-1600) verilmiştir. Deza şehir meydanında ferman açıkladığında Kralın emrine uymayanların taşlanacaklarını da duyurmuştur.⁴⁰⁷

Asimilasyonun etkisiz olduğu konulara örnek olarak aşağıdaki rapor dikkate alınabilir. 1565 yılında Aragón engizisyon mahkemesinin tasdik ettiği bir raporda görüleceği gibi tüm Moriskoların herhangi bir kuşkuya mahal vermeden Arap gibi

⁴⁰⁶Carr, M. (2013), agm, 85.

yaşadığı doğrulanmıştır. 1589 yılında Kral II. Philip'e Toledo Moriskoları ile ilgili gönderilen raporda şu ifadeler yer almıştır:

"Onlar eski Hristiyanlar ile karışmayıp kendi içlerinde evlenirler". (Moriskoların eski Hristiyanlar ile evlenmemeleri konusunda zaten kilise ve engizisyon kanının temizliği (*limpieza de sangre*) uygulaması nedeniyle bazı karşıt fikirlere rağmen bu evlilikleri yasaklamıştır).

"Hiçbiri dinimize, ordumuza, kamu hizmetine girmezler ve sadaka istemezler". (Moriskoların orduya ve kamu hizmetine girmeleri zaten yasaklanmıştır. Zorunlu vaftizler neticesinde hepsi Hristiyan olmuştur. Ancak çoğunun kalben bu inanç sistemine girmedikleri tesbiti doğrudur).

"Onlar eski Hristiyanlardan ayrı yerlerde yaşarlar. Ticaret yaparlar ve zengindirler".⁴⁰⁸ (Moriskoların eski Hristiyanlardan ayrı yerlerde yaşamaları durumları ile ilgili papazların sık sık Morisko mahallelerini ziyaret ederek Hristiyan geleneklerinin uygulanıp uygulanmadığını denetlemeleri ve bu yapılmıyorsa Moriskoların cezalandırılmaları istenmiştir. Varlıklı olmalarına dair tespit ile ilgili ise, Moriskoların kazandıklarının büyük bölümünü arazilerinde çalıştıkları toprak sahiplerine, diğer kısmını ise kilise vergilerine harcadıkları için "varlıklı olduklarına dair tespit" yanlıştır. Ancak daha çalışkan olmaları ve tarımla uğraşmaları nedeniyle eski Hristiyanlardan daha çok kazandıkları doğru olabilir. Ticaret yapmalarına ilişkin ise ilgili bölümlerde belirtildiği gibi bazı alanlarda Moriskoların çalışmaları engellenmiştir.

Söz konusu rapor, Moriskoların engizisyon temsilcileri tarafından nasıl etiketlendiklerini ve ötekileştirildiklerini gözler önüne sermektedir.

1568 yılında Tortosa Piskoposunun Aragón Moriskolarını ziyaretinden sonra kaleme aldığı raporunda Moriskolar ile ilgili aşağıdaki ifadeler kullanılmıştır:

"Orada insanlar beni bıkkın, sıkın ve bezgin bir hale getirdiler. Onların lanet olası tavırları var. İçlerinde herhangi bir iyilik olduğundan kuşkularım var. Sekiz gündür bu dağlarda dolaşıyorum ve bu insanları her zamankinden daha Arap (Müslüman) hale bürünmüş ve kötü hallerini benimsemiş gibi gördüm. Daha önceki tavsiyemi tekrar ediyorum. Onlara itirafta bulunmaları için ısrar edilmeden genel bir af çıkarılmalıdır. Eğer kabul etmezlerse hepsi yakılmalıdır."⁴⁰⁹

Tortosa Piskoposu'nun 1568 yılındaki raporundan anlaşılacağı üzere çok çeşitli asimilasyon/baskı ve propaganda araçları kullanılarak uygulanan

⁴⁰⁷Carr, M. (2013), agm, 86-89.

⁴⁰⁸Kamen, H. (1985), age, 108.

⁴⁰⁹Kamen, H. (1985), age, 108.

faaliyetlerin üzerinden 70 küsür sene geçmesine rağmen bu alanda çok sınırlı bir etki göze çarpmaktadır.

En azılı Müslüman düşmanları dahi Aragón Moriskolarının önemli ölçüde İslami yazılara sahip olduğunu kabul etmiştir. Taşralı bir entelektüel olan ve Jalon Valley adlı yoğun bir Morisko nüfusuna sahip bir yerde yetişen Pedro Aznar Cardona toplu sürgünü destekleyen ifadelerinde şunları da beyan etmiştir (Huesca, 1612): Bu mezhebin (İslam kastediliyor) kitapları, dini törenleri ve batıl inançları dipsiz bir denize benziyor. Muhammed'in emirleri çocuklar için hazırlanan alfabelerle küçük kartlara, kafiyeli beyitlerle yazılarak onun sapkınlıkları ve zehirli doktrini anlatılıyor. Bunlar her ev ve köşede bulunuyor. Plasecia, Urrea de Jalon, ve Lumpiaque'de bu kitapların çoğu ve küçük kartlar ile birlikte bulundu. Bunların bir kısmını ben gördüm ve Urrea bölge papazından önce onları yaktım.⁴¹⁰

Örnekten de anlaşılacağı üzere asimilasyon aracı olarak kitabın, dilin ve eğitimin uygulanan asimilasyon politikalarının üzerinden 100 küsür sene geçmesine rağmen Moriskolar arasında devam ettiği tespit edilmiştir. Tabii söz konusu örnekten bahsederken Aragón Moriskolarının diğer bölgelere göre okuma-yazma oranlarının daha yüksek olduğu dikkate alınmalıdır.

Asimilasyon esnasında bazı din adamlarının yaptığı yanlışlar dini makamlar tarafından eleştirilmiş ve bu tür yanlış uygulamaların Moriskoları Hristiyanlıktan soğuttuklarına işaret edimiştir. Dolayısı ile birazdan bahsedilecek olay asimilasyonun etkili olmadığı bir örneğe işaret edebilir. Holland arşivinin konu ile ilgili bir belgesinde, "Orihuela Piskoposuna Moriskoların kıyafetlerinde değişikliğe gidilmesi ve dil konusunda haddini aştığının iletilmesi gerektiği, çünkü Majestelerinin (Kral) bu konulara özellikle karışılmaması gerektiğine karar verdiği" belirtilmiştir. "Başpapaza ve diğer yüksek düzeyli rahiplere (*perladoslara*) bu konular ile ilgili konuşmamaları hususunda uyarı da bulunulmalıdır" denmiştir. "Özetle eğer Tanrı Moriskoları Hristiyan⁴¹¹ olmakla mükâfatlandırırorsa, bunun yeterli geleceği"⁴¹² savunulmuştur.

⁴¹⁰Monter, W. (1990), age, 213.

⁴¹¹H.A.: Zayas'a göre bir "kâfir" gibi, imansız insan Aziz Agustin tarafından savunulan ve yayılan doktrine uygun şekilde özgür iradesini kullanabilir. Bu doktrine göre, kâfir/imansız kimse eğer Tanrı onu korumazsa

Gea (Teruel) adlı Morisko köyünde uygulanan asimilasyon kampanyası tamamıyla etkisiz olmuştur. 1610 yılında toplu sürgün esnasında Zaragoza’da acilen toplanan bir “*Auto*”da infaz edilen 3 Morisko’dan biri Gea’dan göç eden genç bir Morisko olmuştur. İkinci infaz edilen suçlunun hapisane arkadaşları tarafından hapiste ve Engizisyonun yeni “Tövbe Evinde” İslami ibadetler yaptığı gözlemlenmiştir. Gea köyünün Adliye Yüksek Memuru her ne kadar 1566 yılında başengizitöre kendisinin ve köylülerin “hiçbir zaman Arap kıyafeti ve dili kullanmadığını” beyan etmiş olsa dahi, Gea Moriskoları vaftiz edildiklerinden beri rutin olarak geleneksel İslami adetleri (sünnet ve defin dâhil) uygulamışlardır.⁴¹³ Yaşanan örnekten de görülebileceği üzere uygulanan zorunlu asimilasyon, propaganda, baskı ve sindirme politikaları 1566 yıllarında dahi (70 yıldan fazla süre geçmesine rağmen) İspanya’da sınırlı etki sağlamıştır. Gea örneğinde görüleceği üzere, kıyafet ve dilde başarı sağlanmasına rağmen, İslami adetlerde (sünnet ve defin vb.) bu imha gerçekleşmemiştir. Bu durum da asimilasyon politikalarının uygulanmasından vazgeçerek 1609 yılına gelindiğinde toplu sürgün kararının alınmasında etkili olan nedenlerden bir tanesi olabilir.

Haliczer’e göre Valencia ve Castilla’da yaşayan Moriskolar örneğinde olduğu gibi İspanyol-Hristiyan kültürünün egemen olduğu bir toplumda yaşamışlar, takiyye yaparak Hristiyanlığın birçok özelliğini reddetmelerine rağmen İspanyol-Hristiyan kültürünü kabul etmişlerdir. Sonuç itibarı ile asimilasyon nihai olarak etkisiz oldu ise bunun en önemli nedeni Moriskoların “beşinci kol” askeri tehdidi olarak görüldüğü resmi paranoyadır. Asimilasyonun etkisiz olmasının arkasındaki ikinci neden ise Moriskoların Hristiyan toplumunun her alanında şiddetli bir biçimde reddedilmeleridir. Valencia’daki engizisyon yargılamalarında Moriskolara karşı

onu kaçınılmaz cehennem azabına götürecektir/terk edemeyecektir çünkü doğası onu daha fazla hata yapmaya itecektir. Buradaki mevzu ise bir “millet” olarak Moriskoların Tanrı’nın merhametinin hak etmediği ve bu yüzden kurtarılamaz olduklarıdır. Bu çıkarım ise dini, siyasi, stratejik ve ekonomik bakış açısına göre uzun vadede Morisko azınlığının ortadan kaldırılmasının tamamıyla bir sapkınlık olmasına rağmen her şeyden önce ekonomik olmak üzere her türlü bağlam göz önünde bulundurularak anlaşılmalıdır.

⁴¹²H.A.: Zayas’a göre Pedro Franquesa y Esteve tarafından tarihlendirilen ve imzalanan III. Philip’e yönelik mektup. Bir Benavente kontu diğeri Orihuel piskoposundan yazılmış iki mektup hakkındadır ve ayrıca sözü edilen mektupları okumalarının ardından konsey üyelerinin görüşlerini rapor etmektedir (7 Şubat 1600). (Zayas, Belge: 37, s. 380).

⁴¹³Monter, W. (1990), age, 206.

olan temel tutum ‐açgözlülük‐ ve ‐bencillik‐ ile perçinlenen düşmanlık unsurudur.⁴¹⁴

Arşivde Moriskoları suçlamak ve onları asimile etmenin ne derece zor olduğunu vurgulamak için Şu ifadeler kullanılmıştır. ‐Bu kâfirler⁴¹⁵ oldukça inatıdırlar ve din değiştirmeleri bazılarının düşündüğü kadar olmasa da zorlu bir süreçtir.‐⁴¹⁶ Arşivde ‐Moriskoların Aljamas (cami) ve morerías (cemaat) içinde yalnız yaşadıkları için içlerinden birinin Tanrının ilhamıyla kalplerine dokunması veya kilisedeki vaizlerin söylediklerinden etkilenmeleri durumunda dahi, diğerlerinin korkusundan din değiştirmeye cesaret edemeyecekleri‐ yazılmıştır. ‐Moriskoların içlerinden biri Hristiyan olmaya yönelik bir istek belirtisi gösterse dahi, diğerlerinin onu yargılayıp ve dışlayacakları; bu nedenle sürgün edilmiş, babalarını, annelerini, kardeşlerini, akrabalarını ve topraklarını bırakıp Hristiyanlığa gelenler dışında hiçbirinin Hristiyan olmak istemeyeceği‐⁴¹⁷ ifade edilmiştir.

Arşivde dini asimilasyon konusunda bazı noktalarda umutsuzluklar belirmiş ve bu alanda bir etkisizlik olacağı öngörülmektedir. Belgede, ‐şeytanın bu zavallı ve acınası insanları ele geçirdiği, hatalı din ve inançlarını inatla devam ettirdikleri, iradelerinin bu kadar fazla zarar görmesinden dolayı onlara söylenen ve vaaz edilenleri anlayamadıkları, onlarla anlaşmaya çalışma deneyimlerinden elde edilen verimsizlikten çıkarılan derslerin Hristiyanlara bu insanların büyük günahlarından dolayı Tanrının ışığını onlara gösterme ltfunu hak etmediklerini gösterdiği için bu noktada çözüm, bazılarının imkânsız olarak adlandırdığından da daha zor görünmektedir‐⁴¹⁸ denmiştir. Bununla birlikte arşivde asimilasyon konusunda sarf edilen çabalara rağmen Moriskoların inançlarında çok fazla bir değişiklik olmadığı

⁴¹⁴Haliczer, S. (1990), age, 248.

⁴¹⁵H.A.: Zayas'a göre buradaki ‐kâfirler‐ Engizisyon'un hukuki alanının dışında yer alan bir kategoriye girmemekte ve ‐dinden dönenler‐i temsil etmektedir.

⁴¹⁶H.A.: Zayas'a göre, III. Philip'e yönelik sekreter tarafından kaleme alınmış anonim bildiri. Bildiriyi yollayan kimsenin önemli bir şahıs olduğu ve bu önemli konuma gelmeden evvel vaaz veren ve misyonerlik faaliyetlerinde bulunan bir cizvit olduğuna kesin gözüyle bakılmaktadır. On iki bölüme ayrılmıştır. En son marjinde yer alan notun III. Philip'in sekreterine ait olması nedeniyle bu notun kralın bizzat kendisinden geldiği anlaşılmaktadır (1600 yılı). (Zayas, Belge: 42, s. 478).

⁴¹⁷H.A.: Zayas'a göre, bu belgeyi Sobrino adına ve kendi adına imzalayan, Gaspar Escolono olarak anılan Rahip Franciscano Antonio Sobrino'nun sekteri tarafından kaleme alınan bildiri (1600 yılı). (Zayas, Belge: 42, s. 478).

vurgulanmıştır. “Yeni Hristiyanların (Moriskoların) kötü inançlarını hala devam ettirdikleri, Katolik dinini terk ettikleri, Hristiyan dinine göre davranmakta başarısız oldukları ve bu nedenlerden ötürü aşikâr olarak kâfir ve inançsız olduklarını gösteren şiddetli varsayım ve kesin delillerin gösterdiği işaretler ışığında bu şekilde kabul edilmeleri gerektiği çıkarımında”⁴¹⁹ bulunmaktadır denmiştir. Moriskoların asimilasyonunda zorluklarla ilgili olarak arşivde yapılan tespitlerde, “*Carnal* ve *Bestial* şeytanlarının hayırlı ve kolay olarak gösterdikleri ve Moriskoların ebeveynleri tarafından süregelen büyütülme geleneğinin sonucu olarak atalarından onlara geçen her türlü dünyevi zevki onaylayan, Hristiyanlığın ruhani ve elle tutulamayan güzelliklerini vaat eden hukukun yasakladığı geçici dünya malını ebediyen vaat eden yola karşın Hristiyan inancını ve kutsal hukukunu takip etme/devam ettirmede yaşanan zorluk olduğu⁴²⁰” vurgulanmıştır. İlgili belgede “asimile olmayanların her ne kadar Engizisyon korkusu nedeniyle ikiyüzlülükle ve rol yapma yetenekleriyle geçiniyor gibi görünseler de kalplerinde bir yerde anne babaları ve büyükleri gibi Müslüman (Mağribi) olarak kalmakta oldukları”⁴²¹ yazılmıştır.

Moriskolar hem kilise hem de yerel rahipler tarafından, üzerinden kolay yoldan para kazanılacak bir kitle olarak görülmüştür. Bu durumda engizisyon tarafından hızla Hristiyanlaştırılmaya çalışılan Moriskolar, kilisenin görevlendirdiği papazlar tarafından maddi ve manevi anlamda sömürüye uğramışlardır. Bir yandan bazı papazların maddi kazançları uğruna Moriskoların İslami gelenekleri devam ettirilmiş, diğer taraftan, uzun süre geçmesine rağmen hala tam anlamıyla Hristiyan olmadıkları için iktidar tarafından eleştirilmişlerdir. Bazı Moriskolar ise,

⁴¹⁸H.A.: Zayas’a göre, Toledo Başpsikoposu ve 11 Ağustos 1599 tarihinden beri Başengizitör olan Kardinal Fernando Niño de Guevara’nın sekreteri tarafından kaleme alınmış bir belgedir. Toledo’da 7 Mart 1600 tarihli ve imzalı olarak III. Philip’e gönderilmiş bir mektuptur. (Zayas, Belge: 41, s. 468).

⁴¹⁹H.A.: Zayas’a göre Vaizler rabitasından Fray Jaime Bleda tarafından hazırlanan, “Valencia Krallığı’nda Yaşayan Yeni Din Değiştirenlere Karşı İnanç Davasını Koruma” adlı kitabın bazı noktalarının özeti. (Zayas, Belge: 40, s. 419).

⁴²⁰H.A.: Zayas’a göre Gaspar Escolono olarak anılan Rahip Franciscano Antonio Sobrino’nun sekteri tarafından kaleme alınan bildiridir (1600 Yılı). (Zayas, Belge: 42, s. 478).

⁴²¹H.A.: Zayas’a göre bir Cizvit tarafından III. Philip’e yönelik kaleme alınmış anonim bildiri (5. bölüm). Bildiriye yollayan kimsenin önemli bir şahıs olduğu ve bu önemli konuma gelmeden önce vaaz veren ve misyonerlik faaliyetlerinde bulunan bir cizvit (Duruma yönelik uygun bilgiler ve tartışmaların aktarılması aynı zamanda Engizisyona karşı duyulan az sempati de bunu kanıtlar niteliktedir. Ayrıca cizvitlerinin büyük bir kısmının I. Carlos tarafından Valencia’da kurulan okulda yetiştirilen/eğitilen Moriskolar olduğu bilinmektedir) olduğuna kesin gözüyle bakılmaktadır (1600 yılı). (Zayas, Belge: 43, s. 518).

100 yılı aşkın süredir uygulanan baskı ve asimilasyon politikaları neticesinde artık Hristiyanlaşmış ve asimile olmuşlardır.

Toplu sürgün zamanlarında bile birçok Valencia'lı Morisko Arapça konuşup yazabilmiştir (demek ki yaklaşık 120 yıldır devam eden dil ile ilgili asimilasyon politikaları sonuç vermemiştir - Arapça'nın yasaklanması). Morisko erkekleri Hristiyan dilini öğrenseler dahi, yönetici elitlerin kullandığı Kastilyanca'dan ziyade Valencialı çiftçilerinin konuştuğu Katalan lehçesini öğrenmişlerdir. Sonuç itibarı ile günümüze kadar gelen Valencialı Moriskoların tüm eserleri Arapça yazılmıştır.⁴²²

Aragón'da Hristiyanların dilinin yaygın kullanımda olma durumu, genellikle çiftçi Valencia Moriskolarına oranla Aragón Moriskolarının zanaatkâr olmaları ve bu nedenle yerel pazar ekonomisine daha iyi uyum sağlamaları sebebi ile açıklanabilir. Tüccar, sanatkâr ve zanaatkâr Aragón Moriskoları Kastilyanca'yı daha çabuk öğrenmişlerdir. En erken *Aljamiado* metinler Castilla'dan değil 14. yüzyılda Aragón'dan gelmiştir. Ferdinand ve İsaabel zamanında Aragón Müdaccenleri Kastilyancayı Hristiyan ve Yahudiler kadar iyi konuşabilmişlerdir. 16. yüzyılda Aragónlu erkek Moriskolar Katolik çoğunluk ile aynı kıyafetleri giymişlerdir. Yine Aragón'daki varlıklı Moriskolar (Morisko kadınlar) eski Hristiyan kadınların etek ve elbiselerini örnek almışlardır. Ancak fakir Moriskolar daha geleneksel Arap kıyafetleri giymeye devam etmişlerdir. Görünüşe göre Aragón Moriskoları "din dışında" İspanyol olan her şeyi (gelenek, görenek, kıyafet vs.) kabul etmişlerdir. Bu durum Aragón Moriskolarının Valencia'lılara oranla daha fazla asimile olduklarına işaret etmektedir.⁴²³ Arşivde diğerlerinin din değiştirmelerinde kullanılan şiddet içerikli yöntemlerin İngiltere Kraliçesi tarafından da Krallıktaki Katolikleri yoldan çıkarmak için kullanıldığı yazılmıştır. "Kraliçenin durumunda olduğu gibi, 40 yıl içerisinde bir tek Katolik bile tam anlamıyla dininden vazgeçmemiştir" denilmiştir. "Bu yola başvuru olarak çok az sayıda Morisko tamamen din değiştirdiği, bazılarının ise Hristiyan taklidi yaptığını ancak hiçbirinin gönülden olmadığı için istenen sonucun alınmadığı"⁴²⁴ yazılmıştır.

⁴²²Monter, W. (1990), age, 211-212.

⁴²³Monter, W. (1990), age, 211-212.

⁴²⁴H.A.: Zayas'a göre bir Cizvit tarafından III. Philip'e yönelik olarak kaleme alınmış anonim bildiri (4. bölüm) (1600 yılı). (Zayas, Belge: 43, s. 515).

Harvey'e göre, 1568-1570 yılları arasındaki II. Alpujarras Morisko isyanından sonra her ne kadar kilise'nin asimilasyonist politikalarının etkisiz olduğu anlaşılrsa dahi, bu tarihten sonra farklı bir misyonerlik (asimilasyon) kampanyası başlatılmıştır. Bu politika çerçevesinde Moriskoların ata toprağı olan Granada'dan İspanya'nın iç bölgelerine sürülerek Kuzey Afrika ile olan kültürel bağlarının kesilmesi amaçlanmıştır. İkinci gaye ise Moriskoların İspanya'nın iç bölgelerinde yaşayan eski Hristiyanlar ile komşuluk yaparak Hristiyan adetlerini benimsemeleridir. Bu şekilde güvenilir eski Hristiyanlar yan yana yaşadıkları Moriskoları gözlem altına alacak ve kısa sürede Moriskolar gerçek birer Hristiyan olacaklardı. Modern anlamda ise asimile olacaklardı. Karışık yaşam stili herhangi bir sorun teşkil etmemiş, Moriskolar yerel dil ve kıyafetleri benimsemiştir. Ancak nihai olarak bu politikalar da etkisiz olmuştur.⁴²⁵

III. Philip, Valencia sürgün fermanında Moriskoları Hristiyanlaştırmak için sarf edilen tüm çabaların yetersiz olduğunu ve Moriskoların "sapkınlık ve döneklilik günahları" nedeniyle Tanrı'nın İspanya'yı cezalandırmasından korktuğunu ifade etmiştir.⁴²⁶ III. Philip'in bu söyleminden 117 yıldır uygulanan asimilasyon politikalarının etkisiz olmasının alınan toplu sürgün kararı ile doğrulandığı düşünülebilir.

3.14. Asimilasyon Konusunda Kraliyet, Kilise ve Toprak Sahipleri Çatışması

Asimilasyon konusunda bazı toprak sahipleri (Kontlar, Lordlar, asilzadeler) ile Engizisyon yetkilileri arasında fikir ayrılıkları oluşmuş ve bu durum Moriskolara uygulanan asimilasyon ve baskı politikalarını sekteye uğratmıştır.

Örneğin Aragón Krallığında yaşamakta olan Müdeccenlere yönelik büyük bir baskı uygulanmıştır. Bunun en önemli nedeni toprak sahiplerinin büyük gücü ve Cortes'in yetkileridir. Toprak sahiplerinin arazilerinde çalışan Müdeccenler verimli, düşük maliyetli ve üretken bir işçi kaynağı olarak nitelendirilmiştir. Hatta bu konu ile ilgili İspanyolca'da "Daha fazla Müslüman, daha fazla kar" (*İspanyolca: Mientras*

⁴²⁵Harvey, L. P. (2005). *Muslims in Spain, 1500 to 1614* (1. Baskı). Chicago ve Londra: The University of Chicago Press, 240-241.

⁴²⁶Magnier, G. (2010), age, 7.

mas Moros mas ganancia) deyimini türemiştir. Kral Ferdinand uhdesindeki toprak sahiplerini kızdırmamak için daha ılımlı bir politika izlemiş ve Aragón engizitörlerini zorunlu bir vaftiz yapmamaları konusunda uyarmıştır. Bu nedenle Müdeccenler 1520 yılındaki Comuneros isyanına dek bağımsız bir şekilde varlıklarını sürdürmüşlerdir.⁴²⁷ Bu örnekten de anlaşılacağı üzere Engizisyon, kraliyet ve asilzadeler arasındaki ekonomik menfaat çatışmaları Moriskoların ülkedeki asimilasyon sürecini geciktirmiştir. Aragón'da engizisyon karşıtı protestolar üzerine Monzon Cortesi (*Cortes of Monzon*) 1533 yılında mahkemenin feodal sahiplerine de zarar vererek kurbanlarından (Moriskolar) zorla toprak aldığı için şikâyet ve iddialarda bulunmuştur. Benzer şikâyetler 1537 ve 1542 yıllarında yinelenmiştir. 1546 yılında Papa olaya müdahil olarak en az 10 sene boyunca engizisyonun Moriskoların topraklarına el koymamasına karar vermiştir. Aragón'da yaşayan Moriskoların yaklaşık %70'i asilzadelerin yetki alanı içerisinde yer almıştır.⁴²⁸

Granada Başpiskoposu Kardinal Jiménez de Cisneros'un kişisel tercihinine göre "Müdeccenler ya dinlerini değiştirmeli ya da köleleştirilmeliydiler. Ancak "köleleştirilmeleri durumunda daha iyi birer Hristiyan olabilecekleri ve bölgenin tamamen huzura kavuşturulabileceğini" düşünmüştür. Kral Ferdinand ise Cisneros'dan farklı bir düşüncede olup "ılımlılık yanlısı" bir davranış sergilemiştir. Devlet erkânına; "eğer atınız bir hata yaparsa onu öldürmek için hemen kılıcınıza davranmazsınız, bunun yerine böğrüne bir tokat atarsınız" demiştir. Ferdinand ve İsaabel'in tercihi toplu vaftizden yana olmuştur. Ferdinand, "yetişkin Müdeccenlerin kendilerinin Hristiyanlığı kabul etmeseler bile çocukları veya torunlarının bu dini kabul edeceklerini" söylemiştir.⁴²⁹ Bu örnekte de görüleceği üzere monarşi ve kilise yetkilileri arasında Moriskoların asimilasyonu ile ilgili zaman zaman görüş ayrılıkları yaşanmıştır.

İspanyol soylular Moriskoların gelenekleri, kıyafetleri veya dillerinden rahatsız olmamışlar ve esnekliği tercih etmişlerdir. Soylular, avukat ve ruhban sınıfı tarafından savunulan Morisko karşıtı eylemleri "uygunsuz ve alçaltıcı" bulmuşlardır. Moriskoların giydiği kıyafetlerin din ile hiçbir ilgisinin bulunmadığını

⁴²⁷Kamen, H. (1997), age, 216.

⁴²⁸Kamen, H. (1997), age, 218-219.

⁴²⁹Kamen, H. (1997), age, 9.

düşünmüşlerdir. Moriskolar 1526 yılında Kral V. Charles'a ödedikleri yüklü tutar haraç karşılığında dillerini, topraklarını ve geleneklerini korumaya devam etmişlerdir.⁴³⁰ Holland arşivinde yer alan bir belgede engizisyonun toprak sahipleri ile ilgili asimilasyon konusundaki fikir çatışması açığa çıkmıştır. İlgili belgede "Moriskolara ilişkin görüş veya karar alınırken bu insanları tebaa olarak tutan veya çıkarları doğrultusunda kullanan kimselerin (toprak sahipleri) saygınlık/itibar veya kârın muhakemelerini köreltebileceği gerekçesiyle görüşlerinin dikkate alınmayacağı"⁴³¹ yazılmıştır.⁴³² İlâveten "Moriskoların işverenleri ve efendilerinin (toprak sahipleri) onları alenen korumaktan kaçınmaları gerektiği, çünkü efendilerinin güvenlerine bel bağlayarak Moriskolar vaftizin kutsallığına saygısızlık edip, Hristiyan inancını aşağılamaktadırlar" denmiştir. "Bu kötülüklerinin karşılığında Moriskolar, eski Hristiyanlar onları engizisyon mahkemesine ihbar etmesinler diye kraliyet köylerinde⁴³³ hiç para ödmeden yaşamaktansa efendilerinin topraklarında yaşıyor ve onların varlıklarına büyük bir katkı yapmaktadırlar"⁴³⁴ denmiştir. İlgili belgede Moriskoların maddi kaynaklarını engizisyon yerine toprak sahipleri menfaatleri için harcadıklarından şikâyet edilmiştir.

Engizisyon/kilise, "toprak sahiplerinin Moriskolara eziyet ettiklerini ve bu nedenle asimilasyon sürecini sekteye uğrattıklarını" ileri sürmüşlerdir. İlgili arşiv belgesinde "Moriskoları köle olarak kullanan ve daha da kötüsü ürettikleri çiftlik

⁴³⁰Arenal-García, M. ve Mediano Rodríguez, F. (2013), age, 45-47.

⁴³¹H.A.: Zayas'a göre Vaizler rabitasından Fray Jaime Bleda tarafından hazırlanan, "Valencia Krallığı'nda Yaşayan Yeni Din Değiştirenlere Karşı İnanç Davasını Koruma" adlı kitabın bazı noktalarının özeti (14. sonuç kısmı). (Zayas, Belge: 40, s. 459).

⁴³²H.A.: Zayas'a göre bu öneri, Morisko sorununun idaresinin Denia markizi ve Lerma Dükü Sandoval'in ellerine bırakılmasının gerektiğiyle ilgili Bleda'nın daha önce belirttiği ifade ile bağlantılıdır. Lerma Dükü'nün en fazla çıkar sağlayan kişilerden biri olmasından ötürü bu öneri, Valencia soylularının geleneksel çıkarlarından bir ayırım/kopuş anlamına gelmektedir. Moriskoların tehcir edilmesiyle alakalı asıl karar, bu hareketin beklenen faydalarından dolayı Engizisyonun koşulsuz destek çıkmasıyla mümkün olmuştur. 1582 yılında bu hesaplama o kadar elverişli görünmemiştir zira II. Philip böylesi aşırı bir tedbirin uygulanmasının sonuçlarını göremeyecek kadar akılsız değildir. Ancak II. Philip ölmeden önce Lerma Dükü Sandoval, Engizisyon dahil bütün hükümet kollarına çoktan casuslarını yerleştirmiştir.

⁴³³H.A.: Zayas'a göre Villas reales; kraliyet köylerindeki kiracılar, kiliseye verilen yüzde onluk verginin yanı sıra İspanya'daki farklı krallıklarda düzensiz olarak uygulanan ve köylülerin tabi olduğu feodal vergi de ödemek zorundaydı. Bu uygulama çok fazla sayıda İspanyolun toprağı terk edip geleceklerini kazanmak için Amerika kıtalarına gitme nedenlerinden biriydi. Moriskoların İspanya'ya terk edip silah taşımaları yasaktı, zira kendilerinin deyişiyse zaten atalarının topraklarına eski Hristiyanlardan daha çok bağlıydılar.

⁴³⁴H.A.: Zayas'a göre Vaizler rabitasından Fray Jaime Bleda tarafından hazırlanan, "Valencia Krallığı'nda Yaşayan Yeni Din Değiştirenlere Karşı İnanç Davasını Koruma" adlı kitabın bazı noktalarının özeti (4. kısım). (Zayas, Belge: 40, s. 424).

ürünleri ve meyvelerin en iyilerini ve çoğunluğunu tüketen baron ve lordların kötü muamele ve baskılarının onların nefretine neden olduğu” yazılmıştır. “Bu baronlar ve lordlar, Moriskolara çok ağır işler ve vergiler yükleyip bir de üstüne çirkin ve hakaret dolu sözler söyleyerek öfke ve şiddete yol açmışlardır” denilmiştir. “Moriskoların yaşadığı bir bölgede Lordlarına karşı bu nedenle bir dava yürütüldüğü” ifade edilmiştir. “Dürüst bir Valencia”lı birkaç gün önce gözleriyle oldukça acınası muamelelere şahit olduğunu” anlatmıştır. “Lordlar, inşa etmek istedikleri ev veya çiftlikleri zavallı vasallara zorla yaptırıp gün başına çalışanlara çok düşük ücretler vermektedirler ve hatta kimi zaman bu hizmetlerine hiç ödeme bile yapmadıkları olmaktadır. Onlara ekmek bile vermeden hayvan besler gibi yemek bırakırlar”. “Kilise yetkilileri Moriskoların gördükleri muamelelere bakılacak olursa Hristiyanları sevmelerini nasıl beklenebileceğini ve onlara bu muamelelerin yapılmasına rıza gösteren kanunlara nasıl uyum sağlayıp iyi olduğunu düşünebileceklerini” sorgulamıştır. “Bütün bu söylenenlerin dikkate alındığında kuşkusuz ciddi engeller olduğunun görülebileceği”⁴³⁵ belirtilmiştir. Arşivde toprak sahipleri ile ilgili iletilen başka bir şikâyetle “Morisko lordlarının, vaizlerin ve yetkililerinin onların derilerini yüzdükleri bu şiddet olaylarına yenilerinin eklendiğinin tespit edildiği ve Moriskolara yapılan her şeyin aslında onların mallarına el koyabilmek amacıyla uygulandığından şüphe duyulduğu ifade edilmiştir. Bu davranışın da Hristiyanlığa büyük bir leke sürdüğü tesbiti yapılmıştır”⁴³⁶.

3.15. Asimilasyon ve Propaganda Politikalarına Eleştiriler

Moriskoların kilise, engizisyon ve kraliyetin (bazı durumlarda toprak sahipleri) birbirleriyle anlaşık ve birleşik olduğu anlaşılan asimilasyon politikalarının hedefinde ve sürekli olarak bir propaganda baskısı altında yaşamalarının Hristiyan halk ve kamuoyunu da Moriskolara karşı olumsuz düşüncelere sevk ettiği düşünülmektedir. Moriskolara iktidar tarafından yukarıdan aşağıya doğru

⁴³⁵H.A.: Zayas’a göre Gaspar Escolono olarak anılan Rahip Franciscano Antonio Sobrino’nun sekteri tarafından kaleme alınan bildiridir (1600 Yılı). (Zayas, Belge: 42, s. 479-480).

⁴³⁶H.A.: Zayas’a göre bir Cizvit tarafından III. Philip’e yönelik olarak kaleme alınmış anonim bildiri (6. bölüm) (1600 yılı). (Zayas, Belge: 43, s. 520).

sistemik bir şekilde işleyen bir baskı ve asimilasyonun uygulandığı değerlendirilmektedir.

Bu dönemde engizisyon ve kraliyet çok fazla kendilerini eleştirmeseler dahi, bazı durumlarda uygulanan yanlış politikalar yerilmiş, bazı rahip ve papazların uygunsuz yöntemleri doğru bulunmamış, bazı fermanlara ve asilzadelerin faaliyetlerine olumsuz bakılmıştır. Bazı durumlarda ise uygulanan asimilasyon politikalarının yetersiz olduğu ve daha sert ve şiddetli yöntemlerin devreye alınması gerektiği savunulmuştur. Holland arşivinde yer alan ilgili belgede Segorbe Piskoposu 2 Kasım (1599) tarihli mektubunu şu cümleyle bitirmiştir; “Bu Moriskoların oldukça sakin olduğu doğrultusunda Majestelerini temin ederim. Ancak Valencia'daki yöneticilerin onları güç kullanarak tedirgin etmek istediklerini düşünüyorum, yöneticilerin amaçlarının ne olduğunu bilmiyorum”⁴³⁷. Hristiyan din adamları ile ilgili olarak ise Holland arşivinde, “vaazların uygun yöntemlerle yapılmadığı için etkisini zamanla yitirdiği”, “toplu vaftizlerin usulüne uygun icra edilmediği”⁴³⁸, “doktrin eğitimi vermek için yüksek rahiplere daha önceki ihmalkârlıkları hatırlatılması ve bundan sonra doktrinin uygulandığı köylere daha fazla görevli gönderilmesi gerektiği”⁴³⁹ “belirlenen sorumluluk ve yükümlülükler göz önünde tutulduğunda Hristiyan din adamları için ödenen maaşların (100 pound) düşük olması”⁴⁴⁰, “Kral tarafından Valencia ve Tortosa'da Morisko çocukları için kurulan 2 okulun oturmuş olmadıkları için sadece faydalı

⁴³⁷H.A.: Zayas'a göre, Pedro Franquesa y Esteve tarafından tarihlendirilmiş ve imzalanmış, III. Philip'e yönelik belge. Moriskoların eğitimine ilişkin düzenlenen kurulun toplantısından notlar (5 Ocak 1600). (Zayas, Belge: 36, s. 372).

⁴³⁸H.A.: Zayas'a göre, 'Don Gerónimo Corella tarafından verilen uyarılar/tavsiye raporları, II. Philip tarafından İspanya'daki en önemli Morisko topluluklarından biri, yani Valencia Krallığı'ndaki, hakkındaki soruşturmayı incelemek/araştırmak için atanan dini meclisin görüşleriyle uyuşmaktadır. Tüm notlar sol marjinde bulunmaktadır ve otoriteye yakın birinin görüşlerini yansıtmaktadır ki bu kişi II. Philip ile aynı zamanda Lizbon'da bulunmuştur. O halde bu kişinin sekreter Mateo Vázquez olma ihtimali vardır (4 Aralık 1581). (Zayas, Belge: 13, s. 270-271).

⁴³⁹H.A.: Zayas'a göre belge göre 3 farklı kişi tarafından yazılmış bir bildirimdir. Yazan ikinci kişi 14., 15., 16. ve 18. belgeleri yazanla aynı kişi yani Denia Markisinin sekreteridir. Tarihlendirilmiş ancak imzalanmamıştır. Sonda, Chinchón Kontu, sekreter Mateo Vázquez ve Juan Delgado adlarıyla imzalar yer almaktadır. Valencia ve Aragón'da ifade edilen görüşlerin Engizisyon Mahkemesi tarafından incelenmesi sonucunda fran Diego de Cháves tarafından idare edilen Santo Domingo adlı meclisin aldığı kararların bir kopyasıdır. Chinchón Kontunun daha sonraki bir toplantıda ifade ettiği görüşlerinin bir kopyası ikinci kısımdadır. (Zayas, Belge: 19, s. 306).

⁴⁴⁰H.A.: Zayas'a göre Pedro Franquesa y Esteve tarafından tarihlendirilmiş ve imzalanmış, II. Philip'e yönelik belgedir. Marjinlerde II. Philip'in sekreteri tarafından Kralın talimatı üzerine ve onun imzasıyla yazılmış notlar bulunmaktadır. Projeye katılmaları için teklif götürülen dini cemaatlerin gönderdiği mektup

olmadığı ve hedefe ulaşamadığı” ifade edilmiştir. “1526 yılında yaşananlardan sonra Moriskoların sızlanarak hatalarını örtmeye çalıştıklarını ve orada daha sonra doğanlar vaftiz edildiğini ancak ne daha öncekiler ne daha sonrakilerin kutsal Katolik inancına göre tam anlamıyla eğitilemediklerini ve ilmihal eğitimi alamadıkları”⁴⁴¹ ifade edilmiştir. “Din değiştirmelerin şiddet dolu ve yanlış bir şekilde gerçekleştirildiğinin bilindiği için Konsey üyelerinin birkaçının, sadece Majestelerinin yetkisiyle ve Roma’dan bir şey istenmeksizin Valencia anlaşmasına katılmaktan daha büyük bir çare olmadığı görüşünde oldukları ve burada eğitimin önemli sonuçlar doğuracağına kani olunduğu”⁴⁴² belirtilmiştir.

Arşivdeki ilgili belgede “Moriskolara tatil zamanlarında kiliselere gitmeleri için de şiddet uygulandığı ancak bu şiddetin onların günahlarını ve Tanrı’ya olan küfürlerini arttırmaktan başka işe yaramadığı ifade edilmiştir. Muhafızların (*Alguaciles*) ise kendi çıkarları uğruna pek çok rezillik ve ahlaksızlıkta buldukları, bazı yerlerde bağışta bulunmayanların kiliseye girmesine izin verilmediği ve para ödeyerek ayinlere gelmemelerinin mümkün kılındığı ifade edilmiştir. Onları eski Hristiyanlardan nefret ettirecek ve dine verdikleri değeri azaltacak buna benzer pek çok üzücü olayın yaşandığı”⁴⁴³ yazılmıştır.

Valencia Başpiskoposu Juan de Ribera (1532-1611) görev bölgesinde geçen ilk on yılda Moriskoları gerçek anlamda Hristiyanlaştırabileceğini düşünmüştür. Bu gaye ile Morisko bölgelerini yeniden düzenleyerek onlara ehil papazlar tedarik etmiş ve bazı zamanlarda bu yöntem için kişisel kaynaklarını kullanmıştır. Ribera, Moriskoların İslami inançlarından vazgeçmesinin önünde engizisyonun bulunduğunu, dolayısıyla bu kurumun ortadan kaldırılması gerektiğini savunmuştur.⁴⁴⁴ Aslında Ribera’nın bu görüşünde haklı olduğunu görüyoruz.

ve bildirin ardından konseyin Valencia Moriskolarının eğitimiyle ilgili görüşlerini içermektedir (7 Şubat, 1598). (Zayas, Belge: 32, s. 355).

⁴⁴¹H.A.: Zayas’a göre Pedro Franquesa y Esteve tarafından tarihlendirilmiş ve imzalanmış, III. Philip’e yönelik belgedir. Valencia Krallığı’ndaki Moriskoların eğitiminden sorumlu olan konseyin kuruluş amacını ve işlevlerini yeni krala hatırlatmayı amaçlayan bildiridir. (Zayas, Belge: 33, s. 361-362).

⁴⁴²H.A.: Zayas’a göre Danıştay sekreterliği tarafından tarihlendirilmiş ve imzalanmış belge. Bir önceki belgede de XXXVII. yer alan yeni din değiştirenlerin eğitimi için Konsey’in önerileri hakkında Danıştay’ın görüşlerini içeren III. Philip’e yönelik bildiri (19 Şubat 1600). (Zayas, Belge: 38, s. 384).

⁴⁴³H.A.: Zayas’a göre III. Philip’e yönelik sekreter tarafından kaleme alınmış anonim bildiri. Bildiriye yollayan kimsenin önemli bir şahıs olduğu ve bu önemli konuma gelmeden evvel vaaz veren ve misyonerlik faaliyetlerinde bulunan bir cizvit olduğuna kesin gözüyle bakılmaktadır (6. Bölüm). (Zayas, Belge: 43, s. 519-520).

⁴⁴⁴Magnier, G. (2010), age, 8.

Çünkü Morisko toplumu arasında engizisyon bir hoşnutsuzluk ve nefret abidesine dönüşmüştür.

3.16. Asimilasyon ve Propaganda Politikalarının Etkili Olmaması ve Toplu Sürgün

Her ne kadar birçok Valencialı asilzade başlarda toplu sürgüne karşı çıkmış olsa da, Morisko sorunu ile ilgili tarihçilerden olan Boronat y Barrachina, toprak sahiplerinin bu tutumlarını örtbas etmeye çalışarak, kendi dinlerinin şahsi çıkarlarının önüne geçiren “safkan ve Hristiyan kalpli” sürgünü destekleyen az sayıdaki toprak sahibini övmüştür. Tarihçi Florencio Janer, sürgünün “düşman ırkını” İspanya’nın kalbinden kesip atmak için gerekli olduğunu ifade etmiştir⁴⁴⁵. Toplu sürgünü destekleyenlerin ise birçok farklı nedeni var olmuştur. Kişisel menfaatten, dinsel, ekonomik, sosyal ve siyasi nedenlere kadar birçok sebep öne sürülebilir. Karşıt görüşe göre ise ilgili arşiv belgesinde yer aldığı üzere; “toprak sahiplerinin ekonomik imkânları yok olacağı için toplu sürgünün üzerinde düşünülmesi gereken bir konu olduğu” değerlendirilmiştir. Aynı belgede Moriskoları imha etmek için bazı seçenekler sunulmuştur. “İlk seçenek yaş, durum ve halleri göz önünde bulundurulmadan hepsinin sürgün edilmesi, ikincisi olgunluk yaşına kadar Morisko çocuklarının vaftiz edilmemeleri (zamanı gelince vaftiz olmazlar ise sürgün edilmeleri), üçüncüsü ise isyancı ve din ve Kraliyet düşmanı Moriskoları kadirga mahkûmu veya maden işçisi olarak çalıştırmaktır.”⁴⁴⁶

Holland arşivinde Bleda, “Moriskolara din değiştirmeleri için verilen af süresinden sonra vaftiz olmalarına rağmen halen İslam inancına göre ve Hristiyan gibi yaşamadıklarını⁴⁴⁷ öne sürülmüştür. Papa IV. Clemente Kral I. Jaime’yi Moriskoları Hristiyanlardan ayırarak sürgüne göndermesi için ikazda bulunmuş,

⁴⁴⁵Kamen, H. (1997), age, 228.

⁴⁴⁶H.A.: Zayas’a göre, Toledo Başpsikoposu ve 11 Ağustos 1599 tarihinden beri Başengizitör olan Kardinal Fernando Niño de Guevara’nın sekreteri tarafından kaleme alınmış bir belgedir. Toledo’da 7 Mart 1600 tarihli ve imzalı olarak III. Philip’e gönderilmiş bir mektuptur. (Zayas, Belge: 41, s. 472-473).

⁴⁴⁷H.A.: Zayas’a göre iki katip tarafından imzalanıp doldurulmuş belge. Bu belge, Badajoz Piskoposu’nun (Jerónimo Suarez ya da Antonio de Guevara’dan hangisi olduğu açık değil), bir Engizisyon Konseyi (1483 yılında kurulmuştur, kurulan diğer dört tanesiyle ilgili üyesinin ve baş engizitörünün Valencia Krallığı’ndaki büyük toprak sahiplerince Kral I. Charles’a Moriskolar adına “término de gracia”yani af dileme süresi taleplerinin yer aldığı fikir ve uyarıları konu almaktadır. İki taraflı 4 sayfadan oluşmaktadır (14 Eylül 1542). (Zayas, Belge: 1, s. 252).

Papa VII. Clemente ise Kral V. Charles'ı Hristiyan olmamaları durumunda Moriskoları Krallık'dan atması gerektiğini bu da olmaz ise köleleştirilmelerini istemiştir. Bleda'nın Papa VIII. Celemente ve Kral III. Philip'e yazdığı raporda Moriskoların sürgünü sonucunda Valencia Krallığı'nın üçte birinin yerleşim alanı olmaktan çıkacağına dair tezin kabul görmemesi gerektiğini ıspatlamıştır. Bleda savunmasında Krallığın çok verimli olması nedeniyle bölgede yaşayan tüm Morisko ve Hristiyanlar hemen bu arazilerden ayrılırsalar da toprakların zenginliği nedeniyle buralara Kastilyalılar, Katalanlar ve Aragónlu'ların gelip yerleşeceklerini, bu durumda da Krallığın sadece Hristiyanların yaşadığı bir ülke olarak büyük huzura erişeceğini savunmuştur. Bununla birlikte Mayorkalılar, Navarrolılar ve Basklıların odun ve kömürcülükte daha yetenekli oldukları için bunları elde etmek için Moriskolara ihtiyaç duyulmayacağını söylemiştir. Daha önce bu uygulamayı yapan Portekiz Krallarını örnek göstererek sürgünden sonra Doğu Hindistan'ın zenginliklerine ulaştıklarını belirtmiştir. Moriskolar sürüldükleri zaman toprak sahiplerinin Tanrı'nın yardımı ile bir kayıplarının olmayacağı çünkü eski Hristiyanların tarım işçiliği konusunda Moriskolardan daha iyi oldukları ifade edilmiştir. Bununla birlikte Moriskoların hazlihazırda sürüleceklerini anlayarak toprağı sürmeyi⁴⁴⁸ bıraktıkları" ifade edilmiştir⁴⁴⁹. "Sürgünün bir başka götürüsü ise işçi sayısındaki azalmalar, Moriskoların Türkler tarafından silahlandırılıp İspanya'ya geri gönderilmeleri ve azılı birer düşman haline gelme ihtimalleridir."⁴⁵⁰.

Arşivi kitabında barındıran Rodrigo de Zayas, Toledo Başpiskoposu ve 11 Ağustos 1599 tarihinden beri Başengizitör olan Kardinal Fernando Niño de Guevara'nın sekreteri tarafından kaleme alınmış bir belge ile ilgili şu yorumda bulunmuştur; "Toledo'da 7 Mart 1600 tarihli ve imzalı olarak Kral III. Philip'e gönderilmiş bir mektupta; Kardinal Niño de Guevara, Morisko sorunuyla ilgili önerdiği çözümleri Kral'a listelemiştir. Bu yöntemler şiddet kullanmaksızın Moriskoları Hristiyanlaştırmak için tüm yöntemlerin seferber edilmesini ancak karşı

⁴⁴⁸Dünyada mevcut ilk örneklerden olan Levent'in sarmal sulamalı tarımı, çoğunlukla Müslümanlar tarafından tasarlanan ve inşa edilen kanalları restore edildikten sonra kullanmaya devam etmektedir.

⁴⁴⁹H.A.: Zayas'a göre Vaizler rabitasından Fray Jaime Bleda tarafından hazırlanan, "Valencia Krallığı'nda Yaşayan Yeni Din Değiştirenlere Karşı İnanç Davasını Koruma" adlı kitabın bazı noktalarının özeti (Zayas, Belge: 40, s. 411, 451-453).

⁴⁵⁰H.A.: Zayas'ın verdiği bilgiye göre III. Philip'e yönelik sekreter tarafından kaleme alınmış anonim bir bildiridir. Bildiriyi gönderen kimsenin önemli bir şahıs olduğu ve bu önemli konuma gelmeden önce vaaz

taraf işbirliği yapmaz ise şartları taşıyan tüm Morisko erkeklerinin Amerika'daki madenlere giden kadırgalara gönderilmesini kapsamaktadır. Zayas'a göre her iki senaryoda da Kardinal, Moriskoların sayıca çoğalmayacağını öngörmüştür, bu noktadan da Zayas'a göre niyetinin üstü kapalı bir "soykırım" olduğu çıkarılabilir. Guevara, ayrıca Morisko kadınları da eski Hristiyanların evlerinde çalıştırmayı ve iyi birer Hristiyan olarak yetiştirilmeleri için çocukların ailelerinden alınmasını önermiştir. Guevara, Moriskoların tehcir edilmesinin Valencia krallığındaki büyük mülk sahiplerine pahalıya patlayacak bir ekonomik krize neden olacağını fark etmektedir"⁴⁵¹.

Moriskolar ve diğer azınlıklar ile ilgili korku ve endişeler o kadar kuvvetli olmuştur ki, yeni keşfedilen Amerika kıtasına Morisko ve Yahudilerin göç etmeleri ve oradaki yerel halkı etkilemeleri kesinlikle istenmemiştir. İspanyol Amerika'sına (*İngilizce: Spanish Americas*) göçü düzenlemek için çıkarılan ilk ferman Kraliyet tarafından 1501 yılında yayınlanmıştır. Tierra Firme'ya vali olarak atanan rahip Nicolas de Ovando bu şartlara göre talimatlandırılmıştır; "Yerlilerin kutsal Katolik inancımıza dönüştürülmeleri çok dikkatli bir şekilde yapılmalıdır: zira söz konusu dönüşüm esnasında inancımız ile ilgili şüpheli kişiler bulursanız bu durum bir irşad için engel teşkil edebilir. Siyah köleler dışında (Hristiyan gücü altında dünyaya gelmiş) herhangi bir Müslüman, Yahudi, kâfir veya dinimize yeni girmiş birisinin geçmesine (Amerika'ya) izin vermeyin."⁴⁵²

Segorbe Piskoposu Don Feliciano de Figueroa 10 Mart 1609 tarihinde Fransiskan Rahibi Antonio Sobrino'ya gönderdiği mektupta, "Kralımız ve efendimiz krallığımızın kutsanmış Moriskolarının Afrika'ya sürüldükten sonra kutsanmışlıktan arınacaklarını bile bile onları bu ülkeden kovamaz" şeklinde bir değerlendirmede bulunmuştur.⁴⁵³ Bu duruma göre Moriskoların vaftiz edilmiş olmaları nedeni ile Afrika'ya sürülemeyeceklerini düşünülmüştür. Moriskolar Afrika'ya sürülürler ise şeklen de olsa Hristiyan oldukları için Afrika'da başlarına gelecek herhangi bir

veren ve misyonerlik faaliyetlerinde bulunan bir cizvit olduğuna kesin gözüyle bakılmaktadır (Zayas, Belge: 43, s. 510).

⁴⁵¹H.A.: Zayas'a göre, Toledo Başpiskoposu ve 11 Ağustos 1599 tarihinden beri Başengizitör olan Kardinal Fernando Niño de Guevara'nın sekreteri tarafından kaleme alınmış bir belgedir. Toledo'da 7 Mart 1600 tarihli ve imzalı olarak III. Philip'e gönderilmiş bir mektuptur. (Zayas, Belge: 41, s. 467).

⁴⁵²Cook, K., P. (2008), age, 37.

felaketten İspanyol din adamlarının sorumlu olacağı veya vaftiz edilen Moriskoların Afrika ülkelerinde tekrar İslam'a girerek Hristiyanlığa karşı suç işleyecek olmaları akla gelmiş olabilir.

Kraliyete ulaşan raporlarda Moriskoların 100 seneyi aşkın bir süredir çaba sarf edilmesine rağmen Hristiyanlığı benimsemedikleri bu nedenle yeni çözümler getirilmesi gerekmiştir. Krala sunulan 3 teklif şu şekildedir:

1. Müslümanların belli bölgelerde toplanarak topluca öldürülmeleri,
2. Gemilere bindirilip denize atılmaları,
3. Topluca sürgün edilmeleri.

Sonuç olarak üçüncü teklif yani toplu sürgün önerisi kabul edilmiştir. 1609-1614 seneleri arasında yürütülen söz konusu sürgünde yaklaşık yarım milyon Morisko kendi öz yurtlarından çıkarılmış ve Müslümanların Endülüs'teki 9 asırlık mevcudiyeti son bulmuştur.⁴⁵⁴

Sürgün karşıtlarından olan Segorbe Piskoposu Don Feliciano de Figueroa (1541-1609) Hristiyanlaştırma faaliyetlerinin birebir içerisinde olmuştur. Boronat ve Barrachina'nın ifadesine göre Figueroa 1601-1604 yılları arasında Kral'a gönderdiği önergede, İslam âlimlerinin (*alfaquíes*) Morisko bölgelerinden arındırılmasını, Arapça konuşma ve İslami giyim tarzının yasaklanmasını ve engizisyon tarafından daha katı yöntemler kullanılması gerektiğini yazmıştır. Piskopos, Moriskolara eğitim vermeye devam etmiş, her Pazar ve diğer Kutsal günlerde Morisko cemaatlerine (aljama) ziyaretler gerçekleştirerek yöneticilerin yeterliliklerini denetlemiş, kadın ilkokul öğretmenlerine ödemeler yapmıştır.⁴⁵⁵ Figueroa her ne kadar toplu Morisko sürgün karşıtı bir asimilasyonist olsa dahi savunduğu politikalar itibarıyla aşırı sert ve baskıcı yöntemleri dile getirmiştir.

Holland arşivi'nde yer alan ilgili belgede (30 Ocak 1599) Lerma Dükü toplu sürgünün yürütülmesi konusunda Moriskoların bir bütün halinde gitmelerinden ziyade bölüm bölüm ayrılmalarının daha mantıklı olacağını ifade etmiştir. Henüz

⁴⁵³Boronat y Barrachina, P. (1901), age, 504-505.

⁴⁵⁴Lea, H.C. (1901), age, 315.

⁴⁵⁵Magnier, G. (2010), age, 13.

daha 1599 yılında Moriskoların ülkeden sürülmeleri ile ilgili çeşitli yöntemler önerilmiştir; “15 ile 60 yaş arasında olanların mallarına el konularak kadırgalara gönderilmeleri, 60 yaşından büyük olanlar ve kadınların ise K. Afrika’ya (Berberya’ya) sürülmeleri, çocukların okullarda yetiştirilmeleri, 50 Hristiyan evine karşılık bir Morisko evi bulunacak şekilde bütün Krallık boyunca dağıtılmaları ve geceleri evlerinde ticaret yapmamaları ve evlerinden kaçmamaları önerilmiştir. Bir yer değişikliği olması halinde milis kuvvetler ve gerekli kimselerin uyarılması gerektiği ve yapılması gerekenlerin kış mevsiminde gerçekleştirilmesi gerektiği yazılmıştır.”⁴⁵⁶ Kral III. Philip’in sürekli yanında bulunan Lerma Dükü Francisco Gómez de Sandoval’ın Moriskoların sürgün edilmesinde doğrudan bir etkisi olmuştur. İlk sürgün Hollanda Protestanları ile anlaşmanın yapıldığı yıl (9 Nisan 1609-Antwerp Antlaşması) gerçekleşmiştir. Hollanda ile yapılan anlaşma, daha önce (1604) İngiltere ile gerçekleştirilen anlaşma ile lojistik sorunların önündeki engelleri kaldırmış ve Moriskoların sürgünü için gerekli olan askeri gücü ve gemileri tedarik etmeye olanak sağlamıştır.⁴⁵⁷

3.16.1. Toplu Sürgün Kararının Nedenleri ve Uygulanması

Moriskoların yaşam alanlarının kilise ve kraliyet tarafından artan oranlarda kısıtlanması nedeniyle kendilerinin her an ayaklanabileceklerine dair Hristiyan kamuoyunda genel bir kanaat oluşmuştur. Moriskoların gerçekleştirdikleri I. ve II. Alpujarras isyanlarından sonra Hristiyan kamuoyunda Moriskoların (iç düşman olarak) dış düşmanlar (Osmanlı, Fransa, Fas, Cezayir vb.) ile ittifak yaparak İspanya’ya karşı ayaklanacakları ve ülkeyi içten ele geçirecekleri (fethedecekleri) algısı kuvvetlenmiştir. Bu duruma ilişkin elde edilen bazı gerçek ve sahte belgeler söz konusu algıyı desteklemiştir. Arşivde yer alan ilgili belgede, “Sancto Domingo cemaatinden keşiş Pedro Foix’in Valencia Krallığı’nda Moriskoların bulunduğu Ayodar denilen bir yerleşimdeki manastırda mektubu okunmuştur. Mektupta

⁴⁵⁶H.A.: Zayas’a göre tarihlendirilmiş imzasız belge. Danıştay tarafından gönderilen ve 5 Temmuz 1588 ve 2 Şubat 1599 arasında Moriskolarla ilgili soruşturmanın listesini içeren bir bildiridir. (Zayas, Belge 35, s. 370).

⁴⁵⁷Magnier, G. (2010), age, 4.

Foix'in dini eğitim ve olası bir Morisko isyanıyla ilgili endişelerinden bahsedilmiştir."⁴⁵⁸

1560'larda Batı Akdeniz'de başlayan Türk etkisine dair artan korku ve yayılma sonucu başgösteren her tehlike ve bir Müslüman istilasına yol açabilecek Morisko isyanı olasılığı İspanya'yı Moriskolara karşı dışlayıcı bir politikaya yöneltmiştir.⁴⁵⁹

Madrid'in kuzeybatısında bulunan Segovia (Şiqūbiyyah - Arapça شقوبية) mahkemelerinden elde edilen bir yazışmadan (1532) anlaşılacağı üzere bu dönemde Türkler "Hristiyanlığın baş düşmanı" olarak görülmüştür. "Türklerin Macaristan'a büyük bir ordu ile gelerek Hristiyanlığı yok etmeyi düşünüp, Viyana'ya yapılabilecek en büyük zararı vermeye çalıştıkları" ifade edilmiştir. Bununla beraber, Türkler donanmalarını İtalya kıyılarına, Sicilya, Sardunya ve Napoli Krallıklarına göndermişlerdir. Bu dönemdeki bir düşünceye göre; "Eğer kâfir Türkler bu toprakları (İspanya) alır ise bu Krallıkta geri kalan bölgeler Afrika'ya yakınlığı nedeniyle (orada yaşayan Türkler nedeniyle) tehlike içinde olacaktır" denmiştir.⁴⁶⁰ Akdeniz'de V. Charles (V. Karl, Carlos ya da Şarlken olarak da bilinir) tarafından Türk karşıtı bir kampanya başlatılmıştır. Barbaros Hayreddin Paşa'nın 100.000 kişilik bir ordusu olduğu ve bu sayının sürekli olarak arttığı söylentisi yayılmıştır (savaşçı ve kürekçi). Bununla beraber, Türklerin 1,000 at 14,000 Arap atına sahip olduğu bilgileri dillendirilmiştir.⁴⁶¹ Bu dönemde çok az sayıda Granadalı Müdeccen'e göç etme (Kuzey Afrika'ya) imkânı verilmiştir. 1501 yılında Krallık (Granada) resmi anlamda Hristiyan-Müslüman yani Morisko tebaasına sahip olmuştur. Moriskolar Hristiyanlar ile aynı haklara sahip olacak ancak silah taşıyamayacaklardır. Bu dönemde Moriskolar kültürlerinin yasaklanması için çeşitli baskılar ile karşı karşıya kalmışlardır.⁴⁶² Osmanlı İmparatorluğu'ndan gelen

⁴⁵⁸H.A.: Zayas'a göre Pedro Franquesa y Esteve (bürokrat/asilzade/Lerma Dükü'nün sağ kolu) tarafından tarihlendirilmiş ve imzalanmış, III. Philip'e yönelik belgedir. Moriskoların eğitimine ilişkin düzenlenen kurulun toplantısından notlar. Sonda III. Philip tarafından yazılmış 11 satır ve onun imzası (Yeni din değiştirenlerle ilgili komite, 5 Ocak 1600). (Zayas, Belge: 36, s. 372).

⁴⁵⁹Freller T, Herget, S. (2016). "Moriskolar, Endülüs-Arap Kültürü ve Malta, Geç Ortaçağ ve İlk Modern Dönem İlişkilerinde Bazı Önemli Olaylar" (Çev. Gamze Yüçetürk) Dergipark, 263-279.

⁴⁶⁰Díaz-Plaja, F. (1988). *Historia de España en sus Documentos: Siglo XVI*. Madrid: Yayınevi: Cátedra, 210 ve 211.

⁴⁶¹Díaz-Plaja, F. (1988), age, 214-215.

⁴⁶²Kamen, H. (1997), age, 215.

korsanlık ve sahil saldırıları İspanyol yetkililerin ülkede yaşayan Moriskoları zorla silahsızlandırmalarına yol açmıştır. Güneyde bazı Moriskoların eşkıyalığı 1570'lerden sonra daha da kötüleşmiştir. Bu dönemden sonra Fransız Protestan liderlerin Aragónlu Moriskolar ile temas sağladığı belgelenmiştir. 1602 yılında ise Moriskoların Fransa Kralı IV. Henry ile bir komplo içerisinde oldukları ortaya çıkmıştır. 1608 yılında ise Valencialı Moriskolar Fas'tan yardım istemişlerdir. Bu durumda İspanyol hükümeti tehdidinin güçlü ve gerçek olduğunu ve İspanya'nın içine kadar girdiğini hissetmiştir.⁴⁶³ Ancak olayların bu noktaya gelmesinin ve Moriskoların çaresizlik içerisinde diğer ülkelerden yardım istemelerinin sebebi iktidar ve engizisyon mahkemelerinin uyguladığı asimilasyon, baskı ve sindirme politikalarıdır.

Arşiv belgelerinden de anlaşılacağı üzere bir yandan uygulanan baskılar nedeniyle Moriskoların her an ayaklanabilecekleri göz önünde bulundurularak bu duruma karşı önlemler alınmaktadır. Diğer taraftan ise dini eğitime devam edilmesi gerektiği kararına varılmıştır. Holland arşivinde baskılar sebebiyle Moriskoların ayaklanabilecekleri öngörülmüş ve şöyle denilmiştir: “din değiştirenlere af fermanı sunulmuş olmasına rağmen ayaklanma çıkarmaları muhtemeldir.”⁴⁶⁴ Moriskolar üzerinde gün geçtikçe artan baskılar, yakın zamanda Türklerin (Osmanlıların) veya Cezayirlilerin (Kuzey Afrikalıların) din kardeşleri Moriskoların yardımına geleceği kanaatini Hristiyanlar arasında uyandırmıştır. Hristiyanlar tarafından da gayet iyi bilinen bu tehdit, Moriskolara karşı var olan baskıları ve huzursuzluğu artırarak tehdidin boyutunu yükseltmiştir. Aslında sadık bir tebaa olan Müdeccenler (Moriskoların zorunlu vaftizden önceki durumları, Hristiyan idaresi altında yaşayan Müslüman azınlık), zorla din değiştirme ve asimilasyon politikaları nedeniyle bir ülkede var olan bir “iç düşmana” dönüşmeye zorlanmıştır. İspanyol Devlet Şurası (*Council of State*) yıllardır Türkler (Osmanlılar) tarafından İspanya'ya bir dış müdahale olacağı endişesi içinde olmuştur. Bu endişe Moriskoların 1570 yılından beri Fas'a kaçışları (bazı durumlarda Osmanlı gemi ve kadırgaları vasıtasıyla)

⁴⁶³Kamen, H. (1985), age, 108-109.

⁴⁶⁴H.A.: Zayas'a göre iki katip tarafından imzalanıp doldurulmuş belge. Bu belge, Badajoz Piskoposu'nun (Jerónimo Suarez ya da Antonio de Guevara'dan hangisi olduğu açık değil), bir Engizisyon Konseyi üyesinin ve Başengizitörünün Valencia Krallığı'ndaki büyük toprak sahiplerince Kral I. Charles'a Moriskolar adına “término de gracia” yani af dileme süresi taleplerinin yer aldığı fikir ve uyarıları konu almaktadır (14 Eylül 1542). (Zayas, Belge: 1, s. 237)

gerçeği ile perçinlenmiştir. Moriskoların sığındıkları Fas'ta yaşanan iç savaşta rol aldıkları ve bu durumdan yararlanarak Sultanının İspanya'yı ele geçirmesi için Fas Sultanı'na baskı yapmalarından çekinmişlerdir.⁴⁶⁵

Vincent'e göre, İspanya'ya karşı bir "Morisko komplosu" mevcuttur.⁴⁶⁶ Özellikle 1569-1571 yılları arasında cereyan eden ikinci Alpujarras veya "Guerra de Granada" isyanı neticesinde Moriskolara karşı düşmanlık artmıştır. Söz konusu isyan Avusturyalı Don Juan tarafından gaddar bir şekilde bastırılmıştır. Kraliçe Margarita'nın Moriskolara olan düşmanlığı da bilinmektedir. Avusturya'nın Graz kentinde doğup büyüyen Kraliçe Margarita, Viyana kapılarına dayanan Osmanlı İmparatorluğu'na çok yakın bir bölgede büyümüştür. Kendisinin bu nedenle Müslümanlara ve Osmanlı Devletine karşı düşmanca tutumlar içinde olduğu düşünülmüştür.⁴⁶⁷ Moriskolar ile ilgili "içimizdeki düşman" ve "Hristiyanlara topluca düşmanlar" algıları batı Akdeniz'de süregelen Osmanlı Türkleri ile Habsburg mücadelesi ile alevlenmiş ve olası bir Türk istilası konusunda İspanyol hükümetinin korkularını artırmıştır. Bir kez daha, İspanya'nın olası savunulmasında zayıf halka olmaları ve Kuzey Afrika'ya olan yakınlıkları nedeniyle, bu tür şüpheler yine Granadalı Moriskolar üzerinde yoğunlaşmıştır.⁴⁶⁸

1577 yılında Engizisyon tarafından ortaya atılan bir komplo teorisine göre, Cezayir hükümdarının yazdığı sözde bir mektupta "Fransa'nın İspanya'yı işgal edeceği, Cezayir'in de bu sözde işgale destek amaçlı bir donanma göndereceği ve nihai olarak Moriskoların da isyan ederek dağlara çıkacağı" ileri sürülmüştür. Özellikle 1550'li yılların sonunda Fransa'da yükselen "Huguenot" (Huguenot'lar, 16. yüzyıldaki Reform hareketi sırasında Fransa'da ortaya çıkan Protestan topluluktur veya Fransız Protestanları) hareketi ile 1557-58 yıllarında Sevilla ve Valladolid'de Protestan taraftarlarının olduğunun keşfedilmesi, 1566 tarihli Hollanda Ayaklanması (Dutch Revolt - Seksen Yıl Savaşı veya diğer adıyla Hollanda İsyanı 1568 - 1648, Hollanda'da bulunan on yedi ilin İspanyol Habsburg İmparatorluğu'na karşı başlattığı ayaklanmadır) ve Granada-Alpujarras'da cereyan

⁴⁶⁵Magnier, G. (2010), age, 5.

⁴⁶⁶Vincent. B. (2009, Mayıs). *El rio morisco*. Paper Presented at the Actas del Congreso Internacional Simposio, Granada, 136.

⁴⁶⁷Magnier, G. (2010), age, 5.

⁴⁶⁸Carr, M. (2013), agm, 85-86.

eden ikinci isyan (1568-1570) İspanya'da yaşayan ve geleneklere açıkça uymayan kişilere ve dolayısı ile Moriskolara karşı olan güvensizlik ve şüpheyi artırmıştır. Valencialı Moriskoların kolay tespit edilebilen (dil, kıyafet, gelenekler vs.) farklı bir kitle olması nedeniyle herhangi bir Morisko ayaklanma dedikodusunun arkasında Fransız Huguenot'ların veya Osmanlı Türkleri'nin bulunduğu söylenmiştir. Moriskolar ise bu tür dedikodulardan çok Valencia kıyılarında baş gösteren ve bölgenin nüfusunu azaltan (denizden uzak yaşayan Hristiyanlar da kaçırılıyordu) korsanlık faaliyetlerinden yakınmışlardır. 1575'li yıllarda İspanya'dan kaçırılan Hristiyan esir sayısı 25.000 civarına ulaşmıştır. Hristiyanlar tarafından, yerel Moriskoların bu tür korsanlık faaliyetlerine yardım ettikleri düşünülmüştür. Ekim 1583'de Chilches adlı yerleşim birimine yapılan korsan saldırısı sonucunda 15 Almería Moriskosu Cezayirli korsanlara yardım ettikleri gerekçesi ile idam edilmiştir. Bazı Moriskoların Kuzey Afrika'ya iltica edip korsan olarak İspanya kıyılarına saldırdıkları da tespit edilmiştir.⁴⁶⁹ Bu konu değerlendirildiğinde, birçok Morisko'nun dini baskılar ve asimilasyon politikaları nedeniyle İspanya'yı terk ederek Afrika'ya göç etmeye zorlanmaları sonucunda engizisyon ve kraliyetten intikam alma düşüncesi ile İspanya topraklarına yönelik bu tür korsanlık faaliyetlerinde yer aldıkları düşünülebilir. 1609 yılındaki toplu sürgünden sonra birçok Morisko'nun Kuzey Afrika'da gemiler inşa edip İspanya kıyılarına saldırdığı bilinmektedir.

Bir başka komplo teorisine göre ise, Türkler denizden İspanya'ya saldırarak, Fransızlar karadan işgale başlayacak ve Moriskolar içeriden bu saldırıyı destekleyecektir. Ancak daha sonra bu komplonun asılsız olduğu ortaya çıkmıştır. Fakat ilerleyen yıllarda Valencia'da yaşayan Moriskolar "Fransızların Valencia'yı işgal etmeleri durumunda yaklaşık 60.000 Morisko'nun bu işgali destekleyeceğini ifade etmiş" ancak daha sonra Fransa bu plandan vazgeçmiştir. 1609 yılının başlarında İspanya'nın azılı düşmanlarından Fas Kralı Mevlay Zeydan'ın Moriskolara yardım edeceğinden endişe edilmiştir. Ancak Kral Zeydan kendi toprakları dışında bir macera aramak istemediğini öne sürerek Moriskolara yardım göndermemiştir. Bununla beraber Osmanlı Padişahı I. Ahmet (d. 1590 - ö. 1617),

⁴⁶⁹Haliczer, S. (1990), age, 257-258.

Safeviler ile savaştan ve iç isyanlardan sonra kendine yeni gelmeye başlamıştır. Padişah, kısa süre içerisinde İtalya kıyılarına bir donanma göndermiştir.⁴⁷⁰

Holland arşivinde Moriskoların dış güçler ile birleşerek ayaklanabileceklerine ilişkin bir belgede, “Moriskoların iç düşmanlar olmaları ve sayılarının gündün güne yükselmesiyle orantılı olarak arz ettikleri tehlike ve zararların giderek arttığından”⁴⁷¹ bahsedilmiştir. Moriskolar ile ilgili arşivde ifade edilen konu ile ilgili diğer tedirginlik unsurları şu şekildedir: Osmanlı'nın (Uluç Ali Paşa komutasındaki arşivde *Luçali* olarak yazılmıştır) “Afrika'daki donanmasının (Uluç Ali Paşa'nın Afrika'daki donanmasını İspanya'ya göndermesi şüphesi ile) İspanya'ya gönderilmesini istemekte oldukları”⁴⁷² suçlamaları yazılmıştır. Arşivde yer aldığı üzere, “Valencia Krallığı'nda gerçekleştirilen yeni din değiştirenlerin eğitimleriyle ilgilenen komitede Benavente kontu tarafından 21 Ocak tarihli bir mektup okunmuştur. Söz konusu mektupta Moriskoların ayaklanabileceklerine ilişkin olarak aşağıdaki ifadeler geçmektedir. “Moriskolar (yeni Hristiyanlar) için bağışlanma fermanının duyurulmasından itibaren onların tedirgin/telaşlı ve eğer üstlerine çok gidilirse ayaklanma kararı içerisinde oldukları ve bu durumlarda bazı konuların imkânsız gözükse dahi öyle olmadığını düşünmek ve onların niyetlerini anlayabilmek amacıyla yürüttükleri gizli yöntemler sonucunda hepsinde genel bir hoşnutsuzluk durumu olduğu, gündün güne daha sıkıntılı bir hale geldikleri ve onlara iyi birer Hristiyan olmaları için verilen sürenin dolacağı zamanı da hesaba katıyor oldukları” anlatılmaktadır. “Kısa süre sonra onlara ne olacağı hakkında korktuklarından şüphe olmadığı belirtilmiştir”. “Moriskoların içinde buldukları mevcut durumun göz önünde bulundurulduğunda isyan edeceklerinin kesin olduğu” ifade edilmiştir. İlaveten “Moriskoların (yeni din değiştirenlerin) mağaralarda silah sakladıkları, Movelda adlı yerleşim biriminde yetkili Panchut adında bir Morisko başkanlığında olduğu bilinen iki gizli toplantının düzenlendiği ve

⁴⁷⁰Lea, H.C. (2011), age, s. 249-250, 259-266.

⁴⁷¹H.A.: Zayas'a göre, III. Philip'e yönelik sekreter tarafından kaleme alınmış anonim bildiri. Bildiriyi yollayan kimsenin önemli bir şahıs olduğu ve bu önemli konuma gelmeden evvel vaaz veren ve misyonerlik faaliyetlerinde bulunan bir cizvit olduğuna kesin gözüyle bakılmaktadır (1600 yılı). (Zayas, Belge: 43, s. 509-510).

⁴⁷²H.A.: Zayas'a göre, yazıldıktan sonra Marqués of Denia'nın sekreteri tarafından tarihlendirilmiş imzasız bir mektubun kopyası. Bu; Francisco de Sandoval y Rojas'ın, Denia Markisi, gelecekteki Valencia kral naibi ve III. Philip'in gelecekteki gözdesi, Lerma Dükü ve II. Philip'e bağlı kardinal, mesajı veya mektubudur. Bu belgenin aslı takip eden diğer belgelerin (XV, XVI) beraberindedir. İki yüzü de yazılı olan bir parça kağıttır.] (5 Nisan 1582). (Zayas, Belge: 14, s. 281).

bu toplantılarda Majestelerinin (Kral) emriyle vaizlerin uyguladıkları baskılar konusunda neler yapılması gerektiğini konuştukları hakkında şüpheler ortaya çıkmıştır. Söz konusu toplantıda herhangi bir güçle veya cezayla karşılaşılmadığı sürece bir eylem yapmamaya, kadınlarının kıyafetlerinin değiştirilmeyeceğine ve değiştirenlerin ise bu kaidelere uymak için tekrar eskisi gibi giyineceklerine ve ayrıca günah çıkartırken söylediklerinin kayda değer olmayan konularda olması gerektiğine karar vermişlerdir. Elinden çok fazla şey gelmeyen yaşlı erkeklerin köylerde kalacaklarını, diğerlerinin ise dağlara çıkacaklarının konuşulduğu⁴⁷³ ifade edilmiştir. Söz konusu toplantının dini makamlar tarafından nasıl öğrenildiği bilinmemektedir. İhtimallerden bir tanesi toplantının yapılacağı yerin gizlice dinlenmesi ikincisi ise bir Morisko'nun kilise ajanı olarak kullanılma olasılığıdır. Holland arşivinde yer alan Moriskoların İspanya'ya karşı olası tehdit unsurları şu şekilde sıralanmıştır. Konu ile ilgili arşivde bahsedilen başka bir belgede "Hristiyan rahipler (Figuerora) geldikten sonra Moriskoların daha endişeli bir hâl sergiledikleri, zengin Moriskoların (Juan Alfafar, Fajardo Mohazin) evlerinde sıkça bir araya gelmeye başladıkları ve geçmişte olduğu gibi asimile edileceklerini düşünerek endişe verici eylemler planladıkları, ne yapmaları gerekiyor ise vaktin geldiğini düşündüklerinin iki görgü tanığı tarafından saptandığı"⁴⁷⁴ yazılmıştır.

Tüm bu gelişmeler yaşanırken dini makamlar Moriskolara uygulanmakta olan katı asimilasyon ve propaganda unsurlarının Moriskolar nezdinde tedirginlik verici boyutlara ulaştığının farkına varmışlardır. Arşivin ilgili belgesinde "Komite tüm son gelişmeler değerlendirildiğinde, Başpapazın mektubunun Moriskolara huzursuzluk verdiğini ve meselenin "ayaklanma" ve "eğitim" olmak üzere iki yönünün bulunduğu açıkça çıktığı" ifade edilmiştir. Ayaklanma konusunda komitenin bir kısmı Moriskoların kötü niyetli olmalarından dolayı doğunun güçlü donanması (Osmanlı'dan bahsedildiği düşünülmektedir) ile ittifak yaptıkları takdirde başarıya ulaşacaklarından emin olduklarını düşündüklerini ifade etmişlerdir. Ancak şu an

⁴⁷³H.A.: Zayas'a göre Pedro Franquesa y Esteve tarafından tarihlendirilen ve imzalanan III. Philip'e yönelik mektup. Bir Benavente kontu diğeri Orihuel piskoposundan yazılmış iki mektup hakkındadır ve ayrıca sözü edilen mektupları okumalarının ardından konsey üyelerinin görüşlerini rapor etmektedir (7 Şubat 1600). (Zayas, Belge: 37, s. 377-378).

⁴⁷⁴H.A.: Zayas'a göre Pedro Franquesa y Esteve tarafından tarihlendirilmiş ve imzalanmış, II. Philip'e yönelik belgedir. Moriskoları doktrine göre eğitmek üzere Valencia Krallığı'na davet edilen din adamlarından alınan cevapların ardından kurulun görüşlerini içerir. Aspe'deki Moriskolar arasındaki bazı isyanlar üzerine Orihuela Piskoposunun bildirisini içerir (7 Temmuz 1596). (Zayas, Belge: 31, s. 349).

Moriskoların krallık'ta silah, kale ve liman açısından yokluk çektikleri" belirtilmiştir. Bununla beraber kral ve kraliyet mensupları Moriskoların ayaklanma niyetlerinden tam olarak emin olamamışlardır. İlgili arşiv belgesinde, "Majesteleri (Kral), baş engizitöre, Valencia ve Murcia engizitörlerine hitaben gizli ve kesin bir şekilde bu insanların isyan ile ilgili düşünce ve amaçlarını öğrenmelerini isteyen bir mektup yazmasını emretmiştir. Valencia ve Murcia engizitörlerinin almış oldukları gizli bilgileri büyük bir mahremiyet ve dikkatle Benavente Kontu ile baş engizitöre bildirmeleri gerektiği emredilmiştir. Böylece Benavente Kontu da Başengizitör aracılığı ile Majestelerini (Kral) durumdan haberdar edebilecektir"⁴⁷⁵ denmiştir. Farklı bir arşiv belgesinde ayaklanma konusunda Kurul'a önerilen çözüm yolları ile ilgili iki temel nokta bulunmaktadır. Soruşturmada bu noktaların birini mutsuzluk ve çaresizlik sonucu Moriskoların "ayaklanma" ihtimalleri oluştururken, diğerini ise Hristiyanlığa dönmeleri ve azaltılmalarına yönelik "eğitimi" kapsamaktadır. Belgeden de anlaşılacağı üzere Moriskoların dini eğitimi devam etmez ise isyan etme ihtimallerinin çok yüksek olduğu değerlendirilmiştir. Kral naibi (*Viceroy*), onları cezalandırmadan ya da Kraliyetin Moriskoların niyetlerine ilişkin herhangi bir şüpheleri olduğunu hissettirmeden bulunan silahların onlardan alınıp alınamayacağını öğrenmek istemiştir.⁴⁷⁶

Bununla birlikte, 1570 (1568'de başlayan) yılındaki Granada isyanı sırasında İspanya'da bulunan Venedik elçisi Sigismondo Cavalli, "İspanya'da 600.000 Mağribi'nin (Moriskolardan bahsediliyor), işgalci bir kuvvete yardıma hazır bulunduğundan, Berberi ülkesinden gelecek bir yardımın tüm krallığı saracak en büyük tehlike" olacağından bahsetmiştir. Elçi Cavalli tespitinde kısmen haklıdır. İspanyol hükümeti donanmasını Amerika'ya, Kuzey Denizi'ne ve İtalya'ya gönderirken kendi sahillerini savunmasız bırakmış ve dolayısıyla bu bölgeler yabancı kuvvetler tarafından sık sık saldırıya uğramıştır. Bununla beraber henüz Osmanlı donanmasına katılmadan önce Barbaros Hayreddin Paşa da İspanya kıyılarını topa tutmuş ve birçok Morisko'yu gönüllü olarak Kuzey Afrika'ya sevk

⁴⁷⁵H.A.: Zayas'a göre Pedro Franquesa y Esteve tarafından tarihlendirilen ve imzalanan III. Philip'e yönelik mektup. Bir Benavente kontu diğeri Orihuel piskoposundan yazılmış iki mektup hakkındadır ve ayrıca sözü edilen mektupları okumalarının ardından konsey üyelerinin görüşlerini rapor etmektedir (7 Şubat 1600). (Zayas, Belge: 37, s. 379).

⁴⁷⁶H.A.: Zayas'a göre Danıştay sekreterliği tarafından tarihlendirilmiş ve imzalanmış belge (19 Şubat 1600). (Zayas, Belge: 38, s. 383-385).

etmiştir. Papaz Guadalajara y Xavier (yukarıda bahsedilmiştir), Moriskoların “barbarlıkları” nedeniyle onların dinlerini (İslam) değiştirmenin mümkün olmayacağını yazmıştır.⁴⁷⁷ Moriskoların “Katolik kanunlarının düşmanı” olduklarını beyan etmiştir. Bununla beraber papaz Francisco Ximenez, Hristiyanların kendileri ile birlikte yaşayan Moriskolar nedeniyle “büyük üzüntüler yaşayacaklarını” ifade etmiştir. Hristiyanların, Moriskoları desteklemeleri ve onlardan çeşitli hizmetler almaları nedeniyle “Tanrı’yı incitecekleri” ve bu nedenle “cezalandırılacaklarını” ifade etmiştir. Söz konusu cezanın da İspanya’da bir Morisko ayaklanması şeklinde gerçekleşeceğini belirtmiştir. Hristiyanların Moriskoları sadece “zalim ve berbat düşmanlar olarak görmeleri gerektiği, onların şeytani mezheplerinin” (İslam’dan bahsediliyor) İspanya’dan derhal kovulması gerektiğini⁴⁷⁸ ifade etmiştir.

İspanyol Escorial’in kaleme aldığı bir makalede İspanya’nın o dönem dış dünyada güttüğü misyonerlik siyaseti çerçevesinde Moriskoların durumu şu şekilde tasvir edilmiştir:

“Çin ve Japonya’daki kâfirlere hidayet götürmeye gitmek, evi akrep ve yılanlarla dolu (Moriskolar) bir adamın Afrika’da aslan ve devekuşu avlamasına benzer. Bir avcı, vahşi bir şahini ehlileştirip eğitebiliyorsa, akıllı bir rahip doğru usullerle Moriskoların kalplerini niçin kazanmasın” demiştir.⁴⁷⁹

Sonuç itibarı ile Moriskoların tüm dış yardım çabaları sonuçsuz kalmış ve toplu sürgün ile sonuçlanmıştır (1609). Avrupa’nın en kıdemli devlet adamları, İspanya’nın kendi Morisko nüfusuyla yaşadığı sorunların ülkeyi hem saldırı hem de savunma açısından zafiyete uğrattığını görmüşlerdir.⁴⁸⁰

1580’li yıllarda İspanya’nın Moriskolara karşı yürüttüğü resmi devlet politikası, 1492 yılındaki çözüme (Yahudi sürgünü) benzer bir tarafa doğru yönelmeye başlamıştır. 1582 yılının Eylül ayında Devlet Şurası (Council of State) Moriskolar için toplu sürgünü teklif etmiş, hem kilise hem de engizisyon bu kararı onaylamıştır. Ancak Castilla, Valencia Kortes’leri ve Lerma Dükü ile Kralın en güvendiği Papazının (confessor) karşı çıkması nedeniyle bu karar 1609 yılına

⁴⁷⁷Guadalajara y Xavier, M. (1613) age, Folio: 53 Bölüm 1, Capítulo: XVII.

⁴⁷⁸Guadalajara y Xavier, M. (1613) age, Folio: 69 Bölüm 2, Capítulo: II.

⁴⁷⁹Lea, H.C. (2011), age, 268.

kadar ertelenmiştir. Moriskoları bekleyen hazin son 1609 yılında Lerma Dükü Francisco Gómez de Sandoval'ın (ekonomik zararının karşılanması için kovulacak Morisko arazilerinin kendisine verilmesi şartıyla) karar değiştirmesiyle kesinleşmiştir. Ancak kararın onaylanmasında Moriskoların artan nüfusu da etkili olmuştur. Toplu sürgün (expulsion) kararı 4 Nisan 1609 yılında yürürlüğe girmiş ve 1614 yılına kadar devam etmiştir. İspanya'da yaşayan 320.000 Morisko'nun 300.000'i 1609-1614 yılları arasında bu ülkeden kovulmuştur (rakamlar 300,000 ile 500,000 arasında değişmektedir). Kardinal Richelieu hatıratında (veya hatıralarında) Moriskoların kovulması olayını "insanlık tarihinin en barbar olayı" olarak tanımlamıştır.⁴⁸¹ Bu durumdan sonra Morisko mahalleleri harabeye dönmüş, karma evliliklerden doğan birçok çocuk İspanya'da bırakılmaya zorlanmış ve en verimli tarım toprakları üretken nüfusun olamaması nedeniyle telef olmuştur.

Sürgün, 1609 yılında Valencia'da başlamış ve 1614 yılına kadar ülkenin diğer bölgelerinde devam etmiştir. Valencia'da yaşayan her 100 Morisko ailesinin 6'sına toprağı işlemek için ülkede kalmalarına müsaade edilmiştir. Tercihen evli ve çocuğı olmayan (neslin devam etmemesi için) yaşlı Moriskolara kalma izni verilmiştir. Bununla birlikte eski Hristiyanlar ile beraber en az 2 sene yaşamış olan veya şarap/ekmek yeme ayinine katıldığı sabit olan kişiler sürgün kapsamı dışında bırakılmıştır. Bununla birlikte 4 yaşın altındaki ve karma evliliklerden doğan 6 yaş altı çocuklara ülkede kalma hakkı verilmiştir⁴⁸². Bu durum tam bir drama yol açmış aileleri bölmüştür. Arşivde "Kral III. Philip'in emrine göre sürgün kapsamı dışında kalacak olan Moriskolar resmi sürgün duyurusundan önce kendi istekleriyle din değiştirenlerin soyundan gelenler ve Granada isyanında adı geçmeyenlerdir. Kral Piskoposların sadık Hristiyanlar olduklarını teyit ettikleri, Müslüman diyetini takip etmeyen, İslami gelenekleri uygulamayan Moriskoları sürgün etmeme kararı almıştır". "Kral sürgün kararını almasının ardındaki nedenlerden bir tanesinin "Moriskoların Hristiyanlığa karşı işlediğı suç ve küfürleri önlemek olduğunu"⁴⁸³ ifade etmiştir.

⁴⁸⁰Lea, H.C. (2011), age, 249-250 ve 259-266.

⁴⁸¹Kamen, H. (1985), age, 110.

⁴⁸²Magnier, G. (2010), age, 2.

⁴⁸³H.A.: Zayas'a göre, III. Philip tarafından tarihlendirilmiş ve imzalanmış İspanyol din adamlarına (Perlados) yönelik genelgedir. Bu genelge, Moriskoların tehcir edilmesi kararının tamamlayıcısı ve aynı zamanda bu kararın kilisenin hatırı sayılır kimselerinin ve kilise dışındakilerin talebi üzerine hafifletilmesi

22 Eylül 1609 tarihinde Valencia şehrindeki tellallar Moriskoların krallıktan sürgün edilmeleri ile ilgili fermanı halka duyurmuşlardır: "...tüm Moriskolar bu krallıktan çıkarılmalı ve Berberi diyarına sürgün edilmelidir." Fermanın açıklanmasında Kral (III. Philip), Moriskoların kovulma nedenini şu şekilde açıklamıştır: Moriskoların inancını kalben ve zihinsel olarak değiştirmek için yapılan tüm girişimler sonuçsuz kalmıştır. İkinci neden ise düşman ordusu Türkler ve Osmanlı İmparatorluğu ile Moriskoların ittifak içinde olduklarından şüphe edilmesidir⁴⁸⁴. Boronat ve Barrachina da Osmanlılar ile Moriskolar arasında var olan ittifaka atıf yaparak, Moriskoların Türkler'den sürekli yardım talep ettiğini öne sürmüştür.

1610 yılındaki sonraki fermanlarda Castilla (Ocaña, Oropesa), Extremadura (Mérida, Trujillo, Plasencia), Aragón (Tortosa) ve 1613 yılında Murcia bu tür istisnalara eklenmiştir. 1609-1611 yılları arasında gerçekleşen toplu sürgünden sonra birçok Morisko'nun İspanya'ya döndüğü tahmin edilmektedir.⁴⁸⁵ 4 Nisan 1609 yılında yürürlüğe giren ferman 1614'e kadar kademeli olarak uygulanmıştır. Sürgün yarımada da yaşayan Moriskoların yarısını barındıran ve dolayısı ile Katolikler için en büyük tehlikeyi barındıran Valencia'dan başlatılmıştır. Valencia ve Aragón gibi Moriskoların büyük azınlık olduğu bölgelerde aniden oluşan ekonomik felaket baş göstermiştir. Vergi iadeleri ve tarımsal çıktılar düşmüştür.⁴⁸⁶

Arşivdeki ilgili belgede "Granada, Murcia ve Andalucia'da yaşayan Moriskoların birçok yanlışlar yaptıkları, Alpujarras isyanında Türkleri yardımlarına çağırdıkları ve yanlarında yaşayan Hristiyanları ve papazları öldürdükleri; sadık Hristiyanlar olacaklarına dair sözler verdikleri ancak sorumluluklarını yerine getirmeyerek tiksinti duyarak Hristiyanlığa hakaret ettikleri ve diğerleri ile komplolar içinde buldukları" belirtilmiştir. "Bu durumun kanıtının da engizisyon mahkemelerinde cezalandırılanların sayısının fazlalığı olarak" verilmiştir. "Kral III. Philip bu fermanın ilanından itibaren 30 gün içerisinde Granada, Murcia ve

niteliğini taşır. (Madrid, 9 Şubat, 1610. Kral III. Philip, sekreteri Andrés de Prada). (Zayas, Belge: 45, s. 541 ve 542).

⁴⁸⁴Magnier, G. (2010), age, 1.

⁴⁸⁵Galmes de Fuentes, A. (1994). Los que se quedaron. Significado e influencia de los moriscos conversos que no siguieron en el exilio, Morisko Sürgününün 380. Yıldönümü" konulu uluslararası kongre'de sunulmuştur, Katalunya, Aralık 1990, Generalitat de Catalunya, 173.

Andalucía Krallıkları ve bahsi geçen Hornachos bölgesinde yaşayan ve ikamet eden istisnasız her Morisko'nun çocukları, hizmetçileri ve genç ya da yaşlı kendi milletlerinden bütün akrabalarıyla İspanyol egemenliği altındaki bölgeleri terk etmelerini emretmiştir". "Bununla birlikte Valencia ve Aragón Krallıklarına akrabalarının mezarlıklarını ziyaret veya mallarını satmak için giriş ve çıkışları ile toprak sahipleri veya eski Hristiyanların Moriskoları evlerinde saklamaları yasaklanmıştır." "Moriskolara usullere uygun bir şekilde vergilerini ödedikleri müddetçe bu malları Krallıkların dışına çıkarabilecekleri söylenmiştir." "Kara ya da deniz yoluyla yapacakları aktarmalar için yanlarında bir miktar para bulundurmalarına izin verilmiştir." "Krallıklardaki her hâkime ve kadırgalar ve donanmanın baş kaptanları/komutanlarına malların müsaderesiyle ilgili alınan kararlara uymalarını emredilmiştir". "Bu resmi Kraliyet belgelerinin ve emirlerin amacına ulaşabilmesi için her yeni Hristiyan Morisko'nun buldukları şehri ve köyleri eski veya yeni Castilla'dan ya da Extremadura veya Mancha'dan geçerek değil onlara emredildiği üzere limanlardan terk etmeleri gerekmektedir."⁴⁸⁷

3.16.2. Toplu Sürgün Sonrası İspanya

1611 yılında Valencia ve Zaragoza engizisyon mahkemeleri toplu sürgünün kendilerinin iflasına yol açtığını dile getirmiş, geçmişte arazi kiralardan gelen senelik 7500 dukattan artık mahrum kaldıklarını belirtmişlerdir. Valencia mahkemesi gelirlerini açıklarken toplu sürgünden önce gelirlerinin % 42,7'sinin Morisko nüfusundan sağlandığını açıklamıştır. Benzer bir şekilde Zaragoza engizisyon mahkemesi 1612 yılında yaptığı gelir açıklamasında toplu sürgünden beri (1609) gelirlerinin %48 oranında düştüğünü açıklamıştır. Ancak Kamen'e göre İspanyol engizisyonunun sürgün kararında herhangi bir etkisi olmamış, karar özellikle küçük bir saray siyasetçisi tarafından alınmıştır.⁴⁸⁸

⁴⁸⁶Kamen, H. (1997), age, 227.

⁴⁸⁷H.A.: Zayas'a göre, Granada ve bölgesinde çıkarılan resmi kraliyet duyurusu. Granada, Murcia, Jaén, Córdoba. Sevilla ve Hornachos Krallıklarındaki Moriskoların sürgün edilmesini konu alır (9 Aralık, 1609). tarihinde yürürlüğe konulan bir belgeden esinlenilerek 1610 yılında çıkarılan resmi belge. Belgenin üst kısmında kraliyet arması yer almaktadır. (Zayas, Belge: 47, s. 549-552).

⁴⁸⁸Kamen, H. (1997), age, 228.

1580 yılında esas ilke olarak II. Philip tüm Moriskoları İspanya'dan sürmek istemiştir. Ancak uzun süren bir tereddüt döneminden sonra bu karar nihai olarak 1609 yılında oğlu III. Philip tarafından uygulanabilmiştir. Bu suretle, 5 sene içerisinde yaklaşık 350,000 erkek, kadın ve çocuk İspanya'dan sürülmüştür. Bu sürgün, Avrupa tarihindeki en büyük toplu sürgün hareketi olmuştur. İspanyol yöneticilerinin düşlediği geniş kapsamda gerçekleşmese dahi bu vahşi sürgün hiç olmazsa Endülüs'ün kültürel mirasını yok etmeyi başarmıştır. Kraliyet nezdinde bu sonuç için lobi yapan Morisko karşıtı rahipler ve yetkililer büyük dini temizlik yaptıkları için kutlamalar tertip etmişlerdir. Ancak, toplu sürgünün başlamasından birkaç sene sonra önde gelen İspanyol devlet adamları sürgünün İspanya'ya verdiği ekonomik zarardan dolayı pişmanlıklarını dile getireceklerdir.⁴⁸⁹ Her ne kadar nefret ettikleri ve bir o kadar da kıskandıkları Moriskoları kendi ülkelerinden kovsalar dahi, aynı zamanda kendi ekonomik kaynaklarını da kesmişlerdir.

Bununla beraber birçok toprak sahibi korumaları altındaki Moriskoların sürülmelerini engellemek veya sürülen Moriskoları geri getirmek için uğraşmışlardır. Bunun nedeni ise Moriskoların topraklarını başarı ile işlemeleridir.⁴⁹⁰ 1607 yılında bile Kraliyetin en yüksek vaizleri (nazır) vaaz ve eğitim yöntemini tercih etmişlerdir (asimilasyon). Dönemin siyasetçileri (*arbitristas*) aynı oranda toplu sürgüne karşı çıkmışlardır. González de Cellorigo 1600 yılında kaleme aldığı "*Memorial*" adlı eserinde toplu sürgün kararını kınamıştır. Aragón krallığının asilzadeleri kendilerini işçi gücünden mahrum bırakacak her türlü önleme kesin suretle karşı çıkmışlardır. Ancak 1609 yılında Lerma Dükü'nün karar değiştirmesi ve kendi mülkiyetinde bulunan Valencia Lordlarına sürülen Morisko arazilerinin verilerek zararlarının telafi edilmesi karşılığında Devlet Şurasına sürgün kararını bildirmiştir. Tam zamanında lordlar yelkenleri suya indirerek toplu sürgünü desteklemeye başlamışlardır. Yıllardır kendi masrafları artarken Morisko tebaasından gelen kiralar hiç artmamıştır. Bununla beraber güvenlik kaygıları da ortaya çıkmıştır. Morisko nüfus artışı artık kontrol edilemeyecek düzeye ulaşmıştır. Alicante, Valencia ve diğer tarafta Zaragoza arasında 200,000 kişilik Müslüman nüfus Hristiyan İspanya'yı tehdit etmeye başlamıştır. 1495 yılında Aragón'da 5674 Morisko varken bu sayı 1610'da 14,190'a (Aragón nüfusunun beşte biri)

⁴⁸⁹Carr, M. (2013), agm, 88.

yükselmiştir (Granada'dan gelen Morisko göçleri). Valencia'da yapılan nüfus sayım oranlarına göre eski Hristiyanlar yaklaşık olarak %44,7 oranında artarken Moriskoların %69,7 oranında arttığı göze çarpmıştır. Bir yazar 1612 yılında şöyle demiştir: "Onların amacı yabancı otlar gibi çoğalmak ve yayılmaktır". Segorbe Başpiskoposu Martin de Salvatierra 1587 yılında kontrol metodu olarak kısırlaştırmayı önermiştir.⁴⁹¹ Resmi propagandaya rağmen, toplu sürgünün İspanyollar tarafından ittifakla desteklendiğine dair çok az kanıt vardır. Önde gelen yazarlardan Pedro de Valencia (toplular sürgün karşıtı) kararın alınmasından önceki yazısında "sürgün sert (haşin) bir cezadır ve birçok masum çocuğu etkiler, Tanrı'yı inciten hiçbir adaletsiz bir rota o Krallık veya memlekete fayda sağlamaz" demiştir. Fernandez de Navarrete (1564-1632) 1626 yılında Yahudi ve Morisko sürgünlerine saldırarak "bu devletin aldığı en bedbaht tedbirdir", "prensler kendi tebaalarından inançlarını geri çekmiştir" demiştir.⁴⁹²

Toplu sürgün esnasında din bazında herhangi bir istisna yapılmamıştır. 1611 yılında Ricote vadisinde Murcia'daki toplam 6 şehirde yaşayan Moriskoların sürgünü teklif edilmiştir. Elde edilen özel bir rapora göre bu bölgede yaşayan 2500 Moriskonun gerçek birer Hristiyan olduğu vurgulanmıştır. Ancak sürgün yine de devam etmiştir. Yine de Krallık bağnazların umduğu kadar "İslami sapkınlıktan" temizlenememiştir. Moriskoların küçük bir bölümü İspanya'da kalmak için özel bir izin almayı başarmıştır: bunlar varlıklı ve asimile olmuş bazı elitler ve kölelerdir. Engizitörler Hristiyan oldukları bariz olan bazı Morisko gruplarının kalmalarına müsaade etmişlerdir. Toplu sürgünden sonra 1615 ila 1700 yılları arasında Engizisyondaki yargılamaların %9'unu Moriskolar oluşturmuştur. Söz konusu vakalar Valladolid'de 1, Valencia'da 197 ve Murcia'da 245 adet olarak cereyan etmiştir. Şaşırtıcı bir şekilde ilerleyen yıllarda benzer durumlar meydana gelmiş ve 1728 yılında varlıklı Granadalı Morisko ailelere davalar açılmıştır. Sürülenlerin birçoğu da eski topraklarına özlem duymuşlardır.⁴⁹³

⁴⁹⁰Galmes de Fuentes, A. (1994), age, 173.

⁴⁹¹Kamen, H. (1997), age, 227.

⁴⁹²Kamen, H. (1997), age, 229.

⁴⁹³Kamen, H. (1997), age, 229.

Granada'dan sürülerek Pastrana'ya (verimli arazisi nedeniyle) yerleşen ve burada toprağı işleyerek ipekçilik yapan Moriskolar, 1610 yılındaki toplu sürgün kararı ile burayı terk etmeye zorlanmışlardır (2200 Morisko o dönemki Pastrana nüfusunun %30'unu oluşturmaktaydı). Ancak sürgüne uğrayan veya emredilen Moriskoların birçoğunun burada kaldığı veya geri döndüğü bilinmektedir. Söz konusu veri ise Moriskoların engizisyon duruşmalarının yıllar sonra bu şehir/kasabada devam etmesinden anlaşılmaktadır. Örneğin engizisyon kayıtlarına göre, toplu sürgünden yıllar sonra 1617 yılında bir boyacı Morisko ailesine karşı bir dava açılmış ve Alonso de Mendoza, annesi, ablaları ve yeğenleri Arapça konuştukları ve evlerinde Arapça kitaplar bulduklarını gerekçesiyle ile itham edilmişlerdir. İhbar, her ikisi de eski Hristiyan olan Alonso'nun eşi ve yeğenin eşi tarafından yapılmıştır. Bu durum ise entegrasyonun (uyum) tehlikeleri ve karma evliliklerin sınırları ile ilgili önemli bir derstir. Söz konusu aile fertleri suçlanmış ve her şeyden öte kendi milleti ile olan ilişkisinden dolayı şikâyet edilmiştir. Bu olay da bölgede diğer Moriskoların bulunduğu dair bir kanıttır. 1631 yılında Pastrana'ya yapılan bir Engizisyon ziyaretinde kasabanın toplu sürgünden kaçan 15 Morisko ailesini barındırdığı anlaşılmıştır. Engizisyon raporuna göre, (leg. 3105, 1 Nisan 1631) ziyaretçi, doğrudan bir emir gelmediği sürece bu aileleri araştırmayacağını kaydetmiştir. Tüm Alcarria bölgesi ile yakınında bulunan Order of Calatrava'ya ait beş La Mancha köyünden sürgün edilen Moriskoların önemli bir bölümü geri dönmeyi başarmıştır⁴⁹⁴. Her ne kadar Moriskoların bir bölümünün toplu sürgünü takip eden yıllarda eski köylerine ve kasabaların geri döndükleri iddia edilse dahi, son derece ciddi bir sarsıntı olan sürgünden sonra Moriskoların kültürlerini devam ettirmeleri imkânsız hale gelmiş ve tamamen asimile olmuşlardır. Bugünün İspanya'sında Morisko kökenli olduğunu iddia eden kişilerin sayısı çok azdır.

1609 yılındaki toplu sürgünden sonra Pastrana köyünde kalmayı başaran Moriskoların soyadları: Lopez el Feri, Mendoza, Arana, Arévalo, Arrayán y González şeklindedir. Alcalá de Henares, Guadalajara ve Pastrana'dan sürülen bazı varlıklı ve etkili Moriskolar İstanbul'a (de Tapia ailesi) göç etmişlerdir. Toplu sürgünden sonra Pastrana'da ipek ticareti ile uğraşan 10 ailenin İspanya'da kalmasına III. Philip'in emriyle müsaade edilmiştir. Guadalajara'da 1 Granada

⁴⁹⁴Arenal-García, M. ve Mediano Rodríguez, F. (2013), age, 276-277.

kökenli Morisko ailenin ve daha önce vaftiz edilmiş (Mudéjar) 80 Morisko ailesinin İspanya'da kaldığı tespit edilmiştir.⁴⁹⁵ Alvaro Galmés de Fuentes'e göre, İspanya'da toplu sürgünden sonra (1609-1611'den sonra) Morisko varlığına dair kanıtlar bulunmuştur.⁴⁹⁶ Aragón ile Valencia arasında kalan bir başka yerleşim birimi olan Teruel'de Moriskolar eski *Morerías* adlı mahallede yaşamışlardır. Her ne kadar Valencia engizisyonu 1594 yılında bu köyde 150 Morisko hanesi olduğunu tespit etse dahi, 1610 yılındaki toplu sürgünde (Afrika'ya) sadece 42 hanenin köyü terk ettiği anlaşılmıştır.⁴⁹⁷

Osmanlılar ise Moriskolara yapılan işkence ve baskının intikamını almak amacıyla gemileri ile İspanya kıyılarına birçok baskınlar düzenlemişlerdir. Bunların yanı sıra Türkler İspanya'da zulüm ve baskı gören birçok Morisko'yu gemileri ile Kuzey Afrika'ya sevk etmişlerdir. Bununla da yetinmeyerek Moriskoları İstanbul'a (Galata) ve Anadolu topraklarına yerleştirmişlerdir. Tunuslu Türkolog Prof. Dr. Abdülcélil Temimi, Osmanlı arşivlerinden ortaya çıkardığı 1613 tarihli bir belgede, Osmanlı Padişahı I. Ahmed'in fermanı ile İspanya'dan Tunus'a sürülen Moriskoların bir bölümünün Adana (Aziz, Sis, Kozan), Kars-ı Zülkadriye (Maraş, Kadirli ve civarı), Tarsus, İskenderun ve Kuzey Suriye'ye yerleştirildiklerini ortaya çıkarmıştır. Söz konusu ferdandan anlaşılacağı üzere, bugün Anadolu'nun güneyinde yaşayan ve anadili Arapça olan vatandaşlarımızın (bugün Çukurova bölgesinde Cezayir veya Tunus Arapları olarak bilinirler) bir bölümünün ataları İspanya'dan gelmektedir.⁴⁹⁸ Aradan geçen yüzlerce yıldan sonra söz konusu köklerini hatırlayan veya sürdüren çok fazla insan bulunmamaktadır. Ancak bir varsayıma göre tarıma elverişli Adana şehri ve civarına yerleştirilen Moriskoların bölgenin tarımının kalkınmasında önemli bir pay sahibi oldukları düşünülmektedir. Diğer bir varsayım ise Moriskoların askeri tecrübelerinden faydalanmak olabilir.

Alicia Gojman Goldberg'e göre ise Morisko ve Conversoların (vaftiz edilen Yahudiler) yarımadadan sürgün edildikten sonra Osmanlı topraklarına yerleştikleri

⁴⁹⁵García-López, A. (2009). *Señores, Seda y Marginados. La Comunidad Morisca en Pastrana* (1. Baskı). Castilla La Mancha: Ediciones Bornova, 364-369.

⁴⁹⁶Galmes de Fuentes, A. (1994), age, 173.

⁴⁹⁷Monter, W. (1990), age, 207.

⁴⁹⁸Önalp, E. (2009). *Türklerin Esiri Cervantes. XVI. Yüzyıl Akdeniz Dünyasından bir Kesit* (1. Baskı). Ankara: Tiydem Yayıncılık, 186.

ancak yeni evlerinde her zaman hoş karşılanmadıklarını ifade etmiştir⁴⁹⁹. Burada kast edilen uzun süredir Hristiyan gibi yaşayan ve özleri Müslüman olan Moriskoların bazı Kuzey Afrika ülkelerinde eski İslami ibadetlerini unuttukları için toplumun bazı kesimleri (fanatikler) tarafından yadırgandıkları şeklinde anlaşılabilir. Aksi takdirde Osmanlıların topraklarına kabul ettiği Converso (vaftiz edilmiş Yahudi) ve Moriskolara (vaftiz edilmiş Müslüman) karşı herhangi bir baskı veya asimilasyon kampanyası uygulanmamıştır.

Tunus'a sürülen bir Morisko toplu sürgünden sonraki düşüncelerini şöyle özetlemiştir; "Allah bizi mezheplerinin körlüğünde Tanrılarını bir parça tahtaya çivileyen ve bunu oğul, baba ve anne diye adlandıran, binlerce yalan uyduran bu kudurmuş köpeklerin ve hakikat düşmanlarının yanından kurtarmaya karar verdi. Zalim engizisyonları ile bizleri zor kullanarak cezalandırdılar ve yok etmeye çalıştılar... Allah'a binlerce kez hamt olsun ki bizleri onların arasından aldı."⁵⁰⁰

Her ne kadar Osmanlı hâkimiyetindeki Kuzey Afrika ülkelerine (Tunus, Cezayir, Fas) yerleşen Morisko nüfusu ile ilgili birçok kapsamlı çalışma bulunsa da, 1570 ve 1609 yılları arasında ve sonrasında Osmanlı Rumeli ve Anadolu'suna yerleşen Moriskoların kimlik ve kaderleri ile ilgili çok az bilgi bulunmaktadır. Morisko sığınmacıların coğrafi kökleri ve sayıları ile ilgili çalışmasında Henri Lapeyre, toplu sürgünden (1609) sonra, 500 kadar Aragón Morisko'sunun Selanik'e bir o kadarının da İstanbul'a gittiğini kaydetmiştir. Selanik, Morisko sığınmacıların Osmanlı Müslüman tüccarlardan talimat alarak Venedik'e nüfuz edebilmeleri için önemli bir şehirdir. Yukarıda bahsi geçen Sultan I. Ahmed'in 1613 yılındaki fermanına göre, diğer Morisko sığınmacılar Adana ve Tarsus çevresine yerleştirilmiştir. Ancak onların akıbeti ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. İstanbul'a yerleşen Moriskoların (1570 ve sonrasında) ağırlıklı olarak İstanbul'un Galata muhitinde ikamet ettikleri bilinmektedir. Morisko diasporası ile ilgili çalışmalar yapan Gerard Wiegers, İstanbul'a göç eden bazı Moriskoların kimliklerini aydınlatmıştır. Öncelikle İstanbul'a gelen sığınmacıların Morisko diasporasının en varlıklıları olduklarını belirtmekte fayda bulunmaktadır. Bunlar arasında Madrid'li

⁴⁹⁹Cook, K., P. (2008), age, 8.

⁵⁰⁰Monter, W. (1990), age, 209.

demir tüccarı Francisco Toledano, Bejarano ailesi, Guadalajaralı Lasarte ailesi bulunmaktadır. Al-Hağari İstanbul'daki Moriskolara yazdığı mektupta Doktor Pérez Bolhaç, Bay Baldivia ve Bay Tapia adlarını zikretmiştir.⁵⁰¹

Tarihçilere göre İspanya'dan sürülen birçok Morisko'nun yeni keşfedilen Amerika kıtasına yerleştikleri bilinmektedir. 1577 yılında Meksika'da yaşayan Diego Herrador adlı ayakkabıcı engizitörler tarafından Yeni İspanya'ya (Amerika) sahte belge ile geçmek suçundan yargılanmıştır. Engizitör yetkili Francisco Santos García, sanık Herrador'u "melez ve Morisko soyundan ve anneannesinin "quemado" (engizisyon tarafından seküler yetkililere havale edilerek yakılarak öldürülmüş) olmakla ve temiz kan ve eski Hristiyan soyundan geldiğini beyan ederek sülalesinden kimsenin engizisyon tarafından yargılanmadığını söylemiştir. Engizitörlerin kendi yetki alanlarında sahte belgeler hakkında kovuşturma açma yetkileri artık olmadığı için (sadece inanç ile ilgili davalara devam edilmiştir) dava düşmüştür. Herrador'a daha sonra ne olduğu bilinmemekle birlikte bu durum yasada bazı boşluklar oluşturarak yeni Hristiyanların yasaklara rağmen Amerika'ya ulaşmalarına imkân sağlamıştır.⁵⁰² O dönemlerde birçok eski Hristiyan çalışmak için Amerika kıtasına yerleşmiştir. Zorla vaftiz edilen Yahudiler (*İspanyolca Conversos*) gibi Moriskoların da teoride Amerika'ya (İspanyol Amerika'sı – *Spanish Americas*) göç etmeleri ve yerleşmeleri yasaklanmıştır. Ancak söz konusu yasaklara rağmen araştırmacı Karoline P. Cook'un doktora tezinde yer aldığı üzere 16. ve 17. yüzyıllarda Amerika'ya göç eden ve yerleşen birçok Morisko'nun bulunduğu Meksika, Peru (Arzobispal de Lima arşivi, Peru Milli Kütüphanesi), İspanya (Madrid ve Sevilla engizisyon mahkeme tutanakları) ve Portekiz koloni belgelerinden tespit edilmiştir. Portekiz engizisyon belgelerinde (Torre do Tombo Milli Arşivi) ise bazı Granadalı Moriskoların Brezilya'ya yerleştikleri yazılmıştır.⁵⁰³ Bazı Moriskoların ise Amerika'nın keşfinden sonra gemiler ile İspanya'dan yeni kıtaya geçtikleri bilinmektedir. Engizitör Doktor Agustin de Ugarte Saravia 30 Mart 1625 yılında Madrid Engizisyon Yüksek Şura'sına hitaben bir mektup kaleme

⁵⁰¹Krstic, T. (2014). "Moriscos in Ottoman Galata, 1609–1620s"., M. García-Arenal, M. ve G. Wieggers. (Editörler). *The Expulsion of the Moriscos from Spain. A Mediterranean Diaspora* (Çev. Consuelo López-Morillas ve Martin Beagles). 1. Baskı. Leiden ve Boston: Brill, 271-272.

⁵⁰²Cook, K., P. (2008), age, 31.

⁵⁰³Cook, K., P. (2008), age, 5, 6.

almıştır. Mektupta “Castilla’dan sürülen altı veya yedi Morisko’nun” kadırgalar ile İndies’deki Cartagena limanına (bugünkü Kolombiya) ulaştığını yazmıştır.⁵⁰⁴

V. Charles 1550’li yıllarda İspanya dışına göçü engelleme politikası ile ilgili bir dizi ferman yayınlamıştır. Kraliyete ait söz konusu resmi belgeler (*Cedulas*), Morisko ve Kuzey Afrika Müslümanlarının göçmen kontrollerinden sıyrılarak yeni dünyanın (Amerika) ücra köşelerinde kaybolduğunu ispatlamaktadır.⁵⁰⁵ Toplu sürgünden sonra birçok Morisko Fransa’ya veya Avrupa’nın diğer bölgelerine geçmiş ya da Ortadoğu’ya yönelmişlerdir.⁵⁰⁶ Toplu sürgün esnasında hâlihazırda Fransa’nın Oloron (Bearnese) şehrinde yaşayan ve hemşehrilerini Fransız limanlarına sevk eden küçük bir Aragonlu Morisko cemaati var olmuştur. Henri Lapeyre’ye göre Aragon Krallığı İspanya’nın diğer bölgelerine nazaran Moriskolardan daha fazla arındırılmıştır. Ancak Castilla ile sınırı olan Aragon bölgesinde az da olsa Moriskonun kaldığı bilinmektedir.⁵⁰⁷

İlk olarak 1492 yılındaki Yahudi toplu sürgününden sonra 1609-1614 yılları arasındaki Morisko toplu sürgününden sonra sıra İspanya’da yaşayan Romanlara (“Gypsies”, “Çingeneler”) gelmiştir. III. Philip’in Moriskoların sürgününe ilişkin fermanından kısa bir süre sonra İspanyol yabancı düşmanlığının (ethnocentrism) bir sonraki hedef olan Romanlar olmuştur. Lerma Dükü Moriskoları takiben Romanların da sürülmesine dair önerisini Ağustos 1610’da Devlet Şurası’na (Council of State) vermiştir. Madrid mahkemeleri 24 Aralık 1610 tarihinde sorunu tartışmış, ayrıştırıcı kıyafet ve kültürel uygulamaları yasaklanarak Romanların büyük şehirlerde yaşamaları ile sınırlandırılmalarını önermiştir. 23 Temmuz 1611 tarihinde Devlet Şurası Roman sürgününün Murcia Moriskolarının sürgünü bittikten hemen sonra başlatılmasını önermiştir.⁵⁰⁸ Romanların toplu sürgünü sıklık ile arzulanmış ancak hiçbir zaman başarıyla uygulamaya konmamıştır.

⁵⁰⁴Cook, K., P. (2008), age, 1.

⁵⁰⁵Cook, K., P. (2008), age, 41.

⁵⁰⁶Cook, K., P. (2008), age, 144.

⁵⁰⁷Monter, W. (1990), age, 208.

⁵⁰⁸García-Irigoyen, J. (2014). *The Spanish Arcadia. Sheep Herding, Pastoral Discourse, and Ethnicity in Early Modern Spain*. Toronto: University of Toronto Press, 195-196.

Sürgün süreci şu şekilde özetlenebilir:

“Sürgün fermanında yer alan 6 yaşın altındaki çocukların ancak Hristiyan bir ülkeye gidilmesi durumunda ailelerinden alınmayacakları aksi takdirde İspanya’da bırakılacakları kararı, binlerce Morisko’nun coğrafi olarak İspanya’ya en yakın Hristiyan topraklarına göç etmelerine neden olmuştur. Başta Fransa ve Venedik olmak üzere İngiltere, İtalya’ya göç eden Moriskolar, deniz yolunun hem pahalı hem de güvensiz olması sebebiyle kara yolunu tercih etmiştir. Bu göçlerin sağlıklı ve koordineli yapılabilmesi için göç ettikleri devletler nezdinde kabul gören temsilciler seçmişlerdir. Fransa, başlangıçta bir devlet politikası olarak Endülüs göçmenlerine sahip çıkarken, bir süre sonra bu politikasından vazgeçerek sınırlarını göçmenlere kapatmıştır. Sürgün esnasında din değiştirip Fransa’da kalan ve sayıları 1.000 civârında olan Moriskolar, İspanya’da icrâ ettikleri mesleklerini (serâmik ve ipek böceği işçiliği vb.) yapmaya devam etmişlerdir. Fransa’dan sonra en fazla Endülüs göçmeni Venedik topraklarına gelmiştir. Göçmenler, Fransa limanlarını, Venedik ada ve topraklarını, Osmanlı devletinin Balkanlardaki topraklarına (Bosna-Hersek) ve Kuzey Afrika’ya geçiş köprüsü olarak kullanmışlardır. Moriskolar’ın güvenli bir şekilde göç etmelerini sağlamakla kalmayan Osmanlı yönetimi, Bu insanların yerleştikleri topraklarda (Osmanlı ve Kuzey Afrika toprakları) yaşadıkları travmayı atlatmalarını ve yeni bir hayata başlamalarını sağlamıştır; Osmanlı padişahı, Tunus beylerbeyi ve kadısına gönderdiği fermanlarda Moriskolar’ın iş gücü sahibi olmaları hususunda yardımcı olmalarını ve bir süreliğine her türlü vergiden muaf tutulmalarını istemiştir. Tunus üzerinden Anadolu’ya getirilen Moriskolar’ı ise Adana, Tarsus, Sis, Kars-ı Zülkadriye gibi tarım ve askerî bölge özelliklerine sahip şehirlere yerleştirerek hem ülke ekonomisine hem de ülke savunmasına katkıda bulunmalarını temin etmiştir.”⁵⁰⁹

⁵⁰⁹Bilgin, F. (2013). “Avrupa’ya Sürgün Edilen Endülüs Müslümanları’na (Moriskolar) Osmanlı Devleti’nin Yardımı (XVII. Asır), *Gaziantep University Journal of Social Sciences* 12(4): 849.

4. YÜRÜTÜLEN ASİMİLASYON VE PROPAGANDA KAMPANYASINA KARŞI MORİSKOLARIN KULLANDIKLARI İLETİŞİM ARAÇLARI VE YÖNTEMLER

4.1. Asimilasyona Direniş

Moriskolar kilise, kraliyet ve bazı durumlarda toprak sahipleri ile Hristiyan kamuoyu tarafından (kilise tarafından körüklenmiştir) uğradıkları asimilasyon, propaganda, baskı, sindirme, ötekileştirme ve etiketleme politikalarına karşı bazı önlemler almışlardır. Bunlardan en önemlileri aşağıda inceleneceği üzere Oran Müftüsü'nün asimilasyon ve propaganda karşıtı takiye fetvası ve Moriskoların kendi edebiyatlarını sürdürdükleri "*Aljamiado*"dur. Her iki asimilasyon/propaganda karşıtı hareket engizisyonun dikkatini çekip ağır cezalara neden olmuşsa da, Moriskoların uzun süre kültürlerini belli ölçülerde koruyabilmelerine sebep olmuştur. Moriskoların kullandıkları diğer asimilasyon karşıtı araçlar aşağıda inceleneceği üzere, bir kitle iletişim aracı olan kitap (evlerde saklanan gizli kütüphaneler), yazılar (yüksek okur-yazarlık oranı), kasideler, şarkılar ve fakihler aracılığıyla yeni nesillere öğretilen İslami bilgilerdir. Ancak diğer durumlarda olduğu gibi engizisyon asimilasyonu hızlandırmak için bu araçları da yasaklamıştır. Bu yasaklara rağmen Moriskolar bu araçları gizlice sürdürmeye gayret göstermişlerdir.

Morisko direniş süreci kısaca şöyle özetlenebilir:

"Önceleri, Katolik İspanyol yönetimi tarafından dinî ve sosyo-kültürel kimliklerini korumalarına izin verilen Müslümanlara, bir süre sonra ya din değiştirmeleri ya da İspanya'yı terk etmeleri konusunda baskı yapılmıştır. İmkânı olanların bir kısmı İspanya'yı terk etse de büyük çoğunluğu İspanya'da kalmayı ve baskılara direnmeyi tercih etmiştir. Yaklaşık 120 yıllık bir direnişin ardından "son sürgün" olarak adlandırılan süreçte İspanya'dan tamamen çıkarılmışlardır (1018-1023/1609-1614). Sürgün edilen Moriskolar Kuzey Afrika, Avrupa ve Balkanlar ile Anadolu topraklarına göç etmiştir. Göç ettikleri coğrafyalarda tutunamayanların bir kısmı gizlice İspanya'ya tekrar dönecektir."⁵¹⁰

⁵¹⁰Bilgin, F., (2014), agm, 63.

Prof. Dr. Mehmet Özdemir ise konu ile ilgili aşağıdaki tespitleri yapmıştır:

“Aile dışında, Moriskolar’ın İslâmı öğrenecek herhangi bir kanalın kalmamış olması, zamanla, okudukları duaların anlamını bilmeden namaz kılmalarına sebep olmuştur. Süreç içerisinde namaz hakkında bildikleri tek şey, atalarına ait bir ibadet şekli olduğudur. Arcos’ta yaşayan Maria de Gabriel isimli genç kız, sabah kalktığında, akşam yatarken ve gündüz vakti birkaç kez şu sözleri tekrar etmişti: “Rabbim Allah’dır. Muhammed O’nun peygamberidir. Kur’an rehberim, Ka’be kiblemdir. Moriskolar’ın baskılar sebebiyle en son bıraktığı ibadet oruç olmuştur.”⁵¹¹

Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere Moriskoların asimilasyona direnişleri sadece aile içerisinde sürdürülebilir hale gelmiştir. Mary Elizabeth Perry’nin ifade ettiği üzere Moriska kadınların birçoğu evlerini bir direniş hücresine dönüştürerek çocuklarına Arapça öğretmiş ve kutsal Ramazan ayında oruç tutmuşlardır. Moriskolar 16. yüzyıl boyunca gittikçe artan baskıya karşı koymak için aile bağlarını kullanmışlar kendi cemaatlerinin yapılarını bu duruma göre ayarlamışlardır⁵¹².

4.2. Kitap

Dönemin en etkili kitle iletişim araçlarından bir tanesi olan kitap engizisyon, kilise ve yazarlar tarafından Moriskoları asimile etmek için bir araç olarak kullanırken, Moriskolar da kitaptan asimilasyonu önlemek ve kültürlerini koruma amaçlarıyla faydalanmışlardır. 16. yüzyıl İspanya’sında en iyi bilinen Kur’an tefsiri Castilla’lı bir Müdeccen tarafından Zaragoza’da yapılan bir toplantıdan sonra kaleme alınmıştır. Bu tefsir daha sonra Aragón Moriskolarının çoğaltmaları sayesinde günümüze kadar gelmiştir. Moriskolar tarafından kaleme alınmış tek önemli aşk hikâyesi bir nüsha olarak gün yüzüne çıkmıştır. 18. yüzyılda kırsal kesimdeki bir Aragón evinde şans eseri oyulmuş bir ahşap direğin içinde keşfedilmiştir. 16. yüzyılda Mekke’ye hac ziyareti için giden tek İspanyol Müslüman bir Aragónlu olup anılarını kafiyeli beyitler halinde kaleme almıştır. İspanya’nın son

⁵¹¹Bilgin, F., (2014), agm, 63.

⁵¹²Perry, E.M. (2005). *The Handless Maiden. Moriscos and the Politics of Religion in Early Modern Spain*. Princeton ve Oxford: Princeton University Press, 10.

önemli Morisko yazarı Mohamed Rabadan bir Aragónlu olup, en önemli eserlerinin bazılarını sürüldükten sonra Kastilyanca olarak kaleme almıştır.⁵¹³

Moriskoların sürgünlerinden sonra kullandıkları kitle iletişim araçları ile ilgili en önemli keşif 1880'li yıllarda İspanyol bir inşaat işçisi tarafından Aragón'da yapılmıştır. Almonacir de la Sierra adlı köyde sahte bir su basmanından (bodrum) Aragón'un en büyük Morisko kütüphanesinin (ciltleme için kullanılan alet ve edevatları ile birlikte bütün olarak) kalıntıları açığa çıkarılmıştır. Kütüphanenin sahibinin 1608 veya 1609 yılında Engizisyon tarafından tutuklandığı ancak daha sonra komşuları ile birlikte göç etmeyi başardığı bilinmektedir. Geride kalan kütüphanenin ise bir gün keşfedileceğini ummuştur.⁵¹⁴

4.2.1. Asimilasyon ve Propaganda Karşıtı Olarak “*Aljamiado*”

“*Aljamiado*”, Endülüs Müslümanlarının, İspanyol dili ve Arap harfleriyle kaleme aldıkları son edebi eserlerdir. Arapça'da “yabancı, Arap olmayan” anlamına gelen “el-A'cemî” kelimesinden tahrif edilmiştir. Bu edebiyatın ürünleri, bu zaman zarfında Moriskoların, Granada'nın düşüşünden sonra Hristiyan baskısı altında korku içinde yaşadıklarını ve özellikle engizisyon mahkemelerinde zorla Hristiyanlaştırma işlemleri sırasında karşılaştıkları zorlukları ele alır. Moriskoların, İslâm kültürüyle ve geçmişteki görkemli günleriyle ilişkileri hemen hemen kalmamış; bununla birlikte Arap harflerini kullanmaya devam etmişlerdir. Böylece, bir taraftan söz konusu alfabe vasıtasıyla da olsa inançlarını korumayı, diğer yandan da gelecek kuşaklara bunu aktarmayı hedeflemişlerdir. Bu edebiyatın konularının ve ruhunun saf bir İslâm olması da doğaldır. “*Aljamiado*”nun sırları ve sembolleri ancak 19. yüzyılda çözülebilmiştir.⁵¹⁵ Bir kitle iletişim aracı olarak yıllarca kullanılan *Aljamiado*, Moriskoların din ve kültürlerini uzun yıllar korumalarına yardımcı olmuştur.

Edebiyatın malzemesi sözdür yani kelimelerdir. Daha kapsamlı açıdan değerlendirildiğinde edebiyatın malzemesi dildir. Edebiyat dil ile yapılan bir

⁵¹³Monter, W. (1990), age, 210.

⁵¹⁴Monter, W. (1990), age, 230.

⁵¹⁵Palencia, A.G. (1955), age, 507.

sanattır. Bu nedenle etki gücünü dilden alır. Edebiyatçı tasvir ettiği konuyu kendi psikolojik durumuna göre farklı biçimlerde ifade eder. Edebiyat eserleri sadece dil demetlerinden oluşmamakla birlikte edebiyat ile sosyal yaşam arasında yakın bir ilişki vardır. Edebi eserler kişilerin duygu ve düşünceleri ile hayallerini, özlemlerini ve kısaca toplumu anlatırlar. Toplumda görülen ve yaşanan her şey edebiyatın içine girebilir. İçinde bulunulan dönemin, coğrafi alanın, tarihi hadiselerin ve iktisadi şartların yazar üzerinde etkisi vardır. Bir edebi eseri değerlendirmek için yazıldığı zamanki sosyal çevreyi de öğrenmek gerekir. Fakat eserin anlaşılmasında sadece edebiyatçının içinde bulunduğu sosyal çevre değil, yazarın kişiliği, eğitim durumu, fikir ve sanat tercihlerinin de bilinmesi önem arz eder. Edebi eser gerçeği direk olarak yansıtmayarak gerçeğin veya yaşamın belli bir anlama göre dil vasıtasıyla yeniden yorumlanması ile meydana gelir.⁵¹⁶ Morisko nüfusuna karşı artan kısıtlamalar onların farklı şekillerde tepki vermesine neden olmuştur. İslam'a sadık kalan birçok Morisko, Hristiyanlığa karşı cepheleşen bir tutum içine girmiştir. Bu cepheleşme de yarımadaaya ait tartışmalı (polemikçi) edebiyat türü olan *Aljamiado*'nun gelişmesine neden olmuştur. *Aljamiado*'nun ana hatlarını Hristiyan misyoner, papaz ve eski Hristiyanların İslam ile ilgili iddialarını çürütmeyi amaçlayan yazılar oluşturmaktadır. Örneğin, bu tür eserlerin bazılarında sıklıkla geçen dalaşma konuları arasında Hristiyan teslis inancı ele alınmıştır.⁵¹⁷ *Aljamiado* yazıların karşı tezi olan Hristiyan polemikçiler (Riccoldo da Monte de Croce, Juan Andrés, Bernardo Pérez de Chinchón vb. gibi) çalışmanın ilk bölümlerinde incelenmiştir.

Morisko kütüphanelerinde yer alan bu edebiyata ait eserler, dinî, hurafî ve şer'î konuları içermiştir. Hristiyanlar Müslümanları ülkeden kovma siyaseti izleyince, Moriskolar bu eserleri gizleme yoluna gitmişlerdir. Bu edebiyata ait tespit edebilen en önemli yazar, Segovia Ulucamii fakihî İsa Bin Câbir'dir. Adı, İspanyol/Latin kaynaklarında "*Iça de Gebir*" olarak da geçer. Kendisi, "*el-Kitabu's-Şakûbî*" (*El-Alquibeb Segoviano*) adlı eserin yazarı olup kitabın adının altında - kitabın konusunu belirtmek için - Arap Harfleriyle "*Breviario Sunnî*", yani "Sünnet'in Özeti" yazılmıştır. Ahlak ve şeriat üzerine muhtasar/özet bir eserdir. Bu kitap,

⁵¹⁶Özkan, M. (2010), age, 69-71.

⁵¹⁷Cook, K., P. (2008), age, 117-119.

muhtemelen Moriskolar arasında elden ele dolaşmıştır. Çünkü eserin çok sayıda nüshasına rastlanmıştır. Eserin tam adı şu şekildedir:

“*El Quitab Segobiano*”. “*Brebiario Sunnî*”. “*Memorial de los principales mandamientos y debedamientos de nuestra santa ley y sunna.*” (*el-Kitabu’ş-Şakûbî*, Sünnetin Özeti. Kutsal dinimizin ve sünnetin farz ve emirlerinin en önemlilerinin hatırlatılması). Bu eser, 1863 yılında, Madrid’de *Memorial Histórico Espanol* dergisi C.V’te, latin harfleriyle ve yorumuyla birlikte yayımlanmıştır.⁵¹⁸ Bir *aljamiado* el yazmasında “Hz. Muhammed tarafından gerçekleştirilen mucizeler” konu edilerek konunun önemini altı çizilmiştir. Yazma eserde Hz. Muhammed “yaralı bir bacağı sadece bir dokunması ile iyileştirdi, yardımı ile kör bir insanın tekrar görmesini sağladı” ifadesi geçmiştir.⁵¹⁹ García Ballester, Aragón’da yaşayan Moriskoların kaleme aldığı başka bir *aljamiado* el yazmasında şu ifadelerin geçtiğini yazmıştır; “İyi bir Müslüman hiçbir zaman muskasız gezmemelidir. Çünkü muskasız insan kapısı olmadığı için kapanmayan bir ev gibidir. Kapısı olmayan bir eve her isteyen girebilir. Muskası olmadan yaşayan bir insana şeytanlar her yandan girebilir.”⁵²⁰

Kendi içsel bütünlüklerini sürdürmek için Müslüman liderler toplumlarının sosyal rollerini “*Aljamiado*” yolu ile güçlendirmeye çalışmışlardır. Söz konusu kurum liderlerin yetki ve kültürlerini korumalarına yardımcı olmuş aynı zamanda yetkililer (Hristiyan) ile dostane ilişkiler geliştirmeyi sağlamışlardır. Kendi aralarında İspanyolcanın bir biçimi olan “*Aljamiado*”yu konuşmuşlardır.⁵²¹

İspanya’nın Morisko toplulukları arasında bariz farklar bulunmuştur. Kısa süre önce zapt edilen Granada Moriskoları bozulmamış kültürlerini ve dinlerini koruyan ve genellikle Arapça konuşan ve gelişme gösteren yüksek bir sınıfa sahip olmuştur. Onlar yekpare bir İslam medeniyetinin üyeleri olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Valencia Moriskoları ise ağırlıklı olarak kırsal işçi sınıfını temsil etmiştir (proletarya). Ancak eski Hristiyanlardan ayrı yaşadıkları ve sayıları fazla

⁵¹⁸Palencia, A.G. (1955), age, 508.

⁵¹⁹Cook, K., P. (2008), age, 164.

⁵²⁰Cook, K., P. (2008), age, 194.

⁵²¹Kamen, H. (1997), age, 218.

olduğu için gelenek ve görenekleri, dinler ve dillerini önemli ölçüde korumuşlardır. İspanya'nın diğer bölgelerinde ise Arapça Moriskolar arasında neredeyse hiç bilinmemiştir. Hepsi Kastilyanca'nın bir şeklini konuşmuştur. Hristiyanlar ile Müdeccenlerin en fazla birlikte yaşadıkları Aragon'da Arapça'nın düşüşe geçmesi 16. yüzyılda yeni başlangıçlara yol açarak yazılı İspanyolcayı içeren Morisko edebiyatını (*aljaimo*) doğurmuştur. Parça parça kalan Arapça ise kutsal metinleri yurt dışından ithal etmek için yeterli olmuştur. Genel anlamda Aragon Moriskoları Hristiyan komşuları gibi giyinerek sadece dinsel inanışta farklılık göstermiştir.⁵²²

Müdeccenler ve daha sonra Moriskolar arasında geniş bir şekilde okunan bir yayın (kitle iletişim aracı) "*Disputa con Cristianos*" (Hristiyanlar ile İhtilaf) adlı bir eserdir. Söz konusu eser, van Koningsveld ve Wigers'a (*Polemical Works* sayfa 184) göre Muhammed al-Qaysi'nin Arapça "*Kitab miftah al-din wa-l-mujadala bayna l-Nasara wa-l-Muslimin min qawl al-anbiya' wa-l-mursalin wa-l-ulama al-rashidin alladhina qara'ü-l-Anajil*" (Peygamberler, elçiler, incilleri okuyan iyi eğitilmiş bilginler tarafından derlenmiş) Hristiyan-Müslüman İhtilaflarını anti-Hristiyan bir açıdan Arapçanın *aljamiado* uyarlaması ile yazılmıştır. Eserin ilk olarak Muhammad al-Qaysi (*Kitab Miftah al-din*) tarafından kaleme alındığı ve daha sonra Ali Al-Gharib tarafından geliştirildiği bilinmektedir (muhtemelen 14. yüzyılın ilk bölümünde). Eserin Müdeccen ve Moriskolar arasında çok popüler olduğu ve 14 ile 16. yüzyıllar arasında dört farklı *Aljamiado* el yazmasında yer aldığı bilinmektedir. Al-Gharib Arap harfleri ile İspanyolca (*Aljamiado*-Latin harfleri ile yazılan Arapça) kaleme aldığı eserinde (14. yüzyılın ilk dönemlerinde) tarihi olaylar ele alınmıştır. Günümüze eserin sadece az bir kısmının ulaştığı bilinmekle beraber, "Hz. İsa'nın tanrılaştırılması reddedilmiş ve Hz. Muhammed'in şefaathçi olduğundan Kur'an'ı Kerim'den ayetler ile desteklenerek" anlatılmıştır. "*Disputa con los Cristianos*" ağırlıklı olarak anti-Hristiyan bir yayın olarak kaleme alınmış ve İber yarımadasında Hristiyan misyonerlik ve asimilasyon kampanyalarını eleştirmiştir.⁵²³ Söz konusu dönemde keskin bir din ayrışmasının kitaplara yani kitle iletişim araçlarına da yayıldığını gözlemlenmektedir. Özetle yazılar bazı polemikçi Hristiyan yazarlar tarafından kaleme alınan İslam/Hz. Muhammed ve Kur'an-ı Kerim karşıtı kitaplara asimilasyon karşıtı bir cevap niteliği taşımıştır.

⁵²²Kamen, H. (1997), age, 217-218.

4.2.2. Öncü Kitaplar (*Lead Books*)

Granada'daki "*Lead Books*" (İngilizce: Öncü kitaplar) durumu ile asimilasyona karşı bir miktar hüsnü kabul belirmiştir. 1588 ve özellikle 1595 yıllarında Sacromonte, Granda'da bir mağarada hayret verici bir keşif yapılmıştır. Söz konusu keşif, kitabelere kazınmış antik Arapça Hristiyan vahyine ilave bilgi eklemeyi iddia etmiştir. Öncü kitapların bazı Moriskolar tarafından yazılarak stratejik dini mekânlara gömüldüğü ve sonra ortaya çıkarıldığı rivayet edilmektedir. Bu kitapların yazılma ve yayılma amacı, Arapların bu ülkeye Hristiyanlardan önce geldikleri intibasını vermek, Hristiyanlığa İslami bir bakış açısı kazandırmak ve Moriskolara uygulanan baskıları bu şekilde hafifletmektir. Çok eski zamanlardan gelmiş gibi görünerek kitabeler Hristiyanlığın Müslümanlara karşı herhangi bir saldırısı olmadığını tasvir etmeye çalışmıştır. Konu ile ilgili büyük bir ihtilaf çıkmış, birçok Hristiyan yetkili kitabelerin gerçekliğine inanmıştır. Birkaç Katolik bilginin (İbranice uzmanı Benito Arias Montano gibi) ise şüpheleri bulunmuştur. Fakat 1682 yılında Papa XI. Innocent kitabelerin sahte olduğunu ilan etmiştir. Aldatma bilfiil 2 önemli Morisko şahıs tarafından yapılmıştır. Miguel de Luna ve Alonso del Castillo, İslami kültür ile Hristiyan inancını bağdaştırmaya çalışmıştır. Girişim, İber Katolikliği çerçevesinde bir Arap Hristiyanlığı oluşturma savını ortaya atmaya çalışmıştır.⁵²⁴ Valencia engizisyonu tarafından el konulan yaklaşık 40 Morisko yazım örneklerinden bazıları 9 aşk şiirini içeren küçük bir defter, *Aljamiado* (Arap harfleri ile yazılmış Kastilyanca) ile yazılmış 4 adet küçük toplu dualar kitabı'dır. Valencia'dan farklı olarak ise Aragón'da daha vaftiz olmadan Arapça günlük yaşamlarından çıkmıştır. Bu durum ise, Valencialı Moriskolar örneğinde olduğu gibi yarı asimile edilmiş dini azınlıkların günlük yaşamlarında baskın dili, alfabeyi ve sözleri (bu durumda Arapça) kullandıkları ortak bir kültürel vakıayı ortaya koymaktadır.⁵²⁵ Özetle öncü kitaplar Hristiyan dini ve hükümet yetkililerinin İslam ile ilgili var olan önyargılarını gidermeyi ve bu algıyı olumluya çevirmeyi hedeflemiştir. Bir diğer amacı ise Moriskolara uygulanan sert asimilasyon ve propagandanın etkisini bir nebze de olsa kırmaktır. Bu amaçta da öncü kitaplar aracılığı ile bir süre başarı sağlanmıştır (bazı Hristiyan din adamlarının bu

⁵²³Thomas, D., Chesworth J., Azumah J., Grodz S., Newman A., Pratt D., (2014), age, 45-47.

⁵²⁴Kamen, H. (1997), age, 225-226.

⁵²⁵Monter, W. (1990), age, 211-212.

kitapların orijinal olduklarına inanmaları ile). Moriskolar bu şekilde kendilerine karşı yürütülen asimilasyon amaçlı propagandaya karşı anti-propaganda yapmaya çalışmışlardır.

4.3. Asimilasyon ve Propaganda Karşıtı Fetvalar ve Takiye

1525 yılında zorla vaftiz edilip daha sonra İslam'a dönenlerin ölüm cezasına çarptırılacağına dair alınan karar neticesinde birçok Müdeccen açıktan Müslüman olduğunu ifade edememiştir (özellikle Aragón, Katalonya ve Valencia'da). Bu şekilde 1526 senesi itibariyle İspanya Krallığı'nda resmi ve cebri Hristiyanlaştırma dönemi tamamlanmıştır. Zorla Hristiyanlaştırılan Moriskoların İslam'a olan bağlılıkları devam etmiş ve gizlice ibadetlerini devam ettirmeye çalışmışlardır. Ancak, Moriskolar bu süreci yaşarken böyle bir Müslümanlığın caiz olup olmadığını da sorgulamışlardır. İşte bu aşamada İspanya'da dıştan Hristiyan görünüp içten Müslüman kalmanın mümkün olup olmadığı sorunu hakkında Kuzey Afrika'nın Müslüman din âlimlerinden iki cevap gelmiştir.

Meseleye iki farklı yaklaşımı içeren fetva aşağı yukarı aynı tarihlerde yazılmıştır. İlk fetva Cezayir'in batısında Venşeris'de doğup, Tilimsan'da eğitim alan Ahmed B. Yahya el-Venşerisi'ye aittir. El-Venşerisi'nin söz konusu fetvayı Granada'nın düşmesinden sonra verdiği düşünülmektedir. Venşerisi, "küfür diyarından İslam yurduna göç etmenin Müslümanların kıyamete kadar yerine getirmesi gereken bir vecibe olduğunu" dile getirmiştir. Yalnızca hastalık, yaşlılık ve imkânsızlık sebebiyle göç edemeyenler kapsam dışıdır. Ancak bu kişiler de ileride güçleri kâfi gelirse hicret edeceklerine dair niyeti korumalıdır. Fetvaya göre "Hristiyanların yönetimi altında yaşamayı kabul etmek, onların üstünlüğünü onaylamak demektir ki bu düşünce de "Yahudi ve Hristiyanları üzerinize buyrukçular yapmayın" anlamındaki ayet ile ters düşmektedir. Ünlü fakihlerden Ebu'l-Velid İbn Rüşd de konu hakkında bu şekilde mütalaa vererek küfür diyarında (darul-harb) yaşayan bir Müslümanın İslam yurduna göç etmesinin o kişi için vacip olduğunu ifade etmiştir.⁵²⁶ Görüleceği üzere Moriskoların çoğunluğunun söz konusu fetvayı benimsemedikleri anlaşılmaktadır.

⁵²⁶Özdemir, M. (2013), age, 291-292.

İkinci olarak Granada’da (1501-1502) gerçekleşen zorunlu din değiştirmelerden sonra hukuki tavsiye niteliğinde Oran Müftüsü’nün ülkede yaşayan Moriskolara yönelik bir fetvası da incelemeye değer bir belgedir. Ubeydullah Ahmed b. Cum’a el-Meğravi (Abü l-‘Abbas Ahmad b. Abi Jum’ah al-Magrawi al-Wahrani olarak da bilinmektedir) adlı müftü, aslen Oranlı olmasına rağmen fetvanın yazıldığı esnada Fas’ın Fes şehrinin bilim âlimlerindedir. İlk önce Granada’ya (1504) daha sonra Aragon’a gönderilen fetva Moriskolar arasında saygın bir şekilde karşılanmıştır. Oran müftüsünün (Maliki Fakih İbn Ebi Cum’a el-Mağrâvî’nin İspanyol Zulmü Altındaki Endülüs Müslümanlarına Moriskolara Gönderdiği İkrâh/Takiye Fetvası) Kur’an-ı Kerim’e dayandırdığı fetvada “Müslümanların hayatını hiçbir şekilde riske atmaması gerektiği belirtilmiştir”. Gönderilen fetvada “Moriskoların dış görünüşte Hristiyan adetlerini ve geleneklerini sürdürmelerini kalben ise Allah’a ibadet etmeye devam ettirmeleri” (Müslümanlığa devam etmeleri) istenmiştir.⁵²⁷ Söz konusu fetva Moriskolar arasında genel anlamda kabul görmüştür (takiye).

Fetva, baskı altında Müslümanlıklarını sorgulayan Moriskoları bir ölçüde rahatlatmış ve kendilerine bir meşruiyet alanı açmıştır. Oranlı fakih El-Meğravi’ye göre Endülüslü Müslümanlar:

1. “Kiliselerdeki Hristiyan heykelleri ve figürleri önünde saygıyla eğilebilir veya secde edebilirler,
2. Namazı açıktan belli hareketlerle kılmak yerine, ima yoluyla eda edebilirler,
3. Abdest almak yerine abdest almaya niyetlenmekle yetinebilirler,
4. İstismar etmemek kaydıyla içki içebilirler,
5. Kaçınmanın mümkün olmadığı durumlarda domuz eti ve yasak olan diğer etleri yiyebilirler,
6. Kâr kısmı fakirlere dağıtılmak şartıyla tefecilikle uğraşabilirler,
7. Zorlandıklarında inançlarını inkâr edebilirler, yalnız açıkça dile getirdikleri inkâr sözlerini kalplerinde reddetmeliler,
8. Şayet Hz. Muhammed’e lanet etmeye zorlanırlarsa İspanyolların telaffuz ettiği şekilde “Muhammed” yerine “Mamad” demeliler ve bununla şeytanı ya da İbranice Mahamad’ı kastetmelidirler.”⁵²⁸

Francisco Bermudez de Pedraza Moriskoları dıştan Hristiyan ve içten ve gerçekte Müslüman olduğunu belirtmiştir.⁵²⁹ Asimilasyon karşıtı bir davranış kalıbı

⁵²⁷Magnier, G. (2010), age, 40.

⁵²⁸Özdemir, M. (2013), age, 293.

olan takiye sayesinde Müslümanlar dıştan Hristiyan görünerek uzun yıllar kültürlerini koruyabilmişlerdir.

4.4. Asimilasyon ve Propaganda Karşıtı Hareket ve Düşünceler

Moriskolar engizitörleri şu şekilde tanımlanmıştır: huylarında kibir, hırs, homoseksüellik, şehvet, zorbalık, soygun ve adaletsizlik olan; hilekârlık ve gaflet içindeki şeytanın engizisyon mahkemesi olarak görülmüştür. İspanya'da yaşayan Hristiyan ve Müslüman medeniyeti arasındaki çatışma bu dönemde zirve yapmıştır⁵³⁰. Para peşinde koşan rahipler, Morisko nüfusu nezdinde güvenilirliklerini tamamen yitirmişlerdir.

Moriskolar kraliyet ve engizisyon ile ilgili duygu ve düşüncelerini kendilerine uygulanan baskılar neticesinde çok fazla dışa vuramamışlardır. Ancak yine de yakılmaya kadar varan cezalar ve dışlayıcı, kısıtlayıcı, etiketleyici politikalar nedeni ile tedirginlik dereceleri had safhaya ulaşmış ve asimilasyon ile ilgili bazı görüşlerini açığa vurmuşlardır. Holland arşivinde yer alan ilgili belgede Moriskoların Hristiyan makamları ile ilgili genel kanaatleri aşağıda özetlenmiştir: “Engizisyon’un onları yakabileceğini, eski Hristiyanların kiliseden aldıkları yardımlar ile yetişirken kendilerinin bir pay alamadıklarını⁵³¹, köylerindeki bölge papazlarının onları ayinlere davet etmekten başka bir şey yapmadıklarını bu nedenle Hristiyan doktrininin görmezden gelindiği⁵³² ifade edilmiştir.

Endülüs Müslümanlarının dönemin Osmanlı Padişahı II. Bayezid’e gönderdikleri kasidede kilisenin engizisyon mahkemeleri eli ile gerçekleştirdiği zulümler anlatılmıştır. Kasidenin (105 beyitlik – beyitin orijinali EK-2’de yer almaktadır) birkaç beyit aşağıdaki gibidir:

“Büyük bir felakete uğramış esirlerden

⁵²⁹Bermúdez de Pedraza, F. (1638). *Historia eclesiástica de la ciudad y religión católica de Granada, de su poderoso reyno y excelencia de su corona*. Granada: Andrés de Santiago, Folio: 238.

⁵³⁰Kamen, H. (1985), age, 108-109.

⁵³¹H.A.: Zayas’a göre Denia Markisinin sekreterliğince Valencia Krallığı’ndaki Moriskolar ile ilgili yazılmış günlük. (Zayas, Belge: 15, s. 284).

⁵³²H.A.: Zayas’a göre Valencia’daki Morisko topluluğu temsilcileri tarafından Meryem Ana’nın emrindeki General Maldonado’ya verilen dilekçenin özetiyle ilgilidir (Zayas, Belge: 17, s. 297).

Size selam,
 Ne büyük felakettir o.
 Şerefli bir hayattan sonra kır saçları yolunarak kopartılan yaşlılardan size selam.
 Daha önce kapalıyken kâfirler önünde açılan yüzlerden size selam.
 Papazın zorla yatağa götürdüğü şerefli genç kızlardan size selam
 Kendilerine zorla domuz ve haram kokuşmuş etler yedirilen yaşlılardan.”⁵³³

Ancak kültürel olarak asimile edilen Aragónlu Moriskolar, Valencialı ve Granadalı Morisko kardeşlerine kıyasla çok daha fazla oranda ehl-i kitap olmuşlardır. Engizitörler Valencialı Moriskoların nüfusunun Aragónlulardan iki kat fazla olmasına rağmen Aragónluların çok daha fazla İslami kitabına el konulmuştur. Hiçbir Valencialı Müslüman din adamı (*alfaques*) 11 kitaptan fazla bir kütüphaneye sahip değilken bu sayı Aragónlu bir Morisko'nun ortalama kitap sayısına neredeyse eşittir. Morisko kadınlar Valencia'da Arapça yazılarda hiç geçmez iken Aragón'da Aljamiado metinlerinin sahipleri ve akıcı okuyucuları olarak kayda geçmişlerdir. Aragón metinleri güney ve batı Aragón'daki önemli Morisko köylerinden karşıda yer alan Castilla sınırındaki az sayıdaki Morisko yerleşim birimlerine sadece birkaç saat içinde ulaşmakta ve yayılmaktaydı. Madrid'den Zaragoza'ya giden ana yolda yer alan Arcos de Jalon'da engizitörler bir Morisko'ya ait olan İslami bir el kitabı bulmuşlardır. Kitap “Allah” ve “Muhammed” kelimeleri hariç tamamıyla Kastilyan harfleri ile yazılmıştır. Morisko okur-yazarlığı batı Aragón'da daha çok gelişmiştir. Aragón Moriskoları bu bölgenin eski Hristiyanlarına oranla çok daha fazla kitaba sahip olmuşlardır. İlâveten Morisko yazılarının ziyadesiyle yasadışı olması tezatı daha da artırmaktadır. Aragón'un yeraltı Morisko “basını” romantizm (*chivalric romances*), kafiyeli hac (Mekke) hatıraları, tefsirleri içeren dini içerikli yayınlar veya ana İslami ibadetleri özetleyen kitaplardan oluşmaktadır. Aragón Moriskoları eğitilmiş uzman din adamlarının yokluğunda kutsal metinleri okuyor (her ne kadar orijinal dili olan Arapça'da okuyamasa da) kendi kabiliyet ve yetenekleri çerçevesinde yorumluyordu (evin reisi tarafından okunmaktaydı). Aragón Moriskolarının durumu erken dönem Protestan hareketi ile benzerlik göstermiştir (*Priesthood of all*

⁵³³Özdemir, M. (2013), age, 46.

believers- tüm inananların rahibi). Bununla birlikte birçok Aragón Moriskosu yazma muska taşımıştır (engizisyon tarafından yasak olmasına rağmen).⁵³⁴

Toplu sürgün döneminde dahi siyasi kehanetler Aragón Moriskoları arasında sözlü ve yazılı olarak yayılmıştır. Gea köyünden bir Morisko 1609 yılında bir metin taşımaktan yargılanmıştır. Söz konusu metinde İspanya'nın 1612 yılında Osmanlı İmparatorluğu tarafından fethedileceği yazılmıştır. Aynı köyden Aragón Krallığına farklı bir dedikodu yayılmış ve Krallıkta yaşayan birçok Aragón Morisko üyelerinden Müslüman din adamına mektuplar yazılarak Moriskoların tüm mallarını satmalarını ve silah almalarını çünkü Osmanlı yardımın yakında geleceği ifade edilmiştir. Başka bir Aragón Moriskosu ise "Türk'ün beyaz atında Aragón ve Valencia'dan geçmek zorunda olduğunu" kendisi ve köylülerin gizlediği silahları ile ona yardım etmeye hazır olduğunu belirtmiştir.⁵³⁵

Yetersiz Hristiyanlaştırma faaliyetlerinden ayrı olarak, İslam dinini kendini düşman bir çevrede sürdürmesi ve üzerindeki baskılara karşı koymasını kolay olmamıştır. Valencia örneğinde görülebileceği üzere, kendini adanmış fakihler (alfaquíes) sadece dini anlatmamışlar aynı zamanda kişisel anlaşmazlıklarda yargıç rolü de almışlardır. Bazı fakihler kraliyet topraklarında seyahat ederek, ilgili evlerde İslami ibadetler hakkında dersler vermişlerdir. 5 Eylül 1604 tarihli engizisyon mahkemesinde yargılanan Gonzalo Plaçuela evini dini ibadetleri anlatan iki fakihe açtığı için ceza almıştır. Fakihler birçok İslami kitaplar ile donatılmış olup, öğrettikleri ibadetlerin bizzat öğrencileri tarafından tatbik edilmesini şart koşmuşlardır. Din değiştirme işlemini güçleştiren bir başka etmen ise Moriskoların kendi içlerinde (ilk kuzen) evlenmeleri nedeniyle yakın bir doku içinde bulunmalarıdır. Bunun neticesinde Morisko toplumunda yaşayan herkes bir kişinin Hristiyan yetkililer ile işbirliği yaptığını anlayabilmiştir.⁵³⁶ Baskılar ve asimilasyon politikaları nedeniyle iyice içine kapanan Moriskolar, mecburen toplumunu çoğunluğu ile çok fazla kaynaşmayı tercih etmemişlerdir. Konu ile ilgili Holland Arşivi'nde yer alan bir belgede, fakihler ile ilgili olarak "Moriskoların onları yöneten fakih veya öğretmenlere inandıkları ve güvendikleri, bu şahısların onlara

⁵³⁴Monter, W. (1990), age, 212-213.

⁵³⁵Monter, W. (1990), age, 214.

⁵³⁶Haliczer, S. (1990), age, 255.

Kur'an'ı okudukları, kilisede duyduklarından onları vazgeçirdikleri, mezheplerini (arşivde Muhammed'in mezhebi şeklinde geçer) sürdürmeleri için onlara ısrar ettikleri, hakikatin bir damlasının bile ruhlarında doğmasına ve büyümesine izin vermedikleri" yazılmıştır⁵³⁷.

İspanya'da kalan Moriskoların kullandıkları bir diğer kitle iletişim aracı şarkılardır. Kendi tarzlarında müziklerini yapan Moriskolar, 16. yüzyılda Arapça konuşma ve şarkı söylemenin yasaklanmasına kadar bu durumu devam ettirmişlerdir. Klasik Endülüs şarkılarını Faslı şair ve müzisyen al-Hussein al-Haik 1789 yılında kaleme aldığı "Songbook" adlı kitap ile derlemiş ve nesilden nesile geçmesine sebep olmuştur.⁵³⁸ Bir kitle iletişim aracı olarak kullanılan müzik, Morisko kültürünün devam etmesini sağlamıştır. Moriskoların kendi kimliklerini korudukları ve Hristiyan dinine kalben girmedikleri engizisyon mahkemeleri tarafından tespit edildikten sonra Moriskolara yönelik farklı kitle iletişim araçları kullanılmaya başlanmıştır. Örneğin, 1513 yılında Başpiskopos Talavera kilise ayininde Moriskolara Arapça ilahiler söyletmeye başlamıştır.⁵³⁹

4.5. Moriskoların Faaliyet Alanları

İspanya'da yaşayan Moriskoların bölgesel dağılımı değerlendirildiğinde, 1560'lı yıllara kadar en yoğun Morisko nüfusunun Granada Krallığında bulunduğu görülmüştür. Bu yoğunluk Granada'nın toplam nüfusunun %54'ünün Moriskolardan mütevellit olduğunu ortaya koymuştur. Özellikle Alpujarras dağlarında nüfus tamamen Moriskolardan oluşmuştur. 1500'lerin sonunda Morisko nüfusu Valencia'nın üçte birine, Aragón'un ise beşte birine tekabül etmiştir. Katalunya'da Moriskolar çok küçük bir grubu teşkil ederken Castilla'da ise 1502 yılında toplam 20,000 Morisko mevcuttur. Bazı diğer küçük Morisko grupları ise ülkeye dağılmış Hristiyan komşuları ile barış içinde yaşamıştır.⁵⁴⁰ 1570 yılından sonra Valencia Krallığı İspanya'daki en büyük Morisko nüfusunu barındırmıştır

⁵³⁷H.A.: Zayas'a göre Gaspar Escolono olarak anılan Rahip Franciscano Antonio Sobrino'nun sekreteri tarafından kaleme alınan bildiri (1600). (Zayas, Belge: 42, s. 478).

⁵³⁸Jah, C. A. (2013). "A Musical Interlude". *CM Critical Muslim 6 Reclaiming Al-Andalus*, Londra: Muslim Institute ve Hurst Publishers, Sayı: (6), 110.

⁵³⁹Kamen, H. (1985), age, 103-107.

⁵⁴⁰Kamen, H. (1997), age, 217.

(1568 yılında meydana gelen Granada'daki Alpujarras isyanından sonra Moriskolar İspanya'nın diğer bölgelerine dağıtılmıştır). Aragón Krallığı ise açık ara fark ile ikinci sırada yer almıştır. 16. yüzyılda Morisko nüfusu her iki bölgede de önemli bir artış göstermiştir. 1609 yılında Aragón'daki Morisko hane sayısı 14,000'e, Valencia'da ise bu sayının iki katına ulaşmıştır (28,000). Valencialı Moriskolar 1525 yılındaki zorunlu din değiştirme ve 1609 yılındaki toplu sürgün olayları nedeniyle Castilla hükümetinin politikalarına karşı umutsuz ayaklanmalar gerçekleştirmişlerdir. Aragón Moriskoları ise tehditlerden şikâyet etseler dahi inançlarını savunmak için herhangi bir ayaklanma içinde bulunmamışlardır. İspanyol Devlet Şurası, Aragón Moriskolarını Valencia Moriskoları'ndan "daha az şeytani" olarak görmüştür. Ancak, Engizisyon mahkemeleri Aragón Moriskolarını Valencia Moriskolarından daha ağır şekilde cezalandırmıştır. Her iki bölgede de yaklaşık 2000 Morisko'nun mahkemelerde yargılandığı bilinmekle birlikte, Aragón'daki engizisyon mahkemeleri cezalarının Valencia'ya göre çok daha ağır olduğu görülmüştür.⁵⁴¹ Alpujarras isyanı sonrasında Granada Moriskolarının İspanya'nın iç bölgelerine sürülmeleri sonucunda Granada Moriskoları bu şehirde nüfusun sadece onda birini oluşturur duruma gelmiştir. Yeni gerginlik merkezi yoğun Morisko nüfusunu barındıran Valencia olmuştur.⁵⁴²

Moriskoların çalışma alanları değerlendirildiğinde farklı iş kollarında yer aldıkları gözlemlenmiştir. Valencia engizisyon mahkemesinde 1570'li yıllarda yargılanan Moriskoların %8,8'inin tüccar olduğu, bunların yarısını küçük esnaf ve seyyar satıcıların teşkil ettiği rapor edilmiştir. Geleneksel olarak ahşap ve demir işçiliği ile de uğraşan Moriskolar, bir başına kalmış köylerde kendilerine yetecek şekilde yaşayıp zanaat ile uğraşmışlardır. Bu durum engizisyon mahkemelerinde yargılanan Moriskoların faaliyet alanlarını teyit etmiştir. Yargılanan Moriskoların %19,2'si usta, (ayakkabıcılık dâhil), sepet ustası, kasap, maden işçisi ve taş duvarı ustalarından oluşmuştur. Ancak Valencia'da yargılanan Moriskoların çoğunluğunun (%64,9) hayatlarını tarımdan kazandığı tespit edilmiştir. Küçük arazilerde çalışan Moriskolar genelde fakir olmakla beraber bir bölümünün ise oldukça varlıklı olduğu saptanmıştır. Nüfusun küçük elit bir bölümü ise sarraflık ve

⁵⁴¹Monter, W. (1990), age, 189.

⁵⁴²Kamen, H. (1997), age, 226.

çiftçilik ile uğraşmıştır. Yargılanan Gaspar Mois adlı bir Morisko'nun zeytinyağı değirmenlerine, zeytinliklere, dut ağaçları ve buğday tarlasına sahip olduğu tespit edilmiştir. Bununla beraber Hristiyan nüfus tarafından Moriskolara olan güvensizlik nedeniyle tıp alanında Moriskolar ayrımcılığa (kıskançlık ve itibar etmeme nedeniyle) uğramışlardır.⁵⁴³ Halkların ruhunda bilinçli veya bilinçsiz çeşitli duygular mevcuttur. Propaganda da söz konusu duyguları tespit edip kullanır.⁵⁴⁴ Söz konusu durum da engizisyon tarafından Moriskolara uygulanan nefret ve baskı politikalarının artık İspanyol kamuoyunun geneline sirayet ettiğinin bir göstergesidir.

Aragón ve Valencia'da engizisyon mahkemeleri tarafından tutuklanan Morisko nüfusunun ne iş yaptıklarına bakıldığında Valencia'dakilerin üçte ikisinin (%68) çiftçi olduğu (964 tutuklu), 903 Aragónlu tutuklunun ise sadece %28'nin çiftçi olduğu tespit edilmiştir. Aragón tutuklularının yaklaşık %40'ı kendilerini esnaf ve zanaatkâr, 60 erkek kendini dükkân sahibi, 50 erkek ise arabacı olarak tanımlamıştır. Sadece 17 Aragónlu tutuklu çoban olup, 8 tanesi köledir. İki düzinesi noter olduğunu ifade ederken ilaveten birçok farklı sektör belirtilmiştir.⁵⁴⁵ Aragón'da İslami metinlere sahip olanların dörtte üçünden fazlası zanaatçı veya tacirdir. Bir miktar da liberal meslekler belirlenmiştir. Bunlar; 33 şifacı (halk hekimi), 31 noter, 7 hekim ve birkaç Müslüman din adamı (fakih) ve uzman öğretmen mesleklerinden oluşmaktadır.⁵⁴⁶ Bu durumun, daha nitelikli iş kollarıyla iştigal eden Moriskoların okuma-yazma oranlarının daha yüksek olduğuna işaret ettiği düşünülmektedir.

Her ne kadar eski Hristiyanlara erişimden mahrum bırakılsalar da Moriskolar türdeş bir şekilde fakir olmamışlardır. Ayrı bir topluluk olarak Hristiyanlar ile benzer bir ekonomik hayatlarından söz edilmiştir. Çoğunluğu toprağı işlemiş, Aragón'dakiler koyun sürülerini gütmüş ve satış için sığır beslemişlerdir. Zaragoza'dakiler ise marangoz, maden işçisi ve kumaş işçisi olarak çalışmışlardır. İnşaat, kılıç imalatı ve silah satışı alanında faal olmuşlardır. Bazıları tüccar olup

⁵⁴³Haliczer, S. (1990), age, 270-271.

⁵⁴⁴Domenach, J. M. (1969), age, 84.

⁵⁴⁵Monter, W. (1990), age, 192.

⁵⁴⁶Monter, W. (1990), age, 212.

kazançlarını araziye yatırmışlardır. Tamamı Morisko nüfusundan oluşan köylerde (Aragón'daki Almonacid de la Sierra gibi) ise yerli ahali mantıken kendi serbest iş kollarını üretmişlerdir. Bu iş kolları; cerrah, arzuhalci (noter), avukat ve soylular gibi alanlardan oluşmaktadır.⁵⁴⁷

4.6. Moriskolar ile ilgili Korkular, Tedirginlikler ve Önyargılar

Hristiyanlar çeşitli nedenlerden dolayı Moriskolardan tedirgin olmuşlardır. Moriskolar özellikle farklı dini ve kültürel özellikleri nedeniyle Hristiyanlığa karşı bir korku, tehdit ve tedirginlik unsuru olarak görülmüşlerdir. Bununla birlikte, güvenlik korkusu nedeniyle Hristiyanların Moriskolar ile ilgili çeşitli önyargıları olmuştur. Araştırmanın temel inceleme kaynağı olan Holland arşivinde Hristiyanların (Kilise ve Kraliyet) Moriskolar ile ilgili duyduğu ve hissettiği bazı korkular, tedirginlikler, önyargılar ve şikâyetler ile ilgili tesbitleri şu şekildedir: “Muhammed’in mezhebini izledikleri”⁵⁴⁸, “kadınlarının inatçı, insanların küfürbaz, günahkâr, sahte dönme, kâfir ve sadakatsiz oldukları, Kuzey Afrika Berberilerinden daha inatçı oldukları, kutsal Hristiyan inancına karşı işledikleri küfür ve günahlarda ileri gittikleri”⁵⁴⁹: “cemaatlerinden ayrılmayan terbiye yoksunu insanlar oldukları, büyük çoğunluğunun eski Hristiyanlar ile kaynaşmayarak ücra köylerde yaşadıkları, evlerinde yemek için besledikleri etleri kendi usulleriyle (helal) kestikleri, hepsinin Arapça isimleri olduğu, kendi dillerini konuştukları ve İspanyolcayı çok az bildikleri, kadın ve çocukların hiç bilmedikleri, oruç tutukları ve buna rağmen suçlamaları inkâr ettikleri, Bayramlarında çalışmadıkları, eski Hristiyanların Bayramlarını kutlamadıkları, hacın ve heykelin önünde eğilmedikleri, ayinlere sadece birileri zorlayınca veya ceza ödemeye paraları olmayınca katıldıkları papazlara günah çıkarmaya gitmedikleri, çocuklarını vaftiz edildikten sonra evlerinde yıkadıkları”, “ayinlere bahane bularak katılmadıkları, günah çıkarmadıkları, evlerinde aziz heykelleri bulundurmadıkları, eski Hristiyanlar tarafından kesilen etleri yemedikleri,

⁵⁴⁷Kamen, H. (1997), age, 218.

⁵⁴⁸H.A.: Zayas'a göre Vaizler rabitasından Fray Jaime Bleda tarafından hazırlanan, “Valencia Krallığı'nda Yaşayan Yeni Din Değiştirenler Karşı İnanç Davasını Koruma” adlı kitabın bazı noktalarının özeti. (Zayas, Belge: 40, s. 418)

⁵⁴⁹H.A.: Don Gerónimo Corella tarafından verilen uyarılar/tavsiye raporları, II. Philip tarafından İspanya'daki en önemli Morisko topluluklarından biri, yani Valencia Krallığı'ndaki, hakkındaki soruşturmayı incelemek/araştırmak için atanan dini meclisin görüşleriyle uyumaktadır. Otoriteye yakın birinin görüşlerini

Katolik inancına dair ibadetleri zorla gerçekleştirdikleri, ibadetlerini yakılmaya tercih ettikleri ve açıktan ve gizliden Tanrı'dan ve Kraldan nefret ettikleri"⁵⁵⁰ yazılmıştır.

Müslümanların Şam'dan (*Damascus*) başlayıp İspanya'ya kadar uzanan fetih hareketi esnasında Bizans İmparatorluğu topraklarında (bu toprakların yarısından fazlası Müslümanlar tarafından fethedilmiştir) yaşayan yerli halkın kitleler halinde Hristiyanlığı bırakarak İslam'a girmesi kilise çevrelerini kaygılandırmıştır. Söz konusu kaygılar çerçevesinde kilise çevreleri İslam aleyhine propaganda yapmaya başlamışlardır. Bunlardan ilki kamuoyunda İslam'ı küçük düşürmeye ve İslam karşıtı bir düşmanlık meydana getirmeyi amaçlayan propagandadır. Söz konusu propagandanın etkisi ile Ortaçağ Avrupa'sında Müslümanlar "en azılı kâfirler" ve "putperestler" gibi kelimeler ilişkilendirilmiştir. Bununla beraber Hz. Muhammed'in "İslam'ı Mısır'da sapık bir rahipten öğrendiği", "sihir ile meşgul olduğu" ve "sapık mezhebini" yaymak için İspanya'ya kadar seyahat ettiğini ancak orada mutlu olamayarak Arabistan'a döndüğü yazılmıştır. Bahse konu zaman diliminde İslam ağırlıklı olarak "kılıç" ile bağdaştırılmak istenmiştir. Kilise, İslam'ı kötüleyip küçük düşürme çabaları ile Müslümanlık karşısında aldığı yenilgiyi hafifletmeyi arzu etmiştir.⁵⁵¹ Kilise ile bir ilişkisi olmayan ilim adamlarının çoğunluğu da İslam ve fetihler hakkında kilise ile benzer görüşleri savunmuştur. Bu durumun nedeni ise araştırmalarda ağırlıklı olarak kilise kaynaklarının kullanılmış olmasıdır. Bu şekilde İslam ile ilgili bilgiler önyargılı kilise bakış açısından sınırlanamamıştır.⁵⁵²

Louis Cardaillac, Moriskolar ile eski Hristiyanlar arasındaki dinsel boyuttaki karşılaşmayı "teslis inancı", "Hz. İsa'nın doğası", "Meryemana", "kilise" ve "papalık" ile ilgili süregelen bir tartışma çerçevesinde tanımlamıştır. Meryemana ve Hz. İsa'nın hem Hristiyanların hem de Müslümanların kutsal kitaplarında yer almasına ve saygı görmesine rağmen, her iki topluluk bu ifadelere kendilerine göre anlamlar

yanıttmaktadır ki bu kişi II. Philip ile aynı zamanda Lizbon'da bulunmuştur. O halde bu kişinin sekreter Mateo Vázquez olma ihtimali vardır (4 Aralık 1581). (Zayas, Belge: 13, s. 271-272).

⁵⁵⁰H.A.: Zayas'a göre Denia Markisinin sekreterliği tarafından yazılmış belgenin kopyasıdır. İmzasız ancak başka biri tarafından daha sonra tarihlendirilmiştir. (Ağustos, 1582). (Zayas, Belge: 18, s. 283, 284, 299-300).

⁵⁵¹Özdemir, M. (2013), age, 47.

⁵⁵²Özdemir, M. (2013), age, 48.

yüklemişlerdir.⁵⁵³ Eski Hristiyanlar ile olan günlük iletişimde dönemsel olarak kıyafet, konuşma, gelenek ve görenek ve hepsinden önemlisi yemek konusunda çatışma ve rahatsızlık bulunuyordu. Moriskolar hayvanlarını İslami usuller ile (dini tören) ile kesmekte ve domuz eti yememekte ve şarap içmemektedirler. Bununla beraber Moriskolar yemeklerini sadece zeytinyağı ile pişirirken Hristiyanlar tereyağı veya domuz yağı kullanmaktaydılar. Bununla beraber iki toplumun ayrı yerlerde yaşamaları belli bir karşıtlık oluşturuyordu. Örneğin Aragon'da yaylada (dağlık arazi) yaşayan Hristiyanlar (*the montanese*) ile ovada yaşayan Moriskolar arasında bir sürtüşme vardı. Castilla'da bile yaşları daha ileri olan Moriskolar daha fazla asimile olmuşken Extremadura'da bulunan Hornachos'da gelişen ve tamamen Moriskolardan oluşan 5000 kişilik bir yerleşim birimi bulunması gibi durumlar vardı. Söz konusu köyün tamamı 1610 yılında toplu sürgün çerçevesinde topluca Fas'a sürülmüştür.⁵⁵⁴

⁵⁵³Cook, K., P. (2008), age, 118.

⁵⁵⁴Kamen, H. (1997), age, 221.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

İber Yarımadasında 1492-1609 yılları arasında 117 yıl boyunca Kraliyet, dini makamlar (engizisyon ile kilise) ve kısmen de olsa toprak sahipleri tarafından uygulanan asimilasyon amaçlı propaganda sonuç vermeyerek nihayet 1609'da toplu sürgün ile son bulmuştur (1614 yılında tamamlanmıştır). Aslında toplu sürgün kararının kendisi bir asrı aşkın süredir uygulanan asimilasyon/baskı/sindirme ve dönüştürme politikalarının etkili olmadığını veya sınırlı oranda etkili olduğunu ispatlamaktadır.

Araştırmada elde edilen bulgulara göre asimilasyon ve propaganda dini, kültürel ve ekonomik açıdan sınırlı oranda etkili olmuş, bazı bölgelerde Moriskolar tamamıyla asimile olmuşlardır. Ancak incelenen kanın temizliği (*İspanyolca limpieza de sangre*) uygulaması nedeniyle ne derece asimile olurlarsa olsunlar geçmişlerinde Hristiyan kanı taşımadıkları gerekçesiyle asimilasyon süreçleri hiçbir zaman yeterli görülmemiştir. İkinci neden Moriskoların her zaman Osmanlı veya diğer devletler ile İspanya'ya karşı işbirliği yapabileceği ve ülkeyi içerden fethedebileceği, üçüncü ve en önemli neden ise maddi kaygılardır. Ağır asimilasyon ve propaganda politikalarına dayanamayan Morisko toplumu 1568 yılında Granada'nın Alpujarras bölgesinde ayaklanmıştır. Söz konusu isyan İspanyol ordusu tarafından kanlı bir şekilde bastırılmış ve Moriskolar bu ayaklanmadan sonra İspanyol hükümeti ve kamuoyu nezdinde en önemli tehdit ve tedirginlik unsuru haline gelmiştir. Bu kapsamda incelenen ve çalışmanın temel problemi ve ilk araştırma sorusu olan Moriskoların asimilasyonunda kullanılan iletişim araçları: kraliyet fermanları ve mektupları, engizisyon yetkililerinin yazışmaları (rahipler, papazlar ve kilise), asilzadelerin (toprak sahipleri) yazışmaları, Holland arşivinde yer alan engizisyon mektupları, asimilasyonu savunan bazı Hristiyan yazarların kaleme aldığı Kur'an karşıtı kitaplar, toplu sürgünü destekleyen yazarların kitapları, ikna yolu ile Hristiyanlaştırma için yazılan ilmihal/doktrin kitapları ve halk arasında yaygınlaştırılan Morisko karşıtı hikâyeler incelenmiştir. İlgili kaynakların Moriskoların asimilasyonunda ve kendilerine uygulanan propagandanın iletişim aracı olarak nasıl kullanıldığı araştırılmıştır.

Sonuç olarak söz konusu kaynaklar Moriskoların asimilasyonu çerçevesinde Morisko karşıtı anti-propaganda iletişim araçları olarak kullanılmıştır.

Yarımadada bu dönemde Moriskoların iktidara tehdit oluşturmaları nedeniyle Müslümanlığa ait ne tür bir iz var ise tümü silinmek istenmiştir. Bunlar Müslümanların kitaplarının yakılarak imha edilmesi ve yasaklanması, dillerine müdahale edilerek Arapça konuşma ve yazmanın engellenmesi (Arapça'nın yasaklanması) ve İspanyolca konuşulmasının zorunlu hale getirilmesi, kilise ve kraliyet tarafından dini eğitim faaliyetleri yürütülerek (çocuklar dâhil) Hristiyanlaştırma politikaları izlenmesi, çocukların sünnet edilmelerinin yasaklanması, Müslümanların değil Hristiyan bayramlarının kutlanması, Müslüman isimlerinin yasaklanması, Hristiyanlara zarar vereceklerini düşüncesi ile Moriskoların bazı meslekleri icra etmekten men edilmeleri (doktorluk, avukatlık, fırıncılık, habercilik gibi), hamamların ve banyo yapmanın yasaklanması, namaz kılmanın ve oruç tutmanın yasaklanması, domuz yemek ve şarap içmenin dönüşümde bir olumlu gösterge olarak kabul edilmesi, helal et uygulamalarına müdahale edilmesi ve engellenmesi, Müslüman kıyafetlerinin ve simgelerinin yasaklanarak Hristiyan kıyafetleri ve simgelerinin teşvik edilmesi, Morisko halk dansları ve şarkılarının yasaklanması ve yemek yeme biçimlerinden selamlaşmaya kadar herşeyin değiştirilmeye/dönüştürülmeye başlanması, Moriskoların Pazar günleri ve Hristiyan bayramlarında çalışmalarının engellenmesi, defin işlemlerinin İslami kurallara göre yapılmasının engellenmesi, Hristiyan ayinlerine katılmalarının zorunlu hale getirilmesi, silah taşımalarının yasaklanması, İspanya dışına (özellikle K. Afrika ve Amerika'ya) göç etmelerinin engellenmesi, çocuklar dâhil olmak üzere zorunlu vaftiz uygulamaları yapılması, uygulanan gayri insani engizisyon mahkemeleri kararları ve cezaları, yazılan birçok İslam/Kur'an-ı Kerim ve Hz. Muhammed karşıtı kitap ve bunların basılarak yaygınlaştırılmaları, uygulanan asimilasyon, baskı, dönüştürme ve propaganda yöntem ve politikalarına örnek teşkil edebilir. Tüm bu uygulamalar yapılırken kitle iletişim aracı olan kitap ve dilin yasaklanması Moriskoların nesiller arası iletişimini kesmiştir. Bununla birlikte asimilasyonu savunan bazı polemiği (söz kavgası) Hristiyan yazarlar İslam/Kur'an-ı Kerim/Hz. Muhammed karşıtı kitapları ile Hristiyan kamuoyu (kraliyet, Hristiyan din adamları, toprak sahipleri ve sıradan

Hristiyan halk) nezdinde İslam karşıtı bir propaganda (etiketleme/ötekileştirme/anti-propaganda) yapmışlardır.

Bir kitle iletişim aracı olan kitap aracılığı ile yapılan söz konusu propagandaya Moriskolar “*Aljamiado*” adlı kendilerine ait edebiyat türü ile cevap vermişlerdir. Söz konusu asimilasyon karşıtı yazılar İslam/Kur’an-ı Kerim/Hz. Muhammed’i savunan “polemikçi” kitaplardan oluşmaktadır. Bununla birlikte çalışmada detaylı incelenen ve toplu sürgünü destekleyen (apologists) bazı Hristiyan yazarlar tarafından kaleme alınan kitaplar en baştan beri kraliyet, dini makamlar, toprak sahipleri ve genel halkı etkilemek için bir propaganda aracı olarak kullanılmıştır. Moriskoların ödemekle yükümlü olduğu ağır vergiler bu toplum için hayat şartlarını çekilmez hale getirmiştir. Araştırmada incelenen Holland arşivinde incelenen birçok engizisyon yazışmasında Moriskolar ile ilgili küçültücü ve alçaltıcı ifadeler kullanılmış, yeterince asimile olmadıkları ileri sürülmüş, cezaların ve yaptırımların artırılması gerektiği vurgulanmış, Moriskoların İspanya toplumu için bir tehdit ve tedirginlik kaynağı olduklarının altı çizilmiş ve nihai olarak ortadan kaldırılmaları gerektiği vurgulanmıştır.

Gerek Holland arşivindeki yazışmalarda gerek ise bazı Hristiyan yazarların kitaplarında yer alan ve çalışmanın ikinci araştırma sorusu olan: Moriskoların 1492 yılında Granada’nın düşmesinden sonrasında yukarıda belirtilen kaynaklarda neden ve nasıl etiketlendikleri ve ötekileştirilip ötekileştirilmedikleri araştırılmıştır. Moriskoların 1492 yılında Granada’nın düşmesinden sonra iktidara (kraliyet ve engizisyon) karşı bir tehdit olarak görülmeleri nedeniyle, asimile olmayan, dinsiz (din düşmanı, kâfir), inatçı, hırsız, açgözlü, güvenilmez, ordu ve din hizmetine girmeyen, parayı elinde tutan barbar, kaba, cahil, ‘Hz. Muhammed’in mezhebini⁵⁵⁵ takip eden ve tedavi edilmesi gereken hastalıklı kişiler olarak etiketlenip ötekileştirildikleri tespit edilmiştir.

Araştırmada ortaya çıkan bir başka dikkat çekici durum ise toplu sürgünün asıl nedeninin dinsel gibi gözükse dahi aslında ekonomik olmasıdır. Moriskoların arazilerinin toprak sahiplerine dağıtılması sözü neticesinde onların da desteği

alınarak (özellikle Lerma Dükü) 1609 yılındaki toplu Morisko sürgün kararı alınmıştır.

Çalışmanın üçüncü araştırma sorusu olan “İktidar tarafından uygulanan asimilasyon/propaganda kampanyası çerçevesinde, Moriskoların özgürlüğünü kısıtlayan kararların nedenleri araştırılmıştır. Asimilasyon/propaganda kampanyası kapsamında iktidar tarafından alınmış kararların dini, ekonomik ve siyasi nedenlere dayandığı görülmüştür.

İspanya Moriskoların acilen elden cüzi fiyatlara elden çıkarılan arazileri ve malları nedeniyle kısa vadede ekonomik anlamda kazanmış olsa dahi, toprağın büyük çoğunluğunu işleyen Moriskoları sürgün ederek topraklarını verimsiz hale getirmiş ve uzun vadede kaybetmiştir. Moriskoların yerine toprağı işlemeleri düşünülen eski Hristiyanların hem tarım işlerine yatkın olamamaları hem de Moriskolar kadar çalışmamaları nedeniyle İspanya’da ekonomik çöküntü başgöstermiştir.

İspanya’nın tek tipçi Hristiyanlaştırılması politikası sanıldığı kadar kolay ve kısa olmamıştır. 16. yüzyıl boyunca bir dizi mevzuat, kilise ve Krallık kararnameleri yayımlanmıştır. Bütün bu tedbirlerin amacı homojen bir Hristiyan toplumu ve İspanya oluşturmaktır ancak, aldığı süre, gerek Hristiyan gerekse Müslüman ve Morisko tebaada büyük bir heves ve istek olmadığına işaret etmektedir.

Resmi kaynaklara göre 300 bin ila 1 milyon arasında Morisko 1609-1614 yılları arasında İspanya’dan Kuzey Afrika’ya gemiler ile nakil edilmiş ve birçoğu yolda denize atılarak ölüme terk edilmiştir. Afrika’ya ulaşan birçoğu ise İspanya’da zorla vaftiz edildikleri için yerli halk tarafından katledilmiştir. İspanya’da kalan ve toplu sürgünden kaçmayı başaran Moriskolar ise ya tamamen asimile olmuşlar ya da köle olarak satılmışlardır. Günümüzde İspanya’da Morisko kökeninden haberdar olan bir nüfus yok denecek azdır. Bununla beraber Fas, Tunus ve Cezayir gibi Kuzey Afrika ülkelerinde Morisko torunlarının varlığından söz edilebilir.

⁵⁵⁵H.A.: Holland arşivi ve araştırmada incelenen Katolik yazarların kitaplarında İslam’dan “Hz.

Konu ile ilgili ileride yapılabilecek çalışmalar arasında, Moriskoların kendi aralarında kültürlerini koruma amacıyla yaptığı yazışmaları içeren *Aljamiado* eserlerinin Türkçe'ye tercüme edilerek incelenmesi, İspanya'da veya diğer ülkelerde bulunan Müslüman veya Morisko eserlerinin araştırılması, engizisyon kayıtları sorgulanarak toplam vaftiz edilen Morisko sayısı ve isimleri elde edilebilir, 1568 Morisko isyanından sonra bu toplumun İspanya içerisindeki göç yolları araştırılabilir. Bununla birlikte İspanya'dan sürülen ve Osmanlı Devleti tarafından himaye edilen Sefarad Yahudileri halen İspanyolca'ya benzer Ladino dilini konuşup kendi kültürlerini muhafaza ederken, Türkiye'ye gelen Moriskolar neden kültürlerini koruyamamışlardır? Bu konuların ileride araştırılabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Adorno, T. W. (2007), *Kültür Endüstrisi Kültür Yönetimi* (Çev. Ülner, N., Tüzel, M., Gen, E.). İstanbul: İletişim Yayınları. (Eserin orijinali 1950'de yayımlandı), 121.
- Althusser, L. (1989), *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları* (Çev. Yusuf Alp, Mahmut Özışık). İstanbul: İletişim Yayınları. (Eserin orijinali 1950'de yayımlandı), 39, 43 ve 44.
- Assmann, J. (2001). *Kültürel Bellek Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik* (Çev. Ayşe Tekin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları (Eserin orijinali 1997'de yayımlandı), 63, 139, 144-145.
- Álvarez de Morales, C. (2007). "Romanced Documents, Bilingual Documents and Books of Habices". Sijpesteijn, P.M., Sundelin, L., Tovar Torallas, S., Zomeno, A. (Eds.), *From Al-Andalus to Kurasan. Documents from the Medieval Muslim World*. Leiden: Brill, 5.
- Atabek, N. ve Dağtaş, E. (1998). *Kamuoyu ve İletişim* (1. Baskı). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 147,148, 284-286, 298-299.
- Atçeken, İ. H. (2002). *Endülüs'ün Fethi ve Mûsa b. Nusayr*, (1. Baskı), Ankara: Araştırma Yayınları, 41.
- Atîk, A. (1976). *el-Edebu'l-Arabî fi'l-Endelus*, Beyrut: Dâru'n-Nahđati'l - Arabiyye,133-135.
- Aydın, M. (1996). "Endülüs Edebiyatında Orijinallik Meselesi". *Endülüs'ten İspanya'ya*. Birinci Baskı. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 10,19.
- Aziz, A. (2012). *İletişime Giriş* (4. Baskı). İstanbul: Hiperlink Yayınları, 77-79, 113, 119-120.
- Aznar Cardona, P. (1612). *Expulsion justificada de los moriscos españoles y suma de las excelencias christianas de nuestro rey D. Felipe el catholico tercero de este nombre*. Huesca: Pedro Cabarte, II. Fasıl, bölüm 15, folio 52 ve bölüm 8, folio 27-30.
- Barrios Aguilera, M. (2002). *Granada Morisca, la convivencia negada*. Granada: Editorial Comares, 28-29, 247-263.
- Baş, T. ve Akturan, U. (2008). *Nitel Araştırma Yöntemleri Nvivo 7.0 ile Nitel Veri Analizi* (1. Baskı). Ankara: Seçkin Yayınları, 117-119.
- Bauman, Z. (2016). *Modernite ve Holokaust* (Çev. Süha Serbiboğlu). İstanbul: Alfa Basım Yayım (Eserin orijinali 1989'da yayımlandı), 145, 225.

- Bauman, Z. (2003). *Modernlik ve Müphemlik* (Çev. İsmail Türkmen). İstanbul: Ayrıntı Yayınları (Eserin orijinali 1991'de yayımlandı), 185-186, 202-203, 225.
- Bektaş, A. (1996). *Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi* (1. Baskı). İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 126, 159 ve 164.
- Bermúdez de Pedraza, F. (1638). *Historia eclesiástica de la ciudad y religión católica de Granada, de su poderoso reyno y excelencia de su corona*. Granada: Andrés de Santiago, Folio: 238.
- Biber, A. ve Turancı, E. (2014). "Toplumsal Şeytan Üçgeni: İktidar, Hegemonya ve Propaganda". *Akdeniz İletişim Dergisi*, 21(2), 28-41.
- Bilgin, F. (2014). "Katolik İspanyol İktidarında Endülüs Müslümanları'nın Kimlik Mücadelesi: Moriskolar Örneği", *Milel ve Nihal*, 11 (1), 51-69.
- Bilgin, F. (2013). "Avrupa'ya Sürgün Edilen Endülüs Müslümanları'na (Moriskolar) Osmanlı Devleti'nin Yardımı (XVII. Asır)" *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 12(4), 837-852.
- Bilgin, F. (2013). "Endülüs'te Kalan Son Müslümanların (Moriskolar) İspanya'dan Sürgünü (1609-1614)" *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 13(2), 37-61.
- Boratav, P. N., Dino, A., Dino, G., Abdel-Malek, A. (1967). *Kültür Emperyalizmi* (1.Baskı). İstanbul: Ataç Kitabevi, 8.
- Boronat y Barrachina, P. (1901), *Los Moriscos españoles y su expulsión*. Tomo: II. Valencia: F. Vives y Mora, 34-40, 442, 504-505.
- Brennan, G. (2008). *South from Granada* (Üçüncü Baskı). Londra: Penguin Group, 190-196, 214.
- Cabrillana Cíezar, N. (1999). *Santiago Matamoros. Historia e Imagen*. Málaga: Servicio de Publicaciones Diputación de Málaga, 41, 45.
- Canetti, E. (2006). *Kitle ve İktidar* (Çev. Gülşat Aygen). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Eserin orijinali 1992'de yayımlandı), 61.
- Carr, M. (2013). "The Memorandum of Fernando Nunez Muley". *CM Critical Muslim 6 Reclaiming Al-Andalus*, Londra: Muslim Institute ve Hurst Publishers, Sayı: (6), 81-89.
- Casey, J. (1999). *Early Modern Spain. A Social History* (1. Baskı). Londra ve New York: Redwood Books, 225.
- Castro, A. (1962). *La realidad histórica de España*. Edición renovada. México, 48ss.
- Chalmeta Gendrán, P. (1993). "Mozarab", *The Encyclopedia of Islam*, (Vol. VII). Leiden: Brill, 246.

- Chejne, A., G. (1974). *Muslim Spain, Its History and Culture* (1. Baskı). Minnesota: University of Minnesota Press, 121.
- Conde, J.A. (1844). *Historia de la Dominación de los Árabes en España*. Barcelona: Imprenta de Juan Oliveres, Tomo: III, Capítulo: XLIII, 422-423.
- Cook, K. P. (2008). *Forbidden Crossings: Morisco Emigration to Spanish America, 1492—1650*, Doktora Tezi, Princeton Üniversitesi Felsefe Bölümü, Michigan, ABD, 1-8, 37-41, 114-119, 144,164, 194.
- Çiftçi, F. (1999). *Endülüs'te Hilafet Dönemi Edebi Çevresi (929-1031)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 10-12, 52, 165-166.
- Dadson, T. J. (2006). "Propaganda and the Expulsion of the Moriscos", R. J. Pym (Ed.), *Rhetoric and Reality in Early Modern Spain*. 1. Baskı. Londra: Tamesis, 1-4, 20.
- De Mármol y Carvajal, L. (1797). *Historia de la Rebelión y Castigo de los Moriscos del Reino de Granada*. Biblioteca Virtual Universal. Madrid: Imprenta de Sancha, Libro: 1, Capítulo: XXII.
- Diaz-Plaja, F. (1988). *Historia de España en sus Documentos: Siglo XVI*. Madrid: Yayınevi: Cátedra, 210-215.
- Diyâb, A. (2003). *Fi'l-Edebi'l-arabî el-endelusî ve'l-mağribî*. Şam: Dimaşk Yayınevi, 456.
- Domenach, J.M. (1969), *Politika ve Propaganda*. (Çev. Tahsin Yücel). İstanbul: Varlık Yayınevi. (Eserin orijinali 1950'de yayımlandı), 7, 58, 64, 73, 74, 84.
- Doob, W., L. (1966). *Public Opinion and Propaganda* (İkinci Baskı). Connecticut: Archon Books, 240.
- Dural, A. B. (2012). "Antonio Gramsci ve Hegemonya". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(39), 309-321.
- Ehlers, B. (2006), *Between Christians and Moriscos. Juan de Ribera and Religious Reform in Valencia, 1568-1614* (1. Baskı). Baltimore: John Hopkins University Press, 86-89.
- El-Makkari, A. b. M. (1934-1942). *Ezharu'r-riyaz fi ahbar 'İyaz*. Kahire: Yayınevi: Mustafa es-Sekka'-İbrahim el-Ebyari-Abdulfaz Şelebi, Ciltler: I-III,187, 229-249, 327-329, 438, 443-449.
- El-Makkarî, A. b. M. (1988). *Nefhu't-tib*. Beyrut: Yayınevi: İhsan Abbas Dâr Sâdır, Cilt. I, III, 25-126, 131, 143, 161.
- El-Mes'ûdî, A. b. H. (1988). *Murûcu'z-zeheb*. Beyrut: Yayınevi:El-Mektebetu'l-asiyye, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, (1), 162.

- Eriksen Hylland, T. (1993). *Ethnicity & Nationalism. Anthropological Perspectives*. (1. Baskı). Londra, Boulder, Colorado: Pluto Press, 3,4 ve 18.
- Freller T, Herget, S. (2016). "Moriskolar, Endülüs-Arap Kültürü ve Malta, Geç Ortaçağ ve İlk Modern Dönem İlişkilerinde Bazı Önemli Olaylar" (Çev. Gamze Yüçetürk) *Dergipark*, 263-279.
- Galmes de Fuentes, A. (1994). Los que se quedaron. Significado e influencia de los moriscos conversos que no siguieron en el exilio, Morisko Sürgününün 380. Yıldönümü" konulu uluslararası kongre'de sunulmuştur, Barcelona, Aralık 1990, Generalitat de Catalunya, 173.
- García-Arenal, Mercedes ve Rodriguez-Mediano, Fernando. (2013). *The Orient in Spain. Converted Muslims, the Forged Lead Books of Granada and the Rise of Orientalism*. (Çev. Consuelo Lopez-Morillas). Leiden ve Boston: Brill, Hotei Publishing. (Eserin orijinali 2010'da yayımlandı), 41-51,103-104, 121-122, 276-277.
- García-Irigoyen, J. (2014). *The Spanish Arcadia. Sheep Herding, Pastoral Discourse, and Ethnicity in Early Modern Spain*. Toronto: University of Toronto Press,195-196.
- García-Lopez, A. (2009). *Señores, Seda y Marginados. La Comunidad Morisca en Pastrana* (1. Baskı). Castilla La Mancha: Ediciones Bornova, 364-369.
- Garrido Atienza, M. (1910). *Las Capitulaciones Para La Entrega de Granada* (1. Baskı). Granada: Yayınevi Paulino Ventura Traveset, 257-294.
- George, E. V. (2008). "Author, Adversary, and Reader: A View of the De Veritate Fidei Christiane". C. Fantazzi (Ed.), *A Companion to Juan Luis Vives*. 1. Baskı. Leiden, Boston: Brill, 315, 318, 330-342.
- Grillo, R. (1998). *Pluralism and the Politics of Difference* (1. Baskı). Oxford: Clarendon Press, 127-128.
- Guadalajara y Xavier, M. (1613). *Memorable Expulsión y Justissimo Destierro de los Moriscos de España*. Florida: HardPress Publishing, Folio: 53 Bölüm 1, Capítulo XVII ve Folio: 69 Bölüm 2, Capítulo II., 31.
- Güz, N. (2005). *Haberde Yönlendirme ve Kamuoyu Araştırmaları* (1. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 10.
- Haliczer, S. (1990). *Inquisition and Society in the Kingdom of Valencia 1478-1834*. California: University of California Press, 245-255, 257-258, 270, 271.
- Hardt, M., Negri, A. (2001). *İmparatorluk* (Çev. Abdullah Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları (Eserin orijinali 2000'de yayımlandı), 208-209.
- Harvey, L. P. (2005). *Muslims in Spain, 1500 to 1614* (1. Baskı). Chicago ve Londra: The University of Chicago Press, 240-241.

- Hitchcock, R. (2014). *Muslim Spain Reconsidered. From 711 to 1502*. (Birinci Baskı). Edinburgh: Edinburg University Press Ltd, 17-19, 34.
- Hittî, K. P. (1980), *Siyasi ve Kültürel İslâm Tarihi* (Çev. Salih Tuğ). İstanbul: Boğaziçi Yayınları (Eserin orijinali 1935 yılında "History of Arabs" adı ile yayımlandı), C.III, 803, 828, 829, 833, 903, 944, 945.
- İbn Haldûn, A. b. M. (tarihsiz), *Mukaddime*, (C. II). Kahire: Yayınevi: Nahdat Mısır, 671-672.
- İbn İzârî (1848), *el-Beyânu'l-muğrib fî ahbârî'l-mağrib*, Leiden: yay. R. Dozy, 229.
- İbn Saîd el-Mağribî (1980-1993). *el-Muğrib fî hula'l-mağrib*, Kahire: Yayınevi: Şevkî Dayf, I-II, Dâru'l-Meârif, (I), 35, 218, 234.
- İbnu'l-Hatîb, L. (1973). *el-İhâta fî ahbâr Gırnâta* (2. Baskı), Cilt: 1. Kahire: Yayınevi: Mektebetu'l – Hanci, 91.
- İnternet: Basic, J. (2009). Saving the Lost Sheep: Mission and Culture in Pedro Guerra de Lorca's Catecheses mystagogicae pro aduenis ex secta Mahometana: Ad Paroc hos, & Potestates (1586) (Doctoral Dissertation, The Ohio State University, 2009). (Electronic Thesis or Dissertation). Retrieved from <https://etd.ohiolink.edu/>, 12-15, 97, 211, 216.
- İnternet: Resim www.notesfromcamelidcountry.net adlı internet sayfasından 27 Mart 2016 tarihinde alınmıştır.
- İnternet: Resim www.ladepeche.fr adlı internet sayfasından 27 Mart 2016 tarihinde alınmıştır.
- İnternet: Resim www.travelblog.org adlı internet sayfasından 27 Mart 2016 tarihinde alınmıştır.
- İnternet: Resim www.wikipedia.org adlı internet sayfasından 12 Kasım 2015 tarihinde alınmıştır.
- İnternet: Resim lacavernadelescriba.blogspot.com adlı internet sayfasından 2 Mayıs 2019 tarihinde alınmıştır.
- İnternet: *TDV İslâm Ansiklopedisi* (2016), (C. EK-1), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 85-86. <https://islamansiklopedisi.org.tr/aljamiado> adlı internet sayfasından 29 Mayıs 2019 tarihinde alınmıştır.
- Jah, C. A. (2013). "A Musical Interlude". *CM Critical Muslim 6 Reclaiming Al-Andalus*, Londra: Muslim Institute ve Hurst Publishers, Sayı: (6),110.
- Kamen, H. (1997), *The Spanish Inquisition, An Historical Revision* (1. Baskı), Londra: Weidenfeld & Nicolson, The Orion Publishing, 9, 214-229.

- Kamen, H. (1985), *Inquisition and Society in Spain in the Sixteenth and Seventeenth Centuries* (1. Baskı), Indiana: University Press, 102-110.
- Kannûn, A. (1961). *en-Nubûğu'l-mağribî fi'l-edebi'l-arabî* (İkinci Baskı). Beyrut: Yayınevi: Mektebetu'l-Medrese ve Daru'l-kitabi'l-lubnani, (I. Cilt), 42, 58-59, 99-104,188.
- Kimmel, S. (2015). *Parables of Coercion: Conversion and Knowledge at the End of Islamic Spain* (1. Baskı). Chicago ve Londra: The University of Chicago Press, 164-165.
- Krstic, T. (2014). "Moriscos in Ottoman Galata, 1609–1620s", M. García-Arenal, M. ve G. Wieggers. (Editörler). *The Expulsion of the Moriscos from Spain. A Mediterranean Diaspora* (Çev. Consuelo Lopez-Morillas ve Martin Beagles). 1. Baskı. Leiden ve Boston: Brill, 271-272.
- Kymlicka, W. (2012). *Multiculturalism: Success, Failure, and the Future* (1. Baskı). Washington DC: Migration Policy Institute, 4.
- Las Casas, F.I. (1607), *Información de las láminas, libros y lo demás hallado en la Ciudad de Granada y cerca de ella el año de 1588*. MS 7187, fols 66v-115r.
- Latham, J. D. (1986). "Al-Andalus", *The Encyclopedia of Islam*, (Vol. 1) Leiden: Brill, 489.
- Lea, Henry Charles. (2011). İspanya Müslümanları. Hıristiyanlaştırılmaları ve Sürülmeleri. (Çev. Abdullah Davudoğlu). İstanbul: İnkilâb Yayınları (Eserin orijinali 1901'de yayımlandı), 70-74, 110,134-149, 171-173, 186-197, 249-268.
- Lea, H.C. (1901), *The Moriscos of Spain. Their conversion and expulsion* (1. Baskı). Philadelphia: Lea Brothers & Co, 315.
- Lévi-Provençal, E. (1986). "Abd al-Wâdids", *The Encyclopedia of Islam*, (Vol. I). Leiden: Brill, 419.
- Lévi-Provençal, E. (1986), "Almogavâres", *The Encyclopedia of Islam*, (Vol. I). Leiden: Brill, 92.
- Levi-Strauss, C. (1997). İrk, Tarih ve Kültür (Çev. Haldun Bayrı, Reha Erdem, Arzu Oyacıoğlu ve Işık Ergüden). İstanbul: Metis Yayınları (Eserin orijinali 1959'da yayımlandı), 22.
- Magnier, G. (2010). *Pedro de Valencia and the Catholic Apologists of the Expulsion of the Moriscos. Visions of Christianity and Kingship* (1. Baskı). Brill, Hotei Publishing, IDC Publishers, Martinus Nijhoff Publishers and VSP Indiana, 1-13, 28-29, 40,107,138-142,151,167-170.
- MacCormack, S (1991). *Religion in the Andes: Vision and imagination in early colonial Peru*. New Jersey: Princeton University Press, 266-267.

- Mercedes García-Arenal ve Katarzyna K. Starczewska, "The Law of Abraham the Catholic": Juan Gabriel as Qur'an Translator for Martín de Figuerola and Egidio da Viterbo: La Ley de Abraham Catholico. Juan Gabriel, traductor del Corán para Martín de Figuerola y Egidio de Viterbo, Al-Qantara, volume: XXXV 2, No:2, julio-diciembre 2014 Madrid (España), s. 409-459.
- Monter, W. (1990). *Frontiers of Heresy. The Spanish Inquisition from the Basque Lands to Sicily* (1. Baskı). Cambridge: University of Cambridge Press, 189, 192, 202-230.
- Moon, P.T. (1957). *Imperialism and World Politics*. (15. Baskı). New York: The Macmillan Company, 33.
- Muley, F. N. (2007), "A Memorandum for the President of the Royal Audiencia and Chancery Court of the City and Kingdom of Granada", Vincent Barletta (Editör ve Çeviren), Chicago ve Londra: The University of Chicago Press, 23-24.
- Mu'nis, H. (1992), *Târîhu'l-Mağrib*, Beyrut: Yayınevi: El-Asru'l-Hadis, (I. cilt), 76-77, 271, 291-292.
- Oktay, M. (2002). *Politikada Halkla İlişkiler* (1. Baskı). İstanbul: Derin Yayınları. 91-92.
- Önalp, E. (2009). *Türklerin Esiri Cervantes. XVI. Yüzyıl Akdeniz Dünyasından bir Kesit* (1. Baskı). Ankara: Tiydem Yayıncılık, 186.
- Özdemir, M. (2013). *Endülüs Müslümanları Siyasi Tarih* (Üçüncü Baskı). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 23-49, 291-294.
- Özdemir, M. (1996). "Endülüs'ün Yıkılış Süreci Üzerine Mülâhazalar". *Endülüs'ten İspanya'ya*. Birinci Baskı. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 29-41, 102, 294.
- Özdemir, M. (1995). "Elhamra Sarayı", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (C. XI), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 29-30.
- Özkan, M. (2010). *İnsan İletişim ve Dil* (3. Baskı). İstanbul: Akademik Yayınları, 14-16, 53, 69-71, 134-135.
- Özkuyumcu, N. (2008) "Rüstemîler", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (C. XXXV), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 295.
- Palencia, A. G. (1955). *Târîhu'l-Fikri'l-Endelusî* (Çev. Hüseyin Mu'nis). Kahire: (Eserin orijinali 1935 yılında yayımlandı), 507-508.

- Perceval, J. M. (2017). "Attraction and repulsion of the other: Muslim descendants in the Iberian Peninsula". J. Chesworth ve D. Thomas. (Editörler). *Christian-Muslim Relations-A Bibliographical History-Volume 9. Western and Southern Europe (1600-1700)*. Leiden-Boston: Brill Nijhoff, Global Oriental and Hotei Publishing, 17-20.
- Perès, H. (1988). *eş-Şi'ru'l-Endelusî fi asri't-tavâ'if* (Çev. Et-Tâhir Ahmed Mekkî), Kahire: Dâru'l-Meârif (Eserin orijinali 1953 yılında yayımlandı), 411.
- Perry, E.M. (2005). *The Handless Maiden. Moriscos and the Politics of Religion in Early Modern Spain*. Princeton & Oxford: Princeton University Press, 10.
- Pinilla-Melguizo, R. (2002). "WÂDÎ", *The Encyclopedia of Islam*, (Vol. XI), Leiden: Brill, 14.
- Plaidy, J. (1978). *The Spanish Inquisition* (2. Baskı). Londra: Book Club Associates, Fletcher & Son Associates, 138-143.
- Qualter, T. H. (1980) "Propaganda Teorisi ve Propagandanın Gelişimi", (Çev. Ünsal Oskay), Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C. 35, s. 255-307.
- Rawlings, H. (2006). *The Spanish Inquisition* (1. Baskı). Malden, ABD: Blackwell Publishing, 21, 22, 30-39.
- Sharma, R. K. (2007). *Social Change and Social Control* (2. Baskı). Yeni Delhi: Atlantic Publishers and Distributors Ltd.,174.
- Şâşiyye, H. B. S.,(2014). "Garbu'l-Endelus evi'l-Burtuğâl el-İslâmiyye ve Medînet Mertîle fi'l-mesâdiri'l-arabiyye", *Mecellet Câmi'ati'ş-Şârika*, C. 11, Sayı: 2, 108.
- Şeyban, L. (2015). "Miladi X. yüzyılda ilim merkezleri olarak öne çıkan İslam şehirlerinin kültürel nitelikleri", *International Journal of Social Sciences*, XII(2), 1175.
- T.C. CUMHURBAŞKANLIĞI DEVLET ARŞİVLERİ BAŞKANLIĞI, ANKARA A.DVNS.MHM.d 078. Sayfa No: 441, Hüküm No: 1134]. Fî 4 Safer 1022 [Miladi: 26.03.1613]. (Tunus Kadısına).
- T.C. CUMHURBAŞKANLIĞI DEVLET ARŞİVLERİ BAŞKANLIĞI, ANKARA [A.DVNS.MHM. d 08 Sayfa No: 172 Hüküm No: 434]. Yevmü's-salis fi 5 şehr-i Şevvali'l-Mükerrem sene [10]22 [Miladi: 26.03.1613]. (Selanik Kadısına).
- Thomas, D., Chesworth J., Azumah J., Grodz S., Newman A., Pratt D (2014). (Editörler).*Christian-Muslim Relations-A Bibliographical History-Volume 6. Western Europe (1500-1600)*, Leiden-Boston: Brill Nijhoff, Global Oriental and Hotei Publishing, 3-6, 45-47,75-76, 81-83, 119, 170-174, 209-213.

- Thomas, D., Chesworth J., Bernabe Pons, L.F., Grodz, S., Loghin, E.G., Paun, R., Sajid, M., Tacchini, D., Thomson, A., (2017). *Christian-Muslim Relations-A Bibliographical History-Volume 9. Western and Southern Europe (1600-1700)*, Leiden-Boston: Brill Nijhoff, Global Oriental and Hotei Publishing, 274-277.
- Tomlinson, J. (1999). Kültürel Emperyalizm Eleştirel Bir Giriş (Çev. Emrehan Zeybekoğlu) İstanbul: Ayrıntı Yayınları (Eserin orijinali 1991'de yayımlandı), 15.
- Toprak, M. F. (2014). *Endülüs Şiirinde Mersiye* (1. Baskı). Ankara: Grafiker Yayınları, 213-215.
- Toprak, M. F. (1996). "Edebi Kaynaklara Göre Son Dönem Endülüs Müslümanlarının Durumu". *Endülüs'ten İspanya'ya*. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2-6.
- Viguera, M. J. (1997). "Sarakusta", *The Encyclopedia of Islam*, (Vol. IX), Leiden: Brill, 36.
- Vincent. B. (2009, Mayıs). *El rio morisco*. Paper Presented at the Actas del Congreso Internacional Simposio, Granada, 136.
- Williams, J. (2017). *Food and Religious Identities in Spain, 1400-1600* (1.Baskı). Londra ve New York: Routledge, Taylor & Francis Group, 137.
- Yalçın, K. S., ve Şengül, M. (2007). "Dilin İletişim Süreci İçerisindeki Rolü ve İşlevleri". *Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları*, Volume: 2/2, pp. 751-752.
- Yassin-Kassab, R. (2013). "The Jasmine Breeze". *CM Critical Muslim 6 Reclaiming Al-Andalus*, Londra: Muslim Institute ve Hurst Publishers, Sayı: (6), 25-30.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (8. Baskı). Ankara: Seçkin Yayınları, 187-189.
- Yüksel A. (Aralık,1988). "Endülüs'ten II. Bayezit'a Yazılan Anonim bir Şiir". *Bellekten*, Cilt: 53(205),1575-1583.
- Zayas, R. D. (2006), *Los Moriscos y El Racismo de Estado* (1. Baskı). İspanya: Almuzara Yayınevi, 237, 252, 270-272, 281-300, 306, 355, 361-366, 349, 366, 370-380, 383-385, 388-401, 412-418, 402-404, 418-424, 425-429, 430-432, 438-439, 440-444, 451-453, 456-459, 467-468, 472-473, 477-480, 500-502, 509-520, 525, 529, 534-542, 549-552 (ekte yer alan tüm arşiv tercümeleer; 231-642)
- Ziya Paşa (2012). *Endülüs Tarihi. Ortaçağ Avrupası'nda Bilim ve Medeniyetin Ulaştığı Zirve: Endülüs İslam Devleti* (editör: Y. Çiçek), (1. Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları, 23-29, 38-39, 248, 272, 481-482, 495, 498, 527, 528.

EK-1. Gırnata'nın teslimine ve halkına verilecek imtiyazlara dair mukavelename

Azimetli ve şevketli padişah, taç sahibi Don Ferdinand ve Dona İsaabel'in emir ve iradeleri ve Gırnata meliki Mela Ebu Abdullah Es-Sağir'in mührü ve imzasıyla tasdik edilen, vekili ve murahhası Ebu'l-Kasım Abdulmalik vasıtasıyla ilerde yazılı hususlara karar verilmiştir:

MADDE- Melik Es-Sağir ile Gırnata, El-Beyzain ve civarında bulunan kasaba ve varoşlarda oturan bütün kâidler, fakihler imamlar, kadılar ve diğer tayin olunanlar, asker zabıtları, kabilelerin ve hanedanın küçükleri ve büyükleri, Elhamra ve Elhayzan kapılarını ve kulelerini ve El-Beyzâin mevkiinin sahraya bakan kapılarını ve diğer müstahkem mevkileri, işbu mukavelenamenin karar günü olan Teşrinisânî'nin (Kasım ayı) yirmibeşinci gününden itibaren altmış gün sonra Kral ve Kraliçeye, adamlarına ve askerlerine tereddütsüz olarak teslim edecek, Kral ve Kraliçe de El-Kasabah ve El-Beyzâin arasında bulunan şehrin merkezine bakan kale duvarına askeri fertlerden hiçbirinin çıkmaması ve Müslüman halkın hanelerine bakmaması, hilafında hareket eden olursa şiddetlice cezalandırılmasını ordu kadılarına tembih edeceklerdir.

MADDE- Bahsedilen altmış gün müddeti bittiğinde, vasıfları sayılan Müslüman halkın itibarlıları, eski reaya tarzında Kral ve Kraliçe'ye boyun eğerek itaatlerini gösterecekler, mevkilerin tesliminden bir gün evvel melik, kâidler ve diğer isimleri geçen seçilmiş ve muteber kişiler tarafından rehin olarak Yusuf bin Kemişe ile Gırnata, El-Beyzain ve diğer mevkiler ve itibarlı kişilerin çocuklarından ve torunlarından beş yüz kişi ayrılıp kral ve kraliçeye verilecek. İşte bu rehiner on günde Elhamra ve Elhayzan siperlerinin gerekli olan tamirlerini yapacak, içlerine yeterli miktarda kuvvet ve mühimmat konuluncaya kadar tutulup sonra Melik tarafına iade olunacaklar. Bu rehiner tutuklu oldukları esnada kötü muamele görmeyecek. Gerekli ihtiyaçları tedarik edilerek verilecek. Kararlaştırılan hükümler tamamen kabul edilip uygulandığında, Kral ve Kraliçe, veliahtları Don Jan çocukları ve torunları Melik Ebu Abdullah'ı, Gırnata'da ve El-Beyzain'de ve bunlara bağlı köy ve kasabalarda oturan kâid, kadı, imam ve fakihler ile asker zabıtlarını, hanedan mensuplarını küçükten büyüğe, kadın ve erkekleri Cebel-ül Beşer memleketleriyle mukavele dâhilinde olan diğer memleket ve beldelerin halkını saadet ve güven dolu bir çadır gibi olan merhametleri altına kabul ederek kendi eski reayaları hakkında gösterilen şefkatlerinden onlar da nasiplerini alacaklar. Yani himayeleri altında tam bir huzur ve refahla herkes sahip olduğu ev, emlak, menkul ve gayrimenkullerine eskisi gibi ve engel çıkarılmadan sahip olacaklar. Ne şimdi ve ne de bundan sonra ve hiçbir zamanda hakkaniyet ve adalete muğayir olarak bunlara saldırı gelmemesi için sonsuz derecede itina ve dikkat gösterilecek. Son olarak, ahali gerek kral ve kraliçeden gerek zabıtlar ve devletin ileri gelenlerinden iyilik ve merhametten başka muamele görmeyecekler.

MADDE- Mukavele gereği, zikrolunan Elhamra tabyalarının teslim günü İspanya askeri Bâb-ül İka' ve Bâb-üs Seyyid'den veya şehrin dışında bulunan girişlerden, velhasıl Kral ve Kraliçenin kararı her ne yönde olursa o şekilde gireceklerinden, durum ilgililere bildirilecek. Fakat bir fitneye sebep olmamak için o gün Elhamra Sarayına girip ikamet edecek, kimseler şehrin içinde gezmeyecek.

MADDE- Elhamra ve Elhayzan siperleri, kalelerinin kapıları, şehrin ve El-Beyzain ile varoşlarının ve sahraya bakan korunaklı mevkiinin mukavelede önceden belirtildiği üzere teslim edildiği günde, rehin yoluyla Mevkileyn şehrinde tutuklu bulunan Melik Ebu Abdullah'ın oğlu ve beraber bulunan kadın ve erkek, çoluk çocuk bütün Araplar'dan Hıristiyanlığı kabul etmeyenler Melik'e teslim edilecekler.

MADDE- Kral ve Kraliçe gerek kendileri gerek evlat ve nesepleri adına söz verir ve ahdederler ki; Melik, kâidler ve diğer unvanları sayılan İslam nüfusunun buldukları din ve mezheplerine asla ve kat'a müdahale edilmeyecek. Cami ve mescitleri ellerinden alınmayacak. Minare ve müezzinleri bozulmayacak. Cami ve mescitlerde bulunan, korunan mallarla onlara bağlı vakfiye gelirler eskisi gibi idare edilecek. Ne Kral ve Kraliçe ve ne de çocukları ve torunları tarafından bir sebeple saldırılmayacak. Müslümanlar Şeriat-ı Muhammediyye üzere İslam hükümlerine dayanarak mahkeme olunacaklar. Bütün usûl, âdet ve kıyafetleri aslî şekline göre devam edeceklerdir.

MADDE- İslam ahalisinin merkepleri ve beygirleri ve diğer hayvanları ve eşyaları ne şimdi ne de gelecekte ve hiçbir zaman alınmayacak. Fakat büyük küçük herkes ateşli silahlarını krala ve kraliçeye teslim edecekler.

EK-1. (devam) Gırnata'nın teslimine ve halkına verilecek imtiyazlara dair mukavelename

MADDE- Zikredilen Gırnata, El-Beyzain, Cebel-ül Beşer mahal ve memleketleri ve onlara bağlı köy ve kasabalar ve varoşlar ve diğer mukavelenamede ismi geçen yerlerin halkından, erkek-kadın, büyük-küçük, denizin öte tarafında yahut diğer istedikleri memleketlerde ikamet etmek istediklerinde tasarruf ettikleri menkul ve gayrimenkul eşyaları diledikleri kimseye satabilecek. Bu konuda ne kral ve kraliçe, ne de evlat ve torunları tarafından şimdi ve gelecekte engel çıkarılmayacak. Eğer bu malları kral ve kraliçeye satmak isterlerse gerçek kıymetini tamamen ödeyerek alacaklar. Kral ve kraliçe başka bir memlekette bulunurlarsa taraflarından vekâlet vesikası ile vekil edilmiş görevli adamları bulunacağından, böyle satılık mal olduğunda kral ve kraliçenin vekilleri tarafından onların namına olarak ve değerleri neyse eksiksiz verilerek satın alınacak.

MADDE- Bu şekilde hicret etmeyi seçenler tüm eşya, mal, altın ve gümüş mücevherleri ve ateşli silahlarından başka bütün silah, mal ve paralarını beraber götürebilecek. Bu konuda ne kral ve kraliçe ne de evlat ve torunları tarafından şimdi ve ilerde hiçbir sebep ve bahane ile mâni olunmamasından başka, hemen şimdi hicret etmek isteyenler olduğu halde, belirlenecek limanlarda kral ve kraliçe taraflarından hazırlanacak on adet büyük gemiye şart koşulan müddet olan altmış günün içinde bindirilip sağ salim Berberi sahillerinde bulunan ticari malların bulunduğu iskelelere nakledilecekler. Bu tarihten üç seneye kadar yine bu şekilde hicret edecek olanlar, belirlenecek limanlarda hazırlanacak gemilerle taşınacaklar. Fakat gerekli gemilerin bulunup hazır edilmesi için muhacirlerin durumu elli gün önce hükümete haber vermeleri gerekmektedir. Bunlar da tam bir huzur ve güvenle Berberi sahillerinde bulunan gelip giden tüccarlara açık olan limanlara taşınacaklar. Kendilerinden ne gemi ücreti ne de vergi alınmayacaktır. İşte bu üç sene dolduktan sonra da ne zaman olursa olsun ilelebet bu denizin öte yanına hicret etmek isteyen Müslümanlara kral ve kraliçe taraflarından asla engel olunmayacaktır. Gemi ücreti bile alınmayacaktır. Fakat her muhacire, başı için birer dobla vergi alınacaktır. Bu şekilde hicret edecek olanlar Gırnata'da ve El-Beyzain civarında ve varoşlarda, sancaklarda, Cebel-ül Beşer dâhilinde ve diğer isimleri bu mukavelenamede yazılan mevkilerde bulunan mal ve mülklerini, hicretleri zamanında ve istedikleri gibi satabilecekler. Satamazlarsa taraflarından güvenilir bir delil ile vekiller bırakmaya izinli olduklarından, bu vekiller tarafından bu mülklerin hasılat zamanı gelince toplanabilecektir. Hiçbir şekilde müdahale ve güçlkle karşılaşmadan hasılat denizin öte tarafında veyahut diğer diyarlarda ikamet etmekte olan sahiplerine bildirilip gönderilecektir.

MADDE- Gerek kral ve kraliçe ile veliahtları ve gerek sülalelerinden gelecek evlat ve torunları, ne şimdi ve ne de hiçbir zamanda bu durumda kalacak Müslüman halka, evlat ve neseplerine, alâmet-i farika taşımak için zor kullanmayacaktır.

MADDE- Kral ve kraliçe, Melik ile Gırnata ve El-Beyzain şehir ve varoşlarında oturan Müslüman ahali hakkında esirgemenen buyurdukları iyiliklerden olmak üzere, mukavelename tarihinden üç sene geçtikten sonraya kadar eşya ve evleri üzerine vermeleri gereken vergileri affedilecektir. Fakat buğdaydan, Hıristiyan usûlü üzere nisan-mayıs aylarında doğacak hayvanlardan gereken öşürler tamamıyla tahsil edilecektir.

MADDE- Gırnata'nın teslim edilmiş zamanında Melik ile Gırnata, El-Beyzain, Cebel-ül Beşer halkları ellerinde ve diğer mahallerde tasarruf ettikleri kadın erkek tüm Hıristiyan esirleri bedelsiz kral ve kraliçe tarafına teslim edecekler. Ama halktan biri malik olduğu esirini denizin öteki yakasına geçirip satmış olursa kendisi alınmayacaktır. Fakat bu esiri mukavelenin imzalamasından evvel satmış olduğuna ve hâlâ mülkünde olduğuna yemin ettikten sonra ve güvenilir iki şahit de getirmesi gerekmektedir.

MADDE- Kral ve Kraliçe, Melik'in ve gerek diğer ahalinin hizmetçi, beygir ve katırlarını kullanmayacak ve kullanılmayacaktır. Eğer meralarının ücretleri verilirse ve sahibinin arazisi ile istenirse alınacaktır.

MADDE- Şehrin tesliminde Hıristiyan'lardan hiçbirisi fakihlerin izinleri olmadıkça namaz kılınan cami ve mescitlere giremeyeceklerdir. Eğer hilafında hareket eder yani zorla cami ve mescide giren olursa, Kral ve kraliçe taraflarından o şahsın müstahak olduğu şiddetli ceza uygulanacaktır.

EK-1. (devam) Gırnata'nın teslimine ve halkına verilecek imtiyazlara dair mukavelename

MADDE- Yahudi taifesinden hiç birisi vergi tahsildarlığı ve sandıkkârlığı, hükümet emri gibi halkın muhtaç olduğu seçkin memuriyetlere atanarak Müslümanların üzerlerine tasallut edilmeyeceklerdir.

MADDE- Melik Ebu Abdullah ile Gırnata, El Beyzain, Cebel-ül Beşer ve nahiyelerde bu mukavelenamede zikredilen diğer mevkilerde sakin bütün fakihler, kadılar, imamlar, kâidler, müftüler ve asker zabıtları, kral ve kraliçenin hükümdarlık nazarlarında önceki durumlarını kaybetmeyeceklerdir. Her ne olursa olsun, ifadeleri olursa itibarla dinlenecektir. Eski usûl ve âdetleri önceki gibi devam edebilecek. Özellikle fakihler ve kadılar eskisi gibi vergi ve tekâliften müstesna ve muaf olacaklar, küçük gelirleri ve önceki imtiyazlarıyla geçineceklerdir.

MADDE- Müslümanlar arasında ortaya çıkan tüm kavgalar ve davalar eskisi gibi ehl-i sünnet mezhebi üzere ve Müslüman kadıların huzurunda görülecektir.

MADDE- Kral ve kraliçe İslam ahalisinin evlerinde misafir olarak oturmayacaktır. Elbise, tavuk, davar gibi şeyleri almayıp aldırmayacaklardır. Ne kral ve kraliçe ne de yakınları ve askerleri Müslüman halkın sırtından geçinmeyeceklerdir. Rıza ve izinleri olmadıkça evlerinde balo ve ziyafet vermeyecekler. Son olarak onların zararlarını gerektirecek bir hal ve harekette bulunmayacaklardır.

MADDE- İspanyollardan biri izinsiz olarak bir Müslüman'ın evine girerse Kral ve Kraliçe o şahsın mahkemesini ve cezasını belediye mahkemesine havale edecektir.

MADDE- Veraset hukukuna ilişkin olarak Müslümanlar arasında meydana gelebilecek bütün davalar eski usul üzere kendi kadıları marifetiyle görülecektir.

MADDE- Bahsi geçen mevkilerin sakinlerinden teslimi mukavele esaslı olan şehir, varoş, kasaba ve nahiyeler Kral ve Kraliçeye bırakıldıktan otuz gün sonra tabiiyet gösterenler yukarda zikrolunan imtiyazlardan faydalanacaklardır. Beyan edilen üç senelik muafiyetten tamamıyla nasıpleneceklerdir.

MADDE- Camiler, mescitler, zaviyeler ve mektepler için şartlar olacaktır. Beytül mâl'de tutulan mallar öteden beri olduğu gibi yine bilindik fakihlerin daireleri altında olacaktır. Bunlar tahsil edilen gelirleri uygun gördükleri mahallere sarf edeceklerinden, ne şimdi ne ileride ve hiçbir vakitte bu gelirlerin idaresine kral ve kraliçe ve yakınları tarafından müdahale olmayacaktır.

MADDE- Belediye mahkemeleri memurları başka bir kişinin işlemiş olduğu suçtan dolayı bir Müslüman'ı çağırıp mahkeme edemeyecek. Yani baba ve oğlun, oğul ve babanın, kardeşin ve amcaoğlunun fiilinden mesul olmayacaktır. Belki herkes kendi yaptığıyla cezalandırılacaktır.

MADDE- Kâid Ahmet Ebu Ali'nin hapsi vakasında ona yardımcı olan köy halkına kral ve kraliçe genel af ihsan edeceğinden, gerek bu olayda ölen Hristiyan ve Araplardan ve gerek o esnada yağma ve talan olunan mal ve eşyadan dolayı hiçbir miktarda hiç kimse cezalandırılmayacaktır.

MADDE- Kabtil Müslüman'larından insan öldürme ve itaatsizlik gibi meydana gelen bütün isyankâr hareketler kral ve kraliçe tarafından af edilip, hiç olmamış hükmünde olacaktır.

MADDE- Diğer memleketlerde bulunan Müslüman esirlerden biri kaçıp Gırnata, El-Beyzain sınıрыyla bu mukavelede zikr olunan bütün şehir, kasaba, köy, nahiyeye arazisi içine ayak basarsa esaretten kurtulmuş kabul edileceğinden, ne belediye mahkemeleri memurları tarafından ne de o esirin sahibi tarafından hiçbir davaya izin verilmeyecektir. Fakat bu Endülüs kıtası imtiyazları Araplar'dan olan Müslüman esirlere mahsustur. Kanarya ve Yuluf adaları zencilerinden olan esirleri kapsamayacaktır.

MADDE- Adı geçen memleketlerin ahali öteden beri tabi oldukları hükümetlere verdikleri vergiyi ne fazla, ne de noksan olarak ödeyeceklerdir. Bundan fazla Kral ve Kraliçe tarafına hiçbir vergi vermeye mecbur olmayacaklardır.

EK-1. (devam) Gırnata'nın teslimine ve halkına verilecek imtiyazlara dair mukavelename

MADDE- Adı geçen mevkilerin halklarından biri denizin öte tarafında veyahut başka bir yerde bulunup da zikrolunan üç sene zarfında döner ve eskisi gibi ikamet ederse, diğerleri hakkında değer verilen bütün imtiyazlardan ve inayetten hissedar olacaktır.

MADDE- Zikrolunan Müslüman ahalden biri, elinde bulunup denizin öte tarafına taşıyıp sattığı Hristiyan esirinin başkasına iadesine mecbur olmayacağı gibi değerini de reddederek o esiri sattığı yerden geri almayacaktır.

MADDE- Gerek Melik Abdullah ve gerek bu mukavelenamede ismi geçen mevkilerin Müslüman ahalisinden biri hicret edip sonra o mahalden hoşnut olmayarak geri dönerse ve önceki gibi ikamet edecek olursa, bu dönüş belirlenmiş olan üç senenin zarfında olduğunda önceki imtiyazların hepsinden istifade edecektir.

MADDE- İsmi geçen mevkilerde oturan Müslümanların tüccarlarından denizin öte yanına gidip dönenler tam bir serbesti ve emniyetle ticaret yapmalarının yanında, Kral ve Kraliçenin tasarrufları altında bulunan memleketlerin hepsinde de ticaret ve seyahat edebilirler ve Hristiyan tüccar ve seyyahların verdikleri vergiden başka bir şey vermeyeceklerdir.

MADDE- Bundan önce İslamiyet'i kabul etmiş olan kadın ve erkek hidayete ermiş Hristiyanlar hakkında hiçbir şekilde aşağılayıcı muamele olmayacaktır. Bunun hilafında hareket etmeye cesaret edenlerin müstehak oldukları cezalar Kral ve Kraliçe tarafından uygulanacaktır.

MADDE- Bir Müslim veya Müslimeye Hristiyanlık dinine girmesi için baskı yapılmayacaktır.

MADDE- Bir Müslimin zevcesi Hristiyan olduğu halde sonradan Müslüman olmuşsa, kendisinin meyli ve rızası oldukça tekrar Hristiyan olması için zor kullanılıp geri döndürülemeyeceğinden, bu aileler (soylar) zevci ile bir Hristiyan hazır olduklarında çağırılıp görüş ve meyilleri sorulacaktır. Bunlardan doğacak erkek ve kızların Hristiyan yapılmaları için zor kullanılmayacaktır.

MADDE- Zat, evli, dul veya bekâr bir Müslime aşk ve muhabbet sebebiyle Hristiyan olmak istediğinde, gereği gibi araştırılmadıkça kabul olunmayacaktır. Eğer kişi babasının ve akrabasının ve diğer ahabplarının evlerinde mücevherat ve diğer bazı eşya çalmışsa hükümetçe bu eşya geri alınıp sahibine verilecektir.

MADDE- Gerek Melik Ebu Abdullah tarafından, gerek bu mukavelenamede ismi geçen mahallerin Müslüman sakinleri tarafından savaş esnasında İspanyolların ve Müdeccenlerin ve diğerlerinin hayvanları, büyük ve küçük eşya ve emtiaları, altın, gümüş ve diğer mülkleri (velev ki varis kalan mallar olsun) alınıp zaptedilmişse, ne kral ve kraliçe, ne evlat ve torunları şimdi ve ilerde ve hiçbir zaman davasını geri döndürmeyip kimseye de bu davayı ettirmeyecektir. Farzedelim bir kimse bu şekilde zaptedilmiş olan malını sonradan tanısa ve bulsa bile davayı tekrarlamayacaktır. Tekrar ederse cezalandırılacaktır.

MADDE- Bu güne kadar Müslüman halktan biri elindeki Hristiyan esirini aşağılamış veya vurmuş veya yaralamış ve öldürmüş ise, bunun için o kimse ne şimdi ne ilerde cezalandırılmayacaktır.

MADDE- Belirlenen müddet olan üç senenin bitiminde Müslüman ahali mîri emlakten olan arazi için gerçek kıymetlerinden fazla ve adaletten uzaklaşacak vergi vermeyecektir. Bu diğer topraklara da tatbik edilecektir.

MADDE- Gerek Gırnata'da gerek bu mukavelenamede ismi geçen mevki ve beldelerde yaşayan Yahudiler bu mukavelenamenin kapsadığı bütün imtiyaz şartlarından istifade edecekler. Fakat önceden Hristiyan olarak sonradan yine Musevi dinine girenler olduğunda bunlara ileriki Kanunuevvel'in (Aralık ayı) on sekizinci gününden itibaren üç sene mühlet verilecek. Bu müddette hepsi denizin öte yanına taşınıp hicret edeceklerdir.

EK-1. (devam) Gırnata'nın teslimine ve halkına verilecek imtiyazlara dair mukavelename

MADDE- İş bu mukavelenamede yazılı olan mevkilerde, Kral ve Kraliçe tarafından tayin edilecek idareciler, kâidler ve hâkimler, Müslüman halk hakkında gösterilmesi gereken saygın muamele ve güzel tavırları ve mukavelenamede belirlenen şartları tamamıyla uygulamaya kadir olacaktır. Ehliyetli sınıftan olacağından, bunlardan herhangi biri kötü bir harekette bulunursa derhal azledilip cezalandırılarak yerine istenilen vasıflarda başka biri gönderilecektir.

MADDE- Gerek Kral ve Kraliçe ve gerek evlat ve torunları, şimdi ve ileride ve hiçbir vakit ne Melik Ebu Abdullah'ı ne de ismi geçen mahallerin ahalisini, Gırnata'nın teslim gününe yani bundan altmış gün sonraya kadar meydana gelen hareket ve fiillerinden dolayı her ne olursa olsun mes'ul tutamayacaklardır.

MADDE- Kadıs memleketinde bir müddet hüküm süren Melik Ez-Zağal'in hizmetinde bulunmuş ne askeri zabıtlardan, ne kâid ve diğer tâbiler ve yakınlarından bir kimse İslam ahalisi üzerine hâkim ve amir atanmayacaktır.

MADDE- Kadın ve erkekten Hristiyan ve İslam arasında meydana gelen her kavga ve dava, iki tarafça da güven verilmek üzere biri Hristiyan ve biri Müslüman olarak iki kâid huzurunda görüşülecektir.

MADDE- Kral ve Kraliçe, gerek Melik Ebu Abdullah ve gerek yazılan mahallerde yaşayan Müslümanlar haklarında merhamet ve iyilik göstergesi olarak vaad eder ve söz verirler ki; bu mahallerin halkından olup da kendi yönetimleri dâhilinde bulunan bütün köy ve kasabalarda esir bulunan ne kadar Müslüman nüfus varsa, bedelsiz olarak belirli vakitlerde (Endülüs kıtasında bulunanlar beş, Kaştale içindekiler sekiz ay zarfında) azad edilip iade edilecekler. Gırnata'nın tesliminde iadesi şart tutulan Hristiyan esirlerin geri verildiğinin ikinci günü, yüz kişi rehin yoluyla tutulanlardan, yüz kişi de rehin yoluyla tutulmayanlardan olmak üzere iki yüz baş Müslüman esir, yerlerine iade olunacaktır.

MADDE- Kral ve Kraliçe zikrolunan ikiyüz kişi rehin ve esiri azad ettikleri günde Don Gonzalo Hernández'in hükmü altında bulunan İbni Derami ve Tandila tasarrufunda bulunan Osman ve Kont Gabret'in esiri olan Rıdvan azad ve iade olunacaklar. Fakih Ademi'nin oğlu İbni Muhiddin ve diğer beş kişi asker zabıtları -ki İbrahim bin Serrac yenilgide kaybolmuştur- nerde oldukları bilinirse azad ve iade edilecektir.

MADDE- Cebel-ül Beşer dâhilinde bulunan bütün memleketlerde sakin olup Kral ve Kraliçe'ye itaat edecek İslam reayası ellerinde bulunan Hristiyan esirlerini boyun eğdikleri günden itibaren on beş gün zarfında bedelsiz ve fidyersiz Krala ve Kraliçeye teslim edecekler. Eğer ellerinde rehin suretiyle tutulan Hristiyan'lar varsa o müddette iade edip hükümet tarafından kendilerine birer makbuz senedi verilecek. Bu senedi gösterdiklerinde beri tarafta da o surette rehin Müslüman şahıslar varsa mübadele edilecektir.

MADDE- Gırnata hükümeti dâhilinde bulunan limanlarda bu durumda mevcut bulunan Berberi gemilerinin hiçbir zaman engel çıkarmadan ve vergi almadan tam bir emniyet içinde mahallerine geri dönebilmeleri için Kral ve Kraliçe tarafından "izne tabi buyuruldu" belgesi verilip bunlar hakkında hiç kimse tarafından rencide meydana getirilmeyecek. Ama bu gemiler gittikleri zaman Gırnata hükümeti dâhilinde bulunan Hristiyan esirlerinden birisini nakledememeleri şart olduğundan bu karara muhalif olarak bir Hristiyan esiri götürecek olan gemi için verilmiş olan "izne tabi buyuruldu"nun hükmüne itibar edilmeyecek. Bu sebepten dolayı bu gemilerin kalkacakları zamanlarda Kral ve Kraliçe tarafından iki Hristiyan memur gönderilecek. Bunlar gidecek gemileri birer birer teftiş edip araştıracaklardır.

MADDE- İsmi geçen mahallerde yaşayan Müslümanların rızaları olmadıkça tâbi oldukları hükümet tarafından yapılan muharebelere çağrılıp gitmeleri için zor kullanılmayacaktır. Fakat at ve silahı bulunan binicilerden gerektiği durumda hanelerden çıkış gününden itibaren dönüş ve giriş gününe kadar geçen istihdam müddetlerinde belirli bir maaş verilirse bu davete muhalefet etmeyeceklerdir.

EK-1. (devam) Gırnata'nın teslimine ve halkına verilecek imtiyazlara dair mukavelename

MADDE- Müslüman halktan Münzil şehrinde miras veya diğer bir şekilde mülk ve alâkalari bulunanlar, bunlari eskisi gibi kullanabileceklerdir.

MADDE- Şehrin içinde oturan Müslüman ahalinin kullanmakta olduklari suyun dışarıda bulunan mecralari son derece iyi korunup bu mecralarda gerek Hristiyan ve gerek Araplar'dan hiç kimse elbise yıkamayacaktır. Diğer bir şekilde suyu bulandıracak bir harekette bulunulmayacaktır. Bunun aksi harekette bulunanlar olursa hak ettiği cezası Kral ve Kraliçe tarafından verilecektir.

MADDE- Bir Müslüman esir kendi yerine rehin suretiyle bıraktığı diğer bir Müslüman kaçıp Gırnata ve bu mukavelenamede ismi geçen diğer mevkilerin sınırına girerse, o şahıs bunun için bir şey vermeye mecbur olmayacaktır. Belediye yönetimi tarafından da arkasına düşölüp baskı yapılmayacaktır.

MADDE- İş bu mukavelenamenin imzalanmasından önce borçlu ve alacaklı arasında verilmiş bütün senet ve deliller eskisi gibi itibar görecektir ve hüküm ve deliller değiştirilmeyecektir.

MADDE- Müslüman halkın fiilleri ve hareketlerini gözlemek için belirlenecek zabıta memurları Hristiyanlardan olmayıp Müslümanlardan olacaktır.

MADDE- İslam halkının fiyat ve tartılarını kontrol etmek için atanacak vergi memurları da Hristiyanlardan olmayıp Müslümanlardan olacaktır.

MADDE- Hristiyan çarşısı ile kasapları Müslümanların çarşısı ve kasaplarından ayrı olacak. Müslümanların emtia (satılacak mallar) erzak ve eti, Hristiyanların emtia erzak ve etine karıştırılmayacak. Bu karara muhalif hareket edenler olursa hak ettikleri cezaları verilecektir.

MADDE- Bir bir sayılan Elhamra, Elhayzan ile kapıları, kalelerinin ve diğer korunaklı mevkilerin terk ve teslim olunduğu gün tasdik edilen bu mukavele Melik Ebu Abdullah ve hanedanı hakkında esirgenmeyen Kralın merhameti ve imtiyazlarını içerir. Kralın kurşun mührü ile mühürlenmiş, ipek kurdelelerden askılarla süslenmiş olan içinde yer alan hükümlerde sonsuza dek eksiksiz bir saygıyla riayet edilmek için ismi zikr oluna veliht ile kerametli ispanya Kardinali ve devletin güvenilir şahsiyetleri ve din büyükleri, Episkoposlar, ruhban sınıfının önde gelenleri, devlet büyükleri, duk, markiz ve kontlar, mahkeme görevlileri tarafından tasdik konusunda imzalatılıp mühürletilen özel imtiyazlar Gırnata şehrinde Melik Ebu Abdullah'a verilecek.

Biz ki Kaştale, Lion, Aragón, Sicilya'nın Kral ve Kraliçesi'yiz. İş bu mukavelename içinde yazılan ve geçen özel ve genel, küçük ve büyük bütün hükümleri bir vesile sebebiyle değiştirip ihlal etmeyeceğimize, harfiyen gereğini doğruluk ve hakkaniyetle uygulayacağımıza, saygı duyduğumuz dinimiz ve muteber olan hükümdarlık sözümüzle üzerlerine yemin ederiz.

İş bu muteber mektup hükümdar mührümüzle mühürlenmiş, başkentimiz olan Vega'da ve miladi 1491 senesi Teşrinisâni'sinin (Kasım ayı) yirmi beşinci gününde yazılmıştır. Gereğinin yapılmasını emrederiz.

Biz ki Kral Ferdinand ve Kraliçe İzabel'iz. Bu mühürlenmiş mukavelenamenin içinde yazılı bütün maddeler bizim emir ve irademiz, hükümlerimiz ve görüşümüz üzere kararlaştırılmış olduğundan, ne şekil ve surette yazılmışsa içindekiler tamamıyla şimdi ve gelecekte ve her zamanda kabulümüzdür. Mükerrerem torunumuz Don Jan ile diğer evlat ve torunlarımız, duk, markiz, kont, seçkin din görevlilerimize büyük küçük vali ve muhafızlarımıza, kale ve sağurlann emin ve kâidlerine, hükümet meclisinin azasına buluşmamız şerefiyle şereflenen bütün büyük ve önemli kişiler ve hükümdara ait esirlerimiz, zabıtlar ve emirlerine, hükümetimiz dâhilinde bulunan büyük küçük şehir, kasaba, köy ve nahiye memurlarımıza büyük küçük asker ve bahriye zabıtlarımıza, velhasıl hangi memuriyette ve hangi din ve mezhepte olursa olsun tüm ahali ve tebamıza emrű ferman ederiz ki, bu mukavelenamenin içerdiği hükümlere tamamıyla ilave yapılmadan noksansız riayet edecekler ve ettireceklerdir. Ne şimdi ne gelecekte hiçbir nedenle bir harfi dahi değiştirilmeyecek, hiçbir hükümünün hilafında hareket etmeyeceklerdir ve ettirmeyeceklerdir

EK-1. (devam) Gırnata'nın teslimine ve halkına verilecek imtiyazlara dair mukavelename

Resmen ve alenen men ederiz ki, bu kişilerden her biri bu hükümlerden bir hükmü fazla veya eksik tutamayacaktır. Eğer tutan olursa gazabımıza ve kahrımıza uğrayacaktır. Onun hakkında emirleri ve beratları ifsat eden ve senetleri taklit eden kalpazanlara özel, şiddetli cezalar tehir etmeksizin uygulanacaktır. Velhasıl bu mukavelenamede yazılı olan tüm madde ve hükümleri ne eksik ne fazla, şimdi ve gelecekte ve her zamanda harfiyen icra edeceğimize ve bizle alâkalı zevat, memurlar ve ahaliye de şimdi ve ilerde ve her zamanda kendimiz gibi tamamıyla riayet ettireceğimize ve hiçbir illet ve bahaneyle bir hükmünü değiştirmeyeceğimize ve değiştirmeyeceğimize söz verir, mukaddes dinimiz ve hükümdarlık sözümüz üzerine yemin ve kasem ederiz.

İşte bu özel hükümlerimiz ile tekrar emr ve ferman ederiz ki ceylan derisine yazılı adımızla imzalı kraliyet mührüyle mühürlenmiş ve ipek kurdele askılarla süslenmiş mukavelenamenin gereği icra edilecektir.

Yazılışı, 30 Kânunuevvel (Aralık) 1491.

Gırnata'nın yanındaki Vega Mahallesi.

Ben ki kral ve kraliçenin başkâtipleri hizmetindeyim. Kral ve kraliçe efendilerimizin emr-ü fermanlarıyla yazdım. Fernando Zafre, Kral ve Kraliçe'nin başkâtibi. Biz ki Kral Ferdinand ve Kraliçe İzabel'iz. Oğlumuz Don Jan ve muhterem kızlarımız Dona İzabel Dona Jane ve Dona Maryana ve Dona Katalina ile beraber Kaştale, Lion, Aragón, Sicilya, Tuleytula, Belensiye, Kadis, Mayorka, İşbiliye, Sardunya, Kurtuba, Korsika, Mursiye, Cehn, Aru, El-Cezire, Cebel-i Tarık memleketlerine hükmederiz.

Berşelune ve Rusilon kont ve kontesi, Beskay Molina hâkim ve hakimesi, Atina ve Niyopatri dukası, Arvistan ve Gosyano Markizi'yiz. Bu mukavelename imtiyaz hükümlerini tamamen kabul ve tasdik ederiz.

Don Jan; Aragón, Kaştale, Sicilya, Lion v.s hükümetlerinin veliahdı ismi geçen mukavelenamenin içerdiği hükümleri tamamıyla kabul ve tasdik ederiz.

Dona İzabel; Portekiz hakimesi, Kaştale ve Aragom kral ve kraliçesinin kızı bu mukavelenamenin hükümlerini tamamen kabul ve tasdik ederim.

Don Diyego Hurtado; İşbiliye büyük Episkoposu tasdik eder.

Don Alfons; Sentiyago Episkoposu tasdik eder.

Don Alfons; Sentiyago süvarileri büyük zabiti tasdik eder. (41 satır isim ve tasdik imzası)

Fernand Álvarez ve Gonzales; biz ki Kral ve Kraliçe efendilerimizin başkâtibi ve defterdarıyız. Yazılı hükümlerin karar şekli ve düzenlenmesinde ismi geçen şahitlerin şahadet imzası koyup tasdik ettiklerinde hazır ve şahidiz.⁵⁵⁶

⁵⁵⁶Garrido Atienza, M. (1910). *Las Capitulaciones Para La Entrega de Granada* (1. Baskı). Granada: Yayınevi: Paulino Ventura Traveset, 269-294.

EK-2. Gırnata Meliki Ebu Abdullah Es-Sağir (boabdil) ve yakınlarına Kral ve Kraliçe tarafından verilen özel imtiyazname

Kadir olan Tanrı'nın adıyla...

Baba, oğul ve ruh. Bunlar üç şahıstırlar ki, onların aslı yoktur.

Birincisi, el-Hayy, el-Kayyum, el-Mâlik olan ulûhiyet sahibidir.

Ve saadet sahibi olan Meryem adına ki Tanrı'nın oğlunu taşımaktan berîdir. Yardımcısı da "bizim yaptığımız bir şey yok, biz sadece ona hizmet ediyoruz ve onu mutlu ediyoruz" demişti.

Ve Tanrı'nın veli kulu ve İspanya'nın nuru, Zak ve Kaştale ve Lion sultanlarının hâmisî, karısının adıyla.

Ve yücelerde mukîm olan Tanrı'nın şâir kadın ve erkek evliyasının adıyla.

Biz ki Tanrı'nın inayeti ile Kaştale, Lion, Aragon, Sicilya, Tuleytula, Belensiye, Gales, Mayorka, İşbiliyye, Sardunya, Kurtuba, Kores, Mursiye, Cehn, Algor, Ceziretül Hadrâ, Cebel-i Tarık krallığı ve Berşelune ile Rusilon Kontluğu, Beskay ve Molina Hükümeti, Atina ve Niyopanri Dukalığı, Avristan ve Gosyano markizliği unvanlarıyla yüceltilmiş Don Ferdinand ve Dona İzabel, Kral ve Kraliçeyiz.

Meliklik mührümüz ile mühürlü ipek kurdelayla süslenmiş iş bu senedimizle ve korunan yazılı surette gerek zamanımızda bulunanlar ve gerek bizden sonraki asırlarda geleceklerin malûmu olsun ki, bizim emrimiz ve idaremiz üzere Gırnata Meliki Ebu Abdullah ile verilen karardan dolayı tanzim edilip yazılan, tasdik edilip mühürlenmiş anlaşmanın bütün hükümlerini tekrar tasdik ettikten sonra, yalnız Ebu Abdullah'la yakınları için de iş bu özel imtiyaznameyi aşağıda olduğu gibi yazmış, kapsadığı hususları kabul ve tasdik etmiştir.

MADDE- Rica'da bulunan Ta's şehir ve köyleriyle Delyas, Merşene, Leşar, Andereş, Cebil, Aşışar, Cebeley, Ferira, Bakira, Orceba, ki Cebel-ül Beşer'de oturanlar topluluğu, veraset ve ebedilik üzere Ferdinand ve İzabel taraflarından Melik Ebu Abdullah'a hediye olarak bırakılacak. Kral ve Kraliçeye ait olan gelirler, mahsuller, aidat ve diğerleri bundan böyle Melik Ebu Abdullah'a mahsus olacağından, satmakta ve rehin bırakmakta seçme özgürlüğü olacaktır. Fakat her ne vakit satacak olursa bir kere Kral ve Kraliçe'ye haber verecektir. Onlar satın alacak olduklarında karar verilecek nakdi bedel ile onlara satılacaktır.

MADDE- Kral ve Kraliçe Azra şehri kalesi ile diğer korunaklı mevkiilerin tamir ve deniz tarafına ve diğer münasip gördükleri mahallerine yeniden siperler ve kuleler inşa edebilecek. Eğer deniz tarafına yeniden bir kale yaparlar ve bunlara asker ve mühimmat koyarak kuvvetlendirirlerse, şehrin eski kalesi Melik Ebu Abdullah'a bırakılacaktır. Bırakılacak muhafız askerler için Melik tarafından hiçbir zaman ücret ve vazife talep edilmeyeceği gibi, uygulanacak tamirat için de kendisinden bir akçe dahi istenilmeyecektir. Azra şehrinde bulunan bütün akar ve emlak istisnasız Melik'e ait olacaktır. İş bu gelirler tam bir emniyetle kendisine ulaşacaktır.

MADDE- Melik Ebu Abdullah Elhamra ve Elhayzan siperlerini teslim ettiği anda Kral ve Kraliçe otuz bin Kaştale altını (ki on dört milyon beş yüz bin meravid kıymetindedir) cari sikke olmak üzere Melik Ebu Abdullah'a verilecek.

MADDE- Melik Ebu Abdullah, babası Ebu'l Hasan zamanından beri Gırnata dâhilinde varis olarak mutasarrıf olduğu zeytinyağı ticarethaneleriyle sorumluluğunda bulunan bütün tarla arazilerini Kral ve Kraliçe kendisine hediye etmiş olduğundan Cebel-ül Beşer dâhilindeki diğer mülkleri gibi bunlara da eskisi gibi sahip olacaktır.

EK-2. (devam) Gırnata Meliki Ebu Abdullah Es-Sağir (boabdil) ve yakınlarına Kral ve Kraliçe tarafından verilen özel imtiyazname

MADDE- Melik Ebu Abdullah'ın validesi ile kız kardeşlerinin ve hanımının, Mela Ebu Nasr'ın hanımının Gırnata içinde ve Cebel-ül Beşer'de sahip oldukları ne kadar bahçe, arazi, tarla, değirmen, hamam ve diğer miras kalan mal ve akarları varsa Kral ve Kraliçe taraflarından kendilerine bırakılıp ihsan edildiğinden, ismi geçenlerin mülkleri hakkında beyan olunan suret vechiyle, bunları da isterlerse satabilecek ya da rehin bırakabileceklerdir. Bu ayrıcalık ilelebet evlat ve torunlarına da kalacaktır.

MADDE- Melik Ebu Abdullah'ın validesi ile kızkardeşlerinin ve hanımının, Mela Nasr'ın hanımının tasarruf ettikleri mülklerin üzerinden ne şimdi ne hiçbir zaman vergi alınmayacak, her biri eskisi gibi tasarruf edebileceklerdir.

MADDE- Melik Ebu Abdullah, validesi, kızkardeşleri, hanımı ve Mela Ebu Nasr'ın hanımı, oğulları ve oğullarının oğulları, torunları ve diğerleri, bunların kaidleri, hizmetkârları, cariyeleri, hademeleri, evlerinde bulunan küçük büyük bütün akrabaları ve yakınları şimdi ve sonra ve daha sonra velhasıl her ne zaman denizin öte tarafına hicret etmek ve taşınmak isterlerse kendilerine kolaylık olması için Kral ve Kraliçe tarafından daima iki gemi hazırlanacaktır. Eğer onların istedikleri zamanda zikredilen gemilerden biri bulunmaz ise hazırlanmaya kadar tutulacaklar. İşte bu gemilerle hicret edecek kadın erkek, büyük küçük kimseden gemi parası ve diğer vergiler gibi tekâlifin hepsinden muaf olarak malik oldukları emtia, eşya mal, altın ve gümüş, mücevherat ve silahları da beraber götürebilecekler. Ama büyük ve küçük ateşli silahlar götüremeyecekler. Kral ve Kraliçe bunların gerek gemiye binişlerinde, gerekse istedikleri yere varıp indiklerinde bir akçe gemi kirası ve gümrük vergisi almayacaklarının ve başkasına aldırılmayacaklarının yanısıra, doğu tarafında bulunan Türkiye memleketleri ve İskenderiye, Fas iskelelerinden her hangisine isterlerse tam bir emniyet, huzur, refah ve saygıyla taşınıp indirileceklerdir.

MADDE- Melik, bahsedilen akrabaları ile evlat ve torunları, taşınmak ve hicret etmek istediklerinde taşınması mümkün olmayan emlak ve arazilerini istedikleri gibi satamazlarsa, yine kendileri saygıyla ve yazılan şekilde taşınacaktır. Fakat emlaklarını idare etmek ve gelirlerini tahsil etmek için taraflarından vekiller bırakacaklar, iş bu vekiller toplanan hasılatı emlak sahiplerine hangi memlekette iseler engel çıkarılmadan, emniyetle oraya bildirip gönderecektir.

MADDE- İş bu antlaşmanın imzasının ardından zikredilen Cebel-ül Beşer'de belirli bulunan köy, kasaba ve topraklar tamamen Melik tarafına teslim edilecek. Melik de eski ahdi üzere iyi idarelerine önem gösterecektir.

MADDE- Muharebe esnasında gerek Hıristiyanlardan ve gerek Araplar'dan ne kadar eşya alınmış ve ganimet yapılmışsa, hiç olmamış hükmünde tutulacak. Bunların sahiplerine iade edilmesi için ne şimdi, ne hiçbir zamanda Kral ve Kraliçe taraflarından Melik ve akrabalarına emir ve teklif olmayacaktır. Ama bazı özel sözleşmeler ve zaruri gereklerden dolayı bu mallardan ve miras kalan mülklerden sahiplerine iadesi icap eden şeyler olursa kıymetleri Kral ve Kraliçe tarafından düzenlenecek ve verilecektir. Kral ve Kraliçe tarafından bu karara muhalif ne bir Hıristiyan'a ve ne bir Müslüman'a hüküm verilmeyecek. Hilafında hareket edenler cezaya çarptırılacaklar. Ne Hristiyan dini, ne Muhammed'i mezhep kanunları ve şeriatı bu hususun uygulanmasına muhalif olamayacaktır.

MADDE- Melik Ebu Abdullah tarafından bazı emtia ve eşya ile ticaret maksadıyla denizin öte tarafına kâidler ve vekiller gönderilmesine icazet verilmiştir. Bunlardan gidişte ve dönüşte ve ikamet esnasında gümrük ve nakil vergisi gibi bir vergi istenilmeyecektir.

MADDE- Melik Ebu Abdullah, Kral ve Kraliçenin yönetimleri altında bulunan memleketlerin her tarafına altı adet katır yükü emtia ve zahire nakledebilecek. Bu katırların geçmesine kimse tarafından engel ve müdahale olunmayacaktır. Hiçbir derbend ve gümrük mahallinde gümrük vergisi ve nakil vergisi alınmayacaktır.

EK-2. (devam) Gırnata Meliki Ebu Abdullah Es-Sağir (boabdil) ve yakınlarına Kral ve Kraliçe tarafından verilen özel imtiyazname

MADDE- Melik Gırnata'dan çıktuktan sonra kendisine tahsis edilen mahallerin hangisinde isterse oturabilecek. Gırnata'dan çıktığında da bütün hizmetkârları ve kâidleri, âlimleri, askeri ve şehir halkından istedikleriyle velhasıl her kimi isterse birlikte çıkabilecekler; işte bu tâbi olanlar da at ve davarlarını, aile ve evlatlarını, kadın erkek, büyük küçük hizmetkârlarını birlikte götürebilecekler. Çıkışları esnasında silahlarını ellerinde veyahut her ne şekilde isterlerse öylece götürürler. Silahlarından hiçbir şey alınmayacaktır. Fakat ateşli silahları götüremeyecekler. Ne şimdi ne ileriki zamanlarda, iş bu vatanlarını bırakan ahaliye aşağılama maksadıyla alâmet-i farika taşımak emredilemeyecek. Antlaşmada olduğu gibi Gırnata sakinleri hakkında esirgenmeyen müsaadelerden hissedar olacaklardır.

MADDE- Bahsedildiği gibi Elhamra ile diğer korunaklı mevkiilerin teslimi yapıldığında, Kral ve Kraliçe de kurşun mühürleriyle mühürlenmiş, ipek kurdelayla süslenmiş, isimleri içinde yazılı reislerin şahitlikleriyle tasdik edilerek Melik ve annesi, kızkardeşleri ve hanımına ayrı ayrı verilmesi kararlaştırılan imtiyaznameleri ertelemekten verilecektir.

Biz ki Kral Ferdinand ve Kraliçe İsaibel, zikrolunan hususların hepsi hükümdar emriyle kararlaştırılmıştır. İstisnasız olarak bütün hükümleri tasdik edip gereklerini harfiyen uygulamayı taahhüd ederiz.

Yazılış tarihi, 30 Kânunuevvel 1491.
Gırnata yakınlarındaki Vega mahalli.

Şahitler, Don Jan ve Dona İsaibel vs.⁵⁵⁷

⁵⁵⁷Garrido Atienza, M. (1910), age, 257-268.

EK-3. ENDÜLÜS'TEN OSMANLI PADİŞAHI II. BAYEZİT'A YAZILAN ANONİM ŞİİR (Mektup kaside halinde yazılmış ve 105 beyitten oluşmaktadır).

- 1-Kutsal, sonsuz ve sürekli yinelenen selamımı, halifelerin en iyisinin yüce şahsına yöneltirim.
- 2-Selam, kâfirlere aşağılık elbisesini giydiren şerefli, yüce kişiye olsun.
- 3-Selam, Allah'ın nüfuzunu genişlettiği ve her bölgede zaferle güçlendirdiği kimseye olsun.
- 4-Topraklarının merkezi İstanbul olan Mevla'ya selam. O ne güzel şehirdir!
- 5-Allah'ın, saltanatını ordular ve tebaasından olan TÜRKLERLE donattığı kişiye selam.
- 6-Selam, Allah'ın bütün milletler üzerindeki hükümranlığını artırdığı ve mertebesini şerefliendirdiği sizlere olsun.
- 7-Kadiya ve yüce bilginlerden ona benzeyenlere selam olsun.
- 8-Dine saygılı olanlara, takva sahiplerine ve sağlam görüşlü danışmanlara da selam olsun.
- 9-Endülüs'ün batısında gurbette geride kalan kölelerden size selam.
- 10-Rumlardan oluşan taşkın ve engin bir denizle dipsiz ve karanlık bir deniz onları çevrelemiştir.
- 11-Büyük bir felakete uğramış esirlerden size selam. Ne büyük bir felakettir o!
- 12-Şerefli bir yaşamdan sonra kır saçları yolunarak koparılan yaşlılardan size selam.
- 13-Daha önce kapalıyken kâfirler önünde açılan yüzlerden size selam.
- 14-Papazın zorla yatağa götürdüğü şerefli genç kızlardan selam size.
- 15-Kendilerine zorla domuz ve haram, kokuşmuş etler yedirilen yaşlılardan size selam.
- 16-Hepimiz, bastığınız toprakları öper, her an iyiliğiniz için dua ederiz.
- 17-Allah gücünüzü ve hayatınızı devam ettirsin ve sizi her türlü kötülük ve sıkıntıdan korusun.
- 16-Düşmanlarınıza karşı başarınızı, zaferinizi artırsın. Allah sizi, kendisinin razı olduğu, sevdiği bir yere oturtsun.
- 19-Ey efendimiz, başımıza gelen büyük felaket, bela ve zarardan dolayı size şikâyetle bulunmuştuk.
- 20-İhanete uğradık, Hıristiyanlaştırdık, dinimiz değiştirildi. Eziyete uğradık, her türlü kötülükle bize muamele edildi.
- 21-Nebi Muhammed'in dinini muhafaza ederek Hıristiyan uşaklarıyla içtenlikle savaşıyorduk.
- 22-Cihat yaparken büyük güçlüklerle karşılaştık; ölüm, esaret, sonra açlık ve kıtlık.
- 23-Gayri Müslimler her taraftan büyük akınlar halinde, grup grup üzerimize saldırdılar.
- 24-Atları ve silahlarıyla büyük topluluklar halinde, azimle ve kararlılıkla çekirgeler gibi bizi ezdiler.
- 25-Buna rağmen uzun bir süre onların tümüne karşı koyduk. Onlardan pek çok kimse öldürdük.
- 26-Onların atları her saat çoğalırken, bizim atlarımız azalıyordu.
- 27-Zayıf düştüğümüzde topraklarımızı yerleştiler. Birbiri ardınca şehirlerimizi ele geçirdiler.
- 28-Şehirlerin aşılmaz surlarını tahrip eden pek çok büyük toprakla geldiler.
- 29-Kuşatma sırasında günlerce ve aylarca büyük bir azim ve kararlılıkla güçlü olarak saldırdılar.
- 30-Süvarilerimiz ve piyadelerimiz yok olduğunda kardeşlerimizden bizi kurtarmaya geleni görmedik.
- 31-Yiyeceklerimiz azalıp durumumuz kötüleşince bize alçakça yapacakları şeylerden korkup istemeyerek boyun eğdik.
- 32-Erkek ve kız çocuklarımız esir edilirler veya kötü bir şekilde öldürülürler korkusuyla (boyun eğdik).
- 33-Eskiden bu topraklardaki antlaşmalı Müslümanlar gibi yaşamak üzere (boyun eğdik)
- 34-Namazlarımızda ve ezanlarımızda serbest bırakılmak ve şeriatın diğer emirlerinden hiçbirini terk etmemek üzere (boyun eğdik)
- 35-Bizden denizi (geçip) karşı kıyıya (Afrika'ya) gitmek isteyenlerin diledikleri mallarını da alıp emniyet içinde gidebilmeleri için.
- 36-Bunlardan başka daha pek çok şart vardı. Sayıları elli beşi geçiyordu.
- 37-Onların kralları ve önde gelenleri bize şöyle demişti: "Şart koyduğunuz şeylere tam olarak, hatta fazlasıyla uyulacaktır."
- 38-Bize antlaşma ve ahdi içeren belgeler göstermiş ve "İşte bu benim size güvencem ve taahhümdür" demişti.
- 39-Daha önceleri, bir baskı olmaksızın yaşadığınız gibi mallarınızı ve evlerinizi koruyunuz" demişti.
- 40-Ancak bizi koruyacaklarına dair anlaşmaya uyduğumuzda, verdikleri söz tutmayıp antlaşmaya ihanet ettikleri ortaya çıktı.
- 41-Gözümüzü boyadığı antlaşmalara uymadı. Bizi baskı ve güç kullanarak, istemeye istemeye Hristiyanlaştırdı.
- 42-Ellerimizdeki tüm kitapları yaktı ve onları pislik ve çöplüğe attı.
- 43-Din kitaplarımızı alay ve hakaretle ateşe attılar.
- 44-Hiçbir Müslüman'a ne bir kitap nede yalnızlıkta okunacak bir Kuran bile bırakmadılar.
- 45-Oruç tuttuğu ve namaz kıldığı bilinen herkes her halükarda ateşe atılıyordu.

EK-3. (devam) ENDÜLÜS'TEN OSMANLI PADİŞAHI II. BAYEZİT'A YAZILAN ANONİM ŞİİR
(Mektup kaside halinde yazılmış ve 105 beyitten oluşmaktadır).

- 46-Bizden kiliselerine gitmeyen kişileri papaz feci bir şekilde cezalandırıyordu.
 47-Tokatlıyordu, malını alıyordu, perişan bir halde onu hapse atıyordu.
 48-Ramazanda sık sık yiyip içerek oruçlarımızı ifsat ediyorlar.
 49-Peygamberimize küfretmeyi, iyi ve kötü günlerimizde onu anmamamızı bize emrettiler.
 50-Bizden bir grubu, Peygamberimizin adını anarken duydular ve onlara feci şekilde eziyet ettiler.
 51-Valileri ve kadıları onları döverek, para cezası vererek, hapsederek ve onurlarını kırarak cezalandırdılar.
 52-Ölen bir kimsenin yanında kendi dinlerini ona telkin edecek bir Hıristiyan din adamı yoksa hile yolu ile onu defnetmiyor,
 53-Yere serilen bir eşek ya da başka bir hayvan gibi çöplüğe ya da pis yerlere terk ediyorlardı.
 54-Bunun dışında birçok çirkin işler ve alçakça yapılan şeyler de vardı.
 55-İrademiz dışında, rızamız olmaksızın adlarımız değiştirildi.*
 56-Muhammed'in dininin yerine insanlığın en aşağılığı Rum köpeklerinin dininin konması ne kadar da kötü.
 57-Cahil, kaba, Arap olmayan insanların adlarıyla adlarımız değiştirildiğinde ne kadar da yazık oluyor.
 58-Her sabah papaza giden kızlarımızın ve oğullarımızın durumu ne acıklıdır.
 59-Onlara küfür, puta tapıcılık yalan öğrettikleri halde (Hıristiyanları) hiçbir hile ile aldatamıyorlar.
 60-Temiz ve paklıklarından sonra, kâfirlerin çöplükleri olmaları için duvarlarla çevrilen mescitlere ne kadar yazık.
 61-Ezan yerine çanlar asılan minarelere ne kadar da yazık.
 62-Küfürle kapkara olan şu şehirlere ve güzelliklerine ne kadar yazık.
 63-Haça tapanların kaleleri haline geldiler; saldırı sırasında kendilerine emniyet sağladılar.
 64-Köleleştik; ne fidye ile geri alınabilecek esirler, ne de şahadet getiren Müslümanlarız.
 65-Başımıza gelenleri görmüş olsaydınız gözlerinizden yaşlar akardı.
 66-Vay halimize ve başımıza gelenlere; felaket, bela ve zillete.
 67-Ey efendimiz, Rabbimiz Allah'ın seçin ve yaratıklarının en hayırlısı Hz. Muhammed'in adına senden yardım diliyoruz.
 68-Hz. Muhammed'in soyundan gelenlerin ve sahabenin adına... Onlar ne soylu sahabelerdir.
 69-Peygamberimizin amcası Abbas'ın ve onun beyaz saçının adına ki o ne güzel beyazlıktır.
 70-Allah'ını tanıyan, bilen Salih kimseler, keramet sahibi seçkin velilerin adına.
 71-Umarız ki bize ve başımıza gelenlere bakarsınız. Böylelikle arşın ilahi bize merhamet eder.
 72-Sözünüz dinlenir, emrinize uyulur, her dilediğiniz süratle yerine getirilir.
 73-Hıristiyanlığa gelince, onun aslı sizin idareniz altındaki topraklardadır. Oradan başka bölgeler yayılmıştır.
 74-Öyleyse Allah aşkına ey efendimiz, bizi yüceliğinizle koruyunuz; ya bize tavsiyede bulunun ya da bu durumu protesto edin.
 75-Çünkü siz yüce, şerefli ve üstünsünüz. Allah'a ibadet edenleri her türlü kurtarma gücünüz var.
 76-Roma'da oturan Papa'ya sorun. Bizi korumaya aldıktan sonra neden ihanet ettiler?
 77-Bir suçumuz, yaptığımız bir eziyet olmadığı halde ne oluyor da bize ihanet ediyorlar.
 78-Bizim mağlup ettiğimiz hencinsleri, dinimizin koruması ve sözlerine sadık yüce meliklerimizin himayesi altındaydılar.
 79-Onlar ne dinlerinden ne de ülkelerinden çıkarıldılar; ihanete uğramadılar, onurlarıyla da oynanmadı.
 80-Söz verip de dönen kişiye gelince, onun bu davranışı tüm inanç sistemlerinde yasaklanmıştır.
 81-Özellikle krallar için bu böyledir. Bu davranış her yerde kanun dışı olup çirkin ve utanç vericidir.
 82-Mektubunuz onlara ulaştı, fakat bu güne değin tek bir kelimesine bile aldırmadılar.
 83-Aksine bize karşı düşmanlıklarını ve cüretlerini artırdılar ve her türlü kötülükte ileriye gittiler.
 84-Mısır heyeti onlara geldi, kendilerine kötülük yapılmadı, şerefleriyle de oynanmadı.
 85-Ancak onlara bizim adımıza, Hıristiyanlığı isteyerek, baskıya uğramadan kabul ettiğimizi söylediler.
 86-Kendilerine boyun eğen mürtetleri getirdiler. Allah'a yemin olsun ki biz bu tanıklığı kabul etmiyoruz.
 87-Hakkımızda yaptıkları açıklamalarda ve söyledikleri sözlerde çok büyük yalanlar söylediler.
 88-Ancak, ölüm ve yakılma korkusu bizi dinimizi değiştirmeye zorladı; istemeye istemeye onların konuştuğu gibi konuşuyoruz.
 89-Hâlâ Resulullah'ın dini üzerineyiz. Her an Allah'ı birlemektediriz.

EK-3. (devam) ENDÜLÜS'TEN OSMANLI PADİŞAHI II. BAYEZİT'A YAZILAN ANONİM ŞİİR
(Mektup kaside halinde yazılmış ve 105 beyitten oluşmaktadır).

90-Dahası, Allah'a yemin olsun ki biz ne dinimizin değiştirilmesini ne de teslis hakkında söylediklerini kabul ederiz.

91-Dinlerini kötülüğe ve eziyete uğramaksızın kabul ettiğimizi iddia ederlerse,

92-Vahr'a sakinlerine ne olduğunu sor, onlar kahırla, aşağılanmakla nasıl esir edilip öldürüldüler?

93-Belefique'ye başına neler geldiğini sor, büyük bir felaketten sonra kılıçla parça parça edildiler.

94-Muyafe'ye gelince, halkı kılıçtan geçirildi. Busra halkına da aynı şeyi yaptılar.

95-Enderiş'in halkı da camilerinde yakıldı. Tümü kömür haline geldi.

96-Ey efendimiz; işte size şikâyetle bulunuyoruz. Başımıza gelen bütün bunlar hep yalnız kalışımızdandır.

97-Anlaşmayı bozmadan önce söz verdikleri gibi dinimiz ve namazımız keşke bizimle kalsa.

98-Ya da hepimizin mallarımızla birlikte sevdiğimizizin ülkesi olan Kuzey Afrika'ya gitmemize müsaade etsinler.

99-Gönderilmemiz, başka bir inanç sisteminde küfür içinde güçlü (güçsüz olabilir) olarak kalmamızdan bizim için daha iyidir.

100-Yüce katınızdan dileğimiz budur. Sizin katınızda bütün ihtiyaçlarımız, sorunlarımız giderilsin.

101-Yine dileğimiz, zillet ve kötü durumumuzdan dolayı başımıza gelen şeylere ve musibetlere son vermenizdir.

102-Allah'a şükür siz meliklerimizin en iyisisiniz. Şerefimiz bütün şereflerin, şanların üstündedir.

103-Rabbimizden saadet ve nimet içerisinde yüce bir kişi ve sultan olarak hayatınızın devamını dileriz.

104-Ülkenize barış, düşmanlara karşı zafer, büyük bir servet ve güçlü bir ordu dileriz.

105-Son olarak Allah'ın selamı ve rahmeti her an sizin üzerinize olsun.⁵⁵⁸

⁵⁵⁸Yüksel A. (Aralık,1988). "Endülüs'ten II. Bayezit'a Yazılan Anonim bir Şiir". *Bellekten*, Cilt: 53(205), 1575-1583.

EK-4. Morisko kökenli Juan Valero ile yüz yüze derinlemesine mülakat

(Tarih: 16 Ağustos, 2016 – Yer: Juan Valero'nun ikameti - Riopar, İspanya)

Juan Valero: “Yaklaşık 35-40 yıldır araştırma yapmaktayım. Bir kitap benim hayatımı değiştirdi. Kitabın adı “Al Sur de Granada” (Granada'nın Güneyi) yazarı ise İngiliz Gerald Brennan'dır. Bu yazar İngiliz ordusunda memurdur ve 1925 yılında İspanya'nın Granada şehrine gelip yerleşmiştir. Granada'nın güneyinde bulunan Alpujarra'ya gitmiştir. Söz konusu kitapta 1925 yılından 1931'e kadar Granada'nın geleneklerini kaleme almıştır. Benim için kitapta ilginç olan konu ise yazar Brennan'ın söylediği her şeyin kriptö-Müslüman yani gizli Müslüman adetleri olduğu şeklindedir. Alpujarra'daki 1925 yılında not edilen popüler gelenekler 1964 yılında Riopar'da bizler tarafından da tatbik ediliyordu. Daha açıkçası yazarın 1920'li yıllarda Alpujarra'da gözlemledikleri Riopar'da da oluyordu. 1963 yılında iş için ailem ile Riopar'dan Valencia'ya göç ettik. Burada Riopar'da yol, elektrik, televizyon ve özetle hiçbir şey yoktu. Sadece bir fabrika vardı. Çevre ile bağlantılarımız yoktu ve tecrit olmuş bir şekilde kültürümüz kapalı bir çerçeve içinde kalmıştı. Sonuç itibarıyla bu kitap beni çok etkiledi. Konuyu araştırmaya başladım ve Juan Goytisolo adlı bir yazar ile tanıştım. “

Sorular:

1. Bay Valero nerede doğdunuz?

Buralıyım (Riopar). 1963 yılında iş için Valencia'ya gittim ve 2000 yılında Riopar'a geri döndüm.

2. Mesleğinizi öğrenebilir miyiz?

Kuyumcu ve ormancıyım (ağaç yetiştiricisi).

3. Morisko kökeninizi nasıl keşfettiniz?

Daha önce belirttiğim Brennan'ın kitabını okuduktan sonra, araştırmaya başladım, arkadaşlarımın söylediklerinden kitaptaki bilgileri teyit ettim. Kitabı 1976 veya 1977 yılında okudum. Bu kitapta gelenekler ile bilgileri buldum. Bu adet ve geleneklerin Moriskolara ait olduğunu bilmiyordum. Bunların buradan yani İber yarımadasına ait gelenekler olduğunu düşünüyordum. Ancak Brennan bu gelenekleri Morisko ve Kur'an'da geçen bazı ayetler ile ilişkilendirince ben de araştırmaya başladım ve daha çok sorular sormaya başladım. Daha sonra sürpriz cevaplar ve gerçekleri buldum.

4. Brennan'ın kitabını okuduktan sonra kendi ailenizde ne tür farklı adet ve gelenekleri fark ettiniz?

Aslında fark etmedim çünkü farklı olduğunu bilmiyordum, benim için normaldi. Morisko adetlerini öğrendiğim zaman dikkatimi çekmişti.

Örneğin benim dedem, senede bir defa hayvanlara ekmek verirdi. Riopar dışında bunları yapanı görmedim. Benim için şaşırtıcı olan ise bu adetleri gazeteci Eugeni Casanova'nın benimle ve diğer köylüler ile olan röportajında ortaya çıkarmasıydı. Casanova, köyün önde gelenlerinden birine “bu köyde Moriskolar yaşıyor mu?” diye sormuştu. El Catalan adlı köylü (vefat etmiştir) “bu köyde hiçbir zaman Morisko yaşamamıştır ve burada yoktur” cevabı vermiştir. Bu cevaptan sonra gazeteci “o zaman güneşe tapınanlar (adoradores) kimler?” diye sorduğunda El Catalan “tüm köy” demiştir (yani tüm köyün aslında Morisko asıllı olduğunu iddia etmiştir).

5. “Adoradores al sol” ne demektir?

“Adoradores al sol” köydeki Moriskoları tanımlamak için kullanılan bir terimdir. Bu şekilde onlar Mekke'ye doğru (Kible) dönüp namaz kılıyorlardı (namaz kılışları farklılaşmış olabilir). Güneşe doğru dönüyorlardı, çünkü güneş doğudan doğar (her sabah şafak sökerken köyün yüksek bir tepesine çıkıp namaza benzer hareketler yaparlardı).

6. Büyükbabanız namaz kılar mıydı?

Hayır, kılmazdı. Her ne kadar El Katalan bütün köy kıları dediye de. İlginç yanı ise gazetecinin kaç kişi diye sorması neticesinde “herkes” diye cevap vermesidir.

Katalan'ın ifadesine göre, şafak söktüğünde hepimiz Riopar'a (eski tepedeki Riopar) gider ve “mali hatala mala” (Allah ?) gibi kelimelere benzer şeyler söylerdik demiştir.

Bununla beraber, ileri yaşlarda bir kişinin bir televizyon röportajı olmuştu. Bu kişinin tarih ile ilgili röportajında bir yorumda bulunmuştu ve herkes gülmüştü çünkü yanlış bilgi vermişti. Yorumunda şöyle demişti; “önce biz geldik, sonra Araplar geldi ve daha sonra Romalılar geldi”. İnsanlar ise “Romalılar nasıl Araplardan sonra gelmiştir?” demişlerdi. Ancak bu kişinin Romalılar olarak tanımladığı kişiler aslında Arapçada Rumi olarak bilinen Hristiyanlardı. Aslında röportajda bu kişinin söylemek istediği, Araplardan sonra Romalılar değil, “Rumiler yani Hristiyanlar gelmiştir” demek istemiştir. Sonuç itibarıyla bu kişi aslında doğruyu söylüyordu. Bazı konuların özünü anlamak bu tür küçük detaylarda gizli olabiliyor.

EK-4. (devam) Morisko kökenli Juan Valero ile yüz yüze derinlemesine mülakat

Burada ilginç olan başka bir konu ise soy isimlerdir. Çünkü insanların, ancak Engizisyon tarafından güçlü bir siyasi gücün ve korkunun olduğu yerlerde vaftiz edilip soy isimleri değiştirilmiştir. Ancak buradaki insanlar vaftiz edilmemiştir ve bu nedenle eski soy isimlerini korumuşlardır. Benim diğer soyadım Valdervira'dır (İspanya'da insanların iki soyadı vardır). Elvira Granada şehrinin ana giriş kapısının adıdır. Dolayısı ile burada (Riopar) vaftiz edilen soy isimleri yoktur. Mesela Garrido gibi soy isimleri var, İber dilinde "savaşçı" anlamındadır. Valero ise İber dilinde "cesur" anlamını taşımaktadır. Birçok soy isim vaftizden gelmemiştir. Burası saldırılara uğramış ve dolayısıyla her şey olduğu gibi devam etmiştir. Yine bir ilginç nokta ise köyde bir insanın hala hicap (uzun elbise) giyerek işe gidiyor olmasıdır. Bu kişiye neden bu kıyafeti giydiği sorulduğunda "daha kolay tuvalete gitmek için" şeklinde cevap vermiştir.

7. Moriskolar yerleşmek için neden Riopar'ı seçmişlerdir? Stratejik bir bölgede olmasından dolayı mı?

Buraya (Riopar'a) en yakın Engizisyon binası Úbeda'dadır (Jaén). Burası da Riopar'a yaklaşık 100 kilometre uzaklıktadır. Granada buraya (Riopar'a) 250 km. mesafededir. Dolayısıyla engizisyon birçok yere ulaşmış ancak buraya ulaşmamıştır.

8. Büyükbaba ve büyükanneniz bu evde mi yaşadılar?

Onlar eski köyde yaşadılar (daha yukarıda eski binaların olduğu köy). Tepede onlara ait küçük bir evde oturdular. Şu an oturduğum ev de onlara ait.

9. Morisko olduğunuza dair herhangi bir yazılı belge veya kanıt var mı?

Herhangi bir yazılı belge yok. Gazeteci Eugeni Casanova buraya geldi, çünkü Yahudilerin gizli bir cemaati vardı. Onlar her köye gençlerini gönderip diğer Yahudi gençler ile tanışmalarını sağlardı. Eugeni Moriskolar arasında da böyle bir ağ olduğunu düşünüyordu, o yüzden araştırma için bu köye geldi.

10. Gazeteci Eugeni'nin röportaj yaptığı ikinci şahıs Catalan adlı kişi Morisko muydu?

Evet, o tam bir Morisko'ydu, kendisi bilmediği halde. Röportajdan iki sene sonra bu kişi öldü. Çok kötü oldu çünkü söyledikleri şeyler çok ilginçti (kayı yok).

11. Sizden ve vefat eden "Catalan" adlı kişi dışında köyde başka Morisko var mıydı?

Catalan ailesi dışında Venerada adlı bir kadının babası vardı (vefat etmiştir). Bence Morisko olduğunu bilen çok az kişi vardı çünkü onlar sadece atalarının davrandıkları gibi hareket ettiklerini sanıyorlar ve özlerini bilmiyorlardı. Biz bu köyde dış dünyadan 200 sene geride yaşıyoruz.

12. Gazeteci Eugeni Casanova sizi nasıl buldu?

Bir arkadaşım vesilesiyle buldu. Onun iyi bir arkadaşı aynı zamanda benim de arkadaşım. Aslında Yahudiler gibi düzenli yaşayan Moriskoların Riopar'da bulunduğunu ona bir Yahudi söylemişti. Daha sonra Eugeni Barcelona'da yaşayan arkadaşım Jordi Muñoz ile görüştü ve Jordi ona Riopar'da yaşayan bir arkadaşı olduğunu söyledi ve beraber röportaj için buraya geldiler.

13. Engizisyonun etkisi ve gücü azaldıktan sonra, aileniz Morisko köklerinizi sizden neden sakladı?

Morisko olmak ciddi bir suçtu. Onlar da korkularından söylemediler. Çok net bir örnek verebilirim. Pantano de la Fuensanta'da (Yeste) iç savaştan önce 1936 yılında bir boykot olmuştu. Polis 19 işçi öldürmüştü. İç savaş çıktığında ise 5 çocuğu daha öldürdüler. Baskı o kadar fazlaydı ki dağlarda birisi "Pantano de la Fuensata" kelimesini sarf etse herkes nedenini bilmeden bu yerin adını söyleyeni susturmaya çalışırdı. Daha sonra babama ve amcama neden susmamız gerektiğini sorduğumda sebebini bilmediklerini ancak bu konuda konuşmamamız gerektiğini söylerlerdi. Burada uygulanan durum ve savunma aynı mekanizmaya işaret ediyordu. Derin sessizlik...

14. Geleneklere göre Moriskolar kendi içlerinde mi evlenirlerdi?

Geleneğe göre kendi içlerinde evlenirlerdi.

15. Eşiniz de bir Morisko mu?

Hayır, eşim Cádizli.

16. Gazetede yayınlanan röportajınızdan sonra buradaki insanlar ile ilişkilerinizde bir farklılık oldu mu?

Röportajdan sonra köyde bulunan bazı akrabalarım söylediklerimi pek hoş karşılamadılar. Çünkü söylediklerimin doğru olmadığını düşündüler. Gazetede "morcilla" (domuz, pirinç ve soğanla yapılan yemek) yemediğim yazılmıştı, bu doğru değildi sadece annemin yaptığı "morcilla'yı" yerim demiştim, doğru olan buydu.

17. Köylülerden herhangi bir tepki geldi mi, ya da işiniz bu durumdan etkilendi mi?

Köylülerden tepki geldi, ama umurumda değil (gülüşmeler). İşim röportajdan dolayı değil, kendi hatalarımdan dolayı olumsuz etkilendi (gülüşmeler). Önemli değil işler düzeldi.

EK-4. (devam) Morisko kökenli Juan Valero ile yüz yüze derinlemesine mülakat

18. Şimdi domuz yiyor musunuz?

Evet, ama sadece domuz pastırması yıyorum. Bu domuz değil ki (gülüşmeler). Çok az yerim ama. Tavuk ve kuzu eti de yıyorum. Müslüman değilim. Büyük ihtimalle Morisko'yum ama Morisko olduğumdan daha çok İberyalıyım. Endülüs'te yaşayan birçok İspanyol Müslüman arkadaşım var. Ama ben Hristiyan veya Katolik değil "Cafre"yim yani herhangi bir inancım yok. Buradaki sorun şudur. Problem her zaman güç ile alakalıdır. İnsanlar ve kültürler buraya geldiler, gücün kimde olacağına insanlar karar verdiler. Herhangi bir istila veya toplu sürgün söz konusu değildir, bunlar basmakalıp laflar. Ekonomik imkânları olan kişiler işler eskisi gibi olmadığı için gittiler. Aksi takdirde kalırlardı. Bu çok açık.

19. Morisko gelenekleri hala İspanya'da sürüyor mu?

Hayır. Televizyon yeni bir başlangıç yaptı. Aslında televizyon ile her şey bitti.

20. Morisko kökenli başka aileleri tanıyor musunuz? İspanya'da hala Moriskolar yaşıyor mu?

Tabi Moriskolar aileleri bu topraklarda yaşadılar. Ancak son 70 yıldır televizyon var ve bu icat olmasaydı tarihsel bir dönüşüm olurdu. Fakat televizyon İspanya'daki her şeyi tek tipleştirdi. Kimsenin hafızası kalmadı. Tek tip ve sabit bir kültür oluştu.

21. Toplu sürgünden sonra Moriskoların İspanya'dan kovuldukları ve İspanya'da hemen hemen hiç Morisko kalmadığı yazıyor. Bu bilgiler doğru mu?

Hayır, hayır bu doğru değil. Bir kitapta Müslümanların toplu bir fetih yapmadıkları ve toplu bir sürgün de olmadığı yazıyor. Bu doğru. Buradaki anahtar kelime İslam'dı, fikir olarak. Buraya geldiğinizde feodal bir düzen vardı, her şey zenginlere aitti, kadınlar bir eşya olarak görülüyordu. Müslümanlar buraya geldiklerinde toprakların herkesin çalışması için olduğunu, kadınların da insan olduklarını ve herkes için ekmek olan bir sistemi getirdiler. Başka bir açıklama olamaz (fetih gibi). İslam'ın eşitlik ve adalet kavramı Müslümanlara ülkeyi yönetme imkânı tanıdı.

Fakihler (alfaques) önceden gidip İslam'ı gayrimüslimlere anlatıyorlardı onlara da bu din mantıklı geldi. Kuzey Afrika'dan çıkıp İspanya'yı ele geçirip Pontier'e (Fransa) kadar gelecek kadar bir ordu yoktu, bu insanların İslam'a karşı koymamaları ile gerçekleşti. Toplu sürgün veya sözde sürgün de bu şekildedir. Valencia, Granada ve Córdoba'da zengin olan Moriskolar bir yöntem izlediler. "Ben Omeyalar" (Emevilerin oğulları) para ödeyip kaldılar. "Biz size ödeme yapacağız siz de bizi kovmayacaksınız" dediler. İstedikleri para olduğu için ödeme yaparak kaldılar. İspanya'da toplu bir sürgün yaşanmadı. Bazı bölgelerde toprak verimli olduğu için ve bazı Morisko toprakları gasp edildi ve Moriskolar buralardan göçe zorlandılar. Bazıları ise Fas'ın Fes şehrinde akrabaları olduğu için gemilere binerek Kuzey Afrika'ya geçtiler. Büyük çoğunluğu ise burada olduğu gibi dağlara kaçtılar/sığındılar.

Moriskoların Tortosa Ebro Deltasında neden kovuldukları belliydi. Çünkü Delta oldukça verimliydi. Burayı ele geçirmek için tüm Moriskoları kovdular. Bir sene sonra Tortosa Piskoposu 800 papa fetvası dağıtarak 800 Morisko ailesine kira karşılığı çalışma ve oturma izni vermiştir. Her ailenin o zamanlar tahmini olarak 10-12 kişiden oluştuğunu düşünürsek, 800 ailenin toplam nüfusunu siz düşünün. Bir de bu sadece Tortosa'da.

22. Peki, engizisyonun bu tür durumlara bir itirazı olmadı mı?

Hayır, toprağın işlenmesi çok önemliydi. Engizisyon bu topraklara geldi ve herkesi kovdu. Toprağı Hristiyanlara dağıttılar, ama onlar toprağı işlemeyi bilmediklerinden dolayı üretim yapamadılar. Tortosa Piskoposuna durumu bildirdiler, o da Papa'dan belgeli 800 izin fetvası aldı. Bu durum da genel olarak Moriskoların bu toprakları terk etmediğine dair bir kanıttır. Büyük ihtimalle Moriskolar piskopostan izin gelene kadar komşu köyde yaşamışlardır. Eğer bu durum ulaşılmaması kolay olan Tortosa'da gerçekleşti ise dağlarda neler olduğunu siz düşünün.

Castilla'lılar gelip Moriskoların topraklarını fethetmediler. İnsanlar buradaydılar, İberyalılar Müslüman oldular çünkü bu durum onlar için elverişliydi. Yukarıdaki kitapta bahsedildiği üzere İspanya'da fetih olmadığı için yeniden fetih diye bir saçmalık da olmamıştır. İspanyolistler eninde sonunda bu gerçeği anlayacaklar. Burada kullanılan mazeret din di. Yani Araplar geldiler, topraklarımızı bizden aldılar, biz de topraklarımızı geri aldık saçmalığı. Burada meydana gelen sadece bir güç değişimidir. Alman ve Fransız askerleri kiralanıyordu. Valencia Kralı I. Jaime bir Fransız tacirdi (kendisine para ödenen).

EK-4. (devam) Morisko kökenli Juan Valero ile yüz yüze derinlemesine mülakat

23. Yaklaşık olarak kaç Morisko ülkeyi terk etti ve kaç kaldı, bu konuda bilginiz var mı?

Bu konuda net bir bilgim yok, bazı kitaplarda var. Sürgün ile ilgili somut tarihsel vakalar var. Gücün onlarda olduğunu fark ettiler. Orduyu gönderdiler, toprağa el koydular ve çoğunu öldürdüler ve geri kalanları kovdular. Bu durum Granada'nın güneyindeki Alpujarra'da böyle olmuştur. Valencia'nın Ayora vadisinde de oldu. Bu tür durumlar iki veya üç yerde oldu. Burada olan, fetheden ve edilenden ziyade, amaç siyasi bir güç gösterisi yapmaktı.

24. Albacete'de Morisko var mıydı?

Albacete'nin dağlarında vardı; Letur, Ontur, Tobarra, Paterna de Madera ve hemen hemen her köyde.

25. Okuduğumuz kitaplar neden İspanya'da kalan Moriskolardan hiç bahsetmiyor?

Tabii, çünkü kitaplar güçlü olan tarafından yazılmıştır. Güç için Moriskoları kovup kovmamak değil, üretken bir işgücüne sahip olmak önem taşıyordu. İnsanlar çalışmaya devam ettiler. Sınırı aşanlar yok edildiler. Tıpkı bugün diğer nedenlerden dolayı yok edildikleri gibi. Nasıl kitaplar okuduğunuzu bilmiyorum ama bu kitaplar doğruyu anlatmıyor. Ancak birkaç olay yaşandığı doğru.

Resmi söylem/retorik şu şekildedir: "Araplar gelip topraklarımızı ellerimizden aldılar, sonra eşekte bir adam gelip Covadonga'da yeniden fetihi başlattı ve tüm Müslümanlar ülkeden kovuldu". Bu resmi söylemdir. Kur'an Arapça olduğu için, onlar farklı (yabancı) bir dil konuşuyorlar dediler. Bu nedenle din için kullandıkları söylem de onun yabancılar tarafından ülkeye sokulduğu söylemiydi. Din İspanya'ya yabancılar tarafından sokuldu bu doğru ama onu sundular yani dayatmadılar. Ekonomik olarak son derece varlıklı bir zümre oluştu. Córdoba tek başına harika bir şehirdi. Kuzeyin ilgisini çekti ve buradaki mülklere el koymak için saldırı başlattılar. İnsanlar sözde Hristiyan yeniden fetih kahramanı Cid'in El Cidi olduğunu bilmiyorlar. El Cid para karşılığı çalışan Müslüman bir askerdi. Onu ve beraberindeki 10-12 askeri bazı işler için kiraladınız. O bir ücretli askerdi.

26. Kitaplarda aynı zamanda Moriskoların zorla vaftiz edildikleri yazılı. Bu doğru mu?

Evet, birçoğu din değiştirmeye mecbur edildi. Buradaki dağlarda bir köye Engizisyon gelmişti ve onlar geldiğinde kilise mihrabına gittiğinde hemen cami mihrabına dönüşüyordu. Büyük çoğunluğun soy isimleri de değiştirildi. Bu nedenle buradaki dağlarda bizim soy isimlerimizin değişmemesi önemlidir.

27. Moriskolar Aljaima adlı bir metin kullanıyorlardı. Bu metinler kayıp mı?

Var ama çok az. Emilio Gomez adlı bir Arabolog ile tanışmıştım, onda bir miktar metin vardı ama sonra onunla iletişimim kalmadı ve sonra vefat etti. Önde gelen Arap âlimlerinden biriydi.

28. Eski Hristiyanlar ve Morisko yeni Hristiyanlar arasındaki ilişkiler nasıldı?

Bilmiyorum. Ancak bildiğim şey kilise eski ve yeni Hristiyanlar için soy isimleri listesinin bulunduğu bir branda bezi hazırlardı. İnsanlar kendilerine yakın soy isimlerini buradan seçerlerdi. Bazıları tanınmamak için gücün yanında olan isimleri aldılar, bazıları ise elma, armut ağacı gibi gizli isimler aldılar.

29. Engizisyon tüm Morisko nüfusunu nasıl kontrol etti?

Kontrol etmedi. İslam'da bildiğiniz gibi bazı durumlarda takiye yapılabilir. İnsanlar kendilerini korumak için takiye yaptılar. Gerekteğinde domuz da yediler. Özellikle Granada'da.

30. Endülüs'ü ziyaretimde bu bölgeleri daha dindar gördüm, bir nedeni var mı acaba?

Evet, televizyon. Televizyon herkesi aynı yaptı. Şimdi restoran ve barlarda hep domuz görürsünüz. Eskiden Valencia'da işçilerin öğle yemeklerinde domuz olmazdı. Kızarmış sarımsak ve fasulye olurdu. Ama son yıllarda kültürel bir istilaya uğradık. Şimdi gittiğinizde her yerde kızarmış domuz kulağı ve kuyruğu ve domuz ürünleri içeren hamburgerler var. Her bölgenin kültürel kimliği kayboldu.

31. Endülüs'te hala Morisko etkisi var mı?

Hayır yok. Eski bağlantılar kayboldu. Köprü jenerasyonu yani benimki çoğu göç etti. Şehirlerdeki kültürel hareketler farklıydı ve kültür yok oldu. Şimdilerde ise Córdoba ve Granada'dan gelen yeni bir İslami kültür hareketi mevcut. Müslüman olan ve isimlerini değiştiren arkadaşlarım var. Bu arkadaşlarım ilk başta tamamen bağlanmışlardı ama şimdi onları biraz kaybolmuş görüyorum.

32. Franko zamanındaki Endülüs'ün lideri Blas İnfante için ne düşünüyorsunuz?

Tabii 12 Ağustos 1936'da vuruldu. Müslüman olarak can verdi. Arkadaşlarım bizzat onun Müslüman olduğunu teyit etmişlerdi.

33. Endülüs'te onu (İnfante) takip eden insanlar var mıydı?

Evet, bende biraz Endülüs'teki "Endülüsizmi" (andalucismo) takip ettim. Başlarda kültürel olarak kabul edilir bir hareketti daha sonra ise söndü. Çok az takipçisi kaldı.

EK-4. (devam) Morisko kökenli Juan Valero ile yüz yüze derinlemesine mülakat

34. Size göre toplu sürgünün nedeni neydi?

Ekonomikti ve din bahane olarak gösterildi.

35. Engizisyon Moriskoların bazı mesleklere girmelerini engelliyordu değil mi?

Hiçbir şeye, izin yoktu... Ancak kilise sadece büyük şehirlerde güce sahipti. Bence sadece %5 veya %7'lik nüfus büyük şehirlerde yaşıyordu. Engizisyon bütün İber Yarımadasını kontrol edemedi, buralara gelemedi. Gelemezdi.

36. Moriskolar Arap kökenli mi yoksa İspanyol kökenliler miydi?

Bildiğim kadarı ile çoğu sonradan Müslüman olan İberyalılardı.

37. Kilise kimin Morisko olduğunu nasıl anlıyordu?

Raporlama yapıyorlardı. İnsanlar güce inanıyorlardı ve gücün yanında yer alıyorlardı. Bir Morisko bir köye geldiğinde insanlar gücün yanında yer almak istedikleri için onları kiliseye ihbar edebiliyorlardı. Engizisyon ise gelip bu Morisko'yu zindana atardı. Kullanılan işkence tekniklerinden sonra bu kişinin "Morisko değilim deme imkânı yoktu". Yeni birisi köye geldiğinde neden ve nereden geldiği, ismi ve köyde ne yapacağı sorulurdu. Davranışlarınızda herhangi İslami bir hareket tespit edildiğinde problemler başlardı. Ama 15-20 domuz ile Burgos'dan geldiyseniz ve Lerma Dükü'nün arkadaşı iseniz sorun yoktu.

38. Morisko kökenli olabileceğinizi açıklamak bugün bile oldukça cesur bir davranış. Daha önce gazetelere bu tür bir açıklamada bulunan İspanyol bir Morisko'ya rastlamamıştım.

Ben söyledim ve bununla ilgili bir sorunum yok. Bence böyleyim. Bu benim kültürüm. Bu bir aldatmaca değil. Bu benim gözlemlediğim bir şey. Büyükbabam koyu bir Katolik olduğunu düşünürdü. Ancak Müslüman geleneklerini yerine getirdiğini bilmiyordu. Daha sonra ailem bana büyükbabanın bir Arap olduğunu nasıl söyleyeceksin diye sordu. Ben de büyükbabam Arap kökenliydi dedim (gülüşmeler).

Engizisyon büyük bir "gestapo" gibiydi. Bir insana suçlu dedikleri zaman artık o kişi suçluydu. On dokuzuncu yüzyılda Arapça İspanya'da ikinci en fazla konuşulan dildi. Yarımada dillerimiz Arapça'dan gelen binlerce kelime ile dolu (4000 ila 6000 arasında farklı kaynaklara göre). Bugün ise bu konu çok nadiren çalışılmaktadır. Bir de geçmişte Morisko kökenlerim ile ilgili aileme sorular sordum. Sonuç itibarı ile geçmişte gizli olarak kendileri de "adoradores del sol" geleneğini yerine getirdiklerini itiraf ettiler. Yemek konusunda ise domuz o kadar çok baharat ve sebze (sarımsak, karabiber, kekik, çam fıstığı, soğan, şarap, pirinç, Hindistan cevizi ve tarçın gibi) ile terbiye ediliyordu ki artık domuz tadı çok az geliyordu. Bu şekilde terbiye edilen domuz eti (morcillas) 50 dakika kadar kaynatılır ve günlerce kurumaya bırakılırdı (buna bodrio denir). Bundan sonra et zeytinyağı ile kavrulurdu, etin aromasını gidermek için yapılabilecek her şey caizdi. Böylece engizisyon memuru "el tio del sebo"nun eve ziyarete gelmesine engel olunuyordu. Ancak magdalena, kekler ve bisküviler domuz yağı ile değil zeytinyağı ile yapılırdı. Eğer herkes domuz besliyor ise o zaman orada eski Hristiyanların yaşadığı düşünülüyordu. Bir ailenin domuz beslemesi yılda ortalama olarak 10-12 kişilik bir aile için haftada 2 kilo kadar yani bir kişi için haftalık 150 gramlık et anlamına geliyordu. Birçok insanı davet etmek, komşu küçük köylerden insanları domuz kestiğinize şahit olmaları için uydurma domuz kesme ziyafetleri verilirdi. Ancak asıl ziyafetlerimiz aile bireyleri ve yakın arkadaşlarımızı davet ederek verilen ve kuzu, horoz veya tavuk kesilerek verilen ziyafetlerdi. Geri kalan yemek kültürü de benim için çok önemliydi. "Andrajos" adlı yemeğimiz nane ile yapılırdı. "Las migas" ise ekmeğin kırıntıları ile yapılan bir yemektir. Arkadaşım Juan Goytisolo bu yemeğin Anadolu'da bazı yerlerde aynı şekilde yapıldığını bana söylemişti. "Migas" ekmeğin içi ile yapılırdı, bununla beraber patates omleti, domates, kimyon ve sarımsak ile yapılan "mojes" adlı yemek, "ajoataos" ise mantar, sarımsak ve kavrulmuş un ile yapılırdı. Bununla beraber sarmısaklı kurutulmuş mezgit balığı, sarmısaklı nohut yemeği, patates, soğan ve baharatlı bir yemek olan "caldo valiente", fasulyeli pilav, şevket otlu mercimek, enginar, lahana, pazı otu ve zeytin soframızda bulunurdu. Yazın veya baharda kızarmış yeşil balkabağı patates ile pişirilir, kızarmış yeşil fasulye domates ile kaynatılır, kızarmış mısır, biberler ve patlıcanlar, "gazpacho andaluz" (soğuk çorba, salatalık, soğan, soğuk su, sirke, zeytinyağı ve tuz ile yapılırdı). Bize göre domuz bir et değildi. Domuz dışındakiler etti. Domuz demez yerine matanza (kurban edilen) derdik. Kişisel sağlık muntazaman sıcak su ile yapılır ve hava güzel olduğu zaman evlerin içi ve dışı su ile yıkanır. Kapı ve pencerelerin etrafına mavi bir çerçeve yapılırdı. Bayramlar ve kutlamalar festival ışıkları eşliğinde yılda 3 kere düzenlenirdi, "los mayos" (Roma öncesi dönemden gelen),

EK-4. (devam) Morisko kökenli Juan Valero ile yüz yüze derinlemesine mülakat

“meceores” (Endülüs'te bombas diye bilinir), “jiras” (doğum veya evliliklerde kırlara gidip piknikte kuzu kesmek).

Meryem Ana'ya oldukça fazla saygı gösterilirdi, çünkü heykelleri her zaman hastalıkları iyileştirmek için bir çeşmede bulunurdu. Bu heykellerin ayaklarında genellikle bir hilal bulunurdu, bunun nedeni ise İslam'da da Meryem Ana'nın kutsal sayılmasıydı. Erkekler kiliseye girmezlerdi, özellikle de cenazelerde. Erkekler kilisenin kapısında bekler veya kilisenin karşısındaki barda “moonshine” veya likör içerlerdi.

Ancak son 50 yılda bu tür yemek kültürü ve gelenekler tamamen kayboldu. Evler, içindekiler, yemekler, dil, kültür, büyüklere saygı, onur ve etik her şey değişti ve silindi. Kök hafızayı silerek yeni değerler getirdiler ve bunlar eskilerin yerine geçti. Eskiye geriye getirmenin bir yolu yok artık. Sevillalı şair Luis Cernuda'nın yazdığı gibi, “ne acıki o benim ülkemdi”. Nasıl mektupları ortadan kaldırdılar ve sildilerse geçmiş de o şekilde sildiler. Bazı durumlarda cehaletten bazı durumlarda ise İspanyol veya Castilla'lı olma isteklerindendi. Burada Riopar'da Arapça yazılı mavi bir vazo bulundu. Ancak Arapça yazıları silindi. Çok şükür orjinal vazo cehalet nedeniyle kırılmadan günümüze kadar ulaştı. Ama bir başkası hemen orjinal yazıları siler ve hikâye biterdi. Bence, İslam'ın İspanya'ya girmesinden sonra 800 yıl boyunca yaklaşık olarak 1 milyon kişi İspanya'ya geldi (711 yılında İspanya'daki nüfus 18-20 milyon arasındaydı). 1609-1613 yılları arasında III Philip tarafından çıkarılan ferman ile yarım milyon Morisko sürgün edildi (Osmanlı korkusu nedeniyle). Bu da nüfusun %4-5'ine tekabül etmekteydi. Ancak dağlarda korku ile saklanan yerel nüfusun 20 milyon kişiden ibaret olduğunu düşünüyorum. Yazar Barrios Aguilera'ya göre beslenme, giyim-kuşam ve yıkanma, kutlamalar (zambros, leilas) Moriskoların Hristiyanlardan farklarını gelenekleri teşkil eder.⁵⁵⁹ İlaveten Aguilera, Morisko evlerinin darlığının bir başka mimari özellik olduğunu⁵⁶⁰, ailenin ise asimilasyona karşı koymada önemli bir etken olduğunu belirtmiştir.⁵⁶¹ Örneğin Juan Valero'nun mülakatında bahsettiği ailesine özgü bazı özellikler bu ailevi karşı koymaya (direnc) işaret edebilir. Moriskolar şarap içmemelerine karşın taze ve kuru üzüm yemekte ve üzüm bağlarını işlemekteydiler. Bununla beraber Aguilera, Granada'da yaşayan Moriskoların domuzdan nefret ettikleri kadar şaraptan iğrenmediklerini ifade etmiştir.⁵⁶² Bu durum Juan Valero ile yapılan derinlemesine mülakatta da gündeme gelmiş ve domuz tadını almamak için eti nasıl baharatladıklarını anlatmıştır. Barrios'a göre Moriskoların domuzla olan nefreti fizyolojik bir reddiye ve iğretiye dönüşmüştür. Hristiyanlığı gönülden kabul eden Moriskoların dahi domuz yemedikleri tespit edilmiştir. Aguilera'ya göre hayvanı kesen kişinin (matarife) saf Müslüman olması gerekiyor ve namaz kılyor olması gerekiyordu.⁵⁶³ Aguilera ilaveten Moriskoların yemeklerini yerken, portakal suyu, limonata ve dut suyu içtiklerini, tatlılardan ise mazapanes (badem ezmesi), turrones (badem tatlı), alfajores (fındıklı, bademli, ballı tatlı), hojaldres (baklava benzeri tatlı), meyve ve sebzelerden ayva, incir, kabak, dut, zeytin, kuru üzüm, etlerden kuzu, koyun, oğlak, tavuk ve av etleri yediklerini ifade etmiştir. Yemeklerini yağ ile yaptıklarını ancak Castilla'lılar gibi hayvan yağı kullanmadıklarını, süt içmeyi sevdiklerini, toplu sürgünden sonra dahi yemeklerdeki Morisko tatları etkisini sürdürmeye devam ettiğini yazmıştır.⁵⁶⁴ Aguilera Moriskoların giyim kuşamlarında İslam medeniyetini yansıtan kıyafetler kullandıklarını, örneğin, sayas (erkek entarisi) aljubas gibi kıyafetleri giydiklerini ifade etmiştir.⁵⁶⁵ Hamamlar ve yıkanma ise Moriskoların günlük hayatını tasvir eden önemli bir kanıttır. Yasaklamalara ve engellemelere rağmen bu geleneklerini sürdürmeye gayret etmişlerdir.⁵⁶⁶ İspanyol dünyasında yıkanma âdeti dışlanmaya çalışılmış, bunun nedeni olarak da savaş kabiliyetini ve erkeklerin üremelerini düşürmesi olarak açıklanmıştır. Hristiyanlar saf ve temiz bir kişinin banyo yapmaya ihtiyacı olmadığını öne sürmüşlerdir.⁵⁶⁷ Moriskolar ise banyo yapmadıkları için Hristiyanları “kirli” olarak görmüşlerdir.⁵⁶⁸ İspanya'nın bugün

⁵⁵⁹Barrios Aguilera, M. (2002), age, 247.

⁵⁶⁰Barrios Aguilera, M. (2002), age, 248.

⁵⁶¹Barrios Aguilera, M. (2002), age, 249.

⁵⁶²Barrios Aguilera, M. (2002), age, 252.

⁵⁶³Barrios Aguilera, M. (2002), age, 254.

⁵⁶⁴Barrios Aguilera, M. (2002), age, 256.

⁵⁶⁵Barrios Aguilera, M. (2002), age, 260.

⁵⁶⁶Barrios Aguilera, M. (2002), age, 261.

⁵⁶⁷Barrios Aguilera, M. (2002), age, 262.

⁵⁶⁸Barrios Aguilera, M. (2002), age, 263.

EK-4. (devam) Morisko kökenli Juan Valero ile yüz yüze derinlemesine mülakat

hala bazı şehirlerde devam eden boğa güreşleri etkinliği tarihsel bir Morisko örneğinde de rastlanmıştır. Birçok Aragon Morisko köyü 1578 yılında Portekiz'in Fas felaketini öğrendikten sonra boğa güreşleri düzenlemiş ve diğer bazı sevinç gösterileri tertiplemiştir.⁵⁶⁹ Amacımız burada boğa güreşlerinin Müslümanlardan geldiği gibi bir iddia da bulunmak değil, bugün İspanya'da süregelen bir geleneğin Moriskolar tarafından da tatbik edildiğinin altını çizen bir örnek vermektir.

⁵⁶⁹Monter, W. (1990), age, 215.

EK-5. Morisko kökenli Nayib Lubaris ile telefon ile derinlemesine mülakat

(Tarih: 31 Mayıs, 2018 – Yer: Ankara-Rabat, Fas – Telefon görüşmesi)

1- Adınız ve soyadınız?

Nayib Lubaris.

2- Kaç yaşındasınız?

65.

3- Mesleğiniz?

Eczacıyım. Hukuk alanında lisans ve yüksek lisansı eğitimi aldım. Ayrıca, İspanya'yı Endülüs vatandaşlarıyla uzlaştırmayı amaçlayan "Fondation Mémoire des Andalous'un" (Endülüs Hatırasını Yaşatma Vakfı) Başkanlığı.

4- Hangi şehir/ülkede ikamet ediyorsunuz?

Rabat, Fas'ta ikamet ediyorum.

5- Morisko kökeninizi nasıl öğrendiniz?

Kendimi bildim bileli Morisko kökenli olduğumu biliyorum. Bana bunu ilk defa babam söylemişti.

6- Atalarınızın İspanya'dan getirdiği herhangi bir eşya veya kitap/yayın var mı?

Hayır.

7- İspanyolca konuşuyor musunuz? Ailenizde bilen var mı?

Okuyabiliyorum ama konuşmıyorum. Kızım konuşabiliyor. Sadece yeni kuşaklar İspanyolca konuşabiliyor. Ben Arapça ve Fransızca biliyorum.

8- İspanya'nın hangi şehir/köy/kasabasından buraya göç ettiniz? Ne zaman? Buna dair bir belgeniz var mı?

Atalarım Sevilla'ya 9 km uzaklıkta olan Olivares köyünde yaşamışlar. 1609 yılında ise köy topluca Fas'a göç etmiş. Göçe ilişkin elimde bir belge yok. Ancak ailemizin ismi farklı kaynaklarda geçiyor. Rabat'a yerleştikten sonra, Morisko kökenliler İspanya'yla savaşmak için gemiler inşa etmişler. Ailemin soyadını taşıyan 3 gemi kaptanı var.

9-Geldiğiniz/göç ettiğiniz (atalarınızın) İspanya'daki şehir/köy/kasabalarını hiç ziyaret etme imkânınız oldu mu? Eğer olduysa nasıl buldunuz oraları?

Sevilla'ya gittim. Bu yaz da Olivares'e gitmeyi planlıyorum.

10- Geleneksel Morisko yemeklerini anlatır mısınız?

Endülüs kökenli "Boufarfouna" çorbası vardır. İspanya'da ise bu çorbaya "Buena Fortuna" deniyor. Şu anda sadece Rabat ve Sale'de tüketiliyor. Şeker bakımından oldukça zengin bir çorba. Ayrıca, Pastilla ve Paella vardır.

11- Geleneksel Morisko adet ve kültürünü anlatır mısınız?

Evlerin yapımında yeşil kiremit kullanılır, içerisinde "pasillo" (koridor) bulunur. Duvarlarda Endülüs mozaikleri bulunur. Kadınların üzerinde beyaz bir giysi, ayaklarında "babuş" vardır ve başlarına bir başörtüsü giyerler. Endülüs müziği vardır.

12- Atalarınızdan sizlere kadar geçen Morisko hikâye veya şarkılar var mı?

Benim küçüklüğümde çocuklar, Moriskoların göç ettiklerinde yaşadıkları acıları anlatan bir şarkı söylerlerdi. Ayrıca Endülüs müziği vardır. Moriskolar Fas'a geldiklerinde ülkede otorite boşluğu vardı. İspanya'dan gelen Moriskoların parası ve idari yönetimde deneyimleri vardı. Bu çerçevede, Fas'taki otorite boşluğundan faydalanarak Rabat ve Sale'yi içine alan yerel bir otorite oluşturdu. Rabat – Sale Cumhuriyeti 65 yıl boyunca ayakta kaldı ve çeşitli ülkelere elçiler gönderdi.

13- Bulduğunuz şehirde kaç Morisko kökenli aile bulunuyor?

Şu anda Rabat'ta yaşayan en az 150 Morisko kökenli aile var.

14- Atalarınız buraya ilk geldiğinde hangi işler ile uğraştılar?

Gelenlerin çoğu işçiydi (tarım ve inşaat) ve küçük bir kısmı burjuvaydı. 18. yüzyıldan itibaren din bilimleri, hukuk ve diploması gibi farklı alanlara yöneldiler.

15- Buradaki Morisko mimarisi Endülüs yapıları ile benzerlik taşıyor mu?

Evet, benzerlik gösteriyor. İspanya'daki Alcazar (Sevilla'da bulunan) buna güzel bir örnek.

16- İspanyol Morisko edebiyatı kapsamında elinizde hiç eser var mı?

Hayır.

17- İspanya'da farklı ülkelere sürgün edilemeyen ve bu ülkede kalan Morisko(lar) olduğunu düşünüyor musunuz?

Tabii ki. Bugün "yeni Moriskolar" denen bir olgu var. Franko'nun baskıcı rejiminden sonra İspanyollar Müslüman köklerini keşfediyorlar. Profesör Abdus Samad Antonio Romero gibi artan sayıda İspanyol İslam dinini seçiyor. Öte yandan, Müslüman köklerini kabul edip, İslam'a dönmeyenler de var.

EK-5. (devam) Morisko kökenli Nayib Lubaris ile telefon ile derinlemesine mülakat

18- Toplu sürgünde Moriskolar hangi ülkelere gittiler?

Büyük çoğunluk Fas'a gitti. Cezayir, Tunus ve Türkiye'ye gidenler de oldu.

19- Geleneksel Morisko halk dansları var mı?

Endülüs müziğiyle dans edilen "Flamenko" var.

20- Osmanlı ve Türkiye'ye bakışınız nasıl?

Osmanlı Devleti 400 yıl boyunca İslam topraklarının koruyuculuğunu üstlenmiştir. İslam topraklarının Avrupalılar tarafından sömürgeleştirilmesini önlemiştir. Sykes-Picot Antlaşması Türkleri ve Arapları düşman yapmıştır.

21- Bulduğunuz şehirde Morisko kökenli aileler genellikle hangi işler ile uğraşıyorlar?

Bütün alanlarda çalışıyorlar. Modernleşmeyle birlikte Rabat başka ülkelerden göç almıştır ve bu durum Morisko kültürünün zayıflamasına neden olmuştur.

22- Geçmişte aile bireyleriniz İspanya'da engizisyon tarafından yargılandı mı?

Bilgin yok.

23- Atalarınız Fas'a hangi yılda geldiler? İspanya'da hiç aileniz kaldı mı?

Muhtemelen. Olivares soyadı taşıyan herkes aynı aileden kişiler. Moriskoların çoğunluğu İspanya'da kaldı. Göç edenlerin sayısı 500 bini geçmez.

24- Atalarınızın İspanya'dan nasıl sürüldüklerine dair elinizde hiç bilgi var mı?

Öncelikle mallarını satmaları ve belli bir tarihte gitmeleri konusunda sözlü olarak uyarıldılar. Belirlenen tarih geldiğinde, gemiye binecekleri iskeleye doğru yürüyerek gittiler. Yolda susamaları durumunda, suyu ancak parayla alabiliyorlardı. Gemilere üst üste bindirildiler ve gemi denize açıldığında yarısını denize atıllar.

25- Sizin düşüncenize göre bugünün İspanya'sında Morisko kültürü diye bir öge kaldı mı?

Evet, özellikle güney İspanya'da. Müzikte, Flamenko'da görülebilir. Öte yandan Morisko kültürünü canlandırmak için her geçen gün artan sayıda etkinlik düzenleniyor.

26- Morisko konusu ile ilgili genel düşünceleriniz nelerdir?

Bu soru için başkanlığını yürüttüğüm "Endülüs Hatırasını Yaşatma Vakfı'ndan" bahsetmek istiyorum. Vakfımızın amacı İspanya'nın kendi tarihiyle, İslam tarihiyle, yani bir anlamda Endülüs tarihiyle yüzleşmesini, barışmasını sağlamak. İspanya'da bu konuda yapılan çalışmalar, etkinlikler artıyor, buda bizi yüreklendiriyor. Diyaloğu, sivil toplumla iletişimi artırmamız lazım.

27- Atalarınız Fas'a ilk geldiklerinde herhangi bir tepki ile (yerel halktan) karşılaştılar mı? Herhangi bir tepki oldu mu yoksa hoş mu karşılandılar?

Moriskolar İspanya'da 125 sene boyunca büyük bir baskı altında yaşadılar. Dinlerini yaşayamıyorlardı, dillerini konuşamıyorlardı. Kuzey Afrika'ya göç ettiklerinde ise Müslüman olarak kabul görülmediler, casus olarak görüldüler. Ancak Moriskoların belirli bir kısmı Rabat ve Sale etrafında kurulan yerel otorite sayesinde kimliklerini, soyadlarını koruyabildiler.

28- İlave yorumlarınız?

Bulunmuyor.

29- Günümüzde Morisko kökenli meşhur bir Fas'lı var mı?

Bargach ailesi, burjuva bir ailedir. Rabat-Sale'de kurulan yerel otoritenin ilk başkanı bu ailedendir. Öte yandan Farchadou ve Kariyon aileleri de önemli ailelerdir.

EK-6. Holland Arşivinin tamamı⁵⁷⁰ (Rodrigo de Zayas'ın kitabından)

(Rodrigo de Zayas'ın "Los Moriscos y el racismo de estado" adlı eserinden).

Lord Holland: "Bir sonraki kitap İspanya'daki Moriskoları konu alan 1542 yılından 1610'a kadar ortaya konulmuş belge, anı, fikir beyanları ve yazışmalardan oluşmaktadır." Belgelerin bazıları orijinalken bazıları bunların nüshaları olup orijinal belgelerin birkaçı Gonzalo Pérez'in (meşhur Antonio'nun babası) II. Filip'e krallık tarafından cevap niteliğinde dipnotların yer aldığı kendi el yazısıyla kaleme aldığı mektuplardan oluşmaktadır. Bu metinleri don Isidoro de Olmo'dan 1804 yılında Madrid'de aldım. Hd."

1. (I) BELGE

İki yazar (escribanos) ve kâtip tarafından imzalanıp doldurulmuş belgedir. Bu belge, Badajoz Piskoposu'nun (Jerónimo Suarez ya da Antonio de Guevara'dan hangisi olduğu açık değil), bir engizisyon konseyi (1483 yılında kurulmuştur, kurulan diğer dört tanesiyle ilgili) üyesinin ve baş engizitörünün Valencia Krallığı'ndaki büyük toprak sahiplerince Kral I. Charles'a Moriskolar adına "término de gracia" yani af dileme süresi taleplerinin yer aldığı fikir ve uyarıları konu almaktadır. İki taraflı olarak toplam 4 sayfadan oluşmaktadır.

14 Eylül 1542

Valladolid, 14 Eylül 1542, siz majestelerinin Valencia Krallığı'nda yeni din değiştirenler hakkında baş engizitör, saygıdeğer Toledo Kardinaline yazmış olduğu mektubu ve majestelerinin saygın bir üyenizin size fikirlerini sunması için bu konseye yazmış olduğu mektubu görmesinin ardından Badajoz Piskoposu şunları söylemiştir:

Valencia Krallığı'ndaki Moriskolara halka açık ya da para yoluyla tövbe etmeleri gerekmeksizin kutsal Katolik inancımıza karşı gerçekleştirdikleri günahları ve buldukları suçları itiraf etsinler diye af dileme süresi verilmiştir. Ve siz majesteleri bahsi geçen suçlardan dolayı önceleri sizin ve kraliyet hazinesine ait olan yeni din değiştirenlerin bütün mal varlığını onlara sunmuş ve aynı zamanda bu varlığa el konulmayacağını emretmişsiniz. Ayrıca hayatlarını iyi birer Hristiyan olarak sürdürmeleri gerektiğini, Muhammed'in mezhebine geri dönmeyeceklerini aynı zamanda o dinin ritüellerini de gerçekleştirmeyeceklerini söylemişsiniz.

Af döneminin ardından Engizisyon mahkemesine yeni din değiştirenler hakkında nasıl hala Mağribiler gibi yaşadıklarına ve dini ritüellerini önceki gibi gerçekleştirmeye devam ettiklerine dair beyanlar iletilmeye başlamıştır. Bu yüzden engizisyon mahkemesi onlara hapisanede, geleneklerini sürdürürken ve diğer tövbelerinde bütün merhametini göstererek dava açmaya başlamıştır. Kendilerini dava açılmasından korkanlar ise Mağribi ritüellerini gerçekleştirmekten uzaklaşmış ve Hristiyan yaşam tarzını benimzediklerini sergilemeye başlamıştır. Eğer Muhammed'in mezhebine uygun yaşamak isterlerse de bunu gizli olarak gerçekleştirmişlerdir. Moriskolar Hristiyan olarak yaşadıklarını açıkça gösterirken yaşadıkları yerlerin lordlarından (señores) onlara Hristiyan gibi davranmalarını ve Mağribi oldukları zamanlarda ellerinden aldıkları haklarını tekrar almamalarını istemişlerdir. Çünkü siz majesteleri onlar kutsal Katolik inancımıza geri döndüklerinde bu lordlardan Mağribi oldukları dönem onlara ödedikleri hakları geri almamaları ve daha az sayıda olan Hristiyanlar gibi ödeme yapmaları gerektiği emrini vermişsiniz. Lordlar faiz harçlarını kaybedeceklerini bildikleri için bu durumdan pek hoşnut değillerdi bu yüzden daha fazla hak ve harç sağlamanın başka bir yolunu bulmuşlardı. Ancak amaçları onları Hristiyan olarak yaşamaya teşvik etmek ya da Muhammed'in mezhebinin ritüellerini gerçekleştirmelerine rağmen onların önünde rol yapmalarını buyurmak için değildi. Üstelik bazı yerlerde sadece rol yapmakla kalmazlardı, yeni din değiştirenler daha rahat yaşasınlar diye rol yapmak için bütün destek ve olanaklara da sahiplerdi. Mağribi oldukları zamandan daha fazla hakka sahip olduklarından Mağribi gibi yaşamaya ve daha önce cesaret edemedikleri ancak yapsalar bile gizli tuttıkları Muhammed'in dininin gerekliliklerini açıkça yerine getirmeye başladılar.

Bunun ardından engizisyon mahkemesine çok daha fazla tanıklık ve beyan ulaşmıştır. Mahkeme bu kişilere dava açmaya başlamış ve mallarına el koymuştur. Aynı zamanda kanunların gerektirdiği kadar katı olmamakla beraber farklı af dileme yolları da uygulamıştır. Yeni din değiştiren Mağribiler iyi birer Hristiyan gibi yaşadıklarını kanıtlamaya çalışmışlar ve sonucunda Muhammed'in dininin ritüellerinden uzaklaşmışlardır. Lordlara ise onlara Mağribi olarak yaşamalarına izin verdikleri için, eskiden verdikleri hizmet ve faiz harçlarını kesmişlerdir. Lordlar, ellerindeki faizi kaybetmelerinin üzerine bunu engellemek ve daha fazla kazanmak adına yeni bir yol denemeye karar vermişlerdir.

⁵⁷⁰Zayas, R. D. (2006), *Los Moriscos y El Racismo de Estado* (1. Baskı). İspanya: Almuzara Yayınevi, 231-642.

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

Bu yüzden lordlar yine hedeflerine zıt düşen bu durumdan kurtulmak ve hatta daha fazla şey elde etmek için 1533 yılında kurulmuş olan Monçon Mahkemelerinde Majestelerine yalvararak, Hristiyanlığa “yeniden” dönen Mağribilerin, kâfirlik ve dinden dönme gibi işledikleri suçlardan dolayı mal varlıklarının elinden alınma cezasının, eğer mal varlıklarından mahrum kalmazlarsa bunu tanrının lütfu olarak görüp Hristiyanlığa temelli bağlanacakları düşüncesinin yanlış olduğunu, bu durumun onları Hristiyan yapmaktan ziyade Mağribi olarak yaşamlarını idame ettirmelerini desteklediğini ve bu yüzden sapkınlık ve lesa majestatis (büyük hainlik) suçlarından alacakları cezaların, kutsal metinler, imparatorların yasaları ve krallıkların kanunlarında daha sert ve kapsamlı hale getirilmesini öne sürmüşlerdir. Bir diğer talihsiz olay ise Castilla ve Granada Krallıklarında yaşamakta olan Moriskoların orada varlıklarına el konulmayacağını öğrenmeleri üzerine buldukları bölgeyi boşaltıp muafiyetin ve özgürlüğün daha fazla olduğu Valencia Krallığı'na geçiş yapmaya başlamaları olmuştur. Ancak bütün bunlara rağmen, Morisko lordlarının baskıları sonucu siz majesteleri Moriskoların varlıklarına sapkınlık suçunda buldukları için el konulmayacağını kabul etmişsiniz. Sonuç olarak bu lordlara daha fazla faiz ve zaman kazandırdı çünkü çocuğu olmayan bir Morisko öldüğünde ya da engizisyonun onların üzerindeki kontrolünü belirli derecede azaldığında daha önce siz majestelerinin hazinesine geri gelen varlıklar lordların elinde kalmaktadır.

Verilen bu izin, yeni din değiştirenlerin eline çok fazla özgürlük ve müsaade tanıdığından dolayı varlıklarını kaybetme korkusuna kapılmadan Muhammed'in dininin ritüellerini daha rahat bir şekilde yerine getirir hale gelmiş ve Hristiyan olarak yaşamayı da bırakmışlardı. Sadece bununla da kalmayıp kıyı lordlarından ve orada bulunan vali ve belediye başkanlarından aldıkları desteklerle Afrika'ya istedikleri kadar gelip gitmeye cesaret edebilecek hale gelmişlerdi. Sadece yukarıda bahsedilenlerle kalmamış olup Castilla Krallığı'nda yaşayan vaftiz edilmiş diğer Moriskolar da lordların onlara rehberlik etmesinin yanı sıra Mağribilerin binecekleri gemilere kadar onlara eşlik etmeleri sayesinde Afrika'ya geçmişlerdir. Ve bu gemilerde lordların kendilerine tahsis edilmiş yerlere sahip olmalarının yanı sıra çalışanları için de sözleşmeler yaptıkları bilgisine ulaşılmıştır. Bu sayede hem paraya hem de Moriskoların onlara verecekleri diğer şeylere ulaşmış olacaktı. Bunun yanı sıra, kendilerine ait olan yerlerde lordların Moriskolara ait olan ancak Afrika'ya geçerken kaybettiklerini söyledikleri toprak mülkiyetine ve diğer varlıklara da el koyacaklardı. Bu varlıklar majestelerine ait oldukları için eğer daha önce müsadere uygulanmış olsaydı dinden dönmüş günahkârların malları olduğu gerekçesiyle bu malları tekrar alabilirdiniz. Lordlar, daha iyi Hristiyanlar olacakları düşüncesiyle siz majesteleri tarafından af dileme süresi verilen Moriskoların sahip oldukları mallara el konulmamış olmasından istifade etmişlerdir. Sonradan deneyimlenenlere bakılırsa, bunlar daha iyi birer Hristiyan olmalarının aksine sahip oldukları mallar üzerinde uygulanan indirimlerden dolayı hayatlarını Mağribi olarak yaşama cesaretini göstermişlerdir. Bunun ardından siz majestelerinin 1537 yılında Monçon'da kurmuş olduğu mahkemelerde Morisko lordları, Moriskolara dayatılan af dilemeler yüzünden lordların çok fazla mali zarara uğradığını ve Engizisyona belirli koşullarda 400 ducade [para birimi] sunmuş olduklarını söyleyerek majestelerinin Engizisyon Mahkemesi tarafından bu Moriskolara para cezası uygulanmasının mümkün olmayacağını buyurduğundan emin oldular. Ardından majesteleri, baş engizitör, çok saygıdeğer Seville Kardinali ve engizisyon konseyine bu teklifi değerlendirmelerini ve bahsi geçen paktı onaylamalarını buyurmuştur. Özellikle kilise hukuku çerçevesinde bu mali bedellerin uygun görüldüğü yerlerde kabahatlinin mahiyetine göre engizitörler tarafından uygulanması gerektiği belirtildiği için konsey tarafından incelenmesinin ardından para karşılığı gerçekleştirilen bu af dilemenin (bedel) siz majestelerine ait olmadığı, geri çekilmesinin de mümkün olmayacağı ve majestelerinin kilise hukukunca belirtilenin tersine bir emirde bulunmasının uygun olmadığı ya da Papa'ya kutsal kanunlar tarafından belirlenmiş kuralların kaldırılmasına ilişkin bir istekte bulunamayacağı ve bu kuralların her daim dokunulmazlığını koruyacağını, kabahatlinin ıslahı ve düzeltilmesinin iyi olacağı kararına varılmıştır. Engizisyon mahkemesi'nin saygınlığını zedeleyen ve hukuka aykırı olarak talep edilen koşullar olmaksızın dört yüz ducade değerinde bir miktar teklif edilmesine rağmen, bu mali bedellerde indirim uygulanmasına ilişkin talepleri herhangi bir tesir oluşturmamıştır. Şimdilerde 1542 günümüz Monçon mahkemelerinde, Engizisyon mahkemesinin din değiştiren Mağribilere buldukları kusurlardan dolayı uyguladığı cezalandırmalar yüzünden Mağribiler çok fazla korku altında oldukları nedeniyle buldukları yerleri boşaltarak kaçmakta ve her gün durmaksızın Cezayir ve Afrika'nın diğer bölgelerine geçmekte oldukları ve bu durumun vassalı oldukları baronlara ve krallığa oldukça zarar vermekte olduğu siz majestelerine iletilmiştir. Üstelik durum bu şekilde devam ederse ayaklanma çıkarma ihtimalleri artmakta ve krallık için

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

önemli bir tehlike arz edebilmektedirler. Bu duruma bir çözüm olarak önceki hatalarının affedilmesini istediklerini ve böylece dinin onlara öğütlenen şekilde öğretilmesi için uygun zaman verilmesinin aynı zamanda suçlu bulunanların cezaya neredeyse hiç çarptırılmamaları durumunda tehlike oluşturmayacaklarını ve şu an yaptıkları gibi buldukları yerlerden ayrılmayacaklarını söylemişlerdir. Bu konu hakkında siz majesteleri nelerin yapılması gerektiğine karar verecek olan yüce kardinalin, Baş engizitörün ve genel konseyin fikirlerinden haberdar olmayı buyurdunuz. Çünkü bu yeni din değiştirenler kendilerine af dileme süresinin verilmesini büyük bir heves, buldukları kabahatlerden uzaklaşma niyeti ve vaftiz olmalarının ardından sahip oldukları inancı koruma amacıyla istemişlerdir. Bahsedilen bu af dileme süresi onlara ancak bu süreç içinde yazılı olarak günahlarını engizisyona sunmalarının ardından verilecek olup ancak bu şekilde yapılan kınamalardan aklanabileceklerdi. Yaptıkları hatalar ve sapkınlıklar affedilecek ve geçmiş zamanlarda verilen af dileme süresi onlara verildiğinden ancak herhangi bir düzelme göstermediklerinden kilise'nin birliğine de dâhil edileceklerdi. Ancak bu durumda bu yeni din değiştirenlerin af dileme süresi talep ettikleri ya da yaptıkları hatalardan dolayı pişmanlık duydukları görülmemektedir. Affedilme sağlayabilmeleri için bu tövbenin temiz bir vicdanla gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Aksine bu konu din değiştiren Mağribîlerin sahipliğindeki lordlar ve baronlar tarafından daha fazla kazanç elde edebilmek adına açılmıştır. Mahkemelerde kendi istekleri doğrultusunda neyi talep ettiklerine aynı zamanda siz majestelerinin çok saygıdeğer kardinale yazdığı mektubuna da bakılacak olursa amaçlarına ulaşabilmek için af dileme süresinin kabul edilmediği durumda ayaklanacaklarını ve Valencia Krallığı'nı alt üst edeceklerini ileri sürmektedirler. Ancak asıl korkulması gereken ise aslında bu değil, caballeros (şövalyeler)'in teklifte bulunduğu maradives'in [para birimi] dağıtımının başlamasının ardından böyle bir durumun gerçekleşmesidir (...) siz majestelerine verilmesi gereken miktar az olmayacaktır çünkü Moriskolar siz majestelerinin onların buldukları sapkın suçlardan ötürü varlıklarına el koymayacak olduğunuzu bilmektedirler. Af döneminde yapılması gereken itiraflar yüzünden ellerinden gelirlerinin alınmasını çok ağır bir uygulama olarak görmektedirler çünkü bu itirafların çıkar amacı güdülerek değil erdem ile gerçekleştirilmesini daha uygun bulmaktadırlar. Buna karşılık bazı engizisyon sorgulamalarında af dileme fermanı verildiğinde genellikle siz majesteleri eski kabahatlerinden ve sapkınlıklarından dolayı kaybettikleri varlıklarını onlara teslim etmektesiniz. Tanrı istemeseydi Türkler krallığın kıyılarına kadar gelmezdi anlayışına inanmak mümkün olmayacağı için sözü geçen din değiştirenlere af fermanı sunulmuş olmasına rağmen ayaklanma çıkarmaları muhtemel olacaktır. Baronlar ve lordların onlara yardım ederken alenen ve gizli olarak Mağribîlere ellerinde çok sayıda silah bulduklarına izin verdikleri görüldüğü üzere, Granada Krallığı'ndaki Mağribîlerin bu silahları kullanmaları yasak olduğu gerekçesiyle silahlara el konulması elzem olmakla beraber kesin bir çözümü de beraberinde getirecektir. Böylelikle krallık daha güvenli ve barışçıl hale gelecek aynı zamanda bahsi geçen baron ve lordların siz majestelerinden Moriskoların silahsızlandırılmasına dair buyruk vermenizi istemeleri adil bir talep olacak aksi takdirde kaçınılmaz tehlikeler ortaya çıkacaktır. Ancak böylesi bir talepte bulunmamaları bir yana, buna kalkışıldığında, Hristiyanları öldürmek için büyük bir tehdit unsuru oluşturacağı hesaba katılmadan bu silahlara el konulursa ortalığı karıştıracaklarına dair imalarda bulunarak bu duruma karşı çıkmışlardır. Buna benzer bir emir ile her karşılaştıklarında daha cüretkâr bir şekilde ayaklanma çıkarabilme olasılıkları vardır. Bu yüzden asıl korkulması gereken mesele af dileme fermanının verilmemesinden ziyade ortaya çıkabilecek isyan ve bozulmalardır. Ancak Moriskolar büyük Türk ordusunu görmelerinin ardından ayaklanırlarsa caballeros (şövalye) ve baronlar ayaklanmalarının nedenini af dileme fermanının kaldırılmamasına bağlayacaklar ve Moriskoların ayaklanmalarının nedenini af dileme fermanı ve dönemine karşı geldikleri için Ekselansları Kardinal Baş engizitör ve konseyde bulacaklardır. Olanları tam anlamıyla anlayabilmeniz ve isyan tehlikesinin boyutlarını nelerin oluşturduğunu bilmeniz açısından ve sizin de bu konuda en uygun olan adımı atmanız için konunun en ince ayrıntılarıyla siz majestelerine sunulması gerekmektedir. Talep edilen süre ile ilgili olarak, bu sürenin Moriskolara inancın özü öğretildiği sürece verilmesi gerekmektedir. Ancak bu eğitim verilmiş olmasına rağmen onlar kendilerine herhangi bir öğretinin verilmediğini ileri süreceklerdir. Bunun nedeni caballeros ve baronların bütün güçleriyle kiliselere hiçbir rahip ya da papazın girmesini istememeleri aynı zamanda aşai rabbani ayininin diğer papazlar tarafından yönetilmesini engellemeleridir. Bilakis engelleri kendileri yaratarak Moriskoların kilise ibadetlerini öğrenmelerine ve Hristiyan gibi davranmalarına yardımda bulunanlara kötü davranılmaktadır. Eğitim sürelerinin uzatılmasını istedikleri kadar talep edebildikleri için Moriskoların Hristiyan olmasını ve Engizisyon mahkemesinin onlar aleyhinde dava açmasını

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

engellemek amacıyla bir uzatmadan diğerine geçiş yapmaktadırlar. Vaftiz edilmelerine rağmen Muhammed'in dinine herkesin gözü önünde bağlı kalmış ve ruhlarını ve ahlaklarını büyük bir ziyana uğratmakta aynı zamanda gerçek (sadık) Hristiyanlara da kötü birer örnek oluşturarak İsa'nın dinine küfretmektedirler.

[İmza]

Engizisyonun sözüne güvendiği birisi olan el señor licenciado [avukat/mezun] Aguirre [Fortín Ibáñez de Aguirre'ye göre eğer piskopos tarafından dikkate alınıp göz önünde bulundurulursa hukuk sistemine göre yeni din değiştirenlere verilen bütün cezalandırmalar [boşluk] azaltılana kadar Papa'dan bula'nın [papal bull, Papa tarafından imzalanmış belge] alınması gerekmektedir. Günahlarını ve kabahatlerini rahiplere itiraf ederek dinden dönmelerinin ardından rahipler onları Mağribi ve günahkâr olarak karşılaştıkları her türlü dini cezalandırmadan kurtaracaklardır. Ayrıca Katolik inancının gereklerini ve ave Maria, pater noster (padrenuestro), credo ve salve Regina dualarını öğrenmeleri için bir yıllık bir süre tanınması gerekmektedir. Aynı zamanda önlerinde Haç işaretini yapmaları ve kendilerini Hz. İsa [señor Christo] ve Meryem Ana'nın yoluna sunmaları beklenmektedir. Bu süre zarfında Mağribîlere ait dini törenleri gerçekleştiremeyecekler ancak yaptıkları takdirde kanunlar uyarınca cezalandırılacaklardır. Aynı zamanda Aguirre Tanrı'nın onlardan razı olacağını ve dolayısıyla siz majesteleri ve engizisyon mahkemesine yönelik bütün hizmetlerinin hakkaniyete uygun ve dürüst olacağını düşünmektedir.

[İmza]

Bu mektup kâtip Gerónimo Çorita'nın elinden geçmiştir.

[Sayfanın devamı başka biri tarafından kaleme alınmıştır]

1 Ekim 1542

Bu mektup çok saygıdeğer Baş engizitör, Kardinal Toledo başpiskoposu tarafından okunmuştur. Badajo piskoposu ve avukat Aguirre'ye Valladolid'den ulaşan ve onun tarafından daha önce sunulan fikirlere göre bu yeni din değiştiren Mağribîlerin doğru yola girmek istediklerine ya da kutsal Katolik inancına uygun öğretiler edinmek istediklerine dair siz majestelerine verilmek üzere bir talepte bulunacaklarına dair olan güveninin olmadığından bahsetmektedir. Aksine amaçlarının hala engizisyonun başlangıcı kazanmanın ve aldıkları cezaları ertelemenin yollarını bulmak olduğuna inanmaktadır. Bu nedenle büyük bir imansız ordusu gelmiş olsaydı ya da bu ordunun gelecek olduğu biliniyor olsaydı şu an talep ettiklerine ulaşmış olsalardı dahi ayaklanmadan çekinmeyeceklerdi. Hatta onlar için araya giren baronların harekete geçmelerinin nedeni dine olan bağlılıkları veya saygıları değil sahibi oldukları hak ve varlıklardan edinecekleri çıkar olduğu da düşünülmektedir. Ancak siz majesteleri bu rahatlığın onlara verilmesini halen uygun buluyorsanız avukat Aguirre'nin yemininde dile getirdiklerini emretmek sıkıntı olmayacaktır. Çünkü bunları uygulayacak herhangi bir yetkili makam olmaksızın tam anlamıyla bir başlangıç sağlanamayacaktır. Buna ek olarak, ona göre siz majestelerinin buyurması durumunda şu zamana kadar onlara verilen af dileme süresi sona erer ermez sapkınlıkta bulunanlar varlıklarını geri edinme ayrıcalığına ya da onlara şu zamana kadar verilen diğer ayrıcalıklara sahip olamayabilirler. Çünkü onlara feragat hakkını verilmesi ve af dileme süresinin başlangıcının ardından, siz majestelerinin merhametini defalarca kötüye kullananların hala iflah olmaz birer suçlu olmaları nedeniyle kanun uyarınca cezalandırılmaları makul olacaktır. Buna ek olarak, kendisi siz majestelerinin bu noktadan sonra özellikle köle olan bazı Berberiler [Afrika'nın Berberi bölgesinde yaşayanlar] olmak üzere din değiştirenlerin özgürlüklerine kavuşmalarına ve kişi başı verdikleri paralarla mümkün hale gelen Aragon ve Castilla Krallığı'na oradan da krallığın limanlarından Cezayir'e yolculuklarına izin veren Valencia Krallığı'nda yaşayan bazı caballeros ve baronların aynı zamanda onların temsilcilerinin Tanrı'ya ve siz majestelerine karşı bulunduğu suçlara son vermek adına bir çözüm yolu bulması gerektiğini düşünmektedir. Aynı zamanda yapılan bu aktarımdan kazanılan çıkar çok fazla olduğundan eğer emniyet altına alınmaz ve harekete geçilmezse önüne geçilemeyeceğinden bahsedilmektedir.

Bu mektup kâtip José Ruiz de Amnisco'nun elinden geçmiştir.

[verse]

Valencia Krallığı'nda Moriskolar hakkında siz majestelerinden talepte bulunanlara ilişkin konye görüşleri.

2. (II) BELGE

Kral Carlos'a yazılan mektup.

1 Ekim 1543

3. (III) BELGE

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

Kral Philip'e yazılan mektup.

21 Eylül 1562

4. (IV) BELGE

II. Philip tarafından yazılmış belge.

1563 başları.

Valencia Moriskolarına ilişkin toplantıya katılması gerektiğini düşündüğüm isimler Sevilla başpiskoposu [Fernando Valdés, aynı zamanda baş engizitör], Engizisyon konseyinde yer alanlar, Espinosa [Sigüenza piskoposu ve Engizisyon yüksek kurulu üyesi] gibi yetkililer (...) baş hâkim yardımcısı, burada bulunan Aragon konseyi üyeleri aynı zamanda Valencia başpiskoposu, Cuenca piskoposu ve engizitör Miranda. Sevilla başpiskoposu başta olmak üzere diğerlerine de uyarıda bulunup tarih belirleyiniz. Erken olması en uygunu olacaktır. Görüşmenin yapılacağı yerin Sevilla'da mı olacağı yoksa burada manastırda mı olacağına dair beni haberdar ediniz. Hristiyan olmalarını sağlamak için verilecek eğitimleri ve olduklarından emin olmak için aynı zamanda olmadıkları durumda ve bu durumla ilgili verilecek her türlü cezaya ilişkin oluşturulması gereken bir düzen tartışmaya sunulmalıdır. Ancak bu şekilde bir karara varılacaktır. Böylece baş hâkim yardımcısı valencianos'un (Valencia'dan olanlar) bu konu hakkında mahkemelerde neler talep ettiklerini ve bu taleplere nasıl cevap aldıkları arasında bağlantı kurabilecektir.

Valencia Moriskolarına ilişkin majestelerinin cevabı.

5. (V) BELGE

II. Philip'den gelen iki notun üzerine Gonzalo Pérez'in krala yazdığı not.

1563 başları.

6. (VI) BELGE

II. Philip'in kâtip Gonzalo Pérez'e yazdığı not.

7. (VII) BELGE

Gonzalo Pérez tarafından II. Philip'e yazılan mektup. II. Philip'e ait üç tane açıklama yer almaktadır.

2 Ocak 1565

8. (VIII) BELGE

II. Philip'e ait bir açıklama içeren Gonzalo Pérez tarafından yazılan not.

1564 sonları.

Görüşmenin düzenlenmesine ilişkindir.

9. (IX) BELGE

Kâtip Gonzalo Pérez tarafından II. Philip'e yazılan not. Muhtemel olarak 1564 sonları.

(...)

Valencia Moriskolarıyla ilgili olarak siz majestelerinin Sevilla başpiskoposuyla irtibata geçmesi ve bu konuya hâkim olabilecek ve perlados [kilisede yüksek mertebeye sahip rahip] ile uyum içinde çalışacak bir engizitör atamasının uygun olacağını eğer işbirliği içerisinde olmazlarsa herhangi bir sonuç alınamayacağını düşünmekteyim. Baş hâkim yardımcısı ve bana göre konu hakkında derin bilgi birikimi ve deneyimleri göz önünde bulundurulursa bu konum için en uygun kişi Engizitör Miranda olacaktır. (...)

10. (X) BELGE

Bu not sekreter Gonzalo Pérez tarafından II. Philip'e yazılmıştır. 1564 yılı sonu... Kraldan notlarla...

(...)

Başpiskopos ve ben toplantının yapılması gerektiğine karar verdik ve bu konuyu rektör yardımcısıyla konuşmalıyım sonra toplantıya katılacak insanları belirlemeliyim, eğer sadece Moriskoların suçlarından bahsedilecekse çok fazla insanın gelmesine gerek olmayacak. Ayrıca (dinin) onlara nasıl öğretilmesi gerektiği üzerine de konuşulabilir (...).

11. (XI) BELGE

22 Eylül 1609 tarihli günlük, ayrıca Valencia'da Moriskoların ihracının ilan edildiği dün... Castilla polis memuruna (condestable) [ünvan] verilen arşive ait belgelerin özetini içermektedir. Başlıkların bazıları Holland arşivindeki belgelerle eşleşmektedir ancak aynı sırada değildir. Bu belge, arşivin kimin için oluşturulduğunu ve muhtemelen çalınıp Lord Holland'a satılan orijinal arşivin günümüze kadar gelenden daha geniş/kapsamlı olduğunu açıklamaktadır.

Morisko konusuyla ilgili Castilla Polis memuruna verilen belgelerin/kâğıtların listesi.

DOSYA= No.1

- Don Gerónimo Corella tarafından Valencia Krallığı'ndaki Moriskoların din değiştirmesi hakkında uyarılar. Lizbon, 4 Aralık 1581.

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

- Valencia'daki olayla ilgili toplantıda/komisyonunda nelerin olduğu ve majestelerinin nasıl cevap verdiği. 10 Aralık 1582.
 - Valencia Krallığı'ndaki sorunla/işle ilgili Marqués de Denia'ya verilen bir belgenin kopyası. 5 Nisan 1582.
 - Moriskolar'ın Valencia Krallığı'nın dışına çıkarılmalarıyla ilgili Antonio de Herrera'nın diğer belgesinin kopyası. Nisan 1582.
 - Moriskolar hakkında konuşmak üzere Peder/Rahip Mio Diego de Chaves'le toplananların düşünceleri. 19 Haziran 1582 (1582?).
 - Valencia Krallığı'ndaki Moriskolar ile ilgili uyarılar. Bu konu hakkında Naip'e neler yazıldığı ve Kral Naibi verdiği cevap. O krallıktaki cephaneler ve eski Hristiyanlar'ın ve Moriskolar'ın evleri, yıl 1582.
 - Keşiş(fray/frair) Luis Beltrán'ın Valencia Krallığı'ndaki Moriskolar ile ilgili görüşleri. [Zayas'a göre, Valencia Engizisyonu üyesi keşiş Jaime Bleda'nın hatıraların özeti]
 - 3 Eylül 1582'de Moriskolar hakkındaki toplantıda/mecliste nelerin olduğu.
 - Peder Franciscos de Ribas'ın Moriskolar üzerine görüşleri.
 - Don Martín de Salvatierra, Segovia piskoposu, aynı konu üzerine görüşleri ve düzeltmeleri/reformları.
 - Moriskolar tarafından General Maldonado'ya, verilen günlüklerle ilgili Valencia Başpapaz'ının görüşleri. [Nuestra Señora de Gracia de la redención de Cantinos-Our Lady of Grace of the redention of the Cantinos].
 - 19 Eylül 1582'de gerçekleşen ve Moriskolar'ın Valencia ve Granada Krallıkları'ndan çıkarılması/sürgün-edilmesi ile ilgili toplantıdaki/meclisteki görüşler.
 - 23 Eylül 1582'de Moriskolar konusuyla ilgili gerçekleşen toplantıdaki görüşler.
- DOSYA= No.2
- Aragon ve Valencia'daki Moriskolar ile ilgili talimatlar konusunda meclisin yaptığı 1595-600 yılları arasındaki 41 soruşturma.
- DOSYA= No.3
- 5 Temmuz 1588'den 2 Şubat 1599'e kadar Danıştay'ın Moriskolar konusundaki danıştığı sorunlar. Ancak 14,15 ve 16 eksiktir.
 - Danıştay'ın, meclis tarafından Moriskolar'ın talimatları hakkında yürütülen soruşturmaya ilgili 19 Şubat 1600'deki düşünceleri.
 - Licenciado Martín González de Cellorigo tarafından Moriskolar ile ilgili 24 Nisan 1598 tarihli konuşma.
 - Guevara Kardinali'nin Moriskolar ile ilgili 7 Mart 1600 tarihli düşünceleri.
 - Lerma Dükü'nün ve Valencia Başpapazı'nın Moriskolar hakkındaki 15 Eylül 1601 tarihli belgesi.
 - Keşiş Pedro Arias'ın Moriskolar ile ilgili 1602 Mart ayının son günündeki düşünceleri.
 - Aynı konuyla ilgili ve 'süregelen görüşün aksine' ile başlayan ve yazanı belli olmayan konuşma.
 - Valencia ve Aragon Moriskolar'ının din değiştirmesiyle ilgili Peder Cresuelo tarafından yazılmış başlıklı belge/kâğıt.
 - Moriskolar'ın Din Değiştirmesi başlıklı diğer belge/kâğıt.
 - Don Ju. Voyn. de Arellos tarafından Majesteleri için yazılan 24 Ocak 602 tarihli birinin diğerinin içinde olduğu iki mektup.
 - Meclis tarafından Moriskolar ile ilgili 3-7 Temmuz 1603'de yapılan soruşturma.
 - Moriskolar ile ilgili Peder Jaime Bleda'nın mektubu ve konuşması, 10 Nisan 1605.
 - Peder Jaime Bleda tarafından yazılan Moriskolara ilişkin İnanç Savunması (Defense of the Faith) başlıklı kitabın önemli noktalarının bir listesi.
 - Moriskolarla ilgili üçlü meclisin 29 Ekim 1607 tarihli soruşturması.
 - Peder Sevastián Encinas'tan Lerma Dükü'ne Moriskolarla ilgili mektubu. 15 Eylül 1601.
 - Lerma Dükü'nün, Origüela piskoposunun bazı belgeleri de içeren 25 Ocak 1608 tarihli belgesi/kâğıdı.
 - Moriskolar hakkında Danıştay tarafından yürütülen uzun soruşturma (sobre la materia de moriscos), 29 Ocak 1608.
 - Üçlü meclisin Moriskolar hakkındaki diğer soruşturması, 1 Ocak 1608.
 - Diego de Urrea'nın Moriskolar hakkındaki belgesi (sobre la materia de moriscos).
 - Valencia Moriskolar'ı başlıklı konuşma.
- DOSYA= No.4
- Olanda'nın Moriskolar ile ilgili uyarıları/bildirisi, 15 Şubat 1609.

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

- Zaragoza Engizisyon'u üyelerinin Moriskolar ile ilgili belgesi/kâğıdı (en materia de Moriscos), 27 Şubat 1609.

- Moriskolar ile ilgili Danıştay tarafından yürütülen 17 soruşturma, 4 ve 7 Nisan, 1 ve 18 Haziran, 2 ve 11 Temmuz, 23 Ağustos, 2, 27 ve 28 Eylül, 4,3 ve 4 (metinde bu şekilde) Ekim 1609 (en materia de Moricos).

- Meclis tarafından aynı konuyla ilgili 25 Temmuz 1609 tarihli soruşturma.

[Marjindeki not: Bu mektuplar ve soruşturmalar Sr. Prada'ya gönderilmiştir.]

- Valencia Başpapazı'nın 9 ve 14 Eylül 1609 tarihli mektupları ve İlahiyatçılar (Theologists) meclisinin Valencia Moriskoları'nın ve çocukların sınır dışı edilmesiyle ilgili 6 ve 9 Ekim tarihli iki soruşturması.

DOSYA= No.5

- Señores de Vasallos, Villas, Ciudades, Prelados ve Valencia Krallığına Moriskolar'ın sınır dışı edilmesiyle ilgili yazılan mektupların notları/taşlakları.

DOSYA= No.6

- Majestelerinin sınır dışı edilmeye ilgili gönderdiği mektuplara cevap olarak Valencia Krallığı ve Señores de Vasallos tarafından Majestelerine gönderilen yetmiş-yedi mektup.

Belirtilen bütün belgeleri elden teslim aldım, 27 Ekim 1609.

Regent Don Antonio de Quintana Dueñas.

(...)

Kopya. Moriskolar ile ilgili Señor Condestable of Castilla'ya 22 Ekim 1609'da verilen belgelerin/kâğıtların listesi. Bu belgeyle onların Regente Quintana Dueñas'a verildiği anlaşılmaktadır.

12. (XII) BELGE

[Müteakip 13. belgeyle ilgili olarak]

4 Aralık 1581.

Don Gerónimo Corella tarafından Valencia Krallığı'ndaki Moriskolar'ın din değiştirmesine ilişkin uyarılar/tavsiye raporları.

13. (XIII) BELGE

[Orijinal belgenin kopyası. (...)] 'Don Gerónimo Corella tarafından verilen uyarılar/tavsiye raporları, II. Philip tarafından İspanya'daki en önemli Morisko topluluklarından biri, yani Valencia Krallığı'ndaki, hakkındaki soruşturmayı incelemek/araştırmak için atanan dini meclisin görüşleriyle uyusmaktadır. Tüm notlar sol marjinde bulunmaktadır ve otoriteye yakın birinin görüşlerini yansıtmaktadır ki bu kişi II. Philip ile aynı zamanda Lizbon'da bulunmuştur. O halde bu kişinin sekreter Mateo Vázquez olma ihtimali vardır (...).]

4 Aralık 1581.

Valencia Krallığı'ndaki Moriskolar'ın din değiştirmesinden faydalanacak bazı yöntemler.

(...)

Öncelikle, manevi açıdan bakacak olursak din değiştirenlerin bunun imkânsız bir şey olmadığına kendilerini inandırmaları gerekir, çünkü bizim kutsal yaşamız öylesine güçlüdür ve Tanrımızın merhameti/şefkati öylesine büyüktür ki buna iyilikle/iyi niyetle ne zaman sırtınızı dayarsanız kâfirlerin/inanmayanların, Centillerin (Yahudi ve Hristiyan olmayan) ve dininden dönenlerin yüreklerini kutsal lütfuyla değiştirir/dönüştürür, bugün şehirlerimizde ve bu krallıktaki Moriskolar'da olduğu gibi, din adamlarına göre vaaz vermek nispeten yakın tarihlerde bazı gelişmelere neden oldu ancak bu gelişmeler vaazlar uygun yöntemlerle yapılmadığı için etkisini zamanla yitirdi.

(...)

Perlados [daha ayrıcalıklı din adamları] Moriskolar'dan bir şey elde edilemeyeceğini [onlarla bir sonuca varılamayacağını] düşündüklerinden bu durum bu güne kadar bazı gelişmelerin yaşanmasını engellemiştir ve bu güvensizlik/şüphe sona ermelidir, çünkü eğer uyarılmazlarsa istedikleri çare onlara fayda getirmeyecektir.

Eğer iyi birçok yöntemin çoktan denenip onların hala ıslah olmadıkları söylenecek olursa bunun bu hastalıklı insanların tedavi edilemeyeceğini düşünmek için yeterli bir sebep olmadığı söylenip karşı çıkılmalıdır, çünkü uygun uygulamada gereken özenin gösterilmediği doğrudur, aksine yanlış ilaç kullanılmıştır, çünkü kötülük/zeval kalptedir ancak bütün tedaviler dışarıdan uygulanmıştır ve bu da kinin içeride daha çok beslenmesini sağlar. Gerçek inanç yüreğimizin en derin ve görünmeyen yerindedir. İslam ve Hristiyan gelenekleri ve bu yüzden onları kitleleri ve diğer dış kaynakları dinlemeye zorlamanın onları iyileştirmeyeceği görülmüştür. Aksine (eğer içleri kazanılmazsa) hiç de şaşırtıcı olmayan bir şekilde daha katı ve öfkeli hale gelmektedirler. Onlar kitlelerle birlikte Tanrı'nın

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

hizmetinde olmaktansa, sadakatsizlikleriyle ve cemaatsizlikleriyle ağır küfürler işlerler. Ve bunu daha iyi anlamak için onlarla 1525 yılında ne yapıldığından kısaca bahsedilecektir. Unutulmaz İmparator V. Carlos halk huzurundaki fermanıyla eğer bir ay içerisinde Hristiyanlığı seçmezlerse bütün Mağribiler'in İspanya'yı terk etmelerini emretmiştir, ayrılmayı istemeyen Agamalar (Alhamas) emrin süresini uzatmak için Majestelerine 12 Mağribi göndermiştir. Engizisyonun 40 yıl içinde onlarla ilgili bir şey yapmayacağı şartıyla birçoğunun dinini değiştireceğini söylemesi üzerine Engizisyon Üyesi Sevilla Başpiskoposu Don Alonso Manrique onları kabul etmiştir. Papaya bağlı bazı yargıçlar ve vaizler Mağribi şehirlerine gönderilmiştir ve yolları boyunca vaazlar vermişlerdir. Mağribi liderlerinin herkesin din değiştirmek istediğini söylemesi üzerine özel olarak öğretilmeden, incelenmeden ve gerçek niyetleri anlaşılmadan sürüler/gruplar (hayvan sürülerini adlandırmak için kullanılan bir isim verilmiştir, manadas) halinde vaftiz edilmişlerdir ki bazıları herkese birlikte dökülen suyun onlara gelmediğini ve bu yüzden eskiden olduğu gibi lanetli şekilde rahipsiz ve vaizsiz kaldıklarını söylemişlerdir. Ardından 1535 yılında onlara papaya bağlı yargıçlar gönderilmiştir ve orada 112 yasal muhafız seçilmiştir, her birine 30 pound verilmiş ve çok güçsüz olduklarından kimse onları istememiştir bu yüzden de bugüne kadar onların yerleşimleri tamamlanamamıştır. Daha sonra da bu mutsuz/sefil insanlara çare/deva bulmak için toplantılar/meclisler yapılsa da ana din değiştirme yöntemleriyle ilgili hiçbir farkındalık yaratılamamıştır. Ve böylelikle, evrensel olarak, Hristiyanlık'ın esasları ne bir amaçla ne de onların ihtiyaçlarına göre vaiz edilmiştir. Onlara zarar ve para cezası vererek hatta bazılarını cezalandırarak zorla kitleler ve dış etkenler dinletilmeye çalışılmıştır. Bu durumdan da anlaşılacağı üzere, eğer hasta insanlar şimdiye kadar iyileşmedilerse bu onların hastalıkları tedavi edilemeyeceği için değil ilaç hatalı/yanlış olduğu içindir. Ve görülmüştür bu işle ilgilenenler bu güne kadar Tanrı'nın huzurunda affedilmemiştir çünkü bu hastalığı İsa peygamberimizin emrettiği şekilde tedavi etmemişlerdir. Ve bu girişim sadece üstlerin Tanrı önünde affedilmeleriyle başarılacak olsa da gösterilen her çaba önemlidir çünkü bu girişimdeki zararın çoğu tedavi etmesi gerekenlerin ikna olmamasında yatmaktadır, bu konu kısaca özetlenmiştir ve devamı söylenecektir.

Ayrıca uyarılmalıdır ki bu girişim imkânsız olmasa da oldukça zordur çünkü bu Moriskolar Berbería Mağribîleri'nden daha inatçıdır ve kutsal inancımıza karşı işledikleri küfürlerde ve günahlarda daha aşırıdır, bu yüzden şimdiye kadar alınanlardan daha etkili önlemler alınmalıdır ve üstler, ilahiler ve dindişiler doğrudan veya dolaylı olarak bu amaçta birleşmelidir, aksi takdirde yapılan her şey zaman kaybı olmaktan öteye geçemeyecektir. Vaaz vermek din değiştirmenin temelini oluşturmaktadır ve ilmihal ve dini öğretiler de başlatılmalıdır. Valencia ve Tortosa Üniversitesi'lerinden mezun olan bazı Moriskolar iyi İlahiyatçılar (Theologists) ve vaizler olarak yetiştiler ve en çok onlar işimize yarayacak (Algaravía bildikleri için) ve kabul edilecekler ve onlardan eski Hristiyan Kilise Okulu'nda rahip olanlar, bazen kendileri yerine onlara hizmet edebilecek olanlara yetki verebilirler. İsa peygamberimizin havarilerin din değiştirmede kullanmalarını istediği temel yöntem bütün insanlığa vaaz vermeleriydi ve bu yöntemle hakikatini yayabildi, İncil yazarı Aziz Markos'un belirttiği ve buradan da anlaşılacağı üzere İndias ve diğer bölgelerde olduğu gibi aynı yöntemle kâfirlerle yardım etmek istemiştir. Ve bu yüzden esas amaç yüreklerindeki istekle kâfirleri ve günahkârları dönüştürmekten başka amacı olmayan, inancımıza uymayan ve bu konuda isteksiz olanlara sevgi ve uysallık göstererek onların ihtiyaçlarına göre vaizler veren iyi doktrine, hoşgörüyü ve örnek bir hayata sahip vaizleri bulmaktır. Ve bunu başarmak için onlara göre ilmihal eğitimleri uyarlanmalıdır çünkü Hristiyan kiliselerinde öğretilen ve vaaz edilen doktrin Moriskolar için bir fayda sağlamayacaktır. Ve bu vaizlerin yanlarında Arapçaları faydalı olacağından Valencia'daki okulda yetiştirilenlerden götürmeleri yararlı olacaktır çünkü bu insanlar kendilerinden olanları sevmektedir. Bu ve diğer sebepler yüzünden bazı masraflar oluşmaktadır, birçok alanda gider olacağından Majesteleri piskoposlara harcama yapmalarına destekleyici yönde emir vermelidir.

Bu girişim için gerekli insanlarla görüşmek ve işlerin organize edilmesi gerektiğini anlamak için sadece Valencia Başpiskoposluğunda bile 46'sı eski Hristiyanlarla karışık şekilde bazıları vadide toplu şekilde yayılmış 399 yerleşim yerinde toplam 14.100 hane Morisko olduğuna dikkat edilmelidir. Ve bütün bu yerleşim yerleri için 185 bölge papazı konutu vardır. Ve bu vaizin işe yaraması için bir tarafın birleştirilmesi çok önemlidir ancak eğer bir bölgeye gidilmemişse İspanya'nın diğer bölgelerinden vaizlerin getirilmesi gerekecektir, bir yerleşim yeri veya büyük bir kısmı dinini değiştirirse de, tecrübe edildiği gibi, komşu yerleşimlerdeki Moriskolar çeşitli numaralar ve tehditlerle dinini değiştirenleri doğru yoldan döndürmeye çalışacaktır. Ve bazıları, arrieros

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

(katırcılar) altındakiler, din değiştirmemeye çalışacağı için diğerleri de geri dönecektir. Hüküm sırasında Moriskolar'ın bir yerden diğerine seyahat etmeleri mümkün olduğunca yasaklanmalıdır.

[Marjinde]

Hükümün uygulamaya geçmesi için Ciudad ve Reino'da bulunan vaizler, keşişler, din adamları ve Cizvitler yeterli olacaktır. Uygulama başarılı olup da daha fazla insana ihtiyaç duyulursa diğer krallıklardan getirilebilir.

Moriskolar krallığın tüm yerleşim yerlerine yayıldığı için bu sorunu çözmek zor olacaktır.

[Metin]

Başka yerde vaaza başlamadan önce Santo Oficio'nun hakikati engellemeleri için Fakih (Arapça al-faki, fıkıh bilgini) oldukları bilinen insanları yakalamaları çok önemlidir. İncil'i yayma sırasında kimseyi yakalamayın ve sevgi ile dolu olun ve eğer birisi büyük bir engel oluşturacak olursa ki mutlaka olacaktır, diğer hafif suçlarda olduğu gibi geçici lord yöntemleriyle yakalanmalıdır aksi takdirde vaazlar nefret uyandıracaktır.

[Marjin]

Engizisyon fakihlerin çoğunu yaktığı için hala kalanlar olduğuna inanılmamaktadır ama eğer kaldıysa ve birisinden o yönde şüphelenirse Valencia hapishanelerinde mahkûm olacaktır.

[Metin]

Vaizlerin başarılı sonuç almaları için üç özelliğe/niteliğe sahip olmaları gerekmektedir. Birincisi, duydukları veya gördükleri herhangi bir şey yüzünden bir Morisko'yu Santo Oficio'ya ihbar etme yükümlülükleri bulunmamaktadır ve oraya gitme amaçlarının ruhlarını kurtarmak, birilerini ihbar etmek değil bir şey yüzünden ihbar edilmeleri durumunda mümkün olduğunca onlara yardım etmek olduğunu halka açık şekilde söylemelidirler, ihbar edilmelerine yönelik herhangi bir şüpheden uzak bir şekilde tedavi etmeleri gerekmektedir böylelikle liderlerin kafalarını karıştıran sorunlarla ilgili özel olarak konuşabilecek ve onlara cevap verebileceklerdir, çünkü eğer liderleri kazanabilirlerse diğerlerini kazanmak daha kolay olacaktır. İkincisi, eğer birisi din değiştirmek isterse günah çıkarması gerekeceği ve dinden dönme suçu yüzünden Engizisyona gideceği için vaizlerin bütün kabahatleri/suçları ve sansürleri silme yetkisi taşımaları gerekmektedir, çok korktukları ve konu da hassas olduğu için gitmeyeceğini her yerde söyleyecektir ve eğer birisi diğerlerine ne olduğunu söylerse diğerleri gerçeği çarpıtmaktaki amacından farklı bir düşünceyle günah çıkarmaya gelmeyecektir ve zavallılar vaazların ve günah çıkarmaların sadece onları Santo Oficio'ya göndermek için yapıldığını düşüneceklerdir. Üçüncü olarak ise Santo Oficio tarafından din değiştirenlere kutsal inancımıza karşı hata işleyenleri ihbar etme zorunluluğunu kaldırmaktır çünkü eğer bir günah çıkaran, papaz onlara diğerlerini ihbar etmeleri gerektiğini söylerse, diğerleri akrabaları ve arkadaşları olacağından ve onlara göre kutsal sayıldığından günah çıkaran papazdan uzaklaşarak diğerlerini uyaracaklar ve bu da avın kaçmasına sebep olacaktır. Bunu kaldırmak din değiştirmelerini aksatabilir gibi gözükse de bu zorunluluğu kaldırarak sadece ilahi hak zorunluluğunu bırakmak çok faydalı olacaktır. Her durum düşünüldüğünde herkesin iyiliği için bir dogmatisti rapor etmek gereklidir, bu durumda kendi aklıyla bu kişiyi serbest bırakabilecek ve Santa Oficio'ya yakın bir yargıç bulunmalıdır ve eğer bu üç şey Baş engizitör tarafından sağlanmazsa hiçbir akli başında insan onlara vaaz vermeye gitmeyecek ve şüphelerle ve acılarla geri dönecektir.

[Marjin]

Eğer bu başarılırsa vaaza başlamak yakındır.

[Metin]

Piskoposların vaizlere gereken şeyleri sağlamaları gerekmektedir ki onlar Moriskolar'a herhangi bir anlamda masraf teşkil etmesinler, çünkü onlara uygulanan tedavi dikkate alındığında zavallılar onlara yapılan her şeyin bir çıkara dayandığı fikrine inanacaklar ve bu da Kutsal İncil'in kabul edilmesi önünde büyük bir engel oluşturacaktır. Para cezalarını hafifletmek, kilise inşaatı masraflarını onlardan almamak ve ölenlerin fakirlere bıraktığı mirasların kiliseye veya dini işlere gitmemesi oldukça önemlidir çünkü bu onları öfkeli yapmaktadır ve lordlar vergilendirme ve el koyma konusunda ölçülü davranmalıdır ve vaizler onların arasında bölüşülmek için sadaka getirmelidir. Eğer onlar inançla ilgili konularda başışlanmak için para vermeye çalışırlarsa bunun aksine onların mallarının/mülklerinin istenmediği Yüce Tanrımız için ruhlarının istendiğini duyurmak her şeyden daha gereklidir. Ve eğer bu noktada bunu başaramazsak din değiştirmeye ilgili her ne konuşulmuşsa bunun onlardan para almak için yapıldığına inanacaklar ve her şey sona ermiş olacaktır.

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

[Marjin]

[Metin]

Ayrıca Majestelerinin Moriskolar'ın büyük saygı duydukları lordlara bu girişime yardımcı olmalarını ve vaaz sırasında yerlerinde olmalarını, bunu her yerde gerçekleştiremeyecekleri durumlarda ise

otorite sahibi kimseleri göndermelerini ve kimi görevlendirdikleri konusunda mutlak özen göstermelerini kesin şekilde emretmeleri gerekmektedir. Sevgiyle ve iyi örneklerle bunu herkeste ve özellikle de daha inatçı olan kadınlarda denemeleri, vaazlara katılmalarını ve din değiştirme belirtisi gösterenleri, eğer diğerlerini etkileyecekse, kayırmaları ve şereflendirmeleri gerekmektedir. Ve bazı lordların Moriskolar'ın şu anki durumlarının onlar için daha iyi olduğunu öne sürerek bu din değiştirmeden yana olmadıklarından duyulan endişe nedeniyle, din değişikliği olmaması halinde Moriskolar'ın buradan çıkarılacağını lordlara bildirmek faydalı olacaktır.

[Marjin]

Kral naibinin, Majestelerinden aldığı güç ile özellikle Moriskolar'ın olduğu yerlerde arazisi olanlara vaazlar sırasında orada hazır bulunmalarını ve ihtiyaç duyulan her durumda vaizlere yardımcı olmalarını (dönüşüm için) emretmeleri büyük önem taşımaktadır.

[Metin]

Eğer vaazlar sırasında din değiştirme emaresi gösteren bir köy olduğunda bu emareyi taşımayanları vaazdan atmak faydalı olacaktır ve eğer din değiştirenler daha az sayıda ise sevgiyle karşılandıkları ve güvende olacakları yerlere gitmeye kibarca ikna edilmeleri gerekmektedir ve şeytana uymamak için gereken direnci gösterebilmeleri adına onların dini törenleri yönetmeleri yararlı olacaktır. Ve eğer vaazlar için yeterli olduğu düşünülen süre tamamlandıktan sonra hala din değiştirmemekte inatçı olanlar varsa, bunlar vaizlerin başarısını tersine çevireceklerinden ciddi şekilde cezalandırılabilirler veya İspanya'dan sürülebilirler, akıl çağına gelmemiş çocuklarından ayırılabilirler ve o çağa gelen çocuklardan Hristiyan olmak isteyenler ve aramızda kalan Mağribiler de öyle isterse dini evlilik törenlerinde gösterdikleri bilince bakılarak, aforozlu olarak kabul edilirler ve kutsal bir şekilde gömülürler ve onların çocukları vaftiz edilmiş olarak onlara bırakılır ve kilisenin ve Hristiyan Prenslerin emrinde olurlar, onların ahlakını bozabileceklerini ve sayılarının çokluğunu ve küfürlerinin ağırlığını bilerek eğer düzelmezlerse Yüce Tanrının İspanya'yı cezalandıracağından korkulmalıdır.

[Marjin]

Bu konuda şu anda yapacak bir şey bulunmamaktadır.

[Metin]

Bu vaazların başarılı olması ve faydalarının sürmesi için başta doktrin ve erdem sahibi rahipleri kullanmak üzere diğer yöntemlere başvurmak yararlı olacaktır bu da sadece Papa cenaplarının yeni rahipler belirleyip onaylamasıyla uygulanabilecektir.

[Marjin]

Süregelen çatışmalar yüzünden tedarik edilen rahipler yıllarca etkisini gösteremeyecektir. Bunlar, Roma'da karara varılmadan önce açılmalıdır.

[Metin]

Büyük, sağlam, gösterişli; süslerle ve kadehlerle donatılmış kiliseler yapılmalıdır çünkü kiliselerin şu anki hali inancına sıkıca bağlı olmayan kimselere inanç sunmaktan öte onların var olan inançlarını da kaybetmelerine sebep olmaktadır. Valencia çizelgelerinde siz majesteleri tarafından belirlenmiş olan otuz bin adet Ducade'in bu amaca ayrılmış olması da katkı sağlayacaktır.

[Marjin]

Kilisesi olmayan bir yer bulunmamaktadır, bu yüzden sayıları artacak ve ihtiyaç duyulanlar da hızlı bir şekilde tamir edilecektir.

[Metin]

Onların cenazeleri sırasında her kilisede veya mezarlıkta bir veya iki koç heykeli yapılmalıdır (pişirilmelidir). Bu sayede kendi cenazelerinde yaptıkları günahkâr törenlerin sonu gelmiş olacaktır.

[Marjin]

Bu mümkün olmakla beraber sonra yapılmalıdır, üzerinde daha hassas oldukları ve nihayetinde Valencia'da gerçekleşen Diocesan Synod'da tamamlanacaktır.

[Metin]

Moriskoların çocukları için olan okulun geliri artırılmalıdır, diğer piskoposluğa ait olan arazide bir tane daha kurulmalıdır. İsa'nın refakatçiliğinde sevgi ve çalışkanlıkla yetişecek olan bu çocuklar bu sayede (ailelerine/kendilerine) faydalı olabileceklerdir.

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

[Marjin]

O okulun artan kirası Segorbe ve Origüela'da masrafları piskoposlara ait olmak kaydıyla iki tanesinin daha kurulması o krallık için yarar sağlayacaktır ancak bunun gerçekleşmesi için zamana ihtiyaç vardır.

[Metin]

Her Morisko yerleşiminde onlara okumayı öğretmek için eski Hristiyan evleri bulunmalıdır ve onların arasında çocuklara okumayı, kızlara toprağa ekmeyi ve bunların dışında Hristiyanlık doktrinini öğretecek öğretmenler olmalıdır.

[Marjin]

Onlara daha fazla eski Hristiyan gönderilmesinin faydalı olmasının yanı sıra bunu gerçekleştirmek de mümkündür. Şüphesiz ki geri kalanlar bu kadar hızlı olamayacaktır.

[Metin]

Senyörler ve diğer eski Hristiyanlar, yenilerin (yeni Hristiyanlar) çocuklarından/oğullarından yararlanabilirler ve onları kilisenin rahip yardımcıları olarak alabilirler ve onlarla sevgi çerçevesinde iletişim kurabilirler.

[Marjin]

Çocukların birinin hizmetinde olması, özellikle de eski Hristiyanlar için, geleneğin bir parçası olmasa da bunun sağlanması çok önemlidir ve gerekirse bu konuda baskı yapılmalıdır.

[Metin]

Ve bunların hepsinin başarıyla gerçekleştirilebilmesi için Moriskoların şehirlerinde gezinen hatırı sayılır miktardaki ziyaretçiyi vaazlardan sonra not almak ve yeni Hristiyanların evlerini içinde yaşayanlarla birlikte noterce kaydetmek gereklidir; her birinin inancımıza göre zorunluluk arz eden şeyler hakkında ne kadar bilgi sahibi olduğunun kaydedilmesi ve sadece şimdiye kadar bazı yerlerde edilen duaların değil aynı zamanda belirli olarak bir papazın sorumluluğunda olmayanların bir listesinin çıkarılması ve bunların bir diğerine yönlendirilmesi, işlerine sevgiyle bakmaları, onları alıştırmaları, onlara bu konuyu açıklamaları ve hayırda bulunmaları, kutsal inancımızın gizemlerini öğretmek amacıyla onları kiliselerde toplamaları ve sonunda geri dönüp işlevleri ne derece yerine getirdikleri konusunda rahipleri bilgilendirmeleri ve hafızalarda hatırası kalmaması için senyörlerin yardımıyla Mezquita'nın (cami) kalıntılarının; evlerinin banyoları⁵⁷¹ : ve eğer kaldıysa özel kasap dükkânlarını ve sapkın/uğursuz törenlerinde kullanabilecekleri her şeyin yok edilmesi gereklidir.

[Marjin]

Bu vaazdan sonra yapılmalıdır.

[Metin]

Buna ek olarak, şu anda olduğundan daha fazla otoriteye ve güvene sahip ve Engizisyon Mahkemesi mensubu olan daha fazla eski Hristiyan şerifleri olmalıdır ve bu şerifler rahiplerle birlikte vaftiz edilen çocukları kaydedecek ve zaman zaman onları inceleyeceklerdir çünkü onların çoğu bölünmüştür ve oruç tuttıkları zamanda yemek vakti herhangi bir bahaneyle evlerine girebileceklerdir. Eğer törenlerine devam ettikleri görürlerse Engizisyon Mahkemesi üyelerine bilgi vermelidirler ve bu şerifler yeni din değiştirenlerin iyiliği için rahipler ne gerekli görürse onu gerçekleştirmek adına Real Audiencia'da⁵⁷² görev alacaklardır.

[Marjin]

Şu anki Morisko şerifleri görevlerini yanlış yapmaktadır bu yüzden onların hepsini görevden alıp yerlerine içlerinde Tanrı korkusu olanları getirmek ve Moriskolar'dan istifade etmemeleri için onlara bir miktar varlık/mülk vermek akıllıca olacaktır.

[Metin]

Ve bazıları onlara emredileni gerçekleştirmede ihmalkâr olabileceklerinden belirlenenlere papaya bağlı yargıçlar atanabilir (Comisario Apostólico) ve dikkat edilerek piskoposluğa ait arazinin

⁵⁷¹Dipnot 273 şöyle der: Yahudilik ve Müslümanlıkta olan ancak Hristiyanlıkta olmayan bedensel temizlenme buyruğu. İsa peygambere atfedilen öğretilerdeki farklılıkta görüldüğü gibi: "Kalpte kötü niyetler, cinayet, zina, gayrimeşru ilişki, hırsızlık, yalancı şahitlik, hakaret yatar." İnsanı kirleten şeyler bunlardır; ellerini yıkamadan yemek yemek insanı kirletmez." (Mateo, 15, 19-20). İlk zamanlarda saflığın ruhsal ve ahlaki tanımı olan şey Alhama'nın yok edilmişinden ve Isabel la Católica'nın emrinde halkını yok edilmesinden sonra Altın Çağ sırasında özellikle de dinsel uygulamalarla ilgili durumlarda bir tür yasağa dönüşecektir.

⁵⁷²İspanya ve imparatorluğunda bir temyiz mahkemesi.

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

gelirlerinden mümkün olduğunca tesis edilebilir. Ve geriye kalan bütün hatalar istekle ve titizlikle bildirilip çözülmelidir ve her şeye devam edilmelidir.

[Marjin]

Piskopos vekilinin Majesteleri tarafından atanması oldukça önemlidir.

[Metin]

Bu konuyla ilgili buraya birkaç yıl önce gelen Perladolar [yüksek yetkiye sahip rahip] tarafından ön araştırmaların yapılması ve bu konuyla ilgili oldukça bilgili olduklarından onların Moriskolar ile ilgili görüşlerinin diğer bölgelerdekiler tarafından dikkate alınması yararlı olacaktır. Ancak eğer bu konu üzerine söylenenler ilahi erdem ve merhamet isteğiyle gerçekleştirilirse Yüce Tanrı'nın bu konuya ışık tutacağı kesindir. Ayrıca bu konuda tecrübe de yardımcı olacaktır. Bu mutsuz/talihsiz insanların kurtuluşu ve İspanya'nın güvenliği için Tanrı ihtiyacımız olan her şeyi ihtiyaç duyulan şekilde bize sunsun.

[Marjin]

Zamana ihtiyaç duyulduğu için çabucak gerçekleştirilebilecek bir şey değildir.

[XIII. belgenin son sayfasındaki mısra (...)]

4 Aralık 1581'de Lizbon'da görüldü.

Don Gerónimo Corella'nın Valencia Krallığı'ndaki Moriskoların din değiştirmesiyle ilgili uyarıları.

Mektubun içinde nelerin gerçekleştiği anlatılmaktadır.

14. (XIV) BELGE

[Yazıldıktan sonra Marqués of Denia'nın sekreteri tarafından tarihlendirilmiş imzasız bir mektubun kopyası. Bu; Francisco de Sandoval y Rojas'ın, Denia Markisi, gelecekteki Valencia kral naibi ve III. Philip'in gelecekteki gözdesi, Lerma Dükü ve II. Philip'e bağlı kardinal, mesajı veya mektubudur. Bu belgenin aslı takip eden diğer belgelerin (XV, XVI) beraberindedir. İki yüzü de yazılı olan bir parça kağıttır.]

5 Nisan 1582

Valencia'daki Moriskolar üzerine Denia Markisi.

Katolik ve Asil Majesteleri.

Majestelerine verdiğim mektupla ilgili yazdıklarımda gözüküyor ki (...) Türk'ün Afrika'daki donanmasının gönderilmesi talebinde bulunan Luchali⁵⁷³ hakkındaki şüphelerden dolayı ve geçen yaz öğrendiğime göre bazı Moriskolar onunla konuşmaya gitmiş ve onun İspanya'ya güçlü bir şekilde gelmesini, gücünün İspanya'da kaygı uyandıracaklarını söylemişlerdir. Yapılan bu anlaşma ile Cezayir'e gitmiş ve Morolar o bölgeden gelmişlerdir. Bu konuyu konuşmak için ise تنها bölgelerde bir araya geleceklerdi. Bu alanda kazandığım bazı kişilerden bu konuda uyarılar aldım. Mevcut gerekçelerden dolayı Majestelerinin krallığa, bu yaz tedbirli ve dikkatli olmaları ve emredildiği takdirde gelecek şekilde bir garnizonu hazır bulundurmalarını emreden bir yazı yazması yararlı olacaktır; lordlara/senyörlere hangilerinin dikkatli olması gerektiğine dair ve krallıkta ihtiyaç duyulmaları halinde hizmet verebilmeleri ve Naip salıvermeksizin hepsinin köylerinde ikamet etmeleri için bir yazı yazması faydalı olacaktır. Ve böylelikle krallık uyarılmış olacak ve bu uyarının üzerine daha fazla rahatlayacaklardır. Ortaya koyabilecekleri her anlaşma hepsinde olan bir uyarıyla muhakkak yayılacaktır çünkü krallığın yerlileri oluştuğunu bildikleri zararı Majestelerine aktarmamasına rağmen her zaman barıştan yana olan bir Morisko olacaktır. Dolayısıyla sürdürdükleri inatçı yaşam biçimleriyle Moriskoların, Majestelerine söylediğim her şeyi anladıklarına ve sessiz kalacaklarına inanıyorum. Sizin onların Moriskolarını ellerinden alacağınızdan korkarak ve kendi çıkarlarını düşündüklerinden aksi yönde hareket edecekleri yönünde herhangi bir belirti göstermemeleri beni memnun etmektedir. Yükümlülüğümü yerine getirmek zorunda olsam da bu hepimiz için daha faydalı olacağından bir kere daha memnunum.

15. (XV) BELGE

[Denia Markisinin sekreterliğince, bir başka ifadeyle bir önceki (14) ve sonraki (16) belgeleri yazanla aynı kişi tarafından, Valencia Krallığı'ndaki Moriskolar ile ilgili yazılmış günlük. Başka biri tarafından yazıldıktan sonra tarihlendirilmiş imzasız kopya. İki tarafı da yazılı 3 yaprak, 3. yaprak boş.]

Valencia'daki Moriskolar üzerine Denia Markisi.

Katolik ve Asil Majesteleri.

Valencia Krallığı'nda kaldığım günlerde Moriskoların yaşam biçimlerini ve vaftiz olduktan sonra bile cemaatlerinden ayrılmama nedenlerini, neden ruhani ve geçici yargıların huzurunda bile

⁵⁷³Kılıç Ali Paşa, "kötü üne sahip bir Türk korsanı".

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

terbiyeden yoksun şekilde apaçık şekilde bu hali devam ettirdiklerini anlamaya özellikle gayret ettim. En bilgin ve zengin bazı Moriskolar ile ve onlarla iyi geçinen eski Hristiyanlar ile de konuştum. Tanrı'nın ve Majestelerinin hizmetinde ve krallığın refahı için edindiğim bilgileri anlatacağım. Moriskoların bir kısmı Morerías⁵⁷⁴ eski Hristiyanlara komşu olarak yaşamaktadır, ancak bu çok yaygın değildir; onların büyük çoğunluğu alışverişe gidip gelenler dışında Hristiyanlar ile konuşmadıkları köylerde ve uzak baronluklarda yaşamaktadırlar. Ve büyük yerleşim yerlerinde köyün lordu tarafından belirlenen bölge papazı ve Baile⁵⁷⁵ yaşar. Küçük yerleşimlerde ise bölge papazı yoktur sadece Baile bulunur ve genelde bu şekildedir. Bunlar ve diğerleri Kur'an usullerini ve dini törenlerini gerçekleştirmeyi sürdürmektedir ancak bunu alenen yapmaları çevrelerindeki Hristiyan yerleşimlerine ve onları suçlama heveslerine bağlı olarak değişmektedir. Engizisyon üyeleri Moriskoların kasaplarının olmamasını emretmesinden sonra etlerini kasap dükkânında tartmamaktalar, evlerinde yemek için besledikleri evcil tavşanları kendi yöntemleriyle öldürmektedirler. Hepsinin Mağribi adları var, birbirlerine bu şekilde hitap ediyorlar ve bunu inkâr etmiyorlar ancak birçok kere onlara adlarını sorduğumda bana Hristiyan ismi olan Joan ve Mağribi ismi olan Aleija olarak cevap veriyorlar. Kendi dillerini konuşuyorlar ve bizim dilimizi çok az biliyorlar ancak kadınlar ve çocuklar ise neredeyse hiç bilmiyorlar. Paskalya perhizi sırasında oruç tutuyorlar ve kendi bayramlarını kutluyorlar; onları böyle davranırken gördüğümüzü bildikleri için kendilerini suçlayacak Hristiyanlar olursa bu suçlamaları inkâr ediyorlar. Yemeklerini zamanı geldiğinde yiyorlar ve bayramlarda çalışmıyorlar ancak diğerlerine bunları anlatırken bizimle alay ediyorlar. Diğerleri bizim bayramlarımızı kutlamıyorlar çünkü onları dışarıda çalışırken gördüm ve onlar (kadınlar) evlerinde (...) dikeyordı. Haçın ve heykelin önünde şapkalarını çıkarmıyorlar aksine şafak vaktinde üstleri başları yırtık şekilde geliyorlar. Cemaatlere sadece birileri onları zorlayınca veya ceza ödemeye paraları olmayınca geliyorlar ve dinleseler bile barbarca davranıyorlar. Kendi gözlerimle gördüğüm ve bölge papazlarından öğrendiğim kadarıyla papazlara günah çıkarmaya gitmiyorlar ve çocukları papazlar tarafından vaftiz edildikten sonra çocuklarını evlerinde yıkıyorlar. Ölülerini yakmaları çok nadir olarak söyleniyor. Rahipler görevlerini yerine getirmek için onları cemaatlere çağırdıklarını, ölülerini yakmaları gerektiğini, günah çıkarmalarını ve vaftiz edilmelerini söylüyorlarsa da onların Mağribi olduklarının farkındalar. Bu işin başında Perladolar ve rahipler olsa da bu konuya şüphayle yaklaşıyorlar. Bütün sorunların buradan çıktığı açık olduğundan ve yukarıda belirtilen bazı Moriskolar ile konuştuğumda içinde yaşadıkları tedirgin ve korku dolu hayatı ve Majestelerinin onları sevgiden mahrum bırakacağını söylediklerinde onlara bütün suçun kendilerinde olduğunu çünkü vaftize uygun bir hayat sürmediklerini bildiklerini ve kendilerini güvene almadıklarını ve iyi Hristiyan olmadıkça Majestelerini zorladıklarını söylüyorum. Doğuştan Mağribi olduklarından onlara eğitim ve vaaz vermeden papa ve Majestelerinin onların Hristiyan olmalarını emretmeleri onlar için büyük sorunlar doğurduğunu ve engizisyon üyelerinin onları yakabileceğini veya cezalandırabileceğini (...) eski Hristiyanların kiliseden aldıkları yardımlarla yetiştiğini ve kendilerinin bundan mahrum kaldıklarını söylüyorlar. Onlardan alınan vergiler, emekler ve hizmetkâr gibi davranmaları sonucunda ruhani ve geçici olarak onlara Hristiyan gibi değil köleymişler gibi davranıldığını söylüyorlar. Ancak Majesteleri fayda sağlayabileceği için bu iki nokta daha büyük bir öneme sahiptir: krallığın refahı buna bağlı olduğu için böylesine önemli bir konudaki en uygun çözüm buradan çıkarılırlarsa kiliseye ait kiralının, Majestelerinin ve diğerlerinin baba mirasları yok edilmiş olacaktır. Ve bu konuya dikkat çekerek, kiliseye ait kuvvetlerin ve ruhani sınıftan olmayanların kendi paylarını riske attıkları ölçüde onları koruması adildir. Perladoların, Moriskoların yaşadığı yerlerde ikamet eden iki dini insandan biri (bölgeye göre sayıları daha da artabilir) olmaları emredilmiştir ve eğer uygun miktarda ödenek yoksa piskoposluk tarafından verilmelidir. Piskoposluk bölgelerinde Evrensel Rahipler olduklarından sahip oldukları yükümlülükten, ziyaret eden ve inceleyen daha fazla ziyaretçileri vardır, eğer bu rahipler şimdiye kadar olduklarından daha dikkatliyse daha ılımlı, sevgi dolu ve iyi örnek teşkil edecek şekilde eğitim verirler. Ve Majesteleri dini görevlilere krallığın her tarafında gezinecek missibo rahiplerini atamaları için toplanmalarını emretmiştir. Onlar da her bir yerleşim yerine yayılarak vaaz ve eğitim vereceklerdir. Daha önce bunun için Hindistan'a gitmekteydiler. Zaten Hristiyan değerleri taşıyan Tanrı'ya karşı işlemiş oldukları suçlar nedeniyle daha da büyüyen kendi krallıklarındaki ihtiyaçlara karşılık vermeleri daha doğru olacaktır. Köydekilerin istemelerine gerek kalmadan onlara yiyecek getirecek birilerinin bulunması onların Moriskoların kurtuluşundan başka bir amaç taşıdıkları şüphelerini ortadan

⁵⁷⁴Mağribi bölgeleri

⁵⁷⁵ Baile: Kraliyete ait mirasın bakanı.

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

kaldırmak için önemlidir. Majestelerinin, belirttiği insanlarla birlikte çalışacak devlet adamlarını göndermesi Morisko sorununa çözüm bulunmasında faydalı olacaktır. Daha sonra bütün lordların Moriskoların ev sayıları geleneklere uygun olsun (orijinal metinde bu şekilde) diye eski Hristiyanları kendi yerlerinde ikamet ettirmeleri ve deniz kenarında bulunanlar onlara zarar verdiği ve düzeni bozduğu için onlarla iletişimi koparmalarını emretmeleri denenebilir. Ve düzenli olarak yapıldığı için (...) ve mallarını satmamaları ve Berberi'ye gitmemeleri konusunda ikna edilmelidirler. Ve Türklerin onlar için donanma göndereceği umuduna kapılmaları onları daha telaşlı ve kötü bir hale getirmektedir.

5 Nisan 1582 Valencia'daki Moriskolar üzerine Denia Markisi. Valencia Krallığı.

Majesteleri konseyde/komitee bulunmuştur. Bu soruna müdahale edilmiştir.

16. (XVI) BELGE

Aynı kişinin yazısı (15. ve 16. belgedeki), Denia Markisinin sekreteri olduğu anlamına gelmektedir. İmzasız ama tarihlendirilmiş. Krallığın savunulması konusunda Francisco de Moncada'ya, Aytona Markisine ve Valencia Naibine verilen bazı talimatları içerir. Bu kopya kralın bulunduğu Lizbon'daki kopyadan yapılmıştır. Her paragrafta, orijinalinde 'bölüm' olarak geçer, Valencia Naibinin ilgili cevabı bulunur (...) iki tarafı da yazılı 4 yaprak.]

Yıl 1582

[Ana metin]

Bu kâğıt Aytona kontuna 12 Mayıs 1582 tarihinde gönderilmiştir.

Valencia Naibine ne hakkında olduğu ve emrettiği daha sonra uygulamaya geçecektir.

[Metin]

Moriskolar

Valencia şehrinden batıya doğru, 160.023 Morisko hanesi bulunmaktadır ⁵⁷⁶.

Aynı şehirden doğuya doğru 100.406

Toplamda: 260.429.

Hristiyanlar

Aynı şehirdeki eski Hristiyanlar

Batıya 210.615

Doğuya 210.467

Toplamda 430.082

Morella, Alponete, Xérfifa, Monviedro, Xátiva, Callosa, Origüela, Xixona ve Algezira (...) kaleleri uyarıldıktan sonra geriye korkacak pek bir şey kalmamaktadır.

(...)

Eski Hristiyanlara yeterli miktarda silah dağıtılabilmesi için 20-60 yaşları arasındaki eski Hristiyanların ve Valencia Krallığı'ndaki Moriskoların sayısının mümkün olduğunca kısa zamanda bilinmesi çok önemlidir.

(...)

17. (XVII) BELGE

[(...) Valencia'daki Morisko topluluğu temsilcileri tarafından Meryem Ana'nın emrindeki General Maldonado'ya verilen dilekçenin özetiyle ilgilidir. İki yaprak(...)]

Ağustos 1582

Yeni din değiştiren Moriskoların vaftiz edildikten sonra herhangi bir doktrini veya Hristiyanlık hakkında bilgi sahibi olabilecekleri yeterli eğitim görmemiş olmalarını; papazları olmadığı için Hristiyanların bilmeleri ve anmaları gereken şekilde İncil'in gizemlerine vakıf olmadıklarını, onları eğitecek ve onlara öğretecek öğretmenleri veya vaizleri olmadığını, köylerindeki bölge papazlarının ve rahiplerinin onları eğitmeksizin ayinlere davet etmekten başka bir şey yapmadığını hesaba katmalıyız. Bu yüzden Hristiyanlık ve Hristiyan doktrini görmezden gelinmektedir. Ve kabalık ve ihmalkârlık içinde yetiştirilmiş günümüzde yaşayan yetişkinler çok çabalasalar dahi Hristiyan doktrini öğrenememekte ve İncil'in mesajlarına uygun şekilde yetişememekteler. Bu yüzden sadakatleri ve krallığın güvenliği konusunda sınırlı bir inançları bulunmaktadır. Majestelerine karşı herhangi bir itaatsizlik veya isyanda bulunmadan kraliyetin hizmetkârı olarak topraklarını ekerek ve çiftliklerinde çalışarak kendi hallerinde sessizce ve huzur içinde yaşadıkları hesaba katılmalıdır.

Majestelerinin, onlara 30 veya 40 yıl için engizisyonun yargılamalarından muaf kılınacağını sözünü vermesini ummaktalar böylelikle o süre boyunca zaten yetişkin olanlar (...) ve

⁵⁷⁶Bkz. belge XIII. Aralık 1581'de, yazara göre, Valencia Başpiskoposluğunda 14.100 Morisko hanesi vardı (Zayas'ın yorumu).

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

öğretilmeyecek durumda olanlar hayatlarını sürdürebileceklerdir. Yasalara aykırı olmaları durumunda engizisyon tarafından değil ancak eskiden engizisyon üyesi Ramírez'in döneminde olduğu gibi Majestelerinin atadığı papazlar tarafından yargılanmak istemektedirler. Bu sefer çocuklar ve yeni doğanlar Hristiyan yasalarına göre yetiştirilecekler ve bundan sonra engizisyona göre yargılanacaklar ve Hristiyan olarak sert bir şekilde cezalandırılacaklardır. Majestelerinin atanacak papazlara çocukları Hristiyan inancına ve doktrinine göre ve İspanyolca eğitim vermelerini emretmesi ve papazların bunu serbestçe yerine getirmesi onların iyi bir Hristiyan olmaları için daha faydalı olacaktır. Tanrının ve Majestelerinin hizmetinde ve krallığın ruhu ve huzuru için bu şekilde yapılması daha faydalı olacaktır. Moriskolar bu merhameti ve toplumsal yararı gözeterek daha sonra Majestelerine verecekleri yüksek miktarda parayı teklif etmektedirler ki bu her şeyle beraber sadakatleri ve krallığın huzuru için yararlı olacaktır. Bu konuda kararlı olduklarını göstermek için Majestelerinin seçilen 4 veya 6 kişiye bu mahkemeye giriş izni vermeleri ve Majestelerinin belirlediği kişiyle bu konuda anlaşmaya varmaları için yalvarmaktadırlar. Valencia'dakiler onların buraya gelme sebeplerini anlayamayacaklarından, efendiler ve piskoposlar onlara engel çıkarabileceğinden Majestelerinin onları buraya çağırması durumun anlaşılması için önemlidir. Ve isteklerinin yerine gelmesi sonucunda büyük bir fayda sağlayacakları için buraya gelirken verecekleri emek ve yapacakları masraflar dikkate alınmalıdır. İstekleri dikkate alınmalıdır zira krallık içerisinde hayatlarını sürdürebilmeyi garantilemek istemektedirler ve kendilerini Hristiyanlık dini öğretilerine açmanın hedeflerini gerçekleştirmenin en etkili yolu olduğunu düşünmektedirler ve bu yüzden bu hedefleri Majesteleri tarafından hizmetkârlık olarak anlaşılırsa daha fazla cömertlik göstererek hizmet edeceklerdir.

Valencia Krallığı'ndaki Moriskolar.

Mrd. Generali'nin Maldonado'ya dikte ettiği ricanın bir kopyasıdır.

18. (XVIII) BELGE

(Denia Markisinin sekreterliği tarafından yazılmış kopya. 14., 15., ve 16. belgeyi yazanla aynı kişi. İmzasız ancak başka biri tarafından daha sonra tarihlendirilmiş. [Antioquia başpapazı ve Valencia başpiskoposu Juan de Ribera'nın Meryem Ananın hizmetkârı Maldonado (önceki belgeye bakınız) tarafından Moriskoların II. Philip ile görüşme isteğiyle ilgili düşüncelerini Toledo başpiskoposu ve engizisyon generali don Gaspar de Quiroga'ya ilemesiyle ilgilidir. İki yüzü de yazılı 4 yaprak(...)]

Piskopostan Toledo Kardinaline. Ağustos 1582.

Majesteleri ve en Saygıdeğer Efendimiz,

Maldonado'ya verilen mektup hem alana hem de verene küstahlık taşımaktadır. Maldonado'nun bu insanlar ile ilgili bilgisi oldukça kısıtlıdır ve Valencia'da kaldığı birkaç ay boyunca alakalı diğer insanların toplayabileceği bilgidan daha az bilgi toplayabilmiştir. Bu konunun onun mesleğiyle ilgisi olmamasından dolayı birçok ciddi kişilerin mesafeyle yaklaşacağı böylesine önemli bir konuyla ilgili bu teklifi Majestelerine götürmeden bu meseleyle ilgilenen insanları bilgilendirmek gerekmektedir. Ayrıca verenlerin niyetine gelecek olursak, kendilerini iyi tanımayan birine böyle bir teklifle yanaşarak tıpkı Valencia'ya geldiğimde beni kandırdıkları gibi onu da kandırmak istemişlerdir. Beni inandırdılar ve kandırdılar ve niyetleriyle ilgili Majestelerine bir mektup yazdım. Onları eğitecek bölge papazlarının olmadığını söylemekte ve bazı yerleşimlerde söylemleri doğru olsa bile çevrelerinde onlara yardımcı olabilecek eski Hristiyanlar olsa da onlara güvenmemekteler. Başpiskoposluk ve bazı piskoposluk bölgelerinde kilise ayinlerine gittikleri ve Hristiyan doktrinine göre eğitildikleri ve eğer bilmiyorlarsa da evliliğe izin verilmedikleri doğrudur. Eğer önemsiz bahaneler üreterek kimse dinlemek için ayinlere katılmaz ve onlar da katılmayı bırakırlarsa diğer papazlardan aynı tek başlarına olma dezavantajları bulunduğundan bölge papazlarının onları kabul etmesi yararlı olacaktır; 4 yıldır yapılanların sonuç vermediğini ısrarla belirten bölge papazlarından gittikçe artan şikâyetler aldığım ve gördüğüm, incelediğim ve bildiğim kadarıyla şikâyetler haklı olduğundan şu anda başka bir çare bulunamadığından bir sorun yokmuş gibi davranmaları emrettim. İşlerinde yaşanan karışıklıklardan dolayı daha fazla küstahlaştıklarını iddia ediyorlar ve gittiğim yerlerde bunun böyle olduğunu rahatlıkla fark edebiliyorum.

Moriskolar talepte bulunmalarının nedeni, Katolik inancına göre eğitilmek için değil Muhammed'in mezhebine göre yaşarken çok istedikleri isyanı gerçekleştirme fırsatı yakalamak içindir. Ve bunun çok yakında gerçekleşeceğine inandıkları için onlardan ne talep edilirse hazır bir şekilde vereceklerdir. Birlikte yalvararak istedikleri şeyin aslında ne olduğu, niyetlerini bilenler tarafından açıkça fark edilmektedir ancak engizisyon onları yeteri kadar tanımamaktadır ve Hristiyan değil Mağribi oldukları için Engizisyon Mahkemesi'nin onları ne şimdi ne de geçmişte cezalandırmaması bir gerçektir. Bu yüzden zaman zaman gerekli olan Aljamía (Arap harfleriyle yazılmış İspanyolca)

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

veya doktrini bilmeseler bile cezadan kurtulmak kendi ellerindeydi. Hepimiz ayinlere katıldığımız ve bundan duyduğumuz memnuniyet kadar onları izlediğimiz kadarıyla günah çıkarmadıklarını, evlerinde aziz heykeli bulunmadığını, eski Hristiyanlar tarafından kesilmiş etleri yemediklerini ve Katolik inancına dair yaptıkları şeyleri zorlama sonucu gerçekleştirdiklerini ve buna zorlandıklarını gösterdiklerini söylemek yeterli olacaktır. Buna rağmen ne Engizisyon Mahkemesi ne de sıradan insanlar onları cezalandırmakta ve üzerinde bolca eğitim sahibi oldukları toplu Mağribi ayinlerini savunmaktalar. Ancak inatçılıkları o kadar derinde ki onları bırakmaktansa yakılmayı tercih etmekte. Granada Krallığı'nda olduğu gibi böyle bir şeyi ilk defa talep etmedikleri unutulmamalıdır ki bu seferki hedeflerinin, amaçları doğrultusunda, sonucunun aynı mı yoksa daha mı kötü olacağını zaman gösterecektir. Ek olarak, vicdanı elvermeyip onları kabul etmek ya da Majestelerinin bu sebeple onların hizmetini kabul etmesi uygun olmayacaktır zira vasalların sadakatini taşıdıkları veya Hristiyan olmak istedikleri için bu hizmeti teklif etmemektedirler, tam tersine dışarıda ve evlerinde Tanrı'ya ve Kral'a küfür etmektedirler. Onlardan kurtulmanın farklı yolu varsa o yolu takip etmenin isabetli olduğunu düşünüyorum. Cezası diğer şeylerle birlikte mallara el koymak olan suçlardan ve kabahatlerden muaf olmalarından dolayı bu suçları işlediler ve işlemeye devam ediyorlar ve bize zarar vermek amacıyla ellerindeki paralarla silah yaptıklarını biliyoruz. Bu bakımdan onun⁵⁷⁷ bir kopyasını istemenin uygun olacağını düşündüm ve bu bildiriye teklif ettikleri gibi isyanları engellemek için bir garnizonu mümkün olduğunca orada tutmak yararlı olacaktır. Ve bu diğer bildiriye belirtildiği gibi onların Castilla'ya göçlerine sebep olabilecektir ve karar majestelerininindir.

Valencia Krallığı'nda onların din değiştirmeleri için atanmış insanların olduğu iyi bilinmektedir. Bu, eğitimlerin başarıya ulaşmasında sıkıntı yaratmaktadır ve sadece başarıya ulaşmak isteniyorsa doğru yöntemin bu olmadığını kanıtlayan bariz sebeplerden ötürü değil ayrıca öldürdükleri içindir. Herhangi bir gelişme sağlanamamasının nedeni işteki zorluktur. Onları düzeltmeye çalışmak gerekli olmayacaktır, o insanların Mağribi olarak kalma arzusunu görmek yeterlidir ve bundan başka konularda gösterdikleri inatçılık gözlemleyenlere şaşkınlık vermektedir. Ve onları düzeltmeye çalışacak insanların rüşvetlerle yozlaşmalarını, yalanlarla ve sahte vaatlerle oyuna gelmemeleri ve aynı zamanda gerçeği gizlemeden nasıl davranacaklarını bilmeleri faydalı olacaktır. Ve bu nitelikler de Engizisyon Mahkemesinin papazlarında veya Perladolarda ve bu krallıklarda veya Granada'da hizmetini gerçekleştirmiş bölge papazlarında vardır zira onlar tarafından kandırıldıkları için tecrübe vasıtasıyla, engizisyonun onlara işkence ederek söyletmesiyle, gerçeği öğrenmişlerdir. Bu niteliklere sahip olmayan ve onların hastalığını tedavi etmek için toplanmayan papazları kandırmak için talepte bulunacaklardır. Aralarından bazılarının daha fazla alkışlanmasının ve takip edilmesinin, Madrid'de buna çevre kazanmak diyorlar, zarardan çok yarar sağlayacağına inanıyorum ve böylece onların söylediği hiçbir şeye inanamama kararlılığını gösterebilirler. Majestelerinin onları buradan göndermeyi emretmesi durumunda en çok saygı görenlerinin krallıktan çıkarıldıklarından emin olunmalıdır, Majestelerinin kararını durdurmaya çalışmayacak olsalar da eğer uzakta olurlarsa daha az sorun çıkaracakları düşüncesindedim. Ama onların işleri yönetmek için Moriskolardan birinin getirilmesine izin verilmesini tercih etmemekteyim böylelikle niyetleri daha iyi açıklayacaklardır zira işverenlerinin tavsiyesini dinleyerek birçok kez niyetlerini gizlemişlerdir. Valencia Naibinin Hristiyanlığa ve Majestelerine karşı sahip olduğu göreve duyduğu coşkununu onu, bu krallıkta olan iki Morisko baronunun onların mallarına karşı sahip oldukları niyetlerini görmesini engellediği kanaatindeyim. Ancak bunlar akılla birlikte Tanrı'ya olan apaçık hürmetinden kaynaklanmaktadır ve bu konu onun işiyle alakalı olmadığı için sorunu çözememiştir. Bahsettiği Val de Alfándeç'deki Moriskoları bir papaz vasıtasıyla tanıyorum ve yerleşmeleri ve eğitim görmeleri için onlara Valencia'ya gitmelerini emrettiğim halde oraya gitmediler. Ve bunun işleri olduğundan çok dini saygıyla yargılama isteği olan aynı insanlarla daha önce birçok kez başıma geldiğine inanıyorum. Boyunduruk altına girmek isteyen ne bir adamın ne de bir kadının (mutlaka birileri girmek ister) ne de onlara oradan ayrılmamaları gerektiğini emrettiğim haberini aldım. Valencia'da erkekleri daha yatkın oldukları işlere kadınları da erdemlilerin hizmetine yerleştirdim ancak birkaç gün içinde ya kaçtılar ya da işlerini Hristiyanlık ruhundan uzak yaptılar. Ve kadınların 4 tanesi bile işlerinde durmadı. Granada Başpiskoposluğundan Ba.Ma, Guerrero 1568 yılında, kilisede kaldığı 22 yılın ardından memnuniyet duyduğu sadece iki insanın olduğunu söylemeseydi beni çok rahatsız ederdi, ve isyanda da gözlemlenebildiği gibi hepsi Hristiyan doktrinin bilmekte ve bu da buradakiler öğrense dahi Mağribi olarak kalmaya devam edeceklerini

⁵⁷⁷Parayı kast ettiğini düşünüyorum (İspanyolcadan çevirenin notu).

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

bize göstermektedir. Naip kendisine inanılmasını istediği için birçoğunun gitmesi beklenebilir ancak bu yüzden diğer bildirilerin dikkat çektiği durumlar göz ardı edilmemelidir. Diğer bir yandan bu amaçla Cezayir çevresinden gelip ticaret yapanların sapkınlıklarına devam edememeleri için fırsatlarını ellerinden almak yararlı olacaktır. Suçlananların cezalandırılması (o bildiride de belirtildiği gibi) ise bugün karşımıza çıkan suçları işleme korkusu yaratacağı için din değiştirmek isteyenlere zarardan çok büyük bir fayda sağlayacaktır. Aksi takdirde, İspanya'dan atılacak olsalar da böyle kutsal işlerin yerine getirilmesi ertelenmemelidir çünkü onlardan sadece bazıları din değiştirecektir ve dine karşı işledikleri küfür ve apaçık sapkınlıkları zaten oldukça çoktur. Ve Majestelerinin krallıklarında yaşaması beklenenler ise Gırnata Krallığında olduğu gibi bir yolunu buldukları takdirde niyetlerini göstermekten geri durmayacaklardır. Ve engizisyonun iyi niyeti yüzünden bütün bunlara rağmen, dün Espadán dağlarında yaptıkları ve bugünlerde peşinde olduklarını bildiğiniz şeyi sakladıklarını unutarak Majestelerine sadık olduklarını söyleme cesareti bulabilmekteler. Naibin gönderme niyetinde bulunduğu kiliseye bağlı kişinin kim olduğu anlaşılmalıdır; ayrıca krallıkta çok sınırlı bir zaman boyunca kaldığı ve yapılması gerekenleri gerçekleştirmede için takip ettiği niyet hakkında çok az bilgisi olan işlerin iyileşmesi yönünden uzaklaşmıştır. Bu işe gerektiğinden fazla insan atanması fayda sağlamayacaktır ve bu krallıktaki birçok kiliseye bağlı ve laik insan gibi kişisel çıkarlarını gözetenler değil güvenilir ve akıllı olanlar atanmalıdır. Kutsal isteğiniz doğrultusunda Tanrımız Majestelerine kendi hizmeti ve krallığın yararına doğru olanı seçmeye rehberlik etsin.

Valencia, Ağustos 1582

Valencia Başpiskoposluğu başpapazının, Moriskoların Maldonado'ya verdiği bildiri üzerine görüşleri.

19. (XIX) BELGE

[3 farklı kişi tarafından yazılmış bir bildiridir. Yazan ikinci kişi 14., 15., 16. ve 18. belgeleri yazanla aynı kişi yani Denia Markisinin sekreteridir. Tarihlendirilmiş ancak imzalanmamıştır. Sonda, Chinchón Kontu⁵⁷⁸ sekreter Mateo Vázquez ve Juan Delgado adlarıyla imzalar yer almaktadır. Valencia ve Aragón'da ifade edilen görüşlerin Engizisyon Mahkemesi tarafından incelenmesi sonucunda fran Diego de Cháves tarafından idare edilen Santo Domingo adlı meclisin aldığı kararların bir kopyasıdır. Chinchón Kontunun daha sonraki bir toplantıda ifade ettiği görüşlerinin bir kopyası ikinci kısımdadır (...)]

(...)

Görüşlerin Valencia, Aragón ve Baş Engizitör'den geldiği ve bu konu üzerinde birçok kez konuşulduğu dikkate alınarak aşağıdaki gibi karara varılmıştır.

Olayın önemini kavrayarak, onları büyük rakamlarda İspanya'da tutmanın yaratacağı tehlikeyi bilerek, kendi yasalarına göre yaşadıklarını ve Türklerin yardıma gelmeleri için yaptıklarını anlayarak ve onların gelmesi durumunda bunun krallığa getireceği tehlikenin farkında olarak ve böylesi bir engeli şu anda kaldırmanın, Majesteleri diğer meselelerle meşgul ve kendilerinin gücünün olayların gerçekleşeceği yerden uzak olması dolayısıyla sıkıntılı olacağından onları İspanya Krallıklarından atmak ve uzaklaştırmak ve bunu kışın gerçekleştirmeye dikkat etmek faydalı olacaktır. Şu anda ve krallıkları bu insanlardan temizlenme çözümünün üzerine durulduğu bu zamanlarda gecikmeksizin onları affetmek silah sahiplerinin onları teslim etmesini sağlayacaktır. Valencia'dakilerin silahları olmadığı bilinmektedir ve 6 yıllık bir süre boyunca onlara el konulacağı, barut yapamayacakları ve satamayacakları söylenmelidir. Eğer isyan edenler olursa da idam ve mallarına el koyma cezalarına çarptırılmaları ve bunun hafifletilmeden uygulanması şarttır. Ve bundan sonra inanç eğitimi alıp da günah işleyenler olursa sert bir şekilde cezalandırılmalıdırlar aksi takdirde başkaları bu durumdan etkilenecek ve sayıları artacaktır. Onlara doktrin eğitimi vermek için Perladolara daha önceki ihmalkârlıkları hatırlatılmalıdır ve bundan sonra gerekli şeyleri uygulamaları ve doktrin öğretildiği köylere daha fazla insan yerleştirmeleri yazılı olarak bildirilmelidir. (...) ve davranışlarının anlaşılabilmesi için onların arasına eski Hristiyan haneleri yerleştirilmesi ve senyörlere çok fazla kira ücreti almamaları emredilmelidir çünkü ödeme alabilmeleri için kendi kanunlarına göre yaşamalarına izin vermektedirler (...) ve bu yaz bu prosedür hayata geçirilmelidir. Ayrıca Majestelerine bu konuda çabuk hareket etmesi iletilmelidir çünkü bizim yasalarımızda bunun yeri olmasa da vaftiz edilmelerine karşın Mağribi kültüründe bu vardır ve gerekçelendirilmiştir. Nereden ve ne şekilde sürgün edilecekleri ve eğer edileceklerse de hepsinin

⁵⁷⁸ İkinci kont: Pedro Fernández de Cabrera, II. Philip'e bağlı "gran mayordomo" .

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

Valencia ve Aragon'dan söylendiği zaman çıkarılabilmeleri için sorunun çözümüne dair söylenenlere dikkat edilmesi gerekmektedir. Ve emredildiği şekilde bir krallıktan diğerine gitmeleri yasaklanmalıdır ve özellikle Aragon ve Valencia arasındaki Morella'ya dikkat edilmelidir. (...) ve sessiz oldukları için (hareketsiz) iddia ettikleri şeylerden bazıları hakkında konuşmak için Engizisyon Mahkemesine gitmelerine izin verilmelidir böylelikle onların dikkatleri buradayken Valencia'dakilerin hareket etmemesi sağlanmış olur. Getirdikleri antlaşmaları, buldukları durumu ve niyetlerini anlayabilmeleri için İstanbul'dan krallığa gelmiş gibi davranan Türkçe (lengua turquesca) bilen 5, 6 veya daha fazla kişi bulunması yararlı olacaktır; aynı zamanda Cezayir, Berbería ve İstanbul'a kılık değiştirmiş halde diğerlerini göndermek ve isyan etme konusunda konuşup konuşmadıklarını anlamak ve bu konuya açıklık getirdikten sonra, onları bu topraklardan sürgün etmek meşrulaşacaktır.

[İkinci el yazısı]

Valencia Naibine 12 Mayıs 1582 tarihinde gönderilen krallığın silahlandırılmasıyla ve uyarılmasıyla alakalı bildiri 13 Eylül'de görüldüğü üzere Chinchón Kontu, Valencia Krallığındaki lordların, vassalların ve eski Hristiyanların Moriskoların gitmelerini istemediklerini ve bunu engellemek için ellerinden geleni yapabileceklerinden korktuğunu dile getirmektedir. Bu yüzden Majestelerinin onların iyiliği için çalıştığını ve Moriskolar isyan ettiklerinde hayatları riskte olacağından şu an bazı şeyleri kaybetmenin tüm varlıklarını ve hayatlarını kaybetmelerinden iyi olduğuna inandırılmaları oldukça önemlidir. Ve eski Hristiyanları bu gerçeğe inandırmak mümkün olmadığı sürece kont onları her zaman olduğu gibi silahlandırmanın ve tatbikat yapmalarına izin vermenin uygun olmayacağını belirtmiştir. Silahları ve mühimmatları onlara vermektense Majesteleri emredene kadar bir cephanelikte toplamak daha iyi olacaktır. Ayrıca Cermanya (Xermania) olayları zamanında eski Hristiyanlar komün şeklinde (comuneros) yaşadığında olanları hatırlamaktadır ve bu konuda Valencia'da çok dikkatli olunmalıdır. Ve bu yüzden Valencia ve Aragon'daki konularla aynı anda ilgilenilmesinin sakıncalı olacağını dile getirmiştir; İspanya'daki Moriskoların hepsinin aynı anda peşinden gitmek yerine ayrı ayrı gidilmelidir. Denize çok yakın oldukları için ve Majestelerinin onların bir araya gelmediklerinden, Afrika'dan veya diğer taraflardan deniz yoluyla gelenlerle iletişim kurmadıklarından emin olması için Valencia'dakilerle başlanması uygun olacaktır. Aragon ve Castilla'da bu denli bir tehlike bulunmadığı için onlarla ilgili gerekenler başka bir zamanda yapılabilir.

[Üçüncü el yazısı, daha okunaksız]

Moriskolar ile ilgili mesele hakkında rahip Fray Diego de Chaves ile 17 Haziran 1582 yılında Santo Domingo'da bir araya gelenlerin görüşleri.

Chinchón Kontu

Mattheo Vázquez

Delgado.

(...)

20. (XX) BELGE

[19. belgedeki ilk kişi tarafından yazılmış bildiri. Tarihlendirilmiş ancak imzasız kopya. Alba Dükü, günah çıkarıcı papaz (muhtemelen kralınki), Chinchón Kontu, sekreter Mateo Vázquez ve don Juan de Idiáquez⁵⁷⁹ arasında geçen toplantının notları. Hepsi Morisko problemini çözmek için I. Carlos tarafından oluşturulan danışma kurulunun üyeleriydi. (...)]

Lizbon, 19 Eylül 1582.

Günah çıkarıcı papazı, Chinchón Kontu, Mattheo Vázquez ve don Juan de Idiáquez dük ile bir araya geldi ve İspanya'daki Moriskolar ile ilgili bütün belgeleri ve görüşleri incelediler. Bu konularda uzun süre görüştükten sonra şu anda Aragon ve Castilla'dakilere dokunulmadan Valencia'daki Moriskoların mümkün olduğunca çabuk bir şekilde oradan çıkarılmaları gerektiği kararına vardılar. Ancak diğerlerine geçerli sebep vermedikleri sürece başlarına bunun gelmeyeceği, Valencia'dakiler denize yakın olduğu için böyle yapıldığı anlatılmalıdır (...), ayrıca vakit kaybetmeksizin Türk kılığına bürünmüş Arapça bilen 4 veya 5 kişinin araştırma yapmak ve isyana kalkışılıp kalkışılmayacağını anlamak için krallığı dolaşmaya gönderilmeleri yararlı olacaktır. Bu tedbirler bir ayda alınabileceği için, bu sürede yapılmassa da krallığın refahı ve güvenliği için

⁵⁷⁹Juan de Idiáquez, II. Philip ve sonra da III. Philip'in sekreteriydi. Düzen Konseyi'nin başkanı, diplomat, Leon'un komutanı ve babası gibi Guipúzcoa'nın komitelerin ve bölgesel konseylerin sekreteri idi.

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

söylenenlerin anlaşılması ve böylesi bir zarara yol açabilecek kişilerin sürgün edilmesi gerekmektedir. Onları iç bölgelere yerleştirmek sakıncalı olacağı için Bervería'ya yerleştirilmelidirler ve burada yetiştirilecek yaşa gelmiş olanlar vaftiz edilmelidir. Lordlara bu sürgünü kabul ettirebilmek için mal ve mülkleri uygun bulundukça teslim edilmelidir ve bu gizlilikle ve çabucak gerçekleştirilmedir. Denia, Peñíscola limanları ve diğer limanlar boyunca gemiye bindirilmelidirler, Oran ve Maçarquivir'de karaya çıkarılmalıdırlar. Bervería toprakları bu sene bereketli olduğu için sorunlarına çözümü orada bulacaklardır. Majestelerinin bu konuda kararlı olması dolayısıyla, hangi gemilerin uyarılacağı belirlenmelidir. Ve onlar dışarı çıkarıldıktan sonra düğ, don Christóval de Eraso ile bu öğlen gelen insanların ve gemilerin dağıtımını yapacağını söylemiştir; Majesteleri tarafından tanınıp bu işin gerçekleşmesinde fayda sağlayabileceğini düşündüğü isimlerin Mallorca'da olmasını emredebilir. Valencia'daki Moriskolar ile ilgili düğle gerçekleştirilen toplantıda alınan kararda bahsi geçen isimlerle oraya geri dönen Granada Moriskolarının soruşturulmasıyla ilgili tartışılmıştır ve üzerine karara varılanların bir an önce gerçekleştirilmesi, kürek çekemeyecek kadar zayıf olanların asılması⁵⁸⁰ ve herhangi bir af uygulanması veya gecikme olmaksızın kürek çekebilecek güçte olanların ve yaşı gelenlerin kalyonlara yerleştirilmesi kararlaştırılmıştır.

21. (XXI) BELGE

[XIV. ve XX. belgelerin ilk kısımlarında da görülen sekreter tarafından yazılan bildiri. İmzasız ve daha sonra tarihlendirilmiş kopya (...) Morisko sorununu çözmek için, I. Carlos tarafından atanan ve II. Philip tarafından onaylanan danışma meclisinin toplantısından notlar.]

23 Eylül 1582.

Bugün, 23 Eylül, Majestelerinin Valencia Moriskoları üzerine emirleri ve sürgünlerinin nasıl yapılacağı hakkında tartışılmıştır ve bazı sıkıntılarla karşılaşmıştır, herkes bu işlemin düğün şeklinde gerçekleşmesinin lordların iradesinde olduğu konusunda hemfikirdir. Bu konuda çok ilgili oldukları ve krallığa ve piskoposa katkıda buldukları için bu konuyu düğün ele almak faydalı olacaktır; onlar Majesteleri'nin şu anki gibi uzakta olması durumunda yaşanacakları düşünerek Majesteleri Castilla'ya gitmeden bu konuda (...) adımlar atmanın sağlıklı olmayacağını düşünmektedirler. Ve Majesteleri gittikten sonra, o krallıkta vassalları bulunan 3,4 veya 5 etkili lordu çağırıp onlarla gizli olarak konuşmak ve Moriskoların gitmemeleri halinde krallığın ve İspanya'nın diğer bölgelerinin karşılaşacağı aşikâr tehlikeyi anlatmak yararlı olacaktır. Lordları bu konuda ikna etmek için onlara sürgün edilenlerin mallarının verileceği hususunda daha önceden konuşulmuştur ancak bunların yeterli olmayacağı anlaşmıştır ve biraz daha verilmesi gerekmektedir. (...)

Granda Moriskoları konusunda ise daha sonra adım atılması kararlaştırılmıştır ve orada işe yarayanların kadırgalara yerleştirilmesi yakında gerçekleştirilebilir. Daha önce belirtildiği gibi idam etme konusunda bir karara varılmamıştır ve Granada kıyısındaki garnizona ek olarak daha fazla insan göndermeye gerek olmayacaktır.

22. (XXII) BELGE

[Guillermo Droy tarafından 1585'de Madrid'de bastırılan Kraliyet Fermanı. Kral tarafından tarihlendirilmiş ve imzalanmış/mühürlenmiş ve devlet kraliyet dairesi bakanı Juan Vázquez de Salazar'ın da imzası bulunmaktadır (...) Bu fermanı krala aktarılan bir özet takip eder. (...)]

Eski Hristiyan olduklarını iddia eden Granada Krallığı'ndaki Moriskolar ile ilgili emir hususunda Majestelerinin mesajı.

Kraliyet Arması

Madrid'de. Matbaacı Guillermo Droy'un evi. Yıl 1585.

⁵⁸⁰Genel olarak Engizisyon Mahkemesi ve özellikle de Danıştay'ın en etkili üyeleri, burada da görüldüğü üzere doğrudan veya cümle sonunda görüldüğü üzere, en sonunda onları uyum sağlayamayacakları ve üreyemeyecekleri Yeni Dünya'nın kalyonlarına yollayarak dolaylı olarak "soykırım" taraftarıydılar (XLVIII (48) numaralı belgede kral adına ilan edilmiştir: "(...) çocuklara sahip olmalarının yaratacağı sakıncayı ortadan kaldırmak için bütün Moriskoların kadırgalarda köle olmasını emrediyorum). Holland Arşivi'ndeki diğer belgeler de soykırımdan söz etmektedir: Üçüncü antlaşmada XXXV (35), XXXIX (39), XL (40), ilk yargıda ve XLI (41). Sürgün "mallara el koyulmasıyla sağlanan aynı ekonomik avantajlar" (Naziler buna "aryanlaştırma" diyorlar) sağlayacağından ve açlık, hastalık, kötü tedavi ve açık denizde terk edilmeler yüzünden insanlar büyük oranda öleceği için yöntemleri gerekçesiyle bu çözüm (soykırım) uygulanabilir değildir. Bu açıkça görüldüğü gibi 1609'da benimsenen çözüm yoludur.

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

Ben, Tanrının yardımıyla, Castilla, León, Aragón, Sicilya Adaları, Kudüs, Portekiz, Navarra, Granada, Toledo, Valencia, Galicia, Mallorca, Sevilla, Sardinya, Córdoba, Korsika, Murcia, Jaén, Algarve, Algezira, Cebelitarık, Kanarya Adaları, Doğu Hindistan, Batı Adaları ve okyanustaki kara parçalarının Kralı Don Phelippe: Avusturya Arşidükü, Burgonya, Bravante ve Milan Dükü, Habsburg, Flaman Bölgesi, Tirol, Barcelona Kontu, Vizcaya ve Molina Lordu. (...) ve kendi bölgelerindeki ve yetki alanlarındaki herkesin ve de bu mektubun gösterildiği kişilerin (...) Bahsi geçen Moriskolar isyan ettikten sonra bizden nasıl bir tepki gördüklerini, bastırıldıklarını ve itaat altına alındıklarını biliyorsunuz ve bilmek zorundasınız, Moriskolar konusundaki haklı sebepleri düşündükten sonra bizim yararımıza olduğunu bilerek kadınları, çocukları ve eşleriyle birlikte krallığın dışına çıkmalarını emrettik; Castilla Krallığı'nın bazı şehirlerine, köylerine ve yerleşim yerlerine dağıtıldılar ve bazı mektuplar ve fermanlar yoluyla onların tedavisine ve yerleşimine ilişkin emirler verdik. Moriskoların, Granada Krallığımızdan ayrıldıklarının bilgisini aldıktan sonra çıkarılıp Castilla Krallıklarına getirilmelerini emrettik (yapıldığı gibi) ve orada sadece bizim özel iznimle kalabileceklerdi. Bahsi geçen krallıkta hala bazı Moriskoların kalma hevesiyle eski Hristiyan olduklarını söyleyerek ve izin veren diğer sebepleri göstererek; konuyla ilgili yapılan duyurulardan ve verilen emirlerden haberi bulunmayan ve dolayısıyla olması gerektiği gibi bunları uygulamayan Granada Audiencia mahkemesindeki (adalet mahkemesi) Suç Bakanlarına ve onun ve krallığın diğer mahkemelerine gittiklerini ve farklı rahiplerini yanında ileri geri giderek onların işleri geciktirmesinden dolayı krallıkta uzun süre kalmayı başardıklarının bilgisini aldık. 10 Temmuz 1584'de Sant Lorenço'da tarihlendirilmiş ve benim tarafımdan imzalanmış (benim elimden) ferman doğrultusunda, Audiencia (adalet mahkemesi) Başkanına ve Granada Şansölyesine ve oradaki nüfus ve krallığın mülkleriyle ilgili olan diğer insanlara (Moriskoların çıkarılması görevi verilenlere) özel olarak, diğer hâkimlere veya mahkemelere değil, bahsedilen fermana daha ayrıntılı anlatılmış olan ve eski Hristiyan olduklarını söyleyerek veya başka sebep göstererek sürgünle ilgili yapılan duyuruları anlamayanların olduğu krallıktaki adli yargılarda Suç Bakanlarının elinde beklemekte olan davaları görmelerini, adalete, yapılan duyurulara ve o isyana bağlı çalışan adalet divanındaki savcıların talimatlarına uygun şekilde karara bağlamalarını emrettik. Krallıktan son zamanlarda çıkarılan birçok Moriskonun, mahkemeler onları geldikleri yere geri dönebilsinler diye eski Hristiyan olduklarını iddia ettiklerinin farkına varıldıktan sonra mahkemelere o talepleri kabul etmemelerini ve krallıktaki nüfus ve mallar ile ilgili davaları konseye iletmeleri yönünde emir verdik. Ancak bahsedilenlere rağmen yine o krallıktaki birçok Moriskonun, kendilerinin, anne-babalarının ve onların da anne-babalarının eski Hristiyan olduklarını ve toplu din değiştirmeden kutsal Katolik inancımıza geçtiklerini, kendileriyle ilgili duyurularda, kanunlara ve emirlere uyma zorunluluğu bulunmadıklarını söyleyerek Suç Bakanlarının ve yaşadıkları şehirlerdeki, köylerdeki ve yerleşimlerdeki adli yargıların huzuruna çıkması; atalarının Afrika'nın Tunus ve diğer bölgelerinden din değiştirmek için geldiklerini ve bu yüzden yeni Hristiyanların gözetmek zorunda olduğu duyuruları takip etme zorunluluğu bulunmadıklarını söyleyenlerin talepleri daha önce belirtilenleri savunan savcılara iletilmelidir, deliller toplanmalı ve savcılar aksini gerçekleştirmek yerine gerekenleri uygulamalıdır, dava dolayısıyla talepte bulunanlara cezalar verilmelidir ve davalar cezayla sonuçlandırılmalıdır. Yargının silah taşımalarına ve pasaportsuz dolaşmalarına izin vermesi ve birçoğunun böyle yapması nedeniyle silahları alınmalı ve bu doğrultuda davalar açılmalıdır ve eski Hristiyan olduklarının ilan edilmesini talep edip silah taşımak için aynı gerekçeleri kullanıp kendileri savunanlar için de aynısı yapılmalıdır. Daha önce bahsedilenleri ve kanunların, emirlerin, fermanların ve hükümlerin takip edilmediğini ve dolayısıyla birçok sıkıntı yaşanacağını hesaba katarak, Konseyimize tartışma ve emir üzerine karar verme ve bu sorunlar çözülsün diye uygun bir yolla bunu yapmaları emrini verdik. Tartışmaları, karara varmaları, bize danışmaları bittikten sonra, şimdilik ve ilerideki gelişmelere ve emirlere kadar, bu konuyla ilgili bütün sorunların mahkemedeki (...) konseyimizden başka bir yerde görülmemesi üzerine anlaşmaya vardık. Bu yüzden şu andan itibaren, silah taşıyabilmek ve serbestçe dolaşabilmek için Granada'daki doğuştan Morisko olanların ve onların aile büyüklerinin, eski Hristiyan olarak kabul edilmeleri gerektiğini belirten taleplerinin ve kutsal Katolik inancımıza toplu din değiştirmeden önce geçtikleri için eski Hristiyan olanların veya öyle olmak için Afrika'dan gelenlerin soyundan olduklarını iddia edenlerin dilekçelerinin reddedilmesini; onların ve başka sebepler öne sürenler ve bekleyen davalar için, diğer yargıçlar öğrenmeden, konseydeki yargıçlar tarafından adaletin yerine getirilmesini (...) emrediyoruz; topluluk konseyinin denetlenmesi, adaletin gereğince

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

uygulanmasının kontrolü ve herkesin fayda⁵⁸¹ sağladığından emin olmak için verilen cezalarda onların lehine uygulamaya gidilmesi için bu mektubun yayımlanmasından itibaren 60 gün içerisinde Sekreter Luan Vázquez'e sunulmasını emrediyoruz; 60 gün sonunda Sekreter Luan Vázquez'e sunulmayan kararlar durdurulacak, geri alınacak ve geçersiz sayılacaklar. Bu cezaları alanların, bahsi geçen Moriskoların tedavisi, yaşamları ve ayrıca silah taşıma ve yer değiştirmeyip evlerinde kalmaları konusunda yasalarımıza, emirlerimize, fermanlarımıza ve hükümlerimize uymaya zorlanmasını ve uymayanların affedilmeden cezalandırılmasını emrediyoruz. Bu bizim merhametimizdir ve aksini emreden kanunlara, emirlere ve fermanlara rağmen uygulanmalıdır (...) hepinize bu mektubumuzu incelemeyi, saklamayı, emirlerine uymayı ve uygulamaya geçirmeyi ve içindeki bilgiler doğrultusunda gözetilmesini, itaat edilmesini ve uygulanmasını emrediyoruz (...) Herkesin bu konuyu bilmesi ve görmezden gelmemesi için onların bildikleri şehirler, köyler, şehirler, kamu alanları ve yerleşimlerde duyurulmasını emrediyoruz. 3 Eylül 1585'te, Kurtarıcımız İsa Peygamberin doğum yılı, Monçón de Aragón'da verilmiş.

Ben, Kral.

Ben, Luan Vázquez de Salazar, Katolik Majestelerinin Sekreteri, emriniz doğrultusunda yazmış bulunmaktayım.

Licenciado Chumacero de Sotomayor.

Kayıtlı. Iorge de Olalde Vergara.

Mayor Chanciller. Iorge de Olalde Vergara.

(...)

23. (XXIII) BELGE

[1568-1571 yılları arasındaki isyan sonucunda Granada Krallığı'ndaki Moriskoların el konulan mallarının envanteri. Bu mallar kraliyete ve hazineye geçmiştir. Kâtiplikteki, tarihlendirilmemiş ve imzalanmamış kopya (...)]

İsyan olduğunda Granada'daki Moriskoların el koyulan malların ve eşyalarının raporu/sayımı.

Şu anda Granada Krallığında bulunan, başkaldırı ve isyan sırasında el koyulan ve kraliyet hazinesine alınan Moriskoların malları ve eşyalarının raporu.

Daha önce bahsedilen gelirin dışında 'lo suelto' denilen ve bireysel sayım ve devlet gelirinden oluşan Moriskoların popülasyonu olmayan farklı şehirlerde ve yerleşimlerde, Granada denizi'nin kenarındaki tepelerde (...), bıraktığı bir diğer gelir daha vardır.

24. (XXIV) BELGE

[II. Philip'e hitaben Pedro Franquesa y Esteve tarafından tarihlendirilmiş ve imzalanmış belge. Moriskolara talimat (Hristiyan doktrinine yönelik) vermek amacıyla kral tarafından kurulmuş Danışma Meclisi'nin toplantısındaki kararlar. Bu konseyin sekreteri gelecekte Lerma ve Kardinal dükü olacak o dönemki Denia Markisinin korumasında olan Franquesa'dır. İkisi de İspanya tarihindeki en yozlaşmış iki isimdir. Valencia Krallığı'ndaki Moriskolar, İspanya'nın en önemli bölgesinde olanların sınır dışı edilmesi, Granada Krallığı'ndaki Morisko yayılışı ile ilgili alınan kararları uygulama sorumluluğunda bulunan müfettişin tespitlerinden oluşan bir bildiridir (1571). Belgenin sonunda II. Philip'in notlarından oluşan ve Franquesa'nın yaptığı bir kopya vardır.

26 Haziran 1595

Efendim,

2 Haziran'da yeni din değiştirenlere verilecek talimatlar ilgili toplantıda 5 Mayıs'ta Majestelerine iletilen soruşturmanın hükümleri okunmuştur; bu hükümde Majesteleri Valencia Krallığı'ndakilerle ilgili verilecek talimatların uygulanmasıyla ilgili kiliseye bağlı insanların ve jürinin atanmasıyla ve hangi maaşın ne miktarda olacağı ve nereden sağlanacağıyla ilgili emirler vermiştir. Bu konu üzerinde tartışmış olarak, bakanlık atanmaların Castilla'dan olmasının faydalı olacağını düşünmektedir çünkü Castilla'dakilerin Valencia'dakilere göre daha az bağımlılığı vardır (...) Ve Valencia'dan birkaç kişi olmasından da ayrıca memnundurlar. Castilla'dan din adamlarının, Don Pedro de Carvaja, Toledo Dekanı, don Pedro de Mendoza, Cuenca Kilisesi Heute Başdiyakozu, Córdoba'daki Don Luys ve Córdoba Dekanı, atanmasının faydalı olacağı düşünülmüştür. Jüri olarak ise Salinas Kontu, Don Luys Carrillo, Pinto Lordu, Guevara'dan don Ladrón; anlayışı, sevecenliği ve diğer iyi özellikleri ve Aragon'da sergilediği sağduyu dolayısıyla don Francisco de Bovadilla da bu görev için diğerleri gibi düşünülmüştür ancak Majestelerinin bundan daha büyük bir görev için onu sakladığı anlaşıldığından ona teklif götürülmemiştir.

⁵⁸¹Belgenin sonundaki eke bakınız, Topluluk Konseyi'nin benimsediği tertibat, Gırnata'daki bir Morisko'ya benzer bir şekilde.

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

Valencia'dan din adamı olarak ise Don Fadrique de borja, Archdean of la Seu of Valencia, Dr. Vicente Roca de la Serna, Xátiva'daki aynı kilisenin başdiyakozu, Figueroa'dan avukat Feliciano, Cabiscol ve aynı kilisenin katedral rahibi düşünülmüştür. Jüri olarak ise Gandía Dükü, Terranova Markisi, Don Luys de Calatayud, şehrin ve Valencia Krallığının valisinin teğmeni düşünülmüştür. Bu komite Majestelerinin seçeceği kişi görmeden maaş hakkında konuşma taraftarı değildir.

Valencia'daki engizisyon üyelerinin 1587'de yolladığı 3 bildiri de görülmüştür. Bu bildiriler, bu komitenin Majestelerine sunduğu bilgilerden farklı yeni bulgular içermez.

(...)

25. (XXV) BELGE

[Sekreterin el yazısı. İmzalanmış ve tarihlendirilmiş orijinal belge. Antioquía Başpapazı ve Valencia Başpiskoposunun, Ribera'dan Juan, Danışma Konseyi tarafından belirtilmemiş ve etkili olduğu düşünülen bir üyesine (muhtemelen başkanına, Chinchón Kontu) kişisel ve özel cevabı. Valencia'daki Moriskolara talimat verme göreviyle atanan bir komisyon üyesiyle ilgili Ribera'nın görüşleri. (...)]

16 Ağustos 1595.

Mektubunuzu aldıktan sonra sizlerin çözmemi emrettiği sorunu halletmek için süre talep ederek cevap verdim, bu bildirin içeriğini sizlere sunmadan bir bu işin çözümüne dair bir yol bulamadım. Sizlerin komisyon üyelerini seçmeden ve sorumluluk alanlarını belirlemeden önce bildiri okumasını rica ediyorum (...).

Haklı bir sebeple sizler Moriskolara verilmekte olan talimatlarla ilgili bu konuşmadan memnun olduğumu söyleyebilir ancak Hazretlerine itiraf etmeliyim ki birçok kez bu sürecin atlandığını ve gerçekleştirilmediğini gördüğüm için bunun da aynı şekilde sonuçlanacağından endişe duymaktayım. Tartışılması gereken ilk ve temel nokta bu başpiskoposluğa ve diğerlerine Bölge Papazlarının atanmasıdır, komisyon üyesinin veya üyelerinin atanması ise en son konudur. Dolayısıyla sizlerin gerçekleştirilmesinde birçok zorlukla karşılaşılacak bu konunun ilk olarak tartışılmasını emretmesini rica ediyorum. (...)

Valencia, 16/XVI? Ağustos 1595

[imzalı]

Valencia Başpiskoposu

26. (XXVI) BELGE

Antioquía Başpapazının ve Valencia Başpiskoposu Juan de Ribera'nın sekreteri tarafından kopyalandığı düşünülen tarihsiz ve imzasız belge. Önceki (XXV) belgede bahsi geçen Ribera tarafından dikte edilen bildiri. Valencia'daki Moriskolara talimat (catequesis) verme göreviyle atanan bir komisyon üyesiyle ilgili Ribera'nın görüşleri (...)] En önemli konulardan biri ve Moriskoların eğitilmeleriyle ilgili en önemlisi Majestelerinin atayacağı komisyon üyesi veya üyeleridir; Valencia Başpapazı bu konuyu kralla birçok defa konuşmuş ve ona Preladoların (yüksek rütbeli papaz) eğitim konusunda yeterli olmayacağını öne süren birçok bildiri vermiştir, Majestelerinin bu konunun farkında olması ve işin gerçekleşmesi adına komisyon üyeleri tarafından kazanılması gereken kraliyete ait askeri ve otoriter yapı ile müdahalede bulunması gerekmektedir. Komisyon üyesi gerekli olduğundan ilk önce onun atanmasını sağlamak ve yapması gerekenleri belirlemek oldukça önemlidir, dolayısıyla o niteliklere göre birinin göreve getirilmesi gerekmektedir. (...) Yapılacak bütün çalışmaların temelinde o bulunacağı için bu konuda çok dikkatli olunmalıdır (...) Genel olarak komitede iki komisyon üyesi olması konusu hiçbir şekilde gündeme gelmemiştir ve birinin yeterli olacağı düşünülmüştür (...) Ve şu ana kadar bu görüşümün değişmesini gerektirecek bir olayla karşılaşmadım (...) Daha önce bahsedilen din adamlarından ve din dışı görevlilerden birer tane atanması gerekli değildir. Majestelerinin birini ataması için bu şekilde belirtilmiştir.

Durumun gerçekliğinden dolayı din adamı atanmanın daha gerekli olduğu anlaşılmaktadır ve bunun için daha fazla bir kanıtı ihtiyaç yoktur. Her mesleğin bazı şartları ve işleyiş biçimleri ve her bilimin de kendi ilkeleri vardır; ve bütün sanatlardan ve bilimlerden daha üstün olan ruhların dönüşümünün icrasında ise sadece öğretilerden, vaazlardan, kiliseye bağlı bilgili, örnek temsil edebilecek, içinde istek barından ve Preladolara tavsiye verebilecek ve rahatlık sağlayabilecek insanlara günah çıkarmalardan oluşan ruhani pratiklere güvenmek yararlıdır. Sayıları çok fazla olmasından dolayı bölge papazlarının ve vaizlerin hata yapabileceğinin farkında olunması yönünde uyarı yapılmalıdır. Son olarak da komisyon üyesi rahiplerle, papazlarla, vaizlerle, kiliseye bağlı keşişlerle ve diğer din adamlarıyla meslekten olmayanların aksini düşündüğü ve kötü baktığı meseleleri konuşmak zorundadır.

(...)

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

Komisyon üyesinin bu krallığa bağlı olmaması çok önemlidir; şüphe çekmemek için kederle veya öfkeyle davranabilir bu yüzden bu krallığın yerlisi olmaması yararlı olacaktır. Aragon'dan, Katalonya'dan veya Castilla'dan olabilir.

Önceden belirttiğim şekilde (...) komisyon üyesinin din dışı biri olmasından ziyade din adamı olması öğreti kısmına dâhil olmayacak olsa bile Moriskoların eğitimi çok önemli olduğu için faydalı olacaktır aksi takdirde herhangi bir başarı beklemek hata olur; erkek Moriskolar ve onların lordları, icra memurları, okul öğretmenleri ve bilgisiz vaizler de bu konudan ayrı tutulmamalıdır. Bu konuyla alakalı olarak Majestelerinin bir vaizinin, başarılı olan rahipleri, vaizleri, icra memurlarını ve okul öğretmenlerini engellemeye çalışanları ve kendilerine emredilen şekilde davranmayan veya ödeme yapmayan Moriskoları cezalandırmakla sorumlu kılınması gerekmektedir.

(...)

1595

Valencia Başpapazının, o krallıktaki Moriskolara verilecek öğretim üzerine komisyon üyesi veya üyeleriyle ilgili ona sorulan sorulara verdiği cevaplar.

27. (XXVII) BELGE

[(...) Aragon Haznedarı, Danışma Komisyonu başkanı Chinchón Kontuna hitaben yollanmış bir mektup. Valencia'daki Moriskolara öğretim verme göreviyle atanan bir komisyon üyeleriyle ilgili.

(...)]

Arzu edilen hedefin gerçekleştirilmesine yönelik Majestelerinden aldığım 29 Temmuz (...) tarihli yeni din değiştirenlere doktrin öğretimiyle alakalı mektup üzerine yapılan tartışmada bu görev için biri din adamı biri din adamı olmayan kimse olacak şekilde 2 komisyon üyesinin atanması gündeme gelmiştir ve Majesteleri bana sormaktadır ki (...) Şahsi fikrimce iki kişinin olması karışıklık yaratacağından tek kişiyi atamak daha doğru olacaktır, bu kişide din adamı olmalıdır ve bu iş için Castilla'dan olduğu için Segorve Dekanından daha iyi birinin bulunacağını sanmıyorum (...) ve kralımıza daha önceden gönderilen bildirimlerde de görüldüğü üzere o yeni din değiştirenlerin eğitimi konusunda yatkın ve deneyimli birisidir. Onlarla yürüttüğü dikkatli iletişim sayesinde bu insanların aralarında neler yaşadıklarıyla ilgili kıymetli bilgilere sahiptir.

(...)

Majestelerine din adamı olmayan birinin seçilmesini öneremem çünkü daha önceki bahsettiklerimden ayrı olarak bu krallıkta mevcut durumla ilgilenen başka birini bulamadım ve komisyon üyelerinin yeni öğretilmiş doktrin alabilmek için hazırlanmak adına din değiştirenlerle ilgili rolü olduklarından baronlar konusunda dikkatli olmaları gerekmektedir.

(...) ve eğer onları Castilla'dan göndermek gerekirse Córdoba Dekanının veya kraliyete ait Toledo şapeli papazı olan avukat Melgar'ın bu iş için iyi olacağı kanaatindeyim.

(...)

28. (XXVIII) BELGE

[II. Philip'e hitaben Pedro Franquesa y Esteve tarafından tarihlendirilmiş ve imzalanmış belge. Valencia Krallığı'ndaki Moriskoların eğitimi konusunda Danışma Meclisi'nin toplantısıyla ilgilidir. Valencia Krallığı'ndaki her piskoposluk için bir komisyon üyesi atanmasıyla ilgili öneriler içerir. (...)]

Yeni din değiştirenlerin eğitimiyle ilgili 31 Ocak 1596 tarihli toplantıda, yine aynı ayın 23'ünde yapılmış olan toplantıda komisyon üyesinin bu kutsal görevi gerçekleştirmede çabuk davranması gerektiği görülmüştür, Majesteleri Naibin ve Patriğin de belirttiği gibi bu yolla daha çok insan bulunabileceği ve işler çabuk halledilebileceği için her piskoposluğa bir komisyon üyesi atamanın yerinde olup olmayacağını tartışmak üzere cevap verilmesini emretmiştir (...).

Sadece bir komisyon üyesi atamaktan daha öte olan böylesine önemli bir konuyu görüştüğümüzden sonra eğitimin ve doktrinin sadece başpiskoposluk bölgesinde verilebileceği anlaşılmıştır; zira başpiskoposluk bölgesinde olmayan piskoposluklarda ne kiliseler ve bölge papazlıkları yapılabilmemiş ne de koruyucularının, kasaplarının zulmü ve engellemeleri bitmiştir; ancak artık eğitimin başpiskoposluk ve piskoposluk bölgelerinde aynı anda başlaması gerektiği yazıldığı ve karara bağlandığı için; Naip ve Patriklik için sorumluluğunu yüklediğinden ve fayda sağlayacak yöntemleri daha yakından inceleyebildiklerinden her piskoposluk için bir komisyon üyesi atanması üzerinde diretilmelidir. Kurulun çoğunluğuna, her piskoposluk için bir komisyon üyesi atanmalı (...) ve bazen komisyon üyeleri eğitimi kendilerinin yürütmesi için zamana ve imkânlara sahip olacaklardır (...) ve hızlı bir şekilde tamamlayacaklardır (...)

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

(...)

Gerçekleştirilmesi üzerine karara varılan konu üzere çalışmalara başlanabilmesi için Majestelerinin gecikme olmaksızın komisyon üyelerini belirlemesi gerekmektedir (...) Ve kurul, 23 Temmuz 1595 ve 23 Ocak 1596 tarihli toplantılarda önerilen din adamlarının bu iş için uygun olacağını düşünmektedir (...)

Castilla'dan.

Don Pedro de Carvajal, Toledo Dekanı; Don Pedro de Mendoza, Cuenca Kilisesi Heute Başdiyakozu; Córdoba'daki Don Luys, Córdoba Dekanı; Don Francisco de Reynoso; Segorve Muñatones Dekanı; Santa María'dan Fray García, San Lorenço Başrahibi; Fray Antonio de Mendoza, Castilla'daki San Francisco Yöneticisi; San Agustín'den Fray Pedro Manrique; Santo Domingo'dan fray Juan de las Cuevas ve fray Diego Calahorrano.

Valencia Krallığından.

Don Alonso Coloma, Sevilla'da Magistral Katedral Rahibi; Don Fadrique de Borja, Valencia'da Seu Katedral Rahibi; Serna'dan Doktor Vicente Roca, Valencia Seu'deki Xátiva Başdiyakozu; Avukat Feliciano de Figueroa, bölge papazlıklarının ve piskoposlukların kurulmasından ve donatılmasından sorumlu Cabiscol ve aynı kilisenin katedral rahibi; Aragon Krallığı Başrahibi Sora.

(...)

29. (XXIX) BELGE

[II. Philip'e hitaben Pedro Franquesa y Esteve tarafından tarihlendirilmiş ve imzalanmış belge. Marjinde kralın sekreteri tarafından yazılmış, kral tarafından dikte edilmiş ve düzeltilmiş notlar bulunmaktadır. Valencia Krallığı'ndaki her piskoposluk için bir komisyon üyesi atanmasıyla ilgili kralın emrine konseyin cevabını içerir (...)]

22 Ocak 1596

Yeni din değiştirenlerin eğitimiyle ilgili 7 Ocak 1596 tarihli toplantıda her piskoposluk için bir komisyon üyesi aramasını onaylayan Majesteleri her piskoposluktan görev için önerilerini ve görüş bildirmelerini emretmiştir.

*** [her piskoposluk için komisyon üyelerinin isimlerinden oluşan listeyi içeren belge]***

Kurul, eğitimler ve vaazlar için gerekli olacak din görevlilerinin uyarılmasının faydalı olacağını düşünmektedir, bunun için Majesteleri San Agustín, Carmelitas descalços, Santo Domingo, San Francisco del paño y descalços bölge yöneticilerine, uygun olanların ve doktrine hâkim olanların listelerini yazıp Majestelerine göndermesi yönünde bir emirde bulunmalıdır.

(...)

30. (XXX) BELGE

[Pedro Franquesa y Esteve tarafından tarihlendirilen ve imzalanan II. Philip'e yönelik mektup. Son sayfanın marjini üzerindeki notun altında II. Philip'in imzası (...) Bu bildiri II. Philip'in sekreterinin bir önceki (29.) belgenin marjindeki açıklamasına cevap niteliği taşır. (...)]

10 Mart 1596.

4 Mart 1596'daki yeni din değiştirenlerin eğitimiyle ilgili düzenlenen kurulda, bu kurulun komisyon üyelerinin önerilmesiyle ilgili 22 Ocak'taki soruşturmasına cevap olarak Majestelerinin Valencia Başpiskoposluğu için Segorve Dekanını ve Orihuela için Başpiskopos Sora'yı diğerleriyle aynı maaşla ataması kararı okunmuştur. (...)

Kurul, Figueroa'dan Felicino'nun Segorve Piskoposluğuna komisyon üyesi olarak atanmasını memnuniyetle karşılamıştır (...) Onlardan biri olarak, yeni olduklarından dolayı bilgiye sahip olmayanlara ışık tutacaktır.

Tortosa Piskoposluğunun komisyon üyesi olarak, kurulun çoğunluğu Valencia'daki Seu'da büyük başdiyakoz olan Don Fadrique de Borja'yı önermektedir.

Castilla'dan.

Doktor Vilches Pacheco (...)

Doktor Gil Ramírez de Prado (...)

Bunlar Katedral Kiliselerinden ödenek alan papazlar olsalar da buldukları yerlerin tam olarak açıklanmaması böyle bir konuda olduklarından ve Majestelerinin hizmetinde olduklarından, artan Hristiyan inancının ve toplumun iyiliği için önemlidir. (...) ve Valencia Krallığı'ndaki kiliseler için yeni din değiştirenlerin eğitiminden daha önemli bir husus yoktur.

Majestelerinin isteği üzerine dini yöneticiler için mektuplar düzenlenmiş ve Majestelerinin imzalaması için gönderilmiştir.

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

(...)

31. (XXXI) BELGE

[Pedro Franquesa y Esteve tarafından tarihlendirilmiş ve imzalanmış, II. Philip'e yönelik belge. Moriskoları doktrine göre eğitmek üzere Valencia Krallığı'na davet edilen din adamlarından alınan cevapların ardından kurulun görüşlerini içerir. Aspe'deki Moriskolar arasındaki bazı isyanlar üzerine Orihuela Piskoposunun bildirisini içerir. Sonunda, kral tarafından dikte ettirilerek II. Philip'in sekreteri tarafından yazılmış ve imzalı iki paragraf bulunur. (...)]

7 Temmuz 1596

1 Temmuz 1596'da yeni din değiştirenlerin eğitimiyle ilgili toplanan kurulda San Agustín, Santo Domingo, San Francisco del paño y descalços, Carmelitas Descalços, Castilla ve Aragón Krallığı'nın İsa Cemaatindeki din adamlarının verdiği cevaplar okunmuştur; Valencia Krallığı'na gidip yeni din değiştirenleri eğitmek üzere San Agustín'dekiler 29, Santo Domingo'dakiler 48, Sant Francisco'dakiler 85, Carmelitas Descalços'dakiler 27 ve İsa Cemaati 30 vaiz önermişlerdir.

Tortosa Piskoposu 3, Segorve Piskoposu 10 ve Orihuela Piskoposu 12 vaiz atamıştır. Böylelikle önerilenlerin sayısı 240'dır (...)

(...) Bu mektupta [Valencia Başpiskoposluğundan gelen] ve ayrı olarak gönderilen mektupta, bölge papazları atamasının eğitimler başlamadan 2 veya 3 ay önce yapılması gerektiği yer alır. (...) Başpiskopos ayrıca vaizlerin çok sayıda olmaması gerektiğini, eğer sayıları fazla olursa bunun krallıkta kargaşa yaratacağına, homojenliğin sağlanamayacağına ve tam olarak ne yaptıklarının anlaşılamayacağına dikkat çekmektedir. Buna ek olarak, herkesi eğitmek için 12 havarinin ve 72 müridin İsa Peygamber için yeterli olduğu ve eğer zamanla daha fazlasına ihtiyaç duyulursa sayılarının artırılmasının mümkün olabileceği ve azaltılması halinde bunun sıkıntı yaratacağı inancına sahiptir. Ayrıca vaizlerin o bölgenin yerlisi (...) olması gerektiğini onaylamaktadır ve her piskoposluğun Kızıldelilerin din değiştirmesinde görev almış din adamlarını göndermesini talep etmektedir. (...) ve okul öğretmenleri (...) konusu bir çözüme kavuşturulmalıdır ve onların hâkimlik ve jüri pozisyonları ellerinden alınarak eski Hristiyanlara verilmelidir. Cabiscol Figueroa, inşa işlerini halletmek ve bölge papazlarına vekâlet vermek için geldikten sonra Aspe şehrindeki (Maqueda Dükü'nden) yeni din değiştirenler hakkındaki endişelerle ilgili bilgi gönderen Orihuela Piskoposunun 27 Mayıs tarihli mektubu okunmuştur. Bu bilgi, katedral rahibi Figueroa bu şehre geldikten sonra Moriskoların daha endişeli bir hal sergilediklerini ve daha varlıklı olan Juan Alfafar ve Fajardo Mohazín'in evlerinde sıklıkla bir araya geldiklerini ve geçmişte yaşadıkları gibi asimile olacaklarını bu yüzden bizleri korkuya düşürecek şeyler planladıklarını ve ne yapmaları gerekiyorsa zamanı geldiğini düşündüklerini söyleyen iki görgü tanığı tarafından aktarılmıştır. Ve bu görgü tanıkları başka durumların da olduğunu, eğitimin başlaması durumunda Moriskoların isyana kalkışacaklarını ve bunu başarmak için Granada'dan Clevillente'ye dağlardan giden kestirmeyi ve Aspe'den geçip Monforte'ye (...) giden yolu kullanabileceklerini söylüyor; bu yol Valencia Krallığı'nın en yüksek yeri olan Cid dağlarına gidiyor (...) ve bu dağlar (...) ve Cid dağlarının etrafı büyük Morisko yerleşkeleriyle çevrelenmiş oluyor. Bu görgü tanıkları, Aspe ve Crevillent Moriskolarının Argel'dekilere haber gönderdiklerini ve ayrıca diğer küçük gruplarla da isyana yönelik iletişim halinde olduklarını belirtiyorlar.

(...)

Orihuela Piskoposunun Aspe'deki yeni din değiştirenlerle ilgili endişelere yönelik gönderdiği bilgiye bakıldığında bu duruma gerektiği kadar önem vermediği görülmektedir, bu yüzden bu kurul Denia Markisini bu durumla gizli ve dikkatli şekilde ilgilenmesi ve onu yeni din değiştirenlerin hareketleriyle ilgili şüphe çekmeden uyarması için göndermeye karar vermiştir.

(...) perladoların yapılması gerekeni söylemesi ve zamanı geldiğinde bize haber vermesi için (...) ve Moriskoların eğitimi sırasında aşağılama veya kötü muamelede bulunmalarından ziyade onları istenildiği gibi hedefe ulaştırmak için sevecenlik gösterilmesi konusunda uyarılmaktadır. Aspe Moriskolarının durumuyla ilgili söylenenler hususunda Marki ve Piskopos iletişim halinde olmalıdırlar, böylece gizlilikle ve dikkatle ne durumda olduklarını, amaçlarının ne olduğunu, nerede, hangi dağlarda ve mahallelerde bulduklarını ve konunun endişe gerektirip gerektirmediğini anlayabilirler ve buradaki ve bütün krallıktaki Moriskoların görüşmelerini anlayabilmesi için Marki, Piskoposu uyurabilir.

[II. Philip'in imzası/mührü]

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

32. (XXXII) BELGE

[Pedro Franquesa y Esteve tarafından tarihlendirilmiş ve imzalanmış, II. Philip'e yönelik belge. Marjinlerde II. Philip'in sekreteri tarafından kralın talimatı üzerine ve onun imzasıyla yazılmış notlar bulunmaktadır. Projeye katılmaları için teklif götürülen dini cemaatlerin gönderdiği mektup ve bildirin ardından konseyin Valencia Moriskolarının eğitimiyle ilgili görüşlerini içermektedir. (...)]
7 Şubat 1598.

Efendim,

30 Ocak 1598'de yeni din değiştirenlerin eğitimiyle ilgili düzenlenen kurulda, Santo Domingo, Sant Francisco ve Sant Agustín cemaatlerinden, Carmelitas'dan, affedicimiz Meryem Ana'nın Cantinos'daki cemaatinden, Santísima Trinidad'daki cemaatten, sadece Valencia Krallığı'nda bulunan Sant Franciso haricindekiler olmak üzere Aragon Krallığı'ndan 6 dini yönetici tarafından gönderilen bir mektup ve bir bildiri okunmuştur. Mektubun tarihi 3 Ocak'tır ve gönderdikleri bir din adamı üzerine yazmışlardır. Bildiri şunları içerir:

Yeni din değiştirenlerin eğitimi ve vaazı için talep edilen din adamları hazır bulunmaktadır. Bunun dışında Başpapaz, diğer din adamlarının gitmek istemediği yerlere onları rahip olarak göndermeyi talep etmiştir. Bu papazlık, onların cemaatlerinin ve yeni din değiştirenlerden fayda sağlanamayacağını farkında değildir. Yaygın sebeplerin dışında din adamlarının manastırların dışında yaşamaları onlar için çok zararlıdır çünkü dışarıda yozlaşmaktadırlar ve geri döndüklerinde ise eskiden yaşamış oldukları hayata geri dönemeyip etrafındakileri huzursuz etmektedirler. Bu durumu aşağıdakilere dayandırmaktadırlar. Din dışı kimselerle ve özellikle yeni çeşitli gruplardan din değiştirenlerle yaşayanlar ruhsal olarak değişmeseler de onurlarını kaybedecekler ve Agustín'in de dediği gibi herkese ve dine saygısızlıkta bulunacaklardır. Yetkili makamlara ve onların papazlarına kapı açıktır; rahip ve din adamı olmaları halinde gelen şikâyetlerde bütün din adamlarının hayatlarına ve davranışlarına müdahil olabilirler ve yaptıklarını inceleyebilirler, davalarda ve mahkemelerde onlardan bahsedebilmektedirler. Ayrıca din adamlarının ve din dışı kimselerin konumlarına hatalarının yerleştirileceği bir başka kapı daha açılacaktır.

Siz majesteleri bu durumdan kaçınmak için din adamlarına manastır dışında yaşamamaları emrinde bulunmuştur. Papaz yardımcılılarıyla uğraşmak mümkün olmamaktadır, onlara et, balık ve ekmeğin satılmadığı Hristiyan bulunmayan ve yeni din değiştirenlerin kendi başlarına yaşadıkları yerler gösterilmiştir.

Öyle yerlerde yaşayacak olanlar yanlarında yemek pişirecek ve hamur yoğuracak birini ve ayinlerde yardım edecek bir çocuk götürmelidir. Çocuğa yemek ve kıyafet verilecektir. Manastırdaki odası, yemekhanesi, korosu, kitapları ve günah çıkartıp ferahladıkları din adamlarının sağlamış olduğu huzura sahip olamayan her din adamı mutsuz yaşayacak, vaazlara ve eğitimlere katılmamak için kendilerini yemeklerle ve kıyafetlerle (...) oyalayacaklardır. (...) Bahsedilen sorumluluklar ve yasaklar göz önünde tutulduğunda her biri için 100 poundluk bir maaş oldukça düşüktür.

(...)

33. (XXXIII) BELGE

[Pedro Franquesa y Esteve tarafından tarihlendirilmiş ve imzalanmış, III. Philip'e yönelik belge. Valencia Krallığı'ndaki Moriskoların eğitiminden sorumlu olan konseyin kuruluş amacını ve işlevlerini yeni krala hatırlatmayı amaçlayan bildiri.(...)]

5 Ekim 1598.

Efendim/Lordum,

İmparator, lordumuz (...) 1526 yılında Valencia Krallığı'ndaki yeni din değiştirenlerin din değiştirme ve eğitimi konusundan sorumlu bir kurul kurmuştur ve bu kurul için o dönemin en önemli insanlarını atamıştır. (...) bu kurulun ilk başarısı Mağribîleri vaftiz etmek olmuş ve onlara yeni din değiştirenler denmeye başlanmıştır, perladolar tarafından eğitimleri konusunda bazı sınırlamalar getirilmesi emredilmiştir; biri Valencia'da diğeri ise Tortosa'da olmak üzere yeni din değiştirenlerin çocuklarının yetiştirilip mektupları öğrenmeleri için Majesteleri 2 yeni okul kurmuş ve bunlara destek olmuştur. Bazıları görevlerinde başarılı olup idareciler tarafından ödüllendirilmiş ve dini imtiyazlar kazanmışlar ve Majesteleri ve Kral Lordumuz (...) mektupları ve değerleri katı bir şekilde takip etmeleri için onlara kraliyet düzeyinde iltimaslar göstermiştir. Ancak bu okullar oturmuş olmadıkları için sadece küçük oranlarda faydalı olmuşlardır ve hedeflenen ulaşılamamıştır.

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

(...)

Din değiştirdikten ve vaftiz edildikten sonra bu insanlar genel olarak yenik düştüler ya da diğer bir ifadeyle tekrar hata yapmaya başladılar ve kutsal Engizisyon Mahkemesi onlara genellikle olduğu gibi merhametle yaklaştı, çünkü eski Hristiyanlara davrandıkları gibi davranıyor olsalardı onların hepsini yakmaları gerekirdi; 1526 yılında yaşananların ardından sızlanarak hatalarını örtmeye çalıştılar ve orada daha sonra doğanlar vaftiz edildi ancak ne daha öncekiler ne de daha sonrakiler kutsal inancımıza göre tam anlamıyla eğitildiler veya ilmiyal eğitimi aldılar ve hatalarının sebebini eğitilmemelerine bağladılar. (...) Kurulda hangi meselelerin çözüme kavuştuğuna dair bir rapor kaleme alacağım.

EĞİTİMİN TEMEL NOKTALARI

Müzekkereler (Papa tarafından yayımlanan belge)

Siz majestelerinden 6 adet müzekkere istenildi.

1. Yeni din değiştirenler için onların bütün davalarını kapsayacak şekilde bir af fermanının çıkarılması.
2. Hukuken suçlarını itiraf etmemiş olsalar da hepsine veya bir kısmına bir genel bağışlama fermanı daha çıkarılması.
3. İtiraf edenlerin suç ortaklarını ihbar etmelerini zorunlu kılmadan sapkınlık suçundan affedilmeleri için bir ferman daha çıkarılması.
4. Valencia Başpiskoposluğunda kuruldukları ve desteklendiklerinden Tortosa, Segorve ve Orihuela Piskoposluklarındaki yeni bölge papazlıklarının kurulması ve desteklenmesi için bir ferman daha çıkarılması.
5. Yasak olan akrabalar arası evli kişilerin muaf tutulması adına yetkili makamlar için başka bir ferman daha çıkarılması.
6. Yeni din değiştirenlerin idarecileri ve vaiz olacak din adamlarının, Valencia Krallığı'ndaki yabancılarla ilgili müzekkeresinden 5 veya 6 yıl muaf olmaları için bir ferman daha çıkarılması.

Majesteleri birinci, üçüncü, dördüncü ve altıncı olmak üzere toplamda altı davet müzekkeresinin dördünü onaylamıştır; üçüncüye suç ortaklarını ihbar etme zorunluğu olmasın diye ek şart koymamışlardır. Roma büyükelçisine suç ortaklarıyla ilgili konuda ısrarcı olması konusunda yazı gönderilmiştir ve o da bu yıl 26 Mayıs tarihinde sizlerin bu konuyu gerçekleştirme niyetinde olduğunuz hususunda bir mektup göndermiştir. Valencia Başpiskoposluğu suç ortalığıyla ilgili bir müzekkere olmadan eğitime başlanmaması gerektiğini aksi takdirde doktrini öğrenemeyeceklerini ve diğer müzekkereleri (...) kullanmayacaklarına inanmaktadır.

BÖLGE PAPAZLIKLARININ KURULMASI VE DESTEKLENMESİ

DOKTRİN VAİZLERİ

BÖLGE PAPAZLARI

KOMİSYON ÜYELERİ

OKULLAR

Yeni din değiştirenlerin çocuklarını yetiştirmek üzere Orihuela, Tortosa ve Valencia'da birer tane olmak üzere 3 okul yapılmasına karar verilmiştir (...) ve Valencia'da 50 kız çocuğunun kalması için bir ev inşa edilmelidir ve İspanya'nın tüm krallıklarında amacı yeni din değiştirenlerin kızlarının manastırlarda ve eski Hristiyanların evlerinde hizmet etmek üzere kalmalarını sağlayacak bir kız kardeşlik cemaati kurulmalıdır (...)

KİLİSELERİN İNŞAASI

Mağribi camilerinin malları bu amacı gerçekleştirmek için aktarılmıştır ve bu konu hakkında ilgili bilgi edinmesi için cabiscol Figueroa atanmıştır.

EĞİTİMİN BAŞLAMASININ ARDINDAN ALINACAK ÖNLEMLER

Moriskoların geleneksel cenazelerinin, dillerinin, kıyafetlerinin, kasaplarının, vaftiz annelerin, camilerinin ve hamamlarının kalıntılarının izlerinin silinmesi için yeni din değiştirenlerin çocuklarının bizim dilimizi bilmesi gerekir.

İLMİHAL

Majestelerinin emrettiği şekilde Valencia Başpiskoposluğuna⁵⁸² emirler gönderilmiş ve onaylanması beklenmektedir.

⁵⁸²*Catecismo de los moros recientemente convertidos* başlıklı kılavuzun el yazması Valencia'daki El Colegio del Corpus Christi'de bulunmaktadır. 1595 yılı ile tarihlendirildiği için III. Philip'in değil II. Philip'in emriyle yazılmıştır. Franquesa muhtemelen 1599 yılında Valencia'da basılmış Catecismo para instrucción de los

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

Eğitim, suç ortaklarını ihbar etmelerine gerek kalmaması için beklenen müzekkere çıkmadan başlatılamamaktadır (...)

(...) sayıları çok olan ve gün geçtikçe artan İspanya'daki Moriskoların yerleşimi ve malları⁵⁸³ sorunlarını çözmek için (...). Eğer onlar için belirli bir yaşam ortamı sağlanmamışsa zaman zaman uyarılarda bulunabilirler.

Valencia Başpiskoposluğunda 90 bin pound toplanmıştır (...) Bu meblağ eğitim ve sonrasındaki masrafların yanına yeni bir okulun kurulması için kullanılacaktır.

(...)

Franquesa

34. (XXXIV)⁵⁸⁴ BELGE

[Pedro Franquesa y Esteve tarafından tarihlendirilmiş ve imzalanmış belge. Duruşma başkanı Sebastián de Covarruvias'ınki de dâhil olmak üzere destekleyici nitelikteki 5 imza. III. Philip'in bir satırlık imzası. Doktor Gerónimo Assoris tarafından Aragon Danıştayına yönelik bir notla ilgili kralın sorusuna cevabı içeren belge. (...)]

15 Kasım 1598

Efendim/Lordum,

(...)

35. (XXXV) BELGE

[Kopya. Tarihlendirilmiş imzasız belge. Danıştay tarafından gönderilen ve 5 Temmuz 1588 ve 2 Şubat 1599 arasında Moriskolarla ilgili soruşturmaların listesini içeren bir bildiri. (...)]

Moriskolar konusuyla ilgili konuşulması gereken noktalar.

3 Temmuz 1588.

Danıştay, 5 Temmuz 1588'deki düzenlenen istişarede Moriskolar konusuyla ilgili bir çare bulunması adına Majestelerine ısrarla yalvardı.

30 Kasım 1588

30 Kasım 1588'deki diğer bir istişarede konsey, aynı konuda Majestelerine yalvarmış ve en gizli ve görünmez yöntemin engizisyon üzerinden yürütülmesi olduğunu önermiş ve Engizisyon Mahkemelerine kendi bölgelerinde gizli bir şekilde bu ülkenin hanelerinin ve insanların oldukları yerleri belirlemelerini emretmiştir.

14 Kasım 1589

14 Kasım 1589'daki diğer bir istişarede Avila'daki Engizisyon Mahkemesi konsey üyesi Julio Carrillo'nun bir mektubu üzerine, konsey Majestelerine bu konuya bir çare bulması için yeniden yalvarmıştır.

22 Mayıs 1590

22 Mayıs 1590'daki diğer bir istişarede aşağıdaki yöntemler önerilmiştir:

1. Toledo, Sevilla, Córdoba, Avila ve diğerleri gibi çok sayıda yaşadıkları başlıca şehirlerden çıkarılmaları.

2. Bazılarına maaş verilerek şamandırada veya kürekçi olarak çalıştırılmaları.

3. Bu krallıklardan çıkarılıp Granada Krallığı'na geri götürülmelidirler; kürekçi ve kazmacı vergileri de konularak normal zamanda teklif ettikleri fiyat üzerinden 3 veya 4 iyi başkanlık heyeti ve liderler arasında paylaşılmalıdır.

Almansa (Almança) Markisi bunlardan ayrı olarak aşağıdaki önerilerde bulunmuştur:

nuevamente convertidos de moros'a gönderme yapmaktadır. Bkz. Başpiskopos Martín de Ayala tarafından kurulan ve halefi Ribera tarafından düzeltilmiş ve genişletilmiş ilmihal: Ricardo García Cárcel, Estudio crítico... op.cit. s. 159-168.

⁵⁸³Denia Markisinin ve yardımcısının ana argümanı: "hazienda", Moriskoların malları anlamına gelmektedir. Esas amaç 'Tanrı ve Kral adına' onları uygun yollarla almaktır. Benzer durumlarda konsey sadece var oluş amacını kaybetmeyen bir filtre görevini üstlendi. Franquesa'nın Denia Markisi Sandoval'in hükümetinin, sivil ve dini idareler ve her şeyin üzerinde hazine üzerindeki mutlak kontrol amacına ulaşmasının gelişimindeki rolü dikkate alınmalıdır.

⁵⁸⁴Görünüşte çok da önemli olmayan bu belge II. Philip'den III. Philip'e geçiş döneminin gerçekliğini göstermektedir. En küçük ayrıntılar bile kralın müdahalesine açık olmasına rağmen II. Philip dönemindeki yavaş ve ağır ancak etkili olan tüm devlet aygıtları hala kullanılabilir durumdadır. Ancak III. Philip, gözdesi Denia Markisi Sandoval ve ardından Franquesa'nın güçlenmesini sağlayacak terfi konusunda eksik kalmıştır. İkisi bütün İspanya'dan ve kraldan daha büyük bir serveti bir araya getirebilirlerdi.

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

4. Engizisyon Mahkemesi onların davalarını normal ölüm, manevi ölüm (civil death) veya sürgün ve kadirga cezalarını verebilecek şekilde katı bir üslupla görmelidir.

5. Belli başlı şehirlerde ailelerinden alınan 6 veya 7 yaşından küçük çocuklar için okullar kurulmalı ve ölmüş veya sürgün olan Moriskoların malları buraya aktarılmalıdır.

6. Okullara alınamayacak olanlar ise her zanaattan olan eski Hristiyanların yanına verilmelidir.

7. Katolik Kralların Yahudilere yaptığı gibi yapılacak en iyi şey kalıcı bir sürgün olacaktır.

11 Ağustos 1590

(...) ve Don Ler (Lerma olduğu düşünülmektedir) birlikte gitmeleri halinde sorun yaşanabileceği için parça parça gitmelerinin daha iyi olduğunu söyledi.

30 Ocak 1599

30 Ocak ve 2 Şubat 1599'da takip eden yöntemler önerildi:

3 gruba ayrılmalıdırlar.

- 15 ile 60 yaş arasında olanlar kadırgalara gönderilmeli ve mallarına da el koyulmalıdır.
- 60 yaşından büyük olanlar ve kadınlar ise Bervería'ya gönderilmelidir.
- Çocuklar okullarda yetiştirilmelidir.

Eğer bu üç yöntem kullanılabilirse günah çıkartan rahibe danışılmalıdır.

50 eski Hristiyan evine karşılık bir Morisko evi bulunacak şekilde bütün krallık boyunca dağıtılmalı, ticaret yapmamalı ve geceleri evlerini terk etmemelidirler.

Bir yer değişikliği olması halinde milis kuvvetler ve yeterli kimseler uyarılmalıdır.

Yapılması gerekenler kış mevsiminde gerçekleştirilmelidir.

(...)

36. (XXXVI) BELGE

[Pedro Franquesa y Esteve tarafından tarihlendirilmiş ve imzalanmış, III. Philip'e yönelik belge. Moriskoların eğitimine ilişkin düzenlenen kurulun toplantısından notlar. Sonda III. Philip tarafından yazılmış 11 satır ve onun imzası. (...)]

5 Ocak 1600.

Efendim,

Yeni din değiştirenlerle ilgili 30 Aralık tarihli komitede (...)

İyi niyetli birinin uyarısı üzerine, Valencia Başpiskoposluğunun yeni din değiştirenlerle ilgili rahiplerin ve vaizlerin söylemleri ve takip etmeleri gereken davranışların yazılı olduğu ve Valencia'da basılmış bir mektup komiteye getirilmiştir.

Ve böylelikle doktrin eğitimini niyetle ve kararlılıkla yürütme emrini almışlardır. Eğer en iyi sonuç alınamazsa dinin ve devletin uygun gördüğü çarelerle yola devam edilecektir. İlerleyen kısımlarda şöyle ifadeler bulunmaktadır: İlk seferkilere karşı sevecenlikle yaklaşılmalıdır ancak bundan sonuç alınamazsa sert ve kesin şekilde devam edilmelidir. Daha sonra yeni din değiştirenlerin lordlarıyla konuşulduğunda, vassallarını kaybetmemek için onların Hristiyanlığa geçmesinden başka bir yolu olmadığı ve eğer geçmezlerse onları ve onların mallarını kaybetme tehlikesi olduğu söylenmiştir, önceden de belirtildiği gibi Majesteleri bu son kararı o insanların mallarından kurtulmak için vermiştir. Sancto Domingo cemaatinden fray Pedro Foix'in Valencia Krallığı'nda yeni din değiştirenlerin bulunduğu Ayodar denilen bir yerleşimdeki manastırla ilgili mektubu okunmuştur. Eğitimle ve olası bir isyanla ilgili endişelerinden bahsetmektedir. Sergorve Piskoposu 2 Kasım tarihli mektubunu şu cümleyle bitirmiştir: Bu Moriskoların oldukça sakın olduğu doğrultusunda Majestelerini temin ederim. Ancak Valencia'daki yöneticilerin onları güç kullanarak korkutmak istediklerini düşünüyorum, amaçlarının ne olduğunu bilmiyorum. Komite, başpapazlığın isteğinin doğru olduğuna inanmaktadır ve bu amaçla sevecenlik ve sertliğin ortasında yer almaktadır. Basit ve kötü niyetli olan bu insanlara kayboluşlarının yaklaştığını erkenden söylemek tehlikeli olacaktır; çünkü doğudan gelen güçlü bir donanma görmedikleri takdirde yeni bir şeye kalkışmayacaklardır. (...) din değiştirmek serbest olduğu için zor kullanılmamalıdır ve özellikle ne Alfaquis ne Tagarinos ne de diğerleri ülkeden çıkarılmamalıdır. (...) Bu yüzden bu komite Başpapazlığın, papazlara ve vaizlere yazı yazarak bu insanlara karşı sert sözler söylememelerini ve o şekilde anlaşılılmalarını emretmesi görüşündedir ve bu şekilde davranmış olanlar varsa bu davranışlarını düzeltip tersi anlaşılacak şekilde hareket etmelidirler. Ve Başpapazlık bastığı bütün mektupları toplamaya karar verirse bunu gizlilik içerisinde yapmalıdır bu sayede Majestelerinin emrettiği şekilde davrandığı anlaşılmamış olur. Majesteleri için Başpapazlığın istemesi halinde onlar tarafından basılmış bir mektubu da getirdik. Ayrıca Majestelerine aynı amaçla Ayodar manastır başrahibi tarafından yazılmış bir mektup gönderilmiştir (...) bunu gördükten sonra Majesteleri, Benavente Kontu ile gizlilikle ve dikkatle bu manastır rahibiyle ve uygun bulunduğu diğerleriyle kendi yöntemleriyle

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

iletişime geçme emri vermelidir ve ayrıca gerçeği araştırmalı ve öğrendiği şeyleri özenle iletmelidir ve ayrıca Baş Engizitöre Valencia Engizisyon Mahkemesi üyelerini orada yaşananları anlayabilmek için tedbirli olmaları konusunda uyarması için emir vermelidir. Segorbe Piskoposu açık bir şekilde konuşmadığı için ne demek istediğini açıkça belirtmesi için ona yazı gönderilmelidir. Ve Majestelerine cevap vermesi gerektiği söylenmelidir. Aynı Segorbe Piskoposunun 5 Ekim, 2 ve 4 Kasım (...) tarihli 4 mektubu okunmuştur. Yeni din değiştirenlerden sorumlulara destek olması açısından bir kısmı da fabrikaya gidecek şekilde bölge papazlığına 150 poundluk bir maaş verilmesi için Majestelerinden istekte bulunmaktadır.

(...)

Bir diğer nokta (...) Morisko şehirlerindeki icra memurlarının maaşlarının olmaması ve Hristiyanların eylemlerine katılmayanlara verilen cezalarla kendilerini geçindirmeleridir⁵⁸⁵. Bir diğer nokta ise, o eğitmek için evine Moriskoların çocuklarını getirmektedir ve bu iyi sonuçlar vermektedir ve çocukların aileleri ise bundan acı duymaktadır. Kendisi Majestelerinin onun bunu bir lisansa sahip olarak ve Majestelerinin izniyle yaptığını anlatması için yalvarmaktadır. Komite bunun böyle yapılması gerektiğini düşünmektedir.

(...)

Orihuela Piskoposu, eğitime devam ettiğini ve tahammülsüzlük göstermeden vaazlara katıldıklarını, çocuklarını doktrin için sıklıkla getirdiklerini, çocukların Hristiyan doktrinine göre iyi şekilde eğitildiğini (...) yazdığı 18 Kasım tarihli mektubu okunmuştur.

(...)

Yeni din değiştirenlerle ilgili komite. 5 Ocak 1600. Franquesa.

(...)

37. (XXXVII) BELGE

[Pedro Franquesa y Esteve tarafından tarihlendirilen ve imzalanan III. Philip'e yönelik mektup. Bir Benavente kontu diğeri Orihuela piskoposundan yazılmış iki mektup hakkındadır ve ayrıca sözü edilen mektupları okumalarının ardından konsey üyelerinin görüşlerini rapor etmektedir. (...)]

7 Şubat 1600.

Efendim,

Valencia Krallığı'nda bu ayın dördünde gerçekleştirilen yeni din değiştirenlerin eğitimleriyle ilgilenen komitede Benavente kontu tarafından 21 Ocak tarihli bir mektup okunmuştur. Mektupta yeni Hristiyanlar için başışlanma fermanının duyurulmasından itibaren onların tedirgin/telaşlı ve eğer üstlerine çok gidilirse ayaklanma kararı içerisinde oldukları ve bu durumlarda bazı konuların imkânsız gözükse dahi öyle olmadığını düşünmek ve onların niyetlerini anlayabilmek amacıyla yürüttüğü gizli yöntemler sonucunda hepsinde genel bir hoşnutsuzluk durumu olduğu, günden güne daha sıkıntılı bir hale geldikleri ve onlara iyi Hristiyan olmaları için verilen sürenin dolacağı zamanı da hesaba katıyor oldukları anlatılmaktadır. Yılın sonuna gelindiğinde ise onlara ne olacağı hakkında korktuklarından şüphe yoktur. Bu duruma gelen çaresiz insanların bu konuya dikkat etmesi uygun olacaktır (...) buldukları durum/tavır göz önünde tutulursa isyan edecekleri bir gerçektir. Bu yüzden kendileri, Kraliyete karşı olan vazifesini büyük bir istek, sevgi ve minnetle yerine getirmektedir. Üstelik patika yollarda eski Hristiyanların öldürüldüğünü ve kaynaklarının Krallıkta olduğu konusunda şüphelenilen suç olayları gerçekleşmekte olduğunu ve bunların arkasındakilerin hırsızlık yapmaktan ziyade hainlik peşinde olduklarını ve bu hainlerin kanun önünde sert bir şekilde cezalandırıldığından oldukça emin olduğunu eklemiştir. Yine bu konuda vassallara sahip olanların kendi evlerinde kalmaları gerektiği gibi pek çok emirde bulunmuştur. Orihuela Piskoposunun 12 Ocak tarihli mektubunda kendisi yeni din değiştirenlerin buldukları her yerde İsa Tarikatı (compañía de Jesús) ve descaltos de San Francisco'dan gelen önemli vaizlerin bulunduğunu ve moriskoların kurtuluş için büyük bir çaba gösterdiklerini yazmıştır. Movelda'da düzenlenen ve kadınlarına moriego kıyafetlerini çıkarmalarına izin vermemelerinin yanı sıra pek çok konuyu konuştukları gizli toplantıda belirlenen kaidelere kadar Petrel ve Elda bölgelerinde pek çok kadının bu tür kıyafetleri giymeyi terkettiklerini anlatmıştır. Ayrıca biri tarikattan olmak üzere vaaz veren bir papaza diğeri yeni din değiştirenlerin olmak üzere diğeri bir papaza mektup yollamıştır. Olaylara kuşkuyla yaklaşan ve yaşlı insanları suçlayan bu iki papaz da bu kaidelerin bir an evvel Krallık'tan uzaklaştırılması gerektiğini yoksa Engizisyon'un kontrolü eline alarak diğerlerini yoldan saptıranları alıkoymasının uygun olacağını dile getirmiştir. Mektupların okunmasının

⁵⁸⁵ 'Eğitim' masraflarının kilise gelirlerini aştıkça aynı din adamları aşırılık içiren çözümlere ve Danıştay, Ribera ve Sandoval Başpapazlığı gibi onların savunucularına daha çok destek olacaktır.

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

ardından; yeni din değiştirenlerin mağaralarda silah sakladıkları, Movelda'da onlardan daha fazla yetkiye sahip olan Panchur adında akıllı bir morisko başkanlığında olduğu bilinen iki gizli toplantının düzenlendiği ve bu toplantılarda Majestelerinin emriyle vaizlerin uyguladıkları baskılar konusunda neler yapılması gerektiğini konuştukları hakkında şüpheler ortaya çıkmıştır. Herhangi bir güçle veya cezayla karşılaşmadığı sürece bir şey yapmamaya, kadınlarının kıyafetlerini değiştirmeyeceğine ve değiştirenlerin ise bu kaidelere uymak için tekrar eskisi gibi giyineceklerine ve ayrıca günah çıkartırken söylediklerinin kayda değer olmayan konularda olması gerektiğine karar vermişlerdir. Elinden çok fazla şey gelmeyen yaşlı erkeklerin köylerde kalacağını diğerlerinin dağlara gideceğini konuştukları ve ayrıca bir moriskonun Hristiyan bir kadına Muhammed'in İsa'dan daha değerli olduğunu ve moriskoların eski Hristiyanları öldürüp mallarına el koyacaklarını söylediği duyulmuştur. Bütün bunları büyük bir dikkatle değerlendirmelerinin üzerine, Komite, Başpapazın yazmış olduğu mektubun bu insanlara huzursuzluk verdiğini ve meselenin ayaklanma ve eğitim olmak üzere iki yönünün olduğunu düşünmektedir. Ayaklanma konusunda komitenin bir kısmı muhtemelen kötü niyetliliklerinden sırtlarını doğunun güçlü donanmasına verseler başarıya ulaşacaklarından emin durumdadırlar. Ancak şu an Krallık'ta silah, kale ve liman açısından yokluk çekmektedirler. Buradaki moriskolar rezil varlıklar olduğu için onlardan korkulmaması gerekmektedir. Pek çoğunun Kral naibinin yazmış oldukları hakkında (...) sonuç alınması gerektiğine karar vermiştir. Moriskoların kararlarında çok sert olmadıkları ve çaresizlik içinde oldukları bilindiğinden herhangi bir tuhafıkta bulunmaları engellenmeli ve bu amaçla Benavente Kontu'na bu meselenin bir endişe konusu oluşturmasının aksine onlara sevgi ve güven duyduğunu göstererek, her şekilde fikirlerinin ve eylemlerinin derinine inmelidir. Her şeyi bilgi edinebileceği şekilde ayarlamalı ve onların niyetlerine yakın olduğunu ön gördüğü belirli eylemleri keşfetmesi durumunda bilgilendirmede bulunmalıdır. On bin askerlik bir tabur oluşturan Kral naibi Lerma Dükü, silahlar ellerinden alınmadan, çünkü böyle bir durumun moriskoları aceleye sürükleyeceğinden ya da milis güçlerinin onlara karşı olan nefretlerinin acısını çıkarmak için alacaklarından tam-teçhizatlı olduklarından emindir (...) ve Bernia, Alicante, Orihuela, Denia, Xábea, Peñíscola ve Krallığın geri kalan kalelerini nedenini açıklamadan hazır etmiştir böylelikle bizim tetikte olduğumuzu göreceklerdir. Ayrıca vassalları olanların evlerinde, valilerin ise istisnasız olarak makamlarında kalmaları onaylanmıştır. Aynı zamanda daha önce de yapıldığı gibi bazı önemli ve zengin moriskoları⁵⁸⁶ Krallık'tan çıkarmak da söz konusudur. (...) Orihuela Valisi'ne ve Krallık'ın geri kalanına onlara karşı tedbirli olmaları ve herhangi bir şey öğrenmeleri halinde büyük bir titizlikle bunu bildirmeleri gerektiği emredilmelidir. Majesteleri, baş engizitöre, Valencia ve Murcia engizitörlerine gizli ve kesin bir şekilde bu insanların düşünceleri ve amaçlarını öğrenmeleri için bir mektup yazmasını emretmiştir. Ve öğrenmiş olduklarını büyük bir gizlilik ve dikkatle Benavente Kontu'na ve aynı zamanda baş engizitöre bildirmeleri gerekmektedir. Böylece o da Majestelerini durumdan haberdar edebilecektir. Bütün bu bahsedilenlerle uyumlu olarak eğitim konusu da büyük bir hassasiyet ve yumuşaklıkla ele alınmalıdır. Başpapaza, papazlara yazılan mektupları toplayıp onlara ve vaizlere moriskoların korkularını ortadan kaldırmalarını böylece onları yüce dinimizin emrettiği şekilde hassasiyetle ve şiddetten uzak bir şekilde eğitmekten başka yol olmadığını anlamalarını sağlamaları için yazı yazılmalıdır. Aynı zamanda Murcia engizitörlerine tekrar suçla karışanların ve bunu kanun önünde itiraf etmeyenlerin af döneminde Engizisyon tarafından muaf tutulmayacağı yazılmalıdır. Suç işleyenlere dava açarken Engizisyon her zamanki saygı ve yumuşaklığıyla tavır almalıdır (yayınlanacak af fermanı onları etkilemez). Özellikle sözü edilen toplantılarda bulunan Petrelli Panchut'a ve diğerlerine açılan davalarda alıkonulurlarken Engizisyon'da güvende tutulmaları gerekmektedir. Aynı şekilde Valencia engizitörleri için de geçerlidir. Orihuela Piskoposuna kıyafetlerde değişikliğe gitmede ve dil konusunda ileri gittiğinin iletilmesi gerekmektedir. Çünkü Majesteleri bu konulara özellikle karışılmaması gerektiğine karar vermiştir. Başpapaza ve diğer yüksek düzeyli rahiplere (perladoslara) bu koular ile ilgili konuşmalarını konusunda uyarıda bulunulmalıdır. Eğer Tanrı onları Hristiyan⁵⁸⁷ olmakla mükâfatlandırırsa, bu

⁵⁸⁶Sürgün, beraberinde taşınmaz malları ve pek çok durumda özel mülkiyete de el konulmasını getirmektedir.

⁵⁸⁷Bir "kafir" gibi, imansız insan Aziz Agustin tarafından savunulan ve yayılan doktrine uygun şekilde özgür iradesini kullanabilir. Bu doktrine göre, "kafir/imansız" kimse eğer Tanrı onu korumazsa onu kaçınılmaz cehennem azabına götürecektir/terk edemeyecektir, çünkü doğası onu daha fazla hata yapmaya itecektir. Buradaki mevzu ise bir "millet" olarak moriskoların Tanrı'nın

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

yeterli gelecektir. Eğitimi daha da kolaylaştırmak adına Valencia'da bu konuyla ilgilenen bir kurul oluşturulması gerekmektedir. Kurula Benavente'den birinin başkanlık etmesi gerekmektedir ve kurulun, Başpapaz, Kral naibi (el Regente) ve en kıdemli engizitörün müdahale hakkı olmalıdır.

(...)

Kurula göre Siz Majesteleri Haçlı Genel Konseyi'ne böyle emretmiştir.

Ayrıca Piskopos, Murcia'daki İsa Tarikatı önderine ve papazına papazların eğitim için gerekli gerekli görülenlerin verilmesi için de yazmak istemektedir.

(...)

Kurul, 7 Şubat 1600. Franquesa.

Valencia'da yeni din değiştirenler için sonra değinilecek olan farklı eğitim yöntemleri hakkında.

38. (XXXVIII) BELGE

[Danıştay sekreterliği tarafından tarihlendirilmiş ve imzalanmış belge. Bir önceki belgede de XXXVII. yer alan yeni din değiştirenlerin eğitimi için Konsey'in önerileri hakkında Danıştay'ın görüşlerini içeren III. Philip'e yönelik bildiri.(...)]

19 Şubat 1600.

Efendim,

Bu ayın 19'unda toplanan danıştayda (...) Valencia Krallığında yeni değiştirenlerin eğitimini üstlenen kurulun bir soruşturması okunmuştur. Hazırlanan bu soruşturmada Krallığın tehlikeli bir hal almaya başladığı ve nedeninin de dışarıdan Hristiyan gibi gözükken ancak birer kâfir olan ve içlerindeki nefreti koruyarak Hristiyan olmaya zorlanan bu insanlar olduğu, bunların eski Hristiyanlara yönelik hakaretlerde buldukları ve cinayet işledikleri anlatılmaktadır. Kurula önerilen çözüm yollarında iki esas nokta bulunmaktadır. Soruşturmada bu noktaların birini mutsuzluk ve çaresizlik sonucu insanların ayaklanmaları oluştururken diğerini ise onların dine dönmeleri ve azaltılmalarına yönelik eğitimi kapsamaktadır. Ayrıca ayaklanma ihtimali eğitim başarıya ulaşırsa ortadan kalkacak ve onlar da kendilerine iyilikleri dokunanları sevecek ve itaat eder hale geleceklerdir. Birkaç konsey üyesinin eğitime sadece zor bir görev olarak değil aynı zamanda şüpheyle yaklaşılması gerektiğini düşünmesine rağmen eğitim önce gerçekleştirilmiş/öne alınmıştır. Fark gözetmeksizin herkes, onlara verilecek olan eğitim, doktrin ve vaaz konusunda dikkatli olunması gerektiği, bunların dilleri ve giyimleri üzerinde baskı oluşturmadan büyük bir hassasiyetle gerçekleştirilmesi gerektiği ve sözü edilen görevlere bu insanları yapılanların kendi iyilikleri için olduğunu ikna edebilecek iyi ve bilgi sahibi kişiler atanması konusunda anlaşmaya varmışlardır. Başpiskoposluk tarafından dağıtılmış olan risaleler ve fermanların soruşturmada da belirtildiği üzere şüphe ve huzursuzluk uyandırdığı nedeniyle toplatılması gerekmektedir. Onlara bir senedir gösterilen müsamaha/hoşgörü koşulları daha da uzatılacaktır böylece daha fazla vakitlerinin olduğunu bilip rahatlayacaklardır. Ve soruşturmaya göre şu anda takınılan ılımlılık ve duyarlılığın etkili olduğu göz önünde bulundurulursa onlara bir yıl içerisinde işlemiş olabilecekleri herhangi bir suçtan dolayı dava açılmamalıdır. Din değiştirmelerin çok şiddet dolu ve yanlış bir şekilde gerçekleştirildiği bilindiği için Konsey üyelerinin birkaçı, sadece Majestelerinin yetkisiyle ve Roma'dan bir şey istenmeksizin Valencia konseyine katılmaktan daha büyük bir çare olmadığı görüşündedir ve burada eğitimin önemli sonuçlar doğuracağına kanidirdir (...) Aynı zamanda Majestelerinin duyurusundan yola çıkılarak onların çocuklarının vaftizlerinin in fide parentum (anne babanın inançlı olma durumu) olanlarıinkiyle eşit olamayacağı çünkü anne babanın inanç sahibi olmadığı gerekçesiyle on veya on iki yaşına gelene kadar vaftiz edilmemeleri gerektiği ve zamanı geldiğinde vaftiz olmak isteyenlerin şiddetten uzak bir şekilde kendi iradeleriyle olması, istemeyenlerin ise Krallık'tan sürülmesi önerilmiştir. Bu şekilde güç veya şiddet uygulamadan bu insanların bir kısmı din değiştirmiş olacak istemeyenlerden ise Krallığı terk etmeleri istenecektir. Her ne kadar sonuçlar uzun vadede alınacak olsa da durum hâlihazırda gerçekleşenlerden çok daha iyi bir hal alacaktır. Genel olarak, Kurulun ve soruşturmanın yeni din değiştirenlerin⁵⁸⁸ eğitimlerine ve tekrar din değiştirmelerine yönelik uygulamış olduğu yöntemlerin son derece yerinde olduğu düşünülmektedir. Ayaklanma konusunda Kurul'un özellikle Krallıktaki milis güçler ve

merhametinin haketmediği ve bu yüzden kurtarılamaz olduklarıdır. Bu çıkarım ise dini, siyasi, stratejik ve ekonomik bakış açısına göre uzun vadede morisko azınlığının ortadan kaldırılmasının tamamıyla bir sapkınlık olmasına rağmen her şeyden önce ekonomik olmak üzere her türlü bağlam göz önünde bulundurulacak anlaşılmalıdır.

⁵⁸⁸Aynı zamanda "kafir" olarak bilinen "yeni din değiştirenler"i dine döndürmekle ilgilidir.

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

askeri birlikler olmak üzere öngördüğü önlemlerin oldukça uygun olduğu görülmüştür (...) ancak bunların hepsi sessizce ve bu insanları bıktırmadan yapılmalıdır. Ayrıca Kral naibi, onları cezalandırmadan yâda niyetlerine ilişkin herhangi bir şüpheleri olduğunu göstermeden bulunan silahların onlardan alınıp alınamayacağını bildirir.

Bu soruşturmaya ilişkin konseyde konuşulan her şey bunlardan ibarettir (...) Madrid, 19 Şubat 1600.

(...)

39. (XXXIX) BELGE

[Sekreter tarafından kaleme alınıp tarihlendirilmiş belge. Valladolid Engizisyonunda avukat olan licenciado Martín Gonçález de Çellorigo Oquendo tarafından imzalanmıştır. Dört ay kadar ömrü kalmış olan II. Philip'e yönelik bu bildiriye Gonçález hafifletilmiş çözümler sunmadan önce morisko "ulusundan" suçlu olanları ifşa etmeye çalışmaktadır. İlk defa bu belgede morisko azınlığı için dini yerine "ulusal" ifadesine yer verilmiştir. II. Philip'in hükümdarlığının sonlarından başlayarak III. Philip'in hükümdarlığı altında "ırkçı" bir devlete dönüşümünü anlatmaktadır. Bu belge, Valladolid'de 1600 yılında "Memorial dirigido al Rey sobre los asenatos, delitos e irreverencias contra la religión christiana, cometidos por los moriscos" adı altında aynı yazar tarafından kaleme alınmış ve "Memorial sobre la política necesaria y útil para la restauración de la República [cristiana]de España ile ortak yayımlanmış" kitabın özetini içermektedir.]

24 Nisan 1598

Efendim,

Valladolid Engizisyonu avukatı licenciado Martín González de Çellorigo (...) Valladolid'de son birkaç gündür var olan bu tehlike ve kargaşa ortamının nedeni moriskoların Bilbao köşküne sekiz bin ducade (para birimi) taşıyan dört kişiyi kaçırıp onları tanınmayacak hale gelene kadar vahşice katletmeye cüret etmiş olmalarıdır. Majesteleri bu olay hakkında bilgilendirilmiş olabilir. Ve İspanya'daki moriskoların bulunduğu buna benzer pek çok saygısızlığa/küstahlığa bir çözüm getirebilmek adına pek çok kişi görüşlerini bildirmeye başlamıştır. Bu görüşlerin arasında bazıları Majestelerinin hepsinin yakılmasını emretmesi gerektiğini, bazıları Krallıktan atılıp sürülmeleri gerektiğini ve diğerleri ise çok fazla üremelerinin önüne geçilmesine yönelik emir verilmesinde bir ihmalkârlığın olduğunu (...) yoksa sayılarının eski Hristiyanlardan çok daha fazla olacağını (...) savunmaktadırlar. İspanya'daki moriskolar gösterdikleri belirtiler sonucunda inançlarının sahte olduğunu kesin bir şekilde gösterdiklerinden ve güvenilir olmadıklarından zulmü/baskıyı hak etmektedirler. Ve hepsinin iki ciddi zarara neden olmuş yoldan çıkmış mağribi mezhebine bağlı olduklarından şüphe yoktur. Yüce Tanrı'ya karşı işlenen büyük hakaretlerden biri sahte Hristiyan gösterilerde bulunup Müslüman olmaları ve kiliselerinde hiç gerçekleşmemişçesine buldukları kutsal ayinler hakkında alay etmeleri ve mağribi olarak Kilise'nin görmüş olduğu en Katolik kralın imparatorluğunda Hristiyanlığın tam anlamıyla yaşandığı bir yerde böyle barbar bir mezhebin peşinden gitmeleridir. Diğer zarar ise Kuran'ın takipçileri olarak onlar, Katolik inancının en büyük savunucusu ve koruyucusu ve dünyada onların mezhebinin en büyük muhalifi olarak siz Majestelerinin en acımasız düşmanlarıdır (...) İspanya'daki atalarının itibarını geri kazanma umudunda olduklarına dair yeminlerde bulunmuşlardır.

Bütün bu nedenlerden (Kraliyetin düşmanları ve Kur'an-ı Kerim'in takipçileri olmaları nedenleriyle) dolayı sayıları eski Hristiyanlar kadar olmasa dahi fırsatını buldukları zaman silahlanmaya ve yağmaladıklarıyla kaçmaya çok daha kararlı olduklarından dolayı onlardan korkulması gerekmektedir. Bunu gerçekleştirmek amacıyla herhangi bir ayaklanma söz konusu olursa diye paralarını belirli yerlerde saklamaktadırlar.

Üstelik onların mezhebinin bizim inancımızdan çok farklı olması nedeniyle Hristiyanlara karşı düşmanlık niyetleri içinde olmalarına neden olmaktadır. Ve yaptıkları her kötülüğü büyük bir şansımsızcasına yapmakta ve bunları günah olarak görmemektedirler. Aksine ellerine ne kadar çok insan geçirirlerse o kadar fazla öldürmeyi büyük bir şeref olarak görmekte ve kendi aralarında kimsenin öğrenmesi mümkün olmayan sırlar barındırmaktadırlar. (...) Bazılarına göre onları öldürüp kurtulmak ya da İspanya'dan uzaklaştırmak gerekmektedir. ancak bu Majestelerinin hepimize gösterdiği sevgi/merhamete uygun düşmeyecek ve Sizin krallığınızda gerçekleştirilemeyeceği anlamına gelecektir. (...) ve bazı düşmanlar yerlilere ve İspanya'da doğmuş olanlara yapılmayanları ve Majestelerin Tanrıya hizmet etme ve kiliseyi yüceltmek adına başka bir nedenle uzak bölgelerde yaşayan yerli olmayanlarla yapmaya** çalıştığını anlatmaktadır. Bu yüzden bunun her ne kadar şu an öyle olsalar da bu insanların ruhlarının kaybolmaması için uygun bir çare olduğu söylenemez. Hepimiz Siz Majestelerinin vassalınız olan bu insanların iyi

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

durumda olmasını istediğinizi, bu konuyu vatandaşlarınız ve danışmanlarınıza sorduğunuzu bilmekteyiz. Bu soruşturmaların yapılmasına rağmen herhangi bir önlem uygulamaya sokulmamıştır. Peşi sıra gerçekleşen bu kötülöklere ise uygun bir çare bulunamamış olması anlayışla karşılanmaktadır. Ve Efendim bazen iyi niyetle haklı olmak da mümkündür (...) İspanya'da bu insanlara karşı daha önce olduklarından çok daha dikkatli olması gereken kiliseye bağılı insanlar olduğunu ve özellikle preladoların (din adamı) koyunlarına karşı ihmalkârlıkta bulunduğunu dile getirmek istiyorum. Her ne kadar hastalıklı olsalar da onları din değıştirmelerinden itibaren eksikliğini duydukları doktrinlerle iyileştirmek yine din adamların elindedir. Gün geçtikçe artan olaylar onların bu konudaki kabahatlerini giderek katlamaktadır. Ayrıca işlerinin ruhları iyileştirmek olduğunu göz önünde bulundurulursa diğer herkesten fazla sorumluluğa sahip olduklarını da bilmeleri gerekmektedir. Bazılarına göre Piskoposun boş işlerle uğraştığı, kralımız ve efendimiz tarafından papazlığa sağlanan kaynakları/ödenekleri kullanarak yükümlölüklerini yerine getirmediğı ve saray kapılarının hemen ardında göz önünde olmayan insanları kandıran ve çok fazla şey bilmeyen Muhammed'e yapılan kurban ve dualardan bihaber olduğu söylenmektedir. Bu büyük hata bizim fark ettiğimiz ve yakından izlediğimiz bir hatadır. Kutsal dinimizi ve doktrinlerimizin öğretileri konusunda cahildirler. Onlara birisi yardım etseydi yanlışlarını anlatabilirdi. Moriskoların davalarına yardım edenlerin olmasına şahit olmak üzücüdür. Bu insanlar için dinimizin gerçeklerine ışık tutan birileri olursa doğal anlayışlarıyla yanlış dinlerinin körlüğünden kurtulacakları kuşkusuzdur. Çünkü Kutsal dinimiz muntazam bir mantığa ve insan kavrayışına dayalı olduğu için doktrini onlara öğretebilecek birileri olursa Kuran'daki yanlışları ve hataları görüp tüm insanlığın kavrayışına açık/uygun olan evanjelik kanunlarındaki saf ve mükemmel doğruyu takip edeceklerdir. Bu doğruya uygun mükemmellekle ulaşma noktasına geldiklerinde diğer zararların da duracağı kesindir. Zira kendi dinlerinden ayrılıp bizim dinimizi benimsediklerinde, farklı kanunlara göre yaşayan diğer milletlerin bizi benimsediklerinde olduğu gibi içlerinde Hristiyan cumhuriyetine karşı barındırdıkları nefret ve düşmanlığı terk edeceklerdir. Bundan emin olarak ve moriskolarının lanetinin doktrin ve öğreti eksikliği olduğunun farkına vararak, din adamlarında ve onlardan sorumlu olan kişilerdeki eksikliğin tanrının onurunu yüce bir gayretle koruyan ve yapılması gereken (i...) her şeyin yapılmasını emreden kralımız ve efendimiz olarak siz Majesteleri tarafından doldurulması için bu bildiri yazmayı kendime görev edindim.

(...) ligajo 2. Cilt 8. Kitap, yeniden derlenmiştir. (kenarda not bulunur)

[Metin]

(...) Don Carlos İmparatoru (...) 1526 yılında Granada'da yeni bir kanun ilan etmiştir (...) ve kanunun takip eden 1528 yılında da yürürlükte kalmasını emretmiştir. Siz Majesteleri de 1572 yılının 6 Ekim'inde moriskoların evrensel çözümü için çağrıda bulunan bir başka kanunun yürürlüğe sokulmasını emrettiniz. Bu kanun, oldukça kutsal bir minvalde moriskoların ruhlarının esenliği için gerekli olan her şeyle donatılmıştır ve eğer uygulanılsaydı bu prenslerin ve kanun koyucuların kutsal arzuları şüphesiz yerine getirilecekti; lakin kutsal ve hayırlı nizama karşı yapılan her şeye bakıldığında, bu kurallar sanki hiç konulmamış gibi ve neticede moriskolar kötü niyetle doldular. Bu kurallar tarafından emredilenlere uyulmasını şart koşmak ve krallıkların yeni ve en son gerçekleşen yeniden bir araya gelmesinde toplananların dışında siz Majesteleri, moriskoların büyük saygısızlıklarının önüne geçecek yeni cezalarla onları kısıtlarsanız bu sayede vaftiz edildikleri için ve ana kilisemizin takipçisi ve inanan herkes gibi onların da Hristiyan olarak yapmaları gerekenleri yerine getirmelerini sağlayabilirsiniz. Bunu gerçekleştirmek için Siz Majesteleri, 1572 yılında buyurduğunuz üzere moriskoların hepsinin bir listesinin yapılıp sicillerinin tutulmasını emretmelisiniz. Listenin son hali güvenilir ve sadakati sorgulanamayacak sır tutabilir birine gönderilmelidir. Böylece bu kişi yaşadıkları yerlerden moriskoları özellikle denize yakın gözden kaçırılabilir yerlerden bulup çıkarabilir ve daha sonra bu liste asayiş görevlileri, psikoposlar, başpsikoposlar, krallıkların din adamları veya ruhların temizlenmesinden sorumlu kimse onlara verilerek belirtilen sayıdaki şehirlere, köylere ve krallıktaki diğer uygun görülen yerlere moriskoların dağıtılması akıllıca olur. Moriskolar, dinimizin vaaz ve vaatlerinin onlara daha faydalı olacağı, daha iyi yaşayabilecekleri ve bu Hristiyan cumhuriyeti ve Siz Majestelerimize daha çok yararlı işler yapabilecekleri yerlere ve bölgelere dağıtılmalıdır (...) Dağıtıldıkları yerde yaşayan eski Hristiyanların sayısının onlarınkinden daha fazla olması ve moriskoların aynı mahallede birlikte yaşamayıp ayrı kalmaları aralarındaki iletişimi engelleyecektir. Bunun ardından moriskolar her piskoposluk makamı tarafından kaç kişi oldukları bilinsin diye bütün piskoposluk bölgelerinde listelenmelidir ve din adamları da sorumlulukları altında olanları bilmelidir. Bunun için de vaftiz edilmiş ancak kutsal Katolik dinimiz adına yaşayıp ölmeyi reddeden Hristiyanların yer aldığı bir liste

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

hazırlanmalı; bu insanlar Kutsal dinimize karşı kâfirliklerini ve din değiştirmelerini geri alıp siz Majestelerine ve sizden sonra gelecek olan Prens Don Phillip'e sadık kullar olarak kendilerine emredilenleri yerine getirmek için canları ve mallarını size adadıklarına dair itaat sözü vermelidirler. Bazılarının iradeleri dışında bir taahhütte bulunmaları ve bunu yerine getirip getirmeyecekleri hususunda güven eksikliği olduğu görünürse veya bu insanların zararlı oldukları ve diğerlerinin azalmasına neden olacak şekilde zarar verebilecekleri için krallıkları terk edip uzaklaşmalarına izin verilmelidir. Diğerlerini sapkınlığa sürükleyen kişilerin de krallıktan çıkmalarının emredilmesi ve bu emrin de siz Majestelerinin en uygunu belirten kararnamesi aracılığıyla uygulamaya koyacak olan kişinin takdirine bırakılması lazımdır. Sürgün edilenler bu krallıklarda bulunmaları durumunda ölüm cezasına çarptırılırlar. Sürgün edilenler ve kalanların yer aldığı genel listeye birlikte düzenlenecek bildiriye bunların da listelenmeleri gerekir. Hiçbir şekilde isyan olayının gerçekleşmemesi için hepsinin gönderildikleri yerlere gitmelerinden sonra bu krallıkların öğreti ve kanunlarının yerine getirilmesini şart koştuğu her şeyin Siz Majesteleri tarafından yerine getirildiği ve uyulduğunun emredilmesi gerekir (...) Krallıkların yasalarına göre öğreten ve öğrenenin ölüm cezasına çarptırıldığı ancak Moriskoların dinlerini daha iyi korumak ve her yerde devam ettirmek için uymadıklarından dolayı Araçça kullanmamaları, konuşmamaları, çocuklarına veya başkalarına öğretmemelerine yönelik kuralların ciddi bir tavsiye niteliğinde onlara buyrulması gerekmektedir. Siz Majestelerine, liste cilt 2º, kitap 8, yeniden derlenmiştir. (kenarda not bulunur)

[Metin]Bu insanlar dağıtıldıkları yerlerden ayrılmayacaklar ve bu yerlerin dışında bulunanlar uygun görüldüğü şekilde idam cezasına çarptırılacaklardır. Majesteleri yetmiş-iki (1572) yılında bu emri nedenini ortaya koyarak verdiği için emrin neleri kapsadığı, onlardan korunmak ve onları kontrol altında tutmak için en uygun çözüm yolu olarak görülmüş olduğu için dikkat çekmemiştir. Bu şekilde yapılmayarak Hristiyan âlemine ve bu kanunun affı olması nedeniyle sahip oldukları özgürlük nedeniyle onlara karşı büyük bir hata yapılmıştır ve bu nedenle kendi aralarında iletişim kurmakta, bir araya gelmekte ve sadece kendi milletlerinden insanlarla değil aynı zamanda özellikle inancımıza düşman olan diğer yabancılarla da anlaşmada bulunmakta özgür olduklarından emin olunmaktadır. Kur'an'ı takip etmeleri nedeniyle İspanya'da bundan daha büyük bir günahkârlık ve ihanet görülmemiştir: çünkü mağribi olmaları nedeniyle Siz Majestelerinin en büyük düşmanları onlardır.

Örneğin haberci/taşıyıcı olarak çalışmıyor olmaları oldukça yerindedir çünkü öyle olsalardı doktrini öğrenebilecekleri bilinen yerlerde bulunmayacakları için kendi dinlerini yaşama imkânı bulacak; kendi bayramlarını kutlayabilecek, kutsal günlerimize katılıp vaazları dinlemeyecek ve büyük bir gizlilikle Ramazanda oruç tutacak ve yolda birbirleriyle karşılaştıklarında kendilerini mağribi olarak tanıtarak anlaşacaklardı. Ayrıca Berberi bölgesinin tam ortasında haberci/taşıyıcı olmalarından ötürü kendi ayinlerini gerçekleştirme fırsatı bulacaklardı. Bu mesleğin Yahudilerde de olduğu gibi bütün bunlara yol açtığı bir gerçektir. Vaftiz edilmiş birer Hristiyan olmalarına rağmen Musa'nın saktını doldurmuş öğretilerine yeniden uymaya başlamışlardır. Bazıları bunu komşularından saklamayı başaramamış ve haberci/taşıyıcı kivesi altında inançlarını sürdürmüşlerdir. Gizlenerek daha dikkatli hale gelmişler asla gerçekleştiremeyecekleri ritüellerini sorunsuz bir şekilde devam ettirmeyi başarmışlardır. Katır arabası sürücüsü olan moriskoların da Hristiyan düşmanı olduğu ve onlardan nefret ettikleri bilindiği için onları gördükleri yerde kimseye yakalanmadan öldürebilmekte ve bunu kutsal ve takdire şayan bir eylem olarak görmekte idirler. Ve kendileriyle aynı mesleği paylaşan eski Hristiyanları öldürüp onların hayvanlarını ve mallarını kendi milletleri için çaldıkları bir gerçektir. Valladolid'deki morisko soygunundan birkaç gün sonra Celada'nın yakınlarında Burgos yolu üzerinde cesedi bulunan, Siete Iglesias'ın komşusu Andrés Alonso'yu onların kaçırıp öldürdüğü kesindir (...) ve yolda çıplak ve başı kesilmiş bir halde bulunan bu zavallı Hristiyan'ın başı hiç bulunamamış vücudu ise bir çuvala konularak yapılabilecek en gizli hırsızlıklardan biri gerçekleştirilmiştir. Çünkü başı ve kıyafetleri olmayan bir vücudun kime ait olduğuna hatta bu kişinin amele ya da taşıyıcı olduğuna dair bir sinyal hâlihazırda bulunmamaktadır. Bu şekilde onu kaçırılanlar çaldıkları yük dolu beş hayvanla beraber kimseye farketmeden yollarına devam edebilme imkânı bulmuşlardır (...) ancak adalet yerini bulmuş ve yanlarında taşıdıkları çalıntı mallar ve beş hayvanla bulunmuşlardır ve sanki kaçırılan onlar değilmiş gibi cesedin kim olduğundan bihaber davranmışlardır (...) bir aydan uzun bir süre boyunca eşi ve akrabaları bildirene kadar cesedin kime ait olduğu saptanamamış ve sonra ortaya çıkmıştır. Ancak cesedi çalan kişilerin kimlikleri açığa çıkmamıştır. İspanya'daki moriskoların bu tür hırsızlık ve daha kötü olaylara karışma fırsatını bulması bu tür işlerde çalıştıkları için oldukça kolay olmaktadır. Taşıyıcı olmaları nedeniyle her yere ve limana gitme imkânı bulmakta ve İspanya'da gerçekleşen her

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

şeyden haberdar olmaktadır. Bu sayede Majestlerinin krallığında gerçekleşen her durumu bilmek ve casusluk yapmak onlar için daha kolay bir hale gelmektedir. Her ne kadar küçük çaplı olsa da ticarete bulunmalarına, tuhafiyeci ya da manav benzeri dükkân açmalarına ya da krallığa faydası olan zanaatlar haricinde diğer işlerde çalışmalarına izin verilmemeli; çocukları için de aynı kurallar geçerli olmalıdır (...) buldukları yerlerde eğitimlerine devam edebilecek olmalarının yanı sıra herkesin iyiliği için tarımla⁵⁸⁹ uğraşıyor olmaları daha akılcı olacaktır. İspanya'nın iyi çiftçilere ihtiyacı olması ise bunun için oldukça geçerli bir nedendir (...) Siz Majestelerinin moriskoların savaşlarda görev almalarının istememesi göz önünde bulunururlarsa bu mesleği edinmeleri yerinde olacaktır. Eğer hayatlarını ortaya koyamıyorlarsa savaşa⁵⁹⁰ gidenleri yardımlarıyla ayakta tutabilirler. Aynı zamanda onlara yaptırımlar uygulayarak kırsal alanlarda uyumamaları ya da evlerini kimsenin olmadığı yerlerde kurmamalarına yönelik emir verilmelidir. Çünkü bu şekilde yaşarlarsa topluma dâhil olmaları mümkün olmayacak, ayine gitmeyecek ve mağribi ya da Hristiyan oldukları bilinemeyecektir. Bu şekilde çoğu kişiyi kiliseye gittiklerine ve Hristiyan olduklarına dair kandırmaktadırlar. Ancak kilise yerine kırsala giderek Kur'anın ritüellerini yerine getirmektedirler. Ayrıca bayram zamanlarında Hristiyanlar dinlenirken onlar çalışmaya devam etmektedirler. Büyük kasabalarda moriskoların ayin ilahilerini dinlerken ya da kiliseye katılırken görülmemiş oldukları bir gerçektir. Aynı zamanda bütün bunlara şahit olunmasına rağmen hiç kimse bir çözüm yolu getirememiştir. İspanya'daki moriskoların Hristiyan olmadığına dair en çok şüphe yaratan diğer bir şey ise morisko adıyla gurur duymaları ve böyle anıldıklarında gocunmamalarıdır. Bu durum İspanya'da din değiştiren Yahudilerinkiyle karşılaştırıldığında daha yaygın görülmektedir; çünkü Yahudiler bu krallıklarda kutsal kitabın öğretilerini ikrar ettiklerinde eski Hristiyanlar nasıl bu adı aldılarsa onlar da Yahudi adını elde ettiler. Onlarla yapılan mevcut anlaşmalar sonucunda bazılarının Yahudi olarak anılmaktan mutlu oldukları görülmektedir. Ancak din değiştirmelerinin ardından Tanrı'nın rızasıyla Castilla Krallığında kalanların sayısı moriskolarinkinden çok daha fazlaydı. Bu yüzden kutsal ve övgüye değer yaşamlar sürdüren Hristiyanlar bu isimden tiksinemeye başlamış, hatta İspanya'da birini bu şekilde çağırmak söylenebilecek en hakaret dolu ve aşağılayıcı sözlerden biri haline gelmiştir (...)

2.Yasa, 10.cilt, kitap 8, yeniden derlenmiştir. (kenarda not bulunur)

[Metin]

Moriskoların gerçekleştiremedikleri, istedikleri eylemlerde bulunamamaları ve aynı zamanda istedikleri isimlerle kimsenin nefretine maruz kalmadan anılabilmek idi. Bu yüzden bu kötü soyadın İspanya'da daha fazla varlığını sürdürmemesi yerinde olmakla beraber moriskolara kendileri arasında ya da başkaları tarafından bu isimle hitap edilmeyeceği emredilmiştir. Biri başka bir dinden Hristiyanlığa geçer ve herhangi biri ona dönecek ya da pis/domuz veya buna benzer isimler koyarsa sözü edilen emrin ihlalinde bulunanların mahkemeye ve davacıya on bin maravedí ödemesi gerekmektedir (...) Ayrıca bölgeler arasındaki farklılıkları ortadan kaldırmak amacıyla siz Majestleri bu krallıklardaki alt tabaka çiftçilerin arasına karışmalarını ve soylu olanların ise yargı yetkisine sahip olmayan mesleklerle dağıtılması buyurmalıdır.

Üstelik efendim, siz Majestelerinin krallıklarında bulunarak onlar için en önemli şey olan Tanrı'nı herkese karşı olan sevgisi sayesinde ruhlarının kurtuluşunu elde ettiler. O'nun için herkesin hazinelerinden ve kilisenin zenginliğinden faydalanması çok fazla şey ifade etmekte ve ilk anne ve babamızın günahını karşılayan/ödeyen adaletin sert eliyle o kıymetli soyu genişleyecek ve herkesin günahlarından arınması için dünyadaki bütün milletler ezeli ve ebedi yaratıcıya karşı bu fedakârlığı yapacaktır. Siz Majestelerinin, onlar cehennem azabından kurtulabilsinler diye bir çare olarak çocukluktan itibaren dini öğretilerin verilmesi/öğretilmesini gerekli kılmaları oldukça yerinde olacaktır (...) çünkü ilk anda ruhları kirlenmiş** olarak doğanlar şu an ancak Kur'anın yanlış öğretileriyle kirlenmiş olan boş bir tabeladan farksızlardır. Ancak sonraları katolik inancımızın inceliklerine ayak uydurmaları oldukça zor olacaktır ve baskı altına girdikçe içleri giderek kötü hale gelmektedir.

⁵⁸⁹Bunun nedeni morisko halklarının sömürsünün kırsal kesimlerde sulama yöntemleri hakkında bilgiye sahip olmaları ve verdikleri vergilerle büyük mülk sahiplerini ve Kiliseyi zengin etmelerinin daha karlı gelmesidir.

⁵⁹⁰Moriskoların askeriyede çalışmaları yasaklanmıştı. Fakat oldukça çalışkan oldukları ve kazanç sağlamaya yardımcı oldukları da yadsınamaz bir gerçektir. Bütün bunların kıskançlık ve çekememezliğe yol açması morisko toplumu için kaçınılmaz bir tehlike oluşturmuştur. Büyük çapta gerçekleştirilecek bir tehcir tarımda ve genel olarak da İspanya'nın ekonomisinde korkunç bir yoksullaşmaya neden olacaktır.

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

Çünkü atalarının cenneti elde etmenin en basit yolunu bulduklarını sanarak kendilerini adeta bir uçurumdan attıklarını bildiklerinden öğretiler gösterilirken zorluklar yaşamaktadırlar. Fakat onlar ancak uygun bir incil eğitimiyle düzgün hale getirilebilirler. Bu eğitim başta herkese uygulanamayabileceğinden öncelikle yeterli görülen birkaç kişiyle denenmesi gerekmektedir. Üstelik doktrinin öğretildiği çocuklar o ülkede diğerleriyle ayrı ya da beraber olarak ailelerinin yanında ve öğretmenlerinin gözetimi altında yetiştirilmelidirler. Siz Majestelerinin zavallı kulları olan bu insanların kullarınız olmayan diğerlerinden daha kötü durumda olmadıkları aşikârdır. Aksine din değiştirmelerinin daha sahici olması ve şu ana kadar sahip oldukları umudun daha da artması adına, daha fazlasını hak etmektedirler. Majestelerinin, bu ülkedeki İngilizlerin öğrenim gördükleri, yüce dinimiz hakkında bilgi sahibi oldukları, bilimden gramere, gramerden skolastik teolojiye kadar gerekli görülen alanlarda örnek gösterilen, iyi hocalar tarafından eğitim gördükleri okullar kurulmasını buyurduğu gibi moriskolara da aynı yöntemin uygulanması yerinde ve oldukça önem arz eden bir mevzudur. Majesteleri böylesi bir kutsal amaç uğruna kilisenin almış olduğu kiralarla Valencia Krallığında yapıldığı gibi Salamanca, Valladolid, Granada ve diğer bölgelerde de okulların açılmasını buyuracaktır. Bu yeni kararlılığın iyi bir şekilde başlayıp iyi sonuçlanabilmesi için izlenebilecek en düzgün yol ülkede yaşayan her kadın ve erkeğin İspanya'nın piskoposluklarına dağıtılması ve o bölgenin din adamlarının denetimi altına girmesinin sağlanması gerekmektedir. Daha tamamlanmamış piskoposlukların yerine sadık Hristiyanlara oldukça faydası dokunmuş ve Santo Concilio de Trento, Sión'un 18.bölümünde de belirtildiği üzere (...) katedral ve kiliselerin Hristiyan gençliği için uygun eğitim sağlayan okullara sahip olması gerekmektedir (...) Eğer bu okullara sözü edilen milletten bazıları kabul edilir ve bu umumi dava sağlama amacına ve kilisenin doktrinlerini yerine getirmeye yönelik amaca dâhil olurlarsa Majestelerine yönelik kulluk daha da artacaktır.

(...) bu krallıkta yaşayanlar ve geri kalanlar için milletlerinin tamamıyla din değiştirmesini sağlamaları için oldukça faydalı olacağı beklenen kişilerin dinimize dair herşeyi öğrenene ve kendi başlarına vaaz ve eğitim verebilecek hale gelmelerinden evvel onlara daha fazla eğitim verilmesi emredilmelidir. Kendi milletlerinden⁵⁹¹ olmayanlardan dinimize dair öğrenecekleri kaide ve öğretilerden ziyade kendilerinden olanlardan daha rahat bir şekilde öğrenmiş olacakları kesindir. Çünkü bizim onlara yalan söylediğimizi ve anlattığımız her şeyin kaçınılmaz bir şekilde gerçeklik barındırmasına inanmak yerine Hristiyan inancımıza olan tutkumuzdan ileri geldiğini düşünmektedirler. Büyükbaş hayvanlar gibi hepsi sürülere ayrılmalı ve İspanya'da sadece onların ruhlarını yönlendirmekle değil aynı zamanda bu mevzunun dışında onlarla ilgili her türlü bilgiyi Tanrı'ya ve Majestelerine bildirmekle görevlendirilen piskopos ve preladosların gözetimi altına verilmelidirler. Ayrıca kilisenin vaizliği sorumluluğuna sahip olmaları nedeniyle her Pazar günü vaaz vermeleri hakkında uyarılmalıdırlar (...) ve okullara gönderilmek için uygun olduğu öngörülen çocukları seçmelidirler (...) Papa Clemente Octavo büyüklerinin öğretilerine ve mezhebine döndükleri ve yolundan çıktıkları kilise loncalarına ceza almadan geri dönebilmeleri için af fermanı çıkarır (...) Engizisyon Mahkemesi usulüne göre herkesin önünde bütün günahları için tövbe etmelerini buyurmaktadır (...) bu günah çıkarmayı yapmalarının nedeni olarak ise kuşku yaratabilecek her türlü nedenin kaynağı olmalarından dolayı yapmaktadırlar. Kamuoyuna göre onlar Muhammed'in mağribileridirler⁵⁹² ve din değiştirdikleri ve yoldan sapmış bir mezhebi benimsedikleri bilinen kimseleri saklamaktan, gözetmekten, yardımda bulunmaktan, evine almaktan, ziyaret etmekten, savunmaktan ve hatta kendi mülkleri pahasına koruduklarından dolayı kanunlar gereğince üzerlerine oldukça büyük bir kuşku çekmektedirler. Bahsi geçen tövbe etme uygulamasının konulmasının nedeni suçun tekrarlanması durumunda kilise hukuku tarafından koyulan cezalandırmaların uygulanmasını gerektirecektir. Bu kimseler din dışı alana itilecek ve mallarına el koyulacaktır ve böylece bu sapkın mezhebin kökü krallıklardan kazınacaktır. Bu, Majestelerinin Engizisyon ve ceza hukuku aracılığıyla Engizisyon Mahkemesinin onları ilk suçlu

⁵⁹¹Cellorigo, Engizisyon ve devlet morisko "halkını" denizin diğer tarafında Berberiya olarak bilinen "mağribilerin"(müslüman) ayrılmaz bir parçası olarak görmektedir (...) Bir 17.yüzyıl Engizisyon üyesine göre "halk" kavramı dini ve etnik unsur ayrımı oluşturmamaktadır. (...) her ne kadar Katolik, din eğitim almış ya da vaiz olmuş da olsa bir morisko her zaman o halka ait olacaktır. Bu da zaten kavramsal bir kırılmanın yaşandığını göstermektedir.

⁵⁹²Bu terim "Mağribi" kelimesinin etnik anlamına göndermede bulunmaktadır.

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

bulduğu anda kullandığı uzlaşma⁵⁹³ yolunu benimsemeyen kendi kullarını yok edebilmesi için makul bir nedendir; çünkü (...) bu millete bakıldığında ise sonunda ruhlarını kaybedecekleri bir gerçektir çünkü uzlaşma sağlanmasının ve tövbe edip evlerine dönmelerinin ardından eski günahlarına geri döndükleri bilinmektedir. Buna benzer bir olay 3 Nisan seksen sekiz yılında Valladolid'de görülmüştür. Olmedo'nun komşusu olarak bilinen ve gerçek bir Hristiyan olmak istediğine dair yapmacık eylemlerde bulunmasının ardından din dışılıktan hüküm giyen María Romero onun gibi yakılması emredilen eltisi Isabel de Soto ile beraber haklarında yakılma kararı verilmiştir: ikisi de Engizisyon Mahkemesi'nin hapisanelerine geri gönderilmiş ancak María Romero burada hastalığa yakalanmıştır. Ölüm vakti geldiğinde Hristiyan taklidi yapmasına rağmen sonra Muhammed'in yolunda öleceğini iddia etmiş ve diğer kutsal ölümlerin yakılmış olduğu yerde yakılmayı istemiştir. Çünkü bunun onun şerefine olduğunu düşünmüş ve kendisi diğerlerinin göstermiş olduğu sabra/direnişe sahip olamayıp pişmanlık duymuştur. Sonrasında bunun için gerçek bir tövbe ve iyi bir Hristiyan kadın olamamasının izlerini taşıması nedeniyle kemikleri yakılmıştır. (...) bahsedilen örnek bu millettten bazılarının veya hiçbirinin bu kadının yaptığını gerçekleştirmesi durumunda bunun aynı olacağını kanıtlamaktadır. Onlar üzerinde baskı kurulması gerektiğinin bir diğer nedeni budur; ruhları için hiçbir anlam ifade etmemekte ancak hakkaniyet sağlanmaktadır. Çünkü onlara göre onlar her zaman daha üstün olacaktır. Onlara yakılma emri verilmesiyle bizim insanlarımızdan alacakları ani bir itikat ve inanç eğitimiyle kurtuluşa kavuşmaları beklenebilir ancak hak etmedikleri özgür yaşama sahipken eskiden yapmış oldukları günahlara geri dönmekte ve kendi sapkın mezheplerinin yolunda hayatlarını söndürmekteledir. Ve Kilise hukukuna ait arınma⁵⁹⁴ şeklinde olan ve sapma söz konusu olduğunda herhangi bir hafifletme uygulanıp uygulanmayacağı konusunda içeriğine dair kuşku uyandıran bu af fermanı hususunda ortaya çıkabilecek her türlü sıkıntıdan kaçınmak amacıyla, papa cenaplarının (...) yapılacaklara dair duyurmuş olduğu her türlü şey silinecektir. Onun hükmü ve kararıyla, dinden dönme cezasından sapmaları söz konusu olduğunda af fermanından yararlananların, sapma suçunun nedenleri ve sonuçlarından haberdar olarak bu suçta bulunmaları bundan böyle bu mezhebi takip edenlere karşı olan cezalandırmalar yıllardan beri düzeltilmesi mümkün olmayanların düzeltilmesi amacıyla daha da arttırılacaktır. Bu nedenle 58 yılında Papa Paulo IV⁵⁹⁵ hizipleşmeyi ve kâfirliği özendirenlere karşı aynı şekilde bir yöntem izlemiştir. 55 yılında bir Papalık resmi çağrısında ise yanlış ve hatalı olan öğretileri yayan dogmatistlere ve ilk sapmalarının ardından cezaları hafifletilen ve din dışı edilenlere aynı yöntemi uygulamıştır. Ayrıca Papa efendimiz sapma cezalandırmalarına çarptırılacakları yaşlarına göre ayıracaktır⁵⁹⁶. Piskoposlar, sorumluluklarında oldukları kadın ve erkeklerin bir listesi verildikten sonra kiliseye kabullerinin ellerine ulaşmış olup olmadığı öğrenmede ve ulaşmayanların kimselerin kabul yeminini idare etmeleri konusunda oldukça dikkatli olmalıydılar. Aynı şekilde kutsal vaftiz törenine katılmamış olanları da bulmak zorundadırlar. Siz Majesteleri onların Tanrı'nın ya da halkın önünde hiçbir mazereti olmamasını sağlamak için elinden geleni yapmalıdır (...) onları daha iyi hale getirebilmek, itaat

⁵⁹³"Kafir" kendi hatalarından dolayı tövbe ettiyse ve Hristiyan halkının arasına tekrar katılma isteğinde bulduysa ve aynı zamanda verilen cezalandırmaları kabul ettiyse tövbesi kabul olabilir. Bu "tövbeler" in cezası genel olarak hapis cezası, kilisenin yararı için müsadere, kırbaç , kürek mahkumiyeti ya da diri diri yakılmayı kapsamaktadır.

⁵⁹⁴Bazı af fermanları, kişi sapma süresinde olsun ya da olmasın papazların tövbe eden moriskoların günahlarının bağışlanmasına yetecek kadar vakit tanımaktadır. Sadece moriskoları ilgilendiren bu süre problem teşkil eden dahil olan herkesi de göz önüne almaktadır. "Din dışı" haline getirilen yüzlerce hatta binlerce insanı sistematik bir düzene sokmak tahmin edildiği gibi kolay olmamıştır.

⁵⁹⁵Giovanni Pietro Carafa 1555 ve 1559 yılları arasında Pablo IV ünvanıyla hüküm sürmüştür. Fernando el Católico yakınlarında 1515 yılında Vatikan temsilciliği yapmıştır. Ancak 1527 yılında Roma'nın yağmalanmasına şahit olduktan sonra İspanyollara karşı nefret duymaya başlamıştır. Kendisi "Librorum post indicem prohibitorum"u kuran kişidir ve Engizisyon'a olan derin ilgisiyle Katolik çevrelerde büyük bir nüfuz kazanmıştır.

⁵⁹⁶İspanya'da dini olmayan ceza kanunu 17 yaşından büyük herkes için tamamen geçerli kılınmaktadır. Ancak Engizisyon, kendi ilkeleri uyarınca kilise şiddet içeren cezalandırmaların direk olarak uygulanmasına karşı olduğu için yaş ayrımında bulunmamıştır (ancak kişinin ölümüne yol açmayacak sertlikte gerçekleştirilen işkencelerde bulunmuştur). "Din dışı birimlere" başvuranlara aynı zamanda Tanrı'dan merhamette bulunulması tavsiye edilir.

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

etmelerini sağlamak adına cezalandırmaların arttırılması uygun olacaktır. Ceza hukukundaki bu sert değişikliklerin bir sonucu olarak onlar da Majestelerinin krallığını terkedecekler ya da onların gitmelerini sağlamak için bu mezhebin Hristiyan dinin oldukça rahatsız eden ve İspanya'da bolca yer alan bağınaz insanlarını ve takipçilerini ortadan kaldırılabilmelidir.

Ve din değiştirmeleriyle ilgili olarak preladoslara (din adamları) onlara karşı sakin ve yumuşak şekilde yaklaşmaları ve onları sevgi ve merhametle kendilerine çekmeleri için uyarıda bulunulması gerekmektedir. Ve bu önemli görev için gerekli olanlardan bir diğeri onları eğitecek olanların sabırlı olmaları ve düzgün bir yaşam sürdürüyor olmalarıdır. Çünkü onlar inancımızı ve kilise hukukumuzu diğerlerine aktaracak olanlardır (...) bu görev için uygun olanlar İsa'nın yoldaşlığında olanlardır (...) Uzlaşma sağlananlar ve tövbehanelerde⁵⁹⁷ olanların kurtuluşa varmaları için buldukları yolda onlara daha fazla dikkat edilmesi, eğitimlerinin verilmesi ve rehberlik edilmesi gerekmektedir. Ve yapmış oldukları büyük hataların onları buraya getirdiğini anlatmalı ve vaazlar ve ruhani dersler vermelidirler. (...) Bu iki insan (devlet görevlisi), yargının onlara sağlamış olduğu müdahale yetkisiyle, kendi şehir ve köylerindeki kadın, erkek, çocuk ve yaşlı olmak üzere herkesi kayıt altına almalıdır. Her yılın ilk gününde kayıtların yapılması oldukça büyük önem arz etmektedir ve yapmadıkları takdirde ilk seferinde sahip oldukları malların yarısını kaybedebilmekte ve 17 yaş ve üstündekilerin ikinci seferde idam cezasına çarptırılarak sahip oldukları tüm mallara el koyulmaktadır (...) Ayrıca yılda bir kez evlerinde nasıl yaşadıklarına ve neler barındırdıklarına göz atmak amacıyla ziyaret edilmelidirler. Bu tarih onların hazırlıksız olduğu bir zamana denk getirilmesi gerektiğinden belirli olmamalıdır (...) ve eğer uygun görülürse bu krallıklardan sürülebilir ya da tamamıyla ortadan kaldırılabilmeliler⁵⁹⁸ (...)

[İmzalı ve mühürlü]

El licenciado Martín Gonçález de Çellorigo Oquende

Martín Gonçález de Çellorigo'nun moriskolar hakkındaki konuşması.

24 Nisan 1598

40. BELGE (XL)

[Belge aceleyle yazılmıştır fakat okunaklıdır. Belgenin sonunda Valencia Valisine 30 Aralık 1579 tarihli olarak gönderilen (II. Philip Dönemi) F.L.B. baş harfleriyle imzalı (o dönemde kutsanma sürecinde olan Fray Luis Beltrán) bir mektup bulunmaktadır. Beltrán, 1581 yılında vefat etmiştir fakat belgenin başında yazan tarih yalnızca bu mektuba aittir. Bu belgenin bütününde Moriskoların fiziksel olarak ortadan kaldırılmaları ve evleri barklarıyla birlikte geriye kalan tüm mülklerine el konulması yönünde Engizisyon tarafından geliştirilen tüm argümanlar/gereççeler detaylı olarak yer

⁵⁹⁷Birkaç istisna dışında, bunlar içlerinde yer alan zincirlere bağlı olarak “geniş”, “dar” ve “çok dar” zindanlardan oluşmaktadır. Kriterler işkence sorgulaması sırasında veya öncesinde yapılan suçlamalara göre farklılık göstermektedir. Örneğin; uzlaşma sağlayan bir kimse kendi aile üyelerini ihbar etmiştir ve bu nedenle mahkeme bunu bir dürüstlük belirtisi olarak ele almış ve kendisini nispeten daha merhametli olduğu düşünülen, zinciri olmayan “geniş zindan”a vermiştir. Uzlaşmacıların zindanlardan salıverilmesi yaygın değildir çünkü o kimsenin kapalı tutulması Engizisyon’un devamlı ve yüksek miktarlardaki mali ihtiyaçlarına (müsadere) göre belirlenen ekonomik kaygılara dayanmaktadır. Bu durum hukukun varlığına rağmen gerçekleşmiş, uzlaşma iki anlam ifade etmiştir: zindan ve malların müsaderesi. Ancak gerçekler bu durumun ortaya çıkarmış olduğu zorlukları göz önüne sermiştir çünkü zindanlar artık tamamen dolmuş ve müsadereden elde edilen ve yeterince kazanç getirmeyen mallar engizisyon yönetiminin giderek artan ihtiyaçlarını karşılayamaz hale gelmiştir. Bu yüzden üçüncü kişinin mallarına el koyabilmek için mazeret üretebilenlere yönelik birkaç öncelik tanınmaya başlanmıştır. Bakınız. Lea, Historia de la Inquisición... II.cilt , s. 660-693 pek çok sayıda orijinal belgenin suretlerine ulaşılabilir.

⁵⁹⁸Cellorigo ikinci kez Morisko sorununa “son çare” olarak olası toplu bir sürgünü oldukça açık bir şekilde dile getirmiştir. (bknz bu belge ve XX, XXXV, XL, XLI. belgeler). Bu bildirimler düşünülmüş ve kilise yönetimi arasında detaylandırılmış bir “soykırım” projesini yansıtmaktadır. Bunun da ötesinde, III. Philip zamanında İspanya’da da güç kaynak ve araçlarını aşan böylesine büyük görev lojistik sorunlar da doğurmuştur. Müttefiklerinin yardımıyla, kimyasal sınai oldukça ileri düzeyde ve geniş olan, hızlı ve organize bir ulaşım sistemine sahip olan Nazi Almanyası gibi modern bir ülke bile Wansee’de (1941) kararlaştırılan “son çare” sinin uygulanması bile başa çıkılamaz zorluklarla karşılaşmıştır. Doğrusu, 2 Ocak 1481 ve 9 Mart 1820 tarihleri arasında İspanya Engizisyonu’nun neden olduğu toplam ölü sayısının, yanlış tedavi, kadırgalar, işkenceler ve sürgünün yol açtığı “doğal” ölümler ve “rastlantısal” ölümler hariç tutulduğunda şaşılacak derecede düşüktür. Bu nedenler dahil edildiğinde ise, şiddet kullanılarak gerçekleşen ölümlerin sayısı hesaplanamayacak kadar yüksektir.

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

almaktadır. Bu geliştirilen yol, 1609 ile 1612 yılları arasında yaklaşık yarım milyon insanın tehcir edilmesine neden olmuştur. Bu yüzden belge, Moriskoların tehcir kararının alındığı 4 Ağustos 1609 tarihinden daha sonraki bir tarihte yazılmış olamaz. Her ne kadar bu belgenin tarihi, aslında 1604 yılında gerçekleştirilip 1602 olarak yanlış bilinen Cezayir keşif seferinin başarısızlıkla sonuçlanmasının hemen sonrasına denk gelse de, Papa VIII. Clemente'nin hala hayatta olduğundan bahsedilmesi gerekçesiyle Papa'nın ölüm tarihi 3 Mart 1605'ten önceye denk gelmelidir. Bu doğrultuda belge, 1604 tarihli keşif seferinden önce, yani 1603 tarihinde düzenlenmiş olmalıdır. Gerçekte ise bu belge, İspanya'daki Morisko nüfusunun çoğunluğunun tehcir edilmesinden önceki zamana ait son kesin belgedir. Belgede, Valencia engizitörü Fray Jaime Bleda'nın yaptığı işlerin bir özeti niteliğindeki "Defensio fidei in causa neophytorum sive Morischorum Regni Valentiae, totiusq. Hispaniae..." başlıklı betimsel bir giriş mevcuttur. 1618 yılında his Corónica de los moros de España (Felipe Mey, Valencia, 1618) II. Philip tarafından şahsi olarak finanse edilerek bastırılmıştır. Bu baskının Breve relación de la expulsión de los moriscos del Reyno de Valencia başlıklı sekizinci ve son kitabı (s. 867-1073) bölgelere göre tehcir edilen nüfusa yönelik birtakım oldukça gerçeğe yakın istatistiklerin yanı sıra tehcirle ilgili ayrıntılı tasvirler yer vermekte ve ardından yürürlüğe konulan hükmü içermektedir. Bu ek veya ilaveden, mümkün olan en düşük hayatta kalım oranı yüzdesiyle Moriskoları tehcir etme kararının alınmasında Fray Jaime Bleda'nın yalnızca şahsi değil, aynı zamanda merkezi bir rol oynadığı çıkarılabilir. Conde Albert de Circourt'un, Bleda hakkında ifade ettiği görüş hala keskinliğini korumaktadır: "Bleda, başarılı bir derleyici olmasa da hakkında güvenilir kaynaklardan aldığımız bazı önemli gerçekler mevcuttur." Dolayısıyla kendisi fiziksel bir şahit olarak tüm etkinliklere katılma yetkisinin yanı sıra ofislere, resmi, kamusal ve gizli törenlere erişim hakkına da sahiptir. (...) Diğer olumsuz etkilerine ek olarak bu belge, İspanya tarihinin en istatistikçi, şüpheli, fırsatçı ve felaket getiren ismi Lerma Dükü'nün büyüyen gücüne güç katmıştır. Bleda Lerma Dükü'nün kendisinin bu talihsiz olayda "güçlü bir karar alıcı" olarak rol aldığını belirtir. Bazı kısımları daha önce yazılmış olma ihtimali taşısa da Bleda'nın mektupları Papa VIII. Clemente ve III. Philip'e yazılmıştır ve mektupların kopyaları burada yer almaktadır. (...) Bleda, "calificador" olarak adlandırılan tetkikçi görevindeydi; yani suçlu insanları icat eden, sorgulayıcı ve belki kendisi için ama şüphesiz Valencia Engizisyonu için mal ve mülklere el koyan kişiydi. Ayrıca Denia Markizi, Lerma Dükü ve Kardinal Sandoval'nın da suç ortağıydı. Herhangi bir zorunluluk olmasa da Engizitörlerin bir geleneği olarak Bleda da Beltranın rabitasını takip eden vaizlerden (veya dominikoslar) biriydi. (...)]

30 Aralık 1579

Fr. Jayme Bleda= y Fr. Luis Beltrán

Vaizler rabitasından Fray Jayme Bleda Valenciano tarafından hazırlanan, Valencia Krallığının Yeni Din Değiştirenlerine Karşı İnanç Davasını Koruma adlı kitabın bazı noktalarının özeti
Hristiyan adının kuvvetini taşıyan Yüce Efendimiz Papa 8. Clemente ve Tanrının kutsadığı Majesteleri Kralımıza,
(...)

Evrenin çobanı ve kilisenin başı olarak siz Yüce Efendimiz çaremizsiniz.

Papa IV. Clemente, fatih adını alan Kral don I. Jaime'yi krallıkta yaşayan "kâfir" Müslümanları Hristiyanlardan uzaklaştırıp hepsini sürgüne göndermesi için gerekçeli nedenlerle uyarılmıştır.

Viyana Konseyi'nde Papa V. Clemente, krallıklarda yaşayan mağribîlerin halkın içinde Muhammed adını anmalarına veya Hristiyan inancına hakaret sayılabilecek diğer şeyleri yapmalarına rıza göstermemeleri için İspanya Krallarına emir vermiştir.

Papa VII. Clemente, dindarlığı ve itibarıyla tanınan İmparator V. Carlos'a, Hristiyanlığa geçmemeleri durumunda Müslümanları Krallıklardan çıkarmalarını, aksi takdirde köleleştirilmelerini buyurmuştur.

Ve Katolik Krallar bu buyruklara uyup büyük bir lütufla hepsini yerine getirmişlerdir.

Siz Yüce Efendimiz Papa VIII. Clemente⁵⁹⁹, Müslümanlara affa sığınmaları için onsekiz aylık bir merhamet süresi bahşettiniz ancak onlar bu alçakgönüllülük hareketine fesat karıştırarak merhameti azımsayıp görülmemiş bir kibirlilikle Pharaon⁶⁰⁰ gibi acımasızlaştıkları için imansızlardan iman beklenmeyeceği gerçeğinden yola çıkarak ve geçmişe bakıp geleceği kestirecek olursak onlara

⁵⁹⁹Clemente döneminde İspanya ile Kutsal Makam arasındaki ilişkiler zayıfladığı için zor bir hal almıştır. Aynı zamanda Türklere karşı hacı seferi düzenlemek amacıyla yüksek miktarlarda para toplanmıştır.

⁶⁰⁰Engizisyonun yargısal temeli: Yargılanan kimse, ilahi lütf ve Tanrının lütfu tarafından uygun görülmediği için kendi doğasından kaynaklanan bir hata işleyen insandır.

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

bin yıl verseniz daha da kötü olacaklardır. Bu durum, her ne kadar Hristiyanların tüm ayinlerinden, oruçlarından ve ibadetlerinden nefret etseler de Müslümanların da Muhammed'in tüm usullerini, hilelerini ve kusurlarını ibadet olarak eda ettikleri gerçeğiyle uyuşmaktadır. Siz Yüce Efendimizden, Hristiyanlık namına düşmanlık eden bu dinsizlerin yaptıklarına müsaade edilmesiyle oluşan kötülük/yanlışlığı tesirli bir şekilde çözüme kavuşturmanızı rica eder. Davamızın varisi olarak ve özellikle babası başta olmak üzere dinimizin mensubu ataları olan Katolik Kralın desteği ve yardımı her daim olacaktır ve şüphesiz mağrifetiyle bu soruna gereken çözümü getirecektir (...). Siz Majestelerinin Valencia Krallığında yeni din değiştirenlerin bu risalesini bu konuda ticaret yapanların uyarılması için incelediğinizi söylemektedir. Bu risale, bu insanların bugüne kadar merhamet ve Katolik Dinininden yoksun olduğunu kanıtlamayı amaçlamaktadır. Bu yeni din değiştirenlerin İsa'nın adını alçalttıklarını, ona küfür ve saygısızlık ettiklerini ve Kutsal Dinimizi reddetdiklerini göstermektedir. Muhammed'in şeytanın özünden gelen zehir ile doldurduğu bu millet, İspanya için oldukça tehlikelidir ve büyük dertler yaşatmaktadır. (...) ve İmparator Theodosio, ilahiyata hakaret ve hasarın cezasız bırakılmasının şeytani bir hareket olduğunu söylemiştir. İnancımız ve kutsal Dinimiz, bu yeni din değiştirenlerin kusurları ve dalaletlerinden ziyade bu konudaki çözümün yavaş ve geç olmasından dolayı saldırıya uğramaktadır. (...) bunun için sizin muhterem gayretleriniz, Tanrının nuru ve kullarınızın güvenliği öneme haizdir. (...) Böylesine elzem bir tehlikenin ve bu yeni din değiştirenlerin Tanrıya ettikleri hakaretin karşısında tek çare siz majestelerisiniz. Bu niyetle Tanrı size elleriyle Lerma düklüğü gibi büyük ve hayırlı bir yetki vermiştir ve siz de bu kötü insanların günahkârlıklarının kökünü bilen Valencia Dükü olarak bu yetkiyi takdire şayan bir faydaya kullanmış, Krallığınızın ordusunda müthiş bir nizam sağlamışsınızdır. Bu derine işlemiş kâfirliğin çaresine erişmek için siz merhamet dolu ve altıncı Toledo konseyine göre diğerlerinin yanında Krallıklarına Katolik olmayan kimseleri sokmayacaklarına dair ant içen atalarınızın yolunun sıkı takipçisi olan Majestelerimizden medet umuyoruz. Söz konusu konseyi yöneten San Eugenio, Toledo Başpiskoposunun aziz buyruğu şöyledir: Muhammed'in İspanya'daki çekirdeğini bulup ortadan kaldırmak ve daha önce yapıldığı gibi Yahudileri de ülkeden çıkarmak. Bu konseyin kurallarını küçümseyen/aşağılayan Kral Witiza'nın⁶⁰¹ Yahudileri geri getirmesi yüzünden Tanrı kısa süre sonra Mağribîlerin boyunduruğu ve gaddarlığıyla İspanya'ya felaket göndermiştir. (...) Krallıkları elde tutmak için dini de tesis etmek önemlidir çünkü Krallıklar ve mülkler, kâfirlerin ve din dönemlerinin yaşamaya izin verildiği yerlerde kolayca yıkılırlar. Konstantinopolis İmparatorunun şu sözleri siz Majestelerine de söylenebilir ve vaat edilebilir: Tanrım, bize saf ve kâfirlerden arınmış bir toprak ver, biz de cennete erişelim. Topraklarımızdan kâfirleri defet ki Tanrı, düşmanlarını yok etmek için sana yardımcı olsun. (...)

Kitap okuyucuları için bir başka mektup

Mektup, Yüce Peygamberimiz İsa'nın Havarilerinden başlayarak bütün Azizlerin yollarına çıkan sapkınlıkları anlatmak için yazdıkları eski tarzı yansıtmaktadır.

(...) bu insanlar (...) herkesçe malum din dönemleri, Hristiyan adının düşmanları ve Tanrı'ya saygısızca hakaret eden kimselerdir. Bu ihmal, farklı amaçlar taşıdıklarından dolayı kendilerine karşı konuşanları susturanlardan kaynaklanmaktadır ve Tanrı, bu vahim davada susmayı yasaklar. Bu durumlar da Aziz Fray Luis Beltrán'ı kaygılandırmış ve yazar da görevini yerine getirmek için bu ilmi eserde kendisi hakkında bu ilmi eseri yazmıştır.

İlk ilmi eser aşağıdaki gibidir:

Pek çok nedenden ötürü Valencia Krallığındaki yeni Hristiyan olan mağribîlerin, din dönemi olduğunun ve Muhammed'in yolunda devam ettiklerini, apaçık kâfir olduklarını ve kâfirlere uygulanan dışlanma ve cezalara onlarında dâhil edileceklerini kanıtlamaktadır.

İlk bölüm

Bu ilmi eserin başında yeni din değiştirenlerin yaşayış şekilleri dolayısıyla imansız olarak kabul edilmeleri gerektiğini ve ilk inançlarına geri döndüklerini kanıtlamak mühimdir.

⁶⁰¹Vizigot Kral Egica'nın oğlu (...) Yahudileri ve Aryanları hoş gördüğü, din adamlarının müdahale ve abartılarına karşı geldiği için katolik kilisesinin düşmanı olarak görülmüştür. "Reconquista"nın ilk lideri/komutanı olarak bilinen Pelayo'yu sürgün etmekten de suçlanmıştır. Witiza, oğlu Achila'nın kendisinden sonra kral olmasını istemiş, fakat ölümünden sonra Achila tahttan indirilip "İspanya'nın son kralı" Rodrigo, din adamları ve müttefikleri tarafından tahta çıkarılmıştır. Achila ve kardeşi, babasının müttefiği ve Kuzel Afrika'daki Müslümanlar ile aracılık yapan el conde Julián'ın yanına sığınmışlardır. Bu sayede 711 yılında İspanya fetihleri için uygun bir yer bulmuşlardır.

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

Bu insanların din değiştirmesi için Krallığın Başpsikoposları ve psikoposların binlerce yolu denemesine rağmen bu insanların kulakları hüsrana derecesinde kapalı olduğu için bu yollar yeterli değildir ve konseylerin yanı sıra tanınmış azizlerin şahadetleri aracılığıyla inancın şüpheye düşüldüğünde kaybedilebildiği ve bu cümlenin özetinden yola çıkarak kâfir bir kimsenin de şüphesiz inanca sahip olmadığı kanıtlanmıştır.

Dolayısıyla, Valencia Krallığında yeni din değiştirenlerin sağlam bir inanca sahip olmadıkları, inancın anlamını kavrayamadıkları, inanca karşı yalnızca tedirgin değil şüphe dolu oldukları, şüphe duymalarının yanı sıra apaçık kâfir oldukları ve hatalı yollarına geri döndükleri, bu yüzden de takip eden nedenlerden dolayı kâfir olarak yargılanmaları gerektiği çıkarılabilir.

İkinci Bölüm

Bütün hatalarının arasında bu yeni Hristiyanların en arsızca devam ettirdiği hata, kendilerine Kuran'ın indirildiği zamana denk geldiği saçmalığına inandıkları, Muhammed'in her yıl bir ay boyunca akşama kadar yemeden içmeden yapılan ayini Ramazan orucudur. Her yıl bu orucu tuttıkları ayı bir önceki seneye göre öne alıyorlar ve bunu o kadar titizlikle aşikâr olarak yapıyorlar ki oralarda yaşayan herhangi bir gerçek Hristiyan bazı açık işaretle ve delillerden bunu görebilir. İlk olarak bu ay boyunca genci yaşlısı, zengini fakiri, kadını erkeği akşama kadar hiçbir şey yemedikleri için öğleden önce evlerine girenler ateşin yakıldığına dair hiçbir iz bulamazlar, bacalarına bakanlar öğleden sonra vaktine kadar duman göremezler, gün içinde fiziksel işlerde çalışanlar bu ayda yalnızca öğlene kadar çalışır, pazardan meyve alırken bu ayda normalde yapılan gibi meyvenin tadına bakmazlar, güneşin batıp yıldızların ortaya çıkmaya başladığı zaman bunlardan kimse dışarıya çıkmaz çünkü akşam yemeklerine kilitlemişlerdir; akşama kadar ekmek almazlar, dini bayramlarda rahipler onları kiliselerde tutamazlar, ne kadar yorgun çıkarlarsa çıksınlar akşama kadar dirilirler ve bütün bunlar oruç tutmanın bariz işaretleridir. Oruçtan sonraki ayda da onların Paskalya Bayramına benzeyen ve oruç tutmaya devam ettikleri bir zaman vardır. Bu zamanda daha özenli giyinmeye dikkat ederler. Aziz Juan Günü civarına denk gelen "Halahancara" dedikleri, Ağustos'ta "Halagrtrath" olarak anılan ve Ocak ayında da "Yanayd" dedikleri diğer dini kutlamalarında da aynı şekilde özenli giyinmeye çalışırlar. Bütün bunlardan yola çıkarak eserin yazarı bu yeni Hristiyanların kötü inançlarını hala devam ettirdiklerini, Katolik dinini terk ettiklerini, Hristiyan dinine göre davranmakta başarısız olduklarını ve bu nedenlerden ötürü aşikâr olarak kâfir ve inançsız olduklarını gösteren şiddetli varsayım ve kesin delillerin gösterdiği işaretler ışığında bu şekilde kabul edilmeleri gerektiği çıkarımında bulunmaktadır.

Üçüncü Bölüm

Kınanmalarına rağmen bu Hristiyanlar öldüklerinde Hristiyan olduklarına dair bir delil sunan hiçbir şey yapmazlar. Yargılanıp asılarak ölenler Muhammed'in dini için öldüklerini beyan edip onun şehitleri olmakla övünürler. Bu ve inananların diğer büyük skandallarına bakıldığında Papa IV. Clemente, bu insanların Hristiyanlar arasında yaşarken Muhammed'i zikrettikleri için Krallıktan uzaklaştırılmalarını sağlaması hakkında Kral don Jayme'e⁶⁰² sert bir uyarı göndermesi ve Papa V. Clemente'in Krallardan Tanrı'ya karşı bu denli ağır hakareti hoş görmemeleri, (...) en nihayetinde dine karşı bu hakaretin Krallıklarından defedilmesini sağlamaları yönünde talep bildirmesi durumunda dikkate alınmalıdır.

⁶⁰²I. Jaime, Valencia şehrini 28 Eylül 1238 tarihinde ele geçirmiştir. Fetihden sonra mağribilerin aileleri ve mallarıyla birlikte Valencia'dan ayrılmalarına izin verilmiştir. Kendi günlüğünü tutan I. Jaime'ye göre 50.000'den fazla Müslümana Cullera'ya kadar güneye doğru eşlik edilmiştir (...) 1253 yılında Valencia Krallığının fethi tamamlanmış olsa da 1254 yılında Valencia'daki Müslümanlar ayaklanmıştır. Ayaklanma bastırılmış ve neticesinde binlerce Müslüman tehcir edilmiştir (...) Tayfa krallıkları veya isyancılara karşı yapılan savaşlarda, büyük sulama alanları gibi önemli gelir kaynakları olduğu için müdeccenlere müsamaha gösterilmiştir. Dolayısıyla dini tarikatçılık ile Levent'in mülk sahiplerinin ekonomik çıkarları arasındaki rekabet, I. Jaime zamanında başlamıştır (...) I. Jaime'nin kişisel tutumu, Granada Krallığı ve Kuzey Afrika ile kurduğu ticaret ağı ve ittifaklarla yorumlanabilir. Yahudilere karşı tutumu da bu pragmatik yaklaşımı çağırıştır: 10 Aralık 1258 tarihinde Montpellier Yahudilerine af tanıyıp, Hristiyan kralların zulmüne uğramış olan bu yahudilerin onun yönetimindeki topraklarda böylesi kötü muameleyle karşılaşmayacaklarını bildirmiştir.

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

Dik başlı kâfirler canlı canlı yakılıp konuşmaları ve kötü dilleriyle⁶⁰³ hakaret etmelerini engellemek için ağızları bağlanıyorsa neden bu dinsiz kafirlerin de aynı şekilde bizim safi inancımıza hakaret etmelerini engellemek için ağızları bağlanmıyor?

Buradan yola çıkarak bu insanların dinsiz olduklarının kabul edilmesi gerektiği, engizisyon ve diğer türden zararlardan kaçınılması adına bu insanların Hristiyan oldukları sözlerine inanılmaması gerekir; çünkü hareketleriyle inancımızı reddetmekte, Hristiyanlarla kızlarını evlendirmemekte, inançlılarla birlikte yaşamak istememekte, 1572 yılında mağribîlerden Hristiyanlığa dönenlerin aslen Hristiyan olanlarla birlikte yaşamalarını emreden kurallara göre yaşamamakta, kiliseye girerken kutsal suya dokunmamakta, kilisenin mihrabında kutsal hacın göğze doğru kaldırıldığı zaman Hristiyanlara gülmek için arkalarını dönmekte veya gözlerini indirmektedirler. Onlar için cehalet de mazeret olarak kabul edilemez, çoğu gizlice sünnet olur ve denizi aşıp özgürlüğün krallığına ulaşanlar kendilerini mutlu bireyler olarak hissederler. Bu noktada yazar şunu sorgular: İsayı içinde taşımayan, kutsal ayinleri reddeden, ibadethanesinde küfreden, kutsal günlerini çiğneyen, tövbe etmeden veya kutsanmadan günahlarıyla ölen bu Hristiyanlar neredeler?

Dördüncü Bölüm

Bu millet kutsal haça değil saygı göstermeyi, ondan tiksindir ve nefret ederler; yaşadıkları yerlerde veya yakınlarında yollarına konan haçlara bakıldığında görüldüğü gibi haçları devirirler, keserler veya kötü muamele ederler; bunların eylemlerinden dolayı haçları demirden yapmak daha uygun görülmüştür. Bu hain suç pek korkunçtur ve Hristiyan dinine büyük bir hakarettir. Bütün bunların karşısında ise bizler sessiz, suskun ve uyukluyor vaziyeteyiz. (...) Ve Tanrı'ya İsa'nın onurunu koruması ve onun hacına hakaret edenleri cezalandırması (...) ve Constantinopolis'teki Santa Sohia (Ayasofya) mabedinin yeniden kutsallaştırılması için yalvarıyorum⁶⁰⁴. O halde hakiki bir Hristiyan, inancın ve adaletin cesur koruyucusu efendimiz Kralımız, Kutsal Haça bu kötü muameleleri yapan bu yeni Hristiyanlara, onları nihayetinde cezalandıracak kişi olarak ne yapacak? Ve krallığına büyük bir sıkıntının yaklaştığını hisseden, önemli şahıslarla istişare edip pek çok Yahudi'nin vaftiz edilmesini buyuran, vaftiz edilmelerinin ardından daha da kötü olduklarını görüp ülkenin kırımında iki ayrı çadır yaptıran bir İngiliz Kralın yaptığı gibi bu insanların kötü niyetlerini önce kanıtlayacaktır. Bu İngiliz Kral iki büyük çadırdan birine Tevrat'ı, diğerine de İsa'nın hacını koydurmuş ve demiş ki: önünüzde iki seçenek var. Hangisini isterseniz onu seçin, kimseyi Hristiyan olmaya zorlamayacağım. Bunu duyan kişilerin hepsi Tevrat'a doğru koşmuş ve hiçbir Kutsal Hacı seçmemiştir. Bu şeytani hareketin cezası olarak da hepsinin boğazı kesilip bedenleri denize atılmış. Bu nedenle söz konusu yeni Hristiyanlara da benzeri bir test yapılırsa haccı ve çarmıhı bir kenara itip Muhammed'i kucaklayacaklarından şüphe olmayacağı için hıyanetleri kanıtlanmış olur. Anlaşıldığı üzere bu insanların işverenleri ve efendileri onları alenen korumaktan kaçınmalıydılar, çünkü efendilerinin güvenlerine bel bağlayarak bu yeni Hristiyanlar Vaftizin kutsallığına saygısızlık ediyorlar, inancımızı aşağılıyorlar, Tanrı'nın adına küfrediyorlar ve korkunç hakaretler ediyorlar. Bu kötülüklerin karşılığında yeni Hristiyanlar, hakiki Hristiyanlar onları engizisyon mahkemesine ihbar etmesinler diye yeni Hristiyanlarla kraliyet köylerinde⁶⁰⁵ hiç para ödmeden yaşamaktansa efendilerin topraklarında yaşıyor ve onların varlıklarına büyük bir katkı ödüyorlar. Bu insanlardan sayısız hakaret gören haç, diğer pek çok inançsızla yaptığı gibi onları da cezalandırıp ortadan kaldıracaktır.

Beşinci Bölüm

⁶⁰³Bir kafir "dik başlı" olarak adlandırıldığı zaman Engizisyon, şekli değişebilen ancak sonucu aynı olan bir aleti bu kişi üzerinde uygulardı. Bu alet ile mahkûmun günah çıkaran papazıyla bile konuşmasını önlemek için infazından bir önceki gün çenesi oynatılır ve bu dakikalarda yalnızca günah çıkaran papaz mahkûmla konuşabilirdi (Bkz Archivo Histórico Nacional, Madrid, Inq. Lib. 1231, fol. 121, citado por Lea, Historia... op.cit. t.2, s. 410).

⁶⁰⁴Burada Bleda VIII. Clemente'in Türklere karşı bir Haçlı Seferleri düzenlenmesi hakkındaki uzun ömürlü rüyasını ima etmektedir.

⁶⁰⁵Villas reales. Kraliyet köylerindeki kiracılar, kiliseye verilen yüzde onluk verginin yanı sıra İspanya'daki farklı krallıklarda düzensiz olarak uygulanan ve köylülerin tabi olduğu feodal vergi de ödemek zorundaydı. Bu uygulama çok fazla sayıda İspanyolun toprağı terk edip geleceklelerini kazanmak için Amerika kıtalarına gitme nedenlerinden biriydi. Moriskoların İspanya'yı terk edip silah taşımaları yasaktı, zira kendilerinin deyişle zaten atalarının topraklarına eski Hristiyanlardan daha çok bağlıydılar.

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

Vaftiz edildikten sonra eski mağribi veya Yahudi adını kullanmaya devam eden yeni Hristiyanlara şüpheli yaklaşılır. Yeni Hristiyanların hepsinin ebeveynlerinin doğduklarında verdikleri morisko isimleri var ve bu morisko isimleriyle çağrıldıklarında memnun olup vaftiz sırasında onlara verilen isimlerini unutup infazcının zorlaması dışında bu isimlerle hiç çağrılmazlar. Ve vaftiz edildikten sonra yetmiş beş yıldan fazla geçmiş olmasına rağmen hala iyi birer inanan olamamışlardır. Bu nedenle bu insanların kâfirlik ve Muhammed'in dinini devam ettirmekten şüpheli oldukları açıktır.

Altıncı Bölüm

Kendilerinden istendiği gibi kutsal bayramları kutlamaz/önemsemezler ve aksine kutsal günlerde çalışırlar, daha birçok günah işleyip çeşitli amaçlara ulaşmak için onları saklayıp yardım edecek eski Hristiyanlar bulurlar.

Yedinci Bölüm

Ölü olan hiçbir şeyi bizim yediğimiz gibi yemezler ve büyük batıl inançları vardır. Bleda bu konuyu geniş çapta kanıtlar ancak bu bölüm konuya özet şeklinde yer vermektedir.

Sekizinci Bölüm

(...)

(...) tüm doktorlar, Müslümanlardan gelenlerin domuz eti yemediği ve şarap içmediğinin ipuçları olduğu sonucuna varmışlardır ve bu da onları ağır kâfirlikten şüpheli olarak göstermektedir. Bu lezzetli yiyecek ve içecekleri tatlarından hoşlanmadıkları gerekçesiyle tüketmedikleri ve bu seçimlerinde başka bir neden olmadığı bahanesini günümüzde bu insanların en kurnazları kullanmaktan kaçınıyor çünkü bu durum ilk zamanlarda din değiştirenler için açıklayıcı olabilir ancak yıllar sonra doğanlar için yeterli değildir. Ebeveynleri çocuklarını aynı öğretiyle yetiştirmezlerse, diğer et türleri yerine kandırmak veya alay için çocuklarına domuz eti yedirebilirler veya domuz yağıyla pişirilen bir yahni yedirip daha sonra çocuklarına söyleyebilirler. Eğer yiyen çocuk büyük ise dört gün sonra dahi kusmaya çalışır. Küçük çocuk yediğinde ağlar ve daha sonra bunu başka nedenlerden dolayı değil, dinlerini korumak için yaptıklarına dair ikna olur. Açgözlü ve çıkarlarını koruyan insanlar olmalarına karşın yetmiş beş yıldan önce vaftiz edilmelerinin ardından Valencia ve Aragon krallıklarında bulunan yetmiş bin morisko hanesine baktığınızda eski Hristiyanların yaptığı gibi domuz çiftleştirme ve büyük kar elde etme olanakları olsa da tek bir tane bile domuzun türetildiğini göremezsiniz. İçlerinden bir tanesi domuz etinden bir ısırık bile olsa onu ayıplarlar. Don Pedro Vic Manriq yönetimindeki Lauro'da Rektör (bölge papazı) domuz yağıyla pişirilmesi için otlar göndermiş ve yeni din değiştirenler bunu öğrendiklerinde çok sinirlenip Başpsikopos'un huzurunda Rektör'ü suçlamışlardır. Bu Rektör de incir ağaçlarının meyvelerini yeni din değiştirenlerden koruyamayınca incirlere dokunmasınlar diye inek yağı serptirmiş fakat yine de yeni din değiştirenler hem incir ağaçlarını hem de diğer ağaçları baltayla kesmişler. Bütün bu vakalardan bu yeni din değiştirenlerin dik kafalı kâfirler olduğu sonucu kesin olarak çıkmaktadır.

Dokuzuncu Bölüm

Bu bölüm, bu insanların kâfir olarak kabul edilmeleriyle ilgili itirazları tartışır. Mademki bu insanlar kâfirse neden kutsal makamlara girmelerine izin veriliyor ve neden öldüklerinde kilisede cenazeleri düzenleniyor? Bu iki uygulamanın da yapıldığı gerçektir (...) İlk uygulamaya bu insanları dine çekmek için izin verilmiş, cenaze uygulaması da 300 düka altından fazla ödemeleri karşılığında vazgeçebilecekleri şekilde 1591 yılında onlar için zorunlu hale gelmiştir (...) Papa 8. Clemente döneminde bu para onların kilise cenazelerinde kullanılmıştır. Her ne kadar bu uygulama bazılarında göre ölümlerin Müslüman batıl inançlarıyla kilise dışında gömülmemeleri için başlatılsa da bu insanların mabetlerimiz için girmeleri fikri oldukça korkunçtur.

Onuncu bölüm

Dini hükümlerde mihraptaki Kutsal Haça veya diğer kutsal varlıklara karşı kötü hisseden her kimsenin kâfir olarak kabul edilmesi gerektiği yer alır ve bu yüzden Valencia Krallığında yeni din değiştirenler de tüm Kutsal Varlıklara karşı kötü hissetmelerinden, zorlanmadıkça günah çıkarmadıkları veya komünyonu katılmadıklarından dolayı kâfir olarak kabul edilir. (...)

On birinci bölüm

Onbirinci bölüm, yazarın onları yargıladığı biçimde din değiştiren Moriskoların bariz kâfirler olmadıklarını savunmaya yönelik yapılabilecek itirazların tartışılmasından ibarettir (...) Yazar, diğer yazılarında da aynı sonuca varır: Bu yeni Hristiyanlar, besbelli ve afarozlu kâfirlerdir çünkü diğer yanlışlarının yanı sıra bu insanlar Kutsal Varlıklara saygı göstermeyerek ve hayatlarının bütününde onları özümsemeyerek suç işlemeye kararlıydılar. Ve bütün yaşamları boyunca Kutsal Varlıklara karşı bu ihmalleri ve uzaklıkları hem kâfirlik ve dinsizliğe eşittir hem de yaptıkları yanlışlara işaret

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

eder. Bu yanlışları da sapkınlıklarından arındıkları için değil cezadan korktukları için Hristiyanların önünde itiraf etmeye cesaret edemezler.

On ikinci Bölüm

Bu bölüm, yeni din değiştirenlerin Kutsal Varlıklara karşı nefret/iğrentileri, Ramazanda oruç tutmaları, domuz etinden tiksismeleri, kutsal günleri ihlal etmeleri, kutsal haça karşı nefretleri gibi belirti ve inatçılıklarının varlığını göstermeye odaklanır. Bir sonraki bölümde bu insanları inatçı kâfirler ve en yüksek derecede aforoz edilmiş kişiler olarak göstermek için daha fazla noktaya değinilecektir ve Papaz Vicente Ferrer'in pek çok Yahudi'yi Hristiyanlığa döndürmesine rağmen moriskolardan ancak çok az sayıda insanı döndürebilmiş olması ve onlar tarafından aziz olarak kabul edilen, onlara mucizeler gösterip uzun süre vaaz veren Papaz (keşiş) Juan Micó hiçbirini döndürememiş olması gerçeği bu kâfirlerin inatçılıklarını göstermektedir. Bleda, ayrıca moriskoların dinimize hakaret etme/küfretme ve kendi dinlerini övme cüretlerini, bizim, yani asıl Hristiyanların 1601 yılında hepimizi korkuyla saran Velilla'da son çan seslerinin duyulması olayında olduğu gibi zarar görmemizi ve yok edilmemizi amaçladıklarını ve yeni din değiştirenlerin bu felaket olayı mucize olarak görüp bu mucizenin Hristiyanların ortadan kaldırılması anlamına geldiğini açıkça doğruladıklarını eklemektedir. (...) Bleda, bu insanların besbelli kâfir oldukları şeklinde fikrini onaylamaktadır. Bu fikrini de bir örnekle kanıtlamak için Segorbe psikoposunun, bunların arasından aziz olarak görülen bir kişinin diğerlerine örnek olması için komünyonu ona vermeyi düşünmüş ve bu işi birkaç gün erteledikten sonra bu insanların o esnada evlerinde on ila oniki Kuran sakladıklarının keşfedilmesi ve psikoposun da engizisyonun yakalamaması için kaçması olayına yer vermektedir.

On üçüncü bölüm

Onların imansızlıkları, dinsizlikleri ve kâfirlikleri diğer sonsuz alametlerden de çıkarılabilir (...) bizim azizleri kutsal saydığımız gibi yeni Hristiyanlar da engizisyon tarafından cezalandırılan mahkûmları yüceltirler. Dinle ilgili tüm konularda kendi geleneklerini dindarların günlük hayatlarındaki geleneklerinden ayırırlar, öyle ki sırf Hristiyanlar ileri yürüyorlar diye mümkün isaydı geriye doğru yürümeye çalışırlardı. Hristiyanların kullandıkları bardakları kullanmazlar, kendi bardaklarını da Hristiyanlar onlara içinde bir şey verseler dahi kullanmazlar. Hainlikleri konuşma şekillerinden de bellidir, çünkü normalde konuşurken biz ve siz, şu Hristiyan, biz domuz eti yemeyiz gibi şeyler söylerler. Kendilerine sorulduğunda hemen Hristiyan'ız derler ancak Hristiyan biri hakkında aralarında konuşurlarken Christianazo anlamında bir hakaret olan "nazarani"⁶⁰⁶ kelimesini kullanırlar.

Mağribîlerin başarılarından iftihar etmelerinden de aynı çıkarıma ulaşılabilir. Yine aynı şekilde 1601 yılında Cezayir şehrini donanmanın gireceğine dair uyarmaları ve bu hareketlerinden dolayı Kral tarafından cezalandırılmayı hak etmeleri gibi Mağribîlerin başlarına gelenlerden dolayı da üzüntü duyarlar. Ayrıca Hristiyanlara zarar veren korsanlarla da iletişim halinde olmuşlardır. Aynı şey hareketlerinden, dillerinden ve tavırlarından da okunabilir. Kralın ve kutsal engizisyonun onlar hakkında vereceği kararı öğrenmeye çalışırlar ve istedikleri şey Roma'da Yahudilere Osmanlı'da ise Hristiyanlara verilen inanç özgürlüğüdür. İçlerinden hiçbiri asker olmak ve dinsizlere karşı savaşmak istemez, bu milletten hiçbir erkek rahip/keşiş olmaz; hiçbir kadın da rahibe olmak istemez. Kendilerine vaiz gönderdiğinizde de iflah olmazlar. Sünnet ziyafetlerinde/bayramlarında Noeldekinden daha mutlu olurlar, aynı şekilde kendi Bayramlarını bizim Bayramımızdan daha çok severler. Özgür iradede özgürlüğü söküp atarlar ve sapkın Prisiliyan⁶⁰⁷ inancındaki kader/alın yazısına onlar da inanırlar. Bakire kızları soylarını devam ettirecek evlat doğurmadan ölürlerse çok üzülmürler; tek başlarına yemek yemeyi yerken; Yahudi geleneğine benzer şekilde geriye yaslanırlar. Yeni evlenen kadınlar birtakım ayinler yapmadan ocağa gitmezler. Küçük çocukları Hristiyanlardan kaçarlar, ebeveynleri onlara bu korkuyu aşılar (...) Evlerinde bulundurmaları gereken kutsal resimleri ters çevirip asarlar, bu resimler örümcek ağlarıyla kaplanır ve kutsallıklarına saygı gösterecekleri yere tam tersine gülüp dalga geçerler. Azizlerin kutsal emanetlerine saygı duymazlar/itibar etmezler ve son olarak köylerindeki kiliselere, köyde yirmi Hristiyan evi olup kutsal haçın güvencesi ve itidalini aramadıkları sürece kutsal haçın konulmasına izin vermezler. Mezhepleri sureti yasakladığı için resim ve heykel yapmayı öğrenmezler. Saatleri yoktur ve aya göre hareket ederler. (...) Pazar günleri veya diğer kutsal günlerde ekilen/işlenen yerlerin daha

⁶⁰⁶Arapça'nın Valencia diyalektininin kalıntılarını tamamıyla anlamaya çalışmak zor olsa da *nasara*, nazarone, Kur'an'da basitçe ve aşağılayıcı bir ima barındırmaksızın "Hristiyan" anlamında geçer.

⁶⁰⁷Kafir bir inanç sistemi (4. yüzyıl).

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

fazla ürün getirdiğine inanırlar. Suçlamadan kaçmak için bölge papazının (rektörün) ölü insanları bulmamasını sağlarlar. Şarap yapmak için üzüm bağları yapmazlar, krallığın hiçbir yerinde şaraphaneleri de yoktur; üzüm bağlarından sadece üzün ve üzüm kurusu elde ederler. Kendi milletlerinden kimseyi Hristiyan hâkimlere şikâyet etmenin adil/hakkaniyetli/meşru olduğunu düşünmezler, bu yüzden de aralarında her şeyi örtbas ederler. Bütün bunlar ve bu insanların diğer sayısız hatalarına Moriskoların köylerinden sorumlu tüm bölge papazları şahit olmuştur.

Bunların hepsi Valencia Krallığı ve muhtemelen Aragon Krallığı'ndaki yeni Hristiyanların apaçık imansız, dinden dönen sapkınlar olduklarını (...) kanıtlamak için sunulan delillerdir. Yalnızca ebeveynlerinin vaftiz olmadan önce gerçekleştirdikleri ayinleri devam ettirmeye razı olmuşlardır, bu durum da söz konusu ayinleri memnuniyet duyarak yaptıklarını değil, daha ziyade ebeveynlerinin inancını devam ettirmek içindir.

Aragon Krallığı'ndaki Mağribîlerin Vaftizleriyle ilgili ikinci ilmi eser

Birinci Bölüm

(...) ve bu yüzden savunmaları burada yapılacaktır.

İlk savunma (...) bu yeni Hristiyanların vaftiz edilmelerine müdahale edecek güç ve korkudur. Bu yüzden doğruya ulaşmak amacıyla gerçeğe ve başından itibaren tarihe bakmak uygun olacaktır. (...) Bu dönemde comeneroslar toprağın hâkimiyetini ele geçirdikten sonra pek çok iddiada bulundular (...) Bütün mağribîlerin, kendilerinin emrettiği şekilde birkaç saat içerisinde vaftiz edilmeleri gerektiğini, aksi takdirde ölüm acısını tadacaklarını söylediler. Mağribîlerin pek çok camisinde kitleler şeklinde kutlamalar yaptılar ve mağribîler de, her ne kadar o esnada silahları yanlarında olsa bile doğaları çekingin olduğundan korku içerisinde ve zorla vaftiz oldular. (...) Mağribîlerin, comeneroslar tarafından vaftiz edilmelerinden dört yıl sonra (...) Papa ve İmparator, vaftiz edilmiş tüm Mağribîlerin doğrulanmasını ve Hristiyan gibi yaşadıklarının teyit edilmesini, ayrıca kitleler halinde gittiklerinin görüldüğü camilerin kapatılmasını emretti. (...) Mağribîler, zorla da olsa vaftiz edildikten sonra Hristiyan inancını benimsemeye mecbur bırakıldılar (...) Daha sonra 1525 yılında, birlikte yaşamaları durumunda kafa karışıklığı olacağı gerekçesiyle yeni vaftiz edilmiş olanlar ile Muhammed'in dinini devam ettirenler arasında vaftiz edilmeyen grubun ellerindeki silahların ellerinden alınması ve bu insanlara çok sayıda psikopos vekilleri ve vaizler gönderilmesi buyruldu. Son olarak 1526 yılında İmparator'un bu emri reddeden tüm mağribîlerin Cantabria, Pirenelere Krallığı terk etmelerine yönelik hükmü yayınlandı ve ardından geriye kalan çoğunluk da vaftiz edildi. Yalnızca bir grup reddeden Espadán ve Bernia Dağlarına⁶⁰⁸ kaçıp sığındılar, ancak daha sonra dağılıp bunların bir kısmı köle olarak satıldı, diğer kısmı da vaftiz edilmeye zorlandı. Bu noktada Baronlar ve Mağribîlerin komşuları, onları ikna etme konusunda büyük bir yardımda bulundular ve bunu da kısmen vassalların kurtuluşu, kısmen de çıkarlarına ters gidecek şekilde toprağı terk etmelerini engellemek için yaptılar. (...) 1492 yılındaki⁶⁰⁹ Katolik Kralların kutsal fermanı kapsamında Krallar, gelecek üç ay içerisinde kutsal dine dönmelerini, aksi takdirde ölüm acısı ve mülklerinin müsadere edilmesiyle yüzleşerek Krallıklardan çıkarılmalarını emrettiler. (...) Kral don Rodrigo döneminde mağribîlerin zorbalıkları/baskıları had safhaya ulaşmıştır çünkü Afrika'dan o kadar sayıda Mağribî'ye⁶¹⁰ yetecek kadar kadın getiremedikleri için binlerce Hristiyan kadına dinlerini inkâr ettirip onlarla evlenmişlerdir. Valencia Krallığının ilk vaftiz edilenleri bunu yapmaya yönelirlerse çocuklarının, torunlarının ve daha sonra vaftiz edilen herkesin de bunu devam ettirmesi tehlikesi vardır.

⁶⁰⁸Espadán Dağları, Castellón sınırlarında yer alır. Daha güneydeki Bernia Dağları ise Alicante sınırları içindedir. Bu dağın zirvesi halen Arapça Verdia'dan türetilen Verdiola olarak adlandırılır. 1570 yılında güneyde ve kuzeyde yer alan morisko köyleri arasındaki iletişimi kontrol etmek için buraya bir kale dikilmiştir.

⁶⁰⁹31 Mart 1492 tarihli kutsal ferman. Katliam gerçekleştirilmedi ancak katolik dinini kabul etmeyi reddeden 250.000 civarında insan tehcir edildi. Tehcir edilenlerin yanlarında taşıyabilecekleri mal varlıklarını götürmelerine izin verildi. Geride kalan mal ve mülkler ise devlet hazinesine ve kiliseye aktarıldı.

⁶¹⁰Amerika kıtasında İspanyollar da aynı yola başvurup yerel halkın kadınlarını emsali görülmemiş bir ölçekte dinlerini değiştirmeye zorladılar ve onlarla evlendiler. İspanya'ya yapılan ilk Müslüman fetihleri konusunda Hristiyanlara bakılacak olursa İslamiyete yapılan geçişlerin büyük çoğunluğu, şüphesiz Recaredos'un zamanından beri Aryanlara ve Yahudilere karşı yapılan kovuşturmalara tepki niteliğinde gönüllü ve uzun soluklu oldu. Genel anlamda Müslümanlar, diğer iki tek tanrılı din ve mensuplarına karşı nispeten daha hoş görülü bir tutum sergiledi.

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

İkinci bölüm

Valencia Krallığının ilk Hristiyanlığa döndürülen mağribilere uygulanan vaftizin, her ne kadar güç yoluyla/baskıyla uygulanmış olsa da, geçerli olduğu pek çok gerekçe ile doğrulanır.

İlk gerekçe

Bütün ilahiyatçılara göre zor, korku, tehdit veya rıza yoluyla olduğuna bakılmaksızın bütün vaftiz edilenler Hristiyan inancına uymak zorundadır ve haklı olarak kilisenin takipçileri olarak sayılırlar; çünkü ilahi adalete göre rıza yeterlidir. Bu durumda ise bireyin iradesiyle razı olmadan geçmiş hayatını terk edip yeni bir hayata başlaması imkânsızdır. Rıza vermektense başka birinin canını almasına izin vermek herkesin elinde olduğu için, bu faaliyetin zorla yapılmaması yeterlidir (...) razı olmaz ise sayısız işkence/ıstırap ve hatta ölüm şüphesiz onu beklemektedir. Bu noktayı hesaba katarak, Aragon krallığında yaşayan Mağribilerin, tehditle alevlendirilmiş de olsa ilk din değiştirenlerinin bunu kendi iradeleri ile yaptıklarını söylemek mümkündür. Bu mağribiler vaftiz edilirken rahip onlara "vaftiz edilmek istiyor musun?" diye sordu, onlar da "evet, istiyorum" diye yanıtladılar. Bu zaten kilisenin eskiden beri süregelen ve genel olarak uygulanan kutsal geleneğidir. Buradan çıkarılacak şey, kilisenin vaftiz uygulamasında gerekli olan rıza ögesi mevcuttur.

İkinci gerekçe

Bleda, Santo Tomás ve diğer yazarlara (...) ölmek istemedikleri için kilisenin onları vaftiz etmesini isteyenlerin kutsal hacı gözlerini kırpmadan aldıklarını savunmuştur. İnancı veya rızası olsun veya olmasın, içinde büyük bir istek olsun veya olmasın, bu noktada istek ve gerekli olan rızanın olduğunun söylenebileceğini belirtir.

Üçüncü gerekçe

Kutsal dinbilimi ve felsefeye göre kuvvet/baskı ve şiddetin iki yolu vardır: biri kesin ve mutlak diğeri ise koşullara bağlıdır. Kesin ve mutlak olan kuvvet, bunu uygulayan kişinin, acı çeken insanın özgür iradesi ve seçimine söz bırakmayacak şekilde, acı çeken kuvvete karşı koysa da bu karşı koymaya aldırmayıp kararlılıkla bunu uygulamasıdır. Örneğin bir kişinin elleri ve bacakları bağlıysa ve vaftiz edilmeye hazırlanıyorsa, karşı koymaya devam eder ve bu durumda vaftiz eden kişinin iradesi kesindir. Burada acı çeken kimse vaftiz edilmemiş olabilir. Bu türden şiddet mutlak şiddet olarak adlandırılır ve bu vakada elinden geldiğince karşı koyan taraf vaftiz edilmez ve kutsallık ile lütfâ gark olmaz (...) Diğer güç/kuvvet türü ise koşula bağlıdır çünkü acı çekenin iradesine seçenек sunulur ve isteyerek veya istemeyerek vaftiz edilmekten ziyade kişi, ölüm ile vaftiz edilme arasında hangisini daha çok istediğine dair seçim yapar ve ölümden kaçmak için vaftiz edilmeyi tercih eder. Bu şekilde vaftiz edilenler, otoriteye göre Hristiyanlığı benimserler çünkü her ne kadar hiç vaftiz edilmek istemese de ölüm ile vaftiz edilme arasında seçim yaptırıldığı ve kişi vaftiz edilmeyi tercih ettiği için vaftiz edilmeyi tamamıyla istediği anlamı çıkarılır. Bu gerçeğin Loaçes kitabında da geçtiği şekliyle mağribilerin ilk din değiştirenleri işkence/ıstırap/eziyet görmemişler, mutlak güç/baskı yoluyla vaftiz edilmemişlerdir. Bu mağribiler daha ziyade ihbar ve tehdit yoluyla vaftiz edilmişlerdir. Daha sonra İmparatorun emri bu işlemi bir derece daha ılımlı hale getirmiştir. Bu mağribilerin her birinin kilisenin hükmüne göre vaftiz edildiği, Hristiyan inancını devam ettirmeye eğilimli oldukları ve bir kuvvet olmasına rağmen bu noktada onlar için herhangi bir mazeret olmadığı açıktır.

Dördüncü gerekçe

Papa VIII. Bonifacio, yolundan ayrılp Yahudi ayinlerine geri dönenler gibi Hristiyanlığa sırtını dönenlerin de kâfir olduğunu ve vaftiz edilmiş, çocuk veya korku ve ölüm ile zorlanmış olmalarına bakılmaksızın kâfir muamelesi görmelerini, ancak kesin ve mutlak kuvvet uygulanmamasını emretmiştir (...) bu nedenle önceden söylenenlerin hepsi din değiştiren mağribilerle ilgili görüşümüzü teyit eder.

Beşinci gerekçe

Bleda, bu insanların yaşadıkları şekilde hayatlarını sürdürmeye devam etmelerine izin verilmesi bilincinin tehlikeli bir durum ortaya çıkardığını, çünkü hayatlarını apaçık bir inanç döneklği içinde ve Tanrı ile kutsal Hristiyan inancına küfrederek sürdürdüklerini tartışır. (...) Bu bölümde Bleda'nın söylediği üç noktaya değineceğim.

-İnançlarını şu ana kadar olduğu gibi yaşamalarına izin verilebileceğini/müsaade edilebileceğini söyleyenler kendilerini kandırırlar (...) Vaftiz edilmiş ve bu durumun gereklerini yerine getirmekle yükümlü kişiler için inanç özgürlüğünden bahsedilemez. Yemin etmek hür olarak yapıldığı ve ardından buna uymak zorunlu olduğu için bu durum inançlı hale gelmeden ve daha sonraki aşamadan önceki noktada din ile alakalıdır.

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

-Bir din adamının, bu yeni din değiştirenlerin şu anda hiçbir ceza olmadan sürdürdükleri inanç hayatını hoş görmektense önceki inançlarını sürdürdükleri zamanların daha iyi olduğunu söylediğini ifade eder⁶¹¹ (...)

Bazı insanlar, moriskoların Afrika'ya serbestçe gitmelerine izin verilmesinin Hristiyanlık ve atalarının kâfirlerle Yahudileri defedip cezalandırarak Katoliklerin namına eriştiği Majesteleri adına büyük bir hakaret sayılacağı ve buna bağlı olarak, moriskolar inançlarından döndükleri için cezasız bırakılmalarının kanuna uygun olmayacağını düşünürler.

Altıncı gerekçe

Comuneros, yukarıda bahsedilen Mağribîleri ölüm ve mülklerinden alıkonma korkusuyla tehdit edince mağribiler, sırf kilise ve kutsal dinimiz onları bu tehditlerden korusun diye kiliseyi seçtiler ve beraberinde gereken vaftiz edilme uygulamasından geçtiler. Dolayısıyla bu durumda iki taraf arasında mükemmel bir sözleşme yapıldı: paganlar vaftiz edildiler ve karşılığında kilise onları zorluklardan kurtardı. Papa, Krallar ve istisnasız herkesi bütün haklarıyla bağlayan bu sözleşmenin hükümlerinden dolayı sözleşmeden hiçbir şartta geri çekilemezler.

Yedinci ve son gerekçe

Yukarıdaki gerekçelerin dışında, bu yeni din değiştirenler inancımıza bağlı kalmak zorundalar ve kanunen buna zorlanabilirler çünkü korkuları sona erdikten uzun zaman sonra moriskolar kilise ayinlerine katılmış, dini törenleri dinlemiş ve katkıda bulunmuş, kutsal eşyalarımızı (sacraments) kabul etmiş ve diğer Hristiyanlar ne yapıyorlarsa yapmışlardır⁶¹²(...)

Üçüncü bölüm

Moriskoların lehine dört farklı itiraz sunulabilir

(...) ilki, Katolik Kral don Fernando'nun, Valencia Mağribîlerine⁶¹³ ilişkin iyi muameleye yönelik emrinin yer aldığı kanundur. İkincisi bu insanların lehine olan bedenselden ziyade ruhani evlilikle ilgili savunmadır. Üçüncüsü, vaftiz her ne kadar bu insanların iyiliği için olsa da iradelerine aykırı olarak yapıldığı için onları bağlamaz. Dördüncüsü ise gerçekten baskılanıp zorlandıkları takdirde birinci özgürlükleri yeniden tesis edilmelidir. Bütün bu itirazları sıraladıktan sonra Bleda, her birini gerekçe ve skolastik savlarla çürütür (...)

Dördüncü bölüm

Valencia'nın yeni din değiştiren insanların aslında cehaletten dolayı inançlarının hataları içinde yaşamadıkları ve bu durumu da bahane olarak öne süremeyecekleri kanıtlanır. Bleda, bu insanların savunucularının cehaletleri ve öğretisi eksikliğinden dolayı hoş görülme dilediklerini söyler ve bu durumun gerçek bir mazeret teşkil etmediğini kanıtlamak için başvurulan incelikli yöntemleri birçok gerekçe ve delil vasıtasıyla gösterir. Öncelikle, Aragon Kralları her zaman Valencia Krallığı'nda yaşayan Moriskoların eğitilmesini sağlamışlardır. Bu zaten baş fatih cesur Kral I. Don Jaime'den beri süregelen ve Moriskoların ne Tanrıya ne de Krallarına sadık kalmayacakları anlaşılana kadar devam ettirilmiştir (...) bu yüzden Kral da bu insanları Krallıklarından çıkaracağına dair karar vermiş⁶¹⁴ ve Tanrıya yemin etmiştir. Aynı şekilde oğlu Kral don Pedro da bu öğretisi ve din değiştirme

⁶¹¹(...)Bu retorik bir formüldür: Zorla yapılan din değiştirmelerin geçerliliği hakkındaki tüm parça, engizisyon hukukunun Hristiyanlığa geçmemiş Yahudi ve Müslümanlara uygulanamayacağı gerçeğine karşılık gelmektedir. Engizisyon, yalnızca kafirlik ve dinsizlik hususlarında yetkiyle donatılmıştır ve Toledo'nun dördüncü konseyi esaslarında ve VIII. Boficaio'nun fetvalarında bu durumun yasallığını teyit etme ihtiyacı doğmuştur. Bunlar sayesinde Engizisyon, istisnasız bütün İspanya krallıklarının vatandaşları üzerinde yargı gücünü kullanma kabiliyetine ulaşmıştır. Bleda ise zorbalık ve şiddet kullanımına rağmen Engizisyon'un mevcut hedefi veya görünürdeki hedefi olan yolunu kaybetmiş ruharın kurtarılmasının göz ardı edilmemesi gerektiğini ifade etmeye çalışır. 1604 yılında düşünceleri bu şekildedir çünkü Dük de Lerma'nın emsalsiz derecelerde zenginleşmesi gibi Bleda da zenginleşmek için bu durumdan faydalanmıştır.

⁶¹²Bu iddia Bleda'nın, Moriskoların Hristiyan yaşayış tarzını hiç takip etmedikleri yönündeki sürekli yinelediği iddiası ile ters düşmektedir.

⁶¹³Fernando, 1508 yılında Aragon Engizisyonu'na zorla vaftiz uygulamasını durdurmasını ve din değiştirme eylemini caydırmaya çalıştıkları için tutuklananları serbest bırakmasını emretmiştir. Fernando, etik gerekçelerden dolayı endişe duymamış, daha ziyade Avusturya hanedanlığında İspanyol çıkarlarının mücadelesi için Aragon'daki soylu kesimin koşulsuz şartsız desteğini sağlama kaygısına düşmüştür.

⁶¹⁴Játiva (Xátiva) bölgesinde gerçekleşen bir dizi müdeccen ayaklanmasının sonucunda Kral I. Jaime müdeccen tebaası tarafından ihanete uğradığını hissetmiştir (...) Oğlu Pedro'ya verdiği son öğütlerinde I. Jaime, Valencia krallığından tamamen arındırılana dek mağribilere karşı savaşın devam etmesi gerektiğini,

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

konusunda aynı yolu izlemiştir (...). Esasen önemli olan şey, bu insanların vaftiz edilmesi, Papa VII. Clemente'in fetvasında da belirtildiği üzere pek çok öğretinin ardından gerçekleştirilmiştir. (...) Bunun sonrasında Bleda, aynı şeyi birkaç gerekçe ve sav ile kanıtlayıp bu insanların cehaletten değil, iflah olmayan kötü niyetlerinden dolayı yanlış yaptıkları sonucuna varır.

Beşinci Bölüm

Barış için, Devletin bekası için ve diğer faydalar ve zararlar hesaba katıldığında bu dinsiz insanların uygun şekilde cezalandırılmaları durdurulmamalıdır. Bu kötü/şeytani insanların savunucularının öne attığı daha sinsice ve hilekârlık dolu farklı bir yaklaşım vardır: iyi yönetim ve ulusal çıkarların korunması adına, bu insanlar hak ettikleri cezalara çarptırılmamalıdır, aksine onlara iyi niyetle yaklaşırsa krallıkta çatışmalar engellenebilir ve bu sorun aşağıda açıklaması verilen şekilde çözülür. (...) Katolikler ve kâfirler arasında çok fazla iletişim tehlike doğurur. Muhammed'in dini, Arabistan'da küçük bir kıvılcım olarak ortaya çıkmış ve bu kıvılcım yayılarak dünyanın yarısını kaplamıştır. (...) Bleda, kendilerinin kötü alışkanlıkları olmamasına rağmen dinle ilgili konulardaki gönülsüzlüklerinden dolayı Tanrı tarafından cezalandırılan Krallara örnekler verir (...) Bleda, bu insanların cezalandırılmalarının durdurulmaması gerektiği, Kralların da bu kâfirlerin verdiği zararların hoş görülmesine yönelik çeldirici tavsiyeleri dikkate almamaları gerektiği ve Prensler ile sadık danışmanlarının büyük hedefleri gerçekleştirmek için gayret ve cesaret göstermeleri gerektiği çıkarımına ulaşır (...)

Bleda, oxalá⁶¹⁵ diye devam etmektedir (...)

Altıncı bölüm

Moriskoların defedilmesi sonucunda Valencia Krallığının üçte birinin yerleşim alanı olmaktan çıkacağına dair savunma ve görüşün kabul edilmemesi gerektiği kanıtlanmıştır. Bu savunmanın karşıtı, Krallığın çok verimli/bereketli olmasından ve arzulanan bir toprak parçası olmasından ötürü o bölgede yaşayan tüm mağribiler ve Hristiyanlar aynı anda yeri terk etseler bile toprağın zenginliği⁶¹⁶ için Castillalılar, Katalanlar ve Aragonların gelip yerleşeceği gibi bir dizi gerekçe ile doğrulanır. (...) ve o zaman da Krallık, yalnızca Hristiyanların yaşadığı bir yer olarak büyük bir mutluluğa kavuşur. Odun ve kömür için de mağribilere gerek kalmayacaktır, çünkü Mayorkalılar, Navarrolar ve Basklılar daha iyi odun ve kömür üretirler. Moriskoların efendileri, altlarındaki Morisko sayısı azaldığında fakirleşmezler çünkü eski Hristiyanlar toprağı daha iyi işlerler ve toprak sahiplerine daha fazla fayda ve gelir getirerek daha yararlı işler yaparlar. Bu nedenle de Tanrı, bereketli hasat yılları ve iyi mevsim şartları lütfedebilir çünkü mevcut şartlar tam tersidir. Ayrıca Moriskolar, başlarına neler gelebileceği düşüncesinin etkisinde oldukları için toprağın bilhassa sulama yapılmayan büyük bir kısmını işlemeyi bırakmışlardır⁶¹⁷. (...) Bu yeni din değiştirenlerden bir kat daha iyi olan Yahudileri sürgün eden Katolik Krallar don Fernando ve dona Isabel'e neler olduğuna bir bakınız. (...) Onları sürgün ettikten sonra pek çok kalıcı çıkarları da kaybettiler ve hatta bu sürgün edilenlerin çoğunluğunun ileride yaşamak için gittiği toprakların sahibi (Büyük Türk Yıldırım Bayezid), bu köleleri topraklarından sürgün eden Castilla'nın Katolik Krallarının dünyanın

çünkü mağribilerin hepsinin "hain" olduklarını yinelemiştir. Aslında kendisi, müdeccen tebaasına karşı bir hayli hoşgörülü davranmıştır. Soyluluktan kaynaklanan çıkarların yanı sıra bu müdeccenler Granada, Fas, Tilimsan ve Tunus'taki Müslüman krallıklar ile Katalanlar arasındaki faal ekonomik ilişkilerin temeli olmuşlardır.

⁶¹⁵"Ojala" kelimesi Arapça'da Tanrı dilerse anlamına gelen 'inşallah'tan evrilmiştir. Bleda'nın istemsizce bu ifadeyi kullanması ironiktir.

⁶¹⁶Bleda, bu örnekleri sıralayarak bariz ekonomik karşıt görüşlere cevap vermeyi amaçlamaktadır. 1610 yılından sonra durumlar değişmiştir. Esnaf soylulara, açgözlülüklerine ve aşırılıklarına karşı isyan etmiş; büyük tehcir zamanına kadar Valencia toprağı olan bölge, belli oranda koruma sağlanması karşılığında soyluların topraklarını sömürmesine izin verdiği moriskolar tarafından işlenmiştir. Bunun askine eski Hristiyan köylüler/çiftçiler, şanslarını Atlantik'in diğer kıyısında aramak için topraklarını ve sefalet durumlarını terk etmişlerdir. Bleda'nın buradaki akıl yürütmesi, yalnızca Lerma düküne ve engizisyon yönetimine çıkar sağlayacak müsadere olaylarına bakış açısı hakkındadır. Hazine için toplanan boş vergilerden dolayı sulamalı tarım tamamen mahvolmuştur. Bleda bu yazıyı iyi niyetle kaleme almış olsaydı Granada moriskolarının 1571 yılındaki iç tehcir olayını ve ipek imalatı ve ticaretinin çöküşünden kaynaklı oluşan kayıpları da dile getirirdi.

⁶¹⁷Dünyada mevcut ilk örneklerden olan Levent'in sarmal sulamalı tarımı, çoğunlukla Müslümanlar tarafından tasarlanan ve inşa edilen kanalları restore edildikten sonra kullanmaya devam etmektedir.

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

nitelendirdiği kadar zeki olmalarının mümkün olduğunun farkında olmadığını ifade etti. (...) Daha sonra Tanrı onlara bu hizmetlerinin karşılığını ödedi ve yeni dünyayı onlara bahşetti (...) ve İspanya, altını, gümüşü ve değerli taşlarıyla bölgesinde dünyanın en zengin noktası oldu. Topraklarından Müslümanları sürgün eden Portekiz Kralları da Doğu Hindistan'ın zenginlik ve ticaret fırsatlarıyla dolu diğer Doğu Hindistan kapısını açtılar. (...) Söylenilenlerden yola çıkılarak bu yeni din değiştirenleri savunabilecek hiçbir nedenin olmadığı görülebilir çünkü başlangıçta bu insanların korkudan dolayı din değiştirmedikleri, cahil olmadıkları, lehlerinde herhangi bir devlet gerekçesi olmadığı⁶¹⁸ (...) cezalarından onları kurtaracak veya bu duruma çare olacak herhangi bir neden olmadığı gerçektir.

(...)

Üçüncü ilmi eser

Şu ana kadar söylenenlere müteakip karar ve sonuçlar

İlk sonuç

İlk olarak, bu insanların oluşturduğu tehlikenin fark edildiği yerlerde Başpsikopos tarafından veya bu yerlerdeki yetkili kişiler tarafından ve bu insanların güven içinde yaşamalarına izin veren Siz Majestelerinin büyük yükümlülüğüyle bir hüküm eyleme geçirildiği takdirde bu yeni din değiştirenlerin hayatları, özgürlükleri ve mülkleri Kral efendimiz tarafından hukuki olarak alınabilir⁶¹⁹.

(...)

İkinci sonuç

Tanrıya hürmet ve kutsal yasa açısından bu yeni din değiştirenlerin küçük çocuklarının eğer onları sapkınlaştıracak ve dinsizleştirecek ebeveynlerine geri verilmesi durumu söz konusu ise vaftiz edilmemeleri uygun görülmüştür. (...)

Üçüncü sonuç

Eski Hristiyan olan kadınların bu yeni din değiştirenler ile evlenmeleri yasaklanmalıdır çünkü bu türden evlilikler hem geleneklerin hem de soyun/nesillerin karışması tehlikesini doğurur ve nihayetinde dinin yok edilmesine neden olur⁶²⁰. Bleda, bu noktayı birtakım gerekçe ve iddialar ile savunur.

Dördüncü sonuç

Kralın, evlerinde on iki yaşından küçük hiçbir eski Hristiyan'ı çalıştırmamaları emredilen yeni din değiştirenlere ayrıca hiçbir asli Hristiyan'ın hizmet etmemesi yönündeki emri takdire şayan bir emirdir. Bleda, bununla ilgili birtakım ifade ve deliller sunar.

Beşinci sonuç

Bu yeni din değiştirenlerin eski ve yeni Hristiyanlar üzerinde tedavi yapmamaları ve tıp bilimi tekniklerini kullanmamaları yasağı getirilmesi gereklidir. Çünkü bu şekilde eski Hristiyanların hazır olmadan ölümlerine neden olabilirler.

Altıncı sonuç

Dini törenlerden ve özellikle kitle halindeki kutlamalardan bu yeni din değiştirenlerin uzak tutulması ve dışlanması gerekir (...)

Yedinci sonuç

Bu yeni din değiştirenlerin bedenlerinin kiliselere veya diğer kutsal mekânlara gömülmesi uygun değildir (...)

Sekizinci sonuç

Bu millet için fazilet fermanının süresi sona erdiğinden, bu Krallıkların fırsatı olup da günah çıkarmadan ve komünnyona katılmadan vefat eden kimselere ait mülklerin yarısının Kraliyet Hazinesine aktarılmasını emreden Castill yasası mevuttur. (...)

Dokuzuncu sonuç

⁶¹⁸Bu iddia, Bleda'nın korkudan dolayı uygulanan vaftiz töreninin geçerliliği hakkındaki söylemiyle ters düşmektedir.

⁶¹⁹Bu ima, XX, XXXV and XXXIX sayılı belgelerde yer alan diğer "soykırım" önermelerine eklenebilir. Ayrıca bkz XLI.

⁶²⁰Burada "soy" ile "din" arasındaki bağ, bir diğer deyişle İspanya devletinde ırkçılığı ortaya çıkaran temel açıkça görülmektedir. "Soy" aileden ziyade "kan" üzerine kuruludur. (...) İki farklı ırktan kimselerin evlenmesi halihazırda yasaklanmıştır. 16 Mayıs 1865 tarihinde çıkarılan yasayla III. Isabel tarafından bu yasak lağvedilmiştir.

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

Bu insanlara evlerinde domuz yetiştirmek ve domuz yemek ya da domuz pastırmasıyla pişirilen yiyecekleri yemek zorunluluğu getirilmesi son derece önemlidir. Bleda, ayrıca bu konuda gerekçeler sunar.

Onuncu sonuç

İki veya tek tarafın Hristiyanlardan oluştuğu davalarda Hristiyanlara karşı sözleşme ve adli duruşmalarda bu insanların ifadeleri, iddiaları veya şahitlikleri kabul edilmemelidir (...)

XI

Morisko kadınların ebe olması uygun değildir.

XII

Arapça dilini kullanmalarının yasaklanması ve Castilla ya da Valencia dillerini kullanmalarının emredilmesi oldukça elzemdir.

XIII

Bu şeytani/kötücül insanların hakaretlerinden ve saygısızlıklarından korumak adına Krallıkta bulunan yollardaki haçlara dikkat edilmesi ve iyi bakılması önemlidir. (...)

XIV. Sonuç

Yeni din değiştirenlere ilişkin görüş veya karar alınırken bu insanları vasal olarak tutan veya çıkarları doğrultusunda kullanan kimselerin saygınlık/itibar veya kârın muhakemelerini köreltebileceği gerekçesiyle görüşleri dikkate alınmamalıdır⁶²¹ (...)

(...) Kral [fatih I. Jaime] ordularını Krallık boyunca dağıtıp Mağribîlerin bir ay içerisinde ölüm acısından kaçmak için krallığı terk etmelerini emretti⁶²² (...) çünkü Valencia Krallığı önce Hristiyanlara aitti ve ardından insafsız istilacı Mağribiler geldi ve hiçbir hakları olmaksızın zorbalık, hırsızlık ve şiddet ile işgal ettiler.

(...)

Bu istişareler ve toplantılar ışığında Yahudilerin veya İsrail oğullarının⁶²³ soyundan gelenler de uygun çözüme engel teşkil etme eğiliminde oldukları için bu istişarelerden men edilmelidir; bunun nedeni eski Hristiyanların her ikisinden de nefret etmeleri ve bunların da Mağribiler aracılığıyla bir gün intikamlarını almak istemeleri olabilir. Engizisyon, confessoları⁶²⁴ mahkeme huzuruna veya makamına kabul etmediğinden bu önemli toplantıya da kabul edilmemelilerdir veya dikkate alınmamalıdır.

XV. Sonuç

Aramızda yaşayan bu insanların hainliklerinden dolayı Tanrının bizleri cezalandırmaması için büyük bir gereksinim hissettiğimiz çıkarımına ulaşılabilir. Ayrıca kötü geçen yıllar, ordunun başarısındaki zayıflık ve diğer toplumsal sıkıntıların bu nedenden kaynaklandığından korku duyulması muhtemeldir ve bu korku çözüme kavuşturulmalıdır.

(...)

Valencia Krallığında bulunan mağribîlerin defedimesine ilişkin Papa IV. Clemente'in Kral Don Jaime el Conquistador (Fatih)'dan ricası. Çok mühim/önemli.

Tanrının kullarının hizmetçisi Psikopos Clemente'den Aragón Kralı Don Jaime'ye

Tanrının adına küfreden ve Katolik inancının aleyhine hareket eden Arap Mağribîlere karşı Hristiyan halkın sağlığı için icraatlerde bulundunuz (...) Topraklarınızda Mağribîleri bulundurmamak çok tehlikelidir (...) Elbette bu denli kötülük dolu ve şeytani düşmanları komşu saymak şöyle dursun

⁶²¹Bu öneri, morisko sorununun idaresinin Denia markizi ve Lerma dükü Sandoval'in ellerine bırakılmasının gerektiğiyle ilgili Bleda'nın daha önce belirttiği ifade ile bağlantılıdır. Lerma dükünün en fazla çıkar sağlayan kişilerden biri olmasından ötürü bu öneri, Valencia soylularının geleneksel çıkarlarından bir ayırım/kopuş anlamına gelmektedir. (...) Moriskoların tehcir edilmesiyle alakalı asıl karar, bu hareketin beklenen faydalarından dolayı Engizisyonun koşulsuz destek çıkmasıyla mümkün olmuştur. 1582 yılında bu hesaplama o kadar elverişli görünmemiştir zira II. Philip böylesi aşırı bir tedbirin uygulanmasının sonuçlarını göremeyecek kadar akılsız değildir. Ancak II. Philip ölmeden önce Sandoval, Engizisyon dahil bütün hükümet kollarına çoktan casuslarını yerleştirmiştir (...)

⁶²²Kitlesel tehcire karşı soyluların büyük itirazından dolayı yalnızca hayatta kalabilen isyancılar ve aileleri Valencia krallığını terk etmek zorunda bırakılmıştır ancak Bleda burada gerçekleri çarpıtmaktadır.

⁶²³Bu anti-semitik versiyonuyla ırkçılığın bir diğer örneğidir çünkü Hristiyan olsalar da olmasalar da sorun Yahudiler değil onların soyundan gelenlerdir.

⁶²⁴*Confesso*, Yahudi veya Müslüman soyundan gelen Hristiyanlara verilen addır.

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

evimizde barındırmamanız ihtiyatlı bir tavsiye olur (...) kötü inançlarından dolayı (...) bu insanların hepsini tereddütsüz sınır dışı etmeniz/topraklarınızdan atmanız gerekir (...)

Papa VII. Clemente'in Fetvasının Esas Konusu

Yıllar sonra İmparator don Carlos'un ricası üzerine VII. Clemente, Sevilla Başpsikoposu Don Alfonso Manrique'i, Aragon Krallığının yeni din değiştirenleri için oluşturulmuş olan kurumun baş engizitörü yapmıştır.

21 Haziran 1533 tarihinde tamamlanan bu fetva, yukarıda adı geçen baş engizitör tarafından 1534 Ocak ayında bu yeni kurum için seçilen Papa Komiserlerine göndermiştir.

Peder Fran Luis Beltrán'a yönelik bir eleştiri ve görüş ile devam eder (...)

Şanlı ve şerefli efendimiz Ekselansları

(...) bana kalırsa bunların çoğu (hepsi böyle olmasın diye Tanrıya dua ediyorum) kâfir ve hatta daha da kötüsü dinsiz oldukları için kalpleri sertleşmiş. Açıkça Hristiyanlığa karşı nefretlerini gösteriyorlar ve Muhammed'in adetlerini her fırsatta yerine getiriyorlar; her yıl belli bir ayda Kuran'ları için büyük perhiz esnasında oruç tuttuklarını gözünü açan herkes görebilir. Ayrıca Hristiyan doktrinini öğrenmek isteyen bir kız veya erkek çocuğu olursa mektuplar koyarak iyi Hristiyan olmamaları için onları saptırırlar. Son olarak vaftiz edilmelerinin üzerinden geçen elliden fazla yıl içerisinde merhamet yoluyla onlardan hiçbir şekilde sonuç alınmamıştır. Dünyevi Prenslar ve din adamlarının iki çözümden birini uygulamak durumunda olduklarını bildiğimi ifade etmek istiyorum. Bu çözümlerden ilki zor yoluyla İsa'nın dinini onlara kabul ettirip Muhammed'in inancını bıraktırmak ile olur. Kabileler halinde ilk vaftiz edildiklerinde ve daha sonrasında zorla vaftiz edildiklerini söylemek yeterince iyi bir mazeret değildir çünkü bu vaftiz uygulaması her ne kadar iyi olmamış olsa da Tanrıya bir daha bu şekilde vaftiz uygulaması olmaması için dua etmeliyiz (...) Ancak zorla vaftiz edilenlerin çoğu bir şekilde rıza gösterdiler ve bu nedenle gerçek anlamda vaftiz edilmiş oldular, bu nedenle Kilisenin kanunlarını her şeyin üstünde tutmakla yükümlü oldular çünkü bugün yaşayan Moriskoların yirmiden on dokuzu küçük yaşlarda vaftiz edildi. Buradan anlaşılacağı gibi kısmen Kilisenin kararlılığıyla bu insanlar biz eski Hristiyanlar gibi İsa'nın dinini kabul etmeye öyle ya da böyle zorlanabilirler (...) Ancak özellikle mühim olan bir diğer şey ise Arapça dilini yasaklamaktır çünkü kadınlar ve çocuklar vaazları ve günah çıkaran rahiplerin dilini anlamadığı için din değiştirmekte güçlük çekerler. Bu sorunu da Krallıktaki eski Hristiyanların bulunduğu herhangi bir şehir, köy veya diğer yerlere girdiklerinde Moriskoların Arapça konuşmasını yasaklamak, kadınların Hristiyan doktrinini bilmeden evlenmelerini yasaklamak, Pazar günleri ve kutsal günlerde kiliseye gittiklerinde Arapça konuşurlarsa ceza mahiyetinde bir miktar para ödemelerini emrederek veya bunlara benzer tedbirler uygulayarak çözebiliriz. İkinci çözüm ise ebeveynlerinin evinde yaşayacaklar ise çocukları vaftiz etmemektir. Çünkü bu durumda ebeveynleri gibi dinsiz olacaklarına dair yeterince açık ahlaki delil vardır ve bu çocukların kâfir veya dinsiz olmaksızın Mağribi olarak kalmaları daha yeğdir⁶²⁵. (...) Bu şekilde Tanrıya karşı pek çok küfür defedilebilir, Tanrının kızgınlığı diner ve bizi bu Krallıkta çektiğimiz sayısız açlık ve bereketsizlik cezalarına çarptırmaz.

[Baş harflerle atılan imza]

F.L.B

Rahip Jame Bleda'nın Dinin Savunulması adlı kitabının temel noktalarıyla ilişkiler.

Kitap, Valencia Krallığındaki yeni din değiştirenlerle ilgilidir.

41. (XLI) BELGE

[Zayas'a göre, Toledo Başpsikoposu ve 11 Ağustos 1599 tarihinden beri baş engizitör olan Kardinal Fernando Niño de Guevara'nın sekreteri tarafından kaleme alınmış bir belgedir. Toledo'da 7 Mart 1600 tarihli ve imzalı olarak III. Philip'e gönderilmiş bir mektuptur. Niño de Guevara, morisko sorunuyla ilgili krala önerdiği çözümleri listelemiştir; bu çözümler özetle şiddet kullanmadan moriskoları Katolik dinine döndürmek için olası tüm yöntemlerin işe koşulmasını, ancak moriskolar şeytani kişiliklerinin kaçınılmaz bir sonucu olarak işbirliği yapmazlarsa şartları karşılayan tüm erkeklerin ("kızıl derililerin" bariz nedenlerden ötürü sayılarının azaldığı) Yeni Dünya'daki madenlere giden kadırgalara gönderilmesini içermektedir. Her iki senaryoda da kardinal, moriskoların üreyemeyeceklerini öngörmüştür, bu noktadan da niyetinin üstü kapalı bir soykırım olduğu çıkarılabilir. Guevara, ayrıca Morisko kadınları da eksi Hristiyanların evlerinde çalıştırmayı ve iyi birer Hristiyan olarak yetiştirilmeleri için çocukların ailelerinden alınmasını önermiştir.

⁶²⁵Yine de vaftiz uygulaması zorla yapılmıştır, alternatifi ölüm olmuştur.

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

Guevara, Moriskoların tehcir edilmesinin Valencia krallığındaki büyük mülk sahiplerine pahalıya patlayacak bir ekonomik krize neden olacağını fark etmektedir (...)].

7 Mart 1600

Efendim,

(...)

Bu işin iki kısmı var (...) biri, Kilisenin destekçisi olarak Krallıklarınızın ve topraklarınızın hiçbirinde vaftiz edilmiş bir Hristiyan'ın kâfir ve dinsiz olarak yaşamalarına izin vermemekle yükümlü olan Siz Majestelerinin koruması ve kanatları altındaki Katolik dinine uyulması ve devam ettirilmesidir. İkincisi ise Kont Benavente'in bazı delil ve şüphelere dayanarak korktuğu gibi (...) hepimizin bu insanların silahlanmasından korkmamız lazım; nitekim bu insanlar dini çiğnemişler ve vaftiz esnasında onları yaratan Tanrıya verdikleri sözü tutmamışlardır ve devlet için, toplumun huzuru için ve Krallıkların sükûneti için bu insanlara güvenmemeliyiz, aksine onlardan korkmalıyız çünkü Kralları olarak Siz Majestelerine ve Tanrı'ya verdikleri söze sadık kalmayacaklardır. (...) Şeytanın bu zavallı ve acınası insanları ele geçirdiği, hatalı din ve inançlarını inatla devam ettirdikleri, iradelerinin bu kadar fazla zarar görmesinden dolayı onlara söylenen ve vaaz edilenleri anlayamadıkları, onlarla anlaşmaya çalışma deneyimlerimizden elde ettiğimiz verimsizlikten çıkardığımız dersler (...) bize bu insanların büyük günahlarından dolayı Tanrının ışığını onlara gösterme lütfunu hak etmediklerini gösterdiği için bu noktada çözüm, bazılarının imkânsız olarak adlandırdığından da daha zor görünmektedir (...) başpapazın onlara söylediği gibi mühim olanın onları cezalandırmaktan ziyade onların din değiştirip yaşamalarına izin vermek olduğunun anlaşılması gerekir (...) Bence ayrıca merhamet döneminde engizisyon hiçbir davada bu insanların aleyhine karar vermemelidir (...) çünkü cahil insanlar oldukları için birinin tutuklandığını gördüklerinde hepsinin başına aynısının geleceğini ve merhamet tanınmayacağını düşünürler (...) Benim görüşüme göre bu merhamet süreci boyunca engizisyonun, fakih veya üstatları ele geçirmemesi daha uygun olur (...) İçlerinde üstatlar var ise bu durum din değiştirme ve eğitime sürecine büyük zarar verir. O zaman Benavente Kontuna mektup yazılarak eğer içlerinde üstatlar mevcut ise (...) engizisyonu işe karıştırmadan buldukları yerlerden bu bireylerin olabildiğince sessiz ve skandalsız olarak ele geçirilmesi rica edilebilir. Bu yıl boyunca onlar üzerine harcadığımız sayısız büyük çabaya rağmen din değiştirmez ve hatalı yollarında devam ederlerse farklı şekilde düşünmeye başlayacağım. Çünkü Siz Majestelerinin bütün harcanan gayretlere rağmen bu denli kötü ve kayıp insanları ortadan kaldırma ve Tanrı, Kilise ve Katolik dininin aleni düşmanlarının Krallığınızın hiçbir yerinde yaşamasına izin vermeme yükümlülüğünüzün olduğunu biliyorum. Bu insanların, Krallığı tehlikeye sokmasından korku duyulmaktadır (...) Bu insanları ortadan kaldırmak için bazı etkili yöntemler ortaya atılmıştır. Bunlardan ilki yaş, durum ve şartlarına bakılmaksızın hiçbirini atlamadan bunların hepsini defetmektir. İkincisi, kendi irade ve muhakeme becerileriyle erişkinliğe gelene kadar moriskoların doğan çocuklarının vaftiz edilmemesi gerekir (...) eninde sonunda gönüllü olarak vaftiz edilip din değiştirmek isteyenleri vakit gelecektir; eğer bunu yapmazlar ise hepsini tereddütsüz olarak Krallıktan defetmek daha mümkün olacaktır. Üçüncüsü ise bu insanlar İsyancı ve Tanrı ile Siz Majestelerinin ortak düşmanı ilan ederek kadırgalar, madenler ve diğer uygun görülen yerlerde Siz Majestelerinin hizmetinde çalıştırmaktır. Yalnızca Valencia değil Siz Majestelerinin tüm Krallığından defedilmeleri gerektiği için ilk yöntemi zor görüyorum. Eğer hepsinin içinden bir kısmının muhtemel olarak ve hatta neredeyse kesin olarak Berberi topraklarına geçip vaftiz edilerek kabul ettikleri dini inkâr etmesine izin vermek, bilincin adalet sınırının dışına çıkar ve artık vaftiz edilmiş Hristiyanlar oldukları için fazla esneklik anlamına gelir. Bunlara sadece Valencia Krallığında dikkat edilirse, sorunlar çözülemez çünkü Kraliyetin diğer krallıklarında bu esneklik onlara tanınırsa zarar ve tehlikenin boyutu daha da artar. Bunun yanı sıra söz konusu durumda bu insanlar önceki gibi yaşamaya devam edeceklerdir ve din değiştirmeleri sürecinde daha fazla zarar meydana gelecektir, önceden takip ettikleri şeytani ve kötücül alışkanlıklar yine sürdürülecektir. Bizler de Krallıkların ortasında ve tam kalbinde bu insanlar gibi aleni düşmanlarımızın varlığından ötürü, mantığımızın uyardığı korku ve şüphe içinde yaşamaya devam etmek durumunda olacağız. Granada Krallığındaki moriskolarla yaşananlara bakıldığında bizlere de neler olacağı anlaşılabilir (...) Krallığımızdaki moriskolar Granada'dakilere birleşirse tehlike daha da büyüyecektir (...) Hal böyle olursa inancımızı ve Katolik dinini yeniden onarmak için hiçbir yol kalmayacaktır (...) Mali kaynakları azalacağı ve hatta yok olacağı için bu Krallıktaki lord ve önemli kişilerin yıkıma uğramaması için bu insanların defedilmemesi üzerine düşünülmesi gereken bir konudur. Vaftiz edilmiş Hristiyanların oğullarına kutsal hacı vermeyi ertelemek makul olmadığından (...) ve Kilisenin inancına göre vaftiz töreni zorunlu olduğundan

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

dolayı ikinci yöntem de bana zor görünüyor (...) Ben üçüncü yöntemin en iyi ve güvenli yöntem olduğunu düşünüyorum (...) Sarf edilen her türlü çabadan sonra Kutsal dinimizi kabul etmezlerse Siz Majesteleri, Tanrıya hürmet etmenin dışında hiçbir kaygıyı ve insana saygıyı gözetmeksizin ibretlik bir gösteriyle onları cezalandırmayı emredebilirsiniz (...) Bu yolla siz Majesteleri büyük bir çıkar elde edersiniz; kadırgalarınız ve Guadalcanal madeni çalışanlarla dolar ve bazı kimselerin düşüncesine göre Kızılderili topraklarında da moriskolar faydalı olur çünkü Kızılderililer neredeyse tamamen ortadan kalktıkları için madenlerde çalışacak insanlara ihtiyaç vardır⁶²⁶. Hizmet edemeyecekleri için yaşlı, hasta ve engelli olanlar kadınlar ile birlikte Krallıklar arasında dağıtılmalıdır. Ebeveynlerinden alınan çocukların eğitilmeleri ve din değiştirmeleri daha kolay olur. Eğer bunu yapmak istemezlerse belli bir yaşa geldiklerinde ebeveynlerine yapılan onlara da yapılabilir veya hizmet etmeleri için Kızılderili topraklarına gönderilebilirler. Son olarak yaşlı, hasta, kadın ve çocukların yetiştirilmesi ve eğitilmesi konusunda yavaşça ilerlersek istediğimizi elde etmek için iyi ve ılımlı yollar bulabiliriz.

(...)

Size Majestelerine

Kardinal Guevara, 7 Mart 1600.

Moriskolar.

42. (XLII) BELGE

[Bu belgeyi Sobrino adına ve kendi adına imzalayan, Gaspar Escolono olarak anılan Rahip Franciscano Antonio Sobrino'nun sekteri tarafından kaleme alınan bildiri. (...)]

1600 Yılı

Peder Antonio Sobrino'nun Bildirisi

Sanct Francisco rabitasından mahrum papaz

Sanct Joan de la Ribera manastırı

Valencia şehri

Bu konuya hâkim olan herkes Valencia Krallığındaki yeni Hristiyanların eğitilmesiyle ilgili birtakım engeller/maniler olduğunu bilir. Bu yazı, bahsedilen engellere/manilere ve ilahi lütuf vasıtasıyla bunların ortadan kaldırılması için uygulanabilecek çözümlere/çarelere odaklanacaktır. Engeller şöyledir:

İlki, bu insanların sadakatsizliklerinin son günlerdeki zararı ebeveynlerden çocuklara geçmektedir ve oldukça eskilere dayanan bir zarardır. İlk başta din değiştirenlerin hâlihazırda belli bir yaşta olduğu dikkate alınırsa bu insanların dini talimatlarında gereken ılımlı yaklaşım uygulanmamış ve çocuklarını öylece bırakıp onlar da kendi çocuklarını aynı şekilde yetiştirerek günümüze kadar böylece devam etmiştir. Bu nedenle başından beri aslında Muhammed'in yanlışı, bu insanların ruhlarından silinip atılmamıştır.

İkincisi, bunların hepsi, Hristiyanların varlığı olmayan köylerde yaşamaktadır ve gelenek ve yaşayışlarına şahitlik eden başka kimseler de olmadığı için şüphe çekmeden dinlerini güvenli olarak devam ettirmektedirler. Araçlar sayesinde Aragon ve Castilla'daki moriskolarla iletişim kurmalarının yanı sıra denizin ötesinden gelen diğer yerlerdeki moriskolarla da iletişim halindedirler. Bu iletişim, yazışmalar, tavsiyeler ve uyarılar vasıtasıyla birbirlerini rahatlatıp kendilerini ayarlayabilirler.

Üçüncüsü, Aljamas (cami) ve morerías (cemaat) içinde yalnız yaşadıkları için içlerinden biri Tanrının ilhamıyla kalplerine dokunması veya kilisedeki vaizlerin söylediklerinden etkilenirse, diğerlerinin korkusundan din değiştirmeye cesaret edemez. İçlerinden biri Hristiyan olmaya yönelik bir istek belirtisi gösterirse onu yargılar ve dışlarlar; bu nedenle sürgün edilmiş, babasını, annesini, kardeşlerini, akrabalarını ve topraklarını bırakıp bize gelenler dışında hiçbiri Hristiyan olmak istemezler.

⁶²⁶Burası İspanya tarihinde iki paralel soykırımın yapıldığı ortak yerdir zira moriskolar, Amerika'nın cehenneme benzeyen madenlerine değil Oran, Fransa ve İtalya'ya tehcir edilmişlerdir. Holland Archive (Holland Arşivi) soykırımı yönelik beş ayrı önerme içermektedir (XX, XXXV, XXXIX, XL ve bu belge). Bu olay bir ölçüde kötü muamele ve açık denizdeki devasa çıkarmalardan ötürü olmuş olsa da o zamandaki mevcut teknik araçların elverişli olmayışından ve III. Philip döneminde hakim olan yolsuzluk ve beceriksizlikten kaynaklandığı düşünülmektedir.

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

Dördüncüsü, onları yöneten fakih veya üstatlara inanır ve güvenirlere ve bu şahıslar onlara Kur'an'ı okur, kilisede duyduklarından onları vazgeçirir, mezheplerini sürdürmeleri için onlara ısrar eder, hakikatin bir damlasının bile ruhlarında doğmasına ve büyümesine izin vermezler⁶²⁷.

Beşincisi, bunların dörtte üçü dilimizi anlamazlar, bölge papazları da onlarınkini anlamazlar. Bu nedenle Hristiyanları hiç görmemiş olan "Alarbes" halkı gibi dik kafalı ve barbarlardır.

Altıncısı, Carnal ve Bestial şeytanlarının hayırlı ve kolay olarak gösterdikleri ve moriskoların süregelen ebeveynleri tarafından büyütülme geleneğinin sonucu olarak atalarından onlara geçen her türlü dünyevi zevki onaylayan, bizim ruhani ve elle tutulamayan güzellikleri vaat eden hukukumuzun yasakladığı geçici dünya malını ebediyen vaat eden yola karşın Hristiyan inancımızı ve kutsal hukukumuzu takip etme/devam ettirmede yaşanan zorluktur.

Yedincisi, asıl bizim kanunlarımızın kutsal ve hayırlı olmasına rağmen moriskoların ve Yahudilerin kendi kanunlarının da aynı şekilde kutsal ve hayırlı olduğunu düşünmeleri ve bu kanunlara itaat edenlerin kurtulacaklarına inanmalarındır.

Sekizincisi, Kanunlarımıza göre din değiştirenlerin dostlarını, akrabalarını ve ebeveynlerini ifşa etmek ve kutsal engizisyon tarafından bu insanların cezalandırılmasına aracı olmak zorunludur. Aralarında çok büyük bir bağlılık olduğu ve inancın kökleri bu insanlarda tam tutmayıp zayıf kaldığı için bu aracılığı yapmayı başaramazlar ve tereddüt ederler.

Dokuzuncusu, Biz Hristiyanlara ve yaptığımız her şeye karşı besledikleri nefret/kin duygusundan ötürü bizi de kendilerine karşı nefret besleme noktasına getirdiler ve pek çok kimse bu duyguyu mağribilere hakaret ederek, köpek gibi, merhametsiz ve aşağılama dolu muamelelerde bulunarak göstermekte, diğerlerine de kötü örnek teşkil etmektedirler. Öğretmenlerinin kendilerine karşı daha iyi davranmasını emretmeyen kanunların hayırlı kanunlar olmadığını düşündükleri için bu kanunlara inanmamakta haklı olduklarına ikna olurlar.

Onları köle olarak kullanan ve hatta daha da kötüsü ürettikleri çiftlik ürünlerinin ve meyvelerin en iyilerini ve çoğunluğunu tüketen baron ve lordların kötü muameleleri ve baskılarıdır. Bu baronlar ve lordlar, moriskolara çok ağır işler ve vergiler yükleyip bir de üstüne çirkin ve hakaret dolu sözler söyleyerek öfke ve şiddete yol açarlar. Hatta şu anda moriskoların yaşadığı bir bölgede lordlarına karşı bu nedenle bir dava yürütülmektedir. Dürüst bir Valenciالی birkaç gün önce gözleriyle oldukça acınası muamelelere şahit olduğunu anlattı. Lordlar, inşa etmek istedikleri ev veya çiftlikleri zavallı vasallara zorla yaptırıp gün başına çalışanlara çok düşük ücretler verirler (...) ve hatta kimi zaman bu hizmetlerine hiç ödeme bile yapmadıkları olur (...) onlara ekmek bile vermeden hayvan besler gibi yemek bırakırlar (...) Gördükleri muamelelere bakacak olursak bizi sevmelerini nasıl bekleyebiliriz ki? Onlara bu muamelelerin yapılmasına rıza gösteren kanunlara nasıl uyum sağlayıp iyi olduğunu düşünebilirler? Bütün bu söylenenler dikkate alınırsa kuşkusuz ciddi engeller olduğu görülebilir (...) ve onları uyandırmak için cennetin tüm korkusunu, Tanrının mucizelerini ve beraberinde gelen ürkütücü yargılamayı, ebedi alevlerin tehdidi ve sonsuza dek sürecek şeytanların mevcudiyetini kullanarak bu insanları korku ve acıyla dürtmek gereklidir. Bu sayede ruhları merhametsizlik ve dinsizlikten hassasiyetini yitirip taşla dönmüş; gözleri, kulakları ve duyguları olmayan, ebeveynlerinden örnek görüp Muhammed'in ve dininin barbar yanlışlarını öğrenmiş ve devam ettirmeye alıştırmış olan kimseleri uyandıracakız (...) kabul ettikleri kutsal dine karşı sadakatsizlikleri, saygısızlıkları ve hakaretleri, dinsizlikleri (...) Bu noktada bizi iyice dikkatli dinleyip sözümüze uymaları gerekir; çünkü biz kendi yararımız için değil onların yararı için bunları söylüyoruz. Eğer onları sevmeseydik, Kilisenin ve Kral efendimizin haklı davalarına uyup dünyadaki varlıklarına son vermek yerine neden onları bekleyip yalvarırdık ki? (...) Siz Majestelerinin verdiği karara göre bu insanların Hristiyan olmaları gerektiğini anlamaları gerekir (...) yanlış yollarını bırakmaları gerekir (...) Ruhlarından bu eski yanlışları söküp atmak ve yerine ilahi gerçekleri dikmek lazımdır (...) İkinci ve üçüncü engellerle ilgili olarak, eski Hristiyanların varlığı olmaksızın köylerle birlikte yaşamalarının bir sonucu olarak dine göre eğitilmeleri ve öğretilmeleri verimsiz olmuştur (...) Her köyde üçüncü bir bölük eski Hristiyanların olduğunu bilselerdi, durum farklı olurdu (...) o zaman büyük perhizde oruç tutmazlar, bahar bayramlarını kutlamazlar, toplantı ve kurullar toplamazlardı, çünkü onları izleyen birçok çift gözün olduğunu bilirlerdi. Ayrıca, din değiştirdiklerinde dilimizi öğrenerek, giysilerimizi, davranışlarımızı ve geleneklerimizi sevmeye başlayarak daha evcimen/terbiyeli hale gelirler. Bu şekilde ve yönetimi onlardan alıp eski Hristiyanlara devrederek bazı bölge papazlarına göre vaaz ve öğretiler verimli olabilir. Moriskolara

⁶²⁷Sekreteri Sobrino'nun "Alcorán"ı (Kuran) büyük harf ile yazıp İncil'i küçük harfle yazması garip bir durumdur.

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

ticareti ve dünyayı gezmeyi yasaklayalım, yazışmalarına el koyalım, her bir köye kimin girip çıktığına, deniz ötesinden gelen insanlara ve yabancılara karşı dikkatli olalım. Bunları gerçekleştirmek için ise mağribiler ile eski Hristiyanları birbirine karıştırmak lazımdır. Dördüncü engele gelecek olursak (...) Elda'nın Bölge Papazı bu insanları köylerinden çekip almak için bir yol önerir (...) bu moriskoların başlarını, liderlerini, hocalarını tarafımıza çekmek veya dinlerini değiştirmek veya buldukları topluluktan çekip almak lüzumlu bir tedbirdir. Şehrin valisi olan lord tarafından çağrılacaklar ve ibretlik din adamlarının evlerine veya manastırlara yerleştirilecekler, kendi milletlerinden büyük cezalara çarptırılan kimselerle iletişim kurmaları ve bu kişilere iyi muamelede bulunmaları yasaklanacak (...) ve morisko köylerinden en ulu fakihler veya liderler alınıp Hristiyanlarla kaynaştırılacak ve onların boşalttıkları yere Hristiyanlar geçirilecek (...) Bu camilerin yönetimi bundan böyle eski Hristiyanların elinde olacaktır (...) Bu durum moriskolar dinimizi benimseyene ve eski bir Hristiyan olarak kabul edilene kadar devam edecek, ancak bu noktada yönetime girebileceklerdir. Dil konusundaki beşinci engel üzerine Bölge Papaz (rektör) Elda, morisko liderlerinin bizi iyi derecede anladığından mütevellit vaazlara devam edilmesine mana olmadığını ve gerçeğe ulaşmak isteyen herkes için vaazleri dinlemenin yeterli olduğunu ileri sürer (...) Ayrıca gerektiğinde tercümanlar aracılığıyla bizi anlayabilirler ve daha sonra anadilimizi⁶²⁸ öğrenmeleri emredilir ve konuştukları Arapça dili veya algaravía yasaklanabilir.

(...)

Yedinci engel hususuna gelecek olursak moriskolara birden fazla hukuk ve gerçek dine itaat etmenin mümkün olmadığını ve bu hukuk ve gerçek dinin ise ilahi lütfu en kolay ve saf şekliyle sunan bizim inancımız olduğunu göstermek gerekir (...) bu vesileyle Yahudilerin ve mağribîlerin kendi hukukları ve dinleriyle kurtuluşa erişeceklerini düşünmedeki hatalarını anlarlar. Bu düşüncenin bir yalandan ibaret olduğu tartışmasız olduğu için (ve kolayca kanıtlanabileceği için) yalanlarla dolu bir hukukun Tanrıdan değil ancak şeytandan geldiğinin onlara söylenmesi lazımdır. Eğer Yahudiler Mesih'in gelmediğini söylerlerse (...) ve Hristiyanlar da incilin hukukuna uyaraktan tam tersini, yani geldiğini söylerlerse taraflardan birinin haklı olmadığı açıktır. Muhammed, iki tarafın söylediğinin de doğru olduğunu söylediği için yalan söylediği ve cahil bir söz ettiği açıktır. İncil der ki Tanrı düşmanını dahi sevmeni ve Türk olsun, mağribi olsun, putperest olsun düşmanı kötölememeyi emreder, öte yandan Kur'an ise mağribiler ne kadar fazla Hristiyan öldürürse o kadar çok Tanrıyı hak eder der (...) O halde bu iki kitabın hukukundan biri hatalıdır.

(...)

(...) Biz, onların nedensiz/gerekçesiz bize inanmalarını istemiyoruz (...) Kutsal dinimizin ve kilisemizin gizemleri, kuralları, hakikatleri ve emirleriyle ilgili diledikleri kadar şüphelerini ileri sürme özgürlüğünü onlara vereceğiz ve eğer aldıkları karşılıktan memnun olmazlarsa bize inanmak zorunda değiller. Onlar da kendi dinlerinde onları inanmaya iten noktaları, inançlarının hakiki temellerini ve dini ibadetlerini bize anlatsınlar (...) ancak onların dini hiçbir gizem ve kutsallık içermediği ve akıl sahibi varlık olarak insan onurunun doğasında olan ahlaki erdemlere erişmeyi desteklemediği için yabanidir, mantıksızdır ve insana değer vermez (...) Onların hukuku sadece fani mal mülk ve bedensel hazları destekler ve vaat eder, bunlar da zaten beden doğasından dolayı hayvanlarınkine benzer özelliklerdir (...) Kur'an, bu yanlış, sahtekâr/aldatan insanın oluşturduğu ve insan aklından, erdemden ve takvadan uzak hayvani davranışları destekleyen bir kurgudur (...)

(...)

İki hususta çok sıkı olmak gerekir: birincisi bu yıl ocağa denk gelen büyük perhiz ayı Ramazanda öğlenleri yemek yemelerini emrederek oruç tutmalarını engellemektir. Diğer husus ise kiliseye girdiklerinde ve içeride anlatılanları dinlerken göstermeleri gereken saygıyla alakalıdır. Camilerine girerken ayakkabılarını çıkarmaları, cami içine tükürmemeleri gibi bildiğimiz kadarıyla dikkat ettikleri ve itina gösterdikleri ölçüde yaratıcı ve kurtarıcı ve tüm kâinatın efendisi yüce Tanrının kiliselerine girerken de camilerdeki bu küçük saygının aynısını gösterip saygısızlık veya küçümseme davranışlarında katıyen bulunmamaları gerektiğini onlara söylemek gerekir. Bunun aksini yapmalarına rıza gösterilmeyeceğini, hapis, kırbaç ve diğer türden cezalara çarptırılacaklarını bilmeleri lazımdır.

(...)

Fakihlerin ve diğer yeni din değiştirenlerin bölge papazının söylediği şekilde cenaze, evlilik ve hastalara bakma konusunda gelenek ve törenlerini yerine getirmeleri gerektiğinin emredilmesi

⁶²⁸Burada kastedilen Latince'den ziyade Castilla veya Valencia dilidir.

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

lazımdır (...) Orihuela psikoposluğu altındaki tüm bölge papazları, moriskoların gizlice ve dikkatlice sakladıkları dinlerine ait kitapların olduğundan şüphelenmekte ve psikoposu bu yönde uyardıklarıdır. Dolayısıyla bu kitapların saklanıldığından şüphelendiğimiz evlere (...) habersizce baskın yapmak bu vesileyle uygun olacaktır. Ayrıca pek çoğunun da Arapça okuma yazma bildiği, bu sayede diğer Mağribîlerle iletişim sağladıklarını söyleyenler vardır. Tüm dıştan gelen mağribî etkisini üzerlerinden kaldırmak ve artık vaftiz edilip Hristiyanlara katıldıkları için bizim (yani eski Hristiyanlar) gibi giyinip kuşanarak, dilimizi ve yazımızı öğrenerek, belli başlı adap kurallarını ve diğer hayırlı Hristiyan geleneklerini özümseyerek diğer tüm hususlarda da bizi taklit etmeleri gerektiğini anlamalarını sağlamak iyi olacaktır. Bu insanları değiştirmenin en önemli yollarından birisi de çocuklarının eğitimi/terbiyesini ve üremesini takip etmektir (...) Onun için pek çok kimse büyük şehirlerde ve köylerdeki yedi yaşında ve daha büyük kız ve erkek çocuklarının yetiştirildiği papaz okullarının sayısının artırılmasını önermektedir. Çocukların geri kalanı ise konseyin görüşüne göre din adamları, şövalyeler, kilise örgütleri, vatandaşlar ve memurların oluşturduğu manastırlar arasında dağıtılmalıdır. (...) bu sayede birkaç yıl içerisinde bütün bu nesli tamamen arındırmak çok zor olmayacaktır (...) Ayrıca, yumuşak yollar, şiddetli yollardan daha elverişli ve etkilidir. (...) Ayrıca her yıl engizisyonun topladığı tertip haracını⁶²⁹ da kaldırıp günah işleyenlerin cezasını canıyla veya malıyla ödemesi kuralını getirmek lazımdır. Çünkü bu yıllık ödenen haraç, moriskolar için diledikleri gibi yaşamalarına müsaade eden bir özgürlük gibi algılanmaktadır (...)

(...)

Dini eğitimi kolaylaştırmaya yönelik diğer gerekli uyarılar.

(...) Aralarında üstat olarak görünenleri (ya da fakihleri) kazanmak için izlenebilecek bir yol: Siz Majesteleri, bu insanlara şövalyelik rütbesi veya herhangi bir çiftlik veya para teklif etme türünden hediye mahiyetinde bir ödül sunabilirsiniz. Ayrıca baş engizitör ile haberleşip anlaşarak, alenen veya gizli bir şekilde Muhammed'in dinine bağlılığını sürdüren veya İncil'e karşı caydırıcı söylemler yayan her kimsenin bu suçu canı veya malı ile ödeyeceğine dair bir karar yayınlayabilirsiniz. (...) bu karara bir fakih saklayan kimsenin sürgün edileceği ve mallarına el konulacağı, bu malların bir kısmının ise ihbarcılara verileceği vaadi eklenmelidir ki bu sayede çocuklar ebeveynlerini reddetmeye ikna olurlar (...)

Papaz okullarına veya diğer kişilere dağıtılmamış olan çocukların yetiştirilmesiyle ilgili olarak her köyde camilere karşı okulların yapımına başlanacak ve bu okullarda ailelerine herhangi bir çıkar ya da gelir sağlamayan beş ila on yaş arası çocuklar Hristiyan adetleri ve diliyle eğitilecek, bu eğitim de psikoposların öğretmenlere verdiği talimatlara göre gerçekleştirilecektir. On yaşına bastıklarında bu çocukların bir kısmı papaz okullarından alınabilir ve bir meslek edinin zengin kimselerin buyruğu altına girerek onlara hizmet edebilir; ebeveynlerinin Hristiyan dinini kınadıkları bir kısım çocuk ise manastırlara gönderilebilir. Eğer ebeveynleri dini kabul ederlerse çocuklarını ellerinden almaya gerek kalmayacaktır, ancak kendi rızalarıyla bu eğitimi seçebilirler. Sadece Valencia'da bu şekilde eğitilen çocuklar bile bütün morisko milletini ve diğerlerini dinimize döndürmeyi başarabilir. Çocukların eğitimi için Hristiyan doktrini tam olarak açıklayan bir kitap basmak iyi olacaktır, bu vesileyle hem okumayı öğrenecekler hem de kutsal Katolik dininin gizemlerini ve hakikatlerini keşfedeceklerdir zira çocuklukta öğrenilen şeyler ruha kazınır (...) Çocukları teşvik etmek için onlara öğretilenleri bildiklerinde ödüller vaat edilecektir (...) Merhamet ile sertliğin birleşimi ve karışımı olsun ki öğretilenleri hem sevsinler hem de gerektiği yerde korksunlar (...) bunu para için değil, onların ruhlarını kurtarmak için yaptığımızı anlasınlar⁶³⁰ (...)

Lakin belli bir dönemlik eğitimin ardından hala mağribî özelliklerini korumaya ve kötü örnek teşkil etmeye devam edenler olursa (...) bunların valiye ihbar edilmesine dair muhafızlara ve eski Hristiyanlara emir verilmelidir (...) bunun sonucunda da suçlarının ciddiyetine uygun olarak cezalandırılacaklardır. Bu cezalar mülklerinin tümüne veya bir kısmına el konması, sürgün edilme veya daha da iyisi kadırgalara sürülmek olacaktır⁶³¹ (...) Sahip oldukları tüm barbar gelenekleri,

⁶²⁹Tertip haracı (composition), herhangi bir bahaneyle mallarına el konulmaması karşılığında Yahudi ve Müslümanların yıllık verdikleri bir miktardır (...) Teknik olarak para cezası olarak görülse de aslında ödeyen kişiyi koruma altına almayan bir ek vergi mahiyetindedir.

⁶³⁰Aslında Moriskoların kiliseye ödediği bu yüklü hacizler, tüm olağan ve olağan dışı vergiler toprak sahibi soylulara verilen rantlara, para cezaları (veya haraçlar) da icra memurlarına ödenen paraya eklenmiştir.

⁶³¹Daha da iyi denmesinin nedenleri: kürekçi sayısında eksiklik mevcuttur ve kadırgalara sürülenlerin çocuk sahibi olma şansı yoktur.

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

yanlış/hatalı hukuklarına olan düşkünlüklerini sürdürmelerine ve bu hukuku belleklerine yerleştirmelerine yardımcı olmaktadır (...) Psikoposların, vaftiz edilip artık Kutsal kilisenin evlatları olduklarından mütevellit bu insanların liderlerine eski Hristiyanların giysi, yiyecek ve orta sıklıkta şarap içmek gibi tüm hayırlı ve meşru geleneklerine uyum göstermelerini ve her alanda iffiharla Hristiyan olduklarını belli etmelerini emretmesi uygun olacaktır (...) Yemek konusunda yetişkinler gelenek olarak yediğimiz yemeklerin tiksinti hissi yarattığından şikâyet edip zorluk çektiklerini ileri sürerlerse çocuklarına domuz eti/pastırması yemeyi öğreteceklerine dair emir verilmelidir. Oruç tutmak, bayram kutlamak veya büyük perhiz, eti mağribiler gibi kesmek, çocuklarını sünnet ettirmek, günah çıkarmadan, kutsal yağ sürünmeden veya bölge papazına haber vermeden ölmek (gömülmek) gibi Muhammed'in adetlerini devam ettirip ettirmedikleri izlenmeli/takip edilmelidir; bu yolla dinimizi gerçekten benimseyip benimsemedikleri açığa çıkarılacaktır. Bazılarının aynı anda doğan çocuklardan birini art arda vaftiz ettirip diğer çocukları gizlediğinden şüphelenilmektedir (...) Hristiyan doktrinini iyice bilmeden evlenmelerine müsaade edilmemesi buyrulmalıdır (...) ve herkese dağıtılmak üzere vaizlere büyük miktarda üzerinde haç işareti ve suret olan tespih verilmelidir (...) çünkü Kutsal suretlerin kullanılması ve hürmet görmesi, Muhammed'in karşı çıktığı şeylerden biridir. (...)

Bu insanlara, yalnızca sözde ve görüntüde Hristiyan olup içlerinde aslen mağribi kalarak kurtulacaklarını düşünmekle ne kadar büyük bir hata yaptıkları tekrar tekrar söylenmelidir (...)

(...)

Rahip Antonio Sobrino

Gaspar Escolano

Sekreter

Moriskoların din değiştirmesi hususunda Rahip Peder Antoino Sobrino'nun söylemi.

43. (XLIII) BELGE

[III. Philip'e yönelik sekreter tarafından kaleme alınmış anonim bildiri. Bildiriye yollayan kimsenin önemli bir şahıs olduğu ve bu önemli konuma gelmeden evvel vaaz veren ve misyonerlik faaliyetlerinde bulunan bir cizvit⁶³² olduğuna kesin gözüyle bakılmaktadır. On iki bölüme ayrılmıştır. En son marjinde yer alan notun III. Philip'in sekreterine ait olması nedeniyle bu notun kralın bizzat kendisinden geldiği anlaşılmaktadır.(...)].

1600 yılı

Aragon Krallığındaki Moriskoların din değiştirmeleri üzerine alınan bilgiler

(...)

Bu din değiştirmenin sağlanması mühimdir.

I. Bölüm

(...) iç düşmanlar olmaları nedeniyle ve sayılarının günden güne artmasıyla orantılı olarak arz ettikleri tehlike ve yol açtıkları zararlar da giderek artmaktadır.

Ancak onları İspanya'dan sürmek, sürülmeleri halinde ülkede işçi sayısında azalmaya yol açacağından zorlu ve uygunsuz olacaktır. Ve hatta Türkler veya diğer düşmanlar⁶³³ tarafından silahlandırılıp geri dönerlerse, azılı birer düşman haline geleceklerdir.

Bu uygunsuz duruma bulunan çözüm, onların gerçek dönüşümlerini şu an yaptıkları gibi dinlerini gizlemeye mecbur ederek ve kalplerindeki kötülüğü nefretle katlayıp Hristiyan gibi davranarak değil (...) Hristiyan merhameti ve adaletine dayanarak (gerekli görüldüğünde) şiddete başvurularak sağlamak olacaktır.

Bu konu hususunda duyulan kuşkular makul olmamakla beraber sağlam temellere dayanmamaktadır.

2. Bölüm

Bu kâfirler⁶³⁴ oldukça inatçıdırlar ve din değiştirmeleri bazılarının düşündüğü kadar olmasa da zorlu bir süreçtir (...) Şu zamana kadar bu kâfirlerin din değiştirmeleri için gerekli bütün yöntemlerin uygulanmamış olduğu ve ihtiyaçlarına göre muamele görmedikleri ispatlanabilir. İyileştirilemez olarak görülmeleri nedeniyle bir kenara atılmaları gerektiğini kim söyleyebilir? (...) ruhlarının

⁶³²Duruma yönelik uygun bilgiler ve tartışmaların aktarılması aynı zamanda Engizisyona karşı duyulan antipati de bunu kanıtlar niteliktedir. Ayrıca cizvitlerinin büyük bir kısmının I. Carlos tarafından Valencia'da kurulan okulda yetiştirilen/eğitilen moriskolar olduğu bilinmektedir.

⁶³³Fransa ve İngiltere.

⁶³⁴Buradaki "kafirler" Engizisyon'un hukuki alanının dışında yer alan bir kategoriye girmemekte ve "dinden dönenler"i temsil etmektedir.

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

değişim geçirmesi sürecinde vaizlerinin onlara karşı duyduğu şüphe hâlihazırda bir engel teşkil etmektedir (...)

Kâfirlerin din değiştirmesi pek çok sebepten engellenebilir/Sekteye uğrayabilir. Bu dönüşümlerinden diğerlerinin denemiş ve başarılı olamamış olması nedeniyle şüphe duyulmaması gerekmektedir.

3. Bölüm

Din değiştirmenin başarıya ulaşması için önce din değiştireceklerin rızalarının alınması gerekmektedir.

4. Bölüm

(...) diğerlerinin din değiştirmelerinde kullanılan bu benzer şiddet içerikli yöntemler İngiltere Kraliçesi tarafından da Krallıktaki Katolikleri yoldan çıkarmak için kullanılmıştır. Ve Kraliçenin durumunda olduğu gibi, bildiğim kadarıyla 40 yıl içerisinde bir tek Katolik bile tam anlamıyla dininden vazgeçmemiştir (...) bu yola başvurularak çok az sayıda morisko tamamen din değiştirmiştir. Bazıları ise Hristiyan taklidi yapmıştır ancak hiçbiri isteyerek olmadığı için istenen sonuç alınamamıştır.

5. Bölüm

(...) Çünkü hepsi bizim Kutsal dinimize karşı genel bir nefret ve tiksinti beslemekte ve Kur'an'ın hurafelerine sevgiyle bağlı kalmaktadırlar. Bu sevgi ve nefretin sebepleri her birinin kabiliyetlerine ve Fakihlerinin onlara öğretmiş olduğu yalanlara bağlı olarak kişiden kişiye değişim göstermektedir. (...) ve bazıları da Kutsal inancımızı içtenlikle saymakta ve Muhammed'in dininden nefret etmektedirler⁶³⁵. (...) İstlenen amaca ulaşamayanlar ise her ne kadar Engizisyon korkusu nedeniyle ikiyüzlülükle ve rol yapma yetenekleriyle geçiniyor gibi görünseler de kalplerinde bir yerde anne babaları ve büyükleri gibi mağribi olarak kalmaktadırlar.

Kâfirlere yönelik bazı şiddet olayları ve din değiştirmelerini engelleyen diğer mevzular hakkında:

6. Bölüm

Moriskolara aynı zamanda tatillerde kiliselere gitmeleri için de şiddet uygulanmaktadır. Ancak bu şiddet onların günahlarını ve Tanrı'ya olan küfürlerini arttırmaktan başka ne işe yarar bir fikrim yok (...) Muhafızlar (alguaciles) ise kendi çıkarları uğruna pek çok rezillik ve ahlaksızlıkta bulunmaktadır. Bazı yerlerde bağışta bulunmayanların kiliseye girmesine izin verilmiyor ve para ödeyerek ayine gelmeyebiliyorlar. Ve onları eski Hristiyanlardan nefret ettirecek ve dine verdikleri değeri azaltacak buna benzer pek çok üzücü olay yaşanmaktadır. Bana ileildiği üzere lordları, vaizleri ve yetkililerinin onların derilerini yüzdükleri bu şiddet olaylarına yenisini eklemektedir (...) ve yaptıkları herşeyin aslında onların mallarına el koyabilmek amacıyla yapıldığından şüphe duyulmaktadır. Şüphesiz ki bu tür bir davranış Kutsal dinimize büyük bir leke sürmektedir. Herhangi bir çıkar gözetmeden bu insanlara uygun eğitim ve vaazlar verilmelidir.

7. Bölüm

Rektörlerin (bölge papazı) ve Papazlarının kutsal öğretileri verirken karşılığında bir şey kabul etmemeleri uygun olacaktır (...) onlardan alınanlar ise ihtiyaçlı ve hasta kimselere dağıtılmalıdır.

Bu ruhları aydınlığa ulaştırmak için vaazların nasıl yetkilendirileceğini kontrol altında tutmak gereklidir

8. Bölüm

Bu bölüm sözü edilen vaazların nasıl kontrol altında tutulacağına ilişkin diğer yöntemleri içerir

9. Bölüm

(...) ve neden Muhammed'in dinini terkettiklerini (...)

Aynı zamanda tahminen tam anlamıyla din değiştiren yeni Hristiyanlara mümkün olduğu şekilde rahatlama ve dinlenme imkânı sağlanması hatta saygı gösterilip onların yararına olacak şekilde davranılması ve bazı ayrıcalıklardan faydalanmalarının sağlanması mümkün kılınabilir (...) bununla

⁶³⁵Faizciliğin ve haraç kesmenin yasak olduğu İslam dini karşısında Kilise'nin ekonomik yapılanması üzerinedir. Hristiyan yardımseverliği aksine gönüllü eylemler her insanın (San Agustín) özgür iradesine dayanmaktadır. Kur'an toplumsal adaletin sağlanması için sosyal dayanışmayı arttırmaya yönelik bir vergi olan zekatı zorunlu kılar. Engizisyon 16. yüzyılın ortasından itibaren kesin bir şekilde faizcilikle olan bağlantısını kesmiştir. Alınan haraçlar ise Engizisyon'un en karlı gelir kaynaklarından biridir. Yolsuzluğun ve rüşvetin krallıkta yaygın olduğu III. Philip döneminde Hristiyanlığın ve İslam'ın ahlaki kaygıları birbiriyle tamamiyle bağdaşmaz hale gelmiştir.

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

ilgili olarak Türkler, mağribiler ve kâfirlerin Hristiyanlığı terkedip kendi dinlerini benimseyenlere karşı gösterdikleri güven ve sevgi bize iyi bir örnek teşkil etmektedir.⁶³⁶ (...)

Bu kâfirlerin din değiştirmesinde dikkat edilmesi gerekenler hususunda

10. Bölüm

(...) Kutsal inancımızı reddeden özellikle Muhammed'in ve onun Kur'an'ının dini dâhil her türlü mezhep/din boşuna ve yalandır. Ve öğretmiş olduğu saçmalıklardan dolayı her adımda kendi kendiyi çelişmekte ve yok oluşa sürüklenmektedir (...)

Yapılan çalışmaların devamı ve bu iş için uygun kimseler

11. Bölüm

(...) Kâfirlerin çok sayıda bulunduğu bölgelerde din adamları için Manastırların hazırlanması gerekmektedir (...) ve din adamlarının bu insanlarla daha rahat iletişim kurabilmesi için Arapça'yı öğrenmeleri de etkili olacaktır. (...)

Aynı amaca yönelik diğer yöntemler ve bu söylemin sonu

12. Bölüm

(...) Bazı durumlarda, eski Hristiyanların dilini öğrenmek gibi belirli hilelere ve şiddete başvurmamak ve Hristiyan öğretilerine katılmak gerekli görülebilir. Ve belirli yaşı geçen çocukların bu öğretileri benimsemedikleri takdirde ailelerinden uzaklaştırılıp başka yerlere gönderilmelidir ya da aileleri onlar öğrenene kadar her ay belirli miktarda para cezası vermekle yükümlü tutulmalıdırlar. Alınan bu paraların ise aynı bölgede yaşayan fakir ve hasta kimselere dağıtılacaktır⁶³⁷ (...) sayılarının gün geçtikçe Hristiyanlarınkini aşması nedeniyle (...) bulunan çareler de giderek sonuç vermemeye ve umutsuzluk yaymaya başlamaktadır (...) Majestelerinin bu kâfirlerin Granada'dakiler gibi ayaklanması ve limanları düşmanlara açarak eski Hristiyanlara zarar vermesi söz konusu olması durumunda izin vermeyeceğine dair güvenim sonsuzdur (...)

Valencia ve Aragon'daki Moriskoların Din Değiştirmeleri Üzerine,

44. (XLIV) BELGE

[Basıldığı tarihten ölümü olan 8 Haziran 1608 tarihi arasında Batı Hint Adalarının başpapazlığını ve baş engizitörlük yapmış olan Valladolid piskoposu, Juan Bautista de Acevedo tarafından düzenlenip tarihlendirilmeden imzalanan 20 Ocak 1603 tarihinde Valladolid'de basılan papazlığa ait haber postası. Kesin basımdan önce piskoposun düzeltilmesi ve onayına sunulan taslaktır. (...)]

Şehrin kilise papazlarına ve piskoposluğuna (...) piskoposluk bölgesinde yaşayan yeni Hristiyan moriskoların ruhlarına kurtuluş yolunun gösterilmesi (...) Tanrı'nın kilisesinin huzurunda yeni kullar olmaları nedeniyle teşkil ettikleri tehlike de göz önünde bulundurularak yaşanabilecek herhangi bir olaya meydan vermemek ve varolan durumu korumak adına dikkat ve ilgiyle yaklaşılmalıdırlar (...) onlar bir koyun sürüsü gibi size emanettirler (...) Size güvendiğime dair birkaç uyarı da bulunmak istiyor ve kutsal dinimize duyduğunuz sadakatin bir göstergesi olarak bunlara uymanızı ve yerine getirmenizi emrediyorum (...)

-Kilise cemiyetine mensup Moriskolar

Öncelikle sizlere kilise bölgesinde ikamet eden bütün moriskoların özgür ya da köle olmaları farketmeksizin bir listesini ve nüfus sayımı/kaydını tutmanızı istemekteyiz. İsimlerini kimseyi atlamaksızın yeni doğan olsa bile aile isimleriyle kaydetmenizi, her birinin isimleri ve soyisimleri/takma adlarından başlayarak yaşadıkları sokak, sebze tarlaları ya da köy evinden buldukları işe ve yaşlarına kadar bütün bilgileri kayıt altına almanızı istemekteyiz.

-Vaftiz

Ve özellikle 12 yaşının altındakiler olmak üzere bu insanların vaftiz edilip edilmedikleri gösteren kilisenizde ya da vaftiz oldukları kilisede bulunan vaftiz kitabında yer alıp almadıklarını öğrenene kadar bilgi toplamanız gerekmektedir. Vaftiz onların kurtuluşa ermesinin ilk adımı olduğundan bu konuda hataya mahal verilmemesi önemlidir.

-Kiliseye Kabul Töreni

Böylelikle kiliseden kabul alıp almadıklarının bilinmesinin ardından kontrol listesine isimlerini alabileceksiniz. Nüfus kayıtlarını ise ayırım gözeterek ve büyük bir açıklıkla ayrı bir kitapta toplamalısınız. İçlerinden biri öldüğünde onu listeden silecek, yeniler katıldığı zaman ekleyeceksiniz. Aynı uygulamayı kilise bölgesinden ayrılanlarda da gerçekleştirecek, sekiz gün

⁶³⁶Osmanlı ordusunun en korkulan ordusu olarak bilinen Yeniçeriler de yeni askerlerini Müslüman olarak yetiştirdikleri Hristiyan çocuklarından seçerlerdi. Ve kendilerine oldukça güvenilen konumlarda yer alan bu Hristiyan "devşirmeleri" bağımsız Müslüman ülkelerinde ve Bab-ı Ali'de normal karşılanırlardı.

⁶³⁷Gerçekte olanları görebilmek için takip eden belgenin (XLIV) 4. tavsyesine bakınız.

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

içerisinde moriskonun geçiş yaptığı kilise bölgesinin papazını bu konu hakkında hazırlıklarını yapıp gerekli özeni gösterebilmesi için bilgilendireceksiniz. Ardından nüfus sayım belgesinin aslını hazırladıktan sonra dört gün içerisinde bize bu belgenin kopyasını teslim edeceksiniz.

-Papazların onlara eğitim vermesi gerekmektedir.

(...)

-Hristiyan Doktrini

Onlara dört ibadet, Tanrı'nın buyrukları, kutsal ana kilisesinin ayinleri, imanın şartları, merhametli olmanın ilkeleri ve yedi ölümcül günah, Pazarları ve kutsal günleri de içine alan Hristiyan doktrini öğretmek zorundasınız. On dört yaşının altındaki çocukları ve hizmetçilerini kiliseye göndermeleri gerektiğiyle ilgili bilgilendirmelisiniz ardından onlara belirli bir süre verilerek öğretilenleri kavrayıp kavramadıkları anlaşılacak, öğrenmediklerinden emin olduğu takdirde para cezasına çarptırılacaklardır (...) ve onlar öğrenene kadar sizler elinizde olan her türlü imkânı kullanacak, gerekirse yapılan cezalandırmaları ağırlaştıracak ve bunu yaparken onlara her zaman yumuşakbaşlılıkla yaklaşacak, Katolik inancını kalplerine bir tohum gibi ekerek ruhlarını Tanrı'nın huzuruna sunacak ve Tanrı'dan yaptığınız bu ibadetin karşılığını size bahşetmesini bekeleyeceksiniz.

-Aynilere katılmaları

(...) her Pazar ve kutsal günlerde katılmaları zorunludur. (...) ve hasta olmaksızın gelmeyenlere para cezası uygulayacaksınız. İkinci bir defa gelmeyenlerin cezasını ise iki katına çıkaracaksınız. Aileler çocukları, efendiler hizmetçilerinin cezalarını ödemekle yükümlüdür (...) ve üçüncü bir şenliği/ayini kaçırmaları durumunda bizi haberdar edeceksiniz (...) bizler de böylelikle uygun olan çözümü bulabilelim (...) ayrıca her birinizin ayini kaçıranları ve aynı zamanda isyancıları ve sabıkalıları not alabilmesi için birer not defteri tutması gereklidir (...)

-Günah Çıkarma

(...) günah çıkarmanın vakit kaybetmeden ve ihtiyatla yapıldığından emin olmak zorundasınız (...) neleri itiraf ettiklerini ayrıntılarıyla ve yaş belirterek yazacağınız bir defter tutmanız da gerekmektedir. Sonrasında bütün itirafların bulunduğu bu defteri teslim etmeniz beklenmektedir (...)

-Komünyon

Günah çıkarmaların yapıldığı dönemde her bir moriskonun kutsal Efkaristiya ayininden edinmesi gereken yetenek ve eğilimlerini anlamaya çalışacaksınız. Gözlemlediklerinizden birisi uygun durumda ve istenilen şekilde dine bağlı ve gereken bilgiye sahipse ona yol gösterecek ve adını deftere kaydedeceksiniz (...)

-Evlilik

Moriskolar arasında yasak akrabalar arası evliliklere nadiren rastlansa da hiçbir zaman müsaade verilmemiştir (...) sizlerden istediğimiz (...) onlardan biri evlendiği zaman aralarındaki ilişkinin kan bağına dayanıp dayanmadığını ya da evliliklerinin önünde herhangi bir engel olup olmadığı hakkında bilgi edinmeniz olacaktır (...)

-Cenaze Törenleri

Bazı moriskoların öldükten sonra hiçbir Hristiyanın bu zamana kadar gömülmediği kutsal dinimizle alakası olmayan yerlere gömüldüklerini öğrendiğimiz için bundan sonra ölen moriskoların sahip oldukları mülkün kalitesi ve miktarına bakılarak bağlı oldukları kiliselerde ya da bu kiliselerin mezarlıklarına gömülmelemlerini uygun bulmaktayız (...) Vasiyetinde başka bir yerde ya da kilisede gömülmek istediğini belirtse dahi bunun kati bir suretle yasak olduğunu bildiririz. Hepsi kendi kilisesinde gömülmelidir. Papazlar bu emre uymalıdır. (...)

-Defin

(...) rutin olarak Roma Ayinine göre yapılan defin işlemini sizler de diğer kilise görevlilerinin yaptığı şekilde gerçekleştireceksiniz.

-Vasiyet ve Ayinler

Vasiyetlerini yazmaları konusunda onları ikna edecek ve ayinlerde ruhlarını temizlemeleri ve bu şekilde diğer dini gereklilikleri yerine getirmelerini sağlayacaksınız (...)

-Nasıl gömülmeliler

Moriskoların ölümlerini nasıl gömdüklerine dair duyduğumuz rezillikler dolayısıyla artık defin işlemlerinin kendi başlarına yapmalarına izin vermeksizin hâlihazırda diğer kilise mensuplarının defin işlemlerini gerçekleştiren insanlar tarafından yapılmasını uygun bulmaktayız (...)

-Tatil günlerinde çalışmalarının yasaklanması

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

Kiliseniz mensubu olan pek çok moriskonun tatil günlerinde erken saatlerde kalkıp şehrin dışında yaşadıkları yerlere, bağlarına ve sebze bahçelerine çalışmaya gittiklerini öğrenmiş bulunmaktayız (...) bu durumun önüne geçmeniz için oldukça dikkatli davranmanız gerekmekte ve tatil günlerinde çalışan birini yakalamanız halinde ayından önce veya sonra para cezasına (2 reales) çarptırmanız emredilmektedir (...)

(...)

Valladolid

[İmzalı]

J. Bap. Lps. Vallis

45. (XLV) BELGE

[III. Philip tarafından tarihlendirilmiş ve imzalanmış İspanyol din adamlarına (Perlados) yönelik genelge (...) Bu genelge, moriskoların tehcir edilmesi kararının tamamlayıcısı ve aynı zamanda bu kararın kilisenin hatrı sayılır kimselerinin ve kilise dışındakilerin talebi üzerine hafifletilmesi niteliğini taşır (...)].

Majestelerinin Perladoslara Moriskoların sürgün edilmesi/ kalması hususunda yazmış olduğu mektubun kopyası (...)

(...) Endülüs, Granada ve Murcia Krallığındaki moriskoların sürgün edilmesine ilişkin çıkarılmasını emretmiş olduğum resmi duyurunun ardından oluşan diğer kuşkuvarın yanı sıra genel sürgün gerçekleştirilmeden evvel kendi istekleriyle din değiştiren moriskoların soyundan gelenler ve Granada Krallığı İsyanında adı geçmemiş olanlar hakkında yapılması gerekenler ayrı bir meseleyi oluşturmaktadır. Özellikle eski Hristiyanlarla aynı konumda sayılan, dine göre giyinen ve hareket eden, günah çıkartan, komünyonu katılan ve diğer ibadetlerde bulunan kısacası eski Hristiyanların arasına karışıp Granada Krallığındakilerden uzak duran moriskolar ve onların aksine bu Krallığın İsyanına hizmet ettiklerini dile getirenler ve namus sözünü tutması gereken ancak kız kardeşlerimizin/rahibelerin ırzına geçenler hakkındadır. Bu konuyu enine boyuna tartıştıktan ve ilmi bilgilerine güvenilen önemli dinbilimcilere tanıştıktan ve her şeyi danıştayımda görüştüğümde Piskoposların sadık birer Hristiyan olduğunu onayladıkları, Muhammed'in mezhebine ait hiçbir yiyecek ve içeceği evlerinde bulundurmayan ve onun ayinlerini terkeden moriskoları tehcir etmeme kararına vardım. Ve geri kalanların hepsi resmi duyuruya göre krallığı terkedecektir. Bu özelliklere sahip ve Piskoposluğunuzda kalacak olanlar hakkında detaylı bir sorgulama yürütmenizin ardından San Germán Markisine onları krallıkta tutmasına dair bir rapor hazırlayıp göndermenizi istiyorum ve emrediyorum (...) Beni bu sürgün kararını almaya iten nedenlerden biri bu insanların Yüce Tanrımıza yönelik gerçekleştirdiği ağır suçlar ve küfürlerin önüne geçmektir. (...) ve bu süre zarfında bu nitelikleri karşılamayıp kalmaya devam eden herkes sürülecektir. Nereden geldiği de belirtilerek kadın ve erkek kalacak olan herkesin yer aldığı bir raporun bana teslim edilmesini istiyorum.

Madrid, 9 Şubat, 1610.

KRAL. Andrés de Prada.

46. (XLVI) BELGE

[Kralın ve Devlet Hazinesi'nin çok sayıda çalışanın tasdik imzasının bulunduğu Madrid'de tarihlendirilip basılan resmi kraliyet duyurusu (...)].

(...) Yüce Tanrımızın ve benim nezdimde kayda değer nedenler ve gerekli telakki sonucunda aynı zamanda bu krallığın refahı ve güvenliği göz önünde bulundurulduğunda krallıkta yaşamakta olan bazı moriskoların sürgün edilmesine ve bazılarının ise istedikleri yerlere seyahat edebilmesi, yanlarında eşyalarını taşıyabilmesi, para, altın, gümüş ve ziynet eşyalarını ticarete kullanabilmesine izin verdiğim ve resmi duyuruda da açıkça beyan ettiğim üzere her iki grubun mülklerinin kendi mal varlığını altında toplandığını emrettiğim bilinsin.

(...) ve geçen sene (1609) hazırlanmış olduğum 14 Kasım tarihli resmi bir belgeyle (cédula) moriskoları ellerindeki mülkleri satmaktan men etme kararı aldım. Bu sene 14 Şubat tarihinde pek çoğunun aynı şeyi hileye başvurarak yapmaya kalkıştığı anlaşıldıktan sonra bir başka belge ile buyruk yayınlandıktan sonra yapılan satışlar hakkında bilgi edinmelerinin ardından Krallığın Hâkimlerine satışları geçersiz kılmaları ve daha fazlasının yapılmasına izin vermemelerini emrettim.

(...)

47. (XLVII) BELGE

[Granada ve bölgesinde çıkarılan resmi kraliyet duyurusu. Granada, Murcia, Jaén, Córdoba. Sevilla ve Hornachos krallıklarındaki moriskoların sürgün edilmesini konu alır. 9 Aralık 1609

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

tarihinde yürürlüğe konulan bir belgeden esinlenilerek 1610 yılında çıkarılan resmi belge. Belgenin üst kısmında kraliyet arması yer almaktadır. (...)]

Majestelerinin resmi belgesi (cédula) ekli halde Granada şehri başkanı Mosén Rubí de Bracamonte Dávila'nın yetkisiyle çıkarılan bir duyurudan aktarılanlar.

(...) kendisi Granada şehrindeki yeni Hristiyan moriskoların sürgün edilmeleriyle yetkilendirilmiştir (...)

KRAL

Kendileri, Hristiyan devletinin çatısı altında kargaşaya yol açıp, vassalları zarara uğratarak devletin bütünlüğüne karşı tehlike arz eden ve bunların yanı sıra Yüce Tanrı'mıza küfürde bulunan moriskoları bütün bunların farkında olarak Krallıklardan sürgün etme kararını almak zorunda kalmıştır. Granada, Murcia ve Andalucía Krallıklarında yaşayan moriskolar sayısız uygunsuz davranış göstermiş hatta Granada Krallığı İsyanında Türkleri yardımlarına çağırarak beraber yaşamış oldukları papazları ve eski Hristiyanları korkunç yöntemlerle öldürmeyi amaçlamışlardır. Ve Krallıktan çıkarılmalarının ardından işledikleri suçlardan dolayı af dileyip sadık birer Hristiyan olarak yaşamın sözünü vermişlerdir. Onlara yapmaları gerekenlere dair öğretiler sunulmuş olmasına rağmen sadece yüce dinimizin yükümlülüklerini yerine getirmemekle kalmamış hep bir isteksizlik/tiksinti göstererek Yüce Tanrı'mıza affedilmez hakaretlerde bulunmuşlardır. Engizisyon mahkemesinde cezalandırılanların sayısının fazlalığı da bunu göstermektedir. Üstelik pek çok hırsızlıkta bulunmalarına ve çoğu eski Hristiyanın ölümüne neden olmalarına rağmen bunlarla yetinmemiş Kraliyete Türklerin desteğine başvurarak komplolar düzenlemeye çalışmışlardır. Yardım istedikleri diğer prenslere de aynı komploları gerçekleştirmeye çalışmışlar, karşılığında ise mal ve insan gücü vaat etmişlerdir. Ve sözü edilen suçlara yönelik sanılar ve kuşkulara karşı çıkmalarının nedeni yıllardan beri bu komploların hiçbirini açığa çıkarmamış olmalarıdır. Aksine hepsinin aynı fikri savunmaları, Tanrı'nın ve benim huzurumda aykırılık çıkarma ve Krallıkların refahını bozma niyetinde olduklarının kesin bir göstergesi olarak bu komploları her zaman saklamış ve yalanlamışlardır. Ve hepsi Tanrıya, benden önceki Krallara ve benim gibi iyi Hristiyanlara ve sadık vassallara hizmet etmiş insanların aydınlık yayan pek çok hizmetkârını taklit etmişlerdir. Bu durumun çözümü ve Krallıklarımın ve vassallarımın muhafazası ve daha da yayılmasını temin etmek için bilgeliğine ve öngörüsüne güvendiğim hizmetkârlarımın da fikirlerini aldıktan sonra yeni Hristiyan olmuş tüm kadın, erkek ve çocuk moriskoların Granada, Murcia ve Andalucía Krallıkları ve bu krallıkların sınırları içerisinde yer almamasına rağmen Hornachos bölgesinden sürgün edilmesi kararına kesin olarak varmış bulunmaktayım. (...) ayrıca bu devletlerin şehirleri ve köylerinde dürüst bir şekilde yaşamlarını devam ettiren insanları yollarından saptırmaya çalışanlar ise sapkınlıklarını daha fazla yaymasınlar diye bu bölgelerden uzaklaştırılacaktır. Bu yüzden bu belge aracılığıyla Granada, Murcia ve Andalucía Krallıkları ve bahsi geçen Hornachos bölgesinde yaşayan ve ikamet eden istisnasız her yeni Hristiyan moriskonun (...) köleler hariç yaş farketmeksizin bu resmi belgenin (cédula) yayımlandığı tarihten itibaren 30 gün içerisinde Krallıklarımı ve İspanyol egemenliği altındaki bölgeleri çocukları, hizmetçileri ve genç ya da yaşlı kendi milletlerinden bütün akrabalarıyla beraber terketmelerini emrediyorum. Ve hiçbir şekilde geri dönmeye ya da kalmaya cüret gösteremeyeceklerdir. Ayrıca Valencia ve Aragon Krallıklarına ölümlerini ziyaret etmek ya da mallarının müsaderesi için giriş veya çıkış yapmalarını yasaklıyorum (...) Bununla beraber Krallıklarımın egemenliği altında olan hiç kimsenin hangi durumda olursa olsun mallarını, vassallarını veya kalelerini kaybetmeleri gerekçesiyle alenen veya gizli bir şekilde herhangi bir moriskoyu evine veya topraklarına alıp korumaya cesaret göstermesini yasaklıyorum (...) Suçlulara ait mallar olarak kabul edildiği için bu moriskoların mülklerinin tamamı yerine bir kısmını müsadere ediyor olsamda yine de onlara merhamet gösterip bu otuz günlük süre içerisinde mülklerini para, altın, gümüş, ziynet eşyası ya da senet cinsinden olmamakla sadece mal olarak onların tasarrufuna bırakıp almalarına izin veriyorum (...) bunun nedeni taşınmaz mallarının hepsinin Tanrı'nın hizmetinde ve halkın yararına kullanılabilmesi için Hazineye ait olmasıdır. Bu mallar onlar için bu otuz günlük süre boyunca kendi istekleri doğrultusunda özgürce alışverişte bulunup mallarını satarak para, altın, gümüş elde edebilmeleri için kraliyet koruması altında tutulacaktır (...) Moriskolara böylelikle usullere uygun bir şekilde vergilerini ödedikleri müddetçe bu malları Krallıklarımın dışına çıkarma iznini vermiş bulunmaktayım (...) kara ya da deniz yoluyla yapacakları aktarmalar için yanlarında bir miktar para bulundurmalarına da müsaade veriyorum. Ve Krallıklardaki her hâkime ve kadırgalarım ve donanmamın baş kaptanları/komutanlarına malların müsaaderesiyle ilgili alınan kararlara uymalarını emrediyorum. Bunların herkes tarafından bilinmesi

EK-6. (devam) Holland Arşivinin tamamı (Rodrigo de zayas'ın kitabından)

ve göz ardı edilmemesi için bu resmi belgeyi halka duyurma kararı aldım. 9 Aralık 1609, Madrid. Kral I.Andrés Prada.

Bu resmi kraliyet belgelerinin ve emirlerin amacına ulaşabilmesi için her yeni Hristiyan moriskonun buldukları şehri ve köyleri eski veya yeni Castilla'dan ya da Extremadura veya Mancha'dan geçerek değil onlara emrettiğim üzere limanlardan terketmeleri gerekmektedir. (...)

Mosén Rubí de Bracamonte Dávila

Pedro del Baño

Noter

Granada'da Sebastián de Mena'nın dul eşinin evinde şehir başkanının emir üzerine basılmıştır. 1610 yılı.

48. (XLVIII) BELGE

[19 Ağustos 1610 yılında Granada'da basılan belge. Aranda de Duero'nun resmi duyurusu ve resmi kraliyet belgesi (cédula)'nin bir nüshasını içermektedir. 3 Haziran 1610. Sınır dışı edilmelerinin ardından Kuzey Afrika'da İspanyollar tarafından yakalanan moriskolar hakkındaki yasa/düzenleme üzerinedir. (...)].

Krallıklardan sürülen moriskoların Berberi bölgesinde bulunmaları üzerine Majestelerinin uyulmasını emrettiği

YENİ BUYRUK

Mosén Rubí de Bracamonte Dávila'nın yardımcısı Doktor Pedro de Antequera y Arteaga. (...) Granada şehrinde ikamet etmekte olan ve ona komşu olan herkesin dikkatine (...) Elime San Germán Markisi, Señor don Juan de Mendoza'dan içinde Majesteleri tarafından yollanan resmi bir belge (cédula)'nin de bulunduğu bir buyruk ulaşmıştır.

(...)

Majesteleri'ne Berberi bölgesinde yakalanan moriskoların köle olup olmadığı hususundaki kuşkuları dile getirmemin ardından bu şekilde bir yanıt aldım.

KRAL. (...) Bu Krallıklardan ayrılan ve Berberi bölgesinde yakalanan moriskoların köle olup olmadıklarına yönelik kuşkuları dile getirdiğiniz 29 Mayıs tarihli mektubunuz elime ulaştı ve şunu açık bir şekilde söyleyebilirim ki bu moriskolar Berberi bölgesinde yakalanan mağribîlerin geri kalanı gibi birer köledir. Ancak onları çocukları olmaları nedeniyle affetmekte ve getirenlere uygun görülen miktarın verileceğini aynı zamanda bu moriskoların kadırgalarda köle olarak çalışmak zorunda olduklarını beyan etmiş bulunmaktayım. (...) Aranda de Duero. 3 Temmuz 1610. Kral I. Antonio de Aroztegui.

Bu nedenle Majestelerinin Granada şehrinde yapılması gerekenlere yönelik emirlerinin yayınlanıp uygulanmaya başlaması için (...) bana emredilene riayet ederek moriskoların Berberi bölgesinden toplanmasını, kadırgalara teslimini ve orada satışa çıkarılmasını emrediyorum (...) 22 Temmuz 1610, Cádiz. Don luan de Mendoza. Pedro de Arce.

Hükme itaat gösterilebilmesi için bu duyurunun şehirde ve şehrin köylerinin bazı bölgelerinde yayınlanmasını uygun görmekteyim. Herkes tarafından daha iyi anlaşılabilmesi için yayınlanma yetkisini de vermiş bulunmaktayım (...)

Granada'da 19 Ağustos 1610 tarihinde düzenlenmiştir.

Doktor Antequera y Arteaga.

Pedro del Baño

Noter

EK-7. Padişah I. Ahmed'in Tunus Beylerbeyine/Tunus Kadısına Hükümü

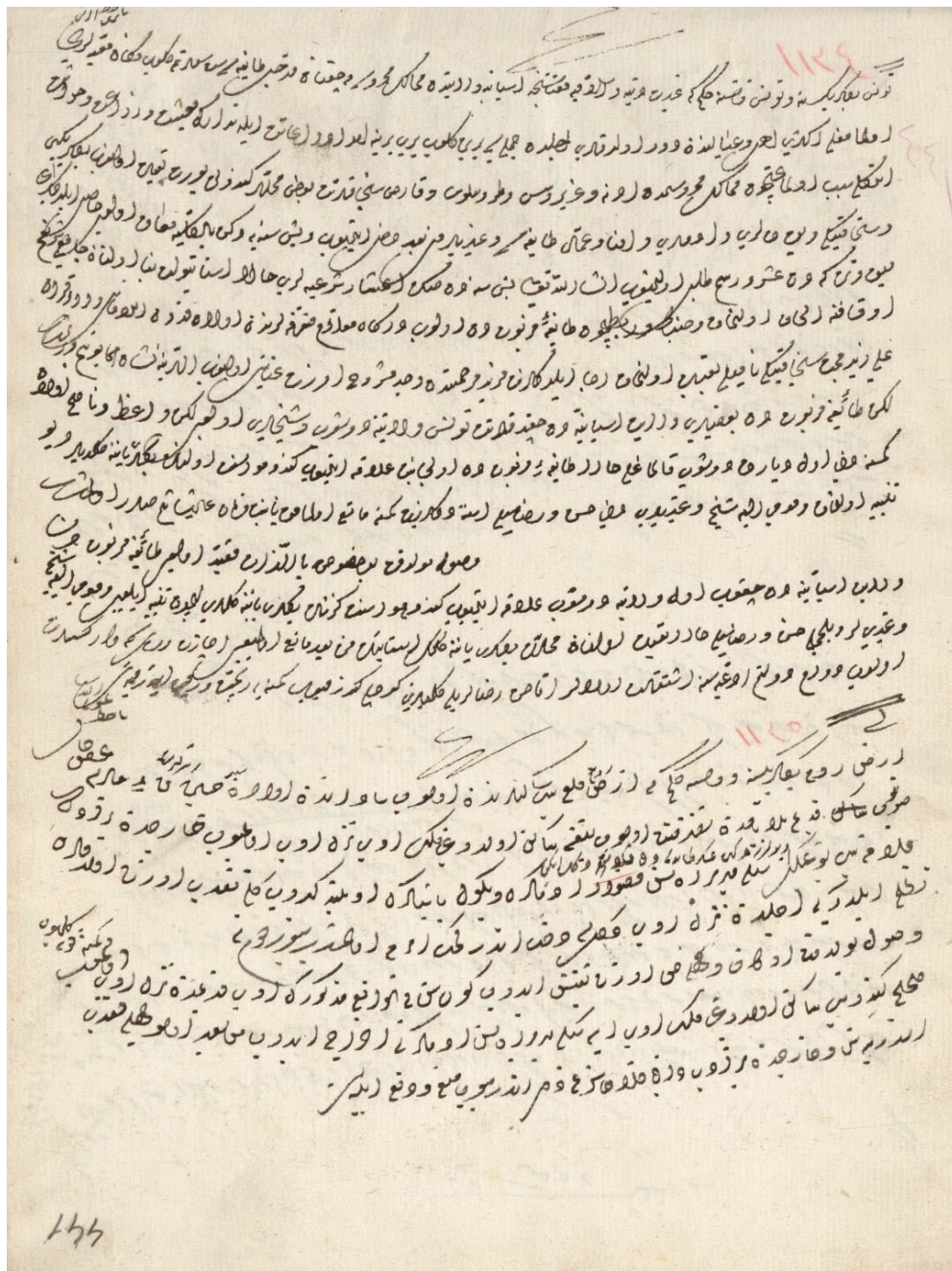
Tunus Beylerbeyine ve Tunus Kadısına hüküm ki:

Gayret-i diniyye ve İslamiyye muktezâsınca İspanya Vilâyetinden Memâlik-i Mahrusama çıkan Müdeccen Taifesi Südde-i Saadetim'e gelip mekân-ı muayyeneleri olmamağla ekseri ehl ü iyâlınden durr oldukları ecilden cümlesi beri gelip birbirine imdât ve îânet ile tedârik-i mâişetle zirâat ve hırâset etmekle sebep olmak için Memâlik-i Mahrûsamdan Adana ve Üzeyir ve Sis ve Tarsus ve Kars Sancaklarında bazı mahaller kendilere yurt tayin olunup beylerbeyisi ve sancakbeyi ve voyvodaları ve adamları ve umenâ ve ummâl tâifesi ve gayrîler min-ba'd dahletmeyip ve beş seneye değin bi'l-külliyeye muaf olup hâsıl eyledikleri meyve ve terekeden öşür ve resm talep olunmayıp inşaallahu teâla beş seneden sonra aşar-ı şer'iyeleri hâlâ İstanbul'da bina olunan cami-i şerifim evkafına ilhak olunmak ve zabt ve rabtı için taife-i mezbûreden olup dergâh-ı muallam müteferrikalarından olan kıdvetü'l emasil ve'l-akran Ali -zide mecduhu- sancak beyi namıyla tayin olunmak rica eylediklerinde mezid-i merhametten vech-i meşrûh üzere inâyet olunup ellerine nişan-ı hümâyûnum verilmiştir lakin taife-i mezbûreden bazıları Vilâyet-i İspaniyeden çıktıklarında Tunus Vilayeti'ne düşüp ve şeyhleri olup lakin vaiz ve nâsih olan kimesne dahi ol diyarda düşüp kalmağla hala taife-i mezbureden ol cânibde alaka etmeyüp kendi hevasında olanlara beyleri yanına gelmediler deyu tenbih olunan ve muma-ileyh şeyh ve gayrîleri dahi hüsn-ü rızâsıyla istediklerinde kimesne mani olmamak babında ferman-ı alışanım sâdır olmuştur. (.....)Vusul buldukda bu hususa bizzat mukayyed olup taife-i mezbûreden Vilâyet-i İspanya'dan çıkıp ol vilayete düşüp alaka itmeyüp kendi hevasında gezenlere beyleri yanına gelmeleri için tenbih eyleyip ve muma-ileyh şeyh ve gayrîyle ve bir cümle hüsn ve rızasıyla hâlâ taayyün olunan mahallere beyleri yanına gelmek isteyenlere min-ba'd mani olmayıp icazet veresin ki kar ve kesblerinde olup devam-ı devletim ed'iyyesine iştigâlde olalar amma hüsn-i rızalarıyla gelmeyenlerini güçle göndermeyüp kimesneye rencide ve remide ettirmeyesin⁶³⁸.

⁶³⁸Osmanlı Padişahı Sultan I. Ahmed Han. (26.03. 1613). *Padişah I. Ahmed'in Tunus Beylerbeyine ve Tunus Kadısına Hükümü*. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Ankara. [A.DVNS.MHM.d 078. Sayfa No: 441, Hüküm No: 1134]. Fî 4 Safer 1022 [Miladi: 26.03.1613].

EK-7. (devam) Padişah I. Ahmed'in Tunus Beylerbeyine/Tunus Kadısına Hükmü

Resim 7.1. Padişah I. Ahmed'in Tunus Beylerbeyine ve Tunus Kadısına Hükmü.

EK-8. Padişah I. Ahmed'in Selanik Kadısına Hükümü

Selanik Kadısına hüküm ki:

Bundan akdem taife-i Müdeccen bir yekûn atıl ve bâtil küffâr-ı bî-dîn dalalet-ayin ellerinde esir ve giriftâr iken Din-i Mübin ve Tarik-i Müsliminde sabit kadem olduklarına binâen ol gûruh-ı müşrikîn içinden ahsen vecihle bi-inayetillah halâs olup Memâlik-i Mahrusamdan olan Selanik'e gelip vâsıl ve Ehl-i İslam'a dâhil olduklarını sermaye-i devlet bilip kimi ticâret ve kimi dahi kadîmden ola geldikleri sanâatlerin işleyip kanaat ile dururlarken ekseri reayadan olup ziraate talip ve hirasete râğıb olmakla kendilere münâsip olan Ayas ve Payas nâm mahalle varıp ihyâ ve âbâdân eylemek murâdları olduğun yine zümre-i mezbûreden Ali nâm kimesne ile bir nicesi dahi Asitane-i Saadetime gelip arzuhâl eylediklerinde varıp mahall-i mezbûru ihyâ ve âbâdân etmeleri bâbında fermân-ı şerîfîm sâdır olmuş idi lâkin mezburenin kimi tüccâr tâifesinden olup ve kimi dahi haddâd ve neccâr ve sair ehl-i sanayiden olmakla ihtiyârları ile gelip tavattun ettikleri yerlerde evler ve dükkânlar satın alıp eyyam-ı adaletinde refah-hal ile asude-bal olup ol makule devam-ı devletin ed'iyyesine iştigâl üzre olmak rica eyledikleri mesâmi'-i aliyeme ilkâ olmağın kadimden ticâret ve sâir ehl-i sanayiden olanların çiftlik ilminde maharetleri olmamakla ol makulelere dahl olunmayup mâ'adasının gitmeleri fermanım olmuştur. Buyurdum ki (.....) vusul buldukta bu bâbda sâdır olan fermân-ı celîlîl-kadrim üzere amel edip taht-ı kazâna gelip irâdetleri ile sâkin olup evler ve dükkânlar satın alıp kadimden ticâret ve sâir sanayi ile taayyüş edip kendi hallerinde kâr ve kesblerinden olanları min-ba'd ol vecihle mezbûre ve âhara rencide ve remîde ettirmeyip men ve def eylesin. Ammâ bu bahâne ile bazargân ve sâir ehl-i sanayiden olmayıp kadimden çiftçi ve ziraatçı olanları alıkoymaktan be-gâyet ihtiyât ve ihtirâs eyleyüp bu bâbda mukaddema vârid olan emr-i hümâyûnum mücebince amel eylesiz⁶³⁹.

Bir sureti Bursa Kadısına

Bir sureti Sakız Kadısına

⁶³⁹Osmanlı Padişahı Sultan I. Ahmed Han. (26.03.1613). *Padişah I. Ahmed'in Selanik Kadısına Hükümü*. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, [A.DVNS.MHM. d 08 Sayfa No: 172 Hüküm No: 434]. Yevmü's-salis fi 5 şehr-i Şevvali'l-Mükerrerem sene [10]22 [Miladi: 26.03.1613].

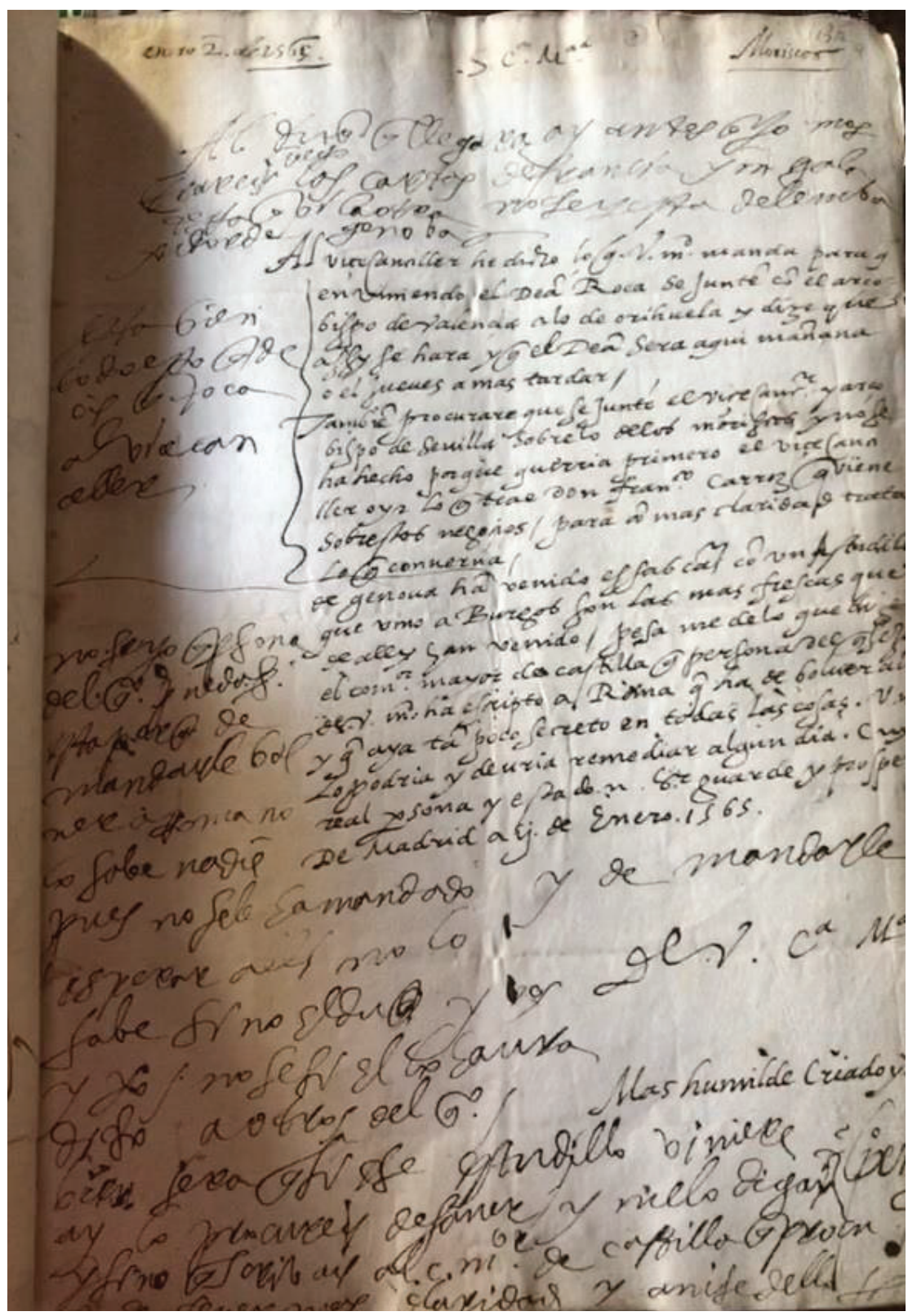
EK-9. Resimler

Resim 9.1. Holland Arşivi Orijinal Belgesi-1

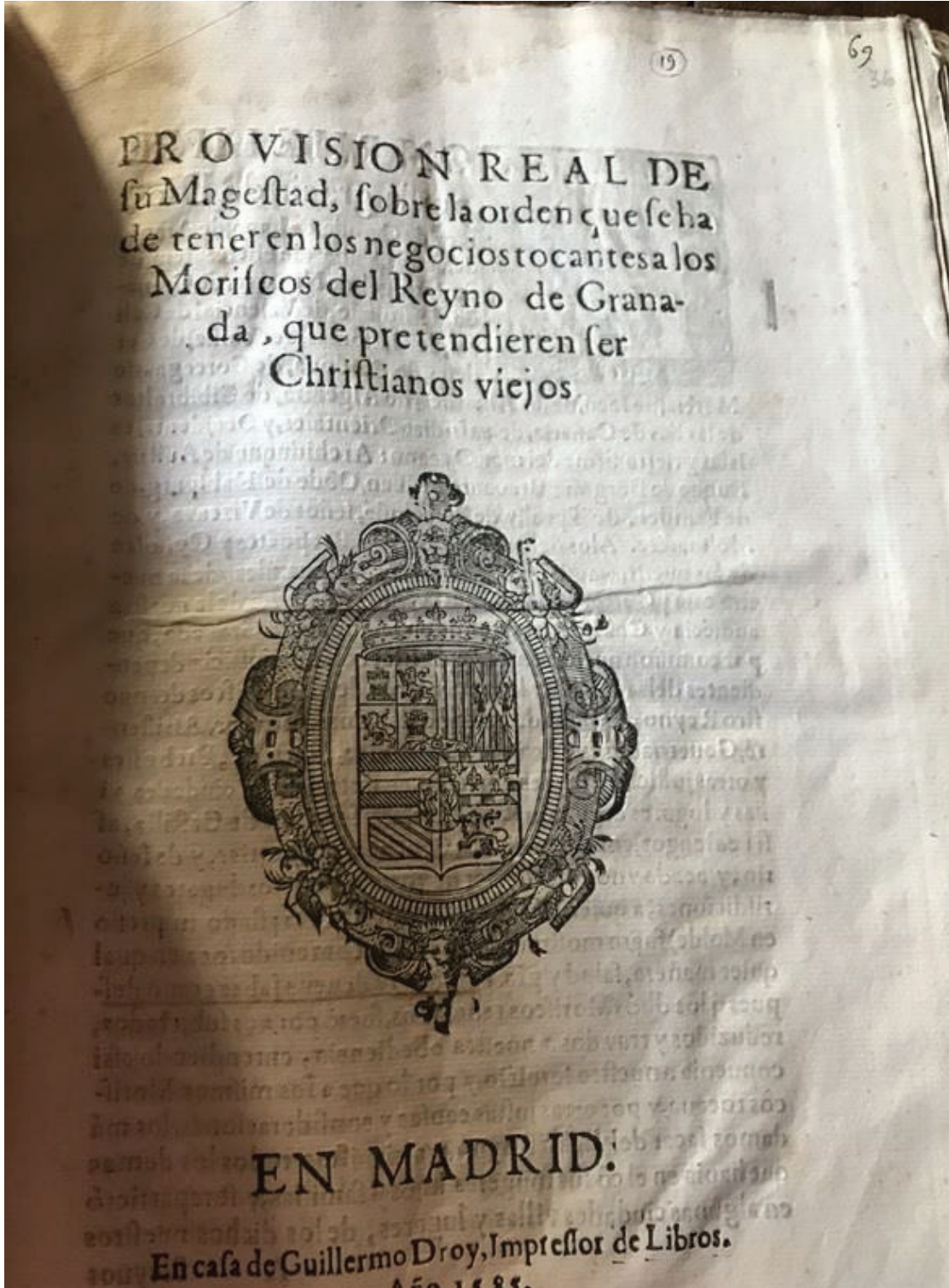
EK-9. (devam) Resimler

Resim 9.2. Holland Arşivi Orijinal Belgesi-2

EK-9. (devam) Resimler

Resim 9.3. Holland Arşivi Orijinal Belgesi-3

EK-9. (devam) Resimler

Resim 9.4. Holland Arşivi Orijinal Belgesi-4

mandamos a[s]imismo hagays pregenar esta nuestra preui-
 sion, en todas estas ciudades, villas y lugares, en las partes
 publicasy acostumbradas dellos. Dada en Monçon de
 Aragon, a tres dias del mes de Septiembre, año del nasci-
 miento de nuestro Salvador Iesú Christo, de mil y quinien-
 tos y ochenta y cinco años.

Yo El Rey.

Yo Iuan Vazquez de Salazar, Secretario de su Catholica
 Magestad, la fize escreuir por su mandado.

El Licenciado Chuma
 cero de Sotomayor.

Registrada.
 Iorge de Olalde vergara;

Chanciller mayor.
 Iorge de Olalde vergara;

V.M. mada q̄ en el Cõsejo de Poblacion, y no en otro tribunal algũno,
 se traten los negocios tocates a los Moriscos del Reyno de Granada
 sobre la pretension que muchos dellos tienẽ de ser declarados por Chri-
 stianos viejos y poder traer armas, y se remitan al dicho consejo los pro-
 cessos y otros recaudos q̄ sobre esto huuiere: y que dentro de sesenta dias
 se presenten las sentencias executorias y requisitorias que en estas cau-
 sas se huuieren dado en su fauor, para que se vean, y los medios y justifica-
 cion por donde se ganarõ. Y passados los dichos sesenta dias V.M. susçẽ
 de y reboca las que dẽtro dellos no se huuieren presentado.

EK-9. (devam) Resimler

Resim 9.5. Holland Arşivi İncelemeleri

Resim 9.6. Holland Arşivi Külliyyatı-Kapak

EK-9. (devam) Resimler

Resim 9.7. Juan Valero'nun Köyü

Resim 9.8. Juan Valero'nun Köyü II

EK-9. (devam) Resimler

Resim 9.9. Juan Valero'nun günümüze kadar ulaşabilen yegâne Morisko eseri mavi vazo

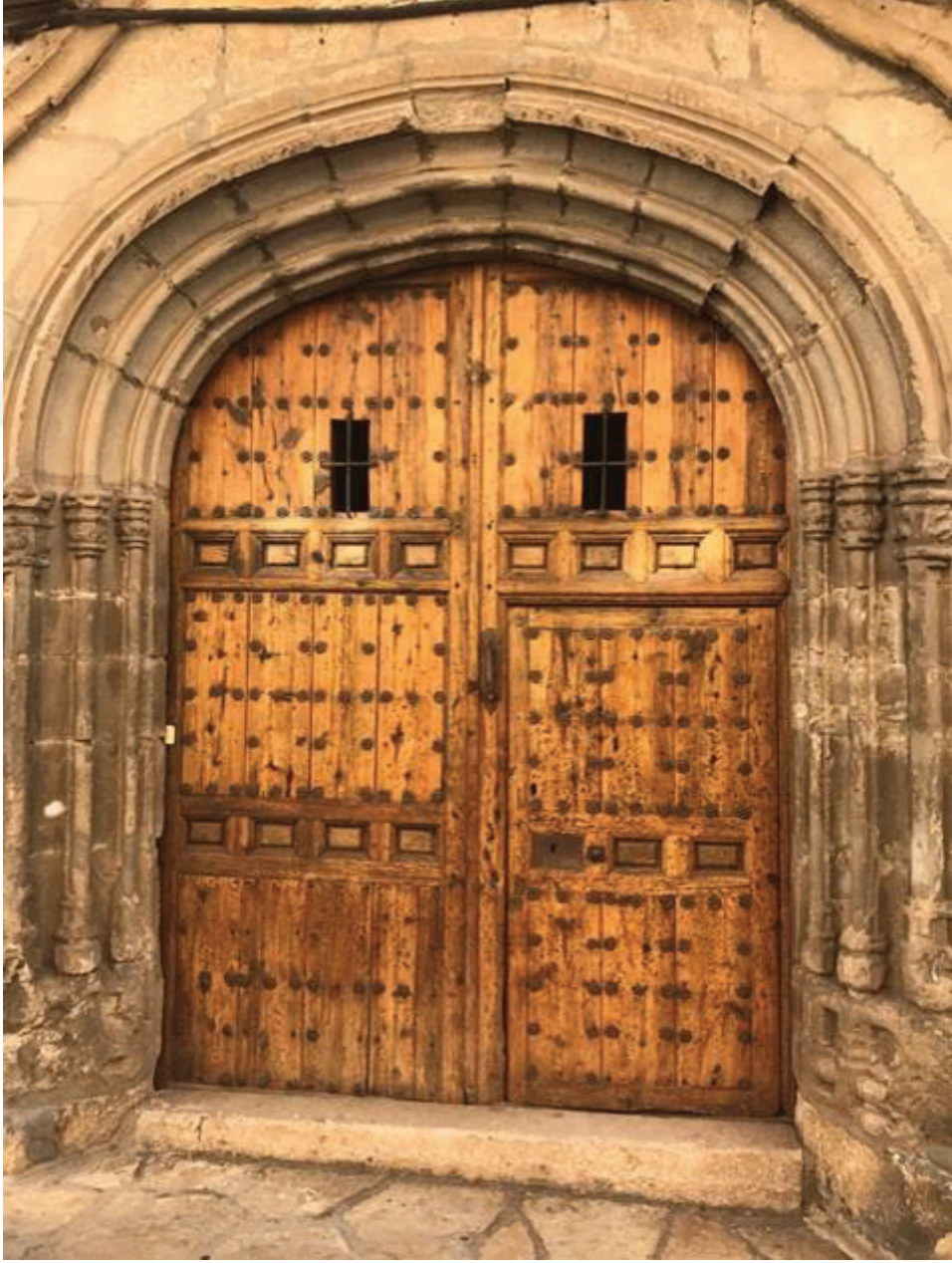

Resim 9.10. Juan Valero'nun yöresel yemeklerinden bir örnek (Migalas, Balık ve Biber Kızartması)

EK-9. (devam) Resimler

Resim 9.11. Bazı Moriskoların yaşamış olduğu “Pastrana” adlı köyden bir kapının görünümü

EK-9. (devam) Resimler

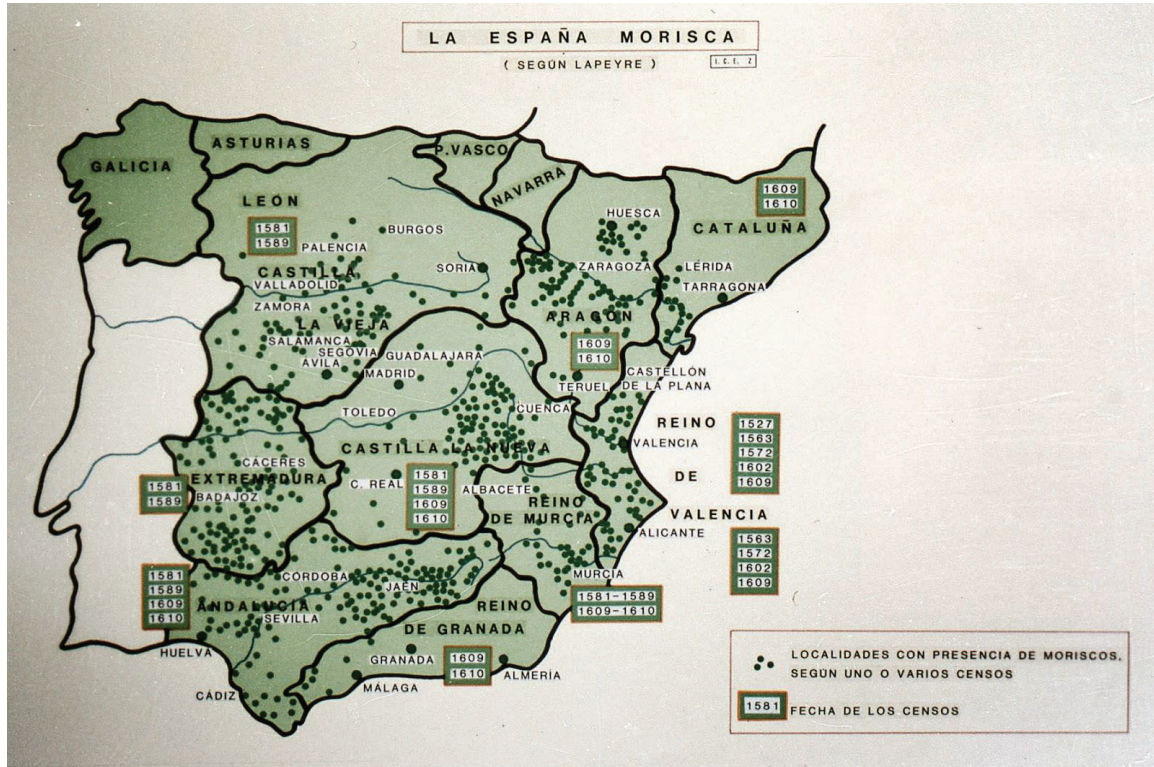
Resim 9.12. Pastrana Engizisyon mahkemesi

Resim 9.13. Pastrana Engizisyon mahkemesinin penceresi

EK-10. Haritalar

Harita 10.1 İspanya'daki Morisko Nüfusu (16. ve 17. yüzyıllar)⁶⁴⁰

⁶⁴⁰<http://lacavernadescriba.blogspot.com/2011/04/los-moriscos.html>

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : KARACAN, Reşat Uğur
 Uyuşu : T.C.
 Doğum tarihi ve yeri : 1977 - İzmir
 Medeni hali : Evli
 Telefon : 0312-218-1459
 e-mail : karacan_1912@yahoo.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Doktora	Gazi Üniversitesi Gazetecilik Bölümü	2019
Yüksek Lisans	Nebraska-Lincoln Üniversitesi-ABD Pazarlama, İletişim ve Reklamcılık Bölümü	2003
Lisans	Nebraska-Lincoln Üniversitesi-ABD Uluslararası İlişkiler Bölümü	2001
Lise	Lincoln Northeast High Lisesi-ABD	1996

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2019-devam ediyor	T.C. Dışişleri Bakanlığı-AB Başkanlığı	AB İşleri Uzmanı
2017-2018	T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı	Sivil Toplum, İletişim ve Kültür Başkanı
2016-2018	T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı	Özel Kalem Müdür V.
2010-2016	T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı	AB İşleri Uzmanı
2010-2011	İzmir Ticaret Odası	Uzman
2007-2010	Arkas Holding A.Ş.	Uzman
2006-2007	T.C. New York Ticaret Ataşeliği	Yerel Uzman
2004-2006	Türk-Amerikan Tic. ve San. Odası	Genel Sekreter
2001-2004	Nebraska-Lincoln Üniversitesi-AB	Araştırma Görevlisi

Yabancı Dil

İngilizce (ileri seviye) ve İspanyolca (orta seviye).

Hobiler

Satranç, sinema ve tiyatro.

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..

